ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP XIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ IX

(1833)

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

大南寔錄

正編第二紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

910
Đ103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ IX

Minh-mệnh năm thứ 14

(1833)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

THƯ VIỆN SÀI
VHv0186
e705/83
S 904/83
PHÂN VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC KINH TẾ TP
THƯ VIỆN

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
Hà-nội — 1965

PHÂN VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC KINH TẾ TP
THƯ VIỆN
001488
https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CHÍ

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Qui tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 8.

Vua cho rằng năm tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, Hà-tiên, Biên-hòa đã lấy lại được rồi, lũ giặc ở Phiên-an khó lòng lại do đường biển trốn thoát, bèn ra lệnh rút về những quân đi tuần ngoài biển từ Quảng-bình trở ra Bắc đến Quảng-yên. Lại ra lệnh cho các tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa, Bình-định, Quảng-trị, Nghệ-an thả về cho yên nghiệp làm ăn những thổ dân miền sơn cước trước đây đã được điều đi canh phòng.

Ra lệnh cho án sát tỉnh Biên-hòa là Hoàng Văn Đẩn về tỉnh cung chức. Liệu tỉnh để tiền và gạo dự trữ ở Biên — Long, theo mức thường, giao cho 100 biền binh đóng giữ, còn thừa đều chuyển vận về hết.

Tuần phủ tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng, Hoàng Văn Quyền, vì thấy Nam-kỳ có việc, bèn dâng sớ phong kín, nói: «Thế giặc đương bằng, mà thành Gia-định vững bền đem quân đến đánh chưa dễ phá ngay được. Xin thần đến nơi chiến trường, tùy cơ liệu định, hoặc đưa thư phản gián, để cho giặc ngờ vực chia rẽ lẫn nhau, hoặc bày ra khổ nhục kế để giặc tự đánh giết lẫn nhau, hoặc chọn người tâm phúc, cho trà trộn vào thành làm gián điệp khiến giặc mất hết các thứ cần thiết. Trong ba

https://tieulun.hopto.org

chước ấy nếu làm được một hai, thì đầu nghịch Khôi chẳng bao lâu sẽ có thể đưa đến dưới cờ ».

Vua dụ rằng: « Nay các tỉnh Nam-kỳ đã lần lượt lấy lại được, công lớn sắp thành. Ngươi có trách nhiệm giữ bờ cõi, nếu biết hết lòng làm việc phận sự, khiến cho hai tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng không có trộm cướp, dân được yên ổn thế là không phụ chức vụ của mình, hà tất phải theo đi làm việc bắt giặc mới là trung? ».

Tổng đốc Nam-định, Hưng-yên, Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Thời tiết làm ruộng đã muộn, lúa khó cấy giặm được, mà dân hai tỉnh mình có nơi muốn giữ nước ứ lại để tiện cày cấy vụ tới ».

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Trước đây tỉnh Sơn-tây tâu nói: Thời tiết làm ruộng còn sớm, lúa ruộng còn có thể cấy giặm được. Sao cùng thời tiết ấy, mà chỗ bảo là sớm, chỗ bảo là muộn khác nhau? Gần đây, nhân nước lụt đã rút xuống, ta lần lượt du bảo khơi nước ứ đọng để cấy giặm. Nay lời tâu của tỉnh Nam-định lại không giống với của tỉnh Sơn-tây, đủ biết mỗi người ý muốn một khác, đại khái như thế cả. Vậy thì người làm chính trị có thể trái ý muốn của dân thế nào được? Khổng-tử có nói: « Làm vua khó ». Câu nói ấy đúng thật! »

Thổ phỉ Tuyên-quang Nông Văn Vân sai đồ đảng ngụy xưng là Tiền-thắng lữ, chánh quản lữ Nông Văn Sĩ họp bọn 300 người xâm lấn quấy rối châu Bạch-thông tỉnh Thái-nguyên. Tỉnh phái suất đội Trần Đình Dự, Dương Đình Ất cùng với quân của Bế Văn Đức giữ đồn Chợ Dã hiện đóng ở chợ Bắc-niêm, xã Nhạn-môn. Giặc từ xã Bằng-thành kéo đến ba mặt đánh khép lại. Bế Văn Đức đầu hàng giặc. Lữ Dự bị thua chạy, quân bị thất lạc nhiều. Giặc bèn chiếm cứ đồn Chợ Dã cưỡng ép dụ dỗ thổ dân. Chúng có đến hơn 1.000 quân.

https://tieulun.hopto.org

Thự bố chính là Nguyễn Đôn Tố ở đồn Bắc-cạn (thuộc huyện Cẩm-hôn) nghe tin báo, tức thì sai phái phó quản cơ ở cơ Thái hùng là Đinh Quang Toản gấp đem quân đến chống cự. Lại phi tư cho án sát Nguyễn Trọng Ngọc chuyển báo cho tổng đốc tỉnh Bắc-ninh, Thái-nguyên, Nguyễn Đình Phổ, phái quân đến hội tiễu. Phổ liền phái quản cơ ở cơ Tả thắng là Nguyễn Văn Phong đem 200 quân theo Trọng Ngọc giữ tỉnh thành; rồi sức cho lãnh binh Nguyễn Văn Cáo đến hội với Nguyễn Đôn Tố đi nã bắt giặc.

Việc ấy tâu lên, vua dụ rằng: « Trần Đình Dự và Dương Đình Ất đốc suất 100 quân đi ngăn chặn giặc ở địa phận hạt mình, khi gặp bọn giặc quen không thấy có thực trạng hăng hái chiến đấu gì, mà quân lính có người lại bị sa sảy! Như thế có thể biết đại khái được tình hình nhút nhát là thế nào rồi. Vậy cả hai đều chuẩn cho cách chức, thưởng được lưu lại làm việc cho theo Nguyễn Đôn Tố, ra sức đánh giặc để chuộc tội.

« Lại, Nguyễn Văn Cáo nay đã đem quân đi tiếp ứng, nên cùng với Đôn Tố đốc sức linh, dõng, ra sức đánh giặc, cốt sao cho sớm diệt trừ được ngay bọn giặc và bắt chém tên Bế Văn Đức là kẻ trở giáo theo giặc. Nếu làm không khéo để đến nỗi giặc lan thêm ra, thì bị lỗi không nhỏ đấy! ».

Cho giám sát ngự sử đạo Ninh — Thái(1) là Nguyễn Du làm án sát tỉnh Thái-nguyên.

Khi mới xảy ra trận thua ở Nhạn-môn, án sát Nguyễn Trọng Ngọc mới nghe được tin đồn, đã vội cho phi báo; kịp khi tra xét rõ ràng nguyên ủy, tiếp tục tâu trình, lại sai chạy ngựa trạm đệ lên. Vua ghét vì lười, nhát, hấp

(1) Bắc-ninh và Thái-nguyên.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tấp, động việc gì cũng làm nhọc ngựa trạm, bèn giáng Ngọc xuống 1 cấp, đổi đi, rồi lấy Du lên thay.

Ra lệnh cho tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức tiến đánh thổ phỉ ở Tuyên-quang.

Trước đây, bọn thành thủ úy là Trương Phúc Nguyên đã bị thua, Nông Văn Vân đem đồ đảng đánh hãm đồn Ninh-biên, trong đồn hết lương thực, ngoài không có quân cứu viện. Thự bố chính Phạm Phổ liệu sức không thể chống được, tự thắt cổ chết. Nguyên và hơn 400 biền binh đều bị giặc bắt. Có người lính lẻn trốn được, về báo, thự án sát Lê Bình Trung đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Phạm Phổ thân làm bố chính, làm việc sai trái đường lối, gây hấn ở biên cương, tới khi đem quân đi đánh, điều khiển lại không đúng khớp, để đến nỗi hỏng công việc, đã cho cách lưu, giao xuống nghị tội. Thế là đáng tội. Nhưng nghĩ : Phổ là quan văn, vậy mà khi có hoạn nạn, biết tuẫn tiết; chuẩn cho khôi phục nguyên hàm. Vả lại, thổ phỉ ấy chẳng qua là lũ tiểu yêu hôi tanh, như con trẻ chơi giáo mác ở vũng nọ, chỉ vì Phạm Phổ không nắm vững được gì cả, nên giặc mới còn thoi thóp được hơi tàn, nếu đại binh kéo đến, thì sớm dẹp yên ngay, chứ có khó gì.

« Tổng đốc Lê Văn Đức có trách nhiệm trông coi công việc cả ba tỉnh, hiện nay, ở tỉnh Sơn-tây, việc phòng giữ nước sông đã hơi thư, chuẩn cho lập tức đem biền binh tiến đến để điều khiển. Chưởng cơ là Trần Văn Lộc và Hoàng Văn Trạm đều chuẩn cho đi theo đường trạm, gấp đến quyền sung lãnh binh tỉnh Sơn-tây. Rồi Trần Văn Lộc thẳng đến quân thứ Lê Văn Đức theo đi đánh giặc; Hoàng Văn Trạm cứ ở lại tỉnh thành, hiệp đồng với bố chính, án sát, quyền giữ ấn quan phòng tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên. Lãnh binh Sơn-tây Đoàn Văn Cải hễ thấy Hoàng Văn Trạm đến tỉnh, thì chuẩn cho đi theo

https://tieulun.hopto.org

ngay làm việc bất giặc. Và địa phương Hưng-hóa, hiện nay yên ổn, vậy biền binh ở tỉnh Sơn-tây trước phái đến đấy trú phòng, nay có thể lượng rút về 200 quân để phòng sai phái.

« Lại, về địa phận châu Bảo-lạc, đường núi hiểm trở chật hẹp, cần được nhiều thổ ty và thổ dõng đi tòng chinh mới đắc lực. Lê Văn Đức, ngươi nên truyền hịch ngay cho những thổ ty thuộc tỉnh Sơn-tây trước đã làm việc bắt giặc đắc lực như lũ Đinh Công Trọng, Quách Công Nhị, bảo phải đốc suất 1.000 hoặc 6, 7 trăm thổ dõng lệ thuộc (dưới quyền của Đức) theo đi đánh giặc.

« Điều động thú binh hậu vệ, doanh Tiền phong tỉnh Hà-nội đi theo làm việc quân ở tỉnh Tuyên-quang ; quân Thần sách tỉnh Hải-dương và thú binh đội Hữu bảo tỉnh Nam-định, mỗi tỉnh đều 200 người trú phòng ở Hà-nội ; 1 quản cơ và 500 biền binh thuộc tỉnh Nam-định đi giữ tỉnh Sơn-tây ».

Cho án sát tỉnh Hưng-hóa là Trần Ngọc Lâm thăng thự bố chính tỉnh Tuyên-quang; lang trung bộ Lễ là Trịnh Văn Nho quyền lãnh án sát tỉnh Hưng-hóa.

Ra lệnh cho tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ tiến đến Thái-nguyên đánh giặc.

Trước đây bọn giặc ở Tuyên-quang đã chiếm giữ đồn Chợ Dã thế lực ngày một lan rộng. Thự bố chính Nguyễn Đôn Tố lại tư đến xin điều động lính và voi của tỉnh Bắc-ninh. Phổ liền phái thêm lãnh binh Trần Văn Duy quản lãnh 400 biền binh, 2 thớt voi chiến đến ngay hội tiễu, rồi làm sớ tâu lên. Và nói : « Giặc này tuy là quân ô hợp mới nổi, nhưng nhiều tên bắn giỏi, nếu chỉ chuyên để cơ binh đi đánh, sợ chưa đắc lực, xin điều động 2, 3 trăm linh thú ở Hữu bảo, tỉnh Nam-định được lệ thuộc để sai phái ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Nghịch phạm ở tỉnh Tuyên-quang là Nông Văn Vân, nổi loạn ở châu Bảo-lạc mà đồ đảng nó lại xâm lấn đến địa đầu Thái-nguyên, quấy rối cướp bóc; phải nên sớm dập tắt đi, chớ để lan rộng ra mãi. Chuẩn cho Nguyễn Đình Phổ, ngươi nên lập tức để lại 1 viên lãnh binh, hiệp đồng với bố chính, án sát quyền bộ ấn quan phòng tổng đốc, rồi liệu đem cơ binh thuộc tỉnh, mang nhiều súng đạn quá sơn và thần công tiến đóng ở tỉnh thành Thái-nguyên, tùy cơ đốc thúc đánh dẹp. Lại điều động toàn cơ Lạc dũng tỉnh Nam-định, toàn cơ Chinh võ tỉnh Hải-dương, 5 thớt voi chiến theo đi làm việc quân. Còn thủ binh Thần sách ở Bắc-ninh thì cứ để giữ tỉnh thành, chớ nên điều động thêm thủ binh ở vệ Hữu bảo nữa ».

Lại dụ: tỉnh Thanh-ba (Thanh-hoa) chọn lấy 1 viên quản vệ và 400 biền binh trong quân Thần sách đi gấp đến tỉnh Tuyên-quang; tỉnh Nghệ-an chọn lấy 1 viên quản vệ và 400 biền binh trong quân Thần sách đi gấp đến tỉnh Thái-nguyên lệ thuộc dưới quyền sai phái của Lê Văn Đức và Nguyễn Đình Phổ. Tỉnh nào, trong số 400 lính ấy cũng phải mang theo 200 khẩu súng điểu sang, còn thì chia ra cầm cờ, mang trống, vác giáo dài, để giúp việc chế ngự địch.

Thự Tả quản đô thống phủ, chưởng phủ sự, Lương-năng bá Nguyễn Văn Hiếu chết.

Hiếu là người trung hậu thuần phác, đã trải làm quan trong, ngoài, nổi tiếng về thành tích chính sự. Vua rất thương, chuẩn cho thực thụ (chức ấy) và chiếu theo phẩm mà cấp tiền tuất. Lại thưởng thêm 1.000 quan tiền và ban cho 1 tuần tế.

Ra lệnh cho thống chế hữu doanh quân Thần sách là Tôn thất Bằng tạm quyền giữ ấn triện Tả quản.

TAILIEUCHUYEN

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lễ bàn tâu: « Về việc tang Nguyễn Văn Hiếu, nên cho hoàng nữ thứ hai (1) để tang rút đi ».

Vua dụ rằng: « Công chúa đã hạ giá rồi, phải nên về nhà chồng, hiếu kính cha mẹ chồng, mới là hợp lẽ. Ta là vua cả một nước, vẫn nghĩ sâu sắc rằng mình là gốc phong hóa, phải làm gương cho thiên hạ về việc dạy đạo hiếu để suy làm đạo trung ». Vua bèn đặc cách chuẩn cho công chúa để tang Nguyễn Văn Hiếu tròn 1 năm, duy khi vào triều yết ở nội đình, thì đổi dùng đồ mặc thường, còn những lúc ca nhạc, yến tiệc, vui chơi, đều miễn không phải đến dự, theo ban thứ.

Trong kinh kỳ bị mưa lụt.

Vua với kinh doãn Trần Tú Dĩnh hỏi về tình hình đồng ruộng. Dĩnh thưa rằng: « Lụt chưa to lắm, nhưng lúa gần chín, nhiều chỗ bị đổ vì gió ». Vua bèn sai đi khám, [illegible] lụt.

TMSACH.COM.VN

Vua bảo bề tôi theo hầu rằng: « Nay chính là mùa mưa lụt, hằng năm thường có, chỉ sợ lụt muộn lại hại hơn lúc này thôi! »

Tú Dĩnh đi khám đã về. Vua hỏi: « Lúa, so với năm ngoái thế nào? » [Tú Dĩnh] thưa rằng: « Kém một, hai phần ». Vua nói: « Trận mưa lụt này may ở vào tuần giữa tháng, nếu ở vào kỳ cuối tháng 7 đầu tháng 8 thì thiệt hại nhiều hơn ».

Tỉnh thần Ninh-bình tâu nói: « Dân trong tỉnh hạt trước đây bị giặc quấy rối làm hại, xin liệu lượng cứu giúp thêm cho ».

Vua dụ chuẩn cho: người nào bị hại nặng thì tha cho thuế thu về mùa hạ và thóc vay năm Minh-mệnh thứ 13 [1832]. Người nào bị hại nhẹ thì cho hoãn thu. Còn tô

(1) Công chúa này là vị hôn thê của Nguyễn Văn Hiếu.

https://tieulun.hopto.org

thuế mùa đông năm nay đều cho triển hạn đến mùa hạ sang năm.

Thự tổng đốc tỉnh Hải-dương, Nguyễn Công Trứ, tâu nói: « Dân bị thủy tai ở trong hạt đã nhiều lần được chẩn cấp, ăn dùng hơi khá; duy có dân xiêu giạt phải đi kiếm ăn đến hơn 13.000 người, xin tính từng ngày cấp thêm cho ».

Vua dụ rằng: « Về việc chẩn cấp, lòng ta không hề ngại tốn, nhưng nghĩ: lúc mới lụt, nhân dân sở tại không kịp trở tay, nên vén xống áo để cứu cấp vẫn là phải; nhưng nay nước đã rút bớt rồi, chính là lúc họ nên tùy tiện làm ăn sinh sống, họa chăng có thể không đói được; nếu cứ oe oe đợi mớm, chẳng lo sinh nhai, thì đối với sự giúp đỡ nuôi dưỡng hiện nay ra sao! Ngươi nên tức thì vát tiền và gạo, theo khẩu phần, hậu cấp cho một lần nữa (người lớn: tiền 5 tiền, gạo 1 lạng 5 uyển; người nhỏ: tiền 2 tiền, gạo 10 uyển). Rồi, ngay trước mặt họ nên hiểu dụ cho họ về làng làm ăn, nếu đến kỳ cuối thu đầu đông này, còn có tình hình vất vả túng thiếu, thì cứ thực tâu lên, sẽ lại ban Chỉ để quyết định ».

Quảng-ngãi bố chính Lê Nguyên Trung, án sát Nguyễn Đức Hội tâu nói: « Tháng trước gạo kém, đã vâng lệnh bán thóc ra nhưng sự ăn của dân còn khó khăn, không biết xoay xở thế nào được ».

Vua quở rằng: « Về việc ăn của dân, ta vẫn lo liệu trước cho lũ các ngươi rồi. Các ngươi giữ trách nhiệm chăn nuôi dân, nên hết lòng trù tính mà làm: hoặc hiểu dụ dân làng, khiến họ giúp đỡ lẫn nhau; hoặc chăm khuyên bảo khiến dân trồng cấy nhiều ra, cốt mong có thể cứu được lúc đói, mới không phụ ý của triều đình tìm thức ăn để nuôi dân. Nếu nói « không biết xoay xở

https://tieulun.hopto.org

thế nào được », vậy thì chức phận các ngươi làm những việc gì? »

Hậu quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Chương-nghĩa hầu, Phan Văn Thúy, chết.

Thúy bị bệnh từ quân thứ Biên — Long về Kinh, đi đến Khánh-hòa thì chết ở dọc đường. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Phan Văn Thúy là người lão thành từng trải, vốn được ta biết và lựa dùng. Trước đây vâng mệnh đi coi việc binh nhung, lúc mới đầu ra trận, nhiều lần đã thu được thắng lợi, rồi vì chậm chạp lần trần, không chịu tiến quân; lại vì bị bệnh, xin về điều trị, dâng biểu rồi đi ngay, đến nỗi bị ngôn quan(1) đàn hặc. Ta nghĩ rằng Thúy giả mà bị ốm, cũng là vì có lý do; nay lại chết ở dọc đường, thực đáng thương tiếc! Vậy dưới cho lần cũ Thúy đã ghi bị xử giáng phạt và bị tham hặc, đều chuẩn cho khoan miễn cả; lại được truy tặng thiếu bảo, đặt tên thụy là Trung-tráng, cho thêm 5 cây gấm Trung-quốc, 10 tấm lụa, 20 tấm vải, 2.000 quan tiền, lại nghỉ thiết triều một ngày. Khi linh cữu đã đưa đến Thừa-thiên, sắc cho hữu tư bày lễ đón ở bến sông Hương, sai hoàng tử Vĩnh-trường công Miên Hoành làm lễ ban cho tuần rượu tế ».

Ra lệnh cho tổng đốc An—Tĩnh, Tạ Quang Cự, lại về Nghệ-an cung chức.

Cho: Nguyễn Kim Bảng làm hữu thị lang Hình bộ, thự tả tham tri, thị lang Thương trường là Trần Danh Bưu kiêm làm công việc bộ Lại.

---

(1) Chức quan có nhiệm vụ phải nói về những sai trái của vua quan, tức là phải làm việc can ngăn vua hoặc đàn hặc các quan khi có lỗi.

https://tieulun.hopto.org

Bố chính tỉnh Hưng-yên, Vũ Tuấn, tâu nói: «Dân bị thủy tai trong tỉnh hạt đều đã được nhờ ơn chẩn cấp cả, duy ở tỉnh lỵ có những dân xiêu giạt, nghe tin được chẩn cấp, kéo đông đến kiếm ăn, tình hình rất bách thiết, hiện đã đặt trường phát chẩn ở mặt đê ngoài thành: 3 ngày 1 lần phát chẩn».

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Tụ họp dân ở tỉnh thành, đã không phải là chính sách tốt về việc cứu đói, mà tiêu dân sớm hôm chầu chực miếng ăn, lại không khỏi có hại đến việc làm lụng sinh sống. Vậy truyền Chỉ phái Phan Bá Đạt đến hội đồng với tỉnh thần, chiếu theo số người liệu cấp cho tiền và gạo 1 lần (người lớn 5 tiền và 15 uyển gạo, người nhỏ: 3 tiền và 10 uyển gạo), rồi ra lệnh cho họ trở về quê hương làm ăn, đợi sau khi gặt mùa rồi, nếu còn có thực trạng đói rét ngặt nghèo, thì do tỉnh thần tâu lên, sẽ ra ơn cho chẩn cấp. Việc xong rồi bọn Phan Bá Đạt và các viên chức ở Khoa Đạo tức thì theo đường trạm, về Kinh, tâu lại việc ấy».

Phó lãnh binh tỉnh Nghệ-an là Lê Văn Tức chết. Vua cho phó vệ úy ở Tuyên phong Tả vệ là Văn Hữu Xuân làm vệ úy, chánh tam phẩm, sung chức phó lãnh binh tỉnh Nghệ-an.

Chưởng cơ sung lãnh binh tỉnh Nam-định là Nguyễn Văn Phong tuổi ngoài 70, chuẩn cho được theo nguyên hàm, về hưu trí.

Đổi bổ đề đốc kinh thành, Nguyễn Văn Mỹ, làm vệ úy ở vệ Trung nhất, quân Vũ lâm, ấn quan phòng đề đốc giao cho phủ doãn phủ Thừa-thiên là Trần Tú Dĩnh và phủ thừa là Trần Quang Tiến hội đồng quyền giữ.

Lệ cấp lương cho người giữ đồn bảo và thủ bảo xung yếu thuộc tỉnh Hưng-hóa và tỉnh Quảng-yên. (Năm đồn bảo Bảo-thắng, Lô-khê, Trấn-hà, Đông-cuông, Bách-lẫm thuộc tỉnh Hưng-hóa, thủ hạ và thổ dân mỗi người mỗi

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tháng 5 tiền và 1 phương gạo. Bốn đồn bảo Bắc-nham, Đông-tôn, Định-lập, Minh-châu thuộc tỉnh Quảng-yên, thổ hào mỗi người mỗi tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương, thủ hạ mỗi người mỗi tháng gạo 1 phương).

Bổ : tổng đốc Hà — Ninh (1) là Đoàn Văn Trường làm đô thống, thự Tả quân đô thống phủ chưởng phủ sự, vẫn lãnh chức tổng đốc Hà — Ninh, thống chế Nguyễn Văn Trọng làm đô thống, thự Hậu quân đô thống phủ, chưởng phủ sự lãnh tổng đốc Định — Biên (2); tham tri Hà Duy Phiên làm tuần phủ Gia-định ; thống chế Nguyễn Xuân làm tổng đốc Long — Tường (3). Hộ bộ thượng thư Trương Minh Giảng cải bổ Binh bộ thượng thư, làm tổng đốc An — Hà (4) kiêm lãnh bảo hộ Chân-lạp quốc ấn. Án sát Biên-hòa là Hoàng Văn Đản thăng thự bố chính Gia-định. Thự Lễ khoa cấp sự trung là Phạm Duy Trinh thăng án sát Biên-hòa.

Hà Duy Phiên khi đi nhậm chức, vua dụ cho quan địa phương ở dọc đường Duy Phiên đi qua, đều phải vát 30 biền binh, chiếu theo địa hạt mình, đi hộ vệ, đưa đến trạm Biên — Long, do tỉnh Bình-thuận báo trước cho tướng quân và tham tán chuẩn bị phái 300 biền binh, 3 chiếc thuyền, tiến đến tiếp hộ, cho trọng sự thể. Khi đến tỉnh, nếu tỉnh thành chưa lấy lại được, thì chuẩn cho tướng quân và tham tán, vát giao cho [viên tuần phủ] những biền binh ở Nhất vệ và Nhị vệ mà mình vẫn thống lãnh, để viên ấy hiệp đồng với [tướng quân và tham tán] bàn làm công việc đánh dẹp.

Lại dụ tổng đốc Nguyễn Xuân và Trương Minh Giảng cứ ở quân thứ tham tán mọi việc quân cơ. Còn ấn quan

(1) Hà-nội và Ninh-bình.
(2) Gia-định và Biên-hòa.
(3) Vĩnh-long và Định-tường.
(4) An-giang và Hà-tiên.

https://tieulun.hopto.org

phòng tổng đốc Long — Tường giao cho bố chính, án sát và lãnh binh tỉnh Vĩnh-long quyền giữ ; ấn quan phòng tổng đốc An — Hà và ấn bảo hộ nước Chân-lạp đều giao cho bố chính, án sát và lãnh binh tỉnh An-giang quyền giữ.

Ra lệnh cho Binh bộ thượng thư Trương Đăng Quế quyền lãnh ấn triện viện Đô sát.

Nam-kỳ Thảo nghịch Hữu đạo tướng quân Nguyễn Văn Trọng, tham tán Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận đem đại đội quân và voi từ Bình-đồng (1), sang qua sông, tiến đóng ở phía bắc cầu Cao-mên (2) (ở sau tỉnh thành Phiên-an). Trước đây, đạo quân của Lê Sách và Nguyễn Văn Đoái đến cầu Tham-lương, hợp với quân của Thái Công Triều, đánh nhau với giặc ; giặc rút lui và bày trận ở bãi Tập-trận để chống cự. Quân ta xông vào chiến đấu, bắn chết ngụy hữu quản Võ Vĩnh Tiền. Nhiều tên bị thương và chết, bọn giặc lẩn vào phố Sài-gòn, chọt giữ lấy chỗ hiểm yếu. Phó vệ úy ở vệ Phấn uy là Nguyễn Văn Tần khinh địch, cứ xông xáo tiến lên, bị giặc giết chết ! Quan quân vẫn đóng ở lũy Hoa-phong, đem tin ấy báo đến quân thứ Bình-đồng thì Nguyễn Văn Trọng vừa đến, bèn nhận lãnh ấn triện cờ bài của Thảo nghịch Hữu tướng quân, cùng Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận dẫn quân tiến lên, vừa đến xã Bình-hòa, Thái Công Triều đương đánh nhau với giặc ở Giới-kiều, Viên tử là Nguyễn Hoàng Thỏa đánh nhau ở cầu Cao-mên (Thỏa là em Nguyễn Hoàng Nhiên. Từ khi Công Triều qui thuận, chiêu tập quân nghĩa dũng, Thỏa đi theo), tiếng trống tiếng súng vang ầm rầm rộ. Lũ Trọng

---

(1) Bình-đồng : Tục gọi sông Đồng-cháy (theo *Gia-định thành thông chí*, quyển thứ II, phần *Sơn xuyên chí*).

(2) Cầu Cao-mên ở trên rạch Thị-nghè.

https://tieulun.hopto.org

tức thì phái vệ úy ở vệ Cẩm y là Đoàn Dũ đốc suất biền binh ở Hậu vệ doanh Thần cơ đi tiếp ứng quân ở Giới-kiều; bắn súng đại luân xa: giết được nhiều quân giặc. Giặc bèn lui giữ phía nam cầu. Lại phái phó vệ úy ở Hữu vệ, doanh Thần cơ là Trương Văn Phượng đem vệ binh đến cầu Cao-miên để tiếp ứng. Phượng xông lên để giết giặc, trúng đạn, bị chết, lại để mất một cỗ súng đại luân xa. Kịp khi quân cứu viện đến, giặc chặt cầu, giữ thế thủ. Quân ta bèn đóng đồn ở phía bắc cầu, tùy cơ đánh dẹp rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: «Gần đây, quan quân đi đến đâu, không ai dám địch; nay đã đến sào huyệt giặc, mà không hăng hái gắng sức đánh mạnh, để thu toàn công, tuy có chém được bọn giặc, nhưng quan quân cũng có bị thương chết, lại mất súng đại luân xa, thật là bất trí và bất dũng.

Đối với Nguyễn Văn Trọng phải truy chỉ nghiêm quở. Còn Trương Văn Phượng và Nguyễn Văn Tấn đều hăng hái đánh giặc đến nỗi bỏ mình, rất đáng thương tiếc! Vậy chuẩn cho Trương Văn Phượng được truy tặng vệ úy, hàm chánh tam phẩm, cho một con được tập ấm làm thiên hộ vệ Cẩm y. Nguyễn Văn Tấn được truy tặng vệ úy, hàm tùng tam phẩm, cho một con được tập ấm làm bá hộ vệ Cẩm y; thưởng thêm mỗi người 50 lạng bạc cấp cho gia đình» (con Phượng là Trương Văn Hoằng, con Tấn là Nguyễn Văn Sở rồi theo Chỉ dụ đều được ấm thụ).

Binh khấu đạo tướng quân Trần Văn Năng và Thảo nghịch Tả đạo tướng quân Tống Phước Lương đem thủy binh đánh phá giặc ở đồn bảo Giao-khẩu, tiến đậu ở sông Bến-nghé. Trước kia, đoàn thuyền của Tống Phước Lương đến sông Lão-tố, riêng ủy tham tán Nguyễn Xuân mang hơn 1.000 binh, đóng của lũ Phạm Hữu Tâm

2 ĐN VN 10176 2705 I 954 THƯ VIỆN
https://tieulun.hopto.org

theo Ngã ba Soài-rạp (1), thuận dòng xuôi xuống, đốc suất các đạo quân ở Long — Tường — An — Hà (2) thẳng tiến đến Cát-giang đánh dẹp. (Trước đây, nguyên An — Hà tổng đốc Lê Đại Cương và Định-tường hộ phủ Ngô Bá Tuấn đều đốc suất binh, dõng: một đạo từ sông Lật-giang tiến lên, một đạo từ sông Tra-giang tiến lên, tin báo đến quân thứ, xin phái quân tiếp ứng). Tiếp đó đoàn thuyền của Trần Văn Năng cũng đến bèn hội đồng với nhau, nhân đêm đánh úp đồn bảo Giao-khẩu, chặt đứt xích sắt ngang sông. Giặc cả sợ, tan vỡ. [Quan quân] bắt sống được nguỵ quản lãnh thủy sư Trần Văn Đề, bắt chém được bọn giặc và lấy được thuyền, súng, khí giới [của giặc] rất nhiều, rồi thẳng tiến đến cửa sông Bến-nghé. Nguyễn Xuân đến sông Cần-đột, hộ lý tuần phủ Định-tường là Ngô Bá Tuấn đem nộp nguỵ Hữu quân phó tướng là Nguyễn Văn Bột và nói dối là do thổ hào Đỗ Văn Nghị cùng tri huyện bị chém là Trương Sùng Hi bắt được. Xuân bèn chuyển giải đến quân thứ Bến-nghé. Lũ Trần Văn Năng đem tin thắng trận tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Trước vì gió cản, hiểm rằng chậm rồi! Nay các tướng quân đánh một trận, thắng ngay, đến thẳng sào huyệt giặc, thành công lại chóng. Xem tờ tâu, ta vui lòng và khen ngợi xiết bao! ». Vua bèn xuống dụ rằng: « Lũ giặc ấy nhiều lần bị thua, còn dám lập đồn bảo, đặt súng lớn, chống lại chu sư của ta, thế mà quan quân lại hăng hái đánh phá, thu được thắng lợi lớn. Tướng quân Trần Văn Năng và Tống Phước Lương điều khiển đúng mức, vậy mỗi người được thưởng 1 chiếc nhẫn vàng mặt kim cương, to bằng hạt đậu, 1 đồng kim tiền Phi long hạng lớn, 5 đồng kim tiền hạng nhỏ. Những

---

(1) Hán văn chép là 磊磈 (Lỗi-lạp).
(2) Tức là Vĩnh-long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên.

https://tieulun.hopto.org

người cùng dự chuyến đánh ấy là quản vệ Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Tống Viết Trì, Trần Văn Lân, mỗi người được thưởng 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, 3 đồng ngân tiền hạng lớn và 3 đồng ngân tiền hạng nhỏ. Phó vệ úy Nguyễn Văn Tinh, Phan Văn Mẫn, phó quản cơ Lê Văn Hợp mỗi người được thưởng 5 đồng ngân tiền hạng lớn và 5 đồng ngân tiền hạng nhỏ, lại thưởng thêm quân công 1 cấp. Các biền binh được thưởng chung 2.000 quan tiền. Nghịch phạm đã bắt được là Nguyễn Văn Bột, lập tức nhốt vào cũi sắt, phải giải về Kinh, tận pháp trừng trị. Bè lũ nghịch là Trần Văn Đề tức thì phải chém ngang lưng, bêu đầu trên cần cao, để tỏ sự răn dạy. Vả lại, 2 đường thủy quân nay đã hội lại cả, vậy phàm súng ống, thuốc đạn và lương ăn chuyển vận đến, các tướng quân khá chuyển cấp cho quan quân đường bộ, nhưng phải hợp sức lại chia đường cùng tiến, cốt sao trong vòng tháng 8, bắt chém nghịch tặc, lấy lại tỉnh thành tất sẽ được thưởng to nhất ».

Vua lại dụ Binh bộ rằng: « Nay quan quân các đạo đều tập hợp ở bên thành Gia-định, đường thủy đường bộ đã thông, khá truyền dụ cho các tướng quân, tham tán và tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát sáu tỉnh, từ Biên-hòa trở vào Nam, các trạm đường thủy cứ chiếu theo như cũ, chia đặt đúng lệ truyền, đệ, còn các trạm ở mặt đê và tấn sở thuộc đường bộ do tỉnh Biên-hòa đặt ra tức thì bãi bỏ đi. Và, tình hình trong quân đã có tướng quân và tham tán chuyên làm thành tập tâu báo, thì tỉnh Biên-hòa và tỉnh Bình-thuận bất tất phải tâu lại, để rút bớt việc chạy trạm ».

Nghịch đảng trung quân phó tướng Lê Đắc Lực trước kia, lén lút chiếm giữ Biên-hòa, nghe tin quan quân kéo đến, bèn bỏ trốn trước. Lực liệu biết thế giặc không thể làm gì được, liền cắt tóc, ẩn nấp ở chùa Kim-chương.

https://tieulun.hopto.org

Kịp khi Thái Công Triều quy thuận, đem quân đến sông Lật-giang, thì Lực đến gặp Công Triều, xin theo đi đánh giặc. Đến bấy giờ Công Triều đem việc Lực nói với tướng quân và tham tán. Họ sai bắt Lực đưa về Gia-định để xét hỏi.

Vua sai Binh bộ truyền dụ cho các tướng quân và tham tán rằng: « Nay quan quân bốn mặt họp lại, tin rằng công lớn sắp thành. Vả lại quân ta đi đến đâu, trừ kẻ bạo ngược, vỗ yên dân lành, cứu dân chúng ra khỏi chỗ nước sôi lửa cháy, phải nên nghiêm cấm trong quân không được xâm phạm của dân một mảy tóc. Những lúc đánh nhau với giặc ở các ngõ, nếu gặp nhà cửa của dân, trừ ra lâm vào tình thế bất đắc dĩ không kể, nhược bằng hai đằng cầm cự nhau hoặc giặc thua chạy vào thành chống giữ, thì không được phóng lửa đốt cháy, là để giữ yên chỗ ở cho dân. Lại nên bá cáo cho nhân dân sở tại: hễ ai bỏ về làm ăn, yên ổn như cũ. Nếu có một, hai nhà con em theo giặc, bị kẹt ở trong thành, tức thì nên dự bảo bè đảng nó kêu gọi ra: nếu không thể giết giặc lập công, thì cũng mở ngay cửa thành đầu hàng, hoặc giong dây ra khỏi thành, sẽ được tha cho tội chết, cha anh sẽ được đoàn tụ như xưa. Nếu cam lòng theo giặc, không sớm quay đầu về, thì cha anh vợ con sẽ bị tra xét, bắt bớ trị tội, không tha.

« Và nay giặc đã thua, thế tất dựa vào thành, liều chết cố giữ. Vậy, nên tùy cơ mà đánh: hoặc dùng đại bác bắn vỡ cánh cửa thành, kéo quân vào thẳng, thu lấy thành trì; hoặc ở mặt sau thành, đắp núi đất, kéo súng đại bác lên, đem chấn địa lôi, tức là đạn trong lòng có lửa, ném vào doanh trại và kho thuốc súng trong thành, thì giặc không còn có chỗ nương thân, tất phải sợ hãi tan vỡ, không thể giữ bền được mãi. Lại, ở bốn bên thành có nhiều sông con, hễ thấy thuyền nhỏ đậu lại

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

thì lập tức đuổi ra bờ bên bắc sông lớn, để phòng lũ giặc nhân khi sơ hở, cướp lấy lên trốn. Và ở bốn mặt thành, nên dùng quân và dân góp sức vây đánh. Phàm cửa thành có các đường đi ra, phải ngăn chận nghiêm ngặt, không để một tên giặc nào lọt khỏi được. Đấy đều là việc cần, các ngươi phải trù tính cho kỹ. Lại phải người gấp đến tỉnh An-giang, xét xem hai tên phạm, ngụy chánh phó sứ, hiện đã bị bắt, nếu đã chém rồi, thì lập tức cho bêu đầu ở dưới thành để cho mọi người biết; nếu chưa hành hình thì khá áp giải đến ngoài thành, rao khắp mọi nơi, rồi tức thì xử tử bằng tội lăng trì, chặt đầu đem bêu, khiến cho nghịch tặc biết rõ rằng chánh phó sứ của chúng đã bị quan quân bắt chém để chúng tuyệt vọng.

« Lại nữa, nghịch Khôi hễ có chỗ trú ngụ ở ngoài thành, và bè lũ nó có đứa nào theo giặc cố chết giữ ở trong thành thì phải tra rõ tên họ quê quán của chúng, rồi đem cha mẹ, vợ con, anh em của chúng, bắt giam và tịch thu gia sản để đợi kết án ».

Vua lại dụ bộ Lễ rằng: « Trước đã lần lượt sai phái võ quan đến Nam-kỳ bắt giặc, trong số ấy có người đi trận bỏ mình, có người mắng giặc, không chịu khuất, như lũ Lê Văn Nghĩa, Phan Văn Song, Đặng Văn Quyến, Trần Văn Du, Tôn thất Gia, Trương Văn Phượng và Nguyễn Văn Tân 25 người, đều tuẫn tiết, phơi thây, lộ cốt ở chiến trường, hoặc bị giặc vứt xác đi, hoặc không người thu lượm chôn cất, tình hình như thế, thật rất ngùi thương! Nay đại binh tiến đến bên thành Gia-định, chắc có thể hẹn ngày giết được nghịch Khôi. Vậy những tướng võ chết trận ấy há nỡ để vất vờ ở nơi cỏ hoang? Vậy truyền dụ cho các tướng quân và tham tán lập tức nên tìm nhiều cách dò hỏi, cốt sao lượm được đầy đủ hài cốt, không bỏ sót, rồi đem đoạn hoa, vải, lụa, quan

https://tieulun.hopto.org

ván liệm rồi đem chôn ở chỗ đất sạch ; cử người lập đàn tế một tuần ở trước linh vị. Đợi đến sang năm sau do quan địa phương phái thuyền chở về nguyên quán an táng, để cho những hồn phách bơ vơ ở nơi chiến trường có chỗ nương tựa, và để tỏ ý ta thương nhớ vô cùng đối với bề tôi trung nghĩa ».

Lại dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây, căn cứ vào tờ tâu báo của các tỉnh Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long, An-giang và Hà-tiên về việc lấy lại các tỉnh thành, thì thấy trong đó, chỉ nói sơ qua tình hình đến như tiền lương, thóc gạo ở trong kho tàng đều không trình bày rõ rệt. Vả lại, quốc khố và quân nhu chính là những món quan trọng cốt yếu, há nên sơ lược như thế? Vậy truyền dụ cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính và án sát, phải lập tức xét xem thực số hiện còn tâu rõ, để bằng cứ vào đó mà làm việc. Đến như dân gian, trước kia bị giặc đứng đuổi ngọn lửa hạo ngược của nghịch tặc, phàm nhà cửa bị đốt cháy, của cải bị cướp bóc, tình hình khổ sở chắc còn nhiều. Tỉnh thành nay mới lấy lại được, nhân dân đã yên ở hay chưa? Còn chăng hoang mang, ngờ sợ, ẩn ở không yên. Và ruộng nương ở các tỉnh hạt, trong mùa làm ruộng vào khoảng tháng 6, tháng 7, chẳng rõ dân ta đã kịp thời cày cấy được không, tưởng đến mùa đông lúa chín, thu hoạch liệu được mấy phần kha khá? Giá gạo hơn kém, dân ăn đủ thiếu thế nào, cũng phải điều tra tâu rõ lên cả.

« Lại, trước đây, nhiều kẻ vô loài nhân lúc sơ hở, họp thành bọn đi cướp bóc, nay giặc lớn dẫn đã dẹp yên, không biết lũ ấy đã im hơi chưa. Phải nên có nhiều đường chỉ bảo, khiến chúng quay đầu lại sớm, yên thường, giữ phận, thì tha cả tội lỗi, cùng mọi người đều đổi mới. Nếu cứ một niềm mê hoặc, trái phép làm càn thì phải tùy cơ dập tắt ngay, chớ để lan rộng, làm lụy

https://tieulun.hopto.org

dân ta. Ấy là điều ta chú ý sâu sắc. Các ngươi đều nên thể theo lòng ta ! »

Ra lệnh cho đình thần bàn việc thiện hậu ở Nam-kỳ. Lời bàn dâng lên, cho rằng các tỉnh Nam-kỳ, từ khi nghịch Khôi nổi loạn tới nay, sự thể không vi như ngày trước được. Sau khi việc yên, nên có một phen sửa sang lại, sẽ lần lượt tiến hành. Nhưng có việc nên hoãn, việc nên kíp, việc nên trước, việc nên sau, khó lòng làm cả một lúc được, xin trước hãy trích lấy những việc lớn, việc kíp, cùng nhau hội đồng bàn tính. Ngoài ra, nếu còn có việc gì nên làm thì để do tướng quân, tham tán, tổng đốc, và tuần phủ tùy việc tâu bày.

Vua truyền lệnh cho các tướng quân, tham tán, tổng đốc và tuần phủ tuân làm :

(1. Các hạng tấn thân, võ biền, lại dịch, binh đinh ở sáu tỉnh từ Biên-hòa trở vào Nam hiện đang làm việc bắt giặc, sẽ do tướng quân, tham tán và quan địa phương làm sớ riêng ghi công trạng, tâu lên, đợi Chỉ khen thưởng. Đến như hương thân, tổng lý, hào mục, người thường và người phục dịch, hưởng ứng việc nghĩa, hễ ai là người tập hợp được nhiều hương dõng, hoặc lấy lại được tỉnh thành, hoặc theo đi đánh dẹp, đích xác có công, cũng xét thực, chia làm 3 hạng, lập thành danh sách tâu lên. Ai dự vào hạng nhất, sẽ liệu lượng cho quan chức, hoặc muốn về Kinh, hoặc muốn ở các tỉnh, đều được cả. Nếu ai muốn về quê, cũng liệu cho một chức quan. Hạng nhì : chuẩn cho được miễn đi lính, sưu dịch, thuế thân suốt đời. Hạng ba : thưởng cho tiền bạc có thứ bậc.

2. Trong các tấn thân, võ biền, lại dịch, hễ người nào đích xác thực sự theo giặc, thì phải tra xét để làm tội ; còn người nào hiện theo đánh dẹp hoặc tán lạc nơi dân gian nay mới lò đầu ra, do quan địa phương vẫn ở trước xét kỹ sự trạng trước sau, làm thành danh sách tâu lên

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

để đợi Chỉ dụ. Đến như các chức phủ, huyện và giáo chức có khuyết, nơi nào khuyết mà vẫn còn có nguyên viên thì hãng cho cứ được cung chức như cũ; nơi nào khuyết mà cần phải người tạm quyền thì lấy ngay ở nhân viên phái đi đợi bổ. Còn hai ty bố chính và án sát thuộc tỉnh, từ thông phán trở xuống, nếu có khuyết, cũng lấy nhân viên đợi bổ, sung vào.

3. Các tỉnh đều phải xét xem tiền, lương, thóc, gạo hiện còn, cho đến thuyền mành, súng ống khí giới và hết thảy vật hạng của công, làm thành sổ sách rõ ràng, do Bộ để cả ra để đợi Chỉ cho giữ. Tỉnh nào có vật hạng gì cần dùng mà ở tỉnh không có, thì cho tư đi nơi tướng quân và tham tán, xem tỉnh nào hiện còn có nhiều, thì liệu tỉnh chia cấp cho, nếu không có, thì cứ thực tâu ngay đợi Chỉ sẽ cho tuân làm.

4. Trong những người theo đạo Gia-tô, kẻ nào theo giặc, chống lại quan quân, đã bắt được tại trận hoặc tiếp tục bắt sau, tức thì chém đầu, đem bêu cho mọi người biết; còn kẻ nào hiện nay tuy đã bị bắt, nhưng trong những ngày nghịch tặc phản bạn, vẫn đi biệt ở nơi khác, nay mới trở về, thì cho tổng lý sở tại bắt giải đến địa phương tra xét rõ ràng, nghị xử, tâu lên: người nào trước sau vẫn ở trong dân không hề theo giặc, thì cho tổng lý dẫn đến tỉnh, [để tỉnh] sức bảo bước qua thập tự giá, xét ra thấy quả thật lòng tỉnh ngộ ăn năn, tình nguyện bỏ đạo, thì đều tha tội, cho về yên nghiệp làm ăn. Còn dân Man ở đạo Quang-hóa(1) trước đã theo giặc, tán lạc trốn tránh, cũng cho tổng lý sở tại bắt giải, tra xét rõ ràng, để trị tội cho pháp luật được nghiêm chỉnh.

---

(1) Đạo Quang-hóa: Đạo này thuộc tỉnh Gia-định. Đến năm Minh-mệnh thứ 17 [1836] đặt làm huyện Quang-hóa.

https://tieulun.hopto.org

5. Trong các người Thanh kiều ngụ, kẻ nào theo giặc đã bị quan quân bắt được tại trận hoặc tiếp tục bắt sau, tức thì chém đầu đem bêu cho mọi người biết.

6. Các tù phạm bị giam ngày trước, được giặc thả ra, tên nào cam tâm theo giặc, đã bị bắt tại trận hoặc sau mới tiếp tục bắt được, tức thì chém đầu đem bêu cho mọi người biết. Còn tên nào trót đã theo giặc, nay biết sợ tội ra thú, thì do quan tỉnh sở tại tâu rõ cả tội phạm ngày trước và duyên cớ ra thú bấy giờ, để đợi Chỉ dụ, nhưng vẫn giam giữ để chờ xử án. Ngoài ra những tên phạm nào còn trốn cũng sức cho tổng lý trong hạt nã bắt giải nộp. Nếu ai dám chứa chấp giấu giếm, hễ phát giác ra, sẽ bị gia nặng thêm mà trị tội theo pháp luật.

7. Các hạng binh lính nguyên lệ thuộc các tỉnh, hãy cứ căn cứ vào số hiện tại, cho ở lại hàng ngũ như cũ để sẵn phái. Số ngạch có thiếu cũng không phải gọi tính và bổ sung vội, đợi sau này sẽ làm.

8. Các người dân ứng nghĩa, ai là nội tịch thì cho về yên nghiệp làm ăn. Còn người không có tên trong sổ dân, thì chia lập đội ngũ, dồn lại thành cơ hạn định là mỗi cơ 10 đội, mỗi đội 50 người. Chẳng hạn như Gia-định, Vĩnh-long, Định-tường và An-giang, mỗi tỉnh đều 2 cơ; Biên-hòa, Hà-tiên mỗi tỉnh đều 1 cơ. Nếu còn thiếu thì mộ thêm dân ngoại tịch để bổ sung cho đủ số ngạch, chi cấp tiền lương, theo tỉnh sai phái).

Thảo nghịch Tả đạo tham tán Nguyễn Xuân đánh phá bọn người Thanh, đồ đảng giặc, ở phố Sài-gòn.

Giặc từ khi bị thua ở bãi Tập-trận tập hợp tất cả người Thanh ở phố Sài-gòn đặt dồn giữ chặt. Thuyền quân Nguyễn Xuân từ sông Cát-giang thẳng tiến đến cảng An-thông, đi đến chợ thôn Vĩnh-hội, giặc phục ở phố bờ bên tả, đúng súng lớn súng nhỏ bắn loạn xạ: quan quân không thể tiến lên được. Xuân liền sai thị vệ

https://tieulun.hopto.org

Tôn thất Bật đốc suất quân vệ Hùng oai lên bờ phóng lửa đốt; các quân trong thuyền chiến xông lên, chém hơn 250 đầu giặc. Giặc thua to, chạy vào trong phố, chẹn giữ chỗ hiểm để chống cự. Xuân cùng lũ Phạm Hữu Tâm lại đốc suất quân, dõng dánh phá một loạt, chém 60 đầu giặc, bắt được 700 đứa, lấy hết được thuyền mành, súng ống, khí giới. Tướng quân Tống Phước Lương và tán tương Trương Phúc Đĩnh được tin báo, mới đem tin thắng trận tâu lên. Và nói: « Trong chuyến đi đánh ấy, từ quản vệ trở xuống, hễ ai có công trạng đều đã tuân theo Chỉ dụ, liệu lượng thưởng cấp cho rồi, và lần trước, lũ Trương Sùng Hi, Đỗ Văn Nghị bắt được thủ phạm trong bọn giặc là Nguyễn Văn Bột, cũng đã chiếu theo thường cách, cấp cho 500 lạng bạc rồi ».

Vua dụ rằng: « Giặc Khôi đã thua, chạy vào trong thành. Sự chống cự ở địa phận phố Sài-gòn, chẳng qua do một vài tên đồ đảng giặc tản lạc vào đấy, tụ họp người Thanh, để làm mưu chước giữ mình. Khi thấy quan quân đi qua đầu phố, không khỏi mang lòng ngờ vực sợ hãi, mưu toan chống cự, đến nỗi bị quan quân chém giết. Thế thì việc này không vì như những cuộc giao chiến được. Vậy thưởng cho Nguyễn Xuân quân công kỷ lục một thứ. Còn các quan quân đã được liệu lượng ban thưởng rồi, không phải thưởng nữa. Đến như người Thanh a tòng lũ giặc, [ta] đã sai nhiều lần truyền hịch biểu dụ họa phúc để cho chúng biết đường mà vội lánh đi; gần đây, lại dụ rõ thêm để chúng bảo nhau: nếu biết đầu hàng thì tha cho tội chết. Nay, sau khi giặc đã thua tan, [bọn người Thanh] vẫn u mê không giác ngộ, còn họp đồ đảng, giữ chỗ hiểm, kéo đàn hàng nghìn hàng trăm, dám chống lại quan quân, thật rất đáng ghét. Đáng lý ra nên giết hết cả, song nghĩ lại chúng là bọn tùng đảng, số người lại nhiều, không nỡ

https://tieulun.hopto.org

giết hết cả. Vậy trong các tên phạm hiện đã bắt được, nên trích lấy những tên đầu sỏ và hung hãn đem chém đầu đi cho pháp luật được sáng tỏ ; còn các tên khác đều chặt 4 ngón tay phải rồi chia ra đem an trí ở những chỗ rừng rú biên viễn, không cho để ở dân gian, hoặc giả lại sinh lắm chuyện ! Đối với tội sản của những tên phạm tội, cũng phải tra xét, niêm phong cho đích xác, rồi giao dân canh giữ, đợi sẽ xử án.

« Vả lại, quân nhà vua đi đến đâu cốt để dẹp yên giặc giã, vỗ về nhân dân. Các tướng quân và tham tán nên lập tức cho ra hiểu thị khắp nơi : các người Thanh ở sở tại đều nên yên phận, tự có thể giữ được không liên luỵ đến mình, nếu còn hoài nghi, phiến loạn, khi nã bắt được, lập tức giết, không tha.

« Và nghiêm sức cho các tướng biền, binh, dõng : một khi bọn người Thanh kia đã thuần tình, yên lặng rồi, nếu ai dám tạ sự lôông lạch, quấy nhiễu lấy của, cũng sẽ chém ngay để rao trong quân ».

Lại dụ rằng : « Về việc đánh giết người Thanh, nếu ngay từ lúc ban đầu, các tướng quân và tham tán trước đem lý lẽ sự việc hiểu dụ cho chúng biết rõ họa phúc, khiến chúng tự giải tán, trở về, thì quân ta đã không phải nhọc đông giáo mác mà chúng cũng khỏi bị chết chóc, thì ổn thỏa khéo léo biết chừng nào ! Đằng này không thế, lại để cho những biền binh háo sự, đi ngang đi tắt đến nỗi chúng sinh nghi hoặc tưởng sẽ bị giết cả, nên mới tập hợp đỏ đăng, chống lại quan quân gây thành một trận tranh chiến ! Dẫu rằng [ta có] bắt chém được giặc, cũng có chút công, nhưng so vào lý thực là chưa hợp ! Và, về việc bắt giải thứ phạm Nguyễn Văn Bột như trong tờ tấu đã trình bày ra, sự tình dường như thế này : Bột, một mình lẩn trốn, rồi bị bắt, chứ không phải như kẻ đánh thua tại trận, đến nỗi sức cùng, chịu

https://tieulun.hopto.org

trời. Vậy mà lại vội chiếu theo cách thức mà thưởng cấp cho thì cũng là chưa đúng. Lại, trong quan quân có người bị thương chết, và có người bắt chém được giặc, trước đây đã chước lượng ban thưởng rồi. Còn từ quản vệ trở xuống, họ có công trạng thì nên cứ thực tâu rõ đợi Chỉ, mới phải, thế mà [các khanh] lại tự ý khen thưởng, vậy chẳng biết căn cứ vào cách thưởng nào, mà bảo là tuân theo Chỉ dụ, như vậy phỏng có được không? Những sự đó đều là hồ đồ, hỗn độn! Nhưng việc đã rồi không nên xét kỹ nữa. Duy từ trước tới nay, trong quân thưởng rập theo cái sáo là nhiều kẻ mạo nhận công để cầu thưởng, do đấy làm cho tai vạ lan đến cả người vô tội. Lòng ta không nỡ làm như thế. Ôi! quân đội thương dân đi đánh kẻ tội, cần nên tuyên bố tiếng nhân nghĩa, không xâm phạm của dân một mảy nào khiến cho quân nhà vua đi tới đâu, ai cũng sợ uy thế và mến ơn đức ngay như ở chỗ phương xa cõi lạ, cũng nên giữ đúng như thế cho hợp lý, huống chi tỉnh Gia-định là đất của bản triều, nhân dân thuộc hạt đều là con đỏ, nay tiến đánh nghịch tặc cốt để cứu dân khỏi vòng nước sôi lửa nóng, quyết không lẽ khoan thứ dong túng những hạng quan quân không tốt, trái phép, làm càn! Từ nay về sau, phàm ai bắt chém được tên giặc nào, phải nên xét xem có thật quả là giặc thì mới chuẩn cho dự thưởng, nếu bắt bậy đến dân thường, thì chẳng những không được dự thưởng, mà lại theo luật, trị tội nặng không tha. Nếu tướng quân và tham tán còn chút tư vị giấu giếm, hễ xét ra được cũng phải chịu lỗi.

« Vả lại, Trương Phúc Đĩnh, bề tôi trong Nội các được giao cho chức tán tương đối với mọi việc, phải nên nhận xét lý lẽ cho rõ ràng, trù tính cho thỏa đáng, để các việc trong quân; động làm là hợp với cơ nghi mới không phụ chức vụ của mình. Nếu cứ một niềm mơ hồ

https://tieulun.hopto.org

lộn lạo, hùa theo người mà khen chê, để đến việc làm có chỗ không hợp lẽ, thì tội ngươi lại lớn hơn! Ta đã răn bảo cặn kẽ, đều phải nghiêm chỉnh tuân theo ».

Thuyền quân của Binh khấu đạo tướng quân Trần Văn Năng tiến đến cửa sông Thị-nghè (1). Giặc ở trên thành Phiên-an bắn súng để cố giữ. Năng thân đốc suất biền binh thẳng đến xưởng thuyền và chỗ các kho đụn. Đồ đảng giặc canh phòng ở những nơi đó đều sợ bóng gió, chạy trốn cả. [Quan quân] thu được các hạng thuyền hơn 70 chiếc, thóc độ 120.000 bộc, gạo 100 phương, tiền hơn 10.000 quan. [Năng] bèn thông báo cho Thảo nghịch Tả đạo tướng quân Tống Phước Lương đặt đồn đóng quân ở ngoài thành: Binh khấu đạo thì đóng từ sông Bến-nghé đến cầu Cao-mên; Thảo nghịch Tả đạo thì đóng từ cầu Quan đến Bãi Tập-trận, liên lạc với Thảo nghịch Hữu đạo là tù Nguyễn Văn Trọng tùy cơ dánh giặc.

Sớ tâu lên, vua phê bảo rằng: « Bao nhiêu tiền và gạo đã thu được ấy để cung cấp lương ăn cho quân, đỡ phải chuyển vận vất vả. Xem tờ tâu, lòng ta rất được yên ủi ». Vua bèn dụ rằng: « Đại binh tiến sát đến dưới thành, không phải đánh nhau khó nhọc, mà thu được kho đụn, thuyền mành, tiền và thóc gạo nhiều đến như thế, chính là không đánh mà thắng. So với trận đánh ở mặt phố An-thông (bờ bên hữu sông An-thông là phố Sài-gòn, trước đây tham tán Nguyễn Xuân đánh phá giặc ở đó. Đây gọi là « mặt phố An-thông », tức là phố Sài-gòn) công này thực to gấp mấy, há nên cho rằng không chiến đấu không bị thương, mà vội vàng dập thành tích đi à? Vậy thưởng Trần Văn Năng gia quân công 1 cấp;

---

(1) Hán văn là « Thị nghi giang khẩu » 氏儀江口. Trong Nam gọi là « Vàm Thị Nghè ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

từ tán tương Trần Chấn đến quản vệ và suất đội, mỗi người đều được thưởng gia quân công, kỷ lục 1 thứ; biền binh được thưởng chung 1.000 quan tiền. Nay đại binh 3 đường đều đã họp cả, chắc cái thành cô lập ấy, tình thế khó giữ mãi được. Vậy các tướng quân và tham tán phải nên thế nào, sớm liệu tìm cách đánh lấy thành trì, hoặc bắt hoặc chém nghịch Khôi, làm cho ra án. Rồi cứ đó báo tin thắng trận, để nhận phần thưởng to nhất».

Thảo nghịch Tả đạo tướng quân Tống Phước Lương và tham tán Trương Phúc Đĩnh, tâu nói: «Quan quân đại đội các đạo hiện đã tề hội và đóng ở ngoài thành Gia-định. Các tấn thân, võ biền, tư lại, cử nhân, tú tài và các hạng quân dân nguyên ở Phiên-an, phần nhiều kéo đến quân thứ, tình nguyện hưởng ứng, theo đi giết giặc. Vậy xin [illegible] cấp cho lương tháng để tuỳ việc sai phái».

Vua dụ rằng: «Nay, ba đạo đại binh thấy sẽ họp lại đông kín như mây, có tới hơn vài vạn người, giặc đã rút hết vào trong thành. Thật vậy, hiện nay thấy rằng ta có thừa sức để đánh dẹp. Số hương dõng hưởng ứng đi theo rất nhiều, mà lương thưởng ở trong quân chuyển vận thực khó, há nên một loạt cấp cho tất cả? Lại nữa, gần đây giặc nghịch nổi lên hung dữ, nhân dân hạt ấy mắc nạn chiến tranh đã lâu rồi, nay tình hình đã dần yên, nếu để họ theo cả đi đánh giặc, thì họ không khỏi bỏ mãi công việc làm ăn, ta rất không yên lòng. Vậy các tướng quân và tham tán nên xét xem ai là đầu mục, hết sức cấm thù giặc hoặc có mưu chước gì khác hơn, tình nguyện ở lại phá thành giết giặc, thì chuẩn cho tự lo lấy lương ăn, lệ thuộc đi theo quân thứ. Còn thì đều cho tản về làm ruộng. Lại xét những người đầu mục, xướng suất ứng nghĩa từ trước đến giờ hoặc nguyên không có quan chức như viên tử Nguyễn Hoàng Nhiên

https://tieulun.hopto.org

và Nguyễn Hoàng Thỏa, hoặc tuy có chức mà đã về hưu, không dự đến việc tỉnh thành thất thủ bấy giờ, một phen căm giận giặc, kích động vì việc nghĩa, bèn hợp binh chúng giết quân thù, lại rõ ràng nhiều lần có công thực trong việc đánh dẹp. Vậy trước hết chọn lấy một hai người tâu lên, đợi Chỉ, sẽ liệu cho quan chức, để khuyến khích. Còn các người khác đã có quan chức hoặc chỉ có công trạng tầm thường, thì đều đợi khi việc yên, làm thành danh sách phân biệt tâu lên ».

Ra lệnh cho bộ Binh truyền dụ các tỉnh Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận và Biên-hòa bắt đầu từ cuối tháng này thả cho về cả những dân phu trước đây đã được đòi gọi và điều động chia đi phòng giữ và chuyển vận lương thực.

Thổ phỉ Tuyên-quang, Nông Văn Vân cho hơn 100 đồ đảng cướp đất đồn canh ở các xứ Du-lũng và Mật-lũng (thuộc châu Bảo-lạc, giáp địa phận Cao-bằng) để phòng bị.

Thự bố chính Bùi Tăng Huy và án sát Phạm Đình Trạc ở tỉnh Cao-bằng nghe tin báo, phái thêm biền binh phòng giữ, rồi tư đến bộ Binh để tâu lên.

Vua dụ rằng: « Hai lộ Tuyên-quang và Thái-nguyên, đã phái tổng đốc đại viên thống lãnh biền binh tiến đánh. Nghịch Vân thế tất dốc hết quân ra để chống cự. Ở xứ Du-lũng và Mật-lũng tiếp giáp Cao-bằng chẳng qua là mấy tên giặc lẻ tẻ ở đấy để hư trương thanh thế. Vậy truyền dụ lũ Bùi Tăng Huy chuyển sức cho quan quân đã phái trước đó đến chỗ gần nhất, liệu vát lấy hai, ba trăm linh thổ, giả vờ bày ra tình trạng đi tiễu, rồi phao đồn lên rằng: sẽ do đường Bố-lĩnh, tiến đánh sào huyệt của giặc; nhưng mật ra lệnh: chỉ đánh giết cho tan lũ giặc ở chỗ đồn canh tức thì rút về, rồi phòng giữ theo địa phận trong hạt, chớ nên đi sâu

https://tieulun.hopto.org

vào chỗ trọng địa. Nếu giặc lại trở lại đóng đồn thì lập tức dẫn quân đến đánh đuổi đi, rồi lại rút về, khiến chúng trông được chỗ kia hỏng mất chỗ này, sợ hãi không yên. Khi đại binh hai lộ Tuyên-quang, Thái-nguyên sấn đến đánh dẹp, có thể đánh một trận là bắt được lũ giặc ấy. Đó cũng là một cơ mưu biết liệu địch để nắm lấy phần thắng ».

Vua lại cho rằng Cao-bằng là kiêm hạt của thự tuần phủ Hoàng Văn Quyền, bèn ra lệnh cho bộ Binh từ nay về sau, hễ có sự việc quân cơ trọng yếu thì chuẩn giao cho Quyền duyệt kỹ rồi chuyển phát đi cho được nhanh và tiện.

Thự bố chính tỉnh Thái-nguyên, Nguyễn Đôn Tố, đóng quân ở đồn bảo Bắc-cạn được tin hơn 2.000 phỉ chiếm cứ đất Na-mèo, quân của bọn phó quản cơ Đinh Quang Toản đã phải đi trước có ít, không địch nổi, bèn lui giữ đất Na-cù. Lại được tin hơn 1.000 giặc từ đồn Bằng-lũng kéo đến, sắp tới đồn sở, [Đôn Tố] tức thì dẫn quân về đóng ở đồn Chợ Mới, vừa gặp lãnh binh Nguyễn Văn Cáo tiến đến, bèn ủy cho tiến đi ngăn chặn đánh dẹp. Nguyên án sát Nguyễn Trọng Ngọc đem việc ấy tâu lên. (Na-mèo, Na-cù và Chợ Mới đều thuộc huyện Cảm-hóa; Bằng-lũng thuộc châu Bạch-thông).

Vua dụ Binh bộ rằng: « Nguyễn Đôn Tố có trách nhiệm giữ bờ cõi, thân đem binh, đóng đến địa đầu ngăn giặc; trước thì không biết điều khiển, những quân phải đi, phần nhiều linh tinh, chẳng thành đội ngũ, đến nỗi khi gặp giặc, khó mong được việc! Sau thì vừa nghe tin báo đã vội dời binh, đóng lùi lại: thực là nhút nhát! Vậy truyền Chỉ nghiêm quở. Tổng đốc Nguyễn Đình Phổ đã có Chỉ truyền cho tiến đến đốc thúc đánh dẹp; một khi đến tỉnh, phàm tất cả cơ nghi về việc đánh giặc đều do Nguyễn Đình Phổ điều khiển. Còn Nguyễn Đôn Tố thì

chuẩn cho chuyên làm những việc tiền lương và quân nhu, cần phải làm cho được ổn thỏa, nếu có một việc gì không được chu đáo thì khó tránh khỏi tội nặng ».

Lũ giặc Tuyên-quang chiếm cứ địa hạt thôn Bình-lãng (thuộc huyện Thạch-lâm), tỉnh Cao-bằng. Tỉnh phái cai đội Nguyễn Hữu Lãng đem quân ngăn chặn. Giặc dựa vào chỗ hiểm, bày quân chống cự. Lãng không đánh nổi, lui về Thổ-lĩnh. Thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc tức thì bàn nhau cử lãnh binh Vũ Văn Lợi đi đánh, rồi thông báo cho thự tuần phủ Lạng—Bình(1) Hoàng Văn Quyền, chọn lấy những võ biền đã từng trải việc chiến trận để hợp sức đánh giặc. Văn Quyền bèn phái lãnh binh Lạng-sơn là Phạm Văn Lưu đem 100 quân tiến lên, lại điều động thêm biền binh ở tỉnh Bắc-ninh đến đóng giữ Lạng-sơn rồi làm sớ tâu lên.

TMSACH.COM.VN

Vua dụ rằng: « Biền binh ở tỉnh Bắc-ninh hiện theo Nguyễn Đình Phổ đi Thái-nguyên đánh giặc, tỉnh Lạng-sơn cũng không có việc quan trọng khẩn cấp, cứ số quân hiện tại cũng đủ phòng giữ, bất tất phải điều động thêm nữa, nhưng nên chuyển sức cho tỉnh Cao-bằng cứ theo địa phận hạt mình phòng thủ ngăn chặn nghiêm ngặt thêm lên. Còn Nguyễn Hữu Lãng ươn nhát như thế, chuẩn cho cách chức nhưng được lưu lại đua sức làm việc để chuộc tội ».

Thự án sát tỉnh Tuyên-quang là Lê Bình Trung có tội, bị mất chức, cho viên ngoại lang Nguyễn Hữu Gia làm án sát Tuyên-quang.

Trước kia đồn Ninh-biên thất thủ, thành thủ úy Trương Phúc Nguyên từ trong chỗ giặc thoát về, nói quan quân ở đồn nhiều người bị giặc giết hại, chỉ còn

---

(1) Lạng-sơn và Cao-bằng.

https://tieulun.hopto.org

sáu, bảy mươi người bị giặc bắt nấu bếp. Đảng giặc gồm có người Thanh, người Thổ, người Nùng, người Man không kém hàng vạn tên. Nghe nói nghịch Vân chia phái đồ đảng nó là Ma Sĩ Huỳnh cùng thổ tri châu Vị-xuyên là Ma Trọng Đại, thổ tri châu Lục-yên là Lưu Trọng Chương, tuyên úy sứ đã bị cách là Nguyễn Thế Nga, thổ ti là Ma Doãn Cao, một toán đi từ Vị-xuyên, một toán đi từ Thu-châu, hẹn nhau đánh úp tỉnh thành, Nghịch Vân thì từ châu Đại-man cùng với Nguyễn Quảng Khải đi tắt đến địa phận Thái-nguyên và Sơn-tây, dồn chặn viện binh Sơn-tây. Trung tức thì phi báo cho tổng đốc Lê Văn Đức phái nhiều biền binh tiến đến phòng giữ, rồi đem việc tâu lên và nói : « Lãnh binh Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án đã từ đồn Phúc-nghi chuyển về xã Chàng-dương và xã Lang-quán, chia quân ngăn chặn. Trong các châu, các huyện thuộc tỉnh hiện đem tổ dõng đi tòng chinh, chỉ có huyện Hàm-yên và Thu-châu ở gần đấy, cùng với Mai Văn Đạo là cai thuộc châu Vị-xuyên, và Hà Duy Lan là thổ ty Đại-man vài người mà thôi! ». (Chàng-dương thuộc châu Vị-xuyên, Lang-quán thuộc huyện Hàm-yên).

Vua dụ rằng: « Ngươi không biết đo dẫn cơ nghi, gây nên vụ án lớn, ấy là lỗi ai? Nay không thi thố được một chước gì, lại tàu báo cuống quit hoang mang: rất đáng bỉ! Vậy lập tức cách chức, nhưng chuẩn cho làm việc đốc thúc chuyển vận lương thực, theo đi tòng chinh, gắng sức để chuộc tội. Đến như Trương Phúc Nguyên là thành thủ úy, được tòng chinh thế mà không biết tử tiết, đành chịu cho giặc bắt, lại chính miệng nói ra là quan quân nhiều người bị giặc giết hại, chỉ một mình mình nhân lúc sơ hở được về thoát. Cứ xét tình hình và lời lẽ thì dường như Phúc Nguyên hàng giặc, huống chi lại phô trương thanh thế của giặc có quân hàng vạn

https://tieulun.hopto.org

hàng nghìn. Rất đáng ghét. Vậy lập tức cũng cách chức tổng giam, giao Lê Văn Đức tra xét cho nó thổ lộ thực tình rồi nghị định tội mà tâu lên ». Phúc Nguyên, về sau xét ra là thông với giặc, phải tội chết chém.

Vua nhân đó bảo thị thần rằng: « Ta cho nghịch Văn là loại giặc nhỏ, không ví được như Lê Duy Lương. Giết gà sao lại dùng dao giết trâu, cho nên việc đánh dẹp, chỉ giao cho tỉnh thần. Không ngờ bọn Phạm Phổ và Lê Bình Trung đều là lũ hèn, mờ mịt không bày ra được một chước gì, để đến như thế. Nguyễn Đôn Tố và Nguyễn Trọng Ngọc ở Thái-nguyên cũng là một loạt hèn kém cả ».

Điều động vệ Tiền nhị, quân Vũ lâm ở Kinh đi đóng giữ Hà-nội, Nhất vệ, quân Thần sách ở Hà-tĩnh đi đóng giữ tỉnh Sơn-tây; 400 vệ binh quân Thần sách tỉnh Nghệ-an trước phải đi tỉnh Thái-nguyên, nay chuyển đi Tuyên-quang làm việc bắt giặc. Lại ra lệnh cho tỉnh Ninh-bình chuyển vận 2 cỗ súng quá sơn bằng đồng và thuốc đạn do tỉnh Hà-nội chuyển giao đến quân thứ Tuyên-quang. Tỉnh Hà-nội lại trích lấy 10 chiếc thuyền ô, thuyền lê và thuyền sam bản phối hợp với thủy quân, và súng thần công, súng quá sơn mỗi thứ 30 cỗ ủy cho một viên quản cơ nhận lãnh, đi theo Lê Văn Đức đánh giặc. Lại trích lấy voi chiến cho tỉnh Tuyên-quang 10 con, tỉnh Thái-nguyên 3 con.

Ra lệnh cho các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hải-dương, Bắc-ninh, Hưng-yên xét biền binh ở hạt đều vẫn để ở hàng ngũ, đến ngày mồng 1 tháng 10 chia ban như lệ đã định.

Thự tuần phủ tỉnh Hưng-yên, Trịnh Quang Khanh, tâu nói: « Tỉnh hạt Hưng-yên, trước đây, vì nạn nước lụt, dân gian kiếm ăn khó khăn; lũ phú hộ một khi nghe thấy lời dụ rõ ràng, nhiều người xin bỏ của nhà

https://tieulun.hopto.org

ra để chu cấp cho người nghèo thiếu, tính ra : tiền được hơn 2.000 quan, thóc được hơn 800 hộc ». Vua bảo bộ Hộ rằng : « Phát chẩn cứu tế do của công Nhà nước phát ra, người thừa hành còn sợ phép nước không dám xẻo xén làm hao hụt đi, đến như của riêng của dân thường bỏ ra, e có kẻ tâm địa không tốt, cho rằng dễ bề lừa gạt, bèn xoay xở chấm mút. Vậy truyền dụ cho Trịnh Quang Khanh : nghiêm sức các phủ, huyện và lũ lại dịch, phàm tiền và thóc của nghĩa dân đã quyên, nên truyền họp những dân cùng tùng trong xóm giềng mà chia cấp cho, chớ để lại một đồng tiền, một hột gạo nào ; [khi phát chẩn], nên để cho các chủ lạc quyên được biết công việc ấy. Nếu ai lừa gạt chấm mút một mảy, hễ nghe có người tố cáo và phát giác ra, thì lập tức đem người phạm ấy nghiêm trị ; mà viên chức có trách nhiệm xem xét, lại không xét ra cũng bắt nặng trị tội.

Lại theo lời Bộ đã bàn, xét số quyên nhiều ít lựa tính nêu thưởng, để khuyến khích cho dân biết làm điều nghĩa. (Số quyên nhiều nhất chỉ có một người, cấp cho một bộ mũ áo cửu phẩm, tha thuế thân và sưu dịch mãi mãi. Hai người phụ nữ đều được cấp biển đề 4 chữ lớn « Lạc quyên nghĩa phụ » (1) ; lại cho 1 con hoặc cháu của mỗi người được tha thuế thân và sưu dịch mãi mãi. Còn 18 người khác được cho miễn dao dịch và ban cho áo mặc có thứ bậc).

---

(1) *Lạc quyên nghĩa phụ* 樂捐義婦 : Người đàn bà trọng nghĩa, vui lòng quyên giúp.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 8.

Thảo nghịch Hữu đạo tướng quân Nguyễn Văn Trọng, tham tán Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận đóng quân ở phía bắc cầu Cao-mên. Bọn giặc độ hơn 1.000 tên, chia làm hai đạo: một đạo đến đánh đồn quân của Lê Sách và Nguyễn Văn Đoài. Vừa gặp Lê Đại Cương, nguyên An—Hà tổng đốc đem quân và voi đến bãi Tập-trận, tiến lại tiếp ứng: giặc hơi lùi. Bỗng có một toán quân từ trong rừng rậm tây quách đổ ra, giao chiến với quân ta vài hiệp, thì hương binh ứng nghĩa lui trước, biền binh ngăn cản không được, cũng lui. Hoàng Đăng Thận liền thân đốc Đoàn Dũ và Thái Công Triều đem quân tiếp chiến, chém được hơn 20 đầu giặc, giặc mới tan vỡ. Quân ta bèn từ cầu Cao-mên đến bãi Tập-trận, chia đặt đồn đóng. Nguỵ đô quản lãnh Trần Văn Nghĩa dem hơn 50 đồ đảng đến chỗ quân ta để thú và hàng phục. Hơn 200 người Thanh cũng tự trói tay về sau lưng, đến xin đầu hàng. Lũ Nguyễn Văn Trọng bèn tổ chức bè lũ Trần Văn Nghĩa lại làm đội Tự-tân thứ 5; thả hết cho người Thanh trở về làm ăn. Rồi đem việc ấy tâu lên, và nói: « Đã phái người lên đến kho đụn ở ngoại thành,

https://tieulun.hopto.org

lấy tiền, gạo, muối, sắt để chi dùng. Lại sai người đi đường tắt, đến chỗ đoàn thuyền của đạo Bình khấu, hẹn ngày cùng đánh phá giặc, để kịp cơ hội. Duy bây giờ là lúc đương đánh nhau, phàm tiền lương, súng ống và thuốc đạn đều lần lượt do tỉnh Biên-hòa tiếp tế và thủy quân vận tải đến, chưa dám chắc hẳn là mười phần đủ dùng cả ».

Vua dụ Nội các rằng : « Từ khi Nguyễn Văn Trọng và Hoàng Đăng Thận tới quân thứ đến giờ, chưa thấy báo tin thắng trận ! Vừa rồi, đã không khéo điều khiển tập hợp nhiều quân để giết giặc, lại phái quân đội lẻ tẻ đi ra một cách khinh suất, để đến nỗi Nguyễn Văn Tấn và Trương Văn Phượng chết trận, lại mất một cỗ súng đại luân xa, nay lại có chuyện gặp giặc, quan quân phải lùi. Đó thật đáng giận !

« Trước đây, Phan Văn Thúy, khi còn sống coi việc binh, quân ta xa từ vài nghìn dặm kéo đến, thế lực giặc bấy giờ đương mạnh, thế mà còn dám mạo hiểm, tiến thẳng lên trước, thu được thắng lợi lớn ; nay giặc, sau khi bị tổn thất thất bại, đại binh đã tiến sát đến dưới thành, quân thủy quân bộ đều họp lại, nhân dân hưởng theo, thanh thế to lớn biết chừng nào. Vậy mà lại có sự bị đẩy lùi như thế, thì lỗi không có tài năng của lũ các ngươi, dẫu trăm miệng cũng không chối cãi được ! Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận đều giáng 2 cấp. Những viên chuyên coi đạo ấy là Lê Sách và Nguyễn Văn Đoài đều giáng 1 cấp, không chuẩn cho xét lại nữa.

« Và, lời nói trong tập tấu có nhiều việc xử trí không thỏa đáng, chẳng hạn như việc đối với bọn giặc vừa mới đầu hàng kia : chúng đều là con đỏ triều đình, cam tâm theo giặc, hoặc vì khi quan quân đến tỉnh Biên-hòa, sức chúng không thể địch được, hoặc vì khi quan quân

https://tieulun.hopto.org

đã tới dưới thành, thế chúng sắp nguy, mới chịu bỏ giáo lại hàng để cầu khỏi chết, chứ không phải vì như hạng người thật lòng qui thuận. Thế mà [các khanh] không phân biệt quản thúc, trở cho chúng được quần tụ một chỗ. Thật thấy rất không hợp nghi.

« Lại, trước đây, bọn giặc lui hết vào thành, tiền lương ở kho đun ngoài thành đã vất bỏ cả đấy, thì lấy dùng có khó gì, thế mà lại nói là phải người lên đi chuyển vận!

« Lại, quan quân đường thủy đường bộ đều tập hợp ở dưới thành, bốn bên đã không có đăng giặc, thì tin tức đi lại đưa thẳng đến nơi còn có khó gì, sao lại nói rằng « lên đi đường tắt »? Những lời nói như thế rõ ràng là mang lòng nhát nhát;

« Lại như ở trong quân, tiền lương thì kho tàng lấy dùng có thể để chi dùng, thuốc đạn súng ống và khí giới thì thủy quân chuyên chở, có thể tùy đi mà lấy, chắc lúc nào cũng thừa thãi, sao lại còn nói « chưa dám chắc hẳn là mười phần đủ dùng »? [Như vậy] há chẳng phải là có cầm cự lâu ngày, nên mới tính sẵn cái bước kéo dài, làm cho người ta không sao hiểu được! Nay ta không thể không hiểu dụ rõ ràng.

« Hiện nay số người Thanh đầu hàng đã nhiều; chúng đã biết quay đầu lại, thì nên tha tội chết cho, rồi chia tản đi các xã: mỗi xã dăm ba người, quản thúc nghiêm ngặt, nếu chúng manh tâm làm bậy, thì cho dân xã ấy giết chết ngay, chớ để gây thêm việc ra. Còn những đội Tự-tân, trôi đã sắp xếp rồi, tức thì phải giao cho Binh khấu tướng quân và Thảo nghịch tướng quân chia ghép vào các đoàn thuyền mỗi đoàn dăm ba tên cho quan quân xen vào để quản thúc. Nếu có tên nào mang lòng phản trắc, cũng chuẩn cho trị tội ngay, không dung dằng.

001488

https://tieulun.hopto.org

« Và, quân dân hương dũng ứng nghĩa, khi giới không tinh nhuệ bằng của quan quân, khi ra trận không khỏi nhút nhát sợ hãi. Cho nên trước đây ta đã xuống dụ : liệu tình cho về để họ được yên nghiệp làm ăn. Trong những hương binh đi theo đại binh cùng lũ Thái Công Triều và Lê Đại Cương, phàm những người vẫn lệ thuộc mà không dùng làm việc gì kia trước hết bằng cho về làm ruộng, rồi lựa lấy vài nghìn người tinh nhuệ, mỗi khi đi trận sai làm hậu ứng cho quan quân, khỏi đến nỗi gặp giặc nhát sợ, làm kinh hãi tai mắt người ta ».

Nguỵ Lễ bộ thái khanh là Đinh Phiên, ra thú ở quân thứ Thảo nghịch hữu đạo. Mọi người đều nói : « Lúc nghịch Khôi mới nổi loạn, Phiên thường phô trương thanh thế giặc, dụ dỗ mọi người theo giặc ». Lũ Nguyễn Văn Trọng liền xiềng Phiên lại, tống giam, rồi tâu lên.

Vua dụ rằng : « Đinh Phiên nguyên có quan chức, mất lương tâm, đi theo giặc, thực không bằng chó, lợn, nên lập tức áp giải vào Kinh, để đem hết pháp luật trừng trị. » Phiên đi đến tỉnh Quảng-ngãi ốm chết. Vua ra lệnh cho tỉnh thần phanh thây Đinh Phiên, bêu đầu ở Gia-định và Nghệ-an mỗi tỉnh 3 ngày, rồi ném xuống sông.

Vua dụ Bình bộ rằng : « Gần đây, do quân thủy quân bộ các đạo đại binh ở Nam-kỳ đánh dẹp giặc luôn bị thua vỡ, có nhiều kẻ tản đi trốn tránh, bị nhân dân bắt được giải nộp. Vả, lũ ấy trước đã cam tâm theo giặc cướp bóc dân lành, kịp khi đại binh tới nơi, lại không biết hối tội, đầu hàng ngay, thì chúng là lũ về bè với giặc, quyết khó xử tội nhẹ được. Vậy truyền dụ cho các tướng quân, tham tán : phàm lũ giặc trước sau bị nhân dân bắt giải, đều cho giết đi, chớ nên giam ở trong quân để phải canh giữ thêm nhọc.

« Lại nên chiếu theo cách thức ban thưởng : ai bắt sống được một tên phạm, thưởng bạc 3 lạng, nếu bắt

https://tieulun.hopto.org

được kẻ đầu mục giặc, cũng tùy theo lớn hay nhỏ mà liệu ban thưởng. Vả lại, trừ diệt kẻ bạo ngược, là cốt để yên dân lành, nếu không trừng trị nghiêm ngặt thì không được, nhưng còn nghĩ: hoặc giả có kẻ hám lợi, mưu toan lấy thưởng, bắt bậy đến dân thường. Vậy cũng nên cẩn thận xét kỹ hơn, nếu kẻ bị bắt quả là giặc thực, mới có thể trị tội, rồi theo lệ thưởng [cho người đã bắt]. Nếu người nào cầu công mà bắt càn người không tội, thì phải đem kẻ bắt giải [càn bậy] ấy trị tội nặng ngay ».

Nguyên bố chính tỉnh An-giang, Nguyễn Văn Bình, đến quán thứ Thảo nghịch hữu đạo, nói: « Từ khi tỉnh thành thất thủ, bị người phiên ở phủ Chân-niêm bắt đưa cho giặc, được Thái Công Triều mật dặn mưu toan lấy lại tỉnh thành, bèn nhân lúc sơ hở trốn ẩn ở dân gian; nay nghe đại binh tiến đến, thành khẩn thiết tha xin lệ thuộc theo đi, đua sức làm việc để chuộc tội ». Bố Nguyễn Văn Trọng vì Bình dể đạt ý ấy lên vua.

Vua nói rằng: « Bình đã không hay cố chết giữ lấy thành trì, lại mưu toan tự thoát thân, khép vào trách nhiệm giữ bờ cõi, thì từ chối tội thế nào được? Nay đã lò đầu ra, đến chịu tội. Vậy tức thì cách chức, nhưng cho theo đi đánh giặc để đua sức, chuộc tội ».

Đình thần tâu lên bản án bàn xử những thân thuộc phải tội lây vì tên đầu sỏ giặc là Lê Văn Khôi và vì bè đảng giặc là Đặng Vĩnh Ưng, Đinh Phiên, Lưu Tín,...

Vua dụ rằng: « Nghịch Khôi giữ thành làm loạn, tội ác lụt trời. Lữ Đặng Vĩnh Ưng đều có quan chức, lại mất hết lương tâm, đi làm vây cánh cho giặc, xưng bậy chức tước, chống cự quan quân, tội thực nặng lắm! Nay đại binh tiến đánh, có thể bẹn ngày bắt lũ nghịch tặc để làm lễ dâng tù binh, thân thuộc chúng đã trước

https://tieulun.hopto.org

phải chụm đầu chịu chém. Đủ biết lẽ trời rõ rệt, những lũ phản nghịch cuối cùng tất khó lọt lưới phép luật ».

Vậy truyền Chỉ cho Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc ở tỉnh Cao-bằng tức thì sai dân sở tại chỉ chỗ phần mộ cha ông tứ đại nhà Lê Văn Khôi, đào lên lấy thi hài đốt rồi đổ đi, để làm gương răn loạn thần, tặc tử nghìn đời. Vậy em và cháu của Lê Văn Khôi, con của Đặng Vĩnh Ưng, của Đinh Phiên và của Lưu Tín tất cả cộng 14 tên phạm, hiện giam ở các tỉnh đều trảm quyết (1). Rồi phái hai viên Khoa, Đạo : một viên đến tỉnh Quảng-nam, một viên đến tỉnh Nghệ-an và Lạng-sơn, đều cho biền binh tỉnh phải áp giải các phạm nhân đến chợ, chính mắt viên ấy cùng tổng đốc và tuần phủ trông coi hành hình. Con cả Đinh Phiên là Đinh Văn Phác bị truy đoạt bằng sắc, đục bỏ họ tên trên bia tiến sĩ. Cha Đặng Vĩnh Ưng là Đặng Văn Tuấn phải đưa đến quân thứ Gia-định, sai chiếu đã Ưng ra hàng. Nếu Ưng không chịu ra thì chém đầu Tuấn đi (Cha Khôi là Bế Văn Kiện vì phản loạn đã bị người chém giết, quăng xác đi ; duy mộ ông nội của Khôi, là Bế Văn Sĩ, cứ theo dân chỉ, đào đổ đi).

Suất đội vệ Cẩm y là Nguyễn Văn Nghị từ Nam-kỳ về. Vua hỏi về tình hình quân và dân. Văn Nghị tâu nói : « Quan quân đến đâu, dân tình vui vẻ, cũng có người nhỏ nước mắt khóc, kể rằng vì bị giặc tàn phá, của cải không còn sót lại tí gì ! » Vua nói : « Hạt ấy người đông của lắm, phong tục xa hoa, vụt chốc phải đến như thế, thực đáng than xiết ! ».

Văn Nghị lại tâu nói : « Nghe nói trước đây những người Thanh theo giặc, đi đến đâu rông rỡ tàn ngược, hiếp dâm vợ con người, giết cha anh người ; trăm họ rất khổ sở ! ».

---

(1) Trảm quyết : Chém ngay, không cần xét xử.

https://tieulun.hopto.org

Vua nói rằng: « Nếu đúng như lời ngươi nói, thì người Thanh kia hung ác quá lắm, sao lũ Nguyễn Văn Trọng lại nhận cho chúng đầu hàng? Khi tâu lên không từng nói đến việc ấy? Vả, chúng vẫn quen tính dữ tợn, nếu nhất khái rộng tha, thì chính là trút cái mình không yêu cho người mình yêu, còn lấy gì để yên ủi lòng dân ta được?

« Vậy du truyền lũ Nguyễn Văn Trọng: nếu những sự việc đã nghe đó là hư hão cả thì thôi; nếu có, thì chuẩn cho lập tức đem lũ mới đầu hàng ấy chặt 4 ngón tay bên phải, chia phát đi an trí ở nơi biên viễn, còn tài sản của chúng cũng kiểm tra, niêm phong lại, để đợi xử án, chớ nên nhũ nhờ nuôi kẻ gian ác để hại cho dân đen ».

Vua lại hỏi: « Trong đám biền binh các tỉnh đi tòng chinh, ai là anh dũng? » Văn Nghị thưa rằng: « Hai vệ Phấn oai và Định dũng là trội hơn ». Lại hỏi: « Hương dũng thế nào? ». Thưa rằng: « Trong bọn hương dũng phần nhiều là viên tử ứng nghĩa, mỗi khi đi trận, họ cảm khích hăng hái, dẫu chết cũng không đoái tiếc đến thân mình ». Vua khen ngợi họ.

Lũ Nguyễn Văn Trọng, sau đó xét ra trong lũ người Thanh mới đầu hàng, có 4 tên phạm theo giặc, chống quan quân, bèn ra lệnh tức thì chém đầu đem bêu; có 15 tên phạm bị giặc cưỡng ép phải theo, thì mỗi tên đều bị chặt ngón tay, đem đi an trí. Còn các người khác, xét ra, không theo giặc, thì tuân lời Dụ trước, giao về dân quản thúc.

Vua du bộ Hộ rằng: Gia-định, gần đây, vì nghịch Khôi nổi loạn, lan tới 5 tỉnh, nhân dân sợ hãi rung động, không được ở yên, thậm chí cày cấy lỡ thời, đồng ruộng bỏ hoang, tình hình đường ấy, thực rất đau xót! Nay quan quân tiến sát đến dưới thành, có thể bẹn

https://tieulun.hopto.org

ngày dẹp yên nghịch tặc. Vậy việc vỗ về yên dân, chính là việc quan trọng khẩn yếu. Vậy truyền Dụ cho bọn đốc, phủ, bố, án các tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên đều nên gia tâm chiêu dụ vỗ về dân chúng: đối với những người buôn bán quanh phố sợ hãi tản đi, thì họp lại cho yên; đối với tiểu dân ở chỗ xóm làng xiêu bạt, thì gọi về cho yên ở, cốt sao cho chợ không đổi cửa hàng, người đều ở yên. Còn ruộng nương có chỗ bỏ hoang, nên kịp thời khuyến khích cày cấy. Phàm ruộng nào nên cấy thì bảo cấy thêm. Đến như khoai, đậu, rau và lúa mạch, có thể ăn cho khỏi đói thì bảo dân trồng, khiến cho đất không có chỗ bỏ không, dân có chỗ nhờ sống, thì sau khi việc yên, có thể mong lại đủ trọn vẹn được. Đấy là một nỗi khổ tâm của ta lo lắng cho dân, chưa từng lúc nào nằm được yên giấc.

TIMSACH.COM.VN

« Các ngươi đều là chức quan to giữ việc chăn dân, cần nên chính mình làm việc, hết sức thừa hành, chớ coi lời ta là văn suông ».

Ra lệnh cho thự tổng đốc Hải—Yên là Nguyễn Công Trứ mang theo lãnh binh Hải-dương là Đồng Bá Huyên và dẫn ba trăm biền binh được việc mau đến Tuyên-quang, hội đồng với tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức đánh giặc. Còn ấn quan phòng tổng đốc Hải—Yên giao cho bố chính Trần Văn Tuân quyền giữ.

Vua dụ rằng: « Nghịch phạm ở Tuyên-quang, Nông Văn Vân, chẳng qua là hạng tiểu yêu, tự đặt mình ra ngoài vòng sinh thành, chỉ vì quan địa phương không khéo xử trí, điều khiển lỡ làng, đến nỗi gây nên to chuyện! Đã có Chỉ dụ cho tổng đốc Lê Văn Đức tiến đến đánh dẹp. Hiện nay các quan quân được điều động đi đánh chắc đã tập hợp đông rồi. Lại nghĩ: chỗ ấy

https://tieulun.hopto.org

đường sá, nhiều ngả, tất phải phái thêm đại binh mới có thể sớm xong việc được.

« Ngươi, nên ra đi, cùng với Lê Văn Đức đem quân các đạo nhất tề tiến lên, sớm bắt sống lấy tên giặc đầu sỏ Nông Văn Vân và bè đảng nó đem chém sạch đi, để phép nước được tỏ sáng ».

Đồ đảng giặc Tuyên-quang đánh huyện Hàm-yên. Thì sai thổ tri huyện là Nguyễn Văn Biểu, sức không địch được, lui đến đồn Cường-nỗ, gần giáp tỉnh thành.

Nguyên thự án sát Lê Bình Trung lại do thám biết lũ giặc hẹn nhau một toán đến địa đầu phủ Đoan-hùng, chẹn đường viện binh Sơn-tây; một toán liên hợp với tên cử khôi giặc ở Thái-nguyên là Nguyễn Đình Liêm (con tên giặc bị chém Nguyễn Đình Cúc) từ châu Đại-man đi đường đến phía trước tỉnh thành; một toán từ đồn Ninh-biên theo sông Tiêu-miện đến thẳng phía sau tỉnh thành. Trung bèn gửi thư hỏa tốc cáo cấp với tỉnh Sơn-tây.

Tổng đốc Lê Văn Đức tức thì phái thêm lính và voi đến tiếp ứng. Và phi tư cho Hà-nội và Nam-định mỗi tỉnh đều phái 500 biền binh kíp đến chặn đường, bắt giặc. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Việc gì lại hoang mang cuống quít lên thế! Nếu giặc tự đến thì không phiền cho ta phải đi, chính là một cơ hội tốt, chứ có sợ gì. Đã ủy cho ngươi và Nguyễn Công Trứ thống lãnh quân sĩ đi đánh, [các ngươi] nên đốc sức quan quân đánh thật mạnh thật dữ hơn lên, giặc tất sợ tan, tức thì gắng sức đuổi đến cùng, đánh phá sào huyệt của nó, bắt chém được nghịch Vân, tất có hậu thưởng, ngươi phải cố gắng hơn nữa ».

https://tieulun.hopto.org

Lãnh binh Thái-nguyên, Nguyễn Văn Cáo, tiến đóng đồn Bắc-cạn, giao cho biền binh chặn giữ đồn Tượng-đầu. Bọng có hơn 3.000 giặc từ Na-cù chia đồ đảng kéo đến. Một cánh đánh đồn Tượng-đầu, một cánh đánh đồn Bắc-cạn. Nguyễn Văn Cáo rút vào đồn để chống giữ, chỉ có 40 người biền binh. Cáo trúng đạn, bị chết, quân đều tan vỡ.

Giặc bèn tập hợp đồ đảng đánh phá đồn Tượng-đầu. Suất đội cơ Hữu-thắng là Nguyễn Đình Nhu bị chết trận. Phó quản cơ, cơ Thái-hùng là Đinh Quang Toản, cai đội là Đinh Quang Tiến đều bị giặc bắt. Tên đầu sỏ giặc là Nông Văn Sĩ dụ hàng. Toản không chịu, bị giặc giết. Tiến sợ, bèn theo giặc (chịu chức ngụy Hùng-thuận-lữ).

Thự bố chính Nguyễn Đôn Tố cùng lãnh binh tỉnh Bắc-ninh là Trần Văn Duy ở đồn Chợ Mới được tin, liền đốc suất quân và voi đến cứu. Vừa đến xã Tòng-hóa (thuộc châu Bạch-thông) bị giặc giữ chỗ hiểm, nấp bắn, quân [của bọn Duy] không tiến lên được, phải rút về. Nguyên án sát là Nguyễn Trọng Ngọc căn cứ vào tin đã báo, đem tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: «Thổ phỉ Nông Văn Vân nguyên gây sự ở Tuyên-quang còn lan tràn đến tỉnh Thái-nguyên, chẳng qua là dư đảng của nó, lũ Nông Văn Sĩ thôi, phỏng có khí lực gì! Chỉ vì Nguyễn Đôn Tố nhút nhát, vô tài, dừng quân, không tiến, mà quân lính phái đi đều là từng đám lẻ tẻ, nên mới đến nỗi hỏng việc!

«Về phần Nguyễn Đình Phổ, đã có Chỉ dụ bảo phải xem xét cơ nghi đánh dẹp, chuẩn cho tức thì đốc thúc quân, dũng tiến lên sớm bắt chém cho hết các bọn giặc ở đồn Bắc-cạn và đồn Tượng-đầu để cho địa phương được yên tĩnh.

https://tieulun.hopto.org

« Và, Nguyễn Văn Cáo cũng là một chức lãnh binh hàng tỉnh, sao lúc vào đồn lại chỉ mang theo có 40 người? Thật không ra sự thể gì cả! Vậy nên nhân tiện xét hỏi duyên cớ hỏng việc, nếu vì Nguyễn Đôn Tố điều khiển không đúng, ít không địch nổi nhiều, tức thì cứ thực tham hặc tâu lên.

« Ngự sử Nguyễn Du (1) đã có Chỉ cho thăng bổ án sát Thái-nguyên. Vậy khá giục ngay [Nguyễn Du] lập tức từ tỉnh Hưng-yên đi gấp đến để cung chức.

« Nguyễn Trọng Ngọc đã bị giáng điệu (2) không cho ký tên vào tờ tâu nữa rồi buộc phải ra sức để làm việc chuyển vận quân lương cần phải tiếp tế đều đều, nếu một khi có điều không được chu đáo, thì chuẩn cho Nguyễn Đình Phổ chém đầu, sao cho quân chúng biết, để răn những kẻ dớn kém ».

Rồi, Phổ tâu lên cho rằng: « Bọn giặc tiến đến xâm lấn, hai đồn thất thủ, đều do lỗi Nguyễn Đôn Tố lui quân ». Vua bèn giáng Tố xuống 4 cấp.

Tổng-đốc Sơn—Hưng—Tuyên, Lê Văn Đức, tâu nói: « Chỗ đê vỡ ở làng Bồ-sao và làng Định-hương thuộc huyện Bạch-hạc đã vát 2.000 dân phu đắp lấp, công việc có khó nhọc ». Vua ra lệnh cấp cho 500 quan tiền.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Các tỉnh Hà-nội, Sơn tây, Bắc-ninh, Hải-dương, Nam-định, Hưng-yên và Ninh-bình, trước đây hoặc bị thủy tai hoặc bị nước lụt tràn tới, lúa ruộng không khỏi tổn hại, phải nên cứu giúp cho họ.

« Vậy ra lệnh cho các đốc, phủ, bố, án, tức thì xét các dân trong hạt mình, phàm những hộ bậc trung mỗi hộ đều cho vay 1 quan tiền để giúp việc sinh sống, hạn đến

---

(1) Nguyễn Du 阮攸 này, từ chữ tên đến thế hệ đều khác với Nguyễn Du 阮攸, tác giả *truyện Kiều*.

(2) Giáng điệu: Bị giáng chức và điều động làm việc khác.

https://tieulun.hopto.org

mùa hạ sang năm, đem nộp trả nhà nước. Còn các hộ giàu, những dân cùng khốn trước đã được chẩn cấp, và thổ dân ba huyện tỉnh Ninh-bình đều không được dự ».

Vua lại cho rằng: « Gần đây, các dân trong hạt Bắc-kỳ, gạo kém, các thức ăn vì thế càng thêm đắt đỏ. Vậy gia ơn cho từ tỉnh Hà-tĩnh trở ra bắc, phàm các biền binh tại ngũ, hiện đã thành cơ, vệ rồi, chuẩn cho bắt đầu từ mồng 1 tháng 9, không kể là giản binh hay mộ binh, mỗi người đều cấp đủ tiền lương 1 quan đến mùa xuân sang năm, lại sẽ theo y lệ cũ ».

Vua sớm hôm lo sợ vì nạn thủy tai ở Bắc-kỳ, nhân đó tự làm một bài thơ để ghi việc ấy; rồi ra lệnh cho hữu tư khắc in, cấp cho các đình thần và các tổng đốc, tuần phủ từ tỉnh Ninh-bình trở ra bắc mỗi người 1 bản.

Tỉnh Phú-yên, gạo kém. Vua ra lệnh cho tỉnh thần đem thóc kho, chiếu theo sổ dân trong sổ hộ tịch, mà bán và cho vay.

Cho: phó lãnh binh tỉnh Bình-định là Nguyễn Thọ Tuấn bổ làm phó lãnh binh tỉnh Hải-dương; quản cơ cơ Tả thủy tỉnh Hải-dương là Nguyễn Văn Tôn thăng phó vệ úy, tùng tam phẩm, sung phó lãnh binh tỉnh Bình-định.

Cho phó vệ úy ở Hậu bảo Nhất vệ là Nguyễn Trọng Tĩnh thăng thự phó vệ úy ở Long võ Trung vệ.

Bố chính tỉnh Hải-dương Trần Văn Tuân, dâng tập tấu hỏi thăm sức khỏe nhà vua và điều trần việc chính trị:

« 1 — Bọn giặc ở các tỉnh Bắc-kỳ, thường làm lo cho dân, mà quân lính trong tỉnh đều là những người bản thổ, một khi sai phái làm việc bắt giặc, đến đánh ở địa hạt mình, họ không khỏi có tình nể nang, nên khó được việc. Vậy xin ra lệnh chiêu mộ những người ngoại tịch khỏe mạnh, dồn làm cơ binh đi bắt giặc và cho đi tuần

https://tieulun.hopto.org

tiểu bất giặc. Còn gián binh thì đổi quân chỉ, liệu lượng bổ mỗi huyện lỵ 100 người, để phòng bị bắt và trị giặc cướp. Thế thì tỉnh có binh thêm, huyện có linh phu, giặc cướp chắc khó lên lút nổi lên được.

« 2 — Từ trước đến nay, những nơi xảy ra việc cướp, tổng lý các làng tiếp giáp hoặc giả vờ làm không nghe thấy, hoặc câu nệ là ở địa giới khác, không chịu hợp sức để đánh và bắt. Vì thế nên lũ kẻ cướp lui tới tự do, không hề phải bận lòng gì cả ! Vậy xin từ nay về sau, phàm chỗ nào có cướp thì nơi lân cận tiếp giáp, tức thì một mặt báo quan, một mặt chung sức đuổi bắt đến cùng. Nếu không thì phải bồi thường những của đã bị mất cướp. Và bắt được tội phạm rồi tất đợi giải xét, nhưng để lâu ngày lần lữa, đến nỗi có khi phạm nhân trốn thoát, lại làm cho người bắt được phải chịu tội vạ, cho nên dân gian thường bảo nhau rằng : « Gươm triều đình còn xa, gươm kẻ cướp rất gần ». Chính vì có sợ nó thù, nó giết, nên không dám đuổi và không dám tố cáo. Vậy xin chuẩn cho các tổng đốc tuần phủ, phàm có địa phương nào báo đã bắt được kẻ phạm và tang vật, tình trạng rõ ràng đích xác, thì lập tức cho trị tội ngay tại chỗ, chém trước, tâu sau : kẻ cướp sẽ biết răn sợ, người bắt cướp khỏi lo thù hằn thì sau này không ai không hết sức đuổi bắt cướp, lũ cướp sẽ dần dần phải im hơi hằn.

« 3 — Nhân dân cùng khổ, phần nhiều vì phải nuôi lính : có 1 người lính mà mỗi tháng tiền cấp nuôi từ 4, 5 quan đến 7, 8 quan, ruộng làm lương lính từ 5, 6 mẫu đến hơn 10 mẫu. Vậy xin châm chước sửa định: nếu xã thôn nào có ruộng công thì 1 người lính được cấp ruộng làm lương 5 mẫu ; không có ruộng thì mỗi tháng được cấp tiền phụ dưỡng 1 quan. Và cho (xã thôn ấy) chiêu

https://tieulun.hopto.org

mộ lấy ba người lậu đinh xếp làm lệ phu (1) đặt riêng vào hạng biệt tinh. Như vậy thì lính có chỗ nhờ mà dân cũng đỡ phiền nhiễu.

« 4 — Gian binh sở dĩ sợ chiến đấu, là vì cớ điển rồi lại trốn, không am hiểu việc quân. Mà trong các quản cơ và suất đội, người mạnh dạn có ít, người già yếu lại nhiều, một khi ra trận, khó mong xuất sắc được. Vậy xin: đối với quân lính khi ở hàng ngũ, trốn đến 2 lần, và khi đi đánh dẹp trốn 1 lần, đều sẽ bị xử theo quân luật. Xét các quản cơ, suất đội, hễ người nào già yếu và quân lính vẫn không phục, thì làm danh sách tâu lên, để đợi Chỉ. Rồi chọn người mạnh dạn có võ lược, để thay. Như vậy việc binh mới có thể chấn chỉnh được.

« 5 — Ra lệnh cho mở rộng việc đúc tiền. Xin mỗi tỉnh mở 2 lò đúc tiền, dân trong hạt ai có đồng và kẽm cho đem lại mà đúc, nhà nước đánh thuế một phần mười (1/10), đường lối làm lợi, trông không gì cấp thiết bằng điều ấy ».

Vua dụ Nội các rằng: « Ta xét những điều Tuấn đã trình bày, chỉ có một việc gạn lọc các võ quan và binh biến là có thể lượm dùng được, còn các điều khác đều là ý kiến thiên lệch một chiều cả. Tức như: Xin mộ người ngoại tịch làm cơ binh bắt giặc cướp, chung quy chỉ thêm phiền nhiễu; và bàn việc lấy lính, không bàn đến lương lính, lại là lạo thảo sơ lược. Lại như: sự chủ bị cướp, lại xin quy cho tổng lý làng bên phải đền thì rồi sẽ có nhiều, chuyện báo bậy và vu phần, há chẳng lại thêm ra một mối tệ nữa ư? Về việc địa phương bắt được cướp, xin cho tổng đốc, tuần phủ được lập tức chém ngay, thì sinh, sát là việc lớn, há lại nên để hấp

(1) Lệ phu: Hạng người tạo lệ chuyên phục dịch những việc công sai.

https://tieulun.hopto.org

tấp làm lạo thảo sơ suất được à? Và về những việc nghị định thể lệ phụ dưỡng binh lính và lính trốn 2 lần bị xử theo quân luật đều là trở ngại khó làm.

« Đến như việc xin cho dân đưa đồng và kẽm đến trường đúc để đúc tiền, lại là chính sách thấp kém. Vì tiền của là vật để nhà nước nắm quyền trong nước, hà có thể để lọt xuống kẻ dưới được? Nếu cho đúc riêng thì chẳng hóa ra làm cho kẻ giàu lại giàu thêm, người nghèo lại nghèo thêm, phỏng có lợi gì cho dân nữa?

« Đó đều là những điều hình như phải mà là trái, chưa thấy lợi đã thấy hại. Đáng lẽ nên giao xuống cho đình thần bàn xử, song nghĩ ta đương mở rộng đường ngôn luận, Tuấn cũng tự đem ý kiến mà trình bày, có chỗ không phải, bỏ qua cũng được ».

Ra lệnh cho chưởng binh (1) ở Kinh và tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát ở các tỉnh ngoài sát hạch những võ biền thuộc hạ, từ suất đội lên đến lãnh binh, chia làm 3 hạng: ai là người lừ khừ yếu đuối thì tâu xin bắt buộc về hưu; ai là người lười biếng thì châm chước cho giáng hay bãi chức, còn những người minh mẫn, khỏe mạnh, xuất sắc trong việc đánh dẹp, thì không cứ niên hạn và tư cách, chuẩn cho kê rõ tên mà bảo đảm để cử, đợi Chỉ cất nhắc.

Bố chính tỉnh Nghệ-an, Nguyễn Đình Tân có dâng tập tấu hỏi thăm sức khỏe nhà vua và nói về việc gỗ lim: Về phần dân được, chỉ bằng công làm thuê. Vậy xin để cho được mua bán với khách buôn người Thanh, mà

---

(1) Chưởng lĩnh: Cũng như chủ tướng, một chức võ quan đứng đầu một quân, theo binh chế được tổ chức từ thời Nguyễn Phúc Ánh mới đánh nhau với nhà Tây-sơn và được áp dụng lại từ năm Minh-mệnh thứ 3 (1822) trở đi (xem *Minh-mệnh chính yếu* quyển XIV, tờ 3a).

https://tieulun.hopto.org

nhà nước định giá, đánh thuế 1 phần 10 (1/10), thì công tư hai đằng đều có lợi cả.

Vua dụ Nội các rằng: « Chủ hộ làm gỗ ở tỉnh Nghệ-an, khoảng năm Gia-long (1802 — 1819) đã bị điêu tàn, ta phải để ý gây dựng vỗ về: hoặc tha cho số thuế còn đọng thiếu, hoặc triển hoãn cho thuế chính cung gần đây dần dần đã có khí sắc phấn chấn. Và nghĩ: hạng gỗ lim lớn và dài, thật khó khăn về việc đốn đẵn, nên lại chuẩn cho nộp thay bằng tiền để tiện cho dân; còn cành, ngọn eo cong, cũng thu mua cả. Ơn ban đặc biệt ấy chắc các hộ làm gỗ kia đã nhờ được lợi nhiều rồi.

« Thế mà Nguyễn Đình Tân lại nói rằng giá [tiền mà dân] thu được chỉ bằng công làm thuê. Vậy thử nghĩ xem: nếu quả như thế, ấy là lỗi ai? Há không phải bởi quan lại hách sách làm khó dễ, nên mới đến nỗi thế ư? Nay [Tân] lại dám xin cứ cứ buông thả cho dân mua bán với khách buôn người Thanh, còn giá cả thì do nhà nước quy định, thế há chẳng phải là chỉ làm đầy túi tham cho quan lại, chứ dân có lợi gì! Đến như xin đánh thuế một phần mười, thì lại thuộc vào hạng bẽ tôi chỉ nói đến lợi, càng đáng khinh bỉ! Này, điển chế của nhà nước đã có mực thước, cái lợi nhỏ nhen, há thèm so kè [với dân chúng]? Huống chi việc cấm mua riêng gỗ lim đã có điều lệnh nghiêm ngặt, sao [Tân] lại dám trình bày nhàm như thế? Vậy truyền Chỉ sức bắt tàu lại ». Tân sợ hãi, dâng sớ xin nhận tội, vua bèn giáng Tân xuống 2 cấp.

Vua bảo bộ Công rằng: « Trong hải phận Quảng-ngãi, có một dãi Hoàng-sa (1), xa trông trời nước một màu, không phân biệt được nông hay sâu. Gần đây, thuyền buôn thường [mắc cạn] bị hại! Nay nên dự bị thuyền

(1) Tức là đảo Hoàng-sa.

https://tieulun.hopto.org

mành, đến sang năm sẽ phái người tới đó dựng miếu, lập bia, và trồng nhiều cây cối. Ngày sau cây cối to lớn xanh tốt, người dễ nhận biết, ngõ hầu tránh khỏi được nạn mắc cạn. Đó cũng là việc lợi muôn đời ».

Chuẩn cho các hạng biền binh ở Kinh, bắt đầu từ mồng 1 tháng 9, chia ban để nghỉ ngơi.

Lệ cũ chia làm 3 ban, nay chia làm 2 ban, đợi việc Nam-kỳ yên rồi sẽ lại vẫn theo lệ cũ.

Vua ra lệnh cho Binh bộ truyền dụ các tướng quân và tham tán các đạo ở Nam-kỳ rằng: « Gần đây, đại binh đường thủy đường bộ đều tiến, luôn luôn thu được thắng lợi, đã tiến sát đến dưới thành, thu hết được kho đụn, tiền, gạo thuyền mành; bấm đốt ngón tay, đến nay đã quá nửa tháng, hằng ngày ngóng trông cờ đỏ, còn chậm thấy báo tin thắng trận! Nay nên họp mặt bàn [illegible] chia đóng đồn tiến tuần tiễu, khiến ai nấy đều có chuyên trách phải làm cho tròn nhiệm vụ để giặc khỏi nhân kẽ hở, lọt lưới được. Vả, giặc sợ uy thế của quân ta chạy vào trong thành, không dám ra nữa. Vậy hãy chọn lấy hạng người bắn giỏi, mỗi mặt vài mươi người, lén nấp ở hào thành; nếu ban đêm, lũ giặc đem đèn đuốc soi trông, thì đánh giết đi. Lại dùng đạn lửa nhằm phóng vào chỗ giặc đông ở trên thành để cho giặc bối rối hoảng sợ. Lại nhân ban đêm, chuyên chở củi đuốc chứa ở cửa thành, phóng lửa đốt. Lại, trên đường Quang-hóa, nhằm chỗ muốn trốn ra, chọn quân tinh nhuệ, mai phục làm ba chỗ: nơi gần thành thì dùng hương dũng đông giữ, giả cách làm ra cờ xí ngơ ngác, quân sắc không chỉnh tề thì giặc cho là có thể nhân chỗ hở mà trốn được, hoặc giả từ đường ấy [giặc] trốn về nẻo Quang-hóa, một khi bị sa vào vòng mai phục thì ba mặt đánh khép lại, giặc tất bị bắt. Lại, mặt trước thành, trông ra sông lớn nay giặc đã không có thuyền, thì quân

https://tieulun.hopto.org

thủy của ta nên lựa tinh chia ra để canh phòng. Còn ba mặt khác, nên tinh suốt cả quan quân ở thuyền [là bao nhiêu] cũng lên cả trên bộ, hội đồng với bộ binh, đặt đồn ở tấn sở và thủ sở tuần tiễu cho nghiêm ngặt.

« Lại, một trích lấy 1, 2 tên lính mới đầu hàng, tung cho vào thành để cùng báo cáo với đồ đảng giặc khiến cho ra hàng. Việc này, nên cẩn thận chọn người được việc mới có thể cho làm nếu không phải là người được việc thì thôi; chớ nên thiện tiện cho bừa hạng gian trá, lén vào để nó nói càn về sự hư thực của quân ta, rút cục không được việc gì, mà thực lại không tốt!

« Lại, đắp lũy đất ở mặt tả, mặt hữu và sau thành đều đặt đại bác để bắn vào trong thành. Còn mặt trước thành cũng sai chu sư bắn đại bác vào. Việc này cũng nên cẩn thận, xét rõ xem tầm súng tới đâu, cốt chỉ bắn vào quân giặc ở trong thành, chứ đừng để đạn lạc làm thương tổn quân ta ở mặt thành khác.

« Đó là những điều ý ta nghĩ tới. Ngoài ra cũng còn nhiều phương pháp hay mưu chước lạ. Các ngươi đã được giao cho việc quân quan trọng, cốt phải cùng lòng giúp nước, hợp sức làm việc phát triển kế hoạch tốt để sớm bắt chém nghịch tặc, lập được công to, cho yên dân chúng. Các ngươi đều phải cố gắng lên ».

Lại dụ rằng: « Nguyên tỉnh thành Phiên-an, về việc biến loạn đêm 18 tháng 5, Nguyễn Văn Quế là tổng đốc, hiện có biền binh và thủ hạ vài nghìn người, thế mà không đánh bắt được giặc, lại bị giặc giết, gây thành biến loạn ấy. Lại, lũ giặc từ trước có liên kết với đội Hồi-lương và Bắc-thuận hay không, tựu trung cũng có người biết, lại không tố cáo, để gây nên mầm vạ. Lại nữa, Lưu Tín và Đỗ Văn Dự đều là đầu mục trong bọn giặc, mà gần đây sở tấu không thấy nói tới! Nay hai tên

phạm ấy còn ở trong thành hay trốn lẫn ở dân gian, phải nên điều tra xét hỏi, bắt giải để trừng trị.

« Lại ở sông Bến-nghé hiện nay thuyền buôn của người Thanh hãy còn chiếc nào dậu đấy hay đã tản đi từ trước rồi?

« Lại, các quân Hồi-lương, Bắc-thuận, Thanh-thuận, An-thuận, và những hào mục Thanh — Nghệ mà Lê Văn Duyệt mang về, đều là đồ đảng liều chết của giặc từ sau khi thua chạy vào thành, có tên nào lẫn vào dân gian hay không, đã từng bắt được hay không? Nên nghiêm sức cho nhân dân: nếu có tên phạm nào trốn ở thôn, xã, phường nào, thì lập tức bắt giải. Nếu nề nang giấu giếm, khi phát giác ra, thì sẽ phải tội như giặc.

« Lại, lũ đi đạo Gia-tô đi theo giặc thì trong đó tất có giáo trưởng người Tây chạy vào thành với giặc hoặc ở lẫn trong dân gian, cần thì tra xét bắt giải đến Kinh trừng trị.

« Lại, trong bọn con hát phường trò của Lê Văn Duyệt, trước đây nhiều kẻ theo giặc, quấy rối cướp bóc dân gian, nay nếu trốn ở chỗ nào, nhất thiết bắt cả để trị tội.

« Lại, tướng biên tỉnh Phiên-an trước và quan viên thành Gia-định trước lúc chia đặt, thừa ra còn nhiều, từ hồi biến loạn đến nay, người nào hàng giặc, người nào trốn tránh phương nào, nhất nhất xét sổ làm thành danh sách, chua rõ tâu lên. Việc này nên gia tâm tra hỏi cho rõ ràng, đích xác, một mặt tuần du làm việc, một mặt cứ thực tâu lên, để cho tường tận nguyên ủy.

« Lại truyền Chỉ cho các tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, và Hà-tiên xét quan lại trong hạt, còn có người nào trốn tránh, không biết đi đâu chẳng hạn như lãnh binh Nguyễn Văn Khoa hiện nay hoặc còn ẩn nấp ở dân gian, hoặc đã hoài thân theo giặc, sa ngã vào đâu, tức thì hỏi rõ thực trạng, tâu lên đợi Chỉ ».

https://tieulun.hopto.org

Hộ lý tuần phủ tỉnh Định-tường, Ngô Bá Tuấn, tâu nói: « Trước đây, đánh nhau với giặc ở Phong-giang, không lợi, lui về phận sông Cần-giuộc, thì thấy thuyền quân của vệ úy Phạm Hữu Tâm do Kinh phái đến, vừa đi đến đấy, nhằm Tân-cảng thắng tiến. Khi ấy thần cũng theo đi, rồi đại binh đường thủy đường bộ đánh khép lại, đều được thắng lợi. Giặc chạy vào trong thành, đóng giữ. Thần đã liệu lượng để quân Nghĩa dũng theo đi trận ấy ở lại đóng giữ hai bên tả hữu Phong-giang để phòng bọn giặc trốn thoát. Rồi thần tức thì đem binh thuyền về tỉnh làm việc ».

Vua dụ Binh bộ rằng: « Ngô Bá Tuấn trước đã để thành trì thất thủ, đến khi dân làng khởi nghĩa lấy lại được tỉnh thành mới Tuấn về tỉnh. Ta nghĩ: Tuấn tuy nhờ người mà làm nên việc, nhưng so với Tô Trân, một thứ tội trước, lại trao cho quan hàm ngày nay. Đến lúc giặc đã thua tàn, mà Tuấn đốc suất linh dõng đi trận, còn thua như thế, thực là ươn hèn! Kịp khi quan quân đường thủy đường bộ đánh khép lại, giặc phải chạy vào trong thành, Tuấn lại muốn dây máu ăn phần nhận công thắng trận! Rút lại, hết thảy những lời Tuấn nói đều là bịa đặt, vô ích, đáng lẽ nên trị tội nặng, nhưng kể về việc quân không đáng trách đến hạng người ấy. Vậy hãy xử nhẹ: giáng 2 cấp. Tuấn phải biết cảm khích, biết hổ thẹn ra sao. [Nay cho Tuấn làm việc] tra xét tiền lương, chớ để thuộc lại chấm mút, vỗ về dân chúng khiến họ chăm việc làm ruộng, không để một chỗ nào bỏ hoang. Nếu không làm được như thế, tất trị tội nặng, không tha ».

Binh khấu đạo tham tán Lê Đăng Doanh tiến đến quân thứ, đem việc đi đường chậm trễ dâng sớ xin chịu tội.

https://tieulun.hopto.org

Vua phê bảo rằng: « Đường biển nguy hiểm, ta chỉ vì ngươi mà lo, nay đã đến quân thứ, chắc có thể cùng tàu công đánh được giặc, chứ có muộn gì ».

Binh khấu đạo tướng quân Trần Văn Năng và tham tán Lê Đăng Doanh tâu nói: « Quân của Binh khấu đạo cùng với Thảo nghịch tả đạo ở mặt trước, mặt tả và mặt hữu thành Phiên-an và Thảo nghịch hữu đạo ở mặt sau thành, đều theo phần đồn tấn chia ra bao vây, và đắp lũy dài; nghịch tặc như cá trong chậu, không sớm thì chày, tất đến chịu giết. Duy đất này sau cơn loạn lạc, nên đặt một viên đại thần hàng văn để yên ủi vỗ về những dân xiêu giạt, làm việc lợi, bỏ việc hại cho dân. Đó là việc kịp nên làm ».

Vua phê bảo rằng: « Đã bổ tổng đốc, bố chính, án sát lại đặt thêm tuần phủ, đều đã lên đường đi rồi. Còn việc đánh thành, các khanh] phải nên sớm sớm thành công, ta ngày thêm trông mong không thể hoãn một khắc được ».

Tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên, Lê Văn Đức, mang quân và voi, từ Sơn-tây tiến đánh thổ phỉ Tuyên-quang rồi làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Ngươi bày chước tốt để dẹp yên nghịch tặc. Giặc ấy thốt nhiên cần rỡ nổi lên, rút cục vẫn không có danh nghĩa gì; nay đại binh họp lại như mây, ta tin rằng tất có thể hẹn ngày thành công được. Ngươi hãy cố gắng thêm lên ».

Đức tâu nói: « Một hạt Sơn-tây, có nhiều rừng núi, mà lại kiêm lý cả hai tỉnh Hưng-hóa, Tuyên-quang, phải phòng giữ nhiều ngả, mà hai cơ Sơn-tây, Võ-dũng và đội pháo thủ là nam binh thuộc về tỉnh Sơn-tây, trước giờ vẫn không đủ trong việc phân phái. Thần đã sức thuộc hạ chiêu mộ những người quê ở Quảng-bình trở về Nam, hiện nay được 250 người, chưa kịp tâu lên thì

https://tieulun.hopto.org

vừa gặp tỉnh Tuyên-quang có việc, họ đều tình nguyện theo đi đánh giặc. Thần đã cấp cho khí giới và lương tháng, mang theo đi làm việc binh nhung, xin đợi khi việc yên sẽ tâu xin chia đặt cơ, đội ». Vua chuẩn cho.

Tuần phủ Lạng — Bình, Hoàng Văn Quyền, tâu nói: « Tỉnh Cao-bằng báo rằng: do thám thấy lũ giặc Tuyên-quang, đặt 5 đồn liên tiếp ở các xứ Mật-lũng, Du-lũng và Bế-lãnh, tiếp giáp phủ Trấn-yên nhà Thanh, độ hơn 2.000 quân, trong có 200 người ở Thiều-châu, do Hoàng A-liên làm thủ xướng. Xin đem việc ấy thông báo phủ Thái-bình, chuyển báo phủ Trấn-yên biết để phái quân ngăn chặn theo địa giới hạt mình ».

Vua ra lệnh cho bộ Lễ làm tờ tư (sang quan nhà Thanh) đại lược nói: « Nông Văn Vân ở châu Bảo-lạc, tỉnh Tuyên-quang, nước tôi, mưu làm giặc. [Nước tôi] đã phái quân quan đi đánh thì giặc không khỏi tìm đường trốn tránh. Thiết tưởng: địa giới phủ Trấn-yên của Thiên triều (1) liền với đất tỉnh Tuyên-quang nước tôi, hoặc giả nếu giặc kia lẩn sang, thì xin chuyển báo cho phủ Trấn-yên biết, để phái quân theo địa giới mà ngăn chặn. Nếu thấy giặc chạy trốn, thì lập tức bắt giao [nước tôi] trừng trị ». Tờ tư ấy đưa cho tỉnh Lạng-sơn chuyển gửi [sang nhà Thanh].

Nghịch phạm Nông Văn Vân ở tỉnh Tuyên-quang đốc suất vài nghìn đồ đảng chia ra đường thủy đường bộ tiến sát đến tỉnh thành. Quan quân trong thành bắn đại bác ra, giặc đều lẩ lướt. Lãnh binh Trần Hữu Án đem lính và voi ra đánh, giặc bị thương và chết nhiều, vừa đánh vừa lùi. Án cũng bị thương, bèn thu quân về thành để giữ. Tổng đốc Lê Văn Đức tiến đến xã Lệ-mỹ (thuộc huyện Phú-ninh) nghe tin báo, lập tức, đang đêm,

(1) Thiên triều: Chỉ triều đình nhà Thanh ở Trung-quốc.

https://tieulun.hopto.org

tiến lên, phi sức cho lũ bố chính Đỗ Huy Cảnh ở tỉnh Sơn-tây đem việc ấy tâu gấp ; còn mình thì đốc thúc quân thủy, quân bộ Hà-nội chóng tiến đến tiếp ứng.

Tờ sớ vào tới nơi. Vua dụ Nội các rằng : « Nghịch Vân kéo đồ đảng quấy rối tỉnh thành Tuyên-quang, trên thành vừa bắn 1 phát đại bác, giặc liền kinh sợ tan vỡ kéo nhau chực trốn. Thế đủ biết chúng cũng chẳng làm được trò trống gì. Vả lại, nếu giặc còn dựa vào chỗ hiểm để chống cự, thì quân ta không khỏi còn tổn nhiều ngày giờ một khi đánh thắng sào huyệt của nó ! Nay nó tự lại đưa đến chỗ chết, ta đem đại binh tới đánh, thế tất tan vỡ, nhân lúc được mà đuổi theo, thì một trận có thể bắt được. Thế chính là « việc làm có một nửa công thu được gấp đôi ». Thực không nên bỏ lỡ cơ hội.

« Vậy truyền Chỉ cho thự tổng đốc Hải — Yên Nguyễn Công Trứ, nếu đã lên ngựa đi rồi, gặp đến hội với Lê Văn Đức tiến đánh cho kịp công việc, thì càng tốt, nhược bằng chưa đi, thì nên lựa tính xem ; nếu Trần Văn Tuân giữ việc trong tỉnh được thanh thỏa, thì lập tức tuân theo lời dụ trước mà tiến đi ; nếu tình hình hiện tại, buộc phải ở lại mới giữ được, không lo ngại gì, thì chuẩn cho phái Đồng Bà Huyên đem quân hội tiễu cũng được, nhưng phải đi gấp tiến mau để khỏi đến nỗi chi uổng nhọc mệt mà chẳng nên công trạng gì.

« Lại, Nông Văn Sĩ ở Thái-nguyên là dư đảng của nghịch Vân, rồi đây nghịch Vân chắc sẽ bị bắt hoặc bị chém, tên Sĩ thế tất nghe hơi chạy trốn. Vậy truyền Chỉ cho tổng đốc Ninh—Thái, Nguyễn Đình Phổ, nên lập tức đốc thúc lính và dõng đến đánh các đồ đảng giặc ở Bắc-cạn, và Tượng-đầu, quét sạch mầm mống còn sót lại, chớ để cho giặc chưa từng bị chém giết dữ, đã tự trốn tránh được trước đến nỗi một ngày kia như than lửa còn sót, lại bùng cháy lên thì lại phí công đánh dẹp một lần nữa.

https://tieulun.hopto.org

Nay nên làm thế nào, gộp sức lại vây một trận thành công, để làm chước yên ổn lâu dài mãi mãi. Cơ hội tốt ấy, các ngươi đều phải cố gắng hơn lên, chớ có bỏ qua, rồi ra hối hận sao kịp!»

Vua lại bảo thị thần rằng: «Từ trước đến nay, lũ nghịch tặc như Phan Bá Vành cũng hung hăng, nhưng một trận thua thì đến chôn vùi xuống đất. Duy nghịch Khôi trộm giữ Gia-định tiền, thóc, súng ống có rất nhiều, cho nên thế lực đã cùng, vẫn còn cố chết giữ lấy. Còn như quân ô hợp ở Tuyên-quang, có gì đáng lo».

Thự bố chính tỉnh Cao-bằng, Bùi Tăng Huy, cho rằng thổ ty Bế Văn Cận, Bế Văn Huyền là em vợ Nông Văn Vân nên đã phái người đến giục chúng lên tỉnh ứng chực, để làm cách dự phòng, nhưng lũ tên Cận nhân lúc sơ hở đã lẩn trốn, tìm không được, Tăng Huy bèn đánh giấy xin chịu tội. (Cận, Huyền vốn là công tinh Nguyễn Hựu, vì có theo giặc, cho nên đổi theo họ mẹ là họ Bế).

Vua quở Tăng Huy, giáng 2 cấp, buộc phải tìm bắt chúng nó.

Đồ đẳng thổ phỉ Tuyên-quang, từ Thái-nguyên xâm lấn quấy rối địa giới Lương-trà tỉnh Cao-bằng. Thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc làm giấy phi tấu. Vua dụ sai nghiêm cẩn đốc suất lính và dõng theo địa phận, ngăn chặn giặc. Đồ đẳng giặc lại xâm lấn đồn Gia-bằng.

Suất đội là Trần Văn Phú và Nông Ích Giảng do tỉnh phái đi cùng với thổ ty giữ đồn là Bế Kim Sâm lui về Liêu-lĩnh. Giặc bèn đến thẳng đất Nậm-toán, cách tỉnh thành ước nửa ngày đường.

Lũ Bùi Tăng Huy tức thì phái lĩnh binh Lạng-sơn là Phạm Văn Lưu đem quân chặn bắt. Tuần phủ Lạng-Bình là Hoàng Văn Quyền được tin báo, lại phái thêm

https://tieulun.hopto.org

quản cơ cơ Hậu thẳng theo tỉnh sai phái là Phan Văn Diễm đem 200 quân gấp đi phòng giữ. Lại phi tư cho tỉnh Bắc-ninh điều động thêm 500 biền binh, rồi đem việc ấy cho chạy trạm vào tâu, và nói : « Bộ biền và thổ ty tỉnh Cao-bằng một niềm trung trinh không tiến đường có ý nghe ngóng ».

Vua dụ rằng: « Giặc ấy chẳng qua là dư đảng của Nông Văn Vân, ô hợp quần tụ mà thôi. Nay đã có Chỉ dụ Tuyên-quang, Thái-nguyên cho tổng đốc đại viện cấm quân đi tiễu, một khi đại binh họp đông, nghịch Vân thế tất sợ bóng gió phải tan vỡ chạy trốn, ta có thể hẹn ngày bắt được. Thế thì lũ giặc quèn ở Cao-bằng, không đánh cũng tự tan vỡ.

« Hoàng Văn Quyền, ngươi là một chức quan to giữ bờ cõi, trước đây nghịch Khôi ở Nam-kỳ nổi loạn, ngươi đã từng bị mật trình bày hai chước, xin thân đi đánh, nay ở kiêm hạt bỗng có giặc nhỏ, động một tý, cũng xin thêm quân, không bày được một chước gì, đủ biết trước đây ngươi chỉ nói hão vô ích; huống chi ngươi lại chẳng biết việc gì hoãn, việc gì kíp, cứ tới tấp phi đệ tờ tâu. Thật đáng khinh bỉ! Vậy phạt 6 tháng lương.

« Và tỉnh Lạng-sơn đã có 200 biền binh do tỉnh Bắc-ninh phái đến từ trước cộng với số quân hiện có ở tỉnh cũng đủ phòng giữ được rồi, chớ nên điều động thêm nữa. Đến như ngươi nói bộ biền và thổ ty đường có ý nghe ngóng, thế là tại lúc ngày thường, ngươi phủ dụ ngăn ngừa không đúng, lại toan đổ lỗi cho ai? Nay nên nghiêm sức lũ kia phải theo địa phận hạt mình mà ngăn chặn giặc, chớ để đến sơ hở đáng lo. Nếu có kẻ nào chùn lại, tức thì trị tội nặng ngay, mà ngươi cũng không thể trốn trách nhiệm được ».

https://tieulun.hopto.org

Cho: vệ ủy Lê Thuận Tĩnh làm vệ ủy ở vệ Tiền nhất quân Vũ lâm, nhưng kiêm lãnh các ty Lý thiện ở vệ Dực bảo, đội Tài hoa, quân Thị vệ; nhị đẳng thị vệ là Phạm Phú Quảng làm phó vệ ủy ở Tiền vệ, doanh Hổ oai, nhưng hiệp lãnh thị vệ, kiêm lãnh Ngự hộ; phó sứ ở ty Hộ thành binh mã là Trương Viết Súy chuyển quản vệ Võng thành.

Tỉnh Quảng-nam bị mưa lụt, gạo kém. Vua xuống dụ cho thự tuần phủ là Đỗ Khắc Thư xét hỏi tình hình dân gian nếu có ngặt lắm, thì nên cứu tế; nếu sự ăn của dân hãy còn hơi dễ dàng thì nên đợi đến lúc cuối đông sang xuân sẽ chước lượng đem bán và cho vay lương thực. Chuẩn cho cứ thực, làm thành tập tấu dâng ngay lên.

Thự án sát Thái-nguyên, Nguyễn Du, trước là ngự sử, đi phái chẩn ở tỉnh Hưng-yên, lén lấy người con gái dân đổi làm vợ lẽ. Tả phó đô ngự sử Phan Bá Đạt đồ biết được thực trạng ấy bèn chỉ rõ tên, làm tờ tấu, dán hặc.

Vua nói rằng: « Trước đây Bắc-kỳ có nạn lụt, tỉnh Hưng-yên bị thiệt hại nhiều hơn. Ta sớm trưa bận lòng, ăn nằm không yên, đã xuống dụ chẩn cấp cứu giúp bằng nhiều cách. Nguyễn Du giữ việc can ngăn lại là chức quan do ta lựa chọn phái đi, đáng phải suy nghĩ cố gắng mà làm, mới xứng đáng chức trách đã được ủy thác, thế mà mất hết lương tâm, dám mua vợ lẽ ở chỗ phát chẩn, hạnh kiểm hư kém, thực đáng ghét! Vậy tức thì cách chức, áp giải về Kinh, giao Hình bộ nghị xử.

« Người cùng phái đi là ngự sử Nguyễn Trực Phương, đã không can ngăn, lại cùng họp uống rượu, cũng giao nghị xử cả ».

Vua nhân bảo thị thần là Trương Đăng Quế rằng: « Từ khi lập viện Đô sát đến giờ, ta vẫn đặc cách bổ dùng,

https://tieulun.hopto.org

có khi cất nhắc đến chức tư mục. Gần đây, nghe có nhiều người nết kém, chẳng hóa ra người lớp trước đã bỏ đi làm việc khác rồi, còn lớp sau cử lên chưa được người giỏi đấy ư?»

Đăng Quế thưa rằng: «Nguyễn Du, Nguyễn Trực Phương cũng là người trong lớp trước. Trước đây Du coi làm công chính thành Nam-định, từng có bặc tâu một viên võ biền đớn kém, như thế là «trách người thì sáng, trách mình thì quáng». (Nguyễn Trực Phương trước kia đến Nam-định, tham hặc viên quan võ đớn kém là Trần Văn Tảo: đi tuần tiễu, không làm được công trạng gì, lại quấy nhiễu bình dân, nên Tảo bị vua ban Chỉ cách chức, bắt để xét hỏi).

Vua nói rằng: «Khoa đạo là quan có nhiệm vụ phải nói những lầm lỗi của người khác, nhưng phải giữ mình cho ngay thẳng trước, nếu mình không ngay thẳng, còn làm cho người khác ngay thẳng thế nào được?» Đến lúc thành án, Du phải phát đi làm lính ở Lạng-sơn. Trực Phương phải giáng làm tư vụ.

Cho Hộ khoa cấp sự trung Nguyễn Mưu thăng thự án sát tỉnh Thái-nguyên.

Vua nhớ lại những công thần trung hưng, ra lệnh cho Nội các liệt kê lý lịch của cai đội Nguyễn Thường Hựu, con thị trung đô thống chế Nguyễn Văn Khiêm, tiến trình; rồi chuẩn cho Thường Hựu làm thành thủ úy.

Trong sở Nội tạo có kẻ lấy trộm đoạn dệt bằng lông, bị người kiểm soát bắt được, giao xuống bộ Hình xét để trị tội.

Vua bảo thị thần là Nguyễn Khoa Minh rằng: «Năm hình đặt ra, là để cho dân biết đường tránh, không dám phạm, giết một người mà nghìn muôn người sợ. Đấy là ý đặt ra hình phạt để mong không ai phạm vào hình phạt nữa. Gần đây, phàm lấy trộm của công, tất bị trị tội nặng,

https://tieulun.hopto.org

thế mà lũ ấy không sợ hãi gì, vẫn còn lấy trộm, thật rất đáng ghét!

« Ôi! chính sách làm mãnh liệt quá thì tàn dân, đã đành không phải là đạo trung chính, nhưng rộng rãi quá thì dân không biết sợ! Thực khó thay, đối xử với tiểu nhân! »

Nguyên bố chính Vĩnh-long là Phạm Phúc Thiệu đến quân thứ Thảo nghịch tả đạo, thú tội rằng: « Trước đây, tỉnh thành thất thủ, bị giặc bắt được, đưa đến Phiên-an, không từng chịu quan chức của ngụy, giả đò cáo bệnh, ra ở ngoài thành, do đấy, trốn tránh được ». Lũ tướng quân Tống Phước Lương đem việc ấy tâu lên. Vua ra lệnh đem Phạm Phúc Thiệu cùng với thủ phạm lần trước là Lê Đắc Lực, Hồ Văn Hãn, cùng xiềng cả lại, giao tỉnh Biên-hòa cứ theo địa hạt luân lưu giải về Kinh. Khi đã đến nơi, giao xuống cho đình thần nghiêm xét nghị xử.

Kịp khi lời nghị tội đã dâng lên, vua dụ rằng: « Lê Đắc Lực là quan chức của triều đình lại cùng nghịch Khôi hợp mưu làm phản, ngụy xưng quan tước, chống cự quan quân, thật còn tệ hơn con cưu, con cánh! (1)

« Hồ Văn Hãn là thành thảo thặng viên, cũng cam tâm theo giặc, chịu ngụy quan chức, thực giết chết cũng chưa hết tội.

« Vậy phái thống chế Hồ Văn Khuê, Hình bộ đường quan Bùi Phổ, mang theo lính và voi áp giải đến pháp trường, đem Lê Đắc Lực chặt cắt 100 nhát dao cho dứt đầu ra, bêu lên 3 ngày cho mọi người biết, rồi ném xuống sông. Hồ Văn Hãn tức thì xử tử bêu tội lăng

---

(1) Cưu: Loại chim ác, ăn thịt cả mẹ.
Cánh: Loại thú ác, ăn thịt cả cha.
Cưu cánh dùng để ví với người bạc ác quên ơn.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trì, lại chặt đầu đem bêu để làm gương răn cho kẻ làm tôi không trung thành. Con Hãn, Hồ Văn Pháp, trước bị tỉnh Thừa-thiên bắt được, cũng đem chém đi.

« Phạm Phúc Thiệu là một chức quan to giữ bờ cõi, để mất thành trì, bị giặc bắt được, lại còn nhẫn nhục tham cái sống thừa còn trốn tội sao được? Vậy khép vào tội trảm giam hậu ».

Truy thưởng cho những người có công đánh giặc ở phố Sài-gòn.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây quan quân trong đạo binh của tham tán Nguyễn Xuân, đánh giết người Thanh, ta trước kia cho rằng tướng quân và tham tán không biết hiểu dụ họa phúc trước, khiến cho biền binh hiếu sự làm bừa để đến nỗi tàn hại nhiều mạng người, lòng ta không yên. Gần đây, hỏi rõ sự trạng thì ra lũ người Thanh ấy đều là hạng dữ tợn, đang ghét. Khi quan quân vừa đến, chúng liền họp bọn, cả thảy tản bộ, luôn mấy ngày cố chết chống cự ra mặt, thì quan quân có phải đánh giết một phen thật dữ, chắc cũng là thế bất đắc dĩ. Vậy cuối cùng quan quân ta bắt chém được hết sạch để tuyệt mầm ác, thì cũng không phải là không nên. Vậy thưởng cho Nguyễn Xuân gia quân công kỷ lục 2 thứ, những người cùng đi trận ấy, quản vệ, quản cơ đều được [quân công kỷ lục] một thứ, biền binh thưởng tiền 1.000 quan ».

Lính mộ ở trong Kinh và ngoại các tỉnh có nhiều người mạo tên trong sổ đinh, từ trước tới nay mỗi khi có người trốn tránh lại giả về làm tráng hạng, dân lấy làm khó chịu. Việc ấy giao xuống cho đình thần bàn, xin tư tra xét, đổi chép điều khoản, nhiều lắm. Vua dụ rằng: « Mọi người bàn kỹ lắm, nhưng nghĩ giấy tờ đi lại, trạm chạy đã nhọc, mà lúc thừa hành hoặc có phiền luỵ đến hương thôn, chỉ sợ lập ra một phép, lại sinh

https://tieulun.hopto.org

ra một tệ, dân ta chưa thấy lợi mà đã chịu phiền luỵ, sao bằng cứ nhân việc làm cũ, hà tất phải đổi chác làm gì. Vậy truyền Chỉ từ nay về sau, có ai đầu mộ sung vào vệ, cơ, đội ở các nha, thì viên cai quản ở vệ, cơ, đội ấy, phải lấy cung lại. Nếu có phát giác ra sự giả mạo thì trị tội nặng thêm một bậc. Đến như dân làng khai ra rằng người đầu mộ ấy không có cha ông, không phải quê quán ở làng ấy, thì địa phương quan cũng phải lấy cung lại. nếu còn mang lòng yêu hay ghét, mà không cung nhận đúng sự thực, khi phát giác ra cũng trị tội nặng thêm một bậc nữa. Làm vậy cốt để cho việc được giản tiện dễ làm.

« Duy việc xin về sổ bính tịch, hễ quan viên và người làm việc, có ai vì điều động đi chỗ khác hay chuyển bổ mà sổ sao ngạch còn bỏ sót, thì đều tư xét để sửa chữa thêm cho nội trong về hạng trắng. Chuẩn cho thi hành theo như lời bàn.

Vua nhân bảo Phan Huy Thực trong Lễ bộ rằng : « Ta từ khi lên ngôi đến giờ, đối với quy chế đã định sẵn, không muốn đổi lại cho rối việc. Phàm có xếp đặt thi thố việc gì, cũng nghĩ chữa lại sự thiên lệch, bổ vào chỗ hư hỏng để tiện cho dân. Nếu có điều không tiện, thì triều đình hà tất phải một phen nhọc mệt đổi lại làm gì nữa?

« Ngươi nên nói với đình thần : phàm việc gì cũng nên bày điều hay bỏ điều dở, cùng nhau giúp đỡ, thì Chỉ dụ dù đã ban xuống mà ở trong còn có điều chưa ổn thỏa, cũng nên giữ lấy tâu lên, chớ bảo rằng đã có Chỉ, không dám trái ».

Lại bảo Thân Văn Quyền và Hà Quyền ở Nội các rằng : « Người ở Nội các, có ai biết thảo Dụ Chỉ, thì nên cho xem bản sao ở Kinh. Phàm người phải học tập rồi sau mới hay : tập về hình danh thì hay về hình danh, tập

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

về nhân nghĩa thi hay về nhân nghĩa, tập về chính sự thi hay về chính sự. Vả lại, Dụ Chỉ tuy không giỏng văn chương, nhưng nếu không tập quen thì sao thông thạo được? Lũ các ngươi, làm việc đã lâu, mà những bài nghĩ ra còn có chỗ hỏng huống chi là những người hậu tiến? ».

Vua dụ Nội các rằng: « Khoảng tháng 6, tháng 7 năm nay, tai biến nhiều lần xuất hiện, miền Nam miền Bắc nổi nhiều giặc cướp lại thêm xảy nạn thủy tai, dân đen không được yên ở. Thực bởi ta đây đức bạc lỗi nhiều, chưa hay cảm cách đến trời, để thu lấy hòa khí, đến nỗi dân ta mắc nhiều tai vạ và bị thiếu thốn. Ta tự xét mình, sợ hãi xiết bao! Càng nghĩ phải sửa đức hay, ngăn tai biến, để xoay lại ý trời; làm chính sự tốt, ra ơn huệ nhiều để đời sống của dân được đầy đủ. Hồi đầu tháng 7, tức thì xuống Dụ, bớt món ăn, thôi nhã nhạc, bãi bỏ những việc không cần kíp, thả chim muông ở vườn thượng uyển, bỏ những đồ châu ngọc thường chơi. Hằng ngày, ngự nơi trắc điện (1), gọi bầy tôi vào để bàn bạc có ngày đến vài bốn lần. Đó thực do lòng thành thật của ta, chứ không hề kiểu sức chút nào. Rồi sai các quan, to ở trong Kinh và ngoại các tỉnh xem xét nạn dân, chia đi chẩn cấp, cốt phải sao cho không để một người đến nỗi mất chỗ ăn ở, trăm họ đều có trông nhờ. Vả, ta lại hết sức suy nghĩ, cứu chữa nhiều phương: ở Kinh, thì ra lệnh cho quân dân cấy nhiều các thứ lúa, để mong khỏi thiếu ăn; ở ngoài các tỉnh thì ra lệnh cho nhân dân cấy thêm lúa mạ, hòng mong được mùa. Người nào nghèo túng, không thể cấy thêm được, thì cho vay để làm vốn; người nào có của biết sót sắng việc

(1) Ngồi điện ở bên cạnh, không phải chính điện.

https://tieulun.hopto.org

công, muốn làm điều nghĩa, thì biểu dương để tỏ ý khuyến khích.

« Địa phương nào gạo kém: nếu trầm trọng quá thì bán ra và cho vay, nếu tình hình còn nhẹ thì hoãn thu thuế. Địa phương nào có giặc cướp: to thì đi tiễu, nhỏ thì dập tắt. Sai các phủ huyện chăm lo khuyên dân làm ruộng, trồng dâu; ra lệnh cho quan lại phải nhanh gọn trong việc xét xử hình ngục cốt khiến cho ơn huệ thấm đến nhân dân, giặc cướp im hơi, việc hình ngục không oan uổng, dân đều yên vui.

« Ta lại ngồi ra bên chiếu, để cầu lời nói hay, khiêm tốn sẵn lòng hỏi han cho rộng, khiến cho đê dài được mãi vững bền, sông lớn được im sóng mãi.

« Rồi nhờ trời giúp, mưa nắng phải thời. Gần đây, cứ như các tổng đốc, tuần phủ ở Bắc-kỳ tâu báo, thì nước lụt không còn nữa, nước úng sớm tiêu, những ruộng bị ngập ngày càng cấy thêm được nhiều, những ruộng không bị thủy tai, lúa ngày càng tốt. Người giàu thì nghĩ tình quê quán, đều vui lòng bỏ tiền, gạo để giúp người đói rét khó khăn. Người nghèo thì hết sức với ruộng vườn, đều cần cù làm ăn để mong được tiếp tế đầy đủ.

« Lại chiếu theo số dân bị thủy tai trước đã chia đi chẩn cấp, nay lại theo lời dụ cho tụ họp lại, phát chẩn ưu hậu một lần nữa để ai nấy được đủ sống và được nhờ khắp cả. Phàm những đê vỡ, nhiều chỗ đã hạp long (1) rồi.

« Lại cứ như các tướng quân và tham tán tâu báo, thì sáu tỉnh Nam-kỳ lần lượt lấy lại, nhân dân yên ở, chợ phố không sợ hãi gì. Những bè lũ giặc hoặc bị chết, hoặc ra hàng; những kẻ tâm phúc của giặc hoặc bị thương, hoặc bỏ trốn. Duy thủ ác là nghịch Khôi cố chết

(1) Hạp long: Đắp chỗ đê bị nước sông làm vỡ.

https://tieulun.hopto.org

giữ lấy cô thành, còn đại đội quan quân thì vây đắp lũy dài. Chắc sẽ có một buổi sáng kia, trừ diệt ngay được chứ đâu có để kéo dài ngày giờ, chậm trễ việc giết? Ta đã nghiêm du đốc thúc tiến quân sớm bắt kể đầu sỏ giặc, đông cũi xe đến cửa khuyết, để sáng phép nước, cho thỏa lòng người.

«Nay tiết Hàn-lộ đã qua, tính đốt ngón tay lại quá tiết Sương-giáng. Việc bớt món ăn, lánh ở trắc điện gần đây 2 tháng. Vậy bắt đầu từ mồng 1 tháng 9, ta sẽ tới ngự chính điện, lại ăn như thường. Trong những ngày lễ và ngày chẵn, phàm các viên chức đều theo lệ mà tâu việc và làm việc. Nếu gặp công việc quan trọng, chuẩn cho tâu ngay, ta vẫn gọi vào cho trình bày để làm gọn mọi chính sự, tỏ rõ tinh thần vua tôi cùng khuyên bảo nhau, sửa chữa cho nhau. Còn những việc vô ích như lồng trăm chim, chuồng nuôi hổ, trót đã phá bỏ và thả ra rồi, thì bất tất phải làm lại và nuôi nấng nữa».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 9, ngày 1.

Vua ngự điện Cần-chánh, coi chầu.

Hoàng tử, các tước công và văn võ đại thần đến sân chiêm bái. Vua gọi lên điện ngồi hầu cho uống nước chè ung dung, rồi lui.

Cho Hoàng Sĩ Quang đã bị cách, được khai phục làm tư vụ ngạch ngoại ở bộ Binh.

Quang đã từng đi làm việc bắt giặc, không ngại khó nhọc, nên lại được dùng.

Thổ tri châu, châu Thạch-lâm, tỉnh Cao-bằng là Nguyễn Hữu Giám, gặp giặc ở núi Phốc-dã, chống cự không nổi, lui về châu sở. Lãnh binh tỉnh Lạng-sơn là Phạm Văn Lưu nghe tin giặc định đi tắt đến thẳng tỉnh thành, cũng lui về tỉnh.

Thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc bàn nhau, cho rằng tỉnh thành gần sát nơi dân ở, lại không có hào lũy thành quách, thế khó giữ được. Nếu lúc cần kíp, nên dời đến chỗ kho của tỉnh ở đồn núi Ninh-lạc, dựa vào chỗ hiểm, đợi quân cứu viện. Rồi đem cả duyên do tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Nguyễn Hữu Giám nguyên là tỉnh phải đem quân đi tuần phòng bất giặc, không hay ra sức đánh dẹp, vừa mới thấy không chống nổi, đã vội rút về châu sở, tự ý lẩn lát cầu yên như thế rất là hèn kém! Vậy lập tức cách chức. Việc này phải tra xét rõ ràng, tâu lên.

« Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc đều có trách nhiệm giữ bờ cõi, mà tỉnh thành là nơi để sổ sách và đồ vật nhà nước ở đấy, lại chực cho là của bỏ đi, định rút đến kho của tỉnh ở đồn núi Ninh-lạc để giữ. Những lời tâu lên thật là mập mờ lộn xộn. Vả nếu lui giữ đồn ở núi, dựa chỗ hiểm mà có thể kiêm coi cả được tỉnh thành thì còn khá, hoặc giả tiền lương, sổ sách đồ vật nhà nước ở tỉnh đều có thể chuyển vận đến đồn núi được, thì trong tập tấu sao không nói rõ, mà thình lình lại bàn đến việc bỏ thành? Người bề tôi có trách nhiệm giữ bờ cõi, sao được khinh suất như thế! Huống chi bọn giặc mới đến địa phận đầu tỉnh, đã vội sợ hãi hão huyền, lại là cớ sao? Vậy Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc trước hết đều phải giáng 2 cấp. Các ngươi phải nên hăng hái cố gắng thêm lên, không nên tự mình nhụt trước, cần khuyến khích cả võ quân lính, tùy cơ mà đánh hay giữ. Nếu một khi có sự sơ suất đáng lo thì sẽ xử theo quân luật. Các ngươi thử nghĩ xem có chịu được lỗi nặng ấy không? ».

Vua lại sai truyền dụ tổng đốc Hà—Ninh là Đoàn Văn Trường rằng: « Bọn giặc Cao-bằng chẳng qua là dư đảng của Nông Văn Vân, dựa vào rừng rậm mà quấn tụ, chắc cũng không nhiều, chỉ vì tinh thần đơn kém không có tài, bộ biền phái đi lại không được việc, đến nỗi chúng mới rông rỡ dở trò, nay cũng chỉ bằng cứ vào tin hão của chúng mà hoang mang đó thôi! Nhưng cứ theo tin báo rằng tình hình cũng khẩn cấp, thì không nên im lặng ngồi nhìn. Nay đề điều tỉnh Hà-nội sắp lần

https://tieulun.hopto.org

lượt xong việc, ngươi nên rút những biền binh hộ đê về tỉnh, rồi chọn lấy những người được việc : 2 quản cơ và 500 biền binh, cho gấp lên Cao-bằng. Dọc đường nếu được tin đã dẹp yên giặc rồi, thì chuẩn cho một mặt tâu lên, một mặt rút quân về ; nếu chưa được tin báo, thì lập tức tiến thẳng đến, hiệp đồng với bố chính án sát tùy cơ đánh dẹp cốt đem bọn ấy hoặc bắt hoặc chém làm cho ra án. Nếu giặc sợ bóng gió, chạy trốn, thì đuổi cùng kiệt cho hết bờ cõi rồi trở về để cho địa phương được phẳng lặng ».

Nguyên án sát Thái-nguyên Nguyễn Trọng Ngọc tâu nói : « Các hạng biền binh ở tỉnh đã phân phái đi bắt giặc, và ở giữ tỉnh thành, không còn lấy đâu phái đi Vân-trung để hội tiễu được ».

Vua quở rằng : « Ngươi đã bị giáng, đổi làm việc khác rồi, đã có Chỉ không cho dứng tên, đòng tâu. Nay còn không biết tự lượng, thường thường lại đem những việc đã nguội lạnh mà trình bày nhảm, khiến ta nghe chán tai. Vả lại, về việc quân lữ, dùng ngươi là một kẻ đớn hèn, vô tài năng làm gì. Vậy ngươi lập tức phải theo lời Dụ trước, đi làm việc vận lương cho quân, cần được tiếp tế luôn, mới còn có thể chuộc được lỗi trước. Nếu còn dùng dằng như vậy, thì phép nước rất nghiêm, sau có hối lại không kịp nữa ! ».

Lũ Binh khấu đạo tướng quân là Trần Văn Năng, tham tán là Lê Đăng Doanh ở quân thứ Gia-định tâu xin : « Tạm quyền cấp cho viên quan bị cách là Lê Đại Cương vẫn quản lãnh binh dõng dưới quyền được ở trong quân để đua sức làm việc ». Vua ưng cho.

Vua bảo Binh bộ rằng : « Các hạng biền binh tòng chinh ở sáu tỉnh Nam-kỳ, trong có nhiều hương dũng, và lãnh binh các tỉnh đều đã xếp đặt rồi. Vậy truyền dụ các tướng quân, tham tán đem ngay những biền binh

https://tieulun.hopto.org

hiện đang tòng chinh xét xem thuộc về hạt nào thì trích ra đồn thành cơ, đội, rồi giao các viên lãnh binh trông coi, lưu lại ở đấy để đánh giặc. Nếu viên lãnh binh nào đã về tỉnh lỵ rồi, thì tạm quyền giao cho lãnh binh Gia-định trông coi cả, để cho có thống thuộc. Sau khi việc yên rồi sẽ cho về hàng ngũ ở bản tỉnh.

« Lại nữa, số voi chiến lần trước ở Kinh phái đi và điều động các tỉnh đưa đến có nhiều, nay tụ cả ở dưới thành [Gia-định], cỏ nuôi hoặc giả không tiện. Vậy liệu lượng trong số voi Kinh và voi Quảng-nam, con nào khỏe mạnh được việc thì để lại vài mươi con ; còn voi chiến của Bình-thuận, Khánh-hòa, Bình-định, Phú-yên đem đến đều cho rút hết về ».

Vua cho rằng việc đánh dẹp ở tỉnh Biên-hòa đã xong, bèn xuống dụ cho ấn sát tỉnh Gia-định là Hoàng Văn Minh tức thì đến Gia-định cùng chức.

Cho thị vệ là Tôn thất Bật làm thành thủ úy, thăng thự phó vệ úy ở Tiền bảo nhị vệ. Bật, trước đây vâng lệnh đi Nam-kỳ nhiều lần theo đi đánh trận có công, tới khi về, tâu bày tường tận rõ ràng, cho nên được cất dùng.

Công bộ bàn tâu rằng : « Mùa đông năm trước kinh binh làm xưởng đóng thuyền chia làm 4 hạng, đổi cấp bằng tiền đã có lệ định, thế mà các hạt ở ngoài, phần nhiều còn do biền binh tự lo lấy. Xin châm trước qui định để cho đường lối được nhất trí.

« Phàm hạt nào trót đã chi cấp rồi, và thuyền ở các tấn sở thủ sở, phần nhiều để ở mặt nước, không phải che đậy, và thuyền sam bản nhỏ đi kèm thuyền lớn cùng với hạng thuyền ngoài ngạch thì đều nên đình cấp. Còn xưởng thuyền hạt chưa được chi cấp thì cứ theo số ngạch đã định mà cấp cho một lần. Từ đó về sau, có làm thêm cũng cấp theo lệ ấy ».

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn y theo lời đã bàn.

(1 — Thuyền lớn An hiệu, Tĩnh hiệu, mỗi chiếc chia đặt một xưởng, chiếu theo hạng nhất, cấp tiền 200 quan.

2 — Các hạng thuyền Điện-hải, Hải-đạo, mỗi chiếc chia đặt một xưởng, chiếu theo hạng nhì, cấp tiền 150 quan.

3 — Các hạng thuyền Ô, Lê, Chu-sai, cứ 2 chiếc đặt chung 1 xưởng, cũng chiếu theo hạng nhì, cấp tiền 150 quan. Nếu đặt chung cả thuyền Sam-bản thì mỗi xưởng cấp tiền 120 quan. Nhược bằng số lẻ, không đặt gộp lại được, thì cho chia đặt một xưởng, chiếu theo hạng 3, cấp tiền 100 quan.

4 — Thuyền Sam-bản, cứ 2 chiếc đặt chung một xưởng, cũng chiếu theo hạng 3, cấp tiền 100 quan. Nếu số lẻ, không đặt gộp lại được, thì cho chia đặt một xưởng, chiếu theo hạng 4, cấp tiền 50 quan).

Thự thần phủ tỉnh Quảng-trị là Nguyễn Tú tâu nói: « Chín châu thuộc đạo Cam lộ, gần đây, có sai phái những tù bị đày, chia đề tuần phòng; các viên quản châu đều có chuyên trách. Vậy xin chiếu theo số dân, phàm 1.000 trở lên là châu lớn, không đầy 1.000 là châu nhỏ. Rồi vát lấy thổ dân phụ cận làm thuộc lệ, gồm cả thổ lại mục đã đặt trước, cần cho đủ số là châu lớn 30 người, châu nhỏ 20 người, theo quản châu sai phái đi làm việc công, đều được tha thuế thân ». Vua y theo lời tâu. (9 châu: Mường-vang, Na-bôn, Thượng-kế, Tầm-bôn là hạng châu lớn, 5 châu: Ba-lan, Mường-bổng, Tá-bang, Xương-thịnh, Làng-thìn là hạng châu nhỏ).

Hộ lý tuần phủ tỉnh Ninh-bình, Lê Nguyên Hi, từ phủ Thiên-quan rút quân về tỉnh, tâu nói: « Trước đây, bọn phỉ lẻn lút nổi dậy. Thần đã vâng lệnh đi tiễu. Khi đến thì giặc đã trốn trước rồi. Nay địa phương đều được

https://tieulun.hopto.org

yên. Nhưng xét : châu Phung-hóa tiếp giáp phận rừng Thanh-hoa, có ba ngã đường Thạch-đôi, Khế-đôi, Đồi-ngang, bọn phỉ đều do đấy mà lúc lẻn ra, lúc lẻn vào. Đường Đồi-ngang phía nam thông với Phố-cát, chỗ đất ấy càng là xung yếu. Trên một dọc đường Đồi-ngang, thần đã đặt đồn ở xã An-lại, liệu lượng phái 1 viên quản cơ, đốc suất 300 linh dõng vừa người kinh vừa người thổ, thường xuyên đóng để canh phòng. Còn 2 đường Thạch-đôi Khế-đôi thì lấy gỗ và đá lấp lại. Lại trên đường từ Thiên-quan đến Chi-nê, trong có xã Y-na huyện An-hóa, tiếp gần đồn Hoa-đế, cũng là chỗ xung yếu. Xin đặt lập đồn bảo ở làng Y-na, liệu lượng phái 150 linh dõng đóng giữ ».

Vua dụ rằng : « Việc làm đó phần nhiều chỉ uổng khó nhọc chứ không nên công trạng gì ! Mà việc lấp đường cũ, chưa ắt đã là đã lấp được tuyệt phỉ sao lại không mở ra được ư ? Nhưng trót đã làm rồi, không nên xét kỹ nữa. Đến như việc đặt 2 đồn bảo mới, ngươi đã thân đến tận chỗ, tất là biết kỹ cả rồi, nên làm cho ổn thỏa, cốt mong sao ngăn được giặc cướp, dân được yên ổn. Nhược bằng chỉ uổng công sửa sang rồi chung qui không có thực hiệu, thì ngươi phải chịu lỗi đấy ! ».

Tổng đốc Ninh—Thái Nguyễn Đình Phổ thân đem lính và voi tiến đến tỉnh thành Thái-nguyên vừa gặp lúc lãnh binh Bắc-ninh là Trần Văn Duy và thự bố chính Thái-nguyên là Nguyễn Đôn Tố báo rằng : « Bọn giặc phỉ vây đánh đồn Chợ Chu thuộc Định-châu. Quản cơ ở cơ Tả sai là Phạm Văn Trượng và quản cơ ở cơ Bắc-thuận là Nguyễn Văn Hiệu đã được phái đem quân đi ứng tiếp. Vậy xin điều thêm lính và voi đến hội tiễu ». Phổ tức thì phái biền binh toàn cơ Chánh võ với ba thớt voi chiến, tiến đến quân thứ ở đồn Chợ Mới theo Trần Văn Duy sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Sau đó nghe nói: « Phạm Văn Trượng và Nguyễn Văn Hiệu gặp giặc ở Lãn-lĩnh, giặc dựa vào chỗ hiểm, chặn đánh: quân [của bọn Trượng] bị thương và chết nhiều, nhưng [bọn Trượng] vẫn đóng lại ở đấy để ngăn cản. Phồ lại phái thêm phó quản cơ ở cơ Lạc-dũng là Nguyễn Luyện, và quản cơ ở cơ Tiền-thắng là Trần Đại Tựu đem 600 lính và dõng, 2 thớt voi, 4 cỗ súng quá sơn, từ đồn Hưởng-lĩnh tiến đánh giải vây cho đồn Chợ Chu. Khi đi đường, gặp thổ ty coi đồn Chợ Chu là Dương Đình Cầm cùng bộ biền cai đội là Đặng Văn Thái rút quân lui đến đồn Hưởng-lĩnh, nói: có chừng 2.000 phỉ vây hãm đồn ấy, và chúng chia quân chặn đường hiểm yếu ở Lãn-lĩnh, quân cứu viện không tiến đến được, đến nỗi bọn Thái phải nhân đêm phá vỡ vòng vây thoát về. Lại nghe nói chừng 7.000 phỉ chia đường mưu đánh đồn Hưởng-lĩnh và đồn Chợ Mới ».

Phồ được tin báo, lập tức phi tư cho Hà-nội, và Hải-dương mỗi tỉnh phái ngay 500 biền binh theo đi đánh dẹp rồi Phồ lâm sớ tâu lên.

Vua xuống dụ quở rằng: « Văn chức là Nguyễn Đôn Tố và Nguyễn Trọng Ngọc không quen việc quân, gặp việc thì luống cuống hoang mang, đó không đủ trách. Ngươi là tổng đốc đại thần, lại là vũ biền xuất thân, thế mà lâm sự, cũng không hề thi thố được mưu lược gì, chỉ một niềm theo người báo nhắm, cuống quít sợ hãi! Vả, đầu sỏ nghịch đảng Nông Văn Vân, vốn lén lút nổi ở Tuyên-quang, còn đây chẳng qua là bọn tiểu yêu Nông Văn Sĩ trong đảng ấy. Mà từ trước đến nay báo lên, có đến hàng vạn hàng nghìn cả. Hoặc giả bọn thổ mục nhị tâm phao lên rằng số phỉ đông nhiều, để đe dọa quan quân; tức như nói rằng: « Có chừng 2.000 phỉ vây hãm đồn Chợ Chu, chúng chia quân chặn ở Lãn-lĩnh, quân cứu viện không tiến lên được », thì lũ Dương Đình Cầm

https://tieulun.hopto.org

ở đồn ấy, sao lại phá vòng vây được dễ dàng như thế? Và theo đường nào thoát về mà không hề tổn thương một người nào? Xem tình hình ấy, đủ biết được đại khái rằng do thám báo cáo không đúng sự thực. Huống chi địa thế Thái-nguyên hiểm yếu, không phải là nơi đồng bằng mông quạnh, bọn giặc có thể đi tắt, không có gì trở ngại. Mà tướng biền binh, dõng do ngươi mang đi cũng không phải ít, thế sao không tập hợp lại cho binh lực hùng hậu đánh giết một phen rất dữ, lại đi phân phái linh tinh, làm cho muốn đánh đã không đủ sức, muốn giữ cũng lại không xong. Điều khiển không đúng như thế, rất là thất sách.

« Vậy truyền Chỉ nghiêm sức : ngươi nên làm thế nào, đốc sức linh và dõng, ra quân kì để thắng địch, sớm dẹp yên bọn phỉ ấy. Nếu gặp mấy tên giặc quèn, động tí, thì xin thêm quân, thế là tỏ cho người biết mình yếu, ngươi còn mặt mũi nào trông thấy người khác nữa!

« Nay tỉnh Tuyên-quang đã có Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ, đốc quân tiến đánh, lại điều động linh kinh và linh Thanh — Nghệ hàng hơn 1.000 người. Cao-bằng cũng phái quân hội tiễu, tin rằng có thể hẹn ngày dẹp yên được giặc ấy.

« Ngươi cần nên kịp cơ hội này, bày mưu giết giặc lập công để đón lấy phần thưởng ưu hậu. Nếu không nghĩ tự mình hăng hái riêng để lũ Lê Văn Đức ở Tuyên-quang làm thành công trước, mà ngươi vẫn không có công trạng gì, thì quyết bị trị tội nặng đấy! ».

Lại dụ cho tỉnh Sơn-tây phái Trần Nhữ Đoan, phó vệ úy ở vệ Úy võ dưới quyền sai phái của tỉnh, đem vệ binh chuyển đến Thái-nguyên chịu sự điều khiển của Nguyễn Đình Phổ.

https://tieulun.hopto.org

Đảng giặc Tuyên-quang truyền hịch dụ dân châu Thủy-vĩ tỉnh Hưng-hóa, hẹn ngày đều đến đồn Đông-quông nổi loạn.

Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn căn cứ vào tin báo, tâu lên, và nói: « Đồn Đông-quông ở châu Thủy-vĩ tiếp giáp với đầu tỉnh Tuyên-quang, không thể không phòng bị trước. Thần phái thuộc viên trong tỉnh đi đến huyện Trấn-yên, châu Văn-bàn, châu Thủy-vĩ và đồn Đông-quông, hội đồng với viên huyện viên châu và viên đồn: vát nhiều lính thổ, chiếu theo địa hạt phòng ngừa ngăn chặn ».

Vua dụ rằng: « Ngươi nên đốc sức khuyến khích biền binh đã phái đi và các thổ ti phải phòng giữ nghiêm ngặt thêm lên, chớ để cho giặc lan rộng. Chẳng sớm thì chầy, đại binh của Lê Văn Đức một khi thành công, tan vỡ ».

Cho Phan Huy Chú, đã bị cách lại được khai phục làm tư vụ ngạch ngoại bộ Công.

Chú, trước đây, vâng mệnh đi sứ, vì có lỗi phải cách chức, bị phái đi hầu ngoại để trổ sức làm việc. Đến bấy giờ làm xong việc công trở về, lại được dùng.

Tỉnh Hải-dương tâu báo giá gạo đã hạ xuống mau.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Trước đây, Bắc-kỳ bị thủy tai, hạt này thiệt hại hơn cả. Nay nước lụt vừa rút xuống, giá gạo được hạ xuống mau. Còn các hạt khác chưa thấy báo tin mừng là cớ sao? Vậy truyền dụ cho các tỉnh Sơn-tây, Bắc-ninh, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Ninh-bình tức thì cứ theo giá gạo và tình hình lúa ruộng hiện nay mà tâu lên ».

Vua nhân đó bảo Phan Huy Thực ở bộ Lễ rằng: « Các bầy tôi ở trong và ngoài, lần lượt trình bày phương pháp trị hà. Có người xin phá đê đi. Ta nghĩ kỹ, phá

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

hết đê đi, vị tất đã lợi cho dân, mà mùa cày bừa một khi đã gặp nước lụt dẫy lên thì đã có hại ngay. Thế khác gì nhân nghẹn mà bỏ ăn? Vả, dân cư Bắc-kỳ cách biển rất xa, vốn không có núi gì để nương tựa, một khi đê vỡ, chỗ cao còn có thể sớm rút được, chỗ thấp tất phải ứ nước hàng tuần, không tiện nhiều lắm ».

Phan Huy Thực thưa rằng: « Đúng như lời thánh thượng dạy ».

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, Lê Văn Đức đánh giải vây tỉnh thành Tuyên-quang, nghịch Vân thua chạy.

Vân, trước đây, họp 5.000 đồ đảng, chia giữ mặt sau tỉnh thành. Trên núi 2 bờ nam bắc sông Lô đều đặt đồn lớn đối nhau, ven núi cũng dựng liền đồn trại. Lại chuẩn bị đầy đủ thuyền bè ở bến sông, quân thủy quân bộ của chúng liên lạc với nhau để phòng quân ta đến đánh. Hàng ngày, Vân sai đồ đảng vây bức tỉnh thành. Lãnh binh Nguyễn Văn Quyền và Tổng binh Tuyên cùng phó quản cơ ở cơ Trung-hùng là Nguyễn Văn Long đương đánh nhau với giặc thì Đức dẫn quân đến; trước hết đánh phá đồn giặc ở núi Kiệt-thạch. Giặc qua sông chạy, quan quân bèn đốt đồn giặc. Bọn giặc đang vây thành, trông thấy lửa cháy, cũng tan vỡ chạy cả. Quân ta trong ngoài đánh khép lại: chém được vài mươi đầu giặc và thu được khi giới, nghi trượng.

Giặc bèn chiếm giữ đồn núi bờ bên bắc. Đức chia quân làm 4 đạo, dùng người thổ trước là thổ tri huyện huyện Hàm-yên, Nguyễn Văn Biền và thổ lại mục Lương Đình Thiêm, cùng lũ Phan Bá Lịch đưa đường (Bá Lịch là anh Phan Bá Phụng. Khi Đức tiến quân đi đánh giặc, cho rằng Lịch am tường địa thế tỉnh Tuyên-quang, nên cho đi tòng quân). Đêm đến, lúc trống canh tư, quan quân lần lượt tiến lên, mờ sáng đến đồn giặc ở bờ bên bắc. Giặc ở trên đồn, từ cao bắn xuống. Đức thân hành

LIVESACHIA.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đốc suất tướng sĩ đi liền với nhau như xâu cá mà tiến lên. Có cai đội ở Tiền bảo Nhị vệ là Hồ Văn Vạn hăng hái xông lên trước, bị trúng đạn chết. Quân ta vừa đánh vừa tiến, hạ được đồn giặc. Giặc bị thương và chết nhiều. Chúng tranh nhau xuống thuyền chạy sang bờ bên nam. Quân ta không có quân thủy, nên chỉ ở bờ sông, oanh kích bằng súng quá sơn, hoặc lấy thuyền chài sang sông, đuổi theo. Giặc bỏ hết thuyền bè, lẩn trốn vào rừng miền thượng du. Quan quân tìm bắt được hơn 20 tên trong bọn chúng.

Đảng giặc là Ma Sĩ Huỳnh, Ma Doãn Cao từ đường khác ở châu Vị-xuyên kéo đến. Quân chúng ước 400 người, đi gần đến mặt trước tỉnh thành. Đức trông thấy, tức thì đốc lính và voi đón đánh. Giặc sợ bóng gió, chạy tan cả. Quan quân chém được 5 đầu giặc, bắt được 5 tên.

Tin thắng trận tâu lên, vua khen và vui lòng lắm, dụ rằng: « Nghịch Vân gây loạn, tụ họp đến hơn 4,5 nghìn đồ đảng, hư trương thanh thế, dọa nạt dụ dỗ thổ dân, thực đáng giận lắm! Trước đây, nghe tin bọn giặc đến lấn tỉnh thành Tuyên-quang, ta đã dự tính rằng giặc bỏ sào huyệt, chực đến binh địa tranh phong với quân quan ta. Chúng bỏ cái trội, nắm cái kém, thế là tự đưa mình đến chỗ chết đó thôi! Ta tức thì phê du cho Lê Văn Đức mau chóng tiến đánh để kịp cơ hội làm việc. Nay đại binh vừa đến thì giết được giặc, giải được vây, chiến thắng được luôn mấy trận, quả không vượt ra ngoài điều ta đã liệu trước.

« Lê Văn Đức điều khiển thi được hợp nghi. Vậy thưởng cho quân công gia 1 cấp, 1 chiếc nhẫn vàng mặt kim cương lớn bằng hột đậu, 1 đồng kim tiền Phi long hạng lớn và 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

« Những người cùng đi đánh trận ấy : lãnh binh Tống Văn Uyển, Nguyễn Văn Quyền, quản cơ ở cơ Hậu hùng gia hàm vệ úy là Hoàng Văn Hậu, phó quản cơ ở cơ Trung hùng là Nguyễn Văn Long, phó quản cơ ở cơ Võ dũng là Nguyễn Văn Thìn, phó quản cơ ở Tương cơ tỉnh Sơn-tây là Đặng Văn Hoán, thành thủ úy tỉnh Sơn-tây là Bùi Văn Đức, tri phủ Đoan-hùng là Nguyễn Đức Tân và lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Ân hiện có ra ngoài thành đánh giặc rồi bị thương, đều được thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ, và 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Các suất đội thuộc đạo quân của Lê Văn Đức dự có công trạng, mỗi người đều được thưởng 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Nguyễn Văn Biểu, Lương Đình Thiêm và Phan Bá Lịch đắc lực trong việc dẫn đường, đều được thưởng 2 đồng. Linh, dõng và thủ hạ được thưởng chung 2.000 quan tiền.

« Cai đội chết trận là Hồ Văn Vạn được truy tặng phó quản cơ, cho thêm tiền tuất gấp đôi, lại thưởng 30 lạng bạc. Lính chết trận mỗi người được thưởng 2 lạng bạc. Dân phu và thủ hạ chết trận, người kinh cũng như người thổ, mỗi người đều được thưởng 1 lạng bạc.

« Lính bị thương, nặng thì thưởng tiền 5 quan, nhẹ thì 2 quan. Dân phu và thủ hạ bị thương, người kinh cũng như người thổ, nặng thì thưởng 3 quan, nhẹ thì 1 quan.

« Hiện nay, giặc đã tan vỡ trốn đi, Lê Văn Đức, ngươi nên đốc sức, tướng biền, linh dõng, nhân đà thắng trận này, hết sức đuổi đến cùng, phải bắt hoặc chém chết tên đầu sỏ đảng nghịch Nông Văn Vân và tra xét rõ trong bọn giặc, xem ai là kẻ đầu mục giúp giặc làm sự bạo ngược, cần phải đánh một phen rất dữ, phá tan sào huyệt chúng đi, khiến chúng sợ oai lực quân ta mãi mãi không dám lại làm phản nữa, mới là xong việc ».

https://tieulun.hopto.org

Vua lại bảo Nội các rằng : « Nay Lê Văn Đức tiến đánh thổ phỉ ở Tuyên-quang, thắng luôn mấy trận, đánh tan 4,5 nghìn phỉ, đầu sỏ đảng nghịch Nông Văn Vân đã ôm đầu chạy trốn, khí thế mạnh mẽ của quan quân lên gấp trăm lần, nhân đà, đuổi đánh, có thể hẹn ngày thành công được. Vậy truyền dụ cho Nguyễn Đình Phổ ở Thái-nguyên biết : Lê Văn Đức là quan văn, đi coi việc quân, thế mà mới đánh một trận, đã thắng được bọn giặc. Nguyễn Đình Phổ, là võ biền được giao cho việc quân, nay nên nhân cơ hội này, kịp tiến quân, để sớm trừ được bọn giặc ở đồn Bắc-cạn và đồn Tượng-dầu, không được trùng trình nghe ngóng ».

Lại truyền dụ cho Hoàng Văn Quyền ở Lạng-sơn rằng : « Giặc gây sự ở Tuyên-quang, chẳng qua là bọn tiểu yêu, dư đảng của nó lan ra, không có ngón tài giỏi gì. Lê Văn Đức vừa tiến quân đến, chúng quả thua chạy, dễ như bẻ cành mục. Thế mà Hoàng Văn Quyền nhiều lần tâu báo, phần nhiều hoang mang, rầm rộ. Nay thử nghĩ lại, không thẹn chết à? Từ nay trở đi, nên yên lặng bình tĩnh, không được chỉ sợ hão huyền ».

Lại thông tư cho lũ Bùi Tăng Huy và Phan Đình Trạc nên lập tức chia quân chẹn giữ chỗ hiểm, đón đường chặn đánh mau dẹp tan lũ giặc xâm lấn quấy rối địa phận trong tỉnh. Một khi chúng được tin nghịch Vân thua vỡ, thế tất sợ bóng gió, chạy trốn để cầu sống.

Lại truyền dụ cho Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc : nên tìm cách thế nào, bắt hoặc chém bọn giặc làm cho ra án, thì còn có thể khoan miễn được tội trước. Nếu để cho giặc chạy trốn, không một tên nào bị chết hoặc bị thương, tức là có lỗi nặng đó ! Vậy ra lệnh cho Binh bộ chia lời dụ đi các nơi cho biết.

Tuần phủ Lạng — Bình, Hoàng Văn Quyền tâu nói : « Số quân ở tỉnh không có mấy, lần lượt đã phái đi

https://tieulun.hopto.org

Cao-bằng làm việc bắt giặc, ngăn chặn địa đầu Lạng-sơn, và đóng giữ các đồn bảo chỉ còn hơn 200 người. Nay tỉnh Cao-bằng có giặc, đương lúc khẩn cấp. Bọn giặc Thái-nguyên ngày càng lan rộng. Nếu đem số quân ấy đi tiếp ứng cho Cao-bằng, thì tỉnh Lạng-sơn bỏ trống rỗng. Vậy xin phái ngay cho 1, 2 cơ, vệ quân tỉnh nhuệ ở các tỉnh đến lệ thuộc để điều khiển ».

Vua ban dụ quở rằng: « Ngươi là tuần phủ đại viên gặp chút biến động nhỏ ấy, không thi thố được chút mưu chước gì, chỉ những cuống quít hoang mang. Trước đã có Chỉ ban quở và phạt bổng để răn dạy rồi, nay còn chưa biết sợ hãi hối hận, cứ một niềm sợ hão, thường thường đem việc đã nguội lạnh rồi, cho chạy vào tâu nhảm, làm hãi tai mắt người ta. Thật rất đáng bỉ, đáng ghét! Ta đã dự trù liệu trước, riêng phái biền binh tỉnh Hà-nội tiến lên Cao-bằng hội tiễu. Chắc rằng có thể liền ngày dẹp yên được bọn giặc quen ấy. Từ nay về sau, không được hoang mang rầm rộ như thế. Nếu còn mãi vậy, tất phải giao cho đình thần nghị tội ».

Đồ đảng giặc ở Tuyên-quang xâm lấn bức bách đồn Trung-thắng tỉnh Cao-bằng. Thổ ti giữ đồn là Nguyễn Hữu Giản, suất đội tỉnh phái là Bế Kim Mậu lui về Công-lĩnh.

Phó quản cơ Cao-bằng là Nguyễn Bá Nhiên, cai đội là Nông Trí Hậu và Nguyễn Hữu Viên đem quân chống đánh, quân đều tán lạc cả. Lũ Nhiên cũng rút chạy.

Lãnh binh Vũ Văn Lợi và suất đội Nguyễn Hữu Thiều cũng từ thôn Bình-lãng, theo đường về tỉnh. Giặc bèn chiếm cứ châu Thạch-lâm, ở gần tỉnh thành.

Thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc và lãnh binh Phạm Văn Lưu chia nhau đốc suất phòng giữ để đợi quân cứu viện. Làm giấy phi tâu lên vua.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ quở rằng: « Tính các ngươi hiện có tới nghìn quân. Nếu biết giữ chỗ hiểm yếu, để chặn đánh, thì cũng dễ đánh được quân giặc ô hợp kia. Các ngươi lại phân phái linh tinh, chẳng thành cơ đội gì! Một khi nghe tin báo nhầm thì rút lui ngay, chưa từng có đối trận đánh nhau bao giờ! Hèn nhát như thế, thật đáng ghét!

«Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc, trước đã giáng 2 cấp, nay lại giáng 2 cấp nữa. Lãnh binh Phạm Văn Lưu, Vũ Văn Lợi, phó quản cơ Nguyễn Bá Nhiên và các cai đội, suất đội đều trước phải giáng 2 cấp.

« Vả nay bọn giặc lớn Nông Văn Vân đã bị quan quân tỉnh Tuyên-quang đánh tan. Lại đã riêng phái 500 biền binh Hà-nội đến tỉnh ngươi hội tiễu, chắc lũ giặc quèn ấy sẽ bị dập tắt ngay được.

« Lũ các ngươi ai nấy cần nên hăng hái, đợi quân Hà-nội đến, cùng nhau ra sức giết giặc, lập công, để chuộc tội trước. Và từ nay về sau, việc thua lui nhỏ nhặt như thế, không được cho chạy ngựa chuyển đệ công văn, chỉ uổng để trạm phải nhọc mệt! ».

Rồi lũ Bùi Tăng Huy lại cho phi tấu nói: « Quản cơ Lạng-sơn là Phan Văn Diệm hiện đã đem biền binh đến tỉnh tiếp viện, nhưng gần đây, lính thổ được phân phái đi ngăn chặn giặc, phải rút lui vì bị giặc đánh và bức đi ngăn chặn giặc, phải rút lui vì bị giặc đánh và bức bách, hãy còn chưa về đến tỉnh. Nay quân cứu viện tuy đã đều họp cả, nhưng cũng phải có linh thổ để dẫn đường mới có thể tiến đánh được. Vậy nghĩ nên ở lại độ dăm ba ngày nữa, để cho quân cứu viện từ xa đến được nghỉ một chút, và những linh thổ tản lạc lại trở về, rồi sau sẽ phân phái đi đánh giặc ».

Vua lại dụ quở rằng: « Giặc ấy lẫn vào địa phận hạt mình, chẳng qua là bọn giặc nhỏ linh tinh. Lũ các ngươi có chức phận giữ bờ cõi, mà chẳng thi thố được một chước gì, mỗi khi nghe tin báo nhầm, tức thì sợ hãi,

https://tieulun.hopto.org

trước sau trong khoảng 5 ngày, đã cho chạy ngựa trạm đệ tâu đến 4 lần rồi! Nhiều lần đã từng quở bảo, mà vẫn còn cứ theo ý làm càn, thậm chí báo cáo về nhật kỳ bộ biên đến tỉnh cũng cho ngựa chạy trạm! Sao không nghĩ tới đường sá mưa nắng, lặn lội nhọc nhằn, cung trạm chịu đựng thế nào được? Nay bất tất phải xét kỹ nữa, đợi sau này sẽ có Chỉ dụ răn bảo».

Bọn Thảo nghịch Hữu đạo tướng quân Nguyễn Văn Trọng, tham tán Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận ở quân thứ Gia-định tâu nói: «Bọn giặc ở trên thành đêm nào cũng bốn mặt bắn đại bác ra luôn luôn. Quân ta cũng đưa đại bác lên trên núi đất, bắn trả lại. Rồi đó tiếng súng của giặc thưa thớt dần dần, dường có vẻ sợ. Nhưng chúng vẫn ẩn nấp trong thành, chưa rõ bị thương và chết nhiều ít thế nào. Quân ta chỉ có 1, 2 người và 1 thớt voi chiến bị thương thôi.

«Vả lại ở Phiên-an có nhiều người đã hàm những chức lật vặt của giặc, nay đến trước quân xin thú và hàng phục. Bọn thần đã chia cho họ làm việc viết và tính toán».

Vua dụ rằng: «Trước đây ta đã hẹn với các tướng quân và tham tán nội trong tháng 8, phải bắt hoặc chém cho được tên nghịch Khôi, sớm báo thành công. Nay đã sang tiết tháng 9, ta đương thiết tha ngóng trông. Khi được tin báo, chỉ thấy nói đêm nào cũng bắn súng để đối địch với giặc, thử nghĩ xem có ích gì không? Vả lại, quân ta vây đánh bốn mặt, sao không bắn vào lúc sáng rõ để cho súng lớn súng nhỏ có chuẩn đích, trở bắn vào lúc đêm khuya, thì giặc có bị thương và chết hay không, đã chưa biết được, lại sợ đạn bay vượt qua thành, lỡ làm bị thương quân ta, há chẳng phải lại là không tốt? Và, voi chiến bị thương 1 con! Nay giặc đã khốn đốn, đóng giữ cô thành, chứ không phải là dã chiến, sao

https://tieulun.hopto.org

không chăn nuôi voi chiến ra xa, lại để gần bên thành, đến nỗi súng đại bác của giặc bắn cho bị thương, thế cũng là thất sách!

« Đến như những ty lại đã theo giặc cũng chẳng phân biệt tình trạng, làm danh sách liệt kê tên người và quan chức tâu lên, chỉ nói lược qua thôi. Thật là mập mờ lộn xộn!

« Nay tìm cách đánh thành là việc rất khẩn thiết! Vậy ở bốn mặt sau lũy đều dựng một cái chòi vọng địch, cao ước 3 trượng, hằng ngày sai người mang kính thiên lý lên chòi nhòm vào trong thành, để xem tình hình hư thực của giặc. Còn ở trong lũy thì tuân theo Dụ trước, mỗi lũy đắp một ụ đất cao ước hơn 15 thước, có thể cái nhòm vào trong thành được, tức thì kéo đại bác lên để trên ụ, hễ người đứng nhòm chỉ cho chỗ giặc tụ đông, tức thì sai người bắn giỏi, nhằm bắn ra, thì giặc không chỗ ẩn tránh được.

« Các tướng quân và tham tán nên làm thế nào, phải đồng lòng lo việc nước, chớ chia rẽ nhau, cùng bàn bạc để hội tiễu, sớm thành công to, mới không phụ trách nhiệm ta đã ủy thác. Nếu lâu mãi không dẹp yên được giặc, thì lấy gì để trả lời ta?

« Lại, nay đường thủy đường bộ đã liên lạc với nhau, có thể hội quân với nhau được. Vậy từ nay về sau, tâu báo việc quân, nếu đạo nào có công trạng gì, thì cứ tự tâu lên. Đến như kỳ hẹn 3 ngày 1 lần tâu, thì các tướng quân và tham tán đều hội đàm tâu chung, chớ nên mỗi đạo riêng một tập ».

Người Thanh ở phố Lạc-dục, huyện Long-xuyên, tỉnh Hà-tiên là Lâm Đại Mạnh, Lâm Nhĩ, Trịnh Đại Nô tự xưng là Nhất-ca, Nhị-ca và Tam-ca (1) tụ họp đến vài

(1) Anh Cả, anh Hai và anh Ba.

https://tieulun.hopto.org

trăm quân giết viên tri huyện Nguyễn Văn Năng cùng với vợ con và môn thuộc của viên ấy đến 12 người. Người Thanh ở phố Lạc-tân là Trịnh Thần Thông và Trần Biện (1) ngụy xưng là chánh phó thống binh, cùng với bọn trên kết làm bè đảng, rông rỡ cướp bóc.

Tỉnh phái quyền sai đội trưởng ở cơ Hà-phú là Nguyễn Văn Thuy, hợp tập dân phu đánh dẹp trước được 2 chiếc thuyền giặc, bắt sống được Trịnh Thần Thông, chém được Trần Biện và bọn nó hơn 30 đầu. Lữ Lâm Đại Mạnh chạy thoát.

Cháu họ Mạc Công Du là Mạc Hầu Chấn cũng bắt được 6 tên phạm Thanh-thuận, Bắc-thuận ở trong đảng ngụy.

Quyền biện tỉnh vụ là Hồ Công Chỉ đem việc ấy báo cho viên quan bị cách là Lê Đại Cương để chuyển báo đến quân thứ Thảo nghịch Tả tướng quân, xin chước sương phái quân tinh nhuệ đến trấn áp.

Tổng Phước Lương đem việc ấy tâu lên, và nói sẽ dọi các hộ phủ, bố chính, án sát, lãnh binh tỉnh An-giang, Hà-tiên mới được bổ, đi đến quân thứ, tức thì phái biền binh đi hộ vệ, nhân tiện chia đi tuần tiễu, làng bắt giặc trốn để dân được yên.

Vua chuẩn y lời tâu ấy. Ra lệnh thăng Nguyễn Văn Thuy lên cai đội, thự phó quản cơ, theo tỉnh sai phái.

Những người cùng đi đánh trận ấy, dân phu thì thưởng tiền 300 quan. Mạc Hầu Chấn thưởng 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn.

Sau đó, Lâm Đại Mạnh và hơn 20 tên tùng đảng bị viên phủ Ba-thắc bắt được, đều giết đi cả.

Các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Nay quân ta bao vây bốn mặt. Giặc ở trên thành,

---

(1) Tên này Hán văn viết: bên tả bộ *mộc*, bên hữu *thạch* trên *chấp* dưới 廾. Tra các từ thư, không thấy có. Vậy chúng tôi tạm phiên âm là *Biện* (栟) cho tiện đọc.

https://tieulun.hopto.org

đặt liền những ngựa gỗ lớn. Gần đây, các hạng biền binh Nam-kỳ trước ở trong thành, có người leo thành trốn ra, có người nhân ra ngoài thành cắm chông, cắt cỏ, thừa cơ sơ hở, đến thú và đầu hàng quân ta. Hỏi ra thì chúng đều nói: « Tám cửa thành giặc đều đóng chặt, duy có cửa Gia-định, thì thỉnh thoảng lén lút mở, cho đồ đảng ra nhặt lấy ván gỗ và rơm cỏ ở bờ hào. Còn kho thuốc đạn thì chung quanh đắp lũy đất trên ghép tấm ván để che đỡ đạn súng lớn. Nghịch Khôi và các đầu mục giặc đều đào hầm che ván để ở. Trong thành hãy còn voi mạnh 20 con. Bọn Hồi-lương, Bắc-thuận, người Thanh, tín đồ đạo Gia-tô ước trên dưới 1.000 người, theo giặc cố chết giữ. Đến như các hạng quân và dân ở Nam-kỳ trước bị giặc cưỡng ép đu dỗ ước hơn 300 người, có nhiều phụ nữ bị cùng khốn, muốn trốn ra. Nhưng giặc giữ rất kỹ, chưa thoát ra được.

« Lại có nguyên quản cơ Vĩnh-nhuệ hữu cơ người Chân-lạp là Sơn Tốt, đem 50 quân Chân-lạp lẻn ra thú, nói rằng: « Trước đây, theo Lê Phúc Bảo đi đánh giặc, trận thua ở Cầu-úc, bị giặc bắt được, cho làm nguỵ đồ quản lãnh, để ở trong thành, còn lính thì chia ra, lệ thuộc đồ đảng giặc quản thúc. Người Chân-lạp, vì lấy tiếng nước mình thông báo cho nhau, nên nhân đêm lẻn trốn ra. Bọn thần đã ưng cho họ đầu thú rồi, lại đem lính Chân-lạp đi tòng quân để họ đua sức làm việc. Còn các hạng quân dân đều cho về nguyên ngạch, tùy việc sai phái.

« Và lũ giặc nay đã thế cùng, chiếm giữ cô thành, tạm được lúc nào biết lúc ấy. Nhưng muốn đánh thắng mà quân mình được toàn vẹn thì cần phải xem xét mà lựa thời cơ. Nếu đánh thành gấp quá, thì dưới mũi tên viên đạn, những hạng như lũ Bắc-thuận, Hồi-lương, Gia-tô và người Thanh dù có chết sạch cũng chẳng sao, nhưng còn những dân bị giặc bắt hiếp phải theo, hoặc giả đến

https://tieulun.hopto.org

nỗi mắc tai vạ lây, và những biền binh xông pha đánh thành không khỏi nhiều người bị thương tổn. Vì thế bọn thần còn phải hội đồng bàn bạc, định ngày sớm mang cờ đỏ báo tin thắng trận để làm phỉ lòng vua ».

Vua dụ rằng : « Mở xem sớ tâu, vẫn biết đảng giặc đã như hồn cá lượn lờ ở đáy nồi, chẳng mấy ngày nữa cũng sẽ tới chỗ bị giết ! Quan quân đem thân mình xúm xít vào nhau để tiến công, thì không khỏi tổn thương nhiều, lòng ta không nỡ. Duy có điều là bọn giặc hãy còn ngày nào thì lòng ta càng thêm lo lắng ngày ấy, và nhân dân cũng không được nằm yên trên chăn gối ngày ấy. Các ngươi nên : trên thể theo lòng ta, dưới giúp yên dân chúng, nếu cầm cự kéo dài, thì vừa lòng ta thế nào được ? Huống chi, đối với những lũ ở trong thành, ta đã nhiều phen dụ bảo, nếu chúng biết hối hận giác ngộ, hiểu rõ điều thuận, điều nghịch, thì đã đầu hàng rồi lại còn đợi gì nữa ? Đến như dân bà con gái, phần nhiều là vợ con giặc, đáng thương nỗi gì ?

« Các ngươi cầm quân đánh giặc, nên nghĩ làm cho oai lĩnh truyền xa, chớ mang lòng nhân nhu đàn bà con trẻ, mà giữ ý dùng dằng. Nay nên nghiêm túc tuân theo lời Dụ trước : đắp thêm ụ đất, bắn đánh vào thành, cốt sao giết hết lũ giặc, sớm thành công to, không thể kéo dài mãi được.

« Và quân quan bao vây bốn mặt, ban đêm sao không nghiêm sức tuần tiễu, để đến nỗi ở trong bọn giặc, bọn kiếm gỗ, cắt cỏ, còn có thể ra vào dưới thành ? Phòng bị như thế, rất là sơ suất !

« Lại như nguyên quản cơ Sơn Tốt là người Chân-lạp, đã chịu chức ngụy, nay lại đầu hàng, thì hãy tha cho tội chết để khuyến khích những kẻ sau này. Còn Sơn Tốt và lính Chân-lạp thì nên liệu tình chia cho lệ thuộc

https://tieulun.hopto.org

[quân ta] để chúng đua sức làm việc, nhưng phải bí mật kiểm chế quản thúc ».

Rồi vua lại sai Binh bộ truyền dụ rằng : « Trước đây, ta hẹn với các ngươi nội trong tháng 8 có thể làm thành công được việc đánh dẹp ở Nam-kỳ. Gần đây, tưởng đã có cờ đỏ báo tin thắng trận ; không ngờ nay đã ra ngoài tháng, lại gần hơn 1 tuần, thế mà vẫn chưa tiếp được tin mừng. Trông ngóng lại càng nóng nảy tha thiết.

« Vừa đây, cứ như lời tâu, nếu gặp đánh thành, thì sẽ có sự bị thương và chết nhiều, vân vân... Vẫn biết các tướng quân có lòng nhân hậu, không nỡ giết nhiều. Nhưng đáng tiếc rằng lòng nhân hậu ấy không áp dụng ở khi vô sự bình thường, mà lại đem thi thố vào lúc đánh giặc.

« Ôi ! Đạo làm tướng cốt lấy trí, dũng làm đầu, chứ có dẫn chấm lo đến nhân hậu như mà đâu ? Nếu kẻo dài cho giặc được chạm chết, thì trăm họ không yên ổn, quân lính bị nhọc nhằn, thế là bất nhân mà lại không khôn nữa !

« Vả, mưu chước đánh thành, như : đặt liền súng đại bác, bắn phá cửa thành, và nhân đêm, chất lửa đốt các cánh cửa, và ném chấn địa lôi đánh phá trong thành. Giặc dẫu đào hầm mà nấp, cũng không có chỗ ẩn mình ! Những lời ta đã lần lượt dụ bảo từ trước đến nay đã thi hành chưa ? Nếu cho lời ta nói là vô ích, để đấy không làm, thì cũng nên tâu lại, sao cứ im đi ?

« Lại nữa, ngoài các phương lược ấy ra, nên lén đào đường ngầm dưới đất, có thể vào suốt trong thành, hoặc nhân ban đêm, chọn lấy những tay dũng sĩ, lén khoét hoẵm chân thành sâu độ 3, 4 thước, lấy ván gỗ đỡ, dưới chống bằng cột, nhét đầy vào vài mươi trăm cân thuốc súng. Châm lửa vào ngòi sợi dây có thuốc thả vào, thì thành vỡ ra, đất bay tung, quan quân hươ gươm, sấn vào. Đó cũng là một cách cần làm. Sao

https://tieulun.hopto.org

không bí mật bàn tính với nhau mà làm, để lập được công lạ? Huống chi trong chuyến đi đánh này, tướng biền, binh sĩ có nhiều, há lại không một ai có thể bày mưu chước lạ để hạ thành ru! Sao không hỏi han cho rộng, nếu có người nào bày mưu lập chước lấy được thành ấy thì liền thưởng cho 1.000 lạng bạc, hoặc họp những người dũng cảm lại, nhân ban đêm xông lên thành, quân quan theo sau tiến vào, thì cũng thưởng 1.000 lạng bạc. Cốt sao ai nấy tự mình thi thố, để sớm thành công, chớ nên chỉ đóng nhiều quân, để ngầm ngập kéo dài. Còn một ngày chưa diệt được giặc, thì ta còn một ngày ăn uống không ngon! Và lại, sợ rằng lâu ngày quân lính sinh lòng trễ tràng, để cho giặc nhân chỗ sơ hở lẻn ra, hoặc giả lại xảy sự biến khác, thì công trước của các ngươi sẽ đổ đi hết, mà đình thần nghị tội, các ngươi sẽ làm thế nào?

« Ta đã bảo đi bảo lại đến vài bốn lần, nói nhiều cũng không quản ngại. Vậy các ngươi phải nghiêm cẩn tuân theo, chớ xao lãng! ».

Ra lệnh cho lũ Hộ vệ Cảnh tất ty cai đội là Phạm Văn Đàm và đội trưởng là Nguyễn Cửu Thân 5 người đi đường trạm, đến tỉnh Gia-định, thuộc dưới quyền điều khiển của các tướng quân, ném chấn địa lôi để đánh phá tổ giặc. Mỗi người được cấp tiền lộ phí 2 lạng bạc. Lại phái biền binh thủy quân cỡi thuyền Tuần hải Nhất hiệu chở thuốc đạn (chấn địa lôi hơn 700 quả, tán đạn 1.000 cân, thuốc súng 30.000 cân) đến quân thứ.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Hai chiếc thuyền lớn Thuy-long, và An-dương, năm ngoái, phái đi nước ngoài, vừa rồi mới về, lại phái đi làm việc bắt giặc ở Nam-kỳ, hằng năm sai phái mãi, tưởng các vật kiện phụ tùng vào thuyền như buồm, dây dầu và thừng kéo, không khỏi hư hỏng. Nay đại đội bộ binh đã thấy nhiều

https://tieulun.hopto.org

rồi, có thừa sức đánh thành được. Biền binh thủy quân để nhiều ở đấy cũng không làm gì. Vậy truyền dụ cho các tướng quân và tham tán: sức ngay cho biền binh nguyên trước ngồi ở 2 thuyền ấy, trích lấy 2 chiếc Ô thuyền và Lê thuyền, phối hợp với thủy quân và 60 người ở vệ Cẩm y lần trước đã phái đi, chia ra mà ngồi thuyền, đi trước về Kinh. Nếu thuận gió đến Kinh hoặc tấn sở Đà-nẵng thì tốt. Nhược bằng không thuận buồm xuôi gió, thì đi đến những chỗ như loại cửa biển Bình-định, đậu lại, tùy tiện tu bổ, cho được thuận tiện, để đợi sai phái cũng được. Còn những biền binh nguyên trước ngồi ở 2 thuyền lớn ấy đóng ở hạt nào vẫn cứ lưu lại ở đấy để phòng thủ. Ngoài ra thủy quân và biền binh vệ Cẩm y, chuẩn cho đi đường bộ về Kinh, trở lại hàng ngũ ».

Truy tặng phó vệ úy Hồ uy Trung vệ là Trần Đình Uẩn làm vệ úy, hàm chánh tam phẩm, cấp tiền tuất gấp đôi.

Uẩn trước đã đi làm việc bắt giặc, có chút công lao, đến bấy giờ ốm chết, nên được truy tặng.

Đổi bổ vệ úy ở Tiền bảo nhị là Giáp Văn Tân làm phó vệ úy ở Hồ uy Trung vệ. Ra lệnh cho thự phó vệ úy ở Tiền bảo Nhị vệ mới được bổ là Tôn thất Bật đi đường trạm đến tỉnh Sơn-tây, quản lãnh vệ binh lưu thú ở đấy. Chuẩn cho Giáp Văn Tân tức thì chuyển đến chỗ quân thứ ở tỉnh Ninh-bình để cung chức.

Cho giáo thụ phủ Lý-nhân là Nguyễn Duy thăng thự đốc học tỉnh Hưng-yên.

Thự tổng đốc Hải-dương Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Đối với những dân xiêu giạt ở trong tỉnh, đã vâng lệnh, chẩn cấp hậu cho một lần rồi, nhưng trong đó có nhiều người gầy yếu, không thể đi được; vậy xin hằng ngày nấu cơm để chẩn cấp cho ». Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Bọn phỉ Tuyên-quang 500 tên từ châu Lục-yên lấn chiếm đồn Trấn-hà tỉnh Hưng-hóa.

Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn được tin báo, tức thì phái quản cơ ở cơ Hữu-dũng là Lâm Uy đem quân đi đánh. Rồi đem việc ấy tâu lên và xin: « Đợi án sát Trịnh Văn Nho đến tỉnh, tức thì đem quân và voi đi tiễu ».

Vua dụ rằng: « Đấy chẳng qua là lũ tiểu yêu lẻ tẻ. Nay bọn lớn nghịch Văn đã bị quân quan đánh thua, chắc chẳng mấy ngày lũ ấy sẽ bị dẹp tan ngay. Nếu những bọ biền ngươi đã phái đi ấy có thể đánh giặc được thì thôi, nhược bằng tình hình hiện tại, chính ngươi tất phải đi, thì cũng chuẩn y lời ngươi đã xin ».

Tuần-phủ Lạng—Bình Hoàng Văn Quyền, tâu nói: « Bọn phỉ lấn bức Cao-bằng, đã gần đến tỉnh thành rồi! Việc đương ngày cấp, tình thần tỉnh ấy tư xin xuất thêm biền binh đến cứu, thần đã kịp tư cho tổng đốc Ninh—Thái là Nguyễn Đình Phổ ở Thái-nguyên gần đấy thì đến để điều khiển. Vậy xin gấp phái 1, 2 đại đội quân tinh nhuệ ở các tỉnh đến nhanh tiếp ứng, để giữ cho khỏi xảy biến cố gì khác ».

Vua dụ rằng: « Vừa tiếp được tờ tâu của Cao-bằng báo rằng viện binh Lạng-sơn đã đến, đủ nhờ để phân phái đi đánh giặc. Nay tập tâu của ngươi lại trình bày rằng Cao-bằng tư nói việc kíp, lại xin quân cứu viện. Thế thì lời tâu và lời tư đều lờ mờ, không có chuẩn đích gì cả. Ngươi cũng không hay dò xét cho xác thực, chỉ một loạt cuống quít hoang mang, uổng công chạy trạm nhọc nhằn, thật rất đáng chán! Đến như việc phái biền binh, trước đã có Chỉ Dụ rồi.

« Vả lại, lũ giặc Cao-bằng nổi lên, chẳng qua là quân ô hợp, thế mà từ trước tới nay, quan viên và võ biền một tỉnh, vì lòng nhút nhát, luống sợ hão huyền. Ngươi

https://tieulun.hopto.org

khá đem ngay ấn triện tuần phủ giao cho án sát và lãnh binh hoặc quản cơ trông coi hộ, để giữ tỉnh thành, còn chính ngươi thì gấp đi đốc sức các biền binh trước sau đã phái đi đó luôn với quân linh hiện có ở Cao-bằng, hăng hái đánh dẹp giặc ấy, thì có thể chuộc lại tội trước một chút và lại được nhờ ơn nhà vua nữa. Nếu để giặc kia còn lan rộng ra, thì ngươi khó từ chối được lỗi nặng ».

Rồi đó, sớ tâu xin đi đánh giặc của Quyền được liền đưa đến. Vua lại dụ rằng: « Đã có Chỉ Dụ cho ngươi thân đi đánh giặc, nay đã tiến đi rồi, chính là cơ hội tốt, cần nên thi thố mưu lớn, đem bọn giặc ấy đánh giết một phen thật nặng, bắt hoặc chém, làm cho ra án. Ay là trách nhiệm của ngươi, không được nói một đằng, làm một nẻo ».

Lãnh binh Bắc-ninh Trần Văn Dụ đánh nhau với giặc ở đồn Chợ Mới tỉnh Thái-nguyên bị thua, quân bị thương và chết nhiều, để mất súng ống, khí giới và 1 thớt voi chiến, phải rút đóng ở Chợ Đồ.

Tổng đốc Ninh — Thái, Nguyễn Đình Phổ, từ tỉnh thành Thái-nguyên, thân đem quân và voi tiến lên, vừa đến xã Quan-triều (thuộc huyện Phú-lương), được tin báo, lập tức phi đệ tờ tâu lên, và nói: « Chợ Mới là nơi cổ họng xung yếu, lần lượt đã phái đến nhiều quân voi, súng và khí giới. Nay đồn ấy thất thủ, thần xin chịu tội điều khiển không được đến nơi đến chốn ».

Vua dụ rằng: « Giặc ấy chỉ là một bọn trong đảng nghịch Vân, số lượng dẫu nhiều, nhưng chẳng qua là quân quần tụ ô hợp. Trước đây, phân phái quân đi lính tinh, đã là thất sách, ta đã xuống Dụ bảo tập hợp đông lại, xem chỗ nào hiểm yếu, ra quân kỳ để chiến thắng giặc, dẹp cho sớm yên. Không ngờ ngươi là tổng đốc đại

https://tieulun.hopto.org

viên, được giao cho thống lãnh biền binh đi đánh dẹp, điều khiển lỗ lãng, hoàn toàn không có thao lược một người làm tướng, nên nỗi bị thua! Vậy chuẩn cho lập tức cách chức, nhưng vẫn cho ở lại làm việc.

« Lãnh binh Trần Văn Duy coi 1 đạo quân, linh, voi, súng ống khí giới cũng không phải ít, thế mà không mạnh dạn tiến lên, chỉ toan lùi bước, để cho bọn giặc rông rỡ ngang ngược đến nỗi quân lính, súng ống và khí giới bị tổn hại nhiều, thậm chí con voi chiến cũng bị phi tước mất. Tội ấy thực không thể tha được. Vậy cũng lập tức cách chức, bắt làm lính, nhưng vẫn cho ở trong quân đua sức làm việc để chuộc tội.

« Những người cùng đi chuyến ấy : quản cơ ở cơ Tiền-thắng là Trần Đại Tựu, phó quản cơ ở cơ Lạc-dũng là Nguyễn Luyện cũng đều cách chức, nhưng vẫn cho ở lại làm việc.

TAILIEU.VNMISACH.COM.VN

« Vả, bọn lớn nghịch Vân, trước bị Lê Văn Đức đánh dẹp, đã ôm đầu chạy trốn như chuột, không thi thố được một nghề gì, thì tin rằng một bọn ở trong đảng nó chắc không phải đánh cũng sẽ tự tan vỡ, thế mà chúng lại còn hung hăng như thế, đó đều bởi lũ các ngươi vô tài quá lắm, mà lũ lãnh binh, quản suất đều là hèn nhát, để đến nỗi biền binh chỉ sợ giặc, không sợ tướng, nên mới bị thua như thế!

« Trước đây, ta đã phái thêm biền binh, có sinh lực của tỉnh Hà-tĩnh tiến ra hội tiễu, hiện nay chắc cũng đến tỉnh rồi. Ngươi nên tự hăng hái cố gắng thêm lên, chấn chỉnh hàng ngũ quân lính, tùy thời cơ, liệu cách chiến thắng, bắt hoặc giết sạch bọn giặc ấy đi. Từ lãnh binh đến suất đội khi ra trận, nếu có người nào nhút nhát lùi bước, chuẩn cho tức thì chém đầu đem rao ở trong quân ».

https://tieulun.hopto.org

Lại truyền Du cho Lê Văn Đức trích lấy biền binh ở Nhất vệ quản Thần sách tỉnh Nghệ-an là linh đang tòng chinh ấy đi mau đến Thái-nguyên đặt dưới quyền sai phái của Nguyễn Đình Phổ.

Cho thành thủ úy phủ Cam-lộ tỉnh Quảng-trị là Tống Văn Trị, thăng thự lãnh binh tỉnh Thái-nguyên. Ra lệnh cho lập tức đi mau đến tỉnh lỵ cung chức.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CV I

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 9.

An sát tỉnh Vĩnh-long, Doãn Uẩn tâu nói: « Trước đây, tỉnh thành thất thủ, nguyên tổng đốc Lê Phúc Bảo chạy đến thủ sở Yên-thái, thủ ngự ở đó là Hoàng Văn Sương cùng dân trong hạt là Nguyễn Văn Nguyên bắt đưa cho đồ đảng giặc là Hoàng Văn Thông, nhận tiền thưởng của giặc 500 quan. Hiện nay chúng đã bị bắt. Vậy xin trị tội cho phép nước được nghiêm chỉnh ».

Vua dụ rằng: « Lê Phúc Bảo là tổng đốc đại viên, chính mình trông coi đại đội binh thuyền, đã không hay ra sức giết giặc, để đến nỗi bị thua xiểng liểng, lại không hay chiêu tập quân nghĩa dũng, để toan tính việc khôi phục, ôm đầu chạy trốn như chuột, thực thừa đáng tội chết. Nhưng, Phúc Bảo là quan chức của triều đình, thế mà lũ Hoàng Văn Sương và Nguyễn Văn Nguyên không đem giải nộp cho quan, lại đưa cho giặc, để nhận tiền thưởng, thì là mất hết lương tâm, cam lòng theo giặc, rất đáng ghét. Vậy xử tử Sương và Nguyên bằng tội lăng trì, rồi chém đầu đem bêu cho mọi người biết ».

https://tieulun.hopto.org

Tổng-đốc Hà—Ninh Đoàn Văn Trường tâu xin : « Phàm những phạm nhân ở 2 tỉnh Hà-nội, Ninh-bình can án mà trốn tránh, không kể phạm đã nhiều lần hay mới phạm, nếu là phạm chính yếu thứ yếu của giặc lại bắt được những tên phạm chính yếu thứ yếu của giặc, đầu sỏ cướp lại bắt được những tên đầu sỏ cướp mà giải đến, hoặc tố cáo hay chỉ dẫn bắt được, cùng là đem hết khí giới của bọn giặc ra đầu thú, thì đều được khoan miễn. Những tòng phạm giặc cướp bắt giải được bọn đầu sỏ, hoặc tố cáo để bắt được thì tha tội, lại chiếu theo luật, liệu lượng thưởng cấp thêm cho. Còn ngoài ra, tất cả tòng phạm giặc cướp, cũng là những người can án tạp phạm và án mạng mà không có ý hạ thủ, đều chuẩn cho ra thú thì tha, giao hồi dân quản thúc. Hạn định này kể từ tháng này đến cuối năm là hết ».

Vua chuẩn y.

Chín huyện thuộc hạt tỉnh Sơn-tây (Phú-ninh, Minh-nghĩa, Thạch-thất, Bất-bạt, Hạ-ba(1), Ba-khê (2), Thanh-ba, Phúc-thọ, Mỹ-lương) trước kia bị giặc đốt phá cướp bóc dân gian nhiều người bị hại. Vua chuẩn cho tỉnh thần chia làm 3 hạng: hạng thiệt hại nhất thì miễn hết tiền và thóc thuế chính cung vụ hạ năm nay; hạng thiệt hại hơi nặng thì giảm năm phần mười (5/10), hạng hơi nhẹ thì cho hoãn. Thuế năm trước còn đọng lại đều cho triển hạn cả.

Cho cai đội vệ Cẩm y là Nguyễn Tinh Lộc làm quản cơ, thự phó vệ úy ở Tuyên phong Tiền vệ quân Thần sách, Hồ Viết Ân làm quản cơ, thự phó vệ úy ở Tuyên

---

1. Sau đổi Hạ-hòa thuộc tỉnh Phú-thọ. *Thực lục* vì kiêng húy chữ *Hoa*, nên chép là *Ba* (Hạ-ba).

2 Sau đổi Cẩm-khê thuộc tỉnh Phú-thọ. *Thực lục* cũng vì kiêng húy chữ *Hoa*, nên chép là *Ba* (Ba-khê).

https://tieulun.hopto.org

phong Tả vệ đều lập tức đi đến Nghệ-an, đốc suất vệ binh lưu thú ở đấy.

Rút về các quân đi tuần biển của các tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa, Phú-yên, Bình-định, Quảng-ngãi.

Vua cho rằng: « Thời tiết sang thu đã lâu, tình thế thuyền quân tuần biển không ở lâu được, mà giặc biển Đồ-bà cũng lánh xa rồi, nên cho rút về ».

Lại ra lệnh cho Cấm binh lần trước đã được phái đến Trấn-hải đài, đem thuyền mành, súng đạn đã lãnh trước, rút về hàng ngũ cũ.

Số ngạch voi chiến ở các địa phương phần nhiều thiếu. Sắc sai bộ Binh chọn 20 con voi chiến ở Kinh giải đi giao cho Hà-tĩnh 1 con, Nghệ-an 6 con, Thanh-ha và Nam-định mỗi tỉnh 2 con, Hải-dương 4 con, Bắc-ninh 5 con. Còn 11 con voi cái thì giải giao: Hà-nội 2 con, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Khánh-hòa, Hà-tĩnh, Nghệ-an, Ninh-bình, Sơn-tây, Hải-dương và Nam-định, mỗi tỉnh đều 1 con.

Ra lệnh cho tỉnh Ninh-bình dựng Văn-miếu.

Qui định số ngạch viên chủ thủ ở Nội vụ phủ.

Chủ sự, tư vụ đều 4 người, bát cửu phẩm thư lại đều 8 người, lấy người ở các nha thuộc Bộ, Tự, Viện, sung bổ vào (Ba bộ Lại, Lễ, Hình: chủ sự, tư vụ, bát, cửu phẩm thư lại đều 1 người. Bộ Binh: chủ sự, tư vụ, bát phẩm thư lại đều 1 người, cửu phẩm thư lại 2 người. Ba tự: Thái-thường, Quang-lộc, Đại-lý: bát, cửu phẩm thư lại đều 1 người. Viện đô sát: bát phẩm thư lại 1 người).

Vị nhập lưu thư lại 40 người, lấy người ở Khâm-thiên giám, Tào chính, Thừa-thiên phủ và các tỉnh Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định sung bổ (Khâm-thiên giám 2 người, Tào chính 4 người, Thừa-thiên, Bình-định đều 6 người; Quảng-trị, Quảng-bình,

https://tieulun.hopto.org

Quảng-ngãi đều 5 người, Quảng-nam 7 người). Tất cả đều cứ 3 năm làm 1 khóa, bắt đầu từ ngày 1 tháng giêng năm nay đến cuối tháng 12, năm [Minh-mệnh] thứ 16 (1835) thì mãn khóa. Mỗi khi đến năm mãn khóa, thì các nha, các tỉnh phái người khác đến thay đổi. Đợi việc xét rõ kẻ giao, người thay xong rồi, nếu người đã mãn khóa ấy không có tinh tệ sai trái thiếu thốn gì thì được thăng 1 bậc, do thuộc nha, thuộc tỉnh cũ bổ thu hết trước đi, nếu không có chỗ khuyết, thì chiếu theo phẩm trật được thăng, tâu xin đem làm ngoài ngạch, gặp lúc có chỗ khuyết thì bổ. Có người can lỗi bị phân xử, nhưng việc làm ấy là do sơ suất, lầm lẫn, cũng cho đều về để đợi bổ.

Lại, trong khóa, gián hoặc có chỗ khuyết mà phải điền bổ, thì đến kỳ mãn khóa cũng cho thay đổi, nhưng chưa đủ 3 năm thì không được thăng.

Người xã Hoàng-đồng, châu Thoát-lãng, tỉnh Lạng-sơn là Hoàng Thị Trúc 19 tuổi có sắc đẹp, thổ ty Nguyễn Đình Thống muốn dâm ô, Thị Trúc không chịu, bị Thống giết chết.

Nguyên trấn thủ Hoàng Văn Tài, hiệp trấn Đào Đức Lung, tham hiệp Dương Tam, theo lời xin của thân thuộc phạm nhân, quản cơ ở cơ Lạng hùng Nguyễn Đình Hoằng (cháu họ Đình Thống) bỏ qua việc ấy, không xét hỏi. Thị Trúc phải ngậm oan 5 năm, đến bấy giờ mới phát hiện ra: Đào Đức Lung và Dương Tam vì cố ý tha người có tội, đều phải tội lưu (1); Hoàng Văn Tài đã bị giáng chức và đổi đi, phải vào Nam-kỳ để trở sức làm việc, chuẩn cho đợi đến ngày xong việc công trở về, xem có công trạng gì hay không, sẽ lại xuống Chỉ quyết định. Tên hung phạm Nguyễn Đình

(1) Lưu: Tội phải đi đày.

https://tieulun.hopto.org

Thống phải trảm quyết. Nguyễn Đình Hoằng trái pháp luật cẩu cạnh gửi gắp, bị phạt trượng và tội đồ (1).

Vua cho rằng Thị Trúc là người có chí giữ được trinh tiết trong sạch đáng khen, ra lệnh cho bộ Lễ chiếu theo lệ, ban cho tấm biển để biểu dương.

Tổng đốc Định-An Đặng Văn Thiêm, tâu nói: « Tiền và thóc về thuế mùa hạ năm nay và thuế năm trước đọng lại hiện nay còn thiếu nhiều. Tựu trung có bọn tổng dịch (2) hay lại tư (3), cố ý lươn khươn lòng thòng để mong được miễn; hoặc giả có những hương hào, tổng mục, ngầm mưu giữ lại, không chịu đem nộp, há nên nhất khái xin hoãn? Duy lúa vụ mùa năm nay, gần đây, vì bị lụt, sợ khó được mùa tất cả. Nếu thu thuế cả vào mùa đông thì nhân dân không khỏi khổ về chạy vạy. Vậy xin phàm các xã thôn trong sổ định có thu lại 2 tỷ hồ chính, An sát cùng lại dịch cai phó tổng, thuộc lệ, ở các phủ huyện và những xã thôn trước sau không từng nộp bao giờ, đều kể từ mùa đông năm nay, nghiêm ngặt thu cho bằng đủ. Còn ngoài ra, người nào đã nộp mà còn thiếu thì chia thu làm 3 năm ».

Vua cho lời tâu ấy là phải. Ra lệnh cho xét kỹ tình hình bị thủy tai, nặng thì triển hạn cho 3 năm, nhẹ thì chuẩn cho đến mùa hạ, mùa đông sang năm phải nộp cả.

Con Vọng-các quản cơ Nguyễn Tiến Lượng là Nguyễn Văn Thái, dâng một tập biên chép các việc cũ. Vua sai đưa Sử quán xem xét, lặt lượm và chép vào sách. Thưởng cho Thái 1 cặp áo sa và 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn.

---

(1) Đồ: Tội phải giam ở nhà tù và phải phục dịch các công việc.

(2) Tổng dịch: Chỉ bọn cai tổng và phó tổng.

(3) Lại tư: Chỉ bọn nha lại ở các phủ, huyện...

https://tieulun.hopto.org

Trong Kinh kỳ gạo kém. Chuẩn cho kinh binh và lại dịch, tiền lương tháng ấy, chiết đi 1 nửa cấp cho bằng thóc.

Ra lệnh cho kho Vũ khố thử đúc 10.000 quan tiền « Minh-mệnh thông bảo » bằng kẽm. Khi đúc xong, tức thì căn cứ vào nhân công, vật liệu đã dùng làm việc đó mà liệt kê, dâng lên, để phòng khi có kê cứu và kiểm lại.

Cho Tống Phước Trinh dòng dõi Khai quốc công thần, Luân quận công Tống Phước Trị, được tập ấm làm thứ đội trưởng, coi giữ việc thờ tự.

Đảng thổ phỉ Tuyên-quang: ngụy xưng Tuyên-nghĩa đạo Tiểu-bộ tướng quân là Lưu Trọng Chương và ngụy xưng Lôi-hà Tả-đạo đại tướng quân là Hoàng Trinh Tuyên tập hợp hơn 2.000 đồ đảng xâm lấn quấy rối đồn Đại-đồng ở Thu châu (giáp giới huyện Tây-quan, tỉnh Sơn-tây). Trước kia, nghịch Vân mưu đánh úp tỉnh thành Tuyên-quang, giao cho lũ tên Chương, đi đường khác ngăn chặn đường viện binh Sơn-tây. Khi Vân đã thua rồi, bọn Chương vẫn chưa biết, cho nên lại đến đây, quấy rối thêm.

Tổng đốc Lê Văn Đức được tin báo, tức thì phái lãnh binh Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án cùng quản cơ ở cơ Hậu chấn là Nguyễn Hữu Du và tri phủ Đoan-hùng là Nguyễn Đức Hoành đốc suất hơn 1.000 lính, dõng, 2 thớt voi chiến, chia đường ra đánh giáp lại, gặp giặc ở rừng xã Hoàng-loan, cả phá được địch: chém đầu giặc, thu được nhiều khí giới. Giặc chạy trốn về phía châu Lục-yên.

Đức đem tin được trận tâu lên, và nói: « Tỉnh Tuyên-quang có 5 châu, 1 huyện, thổ ty, thổ mục như Ma Sĩ Huỳnh, Ma Doãn Cao ở châu Bảo-lạc; Ma Trọng Đại, Nguyễn Thế Nga, Ma Tường Thường ở châu Vị-xuyên;

https://tieulun.hopto.org

Lưu Trọng Chương, Hoàng Trinh Tuyên ở châu Lục-yên; Nguyễn Quảng Khải, Hà Đức Thái, Ma Doãn Dưỡng, ở châu Đại-man; hết thảy đều tụ họp đồ đảng, theo giặc, chịu quan chức của giặc cho nên vây cánh giặc nhiều tới 5, 6 nghìn người. Còn người không chịu theo giặc, duy có: thì sai thổ tri huyện Nguyễn Văn Biểu, thổ lại mục Lương Đình Thiêm ở huyện Hàm-yên; thổ tri châu Lương Bá Tuyển, thổ lại mục Nguyễn Khắc Khoan ở Thu châu mà thôi.

« Vả nay lũ giặc đang bị đồn dập tan vỡ, đáng nên thừa thắng, đuổi riết, nhưng đường núi nhiều ngả, cách trở sông ngòi, đã phải người theo hút do thám, thì ra giặc luôn mấy đêm xa chạy rồi. Đại binh dù có đi gấp đường, đuổi riết cũng không thể kịp được. Huống chi, từ tỉnh Tuyên-quang đến phố Vân-trung, châu Bảo-lạc, quan đi đến 14, 15 ngày đường, lương thực quân nhu, không tiện vận tải đường bộ, mà vận chuyển bằng đường thủy cũng rất chậm chạp khó khăn. Vậy xin tạm dinh lại vài ngày cho quân nghỉ để dưỡng sức. Và phái quân hộ tống thuyền lương đi ngược lên trước, đợi Nguyễn Công Trứ tiến đến, tức thì cùng nhau bàn bạc chia đường đều tiến, trước hết đánh tan tổ giặc ở phố Vân-trung, rồi đánh rất dữ vào các châu Đại-man, Vị-xuyên và Lục-yên ».

Vua dụ rằng: « Trước đây, lũ giặc nổi lên, rông càn dữ tợn. Đại binh vừa đến Tuyên-quang, ra sức đánh tan được bọn lớn của tên đầu sỏ Nông Văn Vân; nay phái ra một đạo quân phu thuộc lại hay hăng hái tiến lên, đánh giết được bọn giặc còn rớt lại ở Thu châu. Quan quân đến đâu được đấy, rất đáng khen. Lê Văn Đức điều khiển trúng khớp. Vậy thì, trước kia dưới chỗ tên của Lê Văn Đức có ghi bị phân xử giáng phạt gì, nay cho khai phục hết cả. Nguyễn Văn Quyền, Trần Hữu Án,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Du, Nguyễn Đức Hoành mỗi người đều được thưởng 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Những linh dõng và thủ hạ cùng đi trận ấy đều được thưởng chung 500 quan tiền.

« Nay, quân quan được thắng lợi luôn, lũ giặc sợ bóng phải chạy tan. Nhưng các ngươi chưa bắt chém được tên đầu sỏ, còn chưa làm hả được lòng người. Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ tức thì nên nhân đà thắng này, tiến quân mau chóng, đánh thắng vào tổ giặc ở phố Vân-trung, bắt chém tên giặc đầu sỏ là Nông Văn Vân và bọn tùng đảng là Ma Sĩ Huỵnh làm cho ra ăn mới là xong việc. Ta thể nào cũng hậu thưởng to hơn, ra ơn không tiếc.

« Bọn Lương Bá Tuyển, Nguyễn Văn Biểu, Lương Đình Thiêm, Nguyễn Khắc Khoan trước sau đã không theo giặc, lại biết đốc suất thổ dõng, đi đánh giặc, thực là được việc. Vậy Lương Bá Tuyển gia thưởng cho làm tuyên ủy đồng tri; Nguyễn Văn Biểu tức thì thực thụ thổ tri huyện, lại gia thưởng hàm thổ tri phủ; Lương Đình Thiêm và Nguyễn Khắc Khoan đều thưởng cho làm thổ huyện thừa. Khi việc yên rồi, sẽ do tỉnh xét bổ.

Cho Lê Văn Đức làm tổng đốc tiễu bộ Tuyên-quang thổ phỉ quân vụ, cấp cho ấn quan phòng tổng đốc tiễu bộ quân vụ; Nguyễn Công Trứ làm tham tán quân vụ.

Vua sai Binh bộ truyền dụ Đức và Trứ rằng: « Từ trước đến nay, thổ tỳ nổi loạn, phần nhiều giỏi nghề bắn súng điểu sang, nhưng chẳng qua là chúng ẩn nấp ở rừng núi rình chỗ hở bắn ra, nếu ở đồng bằng, đất rộng cũng không làm gì được, vậy không đáng lo. Nhưng chúng quen tính man rợ khó dạy; phải nên sửa đổi dần dần để làm chước tốt về sau. Nay các châu Bảo-lạc, Vị-xuyên, Lục-yên và Đại-man làm càn, không theo phép

https://tieulun.hopto.org

tắc, lũ các ngươi thống lãnh đại binh đi đánh, bọn giặc đã từng chạy tan trốn lần, nên nhân lúc uy thế quân ta lừng lẫy thế này, hễ đi đến chỗ nào, tức thì truyền bảo các thổ ty, thổ mục và thổ dân : người nào trước có lầm lạc theo giặc, nay muốn tìm đường sinh sống, giữ toàn vẹn cho bản thân và cả nhà thì đem hết súng điều sang đến nộp ở cửa quân, sẽ được tha tội trước, rồi đều tha về yên nghiệp làm ăn, mãi mãi không cho lại làm súng điều sang nữa. Người nào trái lệnh thì phải tội chết. Nếu cố ý cất giấu súng đi, thì lập tức sẽ bị đánh giết dữ dội đốt phá nhà cửa, không để sót một mống nào. Tất nhiên chúng sẽ sợ hãi uy thế quân ta, không dám không ra thú và đem súng đến nộp để khỏi sự nguy cấp trước mắt. Và ta có thể nhân đấy, để ý vỗ về, từ từ sửa chữa, khuyên chúng bán dao mua nghé. Cứ lần lượt làm dần, khiến chúng ngày một tập nhiễm thói kinh, có thể giữ cho khỏi lo về sau. Nếu không kịp thời chỉnh đốn sửa chữa một phen ngay đi, thì sau khi việc đã yên rồi tất phải thêm phí thì giờ để xử trí một cách to chuyện. Lũ các ngươi phải khéo tính đấy ! ».

Đồ đẳng thổ phỉ Tuyên quang xâm lấn quấy rối đồn Đông-quông tỉnh Hưng-hóa.

Thự thần phủ Ngô Huy Tuấn lại phái lãnh binh Bùi Văn Đạo đem lính và voi hội với biền binh mà trước đã phái cùng đi đánh dẹp. Rồi Tuấn đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Đấy chẳng qua là cuộc xuẩn động lẻ tẻ. Nay nghe biết ở tỉnh Tuyên-quang, quan quân luôn được thắng lợi, bọn lớn của nghịch Vân đã chạy trốn ra bốn ngả, chắc chúng cũng tự tan vỡ, dù ta chẳng cần phải đánh. Các võ biền đã phải đi tiễu đó, nếu sớm dẹp yên ngay được thì thôi, bằng không thì ngươi nên tuân theo Chỉ Dụ trước, thân chính minh quản lãnh lấy linh và voi, và hợp tập lính thổ hiện ta vẫn dùng, đốc suất

https://tieulun.hopto.org

tiến lên dập tắt bọn giặc ấy đi, lấy lại 2 đồn Trấn-hà và Đông-quảng, tất có trọng thưởng ».

Nguyên tri phủ phủ Tân-bình là Đinh Khắc Hài trước kia từ trong chỗ giặc ra, đến thú tại nơi tướng quân và tham tán, vua sai cấp công văn cho về Kinh, giao đình thần xét rõ tình trạng, đến đây tâu lên.

Vua nói rằng: « Đương lúc nghịch Khôi mới làm phản, nếu Hài biết hợp quân nghĩa dũng chống cự lại giặc, hoặc mắng giặc, không chịu khuất, thì ta tất phải xuống Chỉ khen thưởng để khuyến khích. Nay xét lại Hài vừa mới kháng cự một lần, đã bị giặc bắt, rồi khuất mình hàng phục. Khép vào phép nước, thì tội đến chết chém, không thể chối được. Nhưng nghĩ: đấy là do Hài bị giặc bức bách, không phải là bản tâm, so với những kẻ cam tâm theo giặc, đến khi sức cùng, mới chịu đầu thì thì có khác. Vậy theo luật xử nặc hãy cách chức đợi xét. Rồi giao xuống Lại bộ, cho đi khổ sai, cho dùng sức làm việc để chuộc tội ».

Bố chính Đoàn Khiêm Quang và án sát Doãn Uẩn ở tỉnh Vĩnh-long tâu nói: « Sau khi lấy lại tỉnh thành, dân trong hạt và người nhà Thanh có nhiều người tình nguyện tự xuất của nhà, để giúp lương ăn cho quân, cộng được tiền hơn 2.280 quan, gạo 490 phương, thóc 100 hộc ».

Vua dụ rằng: « Đương lúc Nam-kỳ có việc, thế mà họ biết sốt sắng làm việc nghĩa, vui lòng bỏ của nhà ra, số lương tuy ít, nhưng một lòng chân thành, thực đáng khen. Vả, hạt này được hưởng thái bình đã lâu, bỗng vì biến loạn không được yên nghiệp làm ăn, ta rất thương nhân dân địa phương của ngươi. Của, nhà nước không thiếu, sao nỡ lấy của riêng đem chi dùng vào việc chung? Có điều là nên xét tấm lòng chân thành của họ. Vậy các ngươi nên truyền cho họ đến họp ở công

https://tieulun.hopto.org

đường, tuyên Chỉ ban khen. Còn tiền và thóc gạo của những ai bỏ ra, đợi khi việc yên, sẽ trả lại đúng số. Và ra lệnh cho bộ Hộ ghi tên để liệu khen thưởng ».

Quân quan ở quân thứ Gia-định đánh giặc ở thành Phiên-an cũ, không hạ được.

Trước đây, các đạo quân hội đồng một bàn : trước hết cho biền binh tinh nhuệ chuẩn bị nhiều đồ đánh thành như thang mây (1), người bằng cỏ, hẹn đến ban đêm lúc canh một, từ trên ụ đất bốn mặt đều bắn súng lớn vào trong thành, khiến cho giặc không dám lên. Đến canh ba, quan quân ngậm tăm lẻn vào nấp ở lòng hào, tùy cơ đánh phá. Đêm ấy vì hiệu lệnh không đều ; có người vừa đến bờ hào đã vội phóng ống phun lửa, có người đã đến lòng hào nấp mà bắn lên, có người đến chân thành trước, bắc thang trèo lên. Giặc ở trên thành dùng súng lớn, súng nhỏ bắn loạn xạ và lấy gỗ đá ném xuống. Quân ta, nhiều người bị thương và chết, phải rút lui.

Các tướng quân và tham tán làm sớ tâu lên, xin chịu tội điều khiển lỡ làng.

Vua dụ rằng : « Trận này, hiệu lệnh chưa thống nhất, đến nỗi không hạ được thành ! Các tướng quân, tham tán vẫn có chỗ không phải. Đến như quân lính có tổn hại nhiều, càng tỏ ra ba quân tuân lệnh, hăng hái tiến lên ; ta sao nỡ lấy điều ấy mà bắt tội các tướng quân và tham tán ?

« Duy ta nghĩ : quân quan gần nay, vì trước đi đánh giặc ở nơi xa, nhiều lần đã thu được thắng lợi, nay sắp tới ngày nên công, mà gián hoặc có người bị thương và chết, thực đáng thương lắm ! Vậy người nào bị thương

---

(1) Hán văn là « vân thê », thứ thang cao có hai đợt, xếp lại được, đặt trên bục gỗ, dưới có sáu bánh xe để tiện di chuyển lưu động. Ngày trước dùng làm công cụ trong khi đánh thành.

https://tieulun.hopto.org

và chết trận ấy, tức thì chiếu theo nghị định trước mà ban thưởng, để yên ủi lòng quân sĩ cảm thù giặc.

« Lại nghe nói lũy dài đã đắp, mặt trước còn để nhiều đất thừa, lũ giặc còn nhân lúc sơ hở, ra vào được, rất là thất sách! Vậy nên tức thì liệu tính đắp thêm lũy nhích gần dần vào, bao bọc lấy khoảng đất trống, hoặc đốt phá nhà cửa cây cối chỗ ấy đi, chớ để cho giặc lẻn ra, trông nhờ được một vật gì, thì tình thế giặc tất ngày càng cùng quẫn. Nay cơ hội đánh lấy cũng không thể hoãn được, chớ lấy lần này làm bận lòng; nên làm thế nào, để vỗ về binh linh, cổ võ quân nhân, khiến cho chí khí càng bền, không được thấy lâu ngày, sinh trễ biếng. Lại tuân theo các Chỉ Dụ trước, tìm nhiều cách đánh lấy thành tri ấy, cốt sao bắt và giết sạch tên nghịch Khôi và đồ đảng nó, để cho tinh thần binh sĩ được khoan khoái. Các ngươi đều nên cố gắng, lại cố gắng thêm lên.

Vua lại dụ Nội các rằng: « Ta cho quân sự là việc trọng đại, nên việc bắt giặc ở Nam-kỳ, đã phái văn thần là Lê Đăng Doanh, Trương Minh Giảng làm tham tán, lại cho Trương Phúc Đĩnh và Trần Chấn theo làm tán tương. Vậy truyền Chỉ sức hỏi lũ Đăng Doanh: từ khi đi tiễu đến nay, đã từng có lúc nào khoác áo giáp bền, cầm võ khí sắc, chính mình ra trận, tay giết được giặc không? Nếu không, cũng không đủ trách lắm. Duy đến việc ngồi tính ở trong màn, mà quyết thắng trong vòng chốc lát; hoặc đặt bày chước lạ, để thắng trận trong khoảng rất nhanh, thì là chức phận của mình, khó nói là không biết. Vậy cần đem các việc từ trước tới nay, ngày nào đã mưu tính được việc gì, đều tự bày tâu minh bạch, để ta biết hết tình trạng ».

Cho Trần Hữu Thăng đã bị cách được khai phục chức hàm quản cơ nhưng chuẩn cho theo nơi quân thứ Thảo nghịch Hữu đạo để sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Trước đây, trận thắng ở Biên — Long, Thăng đua sức theo đi đánh, hăng hái xung phong, tỏ ra rất xuất sắc. Kịp khi tạm quyền phái hiệp quản Hữu vệ doanh Thần cơ, Thăng lại hăng hái cố gắng. Lũ tướng quân Nguyễn Văn Trọng đề đạt tâu lên. Vua khen, nên cho khai phục chức ấy, lại thưởng thêm ngân tiền Phi long hạng lớn và hạng nhỏ mỗi thứ 3 đồng.

Nguyên bảo hộ Chân-lạp là Bùi Đức Minh, trước đây, vì những nhiễu, bị quan chức bên Phiên kiện, phải cách chức, giao cho quan ở thành ấy tra xét nghị tội, chưa xong thì bỗng nổ việc nghịch Khôi làm phản. Nhân đó, Minh trốn đi, đến bấy giờ tới Binh khấu đạo trình bày xin đua sức làm việc để chuộc tội. Các tướng quân Trần Văn Năng tư về Bộ để đề đạt cho. Vua chuẩn cho Minh được tòng quân để sai phái.

Vua dụ bộ Lại rằng: « Trước đây, nghịch Khôi ở tỉnh Phiên-an làm phản, vạ lan ra các tỉnh lân cận, những giáo chức và lũ tá lãnh, lại dịch ở phủ, huyện thuộc các tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên, có nhiều người bỏ quan mà trốn, hoặc lén ẩn ở dân gian, hoặc bị giặc bắt được, thậm chí có kẻ bị giặc dỗ dành, cam lòng theo giặc. Tựu trung, những kẻ cam lòng theo giặc, tội không thể tha, và những kẻ bị giặc bắt được, vẫn phải tra xét để phân biệt. Duy nghĩ rằng: những tên trốn tránh, đương lúc bọn giặc lan tràn, lũ kia bé mọn, chống cự thế nào được, nên phải lẩn trốn, xét ra cũng vì tình thế bắt buộc, không thể sao được không giống như kẻ uốn mình theo giặc. Nếu nhất khái ghép vào pháp luật để trừng trị cả, thì trong ấy hoặc có người thanh liêm, tài cán siêng năng, được việc, không khỏi cũng mắc vào tội lỗi, cũng trái với bản ý ta mến tiếc nhân tài!

TAISACHIGOM.VN

https://tieulun.hopto.org

« Vả, các tỉnh lần lượt lấy lại được, tuy đã phái nhiều người đi hậu bổ, nhưng phần đông là tay mới chưa quen. Bây giờ chính là lúc đương cần người làm việc. Vậy du cho đốc, phủ, bố, án, xét rõ các hạng người trong bọt, người nào trước đã trốn tránh, nay hiện về tỉnh, gần đây dấu vịu vào đâu. Và xét kỹ xem ai là người thanh liêm, tài cán siêng năng, được việc, ngày thường vẫn được nhân dân tin yêu, tức thì kê tên làm thành án sách tâu lên để đợi Chỉ. Ngoài ra, những kẻ tham nhũng, ươn kém cũng làm danh sách riêng, đợi Chỉ để trừng trị ».

Quản đạo Quang-hóa là Nguyễn Tác tập hợp đốc suất quân dân bắt được nguỵ cai đội Phạm Văn Văn và bọn nguỵ phạm người Thanh hơn 360 tên luôn với khí giới ở Xi-khê, áp giải đến quân thứ Gia-định.

Thị vệ Phạm Văn Phát từ Nam-kỳ về đem việc ấy tâu lên. Vua đã truyền tổng đốc Nguyễn Văn Trọng, tuần phủ Hà Duy Phiên xét rõ sự trạng tâu lên, để liệu khen thưởng. Còn những người Thanh đã bắt được ở trong bọn ấy, có tên nào chịu chức tước của giặc và hung tợn thì trị tội trước. Còn các tên khác thì chia ra, cho lệ thuộc vào dân xã sở tại nhưng phải quản thúc nghiêm ngặt, tùy việc sai khiến đợi sau tra xét rõ, xem có theo giặc hay không, chia riêng ra làm thành tập tâu lên.

Sau đó, Nguyễn Tác bị tên phạm đã bị bắt chiêu xưng rằng Tác chịu chức của giặc, làm đô quản lãnh suất Hữu khuông vệ. Án nghĩ xử chém, tâu lên.

Vua nghĩ rằng, Tác đã sớm biết quay đầu qui thuận dự có công trạng, bèn gia ơn giáng làm đội trưởng, phát vãng quân thứ, đua sức làm việc để chuộc tội.

Thị vệ Nguyễn Văn Huyên trước kia, được phái đi theo Thảo nghịch Hữu đạo để đánh giặc. Huyên tự tiện

https://tieulun.hopto.org

lấy của thủ phạm Hồ Văn Hãn 400 quan tiền, lại mượn lính vệ Thần oai cho theo đi bắt phạm nhân tìm tang vật. Những việc ấy bị người phát giác, tố cáo. Quản thị vệ Lê Thuận Tĩnh nghe thấy, đem hết duyên do hặc tâu.

Vua liền phê sai lũ Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận xét rõ, tức thì đem Nguyễn Văn Huyên chém đầu, bêu lên cho mọi người biết.

Lại dụ các tướng quân và tham tán ở quân thứ rằng: «Nguyễn Văn Huyên theo đi đánh giặc ở quân thứ, chính ở dưới quyền thống thuộc của các tướng quân và tham tán, dám coi thường pháp luật, làm bậy như vậy, khá không phải là bởi kỷ luật không nghiêm đến nỗi thế à? Lại nữa, quân quan hiện đương đi đánh giặc, thế mà vệ Thần oai dám đem quân lính cho người khác mượn, để cùng đi cướp của, thì trách nhiệm dạy bảo quân lính ở đâu. Viên quản vệ nên lập tức chỉ điểm lên mà nghiêm hặc để trừng trị.

«Vả, nay lũ giặc cố chết bám giữ cô thành, ta đã chưa hay tìm cách giành lại, thế tất cầm cự kéo dài, sợ quân ta dần dần sinh lòng biếng nhác, hoặc có kẻ ra ngoài trái phép, làm bậy, chứ chẳng những một mình Nguyễn Văn Huyên thôi đâu. Vậy phải làm thế nào, vỗ về cho khéo, dạy bảo cho nghiêm, để cho quân đội được nghiêm túc.

«Lại, nay đã đắp lũy cố giữ, làm kế cầm cự lâu dài. Trong khi mưa nắng, quân ta, ngày đêm canh giữ, cũng nên có điều độ cho đỡ khó nhọc. Chuẩn cho chiếu theo số tướng, biền, binh, dõng dự chiến ấy, chia làm 2 ban, mỗi 1 ngày đêm luân lưu thay đổi. Người đến lượt thì mang súng ống, khí giới, cứ theo địa phận tấn sở mình mà canh phòng nghiêm ngặt. Người nào hết lượt thì nghỉ ngơi ở trong trại, để dưỡng sức, chớ để quân giặc có thể nhân lúc sơ hở, phá vỡ vòng vây, lại là không tốt.

TAILIEU.VNSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

« Lại, gần bên lũy quân, nếu có nhà tranh của dân gian thì dỡ bỏ đi, nhà tạm của quân nhân cũng nên làm cách nhau vài trượng để phòng hỏa hoạn bất ngờ do đạn súng nổ gây ra.

« Và, nghe nói lũ giặc còn dám mở cửa thành, nhằm lũy quân ta mà khiêu chiến hoặc lẻn ra bờ hào chống giữ, thì binh như chúng chưa sợ oai thế quân ta lắm, tướng cũng là trách nhiệm của các tướng quân. Vậy sao không cùng nhau hội đồng, một chọn những quân tinh nhuệ mai phục sẵn trước, nếu quân giặc lén ra, tức thì sai một ít lương dõng dựa vào lũy, chống giữ, giả vờ làm cờ quạt không chỉnh, quân sắc không đều, nhử giặc dần dà đến gần lũy, rồi sau quân phục nổi lên, đánh úp, chặn lại mà giết. Giặc mất mưu vượt, thì không người cùng giữ có thành, chẳng phải đánh cũng tự tan vỡ. »

Vua dụ Nội các rằng: « Tỉnh Gia-định đã chia đặt quan chức, mọi người đều sung vào chức vụ cả. Duy tổng đốc, Nguyễn Văn Trọng hiện đương chịu trách nhiệm đánh giặc. Vậy truyền Dụ cho Nguyễn Văn Trọng phải chuyên tâm vào việc quân. Còn tuần phủ Hà Duy Phiên, bố chính Hoàng Văn Đản, án sát Hoàng Văn Minh đều chiếu theo chức vụ làm việc. Phàm các tỉnh ở Kinh chuyển vận tiền, gạo, súng đạn đến và lần lượt thu được tiền lương ở kho, đều phải xét theo từng khoản, nếu có cần chi lương bổng và đồ quân nhu thì nên hội đồng, chiếu theo số khoản mà cấp. Từ trước đến nay, phàm món gì đã chi rồi, tức thì hội đồng làm sổ chi tiêu. Rồi từ khi tiếp tục làm trở về sau, xét theo từng tháng, để ra khoản tiêu để có chuyên trách.

« Đến như nguyên phó lãnh binh bị cách lưu là Giả Tiến Chiêm, chuẩn cho vẫn ở trong quân, để đua sức làm việc, nhưng không được cung chức ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tuần phủ Lạng-sơn Cao-bằng là Hoàng Văn Quyền đem quân và voi từ Lạng-sơn tiến lên Cao-bằng đánh giặc.

Trước đây, nghịch Vân đã bị quân quan Tuyên-quang đánh bại. Vân lại đốc suất đồ đảng đến lấn tỉnh Cao-bằng. Thổ ty tỉnh ấy là Bế Văn Cận và Bế Văn Huyền đều theo giặc. Vân bèn lấn bức tỉnh thành. Nhà công và nhà dân ở ngoài thành đều bị đốt phá cướp bóc hết. Tỉnh thần là Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc, lại phi tư, cáo cấp. Quyền lập tức ngày hôm ấy, tiến quân ra, và làm sớ tâu lên. Và xin chiếu theo số thổ ty, thổ hào, và thổ dõng đã tòng quân mà liệu lượng cấp cho lương tháng.

Vua du cấp cho mỗi người mỗi tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương. Sau này, có ai tình nguyện tòng quân sẽ chiếu theo lệ ấy mà cấp.

Lại sai hiệu úy vệ Cẩm y là Nguyễn Văn Lễ đi làm việc bắt giặc.

Thự Lại khoa cấp sự trung, Cao Phục Lễ, trước kia, vâng lệnh đi coi việc hành hình thân thích bè đảng nghịch Khôi. Vừa gặp lúc có việc biến động, Lễ tâu xin cùng Hoàng Văn Quyền đi đánh giặc.

Vua ưng cho.

Vua cho rằng: « Tỉnh Cao-bằng từ khi có cuộc biến động, trạm chạy nhọc nhằn, bèn cho các trạm ven đường: 8 trạm ở tỉnh Lạng-sơn, 2 trạm ở tỉnh Cao-bằng, bắt đầu từ mồng 1 tháng 9 trở về sau, mỗi trạm mỗi tháng tiền 15 quan, gạo 10 phương; khi việc yên thì thôi ».

Tổng đốc đạo Tuyên-quang là Lê Văn Đức, tham tán là Nguyễn Công Trứ từ tỉnh thành Tuyên-quang chia đường tiến đánh nghịch Vân.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Trước kia, nghịch Vân đã thua, sai đồ đảng họp đông ở đồn Phúc-nghi, châu Đại-man và 2 bên bờ sông Gâm, mưu toan dàn quân để chống cự.

Lũ Đức trước hết sai lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Án đốc suất hơn 200 biền binh, 3 chiếc lê thuyền, 3 chiếc bản thuyền trang bị làm thuyền chiến và 3 chiếc thuyền chở lương, đi từ sông Gâm đến đồn Phúc-nghi. Quản cơ ở cơ Trung định là Vũ Tiến Mậu, quản cơ ở cơ Hữu định là Nguyễn Văn Huấn và nguyên án sát bị cách, đi đua sức làm việc ở trong quân là Lê Bình Trung đốc suất hơn 300 lính dõng, 2 chiếc lê thuyền, 3 chiếc bản thuyền trang bị làm thuyền chiến, 17 chiếc thuyền chở lương, đi riêng từ sông Lô đến đồn Ninh-biên.

Đức thân đem lính dõng và tùy tùng hơn 2.500 người, các hạng súng đại sơn, đại luân xa, thần công, quá sơn 24 cỗ, voi chiến 10 con, từ sông Lô theo bờ bên tả sông Gâm tiến lên.

Trứ thân đem lính dõng và thuộc hạ hơn 2.400 người, các hạng súng đại luân xa, quá sơn 19 cỗ, qua sông Lô, theo bờ bên hữu sông Gâm tiến đi. Định ngày giáp lại đánh đồn Phúc-nghi để lấy đường đánh thẳng vào giữa sào huyệt ở Vân-trung.

Tờ sớ tâu vào, vua dụ rằng: « Lũ các ngươi nên đồng lòng làm việc nước, bày nhiều mưu hay, sớm báo tin thắng trận, tất có trọng thưởng ».

Đổi bổ thự vệ úy vệ Loan giá là Tôn thất Tường làm phó vệ úy vệ Tả nhất quân Vũ lâm.

Thưởng cho ngự y là Nguyễn Tăng Long và Vũ Doãn Tuấn đều gia 1 cấp, lũ y chánh và y phó 11 người đều được kỷ lục 1 thứ.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây viện Thái-y dâng thuốc Ôn tạng hoàn (1), gần đây, ta dùng thuốc ấy có hiệu nghiệm, thực hay trị được chứng giun để trừ bệnh hoạn tâm phúc. Đáng khen là thuốc hay ». Vua bèn thưởng cho.

Vua nhân đó cùng các thị thần bàn về tính chất các vị thuốc, nói: « Phàm các vị thuốc, dùng đúng thì hay, như nhân sâm, cam thảo, dùng lầm thì cũng hại người; bạch giới, bạch chỉ, khéo dùng thì cũng có công hiệu. Vậy biết trong khoảng trời đất không vật gì bỏ đi, chỉ cốt ở người ta khéo dùng thế nào đó thôi! ».

Thự hữu quản Nguyễn Văn Xuân vào chầu.

Xuân tuổi hơn 80, vua yên ủi rằng: « Ngươi, tuổi tác già nua, sức vóc đã kém, nay gặp tiết trời rét mướt, ngày ngày cố gắng đến hầu, không khỏi nhọc mệt. Đó không phải là điều ta muốn ở ngươi đâu. Từ nay về sau, chuẩn cho ngày nào tạnh ráo thì vào chầu, nếu gặp ngày mưa rét thì miễn cho ».

Lại bảo lũ thị thần là Nguyễn Khoa Minh, Phan Huy Thực và Trương Đăng Quế rằng: « Ta vẫn thể tất các bầy tôi, đã sắc sai giải chiếu ở trên đền, để cho người tâu việc đến quỳ, khỏi rét lạnh, thế mà 2 năm nay không ai đến đấy quỳ cả. Ta nghĩ không biết tại sao? Hôm nọ, nhân gió mưa, sai cuốn đi, thấy dưới có chiếu mây, mới biết vì cớ quỳ thì đau đầu gối, liền sai đổi lại. Lũ các ngươi từ trước đến nay không quỳ cũng không nói, khiến ta mang tiếng là có điều thiếu sót về đạo đối đãi với bầy tôi.

« Đấy là việc nhỏ ở trước mắt, mà thông minh của ta còn có chỗ không tốt, huống chi việc khác!

---

(1) Ôn tạng hoàn: Thứ thuốc viên uống để ngũ tạng (tim, gan, lá lách, phổi, mật) được ấm.

https://tieulun.hopto.org

« Ôi ! Trong chỗ vua tôi, tình nghĩa cũng như cha con, điều gì nên nói thì cứ nói, chớ đừng giấu ».

Định lại thể lệ đại thần ban võ vào túc trực.

Vua bảo Nội các rằng : « Trước đây đã chuẩn định văn, võ đại thần mỗi ngày mỗi ban 1 viên, luân phiên, lần lượt vào túc trực. Nay đại thần ban võ, phần nhiều được phái đi làm việc bắt giặc. Vậy bắt đầu từ ngày 17 tháng này, đổi lại : đại thần ban võ, cách 1 ngày, 1 viên lên túc trực. Trong ngày miễn túc trực ấy, thẻm bài vào túc trực của võ ban quyền giao cho Nội các giữ, khóa và chìa khóa cửa cung lớn, và hòm ấn công đồng đều giao cho viên văn thần đến phiên đi túc trực giữ. Đợi khi việc bắt giặc xong [các đại thần võ ban] trở về, sẽ lại theo như lệ trước ».

Chuẩn cho tướng quân, tham tán đến suất đội ở quân thứ Gia-định được [...] một lúc. Văn võ làm việc bắt giặc, trước đây, đã được chuẩn y lời bộ bàn, chước lượng cấp tiền, gạo có thứ bậc.

Vua nghĩ rằng : « Địa phương sở tại, vật giá đắt đỏ, chỉ dùng có khi không đủ, cho nên đặc cách gia ơn như thế ».

Tướng quân ở quân thứ Gia-định là Trần Văn Năng và Tống Phước Lương vì ý kiến khác nhau, làm mất hòa khí.

Vua nghe biết mật dụ rằng : « Ta đem việc quân trọng đại giao cho các tướng quân và tham tán. Các ngươi phải nên nghĩ việc nước, quên việc nhà, lo việc chung, quên việc riêng. Vậy mà gần đây nghe nói Trần Văn Năng, Tống Phước Lương làm sự đều giữ ý kiến riêng, đến nỗi người bên dòm ngó, không biết theo vào đâu cả. Thậm chí đánh thành là việc lớn mà hiệu lệnh không nhất trí, cho nên nhọc mệt mà không thành công,

https://tieulun.hopto.org

lại hại nhiều quân linh, trở để giặc chê cười. Rồi chúng liền ra ngoài thành rình lúc sơ hở, quấy rối thêm. Ai nghe thấy mà chẳng tức giận? Thế thì các tướng quân, tham tán không tự xấu hổ à?

« Vả, Trần Văn Năng và Tống Phước Lương, khi ở Kinh vẫn không có hiềm khích gì, nay chịu trách nhiệm nặng nề này, bỗng sinh chống đối với nhau, là cớ làm sao? Không nhớ ngày ra đi, ta đã dạy bảo ngay trước mặt, cặn kẽ dường nào! Huống chi còn một ngày nào chưa dẹp yên nghịch tặc, thì ta cũng còn ăn nằm không yên, càng thêm vất vả phải ăn trưa dậy sớm, người làm tôi con, tâm địa thế nào, lại không nghĩ đến điều đó? Nếu có một vài ý riêng, cũng chớ nên thắc mắc, mới là người đại thần lo toan việc nước. Huống chi nói năng là việc nhỏ, sao lại đến nỗi bất hòa với nhau? Thử nghĩ xem giặc phản bội ở trước mặt, mà các đại trưởng, ý kiến lại không hòa hợp nhau thì dẹp giặc thế nào được? Sợ rằng có khi sinh biến, thì uổng công đắp núi còn thiếu một sọt đất, mà bị tội lớn làm hỏng việc quân!

« Nguyễn Văn Trọng, Lê Đăng Doanh, Trương Minh Giảng, Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Xuân, Trương Phúc Đĩnh, Trần Chấn, các ngươi tham gia làm việc quân cơ, không phải không nhiều, sao lại cứ xu tay lại đứng ngoài nhìn, mặc cho hai người chống đối nhau! Vậy các ngươi không muốn gỡ lo cho vua cha, cởi ách cho sinh linh ư?

« Các việc nói trên, người nào còn giữ chút ý riêng, thì ban đêm vuốt bụng suy nghĩ, cố hối cải đi. Về việc đã qua, ta cũng không cần xét kỹ lắm. Nay nên cảm khích phấn khởi thêm lên, đồng lòng làm việc nước, góp nhiều trí khôn làm nên bức thành, mỗi ngày hoặc cách một ngày, các tướng quân và tham tán nên hội

https://tieulun.hopto.org

bàn một lần, trù tính làm việc quân cơ xong, thì đều về nơi đồn tấn, để cho tình nghĩa cảm thông lẫn nhau, chia vui, xẻ lo, không được xa cách như trước, để cho các thiên tỷ (1) nói truyền đi, đừng để cho kẻ tiểu nhân lẻn vào làm phản gián được. Ta nay đã thiết tha dụ bảo rõ ràng như thế, các ngươi đều phải tuân theo, chớ quên, cố gắng hăng hái mưu toan lập công, sớm phá được tổ giặc, tất được ban thưởng bậc nhất. Nếu không thế, ta sẽ thân hành thống lãnh sáu quân, diệt được giặc ấy, rồi mới ăn cơm sáng, cho yên trăm họ, để thay sự khó nhọc cho các tướng quân và tham tán, có nên không? ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Quân quan vây thành Phiên-an, chiến cụ để đánh thành, có chấn địa lôi, là đắc lực hơn hết. Vậy nên lập ra cách thức ban thưởng, để cho ai nấy trổ hết sở trường của mình.

Nay giặc [illegible] thành, giết chết đích thân nghịch Khôi, thì thưởng bạc 1.000 lạng. Ai bắn vào kho thuốc súng, phát hỏa cháy lan ra, thì thưởng 300 lạng. Ai bắn trúng vào nhà nghịch Khôi ở, đốt cháy được sào huyệt của nó, thì thưởng 100 lạng. Ngoài ra ai bắn chết được những tên đầu mục trong bọn giặc, thì cũng tùy theo tên đầu mục ấy có trọng yếu hay không mà liệu định thưởng ».

Vua cho rằng Nam-kỳ có việc thì thuộc quốc không khỏi có sự sợ hãi ngờ vực, bèn dụ truyền bố chính, án sát tỉnh An-giang là Đặng Văn Bằng và Bùi Văn Lý phái người đến nước Chân-lạp dò xét tình trạng để tâu lên. Lại dụ bảo hộ lý tuần phủ Hà-tiên là Trịnh Đường thăm dò tăm hơi người Xiêm tâu để vua biết.

---

(1) Thiên tỷ: Phó tướng và tướng nhỏ coi riêng một toán quân.

https://tieulun.hopto.org

Tuần-phủ Lạng-sơn — Cao-bằng là Hoàng Văn Quyền tiến đến phố Cửu-phong, châu Thất-tuyền, nghe nói lũ giặc đã lẻn vào chiếm giữ tỉnh thành Cao-bằng, quân quan ở tỉnh đều dời đến cố thủ ở đồn núi Ninh-lạc. Giặc bao vây bốn mặt, lại chia đồ đảng lấn đến Tiêm-lĩnh (đầu địa giới tỉnh Lạng-sơn). Quyền bèn đóng quân ở đồn Na-lãnh, rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: «Ngươi có trách nhiệm đốc suất việc quân, trước vì có giặc, tự xin đi đánh, chí khí hăng hái biết nhường nào! Nay dọc đường, nghe tin báo, chí khí đã nhụt ngay, vội đóng quân lại; việc làm không đúng với lời nói như thế há không tự thẹn à? Vậy truyền Chỉ ban quở: nay nên hăng hái tiến lên, đến thẳng Cao-bằng đánh cho sớm tan lũ giặc; nếu cứ rụt rè mãi mãi, đã có quân luật đấy!».

Cho vệ úy ở Tả vệ doanh Hồ oai hầu Vũ Văn Giải làm phó vệ úy ở vệ Hậu nhị quản Vũ lâm, vẫn lãnh chức Thượng trà viện sử kiêm quản các vệ, viện, đội: Thị vệ, Dực võ, Thượng thiện, Hòa thanh, Thanh bình. Cho phó vệ úy ở Hữu bảo Nhị vệ thuộc Hữu quản là Trần Bá Vinh làm phó vệ úy ở Ban trực hậu vệ quản Thần sách; cai đội đội Cẩm y là Nguyễn Văn Vân làm phó vệ úy ở Hữu bảo Nhị vệ thuộc Hữu quản; phó vệ úy ở Hữu bảo Nhất vệ là Tô Văn Trực làm phó vệ úy ở vệ Nghĩa võ quản Thần sách vẫn mang hàm Kiêu kỵ đô úy; cai đội đội Cẩm y là Lê Quang Quảng làm phó vệ úy ở Hữu bảo Nhất vệ.

Bổ Nguyễn Văn Kỷ làm vệ úy ở vệ Diệu võ quản Thần sách.

Bắt đầu ban Nhật lịch (1) cho nước Chân-lạp (1 quyển quan lịch, 100 quyển dân lịch). Ra lệnh: do tỉnh

(1) Nhật lịch: Đây có nghĩa như «hiệp kỷ lịch», một loại âm lịch để xem ngày tháng, do «thượng quốc» ban cho nước chư

An-giang chuyển cấp [cho Chân-lạp]. Việc này được định làm thường lệ.

Bọn phỉ Sơn-tây lên lút nổi lên ở địa hạt huyện Yên-lạc. Có người lính ở vệ Định võ do tỉnh phái đi, tên là Vũ Dụng Trực, xông lên trước, bắn súng giết được 1 tên giặc. Giặc đều sợ hãi, lẩn chạy vào rừng. [Trực] đuổi theo, bắt được 2 tên phạm và khí giới.

Việc ấy đến tai vua. Vua khen lắm, cho Vũ Dụng Trực làm đội trưởng, thưởng bạc 10 lạng. Vua dụ bộ Binh đem việc ấy truyền bảo các địa phương biết : « Trực là một người lính nhỏ mọn, giết giặc, lập công, tức thì được hậu thưởng. Các tướng, biền binh sĩ khi ra trận, nếu biết hăng hái giết giặc, tất sẽ được cất nhắc, không phải buộc theo thứ bậc. Ai nấy đều nên cố gắng lên ! ».

Thự tuần phủ tỉnh Hưng-yên là Trịnh Quang Khanh tâu nói : « Những chỗ vỡ ở 11 đoạn hữu đê (1) ở bên ngoài thuộc các hạt trong tỉnh đều đã đắp liền lại rồi ».

Vua ra lệnh cho các viên tỉnh, phủ, huyện trước can án [về việc vỡ đê] đã bị xử giáng chức hoặc cách chức ấy đều được khai phục. Lại thưởng 500 quan tiền cho dân đi hộ đê, đắp đê.

Thống chế Tiền doanh quản Thần sách, Quảng-công bá, Phạm Văn Lý, chết.

Vua dụ Nội các rằng : « Phạm Văn Lý theo hầu đã lâu ngày. Có nhiều lần lập được chiến công rõ rệt. Trước

---

hầu để tỏ ra rằng, trên tinh thần, nước chư hầu ấy bị lệ thuộc phải theo chính sóc của thượng quốc. « Nhật lịch » đây không có nghĩa là cuốn sổ của sử quan ghi những sự việc hằng ngày của triều đình phong kiến.

(1) Hữu đê : Đoạn đê gần sông, khi nước to, bị vỡ, khi nước rút xuống, phải đắp một đoạn đê mới ở phía trong đê ấy để giữ nước. Còn đoạn đê đã có chỗ vỡ ấy vẫn để nguyên và đắp hàn liền lại, gọi là hữu đê, tức là đê bỏ đi.

https://tieulun.hopto.org

đây ta đã nhớ công siêng năng khó nhọc của Lý, hậu gia phong tước cho rồi. Vừa rồi ta giao cho trông coi tất cả việc quân, vì già ốm, Lý làm không được việc, đã phải quở trách giáng chức để răn dạy. Sau đó làm xong việc lớn, đem công đền tội, ta đã liệu lượng rộng ban ân điển. Nay được tin Lý vì ốm chết, ta rất xót thương. Vậy gia ơn: dưới chỗ tên của Lý, hễ trước đây đã chua bị giáng, hoặc bị phạt, đều cho khai phục cả. Lại thưởng cho 100 lạng bạc và 3 cây gấm Trung-quốc.

Ra lệnh cho thống chế Hữu doanh quân Thần sách là Tôn thất Bằng tạm quyền lãnh ấn triện Tiền doanh.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 9.

Tuần phủ Lạng — Bình, Hoàng Văn Quyền, đem quân đóng ở đồn Na-lãnh, sai cai đội Dương Văn Phong và Trần Đình Vận đem bốn trăm binh đồng đến đánh giặc ở Tiêm-lĩnh. Thự cấp sự trung Cao Phục Lễ đi thị chiến (1). Hai bên bắn nhau từ giờ tỵ (2) đến giờ thân (3). Quyền thân đến tận nơi để tiếp ứng. Giặc lùi, quân của ta cũng về đồn. Đêm hôm ấy, giặc lại đến, vây đánh ba mặt, đại bác bắn tứ tung. Quân ta có chết và bị thương. Quyền phải lui về đóng ở châu lỵ Thất-tuyền; Cao Phục Lễ đánh mất ấn đồng quan cấp. Việc đó tâu để vua biết.

Vua dụ Quyền rằng: «Ngươi, Hoàng Văn Quyền, chính mình đem hiệp binh đi đánh dẹp, khi gặp giặc, đánh nhau, giặc đã phải lùi, vậy mà không biết nhân lúc thắng thế, sấn vào đánh cho thật mạnh; lại điều khiển không đúng, để đến nỗi bọn giặc nhân kẽ sơ hở,

---

(1) Thị chiến: Kiểm tra giám sát sự chiến đấu của tướng sĩ và lực lượng tranh chiến của hai bên.

(2) Tỵ: Khoảng từ 10 đến 11 giờ. — Thân: Khoảng từ 16 giờ đến 17 giờ.

https://tieulun.hopto.org

đánh khép lại, trở bị chúng đánh bại. Vậy chuẩn cho cách chức ngay, nhưng được lưu lại cho đi đánh dẹp để chuộc tội ».

« Cao Phục Lễ, Dương Văn Phong và Trần Đình Vân đều bị cách chức, nhưng cho tòng quân, trổ sức làm việc để chuộc tội.

« Vả lại, bây giờ, Hà-nội đã phái đi một số biền binh có sinh lực hiện nay, chắc đã đến tỉnh thành Lạng-sơn rồi. Bọn ngươi nên biết cảm khích, xấu hổ, cổ võ khuyến khích hàng ngũ quân đội mình, nếu có thể thắng đến Cao-bằng để tiễu trừ bọn giặc ấy, thì không những được tha tội trước mà còn được ban ơn dời dào nữa ; nếu lại rụt rè thụt lùi như lần trước, sẽ chiếu theo quân pháp trị tội ».

Vua lại bảo các thị thần : « Hoàng Văn Quyền ngày thường hay với khoác lác, thường tự ví mình với Khổng Minh ; nay gặp bọn giặc cỏ, chịu thua, không chống nổi ! Nói thì giỏi làm thì tồi như thế còn mặt nào đối với quân phu nữa không ? »

Sai phó lãnh binh ở Hà-nội là Hồ Văn Vân theo đường trạm, lên Lạng-sơn, cai quản số biền binh đã phái đi từ trước đến sau, đốc thúc đánh dẹp. Hoàng Văn Quyền đã bị cách chức, chuẩn cho làm việc dưới quyền điều khiển của Văn Vân. Phàm các quan quân thổ dõng đi trận, nếu có ai nhát sợ, rụt rè, sẽ chém ngay ở trước quân, để nghiêm quân luật.

Rút số biền binh ở Tuyên phong Hậu vệ quân Thần sách, đóng tại Hà-nội về đồn thú cũ ở Hải-dương. Lại sai các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hải-dương, Bắc-ninh, Nam-định, Hưng-yên đều chiếu số quân hiện có trong tỉnh, nếu theo lệ, chia ban để sai phái, không đủ thì chuẩn cho đến kỳ tháng 10, châm chước trích lấy số

https://tieulun.hopto.org

quân lưu ngũ để dùng, sau này ít việc, lại chia ban như lệ trước.

Phạm nhân thứ yếu trong bọn nghịch tặc Phiên-an là ngụy Hậu quân phó tướng Nguyễn Văn Bột đã bị áp giải đến Kinh. Giao đình thẩn nghiêm tra, nó thú nhận hết. Chỉ có điều nó nói, khi ra đầu thú, là nhân trốn đến chỗ Ngô Bá Tuấn, đã được khoản đãi mấy ngày, mới giải đến quân thứ của Nguyễn Xuân, chứ vốn không biết tên, biết mặt Trương Sùng Hi là người thế nào.

Án dâng lên, vua dụ Nội các rằng: « Nghịch tặc Nguyễn Văn Bột nguyên là quan triều đình, lại cam tâm theo giặc, làm phản, xưng chức tước ngụy giết hại quan lại, gây va đến sinh dân, thực là tội ác dầy dẫy, thần và người cùng giận. Phải nên lập tức dùng hết phép trừng trị, để răn kẻ loạn thần. Vậy giao [tên Bột] cho thống chế Tôn thất Bằng và đại lý tự khanh Nguyễn Công Hoán đem quân và voi áp đến pháp trường, trị tội để cho phép nước được nghiêm chỉnh. Cần phải dùng đủ năm thứ cực hình, trăm dao cưa cắt, bêu đầu ba ngày ở địa phương nó làm giặc, rồi ném xuống sông. Nguyễn Văn Lượng, con của tên phạm ấy đã bị quan quân bắt được, phải lập tức chém ngay ở trong quân.

« Còn việc tên Bột ra thú, cứ như khẩu cung nó khai, đối chiếu với tập tâu trước của Ngô Bá Tuấn nói là do Trương Sùng Hi và Đỗ Văn Nghị bắt được, thì hai đằng không ăn khớp với nhau, trong đó chưa khỏi có tình tiết mạo nhận để lấy công lấy thưởng. Vậy ra lệnh cho Ngô Bá Tuấn phải cứ theo sự thực, tâu lại đầu đuôi việc ấy, xem nó tự ra thú, hay là bị bắt ở chỗ nào ». Khi tâu lên, lời tâu phần nhiều mâu mè chống chế. Đình thần nghị xin chiếu theo luật đối trá, khép vào tội đồ. Vua phê bảo: « Đợi sau sẽ lại hạ Chỉ định đoạt ».

https://tieulun.hopto.org

Sai Hộ bộ thự Hữu thị lang là Đặng Chương và thị vệ Tôn thất Nghị đi vào Nam-kỳ để truyền Chỉ úy lạo các tướng sĩ. Khi đi, vua dụ bảo bọn họ : « Các ngươi đến chỗ quân thứ, đối với các tướng quân và tham tán, tuyên Chỉ hỏi han yên ủi, nói rằng tướng quân và tham tán ở lâu trong doanh trại, vua ở chốn cửu trùng, vẫn nghĩ đến công khó nhọc, chưa từng ngủ yên. Vậy các tướng nên đồng lòng giúp nhau, cho nên việc để đỡ sự lo của quân phu. Còn đối với các tướng, biền, quân sĩ, có ai ra trận bị thương, thì đi hỏi thăm tất cả, ra lệnh cho chữa thuốc gấp rút để chóng khỏi. Lại đến chỗ quàn các tướng biền chết trận, sai sắm đủ hương sáp, truyền Chỉ ban cho ba tuần rượu, để yên ủi các vong hồn.

« Lại truyền họp các hương mục tòng chinh, yên ủi vỗ về tận nơi, nói đại lược rằng hạt này bỗng gặp cơn biến loạn, thế mà lòng người vẫn giữ được như cũ, tha thiết nghĩ đến tôn thân. Nhà vua rất khen ngợi; bằng ngày vẫn mong cớ đỏ báo tin thắng trận. Ai theo đi việc quân thì chiếu theo công trạng khen thưởng; còn dân gian thì xuống dụ, đóng góp, ra ơn dầm thấm khắp nơi. Vậy mọi người cùng báo cáo cho ai nấy đều biết.

« Lại, những quan quân và hương dõng đang đi trận đây không phải là ít, lẽ nào lại không ai có mưu mô dũng lực có thể phá được thành, giết được giặc hay sao? Vậy truyền Chỉ : không cứ là phó tướng hay binh dõng, ai có mưu lạ, kế hay, đều được trình bày với các tướng quân, tham tán hoặc đương đêm vào thành mở cửa, dẫn lối cho quan quân ; hoặc họp đảng xông lên trước, cướp lấy thành trì ; thì đều theo như Dụ trước, trọng thưởng cho nghìn vàng. Triều đình quyết không để mai một công lao của ai, chớ nghĩ rằng phận mình hèn mọn, không chịu tự hiến mưu sức của mình. Còn như mưu kế đánh thành, hoặc đương đêm chọn quân cảm tử, đem

https://tieulun.hopto.org

chấn địa lôi đặt ở dưới cửa thành, nối liền ngòi thuốc, châm ngòi thả ra, rồi chạy đi ; hoặc nhằm chỗi cửa thành mà oanh kích, làm cho quân giặc canh gác lộn xộn khiếp sợ, thì giặc chân đứng không vững, ta không phải đánh, chúng cũng tự tan vỡ. Đó là điều ta nghĩ đến nhân tiện truyền bảo cho các tướng quân, tham tán biết.

« Chuẩn cho các ngươi ở lại quân thứ vài hôm, dò hỏi cho hết tình trạng, rồi về Kinh trả lời cho ta biết ».

Bọn bố chính Đoàn Khiêm Quang và thự án sát Doãn Uẩn ở Vĩnh-long tâu nói : « Tỉnh thành thu lại được những người dân ứng nghĩa được thưởng tiền 700 quan, nhưng đều cố xin nộp lại để cung vào việc quân ». Vua dụ nói : « Đó là dân thích làm việc nghĩa, sốt sắng việc công, thực đáng khen ngợi ; nhưng triều đình thưởng người làm thiện, khuyên người có công, vẫn có phép thường, họ dù có chút công lao, không nên để im mà không xét đến. Nay việc bắt giặc chưa xong, số tiền xin nộp lại, tạm cho để chi dùng ở tỉnh ấy, đợi khi nào yên ổn, sẽ xét số người mà thưởng cấp. Trong những người đầu mục, ai là xuất sắc, nên chia loại hạng, làm thành danh sách, tâu lên, đợi Chỉ ».

Bọn Khiêm Quang lại tâu : « Trước kia, bọn giặc trộm giữ tỉnh thành, các thôn, ấp ở gần tỉnh bị đốt cướp hết cả. Sau đó đã xét từng hộ, lấy tiền ở kho chia cấp đến hơn một nghìn quan. Nay các dân ấy xin đem nộp trả đủ số tiền ấy ». Vua nói : « Các thôn ấp ấy, trước đây bị ngọn lửa tàn ngược của giặc làm hại, tình hình đau khổ, thực đáng thương, nên miễn cho ».

Thự bố chính Đỗ Huy Cảnh và thự án sát Hoàng Văn Tú ở Sơn-tây tâu lên : « Trong hạt có ba người nhà giàu xin bỏ của nhà, giúp cho những người nghèo thiếu ». Vua dụ nói : « Họ là dân quê bé mọn, vừa được lay tỉnh, đã có lòng sốt sắng làm điều thiện : có người bỏ tiền ra

https://tieulun.hopto.org

đến một nghìn quan, có người năm trăm quan. Vui làm điều hay, thành phong tục tốt, rất đáng khen ngợi. Nhưng hạt ngươi trước đây, nhân mùa thu bị lụt đã lần lượt chẩn cấp, mới được hơi khá trong sự ăn dùng; huống chi ngày nay, đê điều đã lấp kín, nước lụt đã rút xuống, chỗ nào ruộng lúa cũng tốt, có hi vọng được mùa. Tình hình trong dân gian, so với trước, không ngặt nghèo lắm. Số tiền của họ xin bỏ ra, không phải là cần thiết. Các ngươi nên truyền cho họ họp ở công đường, tuyên Chỉ khen ngợi, nhưng giả lại tiền; đợi đến khoảng đông xuân, là lúc giáp hạt, dân trong hàng tỉnh nếu có gieo neo, cần chẩn cấp, sẽ lại cứ thực tâu lên, đợi Chỉ ».

Tuần phủ Quảng-yên là Lê Đạo Quảng tâu: « Xin mộ dân ngoại tịch sung bổ làm người thuộc nhân đầu mục(1) và thuộc nhân(2) ở các châu, huyện để thừa hành việc quan ».

Vua bảo Lại bộ: « Việc xin này không hợp lệ. Nhưng tạm nghĩ: hạt này ở miền bãi biển, sai phái cũng cần người, ba châu huyện Yên-hưng, Vạn-ninh và Tiên-yên, mỗi nơi đã có một người thổ lại mục, không nên đặt thêm. Duy chỉ hai huyện Ba-phong(3), Hoành-bồ, xin bổ hai người thuộc nhân đầu mục thì đổi làm thì sai thổ lại mục; xin bổ 20 người thuộc nhân ở các châu, huyện thì đổi làm thông lại.

Cho cai đội vệ Cẩm y là Hoàng Văn Qui làm quản cơ thự phó vệ úy vệ Định võ Tả doanh quân Thần sách

---

(1) Thuộc nhân đầu mục: Tức như hạng thì sai lại mục, người bản thổ.

(2) Thuộc nhân: Tức như hạng thông lại giúp việc ở nha môn các châu, các huyện.

(3) Ba-phong: Tức Hoa-phong, sau đổi Nghiêu-phong. *Thực lục* vì kiêng tên húy, nên đổi *Hoa* làm *Ba*

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phải đi ngay Sơn-tây đốc suất vệ binh đóng lại, đồn thủ ở đấy.

Tổng đốc đạo Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ tâu nói : « Trước kia, thua trận ở Chợ Mới, nhờ ơn được cách chức lưu lại làm việc, thần và các tướng biền đi trận ấy đều biết cảm khích, xin hăng hái cố gắng giết giặc để chuộc tội trước ».

Vua dụ bảo : « Đã biết cảm khích, cố gắng, sao không sớm tiến quân ngay, thế thì lời nói cố gắng giết giặc chả hóa ra nói hão ? Vả lại, ở Tuyên-quang, Lê Văn Đức đã nhiều lần giết tan bọn giặc, hẹn ngày đánh thẳng vào sào huyệt của giặc ở Vân-trung. Ngươi nên nhân cơ hội này, cố vũ tinh thần quân sĩ sớm chém giết được bọn hôi tanh ấy đi, mới hòng chuộc được tội trước, lại được hậu thưởng. Nếu còn lề mề, nghe ngóng, không làm đúng như lời, thì đã có lỗi lại tội thêm ».

Lãnh binh Hưng-hóa là Bùi Văn Đạo đánh giặc ở Thập-khê và Trọc-khê, đều được luôn, chém được ba đầu giặc, bắt sống được một tên. Bọn giặc tan chạy. Quan quân lấy lại được đồn Đông-quông ; lại ở bến đò thuộc đồn ấy tước được 6 chiếc thuyền thoi, trong thuyền có hơn 30 tên, đều bị bắt sống tất cả. Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn tâu để vua biết.

Vua dụ bảo : « Trận được này tuy nhỏ, nhưng mà quan quân cố gắng hăng hái xông lên, lấy lại được đồn bảo, cũng đáng khen thưởng. Bùi Văn Đạo và những người dự đi trận này như quản cơ Lâm Uy và Nguyễn Hữu Giu đều được thưởng 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, các suất đội mỗi người được thưởng 3 đồng ngân tiền hạng nhỏ, các biền binh được thưởng chung 300 quan tiền. Còn những người hiện bị bắt ở trong các thuyền, tra

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

ra, nếu quả là bọn giặc thì trị tội ngay ; nếu là lái buôn và dân thường thì tha ngay ».

Chia huyện Thanh-xuyên ở Hưng-hóa đặt làm 2 huyện Thanh-sơn và Thanh-thủy.

Vua bảo bộ Lại : « Thanh-xuyên là huyện lớn của tỉnh Hưng-hóa, gần với tỉnh thành, từ trước đến giờ chỉ đặt thổ ty, thổ mục kẻ trong người ngoài, họ thông lẫn nhau, gây ra sự việc rắc rối như cái gương trờ trờ của Đinh Công Tiến trước đây hãy còn không xa. Phải nên chia đặt làm hai huyện, mới mong được tốt. Vậy sai thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn xét xem các tổng trong huyện ấy, liệu lượng chia làm hai : một huyện gọi là Thanh-sơn, một huyện gọi là Thanh-thủy. Còn tên cũ gọi là Thanh-xuyên thì bỏ đi. Rồi chọn các chức viên trong tỉnh người nào thanh liêm, tài cán, chăm chỉ, được việc, hiểu biết tình hình sở tại, tạm đặt làm tri huyện 2 huyện ấy, chọn chỗ để huyện đóng. Lúc trước đã có Chỉ tạm quyền cho thì sai thổ tri huyện Hà Thế Mỹ làm thổ huyện thừa ở Thanh-sơn; về sau có khuyết, không nên đặt nữa. Lại chọn một người thổ mục đã từng có công đi bắt giặc, lại được dân địa phương tin phục, và Hà Viết Loan trước đây đã có Chỉ cho làm thì sai thổ lại mục, để chia bổ làm thổ lại mục hai huyện, lệ thuộc làm việc trong huyện.

Vua đi chơi xem kho Vũ khố, thấy súng điều sang phần nhiều bỏ lẫn lộn hư hỏng. Vua bảo thị thần : súng điều sang chứa ở kho, là đồ dùng rất quan trọng đối với việc binh, thế mà người giám thủ bỏ bừa không chú ý! Vì phỏng gặp lúc có việc, chả hóa ra làm nhỡ việc ư? Vua liền sai phạt trượng viên giám lâm Hà Thúc Lương và lũ chủ thủ, bắt sửa chữa lại. Còn các khoa đạo đi tuần tra phải truyền Chỉ nghiêm sức : sắc cho từ

https://tieulun.hopto.org

nay về sau, nếu còn có việc giống như thế, mà không biết hạch hỏi, vạch ra, thì tất phải giao về bộ xét.

Các tỉnh Bắc-kỳ tâu báo về việc sông nước đã được yên. Vua bảo Nội các rằng: « Khoảng tháng 6, tháng 7 năm nay, đê điều các nơi, gián hoặc có chỗ bị tràn vỡ, xét ra cũng là tại người làm chưa hết sức, chớ nên đổ cả cho nước sông làm hại. [Bây giờ] may không lụt nữa, nước ứ đã tiêu đi, chỗ vỡ sớm được hàn khẩu, mừng thấy sông nước được yên. Đó là được nhờ ơn thần linh nhiều rồi. Vậy ra lệnh cho Nội vụ phủ phát cho 3 cây hương vàng, 3 tấm lụa đỏ, phái thị vệ mang đến giao cho tỉnh Sơn-tây sắm đủ lễ phẩm tam sinh tế miếu thần sông.

Thự tuần phủ tỉnh Hưng-yên, Trịnh Quang Khanh tâu rằng: « Trong hạt Hưng-yên, lúa mùa gần nay bị nạn lụt, năm huyện Đông-an, Kim-động, Thiên-thi (1), Phù-dung (2) Tiên-lữ thì hại lắm; thứ đến ba huyện Thần-khê, Duyên-hà, Hưng-nhân (3). Vậy số thuế mùa hạ, tiền và thóc còn thiếu, xin triển hạn cho năm huyện trước đến sang năm, nộp làm 2 kỳ mùa hạ và mùa đông; và ba huyện [sau] đến vụ chiêm sang năm, nộp cả đủ số ». Nhà vua cho được như lời xin.

Đô sát viện tả phó đô ngự sử là Phan Bá Đạt đi phát chẩn ở Hưng-yên về, vua cho cung chức như cũ.

Vua cho rằng, ở Bắc-kỳ, nước sông lên to quá, là vì đường sông nhiều chỗ bị nghẽn lấp, quanh co, không thể chảy nhanh ra biển; nay bàn muốn khơi đào [lòng sông] cho vợi bớt dòng nước, mới sai Hộ thành binh mã ty phó sứ là Trương Viết Sủy đi đến Nam-định,

---

(1) Thiên-thi: Sau đổi là Ân-thi.
(2) Phù-dung: Sau đổi Phù-cừ.
(3) Ba huyện này ngày nay đều thuộc tỉnh Thái-bình.

https://tieulun.hopto.org

hội đồng với tổng đốc Đặng Văn Thiêm, xem xét tất cả địa hình đường sông, chỗ nào nên khơi sâu, chỗ nào nên đề như cũ, khiến cho thế nước thuận dòng chảy thẳng ra biển, đo lường và tính toán thế nào tâu để vua biết. Khi bản tâu dâng lên, họ xin từ địa phận sông làng Thanh-hương, huyện Thư-trì đến làng Đường-sâm, huyện Chân-định (1), nên khai sâu có 3 đoạn, chạy dài hơn 5.000 trượng, công trình to tát phải đến 3 năm mới có thể làm xong.

Vua dụ rằng : « Công việc trị hà, lợi, hại rất quan trọng. Vì phỏng tình thế có thể làm được, khó nhọc một bận mà được thong thả mãi thì dù hao tổn đến hàng vạn, lòng ta thực cũng không tiếc ; nhưng chiếu trong đồ bản, sông cũ đã là sâu rộng, thỉnh thoảng mới có khúc quanh co ngoắt ngoéo, thế nước chảy xiết xô ngang, trượng cũng không dại gì mà sửa lại mà nắn cho thẳng, chức cứ đường sông đào nhỏ bé chảy đi để chia sức nước ấy cũng không được bao nhiêu, mà các đoạn sông mới khai, chỗ lớn chỗ nhỏ, cách nhau, sau này nước lũ lên mạnh chưa chắc đã khỏi lo về sự vỡ lở! Thế là khó nhọc mà không ích gì, sao nên làm một việc uổng phí rất nhiều sức người như thế ! Việc ấy nên đình chỉ. Nhưng chiếu hai bên cửa biển Liêu Lác thuộc hạt ấy, có chỗ nào có thể thông ra biển được, khai riêng một đoạn dài độ sáu bảy mươi trượng, rộng độ hai mươi trượng, để khơi dòng sông cho ngày một sâu thêm, dần dần thành một cửa biển to, đó cũng là cách làm thuận theo chiều hướng không sinh sự gì ».

Sau đó, Đặng Văn Thiêm lại tâu : « Đường sông, trên từ cửa sông Lạch-ngang, một nhánh chảy ra cửa Liêu,

(1) Chân-định : Sau đổi Trực-định thuộc tỉnh Nam-định.

https://tieulun.hopto.org

dài hơn một nghìn trượng ; bờ mé tây là Kim-sơn thuộc Ninh-bình chạy dài đến cửa biển Thần-phù thuộc Thanh-ba, lau sậy um tùm, địa thế rất xa ; bờ mé đông là Đại-an, Chân-ninh (1) thuộc Nam-định, chỗ tiếp giáp có một nhánh chảy ra cửa Lác, dài hơn bảy trăm trượng ; bờ mé tây là cồn nổi (2), bờ mé đông thì huyện hạt Chân-ninh liền suốt tận biển, chỗ nào cũng có bùn cát bồi nông. Khi nước triều lên thì thế nước mông mênh, rộng không bờ bến ; khi nước triều rút xuống, thì lộ ra bãi cát, trông không thấy bờ. Xét kỹ địa thế, không một đoạn nào có thể khai đào được. Vả lại, hỏi các thổ dân ở tấn sở và thủ sở thì đều nói : một dải ven biển từ cửa Trà-lý đến cửa Thần-phù, đều là bãi cát bùn lầy, nếu ở nơi này, khai riêng con sông, thì không những việc làm vất vả, mà một trận sóng rồi, bồi lấp lại nông như thường. Đó cũng là việc « không làm được ». Vua nói thôi.

Tổng đốc Hà — Ninh, Đoàn Văn Trường, tâu : « Tỉnh hạt thần có 2 huyện Duy-tiên và Kim-bảng, đê điều trước đây đã thôi không đắp ; sau khi lụt về mùa thu năm nay, ruộng có phù sa và bùn đọng lại, hỏi các người địa phương ở đấy, thì đều nói đó là lợi lắm. Kể ra, đắp đê phòng lụt cốt để giúp đỡ nghề nông bỏ đê đi mà nghề nông được lợi, thì có hề gì mà không cúi theo nguyện vọng của dân. Về đê điều của hai huyện ấy, xin nên cho bỏ, nhưng tùy tiện khai thông đê tháo nước ứ cho kịp thời tiết làm ruộng ».

Vua ban dụ rằng : « Năm nay nước sông lên to khác thường, đê điều tràn vỡ, chỗ nào cũng có ; lợi hay hại cũng chưa nên vội lấy đó làm định. Huống chi hai

(1) Chân-ninh : Sau đổi Trực-ninh.

(2) Thực lục chép là « đột châu » 突洲

huyện ấy đã gặp một lần nước lụt, được phù sa bồi, ruộng trở nên tốt, cố nhiên là một điều lợi cho nông dân sở tại. Nhưng hạt ấy là nơi thấp trũng, ruộng chiêm tất cả, nếu có lợi cho nơi ấy, thì các huyện ở thượng du, địa thế cao hơn, nước dâng ngược lên, ngập lấy cả ruộng mùa, chả hóa ra đem cái hại cho nơi khác ư ! Người địa phương ấy nói ra, hoặc là nhìn theo một chiều, há nên vội vã căn cứ nhẹ dạ tin ngay ư ? Vả lại, việc đắp đê phòng lụt, có quan hệ đến nguồn sống của dân, lợi, hại không phải là nhỏ, mà nên theo cũ hay nên đổi mới, cũng phải châm chước ý kiến mọi người, mới mong được tốt đẹp. Ngươi là đại thần có chuyên trách lo toan công việc ở ngoài, cần phải thân hành đi khám tận nơi, hỏi khắp cho rộng, hỏi cả các huyện ở thượng du, và hết lòng xem xét đến tình hình thực tại. Nếu để điều hại huyện ấy, sau khi cất bỏ rồi, chắc chắn được lợi cả mười phần, chúng khẩu đồng từ, mới được làm theo như lời xin. Nếu lợi, hại không ngang nhau thì tùy theo trong đó mà làm cho ổn thỏa, rồi làm tập tâu dâng lên ».

Đoàn Văn Trường đi hỏi tất cả, các huyện ở thượng du đều nói : hai huyện ấy bỏ đê, đối với họ không quan hệ gì đến lợi hại. Lại nữa đê điều ở năm huyện Chương-đức, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Sơn-minh và Hoài-an, dân sở tại cũng xin thôi không đắp, để tiện cho việc làm ruộng. Tâu lên, vua bằng lòng cho.

Cho thư tả tham tri bộ Hình là Nguyễn Kim Bảng được điều làm thự tả tham tri bộ Lại ; Thương trường thị lang là Trần Danh Bưu thăng thự hữu tham tri bộ Lại vẫn kiêm lãnh công việc ở Thương trường.

Đổi bổ Nguyễn Khoa Minh làm hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư Hộ bộ kiêm quản Hàn lâm viện và Khâm-thiên giám. Còn ấn triện của bộ Lại thì giao

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Kim Bảng và Trần Danh Bưu tạm giữ, không nên kiêm lãnh.

Bộ Binh tâu rằng : « Các quân hiệu ở tỉnh Phiên-an trước đều đặt ở đầu bằng chữ « Phiên ». Nay tên tỉnh đã đổi làm Gia-định, thì quân hiệu cũng nên đặt chữ « Gia » ở đầu để cho hợp với danh sắc ».

Vua cho lời tâu ấy là phải, bèn đổi : cơ Phiên võ làm cơ Gia võ, cơ Phiên thuận làm cơ Gia thuận, hai cơ Phiên binh tả hữu làm hai cơ Gia tiệp tả hữu ; bốn cơ Phiên dũng tiền, tả, hữu, hậu, làm bốn cơ Gia dũng tiền, tả, hữu, hậu ; cơ Phiên-an làm cơ Gia-định ; tượng cơ Phiên-an làm tượng cơ Gia-định ; thủy cơ Phiên-an làm thủy cơ Gia-định ; ba đội Phiên-an pháo thủ Nhất đội, Nhị đội, Tam đội làm ba đội Gia-định pháo thủ Nhất đội, Nhị đội, Tam đội. Ra lệnh cho hữu ty đổi lại, chế các đồ ký cơ hiệu khác để cấp cho. Lại đổi danh hiệu các trạm trên sông, trước đây chữ đầu đặt bằng chữ « Phiên », nay đều đổi làm chữ « Gia », đổi cấp trạm bài khác.

An sát Phiên-an trước là Nguyễn Chương Đạt, lãnh binh là Nguyễn Quế đều phải tội chết. Lúc giặc Khôi mới khởi biến, bọn Đạt đều chạy vào Bình-thuận, đến đây bị giải về Kinh ; đình thần nghĩ xin chiếu theo luật để mất thành trì, phải khép vào tội trảm hậu (1).

Vua nói : « Nguyễn Chương Đạt, thân làm án sát, Nguyễn Quế cũng chức lãnh binh là quan to ; khi giặc Khôi can án, đã không nghiêm cấm, lại không dự phòng trước khi xảy việc, thế là có lòng dung túng. Đến khi biết có sự biến, lại lẻn trốn, không thi thố được một mảy nào. Vậy không kể bề trong có tri tình hay không, nhưng xét việc gây ra vụ án to này đến nỗi để vạ cho

(1) Bị tội chém nhưng được giam để đợi xét lại.

https://tieulun.hopto.org

dân, làm phiền Nhà nước phải dùng binh lực, thực là chết cũng chưa đáng tội. Vậy Nguyễn Chương Đạt và Nguyễn Quế đều phải xử chém ngay. Lại nữa anh em ruột của Chương Đạt là bọn Nguyễn Trọng Vũ, Nguyễn Trọng Ngọc và Nguyễn Minh Khiêm, anh em một nhà, đều nhờ lộc nước, thế mà không biết lấy điều phải khuyên răn nhau, cẩm kích lo báo đáp đến thế thì thật mất hết thiên lương, phụ ơn quá nặng ! Quan chức của triều đình, là để khen thưởng người trung nghĩa, còn dùng bọn ấy làm gì nữa ! Vậy bọn Vũ đều phải cách chức, mãi mãi không được bổ để làm gương răn cho các bầy tôi không hết lòng trung ».

Hình bộ lại tâu : « Con của Vũ là Nguyễn Trọng Lượng hiện đang hậu bổ ở Sơn-tây, vậy có nên chăng xóa bỏ tên trong ngạch làm quan bắt về quê quán ? » Vua nói : « Nguyễn Trọng Vũ tội chỉ đến cách chức, chứ không đến phải liên can bị tội. Con Vũ là Nguyễn Trọng Lượng vốn do cử nhân xuất thân, cũng không phải như hạng người được tập ấm. Vậy chuẩn cho ở lại tỉnh để hậu bổ ».

Cho quyền lãnh Thảo nghịch Hữu tướng quân ấn triện là Nguyễn Văn Trọng làm Thảo nghịch Hữu tướng quân ; vệ úy Trần Văn Trí làm chưởng cơ, thự thống chế sung tham tán đại thần, hiệp cùng Trương Minh Giảng tham dự giúp đỡ việc quân với Nguyễn Văn Trọng, chuẩn cho vẫn giữ lấy Thần cơ Hữu vệ đã quản lãnh trước, và hai vệ Nghiêm uy, Tráng uy mới đặt, làm thân binh trong sở quân mình, những binh dõng do Thái Công Triều và Lê Đại Cương cai quản và những hương dõng các tỉnh đi tòng chinh, đều lệ thuộc cả. Lại, hiệp cùng tuần phủ Hà Duy Phiên, lãnh binh Lê Sách, Nguyễn Văn Hòa và Mai Công Ngôn quản lãnh quân tỉnh Gia-định đi đánh dẹp và canh giữ.

https://tieulun.hopto.org

Vua lại cho rằng một đạo quân của Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương, đã có Nguyễn Xuân làm tham tán, Trương Phúc Đĩnh làm tán tương; duy đạo quân của Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng chỉ có quan văn là Lê Đăng Doanh làm tham tán, bèn sai thống chế Hoàng Đăng Thận lấy tư cách là tham tán đại thần đổi sang giúp việc quân với Trần Văn Năng; các bộ binh do Đăng Thận quản lãnh thì giao ngay cho Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng. Còn tán tương Trần Chân thì hiệp cùng Trần Văn Trị giúp đỡ sự vụ quân cơ. Như vậy đại binh bốn đạo đều đủ quan to văn võ, để sự trách cứ thành công được coi trọng.

Sai bộ Binh lấy ra 5 thứ thước đo bắn đại bác mới chế, và bắn ghi phép bắn theo thước bắn súng do vua làm ra, phái thự phó vệ úy ở vệ Loan giá là bọn Tôn thất Tiềm mang đến giao cho quân thứ Gia-định, truyền dạy các pháo thủ học tập, để ứng dụng làm chuẩn đích trong khi bắn. Lại ban cấp cho thiên lý kính loại to, khiến các tướng quân và tham tán liệu tính, ở ngoài lũy, làm chòi vọng địch, cao độ 3 trượng, cách thành năm, sáu trăm trượng hoặc một nghìn trượng; còn ụ đất đặt pháo thì cao hơn 10 thước, sai người tài ngầm mang kính ấy lên chòi, trông ngắm vào trong thành xem chỗ nào bọn giặc tụ đông và ở đâu là nhà kho thuốc đạn, thì chỉ ngay cho pháo thủ đối chiếu phương hướng để bắn, cốt sao cho trúng. Vua lại phái mang thuốc ở kho trong nội đề chữa cho những người ốm đau ở trong quân.

Tỉnh Biên-hòa gạo kém. Vua biết tin, dụ sai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường hiểu thị cho các nhà buôn trong hạt chở nhiều gạo đến đây để bán.

Tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu: « Con sông Hoàng-giang ở phía tả tỉnh thành, nước sói dữ dội,

https://tieulun.hopto.org

xin đặt thêm mỏ kè, và tùy theo thế nước đắp thêm để ngăn ngừa ». Vua dụ nói: « Tỉnh thành xây dựng đã xong, thành trì cao đẹp, nếu gặp thế nước xung yếu như vậy, thì tất phải một phen ra công sửa trị. Trước đây đã khai con sông mới, để chia sức nước, đào rộng cửa sông để đưa dòng nước ra biển, cần giữ cho tường thành được vững là điều cốt yếu. Hiện nay sở dĩ chưa thu được hiệu quả, là chỉ vì lòng sông nông hẹp chứ chưa nên một mực đổ tại thế nước. Nếu không tính lại, làm kỹ, thì công trước đã là mất không, mà sức nước ở dòng sông chưa phân tán bớt được, thì sự sut lở lại càng ghê gớm. Vậy thì tỉnh thành sau này có thể giữ được khỏi lo không? Vả, nay nước lụt mới xuống, lương thực của dân còn khó khăn, chính nên lấy việc làm để thay cho phát chẩn, giúp cho dân qua cơn ngặt nghèo. Ngươi nên lập tức chuẩn thuê mướn dân chúng khơi rộng lòng sông năm trượng hoặc ba trượng ở một quãng sông mới từ Phu-long đến Lương-xá, cửa sông cũng liệu mở rộng thêm, và những nơi xung khích ở sông cũ nên đắp mỏ kè, và đắp phụ vào đê. Làm những công trình ấy là để giảm bớt nước chảy sói ngang mà giữ vững được cả cái nữ tường của thành. Huống chi khai sông nhánh để chia sức nước đã là một việc chủ chốt quan trọng trong công cuộc trị hà; mở việc làm, để tập hợp được dân nghèo, lại là một chính sách hay về việc cứu đói. Thật là làm một việc được ba cái lợi. Ngươi nên cố gắng thúc làm, để xứng đáng với sự đã được giao phó ».

Sau đó, Đặng Văn Thiêm tâu: « Một quãng sông mới, lúc bắt đầu khai sâu, hai bên bờ đều có lưu không một trượng, đất đã đòn chứa cao đến hai trượng. Nay nếu mở rộng thêm lòng sông, tất phải súc chỗ đất chứa ấy đi, mới có thể khai sâu được, tốn công rất nhiều. Vả lại,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bên cạnh cửa sông, có một đoạn cồn nhọn dài hơn 140 trượng. Vậy xin cho đào chỗ ấy mà mở cửa sông, thì nước ở trên chảy xuống có thể bớt đi, và công trình cũng bớt được ». Vua y lời tâu đó, sai gọi 1.000 người dân ở gần đấy để làm việc, cấp cho tiền gạo một cách ưu hậu.

Chuẩn định từ nay trở đi, phàm các tượng dịch (1) thường xuyên làm ở xưởng thợ kho Vũ khố, và các tượng cục (2) thuộc các tỉnh, chưa được lượng giảm, đến kỳ, vẫn cứ theo lệ, làm danh sách để chi lương; còn các tượng cục thuộc Thừa-thiên, không nên cho dự vào trong danh sách ấy, đợi khi có công việc, mới chấm chước tính công ngày gọi làm, phải do bộ Công xét thực, làm tập tâu dâng lên, xin truy cấp. Việc này được đặt làm lệ thường.

An sát Định-tường Trương Văn Hòa chết. Đổi bổ Binh bộ thự thị lang Nguyễn Công Trứ làm án sát Định-tường.

Ác man ở Quảng-ngãi lên xuống đồn ở biên giới, giết hại người kinh. Việc ấy tâu lên viên thủ ngự ở tấn sở, bị giáng bốn cấp, quản cơ giáng hai cấp, lãnh binh Trần Văn Hựu vì ngày thường không biết răn bảo, đề phòng, giáng một cấp. Ra lệnh cho tỉnh thần nghiêm sức đặt kế hoạch lùng bắt.

Giá gạo ở kinh kỳ mỗi ngày một cao. Chuẩn cho kỳ lương tháng 10 của binh lính và lại dịch ở trong kinh được lãnh một nửa bằng thóc.

Quân hai đạo của Tuyên-quang đạo tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ đã tiến đến đồn

---

(1) Tượng dịch : Người thợ làm việc thủ công cho nhà nước phong kiến.

(2) Tượng cục : Một cục sở có các thợ làm việc ở thời phong kiến.

https://tieulun.hopto.org

Phúc-nghi. Trước kia quân ta chia đường theo hai bên bờ sông Gâm tiến lên, đi đến đâu, giặc đều bỏ đồn trốn trước. Thổ dân ở gần quanh đấy đem nhau đến chỗ quân đóng xin đầu thú. Duy đạo quân của Lê Văn Đức đi qua Khê-lĩnh (chỗ tiếp giới với Đại-man, Hàm-yên), đô thấy trên núi có 3 trại giặc, độ vài chục tên. Tiền đạo lãnh binh Nguyễn Văn Quyền sấn đến, chém được một đầu giặc, còn các phỉ khác thì chạy vào rừng sâu. Khi bọn Đức đến Phúc-nghi, giặc biết tin, cũng đã chạy trốn cả. Bọn Đức đem tình hình ấy tâu lên, lại nói: «Lần này thổ phỉ nổi loạn, là do tên nghịch Vân xướng xuất lên trước tù trưởng các châu phụ họa theo. Các tổng, lý, động, sách, không theo không được. Nay tên đầu sỏ giặc chưa từng bị bắt, mà rừng rậm nhiều lối linh tinh, những đứa theo giặc chẳng chóng thì chầy, tự nó phải đến, không nên dừng quân động binh để lâu ngày. Thần đã đô hồi từ Đài-mãn ngược lên đến Tín-lĩnh (ở tả ngạn sông Gâm, chỗ có dồn đá lởm chởm đứng dựng như vách thành, chỉ có thể nghiêng mình mà đi. Dòng sông chảy xiết, đá ghềnh chướng ngại. Đường thủy không tiện cho việc vận tải quân lương. Nếu sai quân tự mang lấy lương, thì tính ngày, tính đường đi, sợ khó tiếp tế, thần đã lựa phái ngay thổ huyện và thổ binh đóng đồn canh giữ ở Đài-mãn và Phúc-nghi để ngăn chặn. Hẹn ngày cho các quản lãnh và biền binh trước sau lần lượt nối nhau tiến lên qua Đại-man chuyển về phía tả, do châu Vị-xuyên đến đồn Ninh-biên. Khi đến giáp địa giới Bảo-lạc thì lập tức chia đường đến thẳng Vân-trung.

«Lại nữa, hôm nọ nghe nói các xã Lịch-hạ, Tòng-lệnh ở Lục-yên tiếp giáp Thu châu còn có bọn giặc lén lút tụ họp, quấy nhiễu bắt dân Sơn-dương phải đưa lương

https://tieulun.hopto.org

thực. Việc báo này tuy chưa rõ hư thực, nhưng Sơn-dương ở liền với tỉnh lỵ, cũng là chỗ địa đầu quan yếu, không nên không phòng bị nghiêm cẩn. Thần hiện đã sai lãnh binh Trần Hữu Án đem quân và thuyền phái đi lần trước quay về Tuyên-quang để theo sự sai phái của tỉnh ».

Vua dụ rằng: « Xem tờ tâu thấy rằng, một đạo quan quân, đi đến đâu không ai ngăn được, đủ biết giặc đã sợ hãi trốn xa. Bọn ngươi cốt phải đến thẳng Vân-trung, phá tan sào huyệt của giặc, để oai nhà vua tỏa khắp phương xa, nơi biên giới được yên ổn mãi mãi, ta sẽ không tiếc ban ơn để đền công khó nhọc ».

Lãnh binh tỉnh Hưng-hóa là Bùi Văn Đạo lấy lại được đồn Trấn-hà, chém được một đầu giặc, bắt sống được một tên, còn thì chạy trốn cả vào rừng. Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn tâu để vua biết.

Vua sai rút quân về, những liệu lượng phải thổ đồng sở tại đóng để canh giữ.

Tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm phái biền binh Nam-định đi làm việc bắt giặc ở Lạng-sơn, đã không cấp khẩu phần lương ăn đi đường hằng ngày, lại không chi cấp tiền lương, chiếu theo lệ đi việc quan. Vua nghe biết việc đó, bèn phạt Văn Thiêm lương bổng một năm, ban dụ cho tỉnh Lạng-sơn theo đúng số tiền lương truy cấp cho các biền binh ấy.

Tuần phủ Lạng — Bình là Hoàng Văn Quyền từ khi thua ở Tiêm-lĩnh, rút lui về Thất-tuyền, lại rút lui về trạm Lạng-chung thuộc châu Thoát-lãng. Bọn giặc vây đánh bốn mặt rất gấp. Án sát Trần Huy Phác tâu lên, có nói: « Lạng-chung cách tỉnh thành quá nửa ngày đường, mà quân đóng giữ chỉ có hơn một trăm, lại đều già ốm, thần đã tư ngay cho tỉnh Bắc-ninh để chuyển tư cho các tỉnh lớn ở gần, gấp phái biền binh đến cứu ».

https://tieulun.hopto.org

Vua truyền dụ cho tuần phủ Quảng-yên Lê Đạo Quảng lập tức mang theo 500 biền binh và thủ hạ đi tiếp viện. Nếu giặc đã tan vỡ, thì chuẩn cho cùng với Hồ Văn Vân và Hoàng Văn Quyền nhân thế thắng, đuổi theo, thẳng đến Cao-bằng, dẹp yên bọn giặc.

Vua lại truyền Dụ cho tổng đốc Ninh — Thái, Nguyễn Đình Phổ trích phái 500 biền binh Thần sách đang đi trận và 10 cỗ súng quá sơn thần công, thuốc đạn đầy đủ, theo đường tắt, đi gấp đến quân thứ Hồ Văn Vân để theo đi đánh giặc ; tuần phủ Thanh-ba Nguyễn Khả Bằng, khẩn sức cho quản vệ ở Ban trực trung vệ đang đồn thú là Lê Bá Dần đem vệ binh đi đóng giữ Hà-nội ; khi đến nơi, tổng đốc Hà — Ninh Đoàn Văn Trường liền trích phái 200 biền binh ở vệ Tiền nhị thuộc quân Vũ lâm đóng giữ tỉnh hạt ấy đi theo Hồ Văn Vân sai phái. Khi tới nơi, bọn này phải lập tức tuần hành, không được chậm trễ một phút.

Bố chính Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài và án sát là Trần Thế Nho tâu xin cứ để những biền binh Hậu quân thuộc tỉnh Bắc-ninh, khi hết hạn, vẫn được tại ngũ, để phòng khi trưng điều. Vua ưng cho.

Tên tội phạm trốn tránh ở Ninh-bình là Quách Phúc Thành tụ đảng quấy rối cướp bóc các nhà dân ở xã Trung-hoàng thuộc Lạc-thổ. Lại có bọn giặc lên lút ló lên ở xã Chân-lại thuộc Phụng-hóa, đòi dân phải đưa tiền và lương thực. Hộ lý tuần phủ Lê Nguyên Hi liền phái phó lãnh binh Nguyễn Văn Tương đem 200 quân đi đến phủ thành Thiên-quan để canh phòng, nhưng sức cho quản phủ Vũ Thế Giới đến gần nơi để truy nã rồi đem việc đó tâu lên.

Vua dụ quở Nguyên Hi rằng : « Trước đây ở địa phận rừng phủ Thiên-quan, bọn giặc lên lút ló lên, ngươi tự xin đem quân đi dẹp, hầu đã đầy tháng, không bắt được

https://tieulun.hopto.org

lấy một đứa, chỉ uổng khó nhọc mà không được công gì; đến khi có Chỉ sức hỏi, thì lại nói giặc đã tan, dân được yên ổn, mong cho tắc trách. Đến nay, chưa bao lâu, lại thấy bọn giặc quấy rối cướp bóc, thì lời nói trước chả gần như dối trá ư? Vậy hãng truyền Chỉ nghiêm sức: ngươi nên đốc thúc binh dõng thế nào, phải dẹp tan ngay giặc ấy, và lúng bắt tên giặc trốn là Quách Phúc Thành để làm cho ra án, thì không những chuộc được lỗi trước, lại còn được hậu thưởng; nếu để cho bọn kia cứ quấy rối thêm thì nhất định không thể tha thứ».

Bọn tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói về tình hình trong quân: «Gần đây bọn giặc liều chết giữ thành. Bọn thần đã sức cho biền binh ở bốn mặt ngoài, giữ trên u đất cao, đều bắn đại bác vào. Giặc bị thương và chết nhiều, sợ lắm phải rút ở mặt trong thành, dọc theo chân thành đào hầm, đắp đất, che ván, để đề phòng súng bắn. 8 cửa thành đều xếp đá ong thành đống, xây chèn bằng đất, hình thế rất vững bền. Còn như việc hỏa công, vẫn chưa thi hành.

«Lại, tiếp tờ tư của tỉnh Biên-hòa nói: giặc Thanh (1) lén lút nổi lên ở Kiên-giang; giặc Đồ-bà cũng ẩn hiện ở mặt biển. Vậy xin liệu lượng phái quân và thuyền đi tuần tiễu, nã bắt. Lại nữa, kho của tỉnh, hiện tiền còn hơn ba vạn quan, gạo chỉ có hơn bốn trăm phương. Xin chước lượng xem hạt nào kho chứa còn dư dụ đổi chút thì vận tải cấp cho một vạn hộc thóc để phòng việc chi ra. Bọn thần nay đã cùng nhau hội đồng và lấy quyền sai phó vệ úy Ngô Văn Loan ở vệ Hòa dũng đem 200

(1) Nguyên văn là «Thanh phỉ» 清匪, chỉ một số Hoa kiều dưới triều Thanh bấy giờ sang kiều ngụ ở ta rồi nổi lên làm giặc.

https://tieulun.hopto.org

quân, 7 chiếc thuyền đi bắt giặc; còn tiền và thóc thì sức tỉnh An-giang cấp cho ».

Vua dụ rằng: « Bọn nghịch tặc nay đã thế cùng, đóng cửa thành, liều chết cố giữ, tạm kéo dài kế từng ngày thôi. Việc đánh vào thành, chớ nên nóng vội, hãy tạm nghỉ ngơi để bớt sức khó nhọc cho quân, nhưng đắp thêm u đất cho thêm cao, thêm rộng, cốt nhòm được vào trong thành để tiện chiếu bắn, thì giặc không còn trốn vào đâu được nữa, tất phải chết hết, bấy giờ quan quân ta càng dễ hoạt động. Vả lại, bốn phía ở trong thành, chỗ nào có mặt thẳng thì giặc đắp đất che ván, chỉ có thể giữ được đánh tạt ngang; vì phỏng từ mặt thẳng ấy bắn vào thì trốn vào đâu? Nay ở bốn góc ngoài thành, ngay chỗ mặt thẳng giặc vẫn núp, đắp một ụ đất ở hai đầu mỗi mặt, vận chuyển đại bác, nhằm mặt thẳng phía trong chân thành bắn vào trong hầm, thì bọn giặc bắt được sống thoát hại, các cửa thành, giặc đã lấp cả ở ngoài, mặc ta làm gì thì làm, có trở ngại gì, sao không đem củi lửa, đêm đến, đốt phá cánh cửa gỗ. Một khi cánh cửa đã hỏng, thì đất đá đắp ở trong không dựa vào đâu được, tất phải sụp đổ theo.

« Còn như phái quân và thuyền đi đến Biên-hòa làm việc bắt giặc, cũng hợp ý ta. Có điều là Biên-hòa hiện còn tiền nhiều đến ba vạn quan, mà An-giang thì ít hơn. Vậy, nên ra lệnh cho An-giang vận chuyển bảy, tám nghìn hộc thóc sang Biên-hòa. Biên-hòa lại giao một vạn năm nghìn quan tiền sang An-giang, thì chỉ làm một cuộc đi chuyển mà hai tỉnh đều đủ cả tiền và lương thực ».

Vua bảo các thị thần: « Giặc Khôi liều chết để giữ có thành, bọn ngươi liệu tính xem mưu kế của chúng sẽ ra sao? » Thự Binh bộ thượng thư Trương Đăng Quế tâu rằng: « Ngu thần cho rằng bọn chúng tự liệu hết đường

https://tieulun.hopto.org

chạy trốn, nên cố bám vào cái cô thành ấy để tạm kéo dài cái sống từng ngày thôi! ». Vua nói: « Phải đấy, nay những đứa cố giữ với giặc Khôi kia, chẳng qua chỉ có quân Hồi-lương và Bắc-thuận thôi, còn bọn dạo Gia-tô vốn là dân ta, chỉ vì triều đình nghiêm cấm đạo ấy, nên chúng mang lòng oán mà đi theo giặc, chứ không phải chúng cam tâm cùng với giặc cố giữ đến chết, huống chi bọn giặc ở trong thành, chẳng qua đến một nghìn người là cùng, ăn chỉ có gạo với muối, chậm là ba, bốn tháng, thế bức, kế cùng, tất phải tự ra xin hàng ».

Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng và tham tán Lê Đăng Doanh tâu nói: « Dân ở hạt Gia-định và An-giang tình nguyện bỏ của nhà để giúp vào quân lương tiền năm nghìn quan, gạo một nghìn sáu trăm phương ». Vua sai truyền Chỉ khen thưởng; số tiền gạo đã quyên ra ấy giao cho tuần phủ Gia-định, Hà Duy Phiên, chứa vào kho, khi nào trong quân cần dùng, sẽ đem số tiền và gạo ấy để chi cấp. Đến lúc trong nước được yên, sẽ chiếu theo số, trả lại. Lại, sai Hộ bộ ghi tên, đợi sau này sẽ chước lượng khen thưởng.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Bọn người Thanh ngụ ở Phiên-an trước đều là nghèo túng không chỗ nương tựa, sang nước ta là đất yên vui để làm ăn sinh sống đã lâu, lại không yên lành, đi theo bọn giặc, họp quân chống lại quan quân, đến nỗi chụm đầu chịu giết, đó đều tự chúng làm ra. Còn như người Thanh ở các tỉnh, từ trước chưa hề dính líu đều được vô can, chắc rằng có thể giữ được không xảy việc gì; nhưng e rằng trong đó còn có một vài người còn sợ và ngờ, phải nên săn sóc bảo ban cặn kẽ. Vậy truyền Dụ cho các đốc, phủ, bố, án ở các tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, Hà-tiên phải hiểu dụ cho các người Thanh ở trong tỉnh mình: ai nấy nên yên tĩnh giữ phép, yên tâm làm ăn, không

https://tieulun.hopto.org

được mang lòng ngờ vực. Từ các quan quân đến dân chúng cũng không được bảy bạ trỏ mặt chê bai, hùa nhau dọa nạt, đến nỗi làm chúng không được ở yên; việc phát giác ra, sẽ trị tội nặng ».

Bọn Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương và tham tán Nguyễn Xuân tâu rằng: « Các hạng súng đại bác, trong đó có thứ súng xung tiêu bắn bằng đạn chấn địa lôi thì giặc ở trong thành đều tan tác, đào hầm nấu mình, sợ hãi hơn hết. Duy [số đạn chấn địa lôi] lãnh trước thì ít, không đủ để bắn. Vả lại, thần là Tống Phước Lương này biết qua phép chế tạo, lại có chánh đội trưởng ở đội Cảnh tất là Tống Văn Bình cũng đã tự tay làm được. Vậy xin cho thu mua dược liệu, gọi thợ đúc đến, đem những súng gang đã cũ đã hỏng, chế ra đạn ấy để đủ dùng cho việc quân ».

Vua cho được như lời xin. Lại phái thợ đúc là Dương Ngọc Đường đến hiệp cùng Tống Văn Bình chế bào phép đúc. Vua đã sai mua nhiều nồi gang nát của dân, và đem những đạn gang hỏng để làm.

Giá gạo ở Quảng-nam còn cao. Vua dụ Nội các: « Mỏ vàng vụn ở huyện Hà-đông, tỉnh Quảng-nam, hiện đã lấp lại không khai. Vả lại, nhà nước có thiếu, không phải vì của, phàm đã ban ơn cho dân, thì dù tốn đến hàng nghìn hàng vạn, cũng không hề tiếc, huống chi cái lợi nhỏ mọn, đâu phải là việc cần? Ta nghĩ rằng hạt ấy bỗng gặp kém đói, đã mấy lần được triển hạn đóng thuế chính cung, và tăng giá mua cách thỏa thuận các vật hạng, cho dân được dư dụ. Thế mà hiện nay giá gạo còn chưa thấy hạ, nên phải mở rộng đường cứu tế để cho dân nuôi được cha mẹ vợ con. Vậy ra lệnh cho thự tuần phủ Đỗ Khắc Thư hiểu thị cho dân trong hạt: có ai tình nguyện đi đãi vàng ở mỏ vàng, thì mỗi người mỗi tháng đều được cấp tiền 2 quan, gạo

https://tieulun.hopto.org

2 phương, đó cũng là cái ý lấy việc làm thay cho phát chẩn. Nếu công trình khó khăn, không muốn đi thì thôi.

Bổ Nguyễn Đình Cộng làm phó quản cơ, vẫn lãnh quản phủ phủ Thiệu-hóa ; Lê Phi Ba làm thí sai phó quản cơ, vẫn lãnh quản phủ phủ Thọ-xuân. Hai người vốn được dân thổ tin phục, mới đây theo đi đánh giặc, dự có chút công lao, được tuần phủ Nguyễn Khả Bằng tâu xin, nên có mệnh lệnh này.

Qui định lệ cấm cửa thành ở các địa phương và các tỉnh ngoài.

(1. Về biền binh canh giữ cửa thành, tỉnh lớn, mỗi cửa, hạn là 20 người hoặc 15 người ; tỉnh nhỏ, hạn là 15 người hoặc 10 người. Ban ngày cắt lượt canh giữ để xét hỏi, đêm đến, chia làm 3 phần : 2 phần ở bên trong cửa, 1 phần ở bên ngoài cửa đều đủ khí giới canh phòng nghiêm ngặt. Lại vát thêm dân phu ở gần quanh thành, tỉnh lớn, mỗi cửa vài chục người, tỉnh nhỏ, 10 người, ban đêm cùng với binh lính canh giữ ngoài cửa, ban ngày thì cho về. Còn thành các phủ huyện, mỗi cửa, lính lệ 5 người, thường xuyên canh giữ phía ngoài cửa, cũng liệu lượng vát dân phu ở gần quanh thành, mỗi đêm chia đi tuần tiễu.

2. Về khóa cửa thành, chuyên do viên thành thủ úy cầm giữ. Tỉnh nào chưa đặt chức ấy thì phải cẩn thận giao cho người thân tin tạm giữ, biền binh canh cửa không được tham dự việc đó. Còn như thành các phủ huyện, để cho các viên phủ huyện kiêm giữ.

3. Về khám hợp phù, mỗi cái dài 1 tấc 3 phân, ngang 9 phân, dài 2 phân, làm bằng sừng, chế thành 2 mảnh hình vuông dài, hợp lại làm một, quấn chỉ đỏ, một mặt khắc 2 chữ tên tỉnh, một mặt khắc các chữ « mỗ môn, khám hợp phù ». Thí dụ như tỉnh Quảng-bình, một mặt

https://tieulun.hopto.org

khắc 2 chữ « Quảng-binh » , một mặt khắc « Tiền môn, khám hợp phù », hoặc « Hậu môn, khám hợp phù », vân vân. Tỉnh khác cũng thế. Khắc xong, chia làm hai mảnh : một mảnh do quan to hàng tỉnh thu giữ, một mảnh giao cho thành thủ úy lãnh giữ, để phòng khi hợp nghiệm.

4. Về việc mở đóng cửa thành, hằng ngày đến giờ thu không, viên biên thủ hộ đốc thúc quân lính canh phòng, đến cuối trống canh một, phải đóng chặt cửa thành, viên thủ úy phải chính mình đi xem xét khóa cửa cho cẩn mật ; đến 8 khắc trống canh năm, thủ hộ các cửa đến viên thành thủ úy, lãnh chìa khóa ra mở, xong lại nộp trả ngay. Ban đêm, khi có việc khẩn cấp, cần phải người ra cửa thì các quan to như tổng đốc, tuần phủ, hoặc bố chính, án sát, xét xem phải đi ra cửa nào, thì phát ra mảnh khám hợp phù ở cửa ấy, giao cho người cần tin mang theo với người được phải đi, viên thành thủ úy mới đem nửa mảnh khám hợp phù cửa ấy mà mình đã giữ, hợp lại thấy đúng, mới được mở cửa cho đi. Còn như nhân viên đi việc công từ ngoài đến, nếu là việc thường thì chỉ ở ngoài cửa, thông báo vào ; nếu là việc quan trọng khẩn cấp, cần vào thành để trình báo thì viên canh cửa phải hỏi han xét nghiệm, thấy có bằng cứ đích xác, liền đến trình với quan to hàng tỉnh xét thực, cũng theo như trước, đưa khám hợp phù, để thành thủ úy hợp khám, mới mở cửa cho vào. [Các cửa thành] trên đây, hễ có người ra vào rồi liền phải khóa cửa lại như cũ. Lại, ban đêm có việc quan khẩn cấp, phải mở cửa thành, thì nên vát thêm quân lính đã huấn luyện để canh phòng cho nghiêm, rồi mới mở cửa, để phòng việc bất ngờ; xong lại cho về trại ngũ.

Sự mở cửa, đóng cửa ở các phủ huyện và các đài, các ải, các tấn sở, cũng thi hành theo như lệ này).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng mười, ngày mồng một, làm lễ đông hưởng.

Tâm anh em Nguyễn Khắc Hôn, thổ tri châu, châu Thất-tuyền, tỉnh Lạng-sơn, đi theo giặc, bao vây, đánh úp tuần phủ Lạng — Bình, là Hoàng Văn Quyền ở trạm Lạng-chung. Quyền bị giặc bắt. Thự cấp sự trung Cao Phục Lễ cùng đi dẫy chạy thoát. Quân quan bị thương và chết nhiều, do đấy tan vỡ. Giặc tràn qua phố Bả-hoan, gần đến tỉnh thành, tình thế rất nguy cấp. Án sát Trần Huy Phác phi tư sang Bắc-ninh, xin quân cứu viện. Bố chính, án sát Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài và Trần Thế Nho tâu lên.

Vua phê bảo: « Không ngờ Hoàng Văn Quyền hèn kém đến thế! Xem tờ tâu, giận đến nỗi dựng ngược cả tóc. Vậy du truyền cách chức, đợi khi bắt được, sẽ trị tội ».

Bổ tuần phủ Quảng-yên là Lê Đạo Quảng làm tuần phủ Lạng-sơn. Ra lệnh cho Quảng phải theo ngay Chỉ Dụ trước, tiến quân đi đẹp giặc và đến Lạng-sơn cung chức.

Vua bảo bộ Binh: « Thổ phỉ Cao-bằng, chẳng qua là đồ đảng Nông Văn Vân, sao đến nhông nháo như thế,

https://tieulun.hopto.org

tóm lại, chỉ tại viên bị cách Hoàng Văn Quyền hèn kém, vô tài, mới đến nỗi thế. Nay một đạo Tuyên-quang hiện đã dẹp yên, thì dư đảng Thái-nguyên cũng tan vỡ, không đáng lo nữa. Vậy truyền dụ cho tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ liệu tính số quân và voi để lại, đủ để ngăn chặn trong hạt mình, tức thì thống lãnh quân và voi của Thanh, Nghệ và các tỉnh, đi ngay đến Lạng-sơn để đánh dẹp; bố chính Hải-dương là Trần Văn Tuân lượng phái quân của tỉnh ấy năm trăm hoặc bảy trăm và voi trận hiện có, đi theo Đình Phổ để bắt giặc. Lại truyền Dụ cho tổng đốc quân vụ Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ: Hiện nay giặc Vân đã đi đến cái thế tan vỡ, thì việc đuổi bắt cũng dễ dàng. Một mình Lê Văn Đức có thể đương được mặt đó; còn Nguyễn Công Trứ lập tức chia lãnh 2.000 hoặc một nghìn vài trăm biền binh, đi đường tắt, gấp đến Cao-bằng để tiếp viện, dẹp giặc. Vả lại, về mặt Lạng-sơn, đã phái Nguyễn Đình Phổ tiến quân đến đánh, Nguyễn Công Trứ nếu từ thượng du đánh ập lại, một mặt để tiếp viện cho Cao-bằng, một mặt để cắt đứt đường sau của bọn giặc ấy, thì càng được việc lắm. Nhưng việc quân khó lòng ở xa mà tính, nếu tình thế hiện nay chưa tiện chia quân thì cứ thực tâu lên để đợi Chỉ, cũng không nên miễn cưỡng ».

Bố chính Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài, án sát là Trần Thế Nho tâu: « Trước kia, đê Đông-xá và Phương-trạch bị vỡ, bọn thần đã điều dân phu đi đắp, công việc vất vả khó nhọc ». Vua ra lệnh thưởng cho họ ba trăm quan tiền.

Kẻ đầu mục trạm Thanh-khoa tỉnh Thanh-ba là Hoàng Trọng Kiều, ngụy xưng là Trung võ doanh chánh tổng quản cùng với người đạo Gia-tô là Nguyễn Văn Xuân

https://tieulun.hopto.org

mưu làm giặc, kêu gọi tụ họp côn đảng ở địa hạt Ngọc-sơn, Nông-cống, hẹn đánh phủ thành Tĩnh-gia. Quân sắc lấy khăn đỏ làm dấu hiệu.

Tuần phủ Nguyễn Khả Bằng được tin đó thám trình báo, mới ủy bố chính Nguyễn Đăng Giai và thự lãnh binh Vũ Văn Huân đem quân đi bắt. Rồi tâu việc ấy lên vua.

Vua dụ ra lệnh cho Nghệ-an tập hợp tất cả biền binh đã mãn hạn về nghỉ đều phải lưu lại tại ngũ, rồi phái ra một quản vệ, bốn, năm trăm biền binh, gấp đi hội tiễu. Giặc nghe tin quan quân đến, đều tan tác chạy trốn. [Quan quân] bắt được Hoàng Trọng Kiều, giết đi; con cháu nhà Trịnh là Trịnh Trinh, lại viên ở tỉnh là Lê Thục Đức ngầm thông với giặc, việc phát giác ra, đều phải bắt. Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai đều được thưởng kỷ lục 1 thứ; Vũ Văn Huân được thực thụ ngay chức lãnh binh. Người tố cáo được thưởng 200 lạng bạc.

TAISACH.COM.VN

Người đạo Gia-tô ở Nghệ-an là Trần Danh Nguyên tụ họp đồ đảng để mưu tính làm việc phi pháp. Cai đội thuộc tỉnh ấy là Phạm Đình Trâm thông đồng với Nguyên, bị người ta tố cáo ra. Tổng đốc Tạ Quang Cự bí mật phái biền binh đi lùng bắt, bắt được Nguyên và Trâm cùng 14 tên đồng bọn, luôn với giấy tờ, ấn tín ngụy.

Việc đó tâu lên, vua dụ Nội các rằng: «Phạm Đình Trâm là quan võ hàng tỉnh, lại dám thông đồng với bọn ngụy, ngấm ngầm mưu tính kia khác, thế mà từ lâu quan tỉnh, không biết, thật là thiếu sót, đáng lẽ phải giao cho đình thần nghị tội. Nhưng nghĩ một khi có người tố giác, liền bắt được ngay, để cắt hết mầm ác, vậy nên rộng tha cho tội trước, mà gia ân cho: Tạ Quang Cự được thưởng thêm một cấp; Nguyễn Đình Tân, dưới tên có ghi bị giáng 2 cấp, nay được khai phục một cấp; phó vệ úy vệ Trảng võ phái đi trước là Tống

https://tieulun.hopto.org

Phước Minh được thưởng thêm hàm vệ úy; thự vệ úy ở Tuyên phong Tiền vệ phái đi sau là Nguyễn Tinh Lộc được thưởng tiền lương một tháng; người tố cáo được thưởng một trăm lạng bạc. Các tên nguy đã bị bắt là Trần Danh Nguyên và Phạm Đình Trâm phải xử tử bằng tội tùng xẻo, còn thì đều phải chém cả ».

Định—Yên tổng đốc là Đặng Văn Thiêm tâu: « Giá gạo trong tỉnh hạt đã hạ dần, lúa cấy sớm đã chín, dân không muốn lãnh tiền vay ».

Vua phê bảo: « Ta cốt muốn cho dân đen đều được no ấm, nay sự sinh sống của nhân dân được đầy đủ, không muốn vay tiền của Nhà nước, chứng tỏ phong tục còn thuần, lòng người trung hậu, nên truyền Chỉ khen ngợi ».

Thự lang trung bộ Lại là Lê Sĩ Thường bị nhục vì bộ [illegible] đưa đến triều đình, đại khái nói: các nhà đương đạo vì lòng đố kỵ, thường hay chèn ép, ngầm hại người khác. Vua truyền Chỉ sức hỏi, Thường đã bày tỏ thú nhận. Vua ghét về tội viển vông, càn bậy, ra lệnh cách chức, phát đi quân thứ Lạng-sơn, trổ sức làm việc để chuộc tội; Nguyễn Khoa Minh bị phạt bổng sáu tháng.

Sai quản vệ ở vệ Trung nhất quân Vũ lâm là Nguyễn Văn Mỹ đem 500 biền binh ở 2 vệ Trung nhất, Trung nhị đi đóng giữ Hà-nội. Hôm đến Hà-nội, chuẩn cho Hà—Ninh tổng đốc Đoàn Văn Trường lập tức phái quản vệ ở vệ Tiền nhị quân Vũ lâm là Lê Văn Thảo đem toàn vệ binh đi gấp đến Lạng-sơn, hiệp cùng Hà-nội phó lãnh binh Hồ Văn Vân đi bắt giặc; còn những linh trong Ban trực trung vệ, khi trước có Chỉ phái đi đóng giữ Hà-nội thì rút đi rồi lưu lại ở Thanh-ba để sai phái. Sau đó vì Ban trực trung vệ đã đi rồi, nên vua lại dụ sai tuần phủ Thanh-La là Nguyễn Khả Bằng hễ tiếp thấy

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Mỹ đi qua, thì lập tức tuyên Chỉ lưu lại, rồi trích lấy hai trăm biền binh sai đi Hà-nội cùng với Ban trực trung vệ đóng giữ.

Thái-nguyên đạo tổng đốc là Nguyễn Đình Phổ tâu: «Bọn giặc càng ngày càng lan tràn, một toán từ Chợ Mới, Bạch-thông, lấn đến Chợ Đồ, Phú-lương; một toán từ Chợ Chu, Định-châu, lấn đến xã Hạ-lãm, Văn-lăng, cách tỉnh thành đều một ngày đường; một toán từ các đồn Cẩm-hóa, Lương-hạ, Xuân-dương, lấn đến mỏ Sơn, Động-hỉ, cách tỉnh thành ước hơn ba trống canh. Thổ dân sở tại, phần nhiều theo giặc, thần đã thân hành đem quân và voi, do đường Quan-triều, tiến đóng ở đồn Giang-tiên để tùy cơ đánh dẹp».

Vua dụ nói: «Trước đây ta thấy giặc Vân đã bị tan vỡ, tưởng mặt Thái-nguyên đã được yên ổn, nên mới cho Chỉ sai ngươi đi đến Lạng-sơn để tiếp viện đánh dẹp. Nay, cứ tình hình này, thì ngươi từ trước đến giờ, việc đi đánh giặc thực không làm nên công trạng gì. Vậy truyền Chỉ nghiêm quở, nhưng chuẩn cho ở lại Thái-nguyên để dẹp giặc. Ngươi nên hăng hái cố gắng càng hơn, sớm trừ bọn giặc ấy để chuộc lỗi trước, nếu chậm trễ kéo dài, để đến nỗi cẩm quân, tổn lương, tướng sĩ mỏi mệt, thì phép nước rất nghiêm, quyết khó cầu xin rộng tha mãi được».

Vua lại cho việc bắt giặc ở Lạng—Bình đang rất cần, sai tỉnh Hải-dương phái thêm 300 thủ binh và 300 cơ binh, 15 cỗ súng thần công quá sơn, và thuốc đạn, giao cho phó lãnh binh Nguyễn Thọ Tuấn đi gấp đến Lạng-sơn hiệp cùng Hồ Văn Vân đánh dẹp. Còn quân và voi do Nguyễn Đình Phổ đã phái đi lần trước, chuẩn cho đặt cả dưới quyền cai quản của bọn Hồ Văn Vân để sự trách cứ thành công được chuyên nhất.

https://tieulun.hopto.org

Lại sai cai đội được dùng làm quản cơ là Tạ Quang Trí, Vũ Văn Ngôn, Vũ Văn Điểm và cai đội được dùng làm phó quản cơ là Nguyễn Quang Tửu đi đường trạm, đến quân thứ Lạng-sơn, lệ thuộc để sai phái.

Lại dụ bọn Hồ Văn Vân rằng: « Tra rõ những viên quản cơ trong chuyến đi theo Hoàng Văn Quyền làm hỏng việc này, tình hình nhút nhát thế nào, phân biệt từng người mà tham hặc, tâu lên ». Rồi vua cho bọn Tạ Quang Trí được bổ sung vào những chân quản cơ bị khuyết ấy.

Trấn thủ cũ ở Cao-bằng đã về hưu là Vũ Văn Tĩnh xin đi đánh giặc ở Bắc-kỳ; thống chế Nguyễn Tăng Minh đề đạt tâu lên. Vua bằng lòng cho, sai đi đường trạm đến Lạng-sơn, theo Hồ Văn Vân và Nguyễn Thọ Tuấn đem quân đi đánh dẹp.

Sai tỉnh Quảng-trị chọn 10 con voi trận do Kinh phải ra đóng giữ, giải đi giao cho tỉnh Quảng-bình, tỉnh Hà-tĩnh mỗi tỉnh 5 con. Quảng-bình đổi phái voi trận ở tỉnh 5 con, giải đi giao cho Nghệ-an 3 con, Thanh-ba 2 con, thay thế cho đủ số voi. Hà-tĩnh đổi phái voi trận ở tỉnh 5 con, giải đi giao cho Hà-nội; Hà-nội lại chọn voi trận ở tỉnh 5 con phái lên Lạng-sơn đi trận.

Sai thị vệ mang thuốc ở kho nhà vua chia đi các quân thứ Thái-nguyên, Tuyên-quang ban cấp để chữa cho quân sĩ nào đau ốm.

Vua bảo bộ Binh: « Trước đây, thổ tri châu châu Thất-tuyền, tỉnh Lạng-sơn là Nguyễn Khắc Hòa a dua theo giặc bao vây đánh úp Hoàng Văn Quyền; vả lại, hắn đã nhận quan chức triều đình, trở nảy dã tâm, đi theo giặc, chống lại quan quân, rất là đáng ghét! Vậy truyền Dụ cho bọn Hồ Văn Vân, Nguyễn Thọ Tuấn nên treo giải thưởng: hễ ai bắt hay chém được Khắc Hòa thì được

https://tieulun.hopto.org

thưởng 100 lạng bạc, và cho làm quan thất phẩm. Lại tra rõ xem ai là thủ nghịch từ Cao-bằng xâm lên đến Lạng-sơn, hễ ai săn bắt được tên ấy, sẽ được thưởng 300 lạng bạc và cho làm quan lục phẩm.

« Vả lại, thói cũ của người thổ phần nhiều hay chứa súng điều sang, một khi bị khua lên và dụ dỗ thì dễ đi theo giặc. Vậy ra lệnh cho bọn Hồ Văn Vân cùng với Nguyễn Đình Phổ ở Thái-nguyên : phàm quân dị đến đâu, trước hết truyền bảo cho thổ ty, thổ mục và thổ dân : nếu có ai trước đã theo giặc nay muốn quay đầu qui thuận, thì đem nộp tất cả súng điều sang sẽ được khỏi tội, cho về đề yên nghiệp làm ăn, mãi mãi không được làm súng ấy nữa. Kẻ nào vi phạm thì phải tội chết. Nếu ai cố ý giấu giếm, sẽ giết không tha.

« Lại truyền Chỉ cho đốc, phủ, bố, án các tỉnh Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng, Lạng-sơn cấm người dân không được cùng với thổ dân đổi bán diêm tiêu, lưu hoàng làm thuốc súng ; các thổ dân còn dám cùng nhau mua bán diêm tiêu, lưu hoàng thì từ 1 lạng trở lên cũng bị khép vào tội chết ».

Suất đội Thủy quân Phan Văn Bối, cai quản biền binh và 2 đội Ngân sang đi chiếc thuyền hiệu chữ « Định » đề vận chở súng đạn, diêm tiêu, lưu hoàng và tiến đến nơi quản thủ Gia-định (Súng đồng phá-địch trung tướng quân 10 cỗ, súng đồng xung tiêu 6 cỗ, chấn địa lôi 3.600 quả, diêm tiêu 200 cân, lưu hoàng 40 cân, tiền kho ở Kinh 10.000 quan). Thuận gió, thuyền đi nhanh, vừa 5 ngày đã đến cửa biển Cần-giờ.

Vua biết tin, bảo thị thần : « Việc này nếu không có thần giúp, sao được như thế ? » Liền sai Lễ bộ sửa lễ tạ miếu Nam-hải long vương ; thưởng cho Phan Văn Bối kỷ lục một thứ, ngân tiền Phi long hạng lớn 5 đồng ; biền binh mỗi người được tiền lương một tháng ; hai

https://tieulun.hopto.org

đội Ngân sang được lưu lại ở quân thứ, theo các tướng quân, tham tán làm việc bắt giặc.

Vua sai truyền dụ cho bọn tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định: « Mấy lần căn cứ vào lời người phải đi tâu trình và công việc đánh thành, thì hình như có người ngầm thông tin tức với giặc, như tháng trước, ta định đánh phá thành, thì giặc đã biết trước để phòng bị; gần đây, định đốt lửa để phá cửa thành, thì giặc lại biết được, lập tức chất đống đất và đá để lấp. Các việc như thế, nếu không có người ngầm thông tin tức, sao có thể biết được? Vậy phải lập tức bí mật dò xem đích ai, tra bắt để trừng trị, không để cho bọn ấy ở trong tiết lậu ra, làm hỏng việc không phải là nhỏ.

« Lại, trước kia, theo lời bọn Tống Phước Lương tâu, xin làm ra chấn địa lôi để đủ dùng cho việc quân, và chấn địa lôi ấy được lợi khi đánh thành, ở kinh cũng đã mang thêm đi hơn 700 quả rồi. Nếu ở trong quân có thể làm ra, để khi cần dùng được đầy đủ thì càng tốt. Nhưng cách làm ngòi thuốc cốt phải cẩn thận, giữ kín đừng để cho người khác bắt chước mới được. Vả lại, các hạng đại bác bắn ra, viên đạn còn nhặt lấy để dùng được, duy phóng chấn địa lôi thì đắc lực hơn hết, vì đã giết được giặc, mà giặc lại không thể nhặt để dùng được nữa. Hiện nay phải đắp núi đất đem tất cả các hạng đại bác lên để bắn. Duy các hạng súng chỉ bắn thường thì đành rằng nên từ trên cao bắn xuống. Còn như súng « xung tiêu » vốn có thể bắn vọt bay cao, nếu ở chỗ đất phẳng, cũng không lo không lọt vào thành được, huống chi tiếng nổ lại rất dữ dội. Cần nên đặt ở đất phẳng, hoặc đắp bệ đặt súng chỉ cao dăm ba thước, cốt được bình ổn để khỏi đổ nhào, chứ không nên mang để trên núi. Núi đất lại thấy chưa tiện đâu. Lại nữa, ở trên núi đất, về phía 2 bên khẩu súng, nên kên tre làm cái ụ,

https://tieulun.hopto.org

trong đồ đầy đất, để cho người bắn súng có chỗ ẩn nấp, không lo súng đạn bên địch, thì yên tâm mà bắn, mới có thể giết được giặc.

« Nay lại định thêm cách thưởng về việc đánh bằng bắn chấn địa lôi. Khi nào bắn, thì sai người mang thiên lý kính lên chòi vọng địch để xem, viên đạn nào sịt, thuốc không nổ, hoặc vỡ ở trong khoảng không mà rơi xuống, thì đem người chế tạo và người diễm phòng ra trừng trị; viên đạn nào bắn vào thành, rơi xuống đất nổ ngay, thì mỗi viên đạn được thưởng một đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Và giản hoặc có đốt phá được nhà cửa ở trong thành, và làm bọn giặc bị thương, sẽ tùy theo nhẹ nặng, chước lượng khen thưởng ».

Bổ Hoàng Văn Viện làm phó vệ úy vệ Tác võ, quân Thần sách.

Cho phó lãnh binh tỉnh Bắc-ninh là Trần Văn Di làm lãnh binh tỉnh Bắc-ninh; hiệu úy vệ Cẩm y, lấm thủ phó vệ úy là Nguyễn Văn Thu làm phó vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách. Cai đội ở Hồ uy Tiền vệ là Nguyễn Văn Ưng làm phó vệ úy vệ Trung võ, cai đội ở Ban trực Hậu vệ là Lê Phúc Thư làm phó vệ úy Tuyển phong Hữu vệ.

Chuyển bổ: án sát Tuyên-quang là Nguyễn Hữu Gia làm án sát Hà-nội; án sát Hà-nội là Hồ Sĩ Lâm làm án sát Tuyên-quang.

Triệu bố chính Quảng-ngãi là Lê Nguyên Trung và án sát Khánh-hòa là Hồ Hữu Thẩm về Kinh đợi Chỉ, cho án sát Quảng-ngãi là Nguyễn Đức Hội thăng thự bố chính.

Phỉ mục (1) Lạng-sơn là Nguyễn Khắc Hòa, cùng với phỉ mục Cao-bằng là Bế Văn Huyền đem đồ đảng đến

(1) Phỉ mục: Người cầm đầu bọn giặc.

https://tieulun.hopto.org

bao vây tỉnh thành Lạng-sơn, quân chúng đến hơn một vạn. Phía ngoài thành, giặc lập đồn đóng giữ khắp núi, đầy đồng. Án sát Trần Huy Phác hỏa tốc đưa thơ đến Bắc-ninh để cáo cấp, nói: dân 7 châu thuộc hạt Lạng-sơn theo giặc đến quá nửa, mà quân trong thành vừa ít vừa yếu, thực khó giữ nổi. Vậy xin gấp phái quân đến cứu và xin phi báo các tỉnh lớn đến tiếp ứng. Bố, án Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài và Trần Thế Nho đem việc này tâu lên.

Vua bảo bộ Binh: «Trước đã có Chỉ cho An—Tĩnh tổng đốc Tạ Quang Cự phái ra 1 quản vệ, bốn, năm trăm biền binh đi đến Thanh-ba để bắt giặc, nay việc bắt giặc ở Lạng-sơn cần hơn, hẳng phái vệ úy ở Long võ Hữu vệ là Nguyễn Tiến Lâm đem cai đội Cẩm y là Hoàng Cung, Đoàn Lâu, theo đường trạm, đi gấp. Nếu biền binh Nghệ-an trước đây phải đi đã lên đường, thì người cai quản là phó vệ úy, thì chuẩn cho Tiến Lâm sung là vệ úy; nếu người được phái đi là vệ úy thì hiệp với quân suất cùng đi Lạng-sơn, hội đồng với Hồ Văn Vân và Nguyễn Thọ Tuấn để đánh dẹp. Việc được yên, Nguyễn Tiến Lâm sẽ được lấy tư cách là vệ úy, trật chánh tam phẩm, tạm sung làm lãnh binh tỉnh Lạng-sơn».

Vua lại truyền Dụ cho tuần phủ Lê Đạo Quảng: «Nếu đã theo Chỉ Dụ trước, đi tắt đến Lạng-sơn, thì phải xem cơ hội mà làm, nếu chưa lên đường thì nên giục ngay thổ ty, thổ mục và thủ hạ đắc lực ở Quảng-yên, chi cấp cho tiền, gạo mang theo, do đường cái lớn, đi sang Hải-dương, qua Bắc-ninh, rồi hội với lũ Hồ Văn Vân mang nhiều súng, gươm, quân, voi, đi nhanh đến tiếp viện đánh dẹp, để sức mạnh của quân được nhiều, chóng được thành công, không được chậm trễ». Lại sai Hà-nội phát ra 10 cỗ đại bác quá sơn và thuốc đạn, vận chuyển đến quân thứ bọn Hồ Văn Vân; binh bộ chọn

https://tieulun.hopto.org

trong quân Hộ vệ, và Cảnh tất lấy 5 người bắn giỏi, đi đường trạm để theo đánh giặc.

Cho phó vệ úy vệ Trung võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Ưng làm vệ úy, trật tăng tam phẩm, sung làm phó lãnh binh tỉnh Bắc-ninh, chuẩn cho ngay hôm ấy, phải đi đến quân thứ Thái-nguyên, theo Nguyễn Đình Phổ đi bắt giặc. Ưng năm nay đã hơn 60 tuổi, vào bệ kiến, từ tạ xin đi.

Vua thấy người khỏe mạnh, nhanh nhẹn, cho chiếc áo trận hàng màu, có lót và bảo: « Ngươi tuổi già mà sức còn mạnh. Nay tỉnh Thái-nguyên có việc, giao cho cầm quân, không sợ ngươi nhút nhát, mà chỉ lo ngươi táo bạo, khinh địch, nên phải thận trọng càng hơn, mới có thể thành công, phải nghiêm kính nhé! ».

Ra lệnh cho các tỉnh Hà-nội, Hải-dương, Nam-định, Sơn-tây và Hưng-yên chiếu theo số biền binh tỉnh hạt mình đã mãn ban về nghỉ đều phải lưu lại lại ngũ để sai phái.

Truy đoạt quan chức nguyên tổng đốc Long–Tường là Lê Phúc Bảo.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Lê Phúc Bảo khi giặc Khôi mới nổi loạn, đem lãnh binh đi đánh giặc, giao cho con là Lê Phúc Đồng, đi đường thuận tiện, đến Kinh tâu báo. Ta đã giáng Dụ khen thưởng và trao cho Lê Phúc Đồng chức cai đội, hàm chánh lục phẩm. Không ngờ Phúc Bảo hèn kém, vô tài, đã để mất thành trì, lại để giặc bắt được, làm đồ quân, nhục nước, không tội gì to bằng. Vậy chuẩn cho truy đoạt quan chức ngay; còn Phúc Đồng cũng phải cách chức, giao cho đi quân thứ Gia-định, trở sức làm việc để chuộc tội ».

Hộ lý ấn quan phòng của tổng đốc là bố chính Đặng Văn Bằng, án sát Bùi Văn Lý và lãnh binh Nguyễn Đăng Huyên, tâu nói: « Cha con anh em Mạc Công Du

https://tieulun.hopto.org

trước đã từng nhận quan chức của giặc, sau lại mưu bắt cả người và thuyền đi sứ của giặc. Như vậy tâm tích đen trắng lẫn lộn, chưa được rõ ràng lắm ».

Vua dụ cho Hộ lý tuần phủ Hà-tiên là Trịnh Đường phải dẫn Mạc Công Du, Mạc Công Tài, Mạc Hầu Diệu đến Gia-định, do tướng quân tham tán cho gộp cả lại với Mạc Hầu Hi (Hi trước theo ở quân thứ Thái Công Triều), phái người giải về Kinh để hỏi rõ tâm tích. Du chưa lên đường, đã bị ốm chết. Bọn Tài, sau khi đến Kinh, bị giao cho bộ Binh tra hỏi. Hi bị tống ngục; Tài, Diệu chuẩn cho do Bộ chờ Chỉ định đoạt.

Ra lệnh cho bố, án Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài và Trần Thế Nho phải đi đò xét quân thứ Lạng-sơn; bố, án Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm phải đi đò xét quân thứ Tuyên-quang. Tất cả đều căn cứ vào tình hình, ba ngày một lần tâu lên.

Lại vì quân quân ở Tuyên-quang đi sâu vào biên giới, vua bèn sai chiếu theo từ tỉnh thành đến quân thứ tính đường đất, liệu lượng đặt vọng canh ở bên đường, cho thổ binh, thổ dân canh giữ, cốt cho liên lạc không ngừng để thông tin tức.

Vua sai đình thần truyền dụ cho Tuyên-quang đạo tổng đốc quân vụ Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ rằng: « Tháng trước bọn ngươi đem đại binh đi đẹp giặc ở Vân-trung, đến đâu không ai dám chống, bọn giặc đã sợ bóng gió, chạy trốn rồi. Nay hai tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng hiện bị bọn giặc bao vây. Về mặt Lạng-sơn, lần lượt đã trưng điệu biền binh ở các tỉnh hợp lại để đẹp, tin rằng có thể hẹn ngày thành công được. Duy ở Cao-bằng, đã lâu không có tin tức gì; nay bọn ngươi đem đại đội binh đông, đã đến Vân-trung, nếu bắt được tên nghịch Vân đóng cũi đưa về kinh sư, càng tốt; nếu hắn đã trốn tránh trước rồi thì ta cũng không

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phải lùng tìm khắp rừng, chỉ nên phá tan sào huyệt là đủ. Rồi, theo như Chỉ Du trước, sức cho thổ dân đem nộp hết súng điều sang: cái còn tốt thì để dùng, cái đã hỏng thì hủy bỏ đi, để cho chúng sợ oai quân ta mãi mãi, thế là xong việc. Nhưng cũng tùy tiện mà làm việc, chớ nên để chậm. Cần phải gấp đường đi chóng đến Cao-bằng, đánh giải vây cho đồn núi Ninh-lạc, thì biên binh sẽ khỏi phải xông pha lâu ở nơi sơn lam chướng khí, mà tỉnh thành Cao-bằng cũng chóng lấy lại được, mà việc đánh dẹp ở Lạng-sơn cũng được dễ dàng. Thực là kế hay nhất.

« Còn như lương quân, nên cho mỗi người mang theo lương ăn 10 ngày. Giản hoặc có thiếu thốn, ở đâu thì lấy ở đấy. Vả lại, thổ dân xứ này phần nhiều theo giặc, chúng có tích trữ, chỉ tiện giúp lương cho giặc, thì nhân cái lương ấy, ta có thể tự tiếp tế được. Khi đại binh đã đến Cao-bằng, giặc thất tan vỡ, ở đấy có kho cũng tự trước, lương của quân càng được đầy đủ. Rồi nhân thế thắng, chuyển đến Lạng-sơn, dẹp yên dư đảng một thể. Bấy giờ sẽ do đại lộ Bắc-ninh, hát khúc khải hoàn, công ấy không gì lớn hơn được. Ta tính kỹ vài bốn lần, muốn đánh giải vây cho Cao-bằng, trước phải đánh dẹp thổ phỉ ở Lạng-sơn, sau mới đến bắt giết tên nghịch Vân. Các ngươi nên kính cẩn tuân theo, chớ xao lãng! ».

Vua bảo Nội các rằng: « Thự bố chính Phạm Phổ và án sát Lê Bình Trung ở Tuyên-quang vì án nghịch Vân gây nên tai biến, đều phải cách chức, sau vì Phạm Phổ ở trong quân tự tử chết, đã có Chỉ cho khai phục quan hàm trước. Nay nghĩ lại bọn ấy là bầy tôi giữ bờ cõi, nhưng vô về cai trị không đúng đường, gây nên án lớn, tội đó đã không thể chối được. Phạm Phổ tuy chết, chưa đủ che được tội, nên cứ theo Chỉ Du trước, cách chức, truy thu lại bằng sắc, Lê Bình Trung cũng phát làm lính

https://tieulun.hopto.org

ở trong quân của Lê Văn Đức, chịu sai phái làm việc, để làm gương răn cho những quan lại ở biên giới làm hỏng việc.

Bọn giặc ở Ninh-bình hơn 200 tên đánh phá trại Cuông-lỗi, đón đường cái quan cướp bóc hành khách và những người buôn bán, lại quấy rối đồn Lý-nhân, cướp lấy khí giới ở đó.

Việc ấy tâu lên, viên quản bảo Lê Văn Vượng phải phạt trượng và cách chức, phát đi làm lính; hộ lý tuần phủ Lê Nguyên Hi phải giáng hai cấp, án sát Nguyễn Bá Thản phải giáng một cấp, trách cứ phải nghiêm ngặt đốc thúc biền binh đi đánh dẹp.

Đình thần bàn lại danh sách xử án mùa thu năm ấy, tâu lên. Vua xét lại kỹ lắm, chuẩn cho giảm tội chết, phát làm quân 70 người, phát đi quân thứ để làm việc 22 người, được tha 10 người.

Tỉnh Ninh-bình, trước đây, vì nước lụt tràn về, lúa đồng bị ngập, đến mùa gặt, chỉ được độ ba phần mười. Quan tỉnh đem tình hình ấy tâu lên. Vua dụ cho thuế vụ đông năm này, và tất cả tiền và thóc thuế còn thiếu từ năm trước đáng phải thu vào mùa hạ năm nay, đều cho hoãn đến mùa hạ sang năm đem nộp.

Tù phạm phủ Thuận-an, tỉnh Bắc-ninh phá ngục. Binh dịch thuộc phủ ấy cố sức vây bắt hơn 20 phạm nhân hoặc chém, hoặc bắt, không sót một tên nào. Việc ấy tâu lên, vua sai thưởng cho binh dịch 300 quan tiền. Điển ngục cai đội Trương Văn Chuẩn phải cách chức, ngục tốt phải phạt trượng, quyền nhiếp quản phủ Phạm Văn Đức và tri phủ Nguyễn Văn Lý vì đi việc quan vắng, đều phải giáng 1 cấp.

Sai tỉnh Hà-tĩnh triệu tập những biền binh thuộc tỉnh ấy đã mãn hạn về nghỉ đều tựu ngũ, rồi phái 1 quản vệ, 500 biền binh đi đóng giữ tỉnh Thanh-ba.

https://tieulun.hopto.org

Cho bố chính tỉnh Hưng-yên Vũ Tuấn, làm bố chính tỉnh Quảng-yên, bộ lý ấn quan phòng của tuần phủ. Còn ấn triện của bố chính Hưng-yên giao cho thự tuần phủ Trịnh Quang Khanh kiêm lãnh.

Trao cho tổng đốc An—Tĩnh Tạ Quang Cự làm tổng thống quân vụ đại thần, đi lên Lạng-sơn đánh giặc, cho mang theo cả ấn quan phòng cấp cho tổng thống quân vụ.

Vua dụ rằng: « Nay bọn giặc Lạng-sơn, thế rất nhông nháo, nên đặc cách sai ngươi đi. Ngươi phải đem ngay các vệ lần trước ở Nghệ-an phải đi Hà-nội, ở Hà-tĩnh phải đi Thanh-ba và linh Vũ lâm đồn thủ ở Hà-nội chuyển qua tỉnh Bắc-ninh, đốc thúc biền binh của Hà-nội và Nam-định phải đi ngăn chặn, cùng với các hạng binh dõng của Lê Đạo Quảng và Nguyễn Thọ Tuấn, mang nhiều súng ống, thừa lúc giặc ở Lạng-sơn đề đánh dẹp, cốt giết tan giặc kỳ, đi thẳng đến Cao-bằng, dẹp nốt dư đảng. Cần phải tập hợp quân lực cho hùng hậu, điều khiển cho hợp nghi, sớm thành công to, để đón lấy phần thưởng lớn nhất.

« Vả lại, khi đại binh đi tiễu, nên thưởng phạt cho sáng suốt và giữ được tin, để khuyến khích quân đội. Vậy chuẩn định: không cứ quan, quân hay thủ hạ, nếu ai bắt sống được 1 tên giặc, thưởng 3 lạng bạc, chém được 1 tên giặc, thưởng 2 lạng bạc. Từ chánh phó quản vệ đến suất đội, nếu ai nhút nhát, lùi lại thì chém ngay để rao trong quân. Còn ai ra trận hăng hái, can đảm, có khi bị thương hay chết, thì chuẩn cho theo cách thức thể lệ trước mà thưởng cấp.

« Lại, đến kho tỉnh Bắc-ninh, liệu lấy bạc lạng và ngân tiền Phi long hạng lớn và hạng nhỏ, mang theo đến quân thứ để chuẩn bị làm phần thưởng ».

https://tieulun.hopto.org

Vệ úy sung lãnh binh Hà-nội là Trần Đức Vịnh tuổi già và ốm, được chuẩn cho : với hàm cũ, về làng hưu trí. Cho vệ úy vệ Cẩm y là Vũ Văn Tử tạm sung làm lãnh binh Hà-nội, đem cai đội vệ Cẩm y là Phạm Văn Hòa và Nguyễn Văn Kỷ theo đường trạm, đi trước, đợi hôm Tạ Quang Cự đến Hà-nội, thì đi tòng chinh. Lại ra lệnh cho Hà-nội, Nam-định đều phải 2 quản cơ, 1.000 biền binh đi đến Bắc-ninh, cũng đợi Quang Cự tiến đến, sẽ lệ thuộc theo đi làm việc quân.

Cho thự Hữu quân đô thống phủ chưởng phủ sự là Nguyễn Văn Xuân quyền lãnh ấn quan phòng tổng đốc An — Tĩnh. Con là Nguyễn Văn Huyên và Nguyễn Văn Hòa ở Hữu sai Nhất đội thuộc trong sổ quân của tổng đốc đều được chuẩn cho mang theo để sai khiến. Phó vệ úy ở Hậu bảo Nhất vệ là Lê Quang Quảng, và phó vệ úy ở Hậu bảo Nhất vệ là Trần Ngọc Cần đều đem vệ binh để lệ thuộc vào đó.

Sai thống chế Thần sách Hữu doanh là Tôn thất Bằng quyền lãnh ấn triện của Hữu quân.

Nguyên phó vệ úy ở vệ Nghiêm võ, quân Thần sách hưu trí, là Hồ Bôi, đã hơn 70 tuổi, thấy Bắc-kỳ có việc, cố xin đi làm việc quân, được Nguyễn Văn Xuân dẫn đạt tâu lên. Vua khen là có chí, bèn ưng thuận lại cho Bôi làm Thần sách phó vệ úy, chuẩn cho mang cả con là Hồ Văn Trường cùng lên Lạng-sơn, theo Tạ Quang Cự đi bắt giặc.

Phó lãnh binh Hà-nội là Hồ Văn Vân đem quân tiến lên Lạng-sơn cứu viện dẹp giặc, đi đến trạm Lạng-nhân, nghe nói phía trước có nhiều bọn giặc chặn đường, tự cho là đường xa, quân ít, bèn lui về đồn Quang-lang, vừa đến núi Nhiên-linh, bỗng thấy tên ngụy xưng quản cơ của giặc là Hà Văn Vân đem hơn nghìn đồ đảng xông lại đánh : Vân bị giặc bắn tin, chết tại trận. Cẩm y hiệu úy

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Lễ và biền binh cùng đi chuyến ấy đều chạy tán loạn. Giặc bèn lan tràn đến các huyện Hữu-lũng, Lục-ngạn, Bảo-lộc thuộc tỉnh Bắc-ninh. Người giữ đồn Quang-lang là Lê Đình Mưu lui về đồn Tiên-lệ, đem việc ấy báo lên. Bố chính Nguyễn Khắc Hài và án sát Trần Thế Nho phái ngay biền binh đi chống giữ, rồi đem việc ấy tâu lên.

Vua phê bảo: « Không cần phải phân phái nhiều ngả, quân của tỉnh ít và yếu, nên đã phái sẵn lính kinh đi rồi ». Lại dụ Nội các: « Hồ Văn Vân, dọc đường, gặp giặc, khi đánh nhau, quân ít, không địch nổi, lại hay hết lòng tiết nghĩa, bỏ mình, rất đáng thương tiếc, sao nỡ cho là khinh địch tiến liều hỏng việc, mà mai một cả lòng trung, chết vì việc nước ư? Vậy truy tặng chức lãnh binh, hàm chánh tam phẩm, thưởng thêm 50 lạng bạc cấp cho gia đình ».

Cho phó vệ úy ở Hồ uy Hữu vệ là Vũ Đình Quang sung làm phó lãnh binh ở Hà-nội. Cho viên bị cách là Lê Văn Quý được khai phục làm phó vệ úy ở Hồ uy Hữu vệ. Quý, trước kia làm thự đốc ở Thanh-ba, có lỗi, phải cách, đến nay lại được dùng.

Tổng đốc đạo Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ từ đồn Giang-tiên về đóng ở xã Cuông-vinh huyện Động-hỉ. Được tin bọn giặc chia đường xâm lấn, quấy nhiễu, gần đến bức bách tỉnh thành Thái-nguyên, Thổ, Man, sở tại và người Thanh ở các mỏ vàng, mỏ bạc, mỏ sắt theo nhiều. Phổ mới tâu xin điều thổ tù ở Sơn-tây là Đinh Công Trọng trích lấy năm, sáu trăm dân Man, ai nấy đeo súng điều sang, đi theo sai phái để giúp cho được việc. (Trọng người xã Vĩnh-đồng, huyện Mỹ-lương-

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Những dân Man thuộc quyền của Trọng vốn có tiếng là bẩn giỏi).

Vua dụ rằng: « Thổ binh của Đinh Công Trọng, trước đã được Lê Văn Đức mang đi đánh giặc, hiện nay đã đến Vân-trung, tình thế khó điều đi được. Ngươi nên xét xem các thổ ty, ai là người được việc, không cứ ở thuộc hạt hay ở hạt khác, phàm nơi cần tiện có thể trưng điều được thì chuẩn cho thông tư để điều đi thật nhiều, cấp cho tiền và gạo, mang theo đi bắt giặc, để thanh thế được to.

« Hiện nay, về mặt Lạng-sơn, đã lựa sai Tạ Quang Cự thống lãnh đại binh, tiến lên để dẹp. Một khi ngựa đến, tin rằng có thể thành công. Ngươi cũng là một viên tổng đốc quan to, cai quản biên binh cường tráng tinh nhuệ hơn hai nghìn người, không phải là ít. Thế mà từ trước đến giờ, không từng đánh được một trận, chém được một tên, làm nên công trạng gì, nếu không thẹn với lòng, há không sợ phép nước ư? Từ nay phải làm thế nào ra quân kỳ để đánh được giặc, dũng cảm tiến lên bắt giết hết sạch bọn giặc ở một dải Thái-nguyên. Không thế, thì cái tội nhút nhát ấy sẽ bị khép theo quân pháp, quyết khó chối được. Và, trong số vài nghìn biên binh mà ngươi đem đi đó có nhiều quân tinh nhuệ miền Nam, miền Trung, chia ra chống giữ các nơi, dù thấy hơi ít, nhưng nếu tụ lại một nơi thì binh lực thực đã to và nhiều. Hiện nay, bọn giặc chia ra quấy rối nhiều ngả, thế lực của chúng càng tỏ ra ít và yếu. Ngươi nên liệu tính để 1 quản cơ đắc lực và dũng, ba trăm biên binh ở lại giữ tỉnh thành. Vả lại, tỉnh thành ấy vốn đã kiên cố, thì giữ cũng dễ. Vì phỏng chúng có nhân kẽ sơ hở đến vây, cũng không lo gì. Ngươi phải tập hợp sức quân cho dày đặc, đi thật nhanh, trước hãng dồn sức vào một đường áp lại bao vây mà đánh dẹp thì thế lực

https://tieulun.hopto.org

ta nhiều, nó ít, ta chủ, nó khách, khác xa hẳn nhau, có thể muôn phần tất thắng. Nếu làm một trận được to, bắt và chém được nhiều, bọn này đã bị thua thiệt thì bọn khác nghe tin tất phải tan vỡ. Nếu chúng chưa trốn, thì ngươi đem số quân đã thắng trận đó, lần lượt tiến đánh tiễu trừ thực hết ; thế thì không những đã khỏi phải đóng quân lâu ở nơi sơn lam chướng khí, mà cái cơ đánh dẹp mới dễ thành công ».

Cho suất đội ở Ban trực Tiền vệ được gia ấm, hàm phó quản cơ là Đoàn Văn Sách, làm phó quản cơ, theo sự sai phái của Tạ Quang Cự ; suất đội ở Ban trực Hữu vệ là Ngô Văn Giai được dùng làm phó quản cơ, theo sự sai phái của Nguyễn Đình Phổ ; đều được chuẩn cho có khuyết thì được bổ. Lại vì phó vệ úy vệ Uy võ quân Thần sách là Trần Như Đoan ở quân thứ Thái-nguyên bị ốm, bèn cho hiệu lực đội trưởng là Phạm Văn Tường làm thành thủ úy, lại làm thự phó vệ úy, đi thay Trần Như Đoan, quản lãnh vệ binh, theo làm việc trong quân đội.

Sai Binh bộ phát cho ba mươi cỗ súng thần công ở kho trong Kinh, mang đi đường tram, cùng với hai mươi cỗ súng quá sơn ở Hà-nội, đều soạn đủ thuốc đạn, giao cho Tạ Quang Cự mang đến quân thứ.

Các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định, đem tình hình việc quân tâu nói : « Quân ta luôn luôn giữ núi đất, bắn súng đại bác, cửa thành và chòi canh của giặc bị đánh phá cũng có, đài súng trên thành bị hư hỏng cũng có, nhà cửa trong thành bị phá nát cũng có, trong đó bọn giặc bị chết và bị thương nhiều hay ít, không thể biết rõ giặc, nấp ở trong thành bắn ra, quân ta cũng có một vài người bị thương và chết. Vả lại, thế giặc hiện nay đã cùng quẫn rồi, liều chết giữ ở trong thành, xét ra cũng không có ngón tài gì khác. Duy có điều là

https://tieulun.hopto.org

hình thế thành ấy hiểm trở kiên cố, nên chưa dễ thu công ngay được, chỉ hằng ngày bắn luôn đại bác, để cho giặc phải kinh sợ tan vỡ, rồi mới thừa cơ đánh phá được. Còn quân ta đi tuần tiễu ở ngoài lũy, thấy tên giặc nào nhân lúc sơ hở lẻn ra, thì chém hoặc bắt sống đem nộp, liền chiếu theo thể lệ mà thưởng cấp cho. Nhưng đó là những việc tuần bắt tầm thường, không dám tâu nhàm lên.

« Nay quân ta tiến sát đến tận bên quách mà vây thành, đã sức cho các nơi phải theo phần đồn tấn mà canh phòng nghiêm ngặt, bọn giặc quyết không dám ra để trông nhờ được một vật gì. Còn như Quang-hóa là đường chạy trốn của bọn giặc, thì đã tuân theo lời dụ, chọn binh dõng tinh nhuệ phái đi đóng đồn ở các nơi như cầu Tây-hoa (tên cũ là Tham-lương) và Quang-uy, [illegible] hơn ».

Vua dụ rằng : « Nay sáu tỉnh Nam-kỳ đều đã lấy lại được, giặc giữ cô thành đã như cá ở trong nồi, sớm chiều đợi chết. Quân ta vây đánh bốn mặt trổ sức cũng dễ. Hiện nay tướng quân tham tán, tuần phủ và tán tương đến hơn 10 viên, thì tướng có thừa người ; quan quân và hương dõng đến hai, ba vạn thì quân có thừa sức ; nhiều lần chở đến súng xung tiêu và quả chấn địa lôi thì đồ dùng của quân cũng thừa rồi. Nay sự vụ quân cơ ở Kinh đương khẩn cấp cần người để sai phái cũng nhiều. Vậy tham tán Lê Đăng Doanh, Hoàng Đăng Thận, tán tương Trần Chấn, Trương Phúc Đĩnh đều cho đi đường trạm, về Kinh trước để cung chức. Biền binh các vệ nguyên phái theo Phan Văn Thúy trước, đã khó nhọc lâu ngày, nên trích trước lấy 2 vệ, cho về hàng ngũ ở Kinh. Còn như các hạng thủy quân, phần nhiều hiện nay chỉ là trông coi thuyền bè, đợi sang năm,

https://tieulun.hopto.org

thuận gió, chạy về mà thôi, không quan hệ đến việc đánh dẹp nữa. Vậy nên liệu tính để lại độ năm trăm người cốt đủ coi giữ thuyền. Còn thì cũng đều cho rút về tất cả. Các tướng quân tham tán lập tức phải chiếu theo số biền binh hiện để lại, chia đặt đồn canh, không chất trẻ tràng sơ hở, những văn thư có, nghĩ cách chiếm lấy thành trì, cho chóng xong việc.

« Lại, xét tờ tâu có nói: bọn giặc bắn ra, quân ta cũng có bị thương và chết một hai người. Kể ra, ở dưới mũi tên hòn đạn, sao cho giữ được không thiệt hại? Khi có người bị thương hay chết, càng chứng tỏ rằng ba quân vâng theo mệnh lệnh; sao không kể rõ thực số, trở nói những lời hàm hồ như thế? Lại có nói: quan quân đi tuần tiễu, có khi chém được bọn giặc, nhưng cho đó là việc thường, không dám tâu nhàm, thử nghĩ xem việc ấy tuy là công trong tầm thường, nhưng cũng là việc hai hoặc chém được giặc, chả hơn là cứ theo kỳ tâu lên, nói sơ qua một lượt ư? Lại như nói: đã sức cho biền binh đi tuần tiễu bốn mặt, bọn giặc quyết không dám lại ra để trông nhờ một vật gì. Nhưng gần đây, nghe nói trong bọn giặc còn có bốn năm tên kết thành bọn, đóng dây mà ra, đội lá chuối và cỏ vào thành; thế mà quan quân không từng bắt chém được một đứa. Nếu tin đó quả đúng thì lời tâu về việc này hình như chưa thực. Nay phải làm thế nào, để ý canh giữ ngặt hơn, khi có bọn giặc lẻn ra, thì phải chặn giết ngay. Chúng mất vây cánh, ngày càng quẫn ngặt, thế tất chóng chết ».

Lời dụ đến quân thứ, tham tán Lê Đăng Doanh vì ốm, chưa thể lên đường được, dâng sớ xin triển hạn.

Vua dụ cho Đăng Doanh được lưu lại ở quê nhà để chữa bệnh khi khỏi bệnh rồi, lại giữ chức tham tán, hợp với các tướng quân và tham tán khác cùng bàn tính làm việc, đợi đến sang năm sẽ lại ban Chỉ tuyên triệu.

https://tieulun.hopto.org

Thự tuần phủ Hưng-yên là Trịnh Quang Khanh tâu nói: « Việc công trong tỉnh hạt, phải phân phái đi nhiều ngả, vậy xin cho để biền binh 3 cơ Hữu tiệp, Hậu tiệp, Hữu kinh thuộc tỉnh Hưng-yên được cứ lưu lại tại ngũ, đợi sau này việc ít lại chiếu lệ chia ra từng ban ». Vua bằng lòng cho.

Cho cai đội thủy quân là Lê Văn Luận làm phó vệ úy ở vệ Tiền thủy; Nguyễn Văn Cần làm phó vệ úy thủy quân ngạch ngoại.

Bãi việc trồng đay ở các địa phương từ Hà-tĩnh trở ra Bắc.

Trước kia vua cho vỏ đay cần dùng nhiều, nên dụ cho các quan địa phương trong Kinh và ngoài các tỉnh chọn những đất ưa đay để trồng. Từ Hà-tĩnh trở ra Bắc gần đây chưa thấy thành hiệu, có khi làm khổ cho dân. Vua biết cái tệ đó, nên ra lệnh bãi bỏ việc ấy.

Bố chính Hải-dương là Trần Văn Tuân tâu nói: « Dân xiêu giạt đến kiếm ăn ở tỉnh này, mấy lần nhờ được chẩn cấp, đều đã có về khá trở về quê hương rồi, duy còn lại đến vài trăm người già, trẻ con và ốm yếu. Vậy xin theo như Dụ trước, ưu hậu chẩn cấp cho một lần nữa thôi ».

Vua nghe theo lời xin ấy, nhân hỏi thị thần là Phan Huy Thực, Trần Danh Bưu: « Các ngươi nghe tình trạng dân Bắc-kỳ gần đây thế nào? ». Thị thần tâu: « Gần đây, người ở Bắc-kỳ đến, đều nói năm tỉnh Nam-định, Hải-dương, Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, lúa mùa đã chín, dân đã có lương ăn; duy có tỉnh Hưng-yên bị hại vì nước lụt, dân còn kém đói ». Vua nói: « Tỉnh Hưng-yên mất mùa đói kém, may còn có kho chứa của 5 tỉnh lớn ấy có thể tùy phương cứu chữa được; nếu các hạt đều thế cả thì kho tàng nhà nước, đâu có thể giúp tất cả được? »

https://tieulun.hopto.org

Bãi thể lệ các trạm chạy đệ công văn theo kỳ hạn hàng tháng đã định.

Năm trước, chuẩn định : cứ nửa trước tháng, miền Bắc thì Hà-nội, miền Nam thì Gia-định đều phát cho chạy giấy về Kinh một lần ; nửa sau tháng, ở Bộ phát đi một lần, để người và ngựa được quen ; đến bấy giờ tin quân báo tới tấp, ngựa chạy trạm đã quen, nên mới bãi bỏ lệ trên.

Lại cho Nguyễn Hữu Tố quyền đốc học tỉnh Quảng-nam. Tố, trước ở Quảng-nam, vì có mẹ già, được nhờ ơn cho ở nhà nuôi mẹ để trọn đạo hiếu ; đến bấy giờ, vào Kinh hậu bổ, gặp khi đốc học Lê Đình Dư ốm chết, nên lại được về nơi làm việc trước.

Bỏ chức quản đạo ở 3 đạo Phan-rang, Phố-hài, Ma-ly và chức thủ ngự ở cửa biển Phù-mỹ thuộc tỉnh Bình-thuận. Địa hạt 3 đạo đã có các quan phủ huyện chia trị ; cửa biển Phù-mỹ nông hẹp, từ trước không có thuyền bè ra vào. Thự tuần phủ là Hoàng Quốc Điều đem tình hình ấy tâu lên, nên vua sai bỏ bớt mấy chức đó.

Cho Tạ Quang Linh làm phó vệ úy ở Hổ uy Tả vệ ; thự phó vệ úy ở Long võ Hậu vệ là Nguyễn Văn Gia làm phó vệ úy ở Hổ uy Hậu vệ, đều đem vệ binh và 5 đội Tả sai nhất, Tả sai nhị, Tả sai tam, Tả sai tứ, Tả sai ngũ, một đội Hậu sai tứ, đi theo Nguyễn Đình Phổ để bắt giặc. Lại phái người thông thạo về súng đại bác là bọn Tôn thất Bảo 10 người phụ thuộc vào để sai khiến.

Cho cai đội Trương Đình Bành làm phó vệ úy ở vệ Võng thành mang vệ binh đi đóng giữ ở Thanh-ba. Sai truyền Dụ cho tuần phủ Nguyễn Khả Bằng không phải chờ đợi quân Võng thành đến tỉnh, nên thúc đẩy trước quân vệ ở vệ Vũ lâm Trung nhất là Nguyễn Văn Mỹ đem biền binh cả vệ ấy đi gấp đến đóng giữ Hà-nội. Khi Mỹ

https://tieulun.hopto.org

đã đến Hà-nội, thì tổng đốc Đoàn Văn Trường cũng thúc đẩy thủ binh ở Ban trực Trung vệ đi gấp đến Bắc-ninh, để theo Tạ Quang Cự đi bắt giặc.

Tuần phủ Lạng—Bình Lê Đạo Quảng đem biền binh và thủ hạ từ Quảng-yên theo đường thủy, tiến đến châu Tiên-yên. Tâu xin tùy tiện chiêu tập hào mục dân tráng ở đấy nhằm đường tiến đến Lạng-sơn để dẹp giặc. Vua dụ rằng: « Bọn giặc quấy rối, hãy còn lan tràn, ta đã lựa chọn phái tổng thống Tạ Quang Cự thống lãnh đại binh tiến đánh; ngươi đi đường tắt, nếu có thể tùy tiện triệu tập thổ hào dân dõng đến hơn nghìn người, mới nên chia đường tiến đánh; không được thế, chớ nên khinh thường tiến đến, phải tuân lời Dụ trước, theo đường cái lớn từ Hải-dương chuyển qua Bắc-ninh, hợp lại cùng đi đánh dẹp ».

Lại dụ tổng thống Tạ Quang Cự: « Hai tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng lâu không tâu báo gì, ta ngày càng nóng ruột lắm! Hôm nọ, đã dụ sai Hà-nội, Nam-định, Hải-dương trưng điệu hơn ba nghìn quan quân đến đóng ở Bắc-ninh, chắc đã tập hợp đủ cả. Hôm nào tờ Dụ đến nơi, ngươi không phải chờ đợi biền binh ở Nghệ-an, Hà-tĩnh, nên lập tức đem quân vệ kinh binh là bọn Nguyễn Tiến Lâm cùng theo đường trạm, đi trước, khi qua Hà-nội, lại mang theo cả thủ binh Vũ lâm tiến ngay đến Bắc-ninh, mưu tính việc cứu viện đánh dẹp, để kịp sự cơ ».

Hai tỉnh Thanh—Nghệ, lúc trước, vì ít mưa, ruộng lúa hỏng nhiều, bây giờ thuế vụ đông đến nơi, quan tỉnh đều tâu xin cứu giúp cho. Vua dụ chuẩn cho số thuế phải nộp mùa đông năm nay và mùa hạ năm nay, cùng với thóc tô, thóc vay còn thiếu từ năm trước, đều được hoãn đến mùa hạ sang năm mới nộp.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ban áo rét cho các người ở Đô sát viện và khoa đạo. Lệ cũ, ban cho áo rét, phải là quan văn từ tứ phẩm trở lên mới được; nay vua ưu đãi các ngôn quan (1), nên đặc cách ban cho.

Cho Binh bộ chủ sự là Hồ Công Chỉ làm Binh bộ viên ngoại lang, vẫn làm công việc ở thành Nam-vang như cũ. Khi mới thu phục lại được Hà-tiên, Lê Đại Cương phái Chỉ tạm làm việc ở tỉnh ấy; đến bấy giờ, bố, án ở Hà-tiên cất đặt các viên chức sung vào làm việc, vua cho Chỉ là người xứng đáng làm được, nên mới có mệnh lệnh này.

TIMSACH.COM.VN

(1) Ngôn quan: Quan chức có nhiệm vụ can ngăn vua và đàn hặc các quan.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 10.

Cho quản phủ Kiến-xương là Nguyễn Văn Vân làm phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung chức phó lãnh binh Nam-định.

Vua nghĩ rằng thổ phỉ Bắc-kỳ chưa dẹp yên, muốn biết tất cả tình trạng của nhân dân, sai bộ Binh mật dụ cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Hà-nội, Ninh-bình, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, Hưng-yên phải gia tâm hỏi kỹ xem nhân dân trong hạt mình có được yên ổn hay không? Giặc cướp đã im hơi chưa? Đều cứ sự thực mật tâu lên vua biết.

Ban cấp áo trận cho quân vệ, suất đội ở 5 vệ Ban trực và ở 10 vệ các bảo; cứ 5 năm một lần đổi.

Truy tặng bố chính thự lý tuần phủ Hà-tiên là Phạm Xuân Bích làm tuần phủ, hàm tùng nhị phẩm; án sát là Trần Văn Quản làm bố chính, hàm chánh tam phẩm. Trước kia, giặc Khôi gây biến loạn, bọn Bích họp quân và dân, đắp lũy đất, để làm kế chống giữ. Đến khi tỉnh An-giang thất thủ, bọn giặc chưa đến thì hai đội Hồi-lương và Biên-lương thuộc tỉnh ấy họp nhau làm loạn.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đương đêm, vây dinh tuần phủ. Bích nghe có biến, tuốt gươm đi ra, chỉ có người đầy tớ là Nguyễn Văn Vi cầm binh khí đi theo. Bích đánh nhau với giặc, bị thương, bị chàng bắt được. Giặc dụ Bích hàng. Bích quát mắng rằng: « Chết thì chết, khi nào lại hàng chúng mày là lũ tù ». Giặc bèn giết Bích. Rồi chúng lại đến dinh ám sát. Quản cầm dao ngồi trong màn. Giặc xông vào, Quản đâm luôn được mấy tên. Người đầy tớ là Trần Văn Vạn cũng cầm dao cự chiến, đều bị chúng giết cả. Nguyễn Văn Vi nài xin với giặc cho đem thi thể bọn Bích để khâm liệm chôn cất. Giặc khen là có nghĩa, bằng lòng cho. Đến bấy giờ, hộ phủ Trịnh Đường dò hỏi được tình trạng, đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Bọn Bích, ngày thường sơ hở về việc phòng bị, để đến nỗi biến sinh ngay ở kẽ nách, đành rằng có lỗi, nhưng việc xảy ra lúc bối rối đều biết cẩn giữ về việc nghĩa, mắng giặc, đâm giặc, bỏ mình chết vì nạn nước: thật rất đáng thương. Vậy nên đặc cách cho truy tặng chức ấy, được chiếu hàm mới truy tặng để cấp tiền tuất. Lại thưởng thêm cho Phạm Xuân Bích 100 lạng bạc, Trần Văn Quản 80 lạng bạc, đưa cho gia đình, Trần Văn Vạn, và Nguyễn Văn Vi đều được thưởng 10 lạng bạc, để khuyến khích những người đầy tớ có nghĩa ».

Vua nghĩ rằng Nam-kỳ có việc, các trạm chạy giấy khó nhọc, thưởng cấp cho tiền và gạo có thứ bực. (Trạm Thuận-phủ Bình-thuận, trở vào Nam đến trạm Biên-long thuộc Biên-hòa, công việc rất nhiều, mỗi trạm đều được 80 quan tiền, 30 phương gạo; thứ đến, từ trạm Thuận-vọng đến trạm Thuận-lại, mỗi trạm đều được 60 quan tiền, 20 phương gạo. Ngoài ra, các trạm từ Kinh trở vào Nam đến các trạm ở Khánh-hòa, mỗi trạm đều được 50 quan tiền, 20 phương gạo).

https://tieulun.hopto.org

Xuống chiếu ban ơn cho sáu tỉnh Nam-kỳ.

Lời chiếu rằng: « Nguyên thành Gia-định, từ các liệt thánh; gây dựng mở mang đến nay, cả hạt ấy nhân dân vốn có tiếng là phồn thịnh, phong tục thì chuộng nghĩa khí, học trò thì nhiều hiền tài. Trước đây, vì giặc Tây-sơn gây biến, ngọn lửa tàn ngược hun đến tận trời, Hoàng khảo ta, Thế tổ Cao hoàng đế, đem quân đi tuần miền nam, nhờ đó mà có lương quân, thu dùng được người tài giỏi, Gia-định bèn trở thành nơi dấy nghiệp. Rồi [Cao hoàng ta] gây dựng lại được dư đồ, gồm có cả nước Đại Việt. Việc đó dù do trời giúp nhưng phần nhiều cũng nhờ có công sức của Gia-định.

« Từ khi ta lên nối ngôi đến nay, cùng với nhân dân nghỉ ngơi, hưởng sự an nhàn, kể cũng đã lâu. Chỉ vì những người làm tướng chuyên giữ trách nhiệm ở ngoài như Hoàng Công Lý, Lê Văn Duyệt, không biết tuyển dưỡng dân binh, chỉnh đốn quân, dân, để công việc ngày một bê trễ, nhiều người kiêu ngạo lười biếng, đánh bạc chơi bời liên miên, mắc phải nọc độc thuốc phiện, thường thường khám phá ra những vụ gian phi phạm pháp, phong tục ngày càng hư hỏng, đã làm cho tạo vật phải ghét!

« Lê Văn Duyệt thì lại chứa nuôi bọn bất, dung túng bộ hạ tức như Lê Văn Khôi trước kia mạo xưng họ nhà vua, quen tính hung tợn, thế mà được Văn Duyệt che chở gây dựng, để lại họa hoạn về sau.

« Lại như đối với đội Hồi-lương và Bắc-thuận, là những tù phạm bị phát phối, thì xin biên thành đội ngũ, để ở kẽ nách; đối với thủ phạm ở Thanh-hoa, Nghệ-an vốn là đồ vô lại ở thôn quê, thì cũng kéo đến dưới cờ, nướng lựa làm ruột thịt. Còn các lái buôn nhà Thanh đến kiều ngụ, cũng không biết khéo xử, để cho chung chạ lẫn lộn, tiêm nhiễm thói điêu bạc. Các việc

https://tieulun.hopto.org

dưỡng ấy, đều là nuôi nên mầm họa, chẳng sớm thì chày.

« Gần đây, vì nguyên tổng đốc là Nguyễn Văn Quế, già nua đần độn, vô tài, hình giống tượng gỗ. Những quân cần rỡ, mới nhòm ngó được tình hình nông sâu. Thêm vào đó nguyên Phiên ty (1), Bạch Xuân Nguyên, trách người thì sáng, trách mình thì quáng: chỉ biết đàn hặc, nêu ra những việc xấu của Lê Văn Duyệt và của quan võ đưới quyền, còn tự mình thì khua mửa văn tự để làm thỏa lòng tham lam khắc bạc, ăn tiền bừa bãi, rất bị người ta không đếm xỉa đến, để đến nỗi nghịch tặc Lê Văn Khôi, nguyên là thủ hạ của Lê Văn Duyệt, cứng cỏ, ngang ngược đã quen, khi bị can án, dám rủ nhau họp đảng ở thành Phiên-an cũ để phản lại, gây nên cuộc biến loạn đêm 18 tháng 5, lan tràn đến cả sáu tỉnh, thân sĩ và thứ dân bị tai nạn nhiều, nói ra thật đáng cảm giận. Đó tuy bởi Lê Văn Duyệt gây ra mầm loạn ấy, mà những người kế tiếp lại là bọn hèn kém, tham ô, để cho phong tục trong hạt ấy rất không được như trước, nên mới không thể không có một phen biến cố này. Tóm lại, là do bỏ dùng không được người tốt, lại không sáng suốt thấy từ ban đầu và không ngăn ngừa trước khi việc xảy, lỗi ấy ta cũng khó từ chối được.

« Bởi thế, ta phải tu tỉnh lắm, sửa mình nhiều cách, lần lượt phái đại binh đi, chia đường tiến đánh, mong để cứu dân khỏi nạn nước sôi lửa nóng. May nhờ trời, nhờ tổ giúp cho và nhờ Hoàng khảo ta ở trên trời khôn thiêng phù hộ, tiếng vang đến đâu, lòng người hưởng ứng đến đấy, quan và dân sở tại không ai là không lòng đầy nghĩa phẫn theo đường chính, ghét thù chúng.

---

(1) Phiên ty : Ty bố chính.

https://tieulun.hopto.org

« Nay sáu tỉnh lần lượt thu về, dần dần đã bình định, nhân dân được ở yên như cũ. Duy giặc Khôi hãy còn liều chết, cố giữ cô thành, quan quân vây đánh bốn mặt, thì từ đứa đầu sỏ đến kẻ đi theo, chẳng sớm thì chày, cũng sẽ chụm đầu chịu giết. Vậy nên ban ơn rộng rãi, ai cũng được thấm nhuần mưa móc, để yên ủi lòng dân ta, tỏ ra chính sách đổi mới.

« Các ngươi là thân sĩ và thứ dân ở sáu tỉnh, cùng khuyên bảo nhau, nên suy nghĩ thấm thía về nghĩa giữ bổn phận, qui phúc đức, bỏ xa xỉ, chuộng cần kiệm, sửa đổi thói điêu bạc, đem lại tục thuần hậu. Tưởng trong hạt các ngươi, đất vốn phì nhiêu, người nhiều trung hậu, nếu sớm biết tu tỉnh thì có khó gì không đến ngay được cảnh giàu thịnh, đem lại được thói thuần lương. Thế thì cuộc biến phen này hầu như trời vì nhân dân trong hạt các ngươi, mở cho cái dịp ăn năn tự hối, khiến cho cùng hưởng phúc thái bình. Nay ban cho 8 điều ân điển sau đây:

« 1 — Tha cho số bạc, tiền, thóc, gạo về thuế đất, thuế đinh, cùng các thuế thổ sản, biệt nạp và thuyền buôn phải nộp năm nay.

« 2 — Tha cho số bạc, tiền, thóc, gạo về thuế đất, thuế đinh và các thuế thổ sản, biệt nạp đang thiếu từ năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] trở về trước.

« 3 — Về thi hạch học trò ở các hạt, bốn khóa trong 2 năm Minh-mệnh thứ 15 [1834] và 16 [1835] học quan được tùy theo văn lý điểm duyệt, phê lấy, không câu nệ là thể văn nào. Đến 4 khóa về 2 năm Minh-mệnh thứ 17 [1836] và 18 [1837] phải theo văn thức mới định để khảo hạch và tính suốt cả 4 khóa trước, có trúng mới được kế tiếp. Từ năm Minh-mệnh thứ 19 [1838] trở đi, mỗi 8 khóa trong 4 năm, phải theo định lệ năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] để làm việc.

https://tieulun.hopto.org

« 4 — Từ ngày 18 tháng 5, năm nay [Minh-mệnh thứ 14] trở về trước, những người can án về tội tạp phạm, từ tội quân lưu trở xuống, không kể đã kết án hay chưa kết án, đều cho tha cả.

« 5 — Từ mồng một tháng 9 năm nay trở đi, hết thảy các tạp tụng như điền, thổ, hộ, hôn, nợ tiền, lăng mạ và đánh nhau bị thương nhẹ, đều được hoãn khám, đến tháng giêng sang năm sau khi khai ấn mới theo lệ làm việc.

« 6 — Từ trước những quân, dân và chức dịch bị can án phải bồi thường nguyên tang chưa xong, nay gia ân rộng cho được miễn.

« 7 — Các hạt có ai có tài đức, giỏi võ nghệ, do thượng ty làm danh sách tâu lên, đợi Chỉ xét dùng.

« 8 — Con cháu các công thần, có ai tình nguyện ra giúp việc, sở tại cấp dẫn về Kinh để tùy tài xét dùng ».

Nhà vua sai truyền dụ cho các trưởng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: « Hiện nay vây thành là việc cần, chỉ mong ngày giết được nhiều giặc, mà giết giặc thì không gì bằng dùng súng bắn từ đằng xa lại, nhưng hiềm vì giặc ẩn ở trong thành, quân ta không làm thế nào trông thấy được, cho nên súng thường bắn hão, khó trúng. Nay đã ban cho thiên lý kính hạng lớn. Kính này có thể nhòm được trên tầng mây, huống chi chỉ gần trong vài dặm? Lại nữa, mới cho chuyển đến súng xung tiêu và đạn chấn địa lôi loại to, mỗi phát có thể giết được vài chục tên giặc. Các chòi vọng địch trước đã dựng ở 4 mặt, nay nên đắp cao thêm độ năm sáu trượng, cốt để cúi nhòm được mặt đất ở trong thành, rồi bắc ống thiên lý kính hạng to nhòm vào trong thành xem xét tường tận những chỗ tụ họp, ẩn núp và kho thuốc súng, kho muối gạo của giặc, chỉ bảo cho người bắn súng theo đó mà bắn; một khi vây cánh của giặc

https://tieulun.hopto.org

đã chết, kho lương thực lại bị phá sạch, giặc muốn đánh không nơi nương tựa, muốn giữ không có lương thực, quan quân ta mới dễ thành công; Dụ này đến nơi, phải thi hành ngay, không được trái khác».

Truy khai phục lại nguyên hàm cho phó quản cơ ở cơ Biên hùng, tỉnh Biên-hòa là Ngô Văn Hóa. Trước kia giặc lại đánh phá tỉnh lỵ Biên-hòa, Hóa đánh nhau với giặc, bị chết tại trận. Thự tuần phủ Võ Quỳnh vốn không biết rõ, tâu báo rằng trận đánh ấy quan quân vỡ thua, còn Hóa không biết đi đâu mất; do đó, vua đã cho Chỉ giáng Hóa xuống 2 cấp. Đến bấy giờ đò hỏi mới biết được sự thực, lại đem việc ấy vào tâu; nhà vua thương xót, sai cho truy phục nguyên hàm, chiếu theo phẩm, ban cấp tiền tuất, thưởng thêm cho 20 lạng bạc.

Lại có nhập lưu thư lại ở Phiên ty là Bùi Văn Hưng, trong khi bối rối một mình ở lại dinh thự, thu thập văn thư, ẩn trốn, bị giặc giết chết; cũng được truy thưởng chức hàm chánh cửu phẩm thư lại, cấp thêm cho 5 lạng bạc.

Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương và tham tán Nguyễn Xuân, tư báo về Binh bộ rằng: «Lần trước, bắt được hơn 800 người nhà Thanh đã giao cho án sát Gia-định là Hoàng Văn Minh tra xét». Quan ở Bộ tâu lên, vua dụ rằng: «Người Thanh hung tợn, chống cự quan quân ta, không theo ngay lời trong tờ Dụ mà xử trí, lại đem giao cho Hoàng Văn Minh xét một mình, rất là không đúng; huống chi bọn giặc đến hơn 800 người, không phải có mấy chục người canh giữ, khó lòng mong được chu tất ổn thỏa mà để chậm đến hơn một tháng không giải quyết, chẳng cũng tốn mất rất nhiều công phu? Vậy truyền dụ cho Tống Phước Lương, Nguyễn Xuân hiệp đồng với Hà Duy Phiên đem xét xử ngay số người Thanh hiện bắt được ấy, đứa đầu sỏ dữ tợn, cho đem

https://tieulun.hopto.org

chém trước, còn những đứa cầm khí giới chống cự lại quan quân, theo như Dụ trước, đều chặt 4 ngón bên tay phải, đuổi ra an trí ở nơi biên viễn. Gián hoặc có những trẻ nhỏ, những người già ốm và những người bị hiếp tòng, thì liệu chia ra cho về các xã thôn thuộc Gia-định để quản thúc. Nếu có đứa nào còn dám mưu loạn làm việc trái phép, thì cho phép dân sở tại giết chết không cần xét hỏi; nếu đứa nào biết yên phận giữ phép, thì cho lưu lại để làm nô lệ».

Cho vệ úy vệ Cẩm y, tạm sung lãnh binh Hà-nội là Vũ Văn Từ làm chưởng cơ, sung tham tán quân vụ, hiệp cùng tổng thống Tạ Quang Cự đi đánh dẹp bọn giặc ở Lạng-sơn; cho đi trước đến Bắc-ninh để điều khiển sự vụ quân cơ, phái hơn 20 biền binh Cẩm y, lệ thuộc sai khiến.

Rồi vua sai thị vệ mang đến ban cho Tạ Quang Cự một áo mổ bụng bằng thượng cẩm đoạn, màu hoa hồng, thêu rồng ô bát bảo toàn bằng kim tuyến; và cho Vũ Văn Từ một áo mổ bụng bằng cẩm đoạn, màu lam, thêu hoa sen liền cành.

Các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: «Gần đây tiếp được Binh bộ tư về việc đưa thư cho giáo trưởng đạo Gia-tô là bọn Tây Hoài Anh, Phan Văn Kinh sức bắt Lê Văn Hán (là cháu Lê Văn Duyệt) nhận đưa vào thành để dụ những người đã theo đạo Gia-tô, đã ủy cho Phan Thế Chung, người trong Tả sai Nhất đội trước cùng với Hán gọi giặc đòng dây lên thành mà vào, [nói lại rằng] giặc Khôi thề giữ đến chết, giáo trưởng đạo Gia-tô tên là Du, tức Phú Hoài Nhân, cũng cố biện thuyết và bẻ lý, cuối cùng vẫn không chịu hàng. Bọn Hán lại ra về. Vả lại, giặc Khôi và các người theo đạo Gia-tô đương lúc cùng quẫn buồn bã, ta mở cho con đường sống, tưởng cũng có chỗ chuyển động.

https://tieulun.hopto.org

thế mà vẫn một mực mờ mịt, cố ý chống lại, thực rất đáng giận. Hiện nay [bọn thần] đương hội đồng, hết lòng tính toán, đặt kế đánh thành ; cốt sao bắt được bọn nghịch tặc để đem hết cách trị tội. Lại, trong bọn biền binh và hương dõng, giả hoặc có người vì đạn bay bị thương mà chết, [bọn thần] chưa dám chiếu lệ cấp thưởng ».

Vua dụ nói : « Bọn binh dõng ấy tuy không sánh được với người đánh trận mà bị chết, nhưng đều là dự vào hàng trận, đến nỗi bị thương mà chết, tình cũng đáng thương, vậy gia ân cho họ đều được chiếu lệ chết trận mà thưởng cấp, từ nay cứ theo thế mà thi hành ».

Tướng quân và tham tán lại tâu : « Ở trong quân hai lần phái thám tử người đạo Gia-tô là Hồ Văn Chiến vào thành để dụ giặc ».

Vua bí mật dụ bảo rằng : « Bè lũ giặc Khôi liều nay thế cùng, sức ngặt, cố chết giữ cô thành, chính là lúc nó đang nơm nớp sợ hãi. Hồ Văn Chiến nguyên là người ngoài, nếu không có tình ý thông nhau, sao hay đi lại dễ dàng như thế được? Huống chi xét lời nói của hắn rất tỉ mỉ, hệt như giặc đã mớm lời, khiến cho lời không phải là do chân tình nói ra. Vậy chưa nên khinh thường tin vội. Vả lại, từ trước đến giờ, trong quân thứ động làm việc gì, hình như giặc đã biết trước, tưởng không khỏi không có người ngoài ngầm thông tin tức cho chúng. Lại nghe đồn các hàng quà bánh, cá thịt ở chợ, thỉnh thoảng có những phụ nữ theo đạo Gia-tô ngầm bỏ thuốc độc vào trong, quân ta có khi nhỡ ăn phải. Nếu đúng như tin đồn, thì sự lo về đạo Gia-tô, không phải chỉ ở trong thành Gia-định, lại sợ bên ngoài, có khi bè lũ nó cũng không ít. Cần nên để ý đề phòng hơn nữa không để cho bọn kia gây sự ở trong, mà lỡ việc quân cơ không phải là nhỏ.

https://tieulun.hopto.org

« Còn như ở trong quân, đối với người nào đã theo đạo Gia-tô, cũng nên mật sai dò xét, phòng giữ trước khi xảy ra, khỏi để lo về sự bất ngờ. Và lại, việc này có quan hệ đến quân sự, cần phải cẩn thận kín đáo mười phần. Các ngươi nên tùy tiện liệu tính, đã không nên coi thường chút nào, cũng không nên để lộ ra nét mặt hoặc lời nói, thì mới mong mọi việc có phòng bị sẵn, không lo ngại ».

Cho thự viên ngoại lang bộ Hộ là Hồ Công Hi được lưu lại quân thứ Gia-định, theo các tướng quân và tham tán, làm việc giấy tờ. (Hi trước kia được phái đi quân thứ Biên-hòa, làm việc chỉ phát tiền lương trong quân).

Xuống chiếu ban ơn cho 16 tỉnh Bắc-kỳ. Lời chiếu rằng:

« Các hạt ở Bắc-kỳ là nơi mở mang cơ tụ hàng nghìn trăm năm nay, nhân dân vui hưởng yên ổn, phong tục vốn gọi thuần hậu. Từ khi kỷ cương nhà Lê đổ nát, giặc Tây-sơn tiếm ngôi, nhân dân chịu sự tàn ngược, phong tục càng không được như trước. Nhờ Hoàng khảo ta, Thế tổ Cao hoàng đế, đem đức thánh vũ, mở nghiệp trung hưng, gồm có nước Đại Việt, sau khi một chiếc áo trận, định xong thiên hạ, yên ủi những nơi bị điêu tàn, vỗ về những người đau ốm, hết lòng nhân từ, đem dân bị lầm than đặt lên trên chăn chiếu. Những thói điêu bạc dần dần được thuần hậu lại. Thực là công lớn về dẹp loạn và trị bình.

« Ta noi theo phép lớn, kính nối nếp trước. Từ khi lên ngôi đến giờ, trong lòng thường nghĩ coi dân như con, tức như những việc : phát chẩn cho người nghèo, nuôi người già, công bình trong việc ngục tụng, hòa hoãn trong việc hình phạt, tha tô thuế, phát thóc gạo cho dân vay, ban ơn dồi dào cho những người kêu la

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

rên rỉ. Những việc làm đó, ai cũng thấy và nghe biết cả, có phải nói không đâu?

« Thế mà, từ xuân đến thu, những tai biến thường xảy: Từ Hà-tĩnh ra Bắc đến Lạng-sơn, tất cả 16 tỉnh, nơi thì bị đại hạn, nơi thì vỡ đê; các tỉnh Ninh-bình, Hưng-hóa, Tuyên-quang lại gặp thổ phỉ quấy rối, dân không được ở yên! Việc đó tuy tại các quan trấn giữ địa phương không biết tuyên dương đức hóa, làm trái đường lối trị yên, mà thực cũng tại ta chính sự lầm lỗi, đức độ mỏng manh, chưa thể cảm động đến trời để đem lại thời tiết thuận hòa được. Ta đã xét mình, tự tu tỉnh lại, càng lấy làm sợ hãi, hiện đã giảm thức ăn, bỏ âm nhạc, buông thả chim muông, ruồng bỏ đồ quý báu, đình chỉ tất cả các việc không cần. Và hết sức suy nghĩ, tìm nhiều cách cứu chữa. Lương ăn của dân có hơi khó khăn, thì phát ngay tiền gạo trong kho để phát chẩn hoặc cho dân vay; trộm giặc lên lút nổi dậy, thì sai quan quân dẹp hết đi. Phàm việc gì có thể giúp cho dân đầy đủ lương ăn, yên chỗ ở thì không việc gì là không làm đến nơi đến chốn.

« Nay nhờ trời giúp và Hoàng khảo ở trời khôn thiêng, mưa nắng hòa thuận, hằng năm được mùa; giặc giã trong Nam ngoài Bắc, dần dần sẽ bị tru diệt. Giặc Khôi tuy kéo dài hơi thở cuối cùng, đã thành con cá trong nồi; giặc Vân thì sớm muộn cũng bị bắt nộp, khó thoát, cái cảnh như con thú ở rừng bị đuổi đến cùng! Duy nghĩ dân ta không may gặp lúc sau khi có việc, tình hình chắc là bách thiết, nuôi nấng, vỗ yên, chính là việc cần. Phải nên gia ơn cho khắp, để yên lòng dân.

« Các ngươi, tất cả nhân dân 16 tỉnh, đều nên cảm phát lương tâm, kính giữ bổn phận; noi theo đường thẳng, cùng chịu đức mà ăn uống thuận hòa; cùng nhau nhân nhường, biết theo điều phải mà tránh tội lỗi; sẽ

https://tieulun.hopto.org

được nhờ sự thương giúp, càng ngày càng được phồn thịnh yên vui, để cùng hưởng phúc thăng bình, thế chẳng tốt lắm ư? » Nay ban 7 điều ân điển sau đây:

(1 — Tiền thuế đất, thuế đinh đáng thu năm nay, bớt cho 5 phần 10.

2 — Tiền thuế đất, thuế đinh còn thiếu đọng từ năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] trở về trước, đều được tha cả; còn thuế phải đong bằng thóc gạo được giảm cho một nửa [5 phần 10]; một nửa còn lại ấy sẽ cho nộp vào năm sau.

3 — Thuế thổ sản để thiếu từ năm Minh-mệnh thứ 13 trở về trước, giảm cho một nửa [5 phần 10]; một nửa còn lại ấy sẽ cho nộp vào năm sau.

4 — Năm Minh-mệnh thứ 15 [1834] thuế cửa ải, thuế bến đò đều được miễn cả.

5 — Từ cuối tháng 9 năm nay [1833] trở về trước, phàm những tội phạm can án còn trốn, đều cho ra thú, sẽ được liệu lượng khoan giảm; đến cuối tháng 3 sang năm là hết hạn.

6 — Từ tháng 10 năm nay [1833] trở đi, các việc tạp tụng đều được hoãn khám đến sau kỳ khai ấn sang năm, mới theo lệ, làm việc.

7 — Các hạt nếu có người ẩn dật ở núi rừng và kẻ sĩ tài giỏi, thì cho phép cấp dẫn về Kinh, qua Bộ sát hạch, tâu lên, sẽ tùy tài bổ dùng).

Vua sai Binh bộ triệu tập những biền binh ở Hồ uy Tả vệ mãn ban về nghỉ, đúng ngày 20 tháng này, đến Kinh, có mặt tại ngũ để phòng sai phái.

Ở kinh đô, gạo kém. Vua dụ: cho các hạng, thợ (1) ở Kinh, phàm những người được thực thu là thợ cả (2),

---

(1) Nguyên văn là « các sắc công tượng » 各色工匠.
(2) Nguyên văn là « tượng mục » 匠目.

https://tieulun.hopto.org

chưa được dự vào lệ lương tháng, thì được thưởng thóc mỗi người 2 hộc; các thợ bạn (1) mỗi người 1 hộc; các cục tượng các tỉnh vào Kinh làm thợ cũng được như thế.

Cho: vệ úy ở vệ Tiền nhất quân Vũ lâm là Lê Thuận Tinh được quyền thự đề đốc ở kinh thành, kiêm quản công việc ở phủ Thừa-thiên; thự phó vệ úy ở Long võ Trung vệ là Nguyễn Trọng Tinh quyền lãnh các đội Túc trực, vệ Cẩm y, kiêm quản Trấn phủ ty, lãnh chức thị vệ.

Tỉnh Bắc-ninh có bọn cướp đến hơn nghìn tên, lén lút ở huyện hạt Đông-ngạn, đốt cháy nhà dân, cướp bóc của cải đồ vật. Phó quản cơ ở cơ Tiền thắng thuộc Hậu quân là Nguyễn Văn Anh đem 300 quân, 2 thớt voi, do tỉnh phái đi tuần tiễu trong địa hạt; chợt được tin báo, lập tức sấn lại để đánh bắt. Bọn phỉ phải rút lui, chạy. Văn Anh thúc quân đuổi, giết chết và làm bị thương rất nhiều. Phỉ phải bỏ tang vật, khiêng thây nhau mà chạy. Ngày đã về chiều, bắt sống được 5 tên phỉ và lấy được khí giới.

Việc ấy tâu lên, vua dụ Nội các: « Đương lúc tỉnh bên có việc, hạt này lại có bọn cường đạo kết thành đảng to, cướp bóc dân gian, mầm ác thực không thể để lớn lên được. Vả lại, gần đây, quân đi bắt giặc phần nhiều không được việc, mà Nguyễn Văn Anh lấy ít chống được nhiều khiến cho chúng phải tan vỡ, không dến lan rộng thêm. Việc bắt giặc này thực là xuất sắc. Vậy thưởng ngay cho Văn Anh làm quản cơ, và thưởng thêm cho một chiếc áo nhung hàng tây dương. Các suất đội trong chuyến đi ấy và các tổng lý có đến tiếp ứng, đều được thưởng áo và bạc lạng có thứ bậc; các biền binh được thưởng chung 500 quan tiền ».

---

(1) Nguyên văn là « tượng dịch » 匠役.

https://tieulun.hopto.org

Lại sai Binh bộ đem việc ấy truyền bảo cho các địa phương ở Bắc-kỳ, để cho các biền binh đi tuần tiễu và các dân xã sở tại biết cách thưởng của triều đình rất hậu, ai nấy đều nên suy nghĩ, đua nhau hăng hái lên.

Giảm bớt giấy tờ của các nha ở các Bộ, Viện.

Vua dụ nói: « Đường lối chính trị cốt ở giản yếu. Từ trước, vẫn thấy giấy tờ ở các nha dâng lên, làm theo lề lối phần nhiều phiền phức, vụn vặt. Nếu không chước lượng giảm bớt, thì giấy tờ xiết bao bề bộn: trâu kéo đến toát mồ hôi, chất đống phải cao đến sà nhà! Lại sợ làm việc nhiều quá, có khi sơ sót lầm lẫn đến những công việc to tát. Vậy ra lệnh cho các nha môn ở các Bộ, Viện đều tùy theo sự việc văn án của nha mình, như trước dùng tấu tập, tấu sách, thì nên đổi làm tư sách để dù xem xét; hoặc trước hằng tháng một lần tâu, thì nên đổi làm 3 tháng hoặc 6 tháng một lần; hoặc trước làm riêng từng số mục kể tỉ mỉ thì nên đổi làm một tổng số kể chung. Những án còn lại cho theo từng khoản trình bày tâu lên, đợi Chỉ thi hành. Việc này cốt muốn cho công việc được giản tiện, châm chước cho thích hợp với sự nghi. Các ngươi là ấn quan ở các Bộ, Viện, nên bàn bạc cho kỹ lưỡng và thỏa đáng. Nhưng, trong việc tỉnh giảm cũng nên lưu lại những bản đương án (1), chớ sơ lược quá, để đến nỗi không tra xét vào đâu được, thì là uốn cong quá ngay, lại là không tốt ».

Đến khi các nha lần lượt nghĩ các điều xin tâu lên, vua đặc cách chuẩn định cho thi hành.

(1 — Theo lời xin của bộ Lại: quan ở các tỉnh ngoài, văn chức từ thự chánh từ phẩm trở lên, sở báo ngày đến lỵ sở, nay đổi làm tư bộ; quan ở trong Kinh hay quan các tỉnh ngoài, người nào phạm tội tư, phải phân

(1) Đương án 档案: Tức là « lệ án », những bản án giữ lại năm này qua năm khác để lưu chiểu.

https://tieulun.hopto.org

xử giáng, phạt, dưới tên có biên cấp, kỷ (1), nên khấu trừ cho tiêu án hay không, phải tâu lên để chờ Chỉ; còn tội công thì theo lệ khấu trừ, số thừa sẽ trả lại cho. Những nhân viên được thăng thụ hoặc thực thụ nguyên được nghị tự, gia cấp, kỷ lục và ân thưởng kỷ lục, do Bộ kiểm tra thu lại, còn ân thưởng gia cấp cũng chiếu lệ trả lại cho kỷ lục, không nên tâu xin nữa. Viên nào can tội gì, có Chỉ tra xem chức gì phải tội gì để giáng phạt, thì cứ chiếu lệ tư lên mà làm, không cần để tâu xét lại.

Lại chuẩn định: ở trong Kinh thì ấn quan các nha, ở các tỉnh ngoài thì từ án sát trở lên, có ai trước phải giáng lưu, sau nhân án khác phải giáng điệu, thì được tâu lên đợi Chỉ; còn thì đều chiếu xem các cấp phải giáng từ trước đến sau, rồi đem cấp ấy đổi đi bổ dụng ở nơi khác.

4 — Theo lời xin của bộ Hộ: số nhân đinh, số ruộng đất ở các địa phương, cứ đến cuối năm làm thành tấu sách, nay đổi làm 5 năm một lần hội tu, lấy năm duyệt tuyển làm hạn. Còn năm không phải là năm hội tu, mà trong năm ấy có thêm hay bớt, chỉ trích số ấy tư vào Bộ để lưu chiểu.

Bản tư sách về chi tiêu tiền lương hằng tháng, đổi làm 3 tháng 1 kỳ. Bản tư sách về xuân phục trong kỳ đầu xuân, nên cùng một sổ sách, không nên để thêm sớ riêng.

Lại chuẩn định tập tâu về việc đi khám ruộng cấy lúa, chỉ kể qua sự tích, còn như mẫu sào, số mục, thứ bậc thì làm bản tư sách riêng. Tập tâu do Nội các phê, giao cho Bộ bàn rồi chiếu theo tư sách chép từng khoản mục, theo lệ châm chước nghĩ định phân số được thêm hay giảm, đóng thành tập tâu lên chờ Chỉ.

---

(1) Cấp, kỷ: Tức là gia cấp và kỷ lục.

https://tieulun.hopto.org

Việc thu chi lá dừa hằng năm, đã có sổ sách hết hay còn của kho, việc lãnh hay nộp đều do Bộ xét lại cho làm, không phải nhất nhất đề tấu.

3 — Theo lời xin của bộ Lễ: Hằng năm, các sở văn về việc tế hưởng ngày kỵ và tiết thường tân ở các miếu; về việc các địa phương cung tiến phẩm vật thổ ngơi, và về việc nuôi tằm đã thành tơ, đều đổi làm *Tư văn*.

Sở sách về việc hằng năm đề cử học sinh, chỉ làm tư sách, do Bộ hội lại, chia từng loại tâu lên.

Lại, qui định lại sổ sách về việc làm lễ tế Giao, tế Miếu hằng năm, sai quan đi nhiếp tế hoặc thừa tế, chuẩn cho Tôn nhân phủ hội đồng với Lễ bộ nghĩ phái các hoàng tử, các tước công văn võ đại thần, đều ghi rõ tước và tên vào trong danh sách. Còn các tiết như nguyên đán, đoan dương, tuế trừ (1) đều là những việc tầm thường theo thời tiết; đến kỳ, cũng chuẩn cho hội đồng làm sớ tâu xin thi hành và nghĩ phái người làm việc, không nên làm danh sách xếp thứ loại, khai rõ chức tước và tên họ những viên được phái, để tiện việc đến khi ấy, hoặc có thay đổi.

Việc nêu thưởng những người thọ 100 tuổi, và ngũ đại đồng đường đều chiếu theo lệ mà thi hành. Duy có việc nào không hợp lệ, hoặc được thưởng thêm ngoại lệ, thì sẽ bàn riêng.

4 — Theo lời xin của bộ Binh: chức võ, viên nào phạm tội riêng, bị phân xử giáng hay phạt, mà dưới tên ghi cấp, kỷ, có nên khấu trừ cho tiêu án hay không, phải tâu lên đợi Chỉ. Ngoài ra, các tội công, thì theo lệ được khấu trừ, còn thừa sẽ cấp trả. Quan ở Kinh, từ quản vệ chánh tứ phẩm, quan ở các tỉnh ngoài, từ quản cơ thành thủ úy, phòng thủ úy, từng tứ phẩm trở lên, viên nào trước

---

(1) Tuế trừ: Ngày 30 tết.

https://tieulun.hopto.org

bị giáng lưu, sau nhân án khác, bị giáng điệu đều phải tâu rõ đợi Chỉ. Ngoài ra, chiếu lệ, thông tính các cấp bị giáng, rồi theo cấp ấy, đổi đi bổ dụng nơi khác. Viên nào thăng thụ hoặc thực thụ, trước được kinh thành công kỷ lục mà chưa được mang theo, thì chiếu lệ trước, cho mang theo một thứ. Còn các nghị tự, cấp kỷ, và kỷ lục ân thưởng, theo lệ, tra thu cả. Còn gia cấp ân thưởng, thì đổi cấp trả kỷ lục, không phải tâu xin. Viên nào phụng mệnh đi công cán mà xuất sắc, do địa phương đệ tâu, có Chỉ gia thưởng. Còn nếu viên nào chưa tường quan hàm và tội lỗi can phạm, có Chỉ tra lấy quan chức và sự phân xử giáng phạt, thì khi tư đi điều tra được đúng sự thực rồi, lập tức theo Chỉ làm ngay, không phải tâu lại nữa.

5 — Theo lời xin của bộ Hình: tấu án và tấu sách của các địa phương, theo lệ còn có sớ riêng, trình bày sơ lược về số mục tấu án, tấu sách, thì đổi làm tờ tư văn.

Về việc xử quyết tù phạm nếu có án nào tình tội nặng hơn, quyết không thể đợi kỳ để báo án, thì sau khi trị tội cho chính pháp rồi phải theo lệ làm sớ tâu. Ngoài ra, các tội phạm bị chém hay thắt cổ tầm thường đều cho gộp lại vào một qui (1) để tâu báo. Lại chuẩn định ở Bộ, hiện duyệt các vụ án, những án phạm bị giam nào là tội phản nghịch mà có người bị bệnh chết đều phải cứ làm tờ tâu như cũ. Còn thì làm trích lục, giao viện Đô sát để lưu chiểu.

6 — Theo lời xin của bộ Công: việc xây dựng ở các địa phương, nhất thiết công trình trù tính giá, khai sổ tiêu, làm tâu sách hai lần, không phải làm sớ riêng. Nếu công trình lớn, thì sau khi hoàn thành, phải làm tập tấu

(1) Một qui: Gồm ba tháng.

https://tieulun.hopto.org

như cũ, còn việc nhỏ thì tư Bộ lưu chiểu. Phái viên đến khám nghiệm, lấy giấy cam kết, sở tàu đợi làm tờ tư. Các nhà cửa, xưởng đinh, kho tàng, thuyền bè, phàm cái nào nên rỡ hoặc nên rút đi, đã có tàu, được chuẩn cho tuân theo mà làm; khi việc xong, tâu sách đổi làm tư sách.

Thuyền công khi phái đi việc quan; phàm đi qua địa phận các tấn sở mà đậu thuyền, gặp có việc gì quan trọng khẩn yếu, và được phái đi làm việc công ở nước ngoài, thì phải do sở tại làm tập tâu. Ngoài ra, đều phải báo với Bộ để dự bị khi hỏi đến.

Lệ lương của dân phu đến làm ở các cục tượng, hàng tháng một lần xếp thứ loại, làm sách tâu lên thì đổi làm bằng năm, cứ tháng giêng và tháng bảy làm hội tu.

7 — Theo lời xin của Tào chính: thuyền vận tải ra biển đi qua các bụt, nếu là việc trọng yếu, thì phải làm sở tâu lên. Ngoài ra, đều tư báo để tư chiểu. Chủ thuyền các địa phương, đóng thuyền, mua thuyền, đều cho làm đơn trình ghi vào sổ, không phải làm tập tâu. Duy thuyền vận tải, gián hoặc có cớ sự gì, phải làm tờ tư để bằng cứ vào đó mà làm việc).

Cho Quang-lộc tự khanh, biện lý bộ Hộ, Dương Văn Phong, làm hữu thị lang bộ Binh.

Cho phó vệ úy vệ Cường võ quân Thần sách là Hồ Văn Lưu quyền thự vệ úy; cai đội vệ Cẩm y là Hoàng Văn Hậu làm quản cơ, lại thự phó vệ úy vệ Cường võ; phó vệ úy ở Tiền phong Hậu vệ là Nguyễn Văn Lược quyền thự vệ úy; cai đội Dực võ là Nguyễn Xuân Gián làm quản cơ, lại thự phó vệ úy ở Tiền phong Hậu vệ. Hoàng Văn Hậu và Nguyễn Xuân Gián đều chuẩn cho do đường trạm, đi quản thứ Thái-nguyên — Tuyên-quang. Cả hai đều theo bản vệ sai phái, làm việc bắt giặc.

https://tieulun.hopto.org

Cho viên bị cách là Lê Đại Cương được khai phục, làm viên ngoại lang bộ Binh, quyền sung chức phó lãnh binh An-giang, vẫn đốc suất đội hương dõng do mình cai quản, theo tham tán Trần Văn Trí điều khiển. Lại ra lệnh cho Trần Văn Trí cấp bằng cho Thái Công Triều quyền lãnh hương dõng tòng chinh.

Gọi phó vệ úy vệ Cẩm y Đoàn Dũ và vệ úy vệ Kinh tượng, sung chức lãnh binh Biên-hòa là Nguyễn Văn Thị về Kinh để lựa dùng.

Sai quyền lãnh tổng đốc Nghệ-an — Hà-tĩnh Nguyễn Văn Xuân, phái quản vệ ở Hậu bảo Nhất vệ là Trần Ngọc Chấn, đem vệ binh đi đóng giữ Hà-nội.

Tuần phủ Thanh-ba là Nguyễn Khả Bằng tâu: « Ngày mọ, 2 huyện Vĩnh-lộc Nông-cống báo có bọn phỉ gọi nhau tụ họp. Thần đã chia người đi dò bắt; chúng đều lẩn trốn, địa phương đã dần yên ổn ».

Vua dụ: « Địa phương yên ổn, cũng hơi thu tâm. Nhưng phải bắt cho được kẻ phạm, đem nghiêm trị, làm cho ra án, mới là xong việc. Nếu chỉ nói hão cho tắc trách, cuối cùng vẫn không bắt được, đến nỗi bọn phỉ sau lại lộ ra, thì bọn ngươi khó chối được lỗi ».

Bọn giặc Thái-nguyên hơn 1.000 tên, đến sát tỉnh thành (ở bắc ngạn sông con Đồng-mỗ, mé sau thành). Tổng đốc Bắc-ninh — Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ làm tờ phi tấu, xin phái những biền binh đắc lực đến hội tiễu.

Vua phê bảo: « Trước đã phái kinh binh đi rồi. Ngươi nên trổ sức đi tiễu, không được chỉ dựa vào người ».

Nhân đó, vua sai truyền Dụ bọn bố chính Nguyễn Khắc Hài, án sát Trần Thế Nho và lãnh binh Trần Đình Dị ở Bắc-ninh rằng: « Thành Thái-nguyên kiên cố, địa hình cũng hiểm, mà quan, quân và voi trận đạo ấy đến

https://tieulun.hopto.org

hơn vài nghìn, dùng để phòng thủ, thật cũng dễ dàng. Chỉ vì Nguyễn Đình Phổ không có tài, cho nên chưa sớm dẹp tan được. Vả lại, bọn giặc ấy cũng không tài giỏi gì, từ trước đến nay, chỉ quen nương náu rừng rú, ẩn nấp bụi rậm. Nay dời núi rừng, xuống đồng bằng, đóng mãi ở dưới thành kiên cố, thì đã mất cả ngón trội của chúng rồi. Trong thành, súng lớn bắn ra, đạn bay tới, thế tất không chống được. Bọn ấy, quyết không đáng lo. Các ngươi bất tất hoang mang đến cứu, chỉ cần nghiêm sức quan quân theo địa hạt mình phòng thủ ngăn chặn ».

Lại truyền Chỉ: « Biền-binh các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, mà lần trước điều đi; cùng với các vệ binh Thần sách, Cường võ do Nghệ-an phái đi, đều không được hành động liều lĩnh và khinh suất tiến quân. Nhưng cứ ở giới hạt Bắc-ninh, chia quân đóng đồn, để trấn áp ở dân gian, khiến dân đều giữ được yên ổn thái hòa. Ở Kinh, hiện đã phái thêm quân đội hùng mạnh, sai tướng chuyên đi đánh trận, mươi ngày sẽ đến lập tức tiến lên cứu viện, đánh dẹp. Tin rằng bọn giặc ấy, chẳng qua là tiểu yêu tanh hôi, một khi có thành kiên cố ngăn ở phía trước, quân hùng mạnh đánh úp ở phía sau, trong ngoài đánh khép lại, thì chúng tất bị tan vỡ ngay, ta lại được thắng trận ».

Tuyên-quang đạo tổng đốc quân vụ là Lê Văn Đức, tham tán là Nguyễn Công Trứ, tiến đến đồn Ninh-biên, đem tình hình trong quân tâu lên: « Quãng đường đi qua Đại-man và Vị-xuyên, giặc sợ bóng gió, đều chạy trốn. Quân ta đuổi bắt sống và chém được hơn vài mươi đứa, thu được nhiều súng ống và khí giới. Có thổ ty huyện Vị-xuyên là Ma Tường Huy (trước đã can án, giáng làm lính), tự đem thủ hạ, thổ dõng, chém được tên đầu sỏ phỉ là Ma Tường Thường, và em nó là

https://tieulun.hopto.org

Ma Tường Ngân, đem đầu đến nộp. Lại có con và cháu thúc bá của thổ ty chết trận Hoàng Kim Thuận, là bọn Hoàng Kim Toan 5 người, tình nguyện đi tòng chinh, để báo thù cho cha. Còn các dân Thổ Man ở tổng, lý, trại, động sở tại phần nhiều đến thú và xin qui phục ở trước cửa quân. Bọn thần đã vỗ về, yên ủi rồi thả cho về. Duy có bọn nguyên thổ tri châu Vị-xuyên là Ma Trọng Đại và thổ ty Đại-man là Ma Doãn Dưỡng nhiều lần ra thú và nói rằng : « Trước kia tên nghịch Vân nổi loạn, ra oai giết chóc, vì sợ ngọn lửa tàn ngược của nó nên không theo không được ; nay tự biết hối, tội chết có thừa, xin trói mình ra thú và hàng phục. Nếu được khỏi tội chết, thì xin tập hợp thổ dân, đem đi gắng sức tòng chinh để chuộc tội ». Vả lại, bọn này đều là kẻ thứ yếu phạm trong bọn giặc, cố nhiên không được ở vào lệ chuẩn cho ra thú. Nhưng nay bọn thần đem quân đi sâu vào châu Bảo-lạc, đường nối với lương, không khỏi nỗi lo về phía sau lưng. Tường nên nhân đó, dùng lối quyền nghi ngoài lệ thường, cho chúng lòng quào đánh giặc ; cũng là kế cũ dùng người Man đánh người Man. Mà con đường ở phía sau Đại-man và Vị-xuyên, ta cũng có thể yên tâm ».

Vua dụ bọn Đức rằng : « Quan quân tiến đánh, đến đâu không ai địch nổi, xa gần đều phục. Ta xem lời tâu, rất khen ngợi, hả lòng. Nhưng về việc chém được và bắt sống được các phạm nhân không thấy nói đến khen thưởng, có lẽ vì trong quân không đem theo bạc lạng chăng ?

« Vậy, truyền Chỉ cho bọn Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm : chi phát vài trăm lạng bạc kho, vài trăm đồng ngân tiền Phi long lớn và nhỏ đem đến quân thứ, lập tức thưởng cho ai có công trạng. Ma Tường Huy chém được những tên đầu sỏ phỉ là anh em Ma Tường Thường,

https://tieulun.hopto.org

thật là hăng hái cố gắng, tự biết đổi mới, chuẩn cho thưởng thêm chức hàm đội trưởng, và cho theo đi bắt giặc. Người con và cháu thúc bá của Hoàng Kim Thuận là bọn Hoàng Kim Toan, trước sau vì nước, nay lại thân hành đốc suất thổ dõng đi tòng chinh để báo thù cho cha. Vậy trước hết hãy truyền Chỉ khen thưởng, lại thưởng cho người con trưởng làm đội trưởng, đợi có công trạng, sẽ liệu bổ dụng. Bọn thổ ty Ma Trọng Đại, Ma Doãn Dưỡng, trước bị cưỡng ép theo giặc. Nay biết quay đầu qui thuận, cũng chuẩn cho tòng chinh. Nhưng sai đi đầu, trổ sức giết giặc, đợi có công trạng, cứ thực tâu bày. Nếu chúng bề ngoài qui thuận, bề trong phản bội thì lập tức chém đầu rao trong quân. Lại xét xem các viên biền trong quân có nhiều người đắc lực như bọn Trần Văn Lộc, Nguyễn Văn Quyền và Tống Văn Uyên. Các người nên liệu phái Trần Văn Lộc đem 300 biền binh Thần sách hiện đang đi trận ấy chuyển về Tuyên-quang, hợp lực đánh dẹp bọn phỉ Thái-nguyên. Song việc hành quân, có sự khó ở xa mà liệu tính được. Khi tiếp được Dụ này, nếu biền binh còn ở giới hạt Tuyên-quang, có thể tìm đường về tắt ngay thì hay đấy; nếu đã đến Vân-trung, lại chuyển đi Cao-bằng, thì đường đất hơi xa, lập tức nên tiến đi cả một loạt, không cần trích một số quân, phải quay về, đến nỗi chậm chễ hàng tuần, trở thành vô ích!».

Án sát Quảng-yên là Doãn Văn Xuân tâu: «Do thám được tin bọn phỉ ước linh 700 tên xâm lấn đồn An-châu, huyện An-bác tỉnh Lạng-sơn. Vả lại, nơi ấy giáp giới với huyện Hoành-bồ thuộc bản tỉnh, một bước là đến; mà đội biền binh trước đây phái đi phòng ngự đã theo nguyên tuần phủ Lê Đạo Quảng đi bắt giặc rồi thần đã

https://tieulun.hopto.org

lập tức phái quản cơ, cơ Tả kiên, tòng sự ở tỉnh là Lê Văn Triệu, đem quân đôn đốc viên huyện sở tại, vát nhiều dân tráng phòng thủ nghiêm cẩn hơn ».

Vua dụ : « Thổ phỉ Lạng-sơn cách xa thổ tỳ hạt ngươi, khác nào thả trâu ngựa ra mà đực cái mỗi đằng một nơi, không thể gụ nhau được. Bọn phỉ, vì tình thế, tất không dám đi sâu vào quấy nhiễu đâu. Còn những kẻ xuẩn động, chẳng qua là bọn thau nhau thừa cơ lên lút nổi lên đó thôi. Ngươi cùng viên hộ lý tuần phủ Vũ Tuấn nên lập tức chuyển sức cho bọn thổ tỳ, thổ mục thúc giục tập hợp thổ dõng, lấy hơn nghìn người, do quan lượng cấp khẩu phần lương thực chiếu theo địa phận tấn sở, đóng quân án ngữ ngăn cản, không cho bọn giặc lấy được vượt bờ cõi tràn đến ».

Lại truyền Chỉ cho Lê Đạo Quảng gấp theo lời Chỉ Dụ sau, do đường Hải-dương chuyển về Bắc-ninh, chớ nên đi đường tắt khác, có lẽ bất tiện chăng.

Điều 100 biền binh vệ Kinh tượng, 8 thớt voi trận, và vệ Võng thành do Kinh phái đi trú phòng ở Thanh-ha đều đi Bắc-ninh để đóng giữ. Lại sai tỉnh Bắc-ninh phát thóc kho, xay gạo, dự trữ gạo, muối ở Lạng-giang phủ, đợi khi đại binh tiến đến, tùy chỗ mà vận đến cấp cho.

Bố chính Hải-dương Trần Văn Tuấn tâu :

« Chánh phó quản cơ ở các cơ Tả quản thuộc tỉnh Hải-dương phần nhiều già yếu, khó kham sai khiến. Có quản cơ ở cơ Quảng-bình là Nguyễn Lương Điển, là người mẫn cán, thần vốn đã biết rõ, xin phái điều đến sung làm việc binh ».

Vua quở rằng : « Trước đây, nhiều lần đã từng răn bảo, sao đến ngày nay mới chịu tâu bày ? thế chính gọi là « khát mới đào giếng » ! Vua bèn cho Nguyễn Lương Điển làm phó vệ úy trật tùng tam phẩm quyền sung phó lãnh binh Hải-dương chuẩn cho tiện đường đi gấp, đem

https://tieulun.hopto.org

các biền binh tại ngũ do mình quản lãnh phân phái đi. Còn Tả quản Tiền nhuệ cơ, quản cơ Phạm Ngọc Cưu và Hữu nhuệ cơ, phó quản cơ Nguyễn Văn Thọ hiện đang bị bệnh, chuẩn cho nghỉ việc để điều trị. Dũng Long võ cai đội Tôn thất Loan, Hồ uy cai đội Thái Văn Hỷ thay vào. Phó quản cơ ở cơ Trung-kiên là Phan Văn Quản và phó quản cơ ở cơ Hữu kiên là Nguyễn Văn Liêm đều già yếu, bắt buộc hưu trí. Dũng Hồ uy cai đội Lê Thành Biểu và Long võ cai đội Nguyễn Thường Hứa thay vào.

Cho Nguyễn Danh Văn làm phó vệ úy ở Tuyển phong hậu vệ quản Thần sách.

Giáo trưởng đạo Gia-tô Tây dương là Tây Hoài Anh và Phan Văn Kinh, trước đây, cám dỗ ngu dân theo tà giáo, đã bị địa phương bắt giải cùm giam ở ngục Thừa-[illegible] cầu kinh không ngừng. Bộ Hình đem việc lâu lên. Vua bèn phát vãng bọn ấy đi an trí ở nơi đồn thú Ai-lao, cấm không được đi lại với người ngoài.

Lại có Tây Hoài Hóa lén lút ở các tỉnh Quảng-ngãi, Bình-định, Quảng-yên, ngầm giấu tranh ảnh và tượng [bên đạo], giảng đạo cho các tín đồ, bị sở tại bắt được. Vua ghét bọn đó cố ý phạm tội, sai giết đi. (Tây Hoài Anh vốn tên là Phương, Tây Hoài Hóa vốn tên là Liên, năm trước được ơn ban cho họ tên, bổ làm chức hành nhân trong ty Hành nhân, do Thừa-thiên quản lãnh, phiên dịch chữ tây. Sau đều cáo bệnh, về điều dưỡng ở thành Gia-định).

Cấm binh, có Tống Phước Bình, bị mê hoặc đạo ấy. Hạ lệnh cho bộ Hình khuyên bảo đến 2, 3 lần, nhưng cuối cùng hắn vẫn không tỉnh ngộ, nên cũng chém đem bêu để răn bảo mọi người.

https://tieulun.hopto.org

Tên giặc trốn ở Hưng-hóa là Xa Văn Chấn lại họp đồ đảng vây đánh đồn Vạn-bờ ở Đà-bắc. Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn, phái bọn suất đội Nguyễn Văn Ba đem hơn 100 biền binh đến cứu viện, đánh dẹp. Giặc thấy quan quân đến, lập tức giải vây, tản mát lẫn trốn vào rừng.

Nghe biết việc ấy, vua dụ sai nghiêm sức cho thủ bảo (1) là bọn Xa Văn Quế lùng bắt.

Cho chưởng cơ Phạm Văn Điển thăng thự thống chế ở Tiền doanh quản Thần sách, bổ làm đề đốc tiễu bộ quân vụ, vệ úy ở vệ Tiền nhất quản Vũ lâm là Lê Thuận Tĩnh làm phó chưởng cơ, đem kinh binh và voi chiến đi Thái-nguyên đánh dẹp. Phàm biền binh các vệ Hổ uy, Kinh tượng, Võng thành, Cường võ trước đã phái đi, đều lệ thuộc vào đấy.

Một đạo quan quân của tổng đốc cách lưu (2) là Nguyễn Đình Phổ [illegible] chịu sự điều khiển.

Vua dụ bọn Phạm Văn Điển rằng: « Các ngươi đi chuyến này, cần phải cổ võ khuyến khích quân đội thẳng tiến, đánh dẹp, cốt sao bắt chém hết sạch bọn giặc ở vùng Thái-nguyên, một trận thành công, tất được thưởng to. Nếu biền binh hoặc thổ dõng nào nhút nhát, lui bước, thì chuẩn cho lập tức chém đầu để nghiêm quân luật. Người nào có công lao chém được đầu giặc, bắt được trâm sỏ, chuẩn cho một mặt làm sớ tâu, một mặt thưởng cho phát bạc lạng và ngân tiền để khuyến khích ».

Sai bộ binh phái ra 1 suất đội ở viện Thượng tứ, 50 biền binh, 20 ngựa khỏe, theo Phạm Văn Điển và Lê Thuận Tĩnh đi đánh giặc. Lại dụ tỉnh Bắc-ninh phái quản cơ Nguyễn Văn Anh đem 500 hoặc 300 lính cơ, đợi bọn Điển đến thì lệ thuộc vào, theo đi sai phái. Con

---

(1) Thủ bảo : Người có nhiệm vụ canh giữ đồn bảo.
(2) Cách lưu : Bị cách chức nhưng được ở lại làm việc.

https://tieulun.hopto.org

Điển là suất đội Phạm Văn Huy, lưu thú ở Bắc-ninh, cũng chuẩn cho theo đi làm việc quân. Sau đó, vì vệ Cường võ đã theo phó lãnh binh Nguyễn Thọ Tuấn, tiến đi Lạng-sơn rồi, nên lại dụ bảo tổng thống quân vụ Tạ Quang Cự, khi đến Bắc-ninh, lập tức liệu trích lấy 1 vệ biền binh Nghệ-an hoặc Hà-tĩnh, hiện đang ở nơi hành quân, chuyển giao cho bọn Điển đem đi tòng chinh.

Tuần phủ Lạng-sơn — Cao-bằng là Lê Đạo Quảng tiến đóng ở đầu hạt Tiên-yên, tâu rằng: « Do thám được tin bọn phỉ Lạng-sơn Lê Văn Khoa là em nghịch Khôi, đã chiêu mộ được hơn 3.000 phu mỏ đều là người nhà Thanh, thông đồng với thổ ty Lạng-sơn, khua lùa thổ dân nổi lên hưởng ứng. Nơi này nơi kia mang đồ binh khí, ngăn chẹn đường rừng. Chúng chia ra từng toán: một nửa ngăn chặn con đường từ Bắc-ninh đến, một nửa vây thành Lạng-sơn và cản trở con đường ở Quảng-yên sang. « Lại có người châu An-bác, tên là Thế Đường, đồ đảng ước 600 tên, ngầm dụ nhân dân ở ven rừng Quảng-yên, mưu đồ quấy nhiễu.

« Vả lại, binh dõng đang đi chuyến này chỉ có hơn 400 người, nếu tiến lên đánh dẹp đường Na-dương, tưởng cũng có thể làm được. Chỉ nghĩ: nhân dân Quảng-yên tuy không có tình ý gì khác, song một khi họ nghe nói tỉnh bên có loạn, thì họ cũng vì thế mà nhốn nháo cả. Nếu phá được Na-dương, bọn phỉ tất chạy đến thành Lạng-sơn, họp đảng lại để chống cự. Với số quân ta ít ỏi này, nếu đánh không thắng thì những thổ dân theo phỉ tất lồng lộn lên, bao vây phía sau; đồ đảng Thế Đường thừa cơ, cũng tất đến Quảng-yên sinh sự. Hiện nay quân của Hồ Văn Vân còn bị cản trở, binh của Hoàng Văn Quyền đã không có nữa, mà thần cứ đem quân vào sâu nơi hiểm địa, tiến lên, không thể gỡ sự nguy cấp cho Lạng-sơn, mà trở về, không thể giữ được

LIMSAFE.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

an ninh cho trong bản hạt; thi lầm lỡ không phải là nhỏ! Cho nên thà chịu tội chậm trễ, chứ không dám khinh suất tiến quân. Hiện đương phái thêm người đi thám thính tin tức Hồ Văn Vân và điều thêm dân tráng, từ từ tinh kế tiến quân ».

Vua mật dụ: « Ngày nọ, Lạng-sơn có động, phải gấp tiến quân đánh dẹp, nên mới có Chỉ sai ngươi đem binh đi cứu. Lại đổi ngươi đi từ đường Hải-dương, chuyển sang Bắc-ninh, hội cùng tổng thống đại viên, hiệp sức dẹp giặc.

« Căn cứ vào lời tâu hiện nay, tình trạng bọn giặc còn đang lan tràn, mà binh dõng do ngươi cai quản, có vẻ cô đơn, thế mà đi riêng đến đánh, thật không thể kéo quân vào sâu được. Nếu lại đổi, theo Tạ Quang Cự họp binh một chỗ, thì một lộ Bắc-ninh, lần lượt đã phải kinh binh tiến đến. Lại truyền hịch điều binh và gọi đi, cũng đã nhiều rồi. Dẫu có thêm ngươi và vài trăm quân nữa, cũng không đắc lực lắm đâu! Chi bằng ngươi bẵng tạm đóng lại ở Tiên-yên: một là nói phao lên rằng do con đường ấy, sẽ tiến quân đến đánh, khiến giặc phải lo, ngoái lại; hai là trấn áp thổ dân, không để họ đến nỗi lo sợ nhốn nháo; ba là từ đằng xa, hộ vệ cho tỉnh thành, có thể giữ khỏi lo ngại. Làm được ba điều ấy thì càng đắc sách. Khi tờ dụ này đến, nếu ngươi còn ở Tiên-yên, thì lập tức theo Dụ, thi hành; nếu đã trước do đường Hải-dương, đi đến Bắc-ninh, dọc đường hễ tiếp được Dụ này, thì cũng kịp rút quân về ngay Tiên-yên. Phải nên cẩn thận, kín đáo, theo lệnh, làm việc. Còn lời nói phao lên tiến đánh, là chỉ hư trương thanh thế, chớ được khinh suất động binh, và cũng không nên tiết lộ cho giặc biết rằng ta không thể tiến đến, sợ lỡ mất cơ nghi. Đợi đại binh của đạo quân Tạ Quang Cự ở Bắc-ninh đánh phá được bọn giặc, tiến lên giải vây cho

https://tieulun.hopto.org

Lạng-sơn, ngươi bèn có thể thừa kế thắng đến tiễu trừ dư đảng giặc, lại càng đắc lực hơn. Ấy là một cơ mưu quyết thắng, muôn phần hoàn toàn cả. Ngươi chớ xao lãng đấy ! ».

Điều 100 lính thủy và 3 chiếc thuyền ở Nam-định đi đánh giữ Quảng-yên.

Sai tư vụ bị cách, được khởi phục là Tào Quang Lộ và Hoàng Sĩ Quang đi quân thứ Lạng-sơn, Trương Hảo Hợp và Lê Xuân Như đi quân thứ Thái-nguyên, theo các đại viên tổng thống, tham tán và đề đốc, chuyên làm công việc từ hàn trong quân.

Lúa vụ mùa ở tỉnh Nam-định được mùa to. Tỉnh thần đem việc ấy tâu báo.

Vua hài lòng lắm, làm thơ để ghi nỗi mừng, nhân bảo thị thần rằng: « Dân Nam-định biết yên phận, theo lẽ phải, ơn trời ban phước, được trúng mùa khen thưởng. Bài thơ này nên sao chép đem đi các tỉnh từ Hà-tĩnh ra Bắc, cho biết mà bắt chước ».

Cho Trương Đăng Quế làm thượng thư bộ Binh, Nguyễn Kim Bảng làm tả tham tri bộ Lại, Trần Danh Bưu làm hữu tham tri bộ Lại, Hoàng Văn Diễn làm tả tham tri bộ Công; Đặng Chương làm tả thị lang bộ Hộ, Vũ Đức Khuê làm hữu thị lang bộ Hộ, Hà Thúc Lương làm thị lang Vũ khố, Thân Văn Quyền và Hà Quyền làm thị lang bộ Lễ, vẫn sung làm công việc Nội các, Trần Tú Dĩnh làm phủ doãn Thừa-thiên, Đào Trí Phú, Nguyễn Văn Nhiên và Nguyễn Quốc Cẩm làm lang trung bộ Lại, Nguyễn Đắc Tứ và Phạm Thế Hiển làm lang trung bộ Hộ, Vũ Xuân Diệu và Ngô Thế Vinh làm lang trung bộ Lễ, Hà Đăng Khoa và Trần Nguyên Tưởng làm lang trung bộ Binh, Nguyễn Văn Nhị, Trương Sĩ Hoàn và Nguyễn Huy Chuẩn làm lang trung bộ Hình, Bùi Quỹ và Trần Tuyên làm lang trung bộ Công, Đặng Văn Thống

https://tieulun.hopto.org

lâm lang trung Vũ khố, Chu Văn Tường làm lang trung Mộc thương, Cao Văn Quế lâm lang trung bộ Lễ, vẫn phụng mệnh trông coi lăng Thiên-thụ, Nguyễn Huy Hựu làm Quốc tử giám tế tửu, Tôn thất Diệu làm Hữu tử tế phó sứ. Ngoài ra, từ thự viện ngoại lang và khoa đạo cho đến tư vụ, lục sự, học chính và miếu lang, được thực thụ tất cả 38 người.

Vua dụ bảo các bầy tôi : « Nay ở Kinh, các quan viên lớn, nhỏ, phàm đã được thự hàm, thì không kể niên hạn lâu hay mới, đều chuẩn cho thực thụ. Ấy là ta gia ơn cất nhắc, vốn muốn các bầy tôi kịp thời nay được dùng. Ai có tài năng đều được tự trổ ra. Bọn ngươi nên cẩm kích, dấy dức thiên lương, cố gắng bội phần, ngày đêm chớ lười biếng. Làm lớn hay nhỏ, ai nấy đều nên siêng năng, khiến cho mọi việc được nhanh chóng thành tựu, không đến nỗi chậm trễ. Ta lại lí vọng nhiều lắm.

Vả lại, ta từ khi lâm vua đến nay, mỗi khi tiếp các bầy tôi thường giữ nét mặt hòa nhã, lời lẽ ôn tồn. Vua tôi coi nhau như một thể, phải cần lẫn nhau, không vì đường bệ mà xa cách. Bọn ngươi, các nha môn thuộc Bộ, Viện, Các, Tự, các viên chưởng ấn quan và tả lãnh, được dự theo ban tâu việc, ai nấy đều nên thể theo ý ấy, mở hết đáy lòng, có nghe thấy sự gì, cứ thực trình bày rõ ràng, cần thận không giấu giếm một chút nào. Ta cũng chước lượng tiếp thu, rồi đem thi hành, may có thể trăm việc được chỉnh đinh, ngày tới thịnh trị, để cùng hưởng phúc tôn vinh ».

Đổi bổ Đại lý tự khanh Nguyễn Công Hoán, làm Hình bộ tả thị lang vẫn kiêm làm công việc ở Đại lý tự.

Đổi chức thư lại ty Văn hàn ở Quảng-học đường làm thư lại thuộc Quảng-học đường. Phàm thuộc các phủ và các đường Quảng-nhân, Quảng-phúc, Quảng-thiện, có chỗ nào gọi là Văn hàn ty thì chuẩn cho đều đổi lại cả.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 10.

Ban chiếu ra ơn cho các hạt từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Bình-thuận, trở ra Bắc đến Quảng-bình.

Chiếu rằng: Cơ sở nước ta dựng lên ở phương nam, Tổ tông truyền nối, ơn nghĩa sâu dày, chứa chất hơn 200 năm.

« Nay hoàng khảo, Thế tổ Cao hoàng đế ta, lập lại cơ đồ lớn, có cả nước Đại Việt. Võ công cả định, văn giáo thấm nhuần. Đưa cả nước vào cảnh thanh bình, tụ muôn dân đến chỗ yên ổn.

« Ta kính theo đức tốt đời trước, thực lòng tìm lẽ phải về việc trị nước. Từ lúc làm vua đến nay, phàm thi hành một chính lệnh nào cũng đều để lòng nghĩ đến việc nuôi dân như con. Dân ta được vỗ về an nhàn, đến nay hơn 10 năm rồi.

« Năm nay, các tỉnh từ Hà-tĩnh ra Bắc, Biên-hòa vào Nam, có chỗ bị hạn lụt làm hại ; có chỗ gặp giặc giã lén lút nổi lên, việc làm ruộng không được thuận, dân gian chưa được ở yên. Tình hình cấp bách ấy, nghĩ rất đáng thương ! Ta từng đã lần lượt xá thuế, giảm thuế

https://tieulun.hopto.org

và khoan tha hình phạt cho những hạt nào đáng được, đầm đìa ơn rộng, để cứu sống dân. Hiện nay, mưa nắng thuận thời, mọi thứ trồng cấy đều được thành thục, tướng giặc Nam, Bắc lần lượt bị giết dần dần. Tên nghịch Khôi thì như thỏ giữ cô thành, có thể hẹn ngày bắt được ; tên nghịch Vân thì như con lang chạy vào rừng rậm, rồi đến không đường trốn thoát. Công việc lớn sắp tính ngày tuyên bố hoàn thành, trăm họ được cùng nhau bình an vô sự.

« Nhân nghĩ : từ Thừa-thiên vào Nam đến Bình-thuận, ra Bắc đến Quảng-bình, phàm 9 hạt, trải hạ sang thu, cũng có chỗ vì đại hạn làm hại, lúa mạ hỏng nhiều. Thêm vào đó miền Nam có biến động, buôn bán không thông đồng, đến nỗi giá gạo ngày càng cao vọt, dân càng, nhà nghèo không khỏi quẫn bách đôi chút. Ta chỉ nghĩ làm cho dân nhờ, nhiều phương cứu chữa : gia hạn cho hoãn thuế chính cung, lại thêm lệnh thêm việc phát thóc kho cho dân vay. Hết thảy các cách làm thế nào cho dân được thừa ăn, đời sống được no đủ đều ứng dụng đến nơi đến chốn cả.

« Duy nghĩ : đời sống của dân còn chưa được rộng rãi, nên phải rộng làm chính sách nhân đức, rảy nhiều móc mưa, khiến đều được thịnh vượng, hưởng mãi hạnh phúc thanh bình. Vậy ban ân điển gồm 6 điều » :

(1 — Thuế thân năm nay, giảm cho 3 phần 10. Duy tỉnh Bình-thuận, trước đã giảm 3 phần 10 nay lại giảm thêm 2 phần nữa.

2 — Từ năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] trở về trước, số tiền thuế đinh, điền còn thiếu đọng lại đều được miễn. Thuế đóng thóc gạo giảm cho 5 phần 10, còn 5 phần để đến năm sau mang nộp.

3 — Năm nay, những vụ án phát giác về điền thổ ẩn lậu, đều được miễn sự thoái thu.

https://tieulun.hopto.org

4 — Năm nay chỗ nào có lệ thuế tăng thu về đinh, điền đã tục khai để thu thì đều được miễn.

5 — Con cháu các công thần, nếu ai tình nguyện xin bổ dụng, thì do sở tại cấp giấy dẫn đến Kinh, để tùy tài xét dùng.

6 — Các địa hạt, như có người tài nghệ nào còn bị bỏ sót, thì do quan trên cấp giấy dẫn đến Kinh, rồi do Bộ sát hạch làm sớ tâu, đợi Chỉ bổ dụng).

Sai bộ Binh lần lượt chở đi Nam-kỳ, các hạng súng đại bác, súng điểu sang và đạn lấy thêm ở kho (đạn theo súng đại bác, mỗi cỗ đại bác 50 viên, cộng 49.850 viên ; đạn theo súng điểu sang 150.000 viên), phái biền binh thủy quân cưỡi chiếc thuyền hiệu chữ « định » 定 chở đi quân thứ. Lại mang theo cả súng, đạn, chì (súng thạch cơ điểu sang 500 cây, và đạn chì dùng theo súng ấy 25.000 viên, chì 1.000 cân). Tùy tiện chuyển giao cho tỉnh Quảng-ngãi, cấp đủ cho các cơ.

Vua nghĩ đến quan quân ở 2 đạo Lạng-sơn, Thái-nguyên : trèo núi, lội khe, hoặc bị cảm nhiễm lam chướng, bèn sai thị vệ mang thuốc của vua cấp cho. Lại dụ tổng đốc Hà-nội — Ninh-bình là Đoàn Văn Trường tuyển lấy 2 danh y, mỗi người mang 100 cân thuốc chia đi các nơi điều trị.

Định giá đồng kim tiền và ngân tiền Phi long.

Bộ Hộ tâu : « Vàng, bạc là loại rất quí trong bảo hóa. Từ trước đến nay, chế làm 2 hạng tiền Phi long lớn và nhỏ, thật là cốt để cho bảo hóa được lưu thông và sự tiêu dùng của dân được tiện lợi. Vậy nên chước lượng định giá để làm chuẩn đích lưu hành. (Ngân tiền hạng lớn, 1 đồng nặng trên dưới 7 đồng cân đến 7 đồng cân 5 phân, trị giá là 2 quan tiền ; hạng nhỏ, 1 đồng nặng trên dưới 3 đồng cân đến 3 đồng cân 5 phân, trị giá 1 quan. Kim tiền hạng lớn, 1 đồng nặng trên dưới

https://tieulun.hopto.org

7 đồng cân ăn 30 đồng ngân tiền hạng lớn, và ăn 60 đồng ngân tiền hạng nhỏ. Kim tiền hạng nhỏ, 1 đồng nặng trên dưới 3 đồng cân, ăn 15 đồng ngân tiền hạng lớn và ăn 30 đồng ngân tiền hạng nhỏ). Phàm dân gian mua bán đều y theo giá ấy. Hoặc giả thị giá có hơi tăng, cũng cho tùy tiện. Nếu ai dám giảm xuống, sẽ bị xử theo luật vi chế. Nếu muốn đem bán tiền ấy, thì Nhà nước sẽ tính trả theo giá đã định. Có ai đem nộp thuế bằng tiền ấy cũng chuẩn cho thu nhận chứ không được ruồng chê ».

Vua cho lời tâu ấy là phải.

Bọn ác man ở Quảng-ngãi họp đảng đến vài trăm người, sấn đến cướp trâu của dân. Binh và dân ở đồn bảo biên giới có người bị chúng bắn bị thương.

Việc ấy đến tai vua. Vua bảo bộ Binh : « Ngày nọ, vì đồn sở và tân sở phòng bị sơ lỏng, nên bọn [tàu ấy mới] lẻn được xuống, quấy nhiễu cướp bóc. [Đối với quan võ can vào việc này, ta đã] chuẩn cho phân xử giáng cấp rồi ; nay còn không biết phòng bị đến nỗi để chúng lại kéo đến ! Đó thật là do các quan tỉnh, các lãnh binh và các đồn tấn sở tại quen thói lười biếng, cho đến nỗi thế ! Nếu không một phen cảnh tỉnh, thì lấy gì răn bảo được ? Vậy thì nguyên bố chính Lê Nguyên Trung, lập tức được giữ ở lại làm việc như cũ ; hiện thự bố chính Nguyễn Đức Hội, giáng một cấp, lại lui về làm chức án sát ; lãnh binh Trần Văn Hựu giáng 2 cấp, vẫn sai đi đến trường lũy, chọn chỗ đóng đồn, để tuần phòng ; các viên đồn tấn sở tại đều giáng 4 cấp, và trách cứ phải đi bắt giặc ».

Dời tỉnh lỵ Hà-tiên về trấn sở cũ.

Tỉnh lỵ trước ở xã Mỹ-đức thuộc Hà-châu. Năm trước, thành thần cho rằng lỵ sở ấy chật hẹp tâu xin dời đến Giang-thành, được vua chuẩn y. Đến đây, bộ lý tuân

https://tieulun.hopto.org

phủ Trịnh Đường xem kỹ địa hình hai xứ ấy tâu nói : địa giới tỉnh hạt giáp Xiêm-la, Chân-lạp, là nơi địa đầu rất xung yếu. Dựa vào thế hiểm phòng giữ bờ cõi, thật là việc làm cần kíp trước nhất. Nay tỉnh lỵ đặt ở Giang-thành, có 3 điều bất lợi : phía trước, phía sau tỉnh lỵ đều là đất nước Chân-lạp bao quanh : mọi rợ quen thói hoang hốt bất thường, không thể tin cậy được. Trước đây, có lần nhân giặc nổi loạn, tinh thần là bọn Phạm Xuân Bích, Trần Văn Quán, thế cô, quân tiếp viện không có, đến nỗi phải quyên sinh : ấy là một việc đã qua chứng nghiệm rõ ràng. Binh pháp gọi là chỗ đất bị vây. Ấy là một điều. Địa thế lệch lạc, rừng ở trước mặt, nước kề sau lưng, theo phép xem đất thì nơi ấy không phải là chỗ nên ở. Ấy là 2 điều. Tỉnh lỵ ở đấy, thì pháo đài Kim-dữ, việc phòng thủ cửa biển không khỏi chỉ giao phó cho một quan võ trông coi ; nếu xảy có giặc biển thì việc tiếp ứng cứu viện cũng hơi xa. Ấy là 3 điều.

Vả lại, nơi ấy, rừng rậm bao quanh, buôn bán không tiện. Từ khi dựng tỉnh lỵ đến nay, quân và dân ở lẫn, chỉ vài mươi nhà. Phía ngoài quanh tỉnh, tuyệt không thấy khói bếp người ở. Phóng hết tầm con mắt chỉ thấy rừng rậm bát ngát. Quan lại ở tỉnh đều nói : năm trước, mỗi lần đón tiếp sứ Xiêm tất phải mời họ đi đêm, vì sợ ban ngày trông thấy, có lẽ họ sẽ kinh ngạc trước cảnh hoang vu lạnh lẽo ! Xem như thế, thật không phải là cách làm cho nơi biên phòng được oai mạnh mà ngăn ngừa được sự nhòm ngó của nước ngoài.

Vả lại, xét ra trấn lỵ trước, dựa núi làm thành, ngăn biển làm hào. Đường núi có thể đặt đồn trại, cửa biển có thể tập quân thủy. Tựa trên cao mà trông xuống, khống chế rất mạnh. Tả, hữu và phía sau, ba mặt đã có lũy đá cũ, có thể nhân đấy để nắm thế cao ; trước

https://tieulun.hopto.org

mặt lại có pháo đài Kim-dữ, có thể giữ ở trên núi mà dòm ngó xuống biển. Nếu dời tỉnh lỵ về đấy lại chia đặt đồn đóng quân để giữ con đường xung yếu, thì dù có mọi rợ ngu xuẩn như ruồi, muỗi, cũng khó bay qua cửa ải ấy được. Vả, đối với giặc Đồ-bà, ở mặt biển, tưởng cũng dễ ngăn cản được. Còn địa thế thì rộng rãi, nước thì ngọt lành, lại là một điều lợi về địa lợi.

Khi trước tỉnh lỵ còn ở đấy, nhân dân sum họp đông đúc, đó là một nơi đô hội lớn. Vừa rồi, nhân có đám vô lại rông cuồng, nên cư dân hoảng sợ, tan tác ! Bọn thần đã mấy phen thân đi chiêu dụ vỗ về, thì dần dần đã lại quay về.

Nay xin dời tỉnh lỵ đến chỗ ấy, sửa đắp lũy cũ, dựa thế hiểm trở, giữ chỗ xung yếu, vỗ về yên ủi nhân dân, khiến cho được sum họp yên ổn như cũ. Còn nơi lỵ sở hiện tại thì đặt một đồn quân, phái binh đến đóng giữ.

Vua phê bảo : « Việc trước mất ấy, ngươi nói rất phải. Chuẩn cho được cả như lời thỉnh cầu mà thi hành ».

Trong kinh kỳ, giá gạo còn cao. Vua dụ rằng : « Phàm các quan viên văn võ ở Kinh từng đã bị phạt bổng đáng phải chiết trừ vào kỳ 3 tháng về qui đông và tính theo tháng mà phát lương bổng thì không cứ là phạm tội công hay tư, không cứ là đã chiết trừ hay chưa chiết trừ, về gạo lương, chuẩn cho chiếu theo phẩm trật cũ, được lãnh toàn lương, từ mồng 1 tháng 10 đến cuối tháng 12, để chi dùng. Duy có khoản lương bằng tiền thì vẫn chiết phạt theo đúng lệ. Từ bát, cửu phẩm trở xuống, nay về sau, nếu có ai bị phạt thì chuẩn cho chiếu theo án, xử dịch đáng, chứ không nên phạt lương ».

Các nhà trạm từ Thừa-thiên trở ra ngoài gần nay, truyền đệ giấy tờ báo động phần nhiều chậm trễ.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ : « Hạ lệnh cho kinh doãn và các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát từ Quảng-trị ra Bắc, phải xét kỹ các trạm mục (1): người nào mẫn cán thì cho lưu lại làm việc ; người nào hèn kém, thì cách truất đi. Rồi chọn lấy cai đội, hoặc chánh đội trưởng, hay đội trưởng trong hạt, phái đi cai quản, đốc suất linh trạm cho nhanh việc công ».

Ban cấp thêm ngựa cho các trạm từ Thừa-thiên đến Hà-nội, mỗi trạm 1 con.

Trấn thần Hưng-hóa tâu nói : « Sở ty quan ở quán Bảo-thắng thuộc hạt Hưng-hóa trước đây vì thổ bùng nổi, tiền bạc bị cướp bóc, ngạch thuế thiếu nhiều ». Vua đặc cách hạ lệnh giảm thuế cho 2 phần 10.

Hải phỉ Đồ-bà lên lút nổi ở huyện hạt Long-xuyên thuộc Hà-tiên cướp của bắt người. Viên bộ biền (2) là Nguyễn Văn Thuỵ, thự phó quản cơ ở cơ Hà-phú, đánh nhau với phỉ ở ngoài cửa Cự-dồn, bắn đại bác chết vài tên. Phỉ nhảy lên bờ, chạy. [Quân của Thuỵ] đuổi bắt được hết bọn ấy.

Lại có người nhà Thanh theo giặc, tên chánh yếu phạm là Trần Thục Ân (tự xưng là Thiên địa hội, nhận ngụy chức là cai phủ. Trước đây, Ân tụ họp hơn vài trăm đồ đảng cướp bóc ở phố Hà-tiên, dân cư đều bỏ nghề nghiệp, lánh đi) lẩn trốn ở đất Hà-châu. Thì sai chánh đội trưởng suất đội ở cơ Hà-điện là Đặng Văn Liệu, đem binh đồ thám, bắt được. Hộ lý tuần phủ Trịnh Đường đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ Nội các : « Trịnh Đường và Đặng Văn Nguyên mới đến tỉnh, đã hay đốc sức biền binh bắt được đồ đảng hung ác ấy, ta xem lời tâu, rất đáng khen ngợi.

---

(1) Trạm mục : Người đứng đầu làm việc chạy trạm.

(2) Bộ biền : Quan võ làm nhiệm vụ bắt giặc.

TAISACHCOMVN

https://tieulun.hopto.org

Trịnh Đường, lập tức thưởng bổ tuần phủ kiêm cả việc bố chính sứ; Đặng Văn Nguyên, thưởng gia 1 cấp; Nguyễn Văn Thuỵ, Đặng Văn Liệu đều được thực thu ngay. Còn người bắt được tên chính yếu phạm Trần Thục Ân thì thưởng bạc 30 lạng. Ngoài ra, ai bắt sống được giặc Đồ-bà, cứ mỗi tên phạm thưởng bạc 5 lạng; hễ chém được, cứ mỗi tên phạm, thưởng bạc 3 lạng. Những biền binh dự cuộc đi đánh ấy thưởng chung tất cả 100 quan tiền.

« Vả lại, ở hạt ấy, có nhiều người nhà Thanh đến kiều ngụ; trước đây đã từng dụ bảo xử trí cho ổn thỏa; nay truyền dụ cho bọn Trịnh Đường, Đặng Văn Nguyên: nên lập tức phân biệt người tốt, người xấu: đối với những kẻ hung tợn, quyết phải trừng trị nghiêm ngặt; đối với những người lương thiện, phải vỗ về yên ủi ưu hậu hơn lên. Chớ để cho họ còn mang lòng ngờ vực sợ hãi và khiến ai nấy đều yên phận, giữ phép, ở yên, để cùng hưởng phúc thái bình.

Khâm phái Hộ bộ tả thị lang Đặng Chương từ quân thứ Gia-định về Kinh tâu: « Đồ đảng giặc trong thành, ngày nọ, có hợp thành bọn đến hơn 100 tên, đi ra ngoài thành, tìm kiếm vật liệu. Binh dõng do Lê Đại Cương đốc suất ở địa phận tấn sở chỉ chém được 1 đầu và đâm bị thương 5, 6 đứa mà thôi ».

Vua dụ: « Hiện nay vây thành, chỉ mong bọn giặc kéo ra để đấu chọi với chúng. Hơn 100 tên ló đầu ra ngoài, tất là bọn cảm tử trong đám giặc. Vì thử ta gắng sức đánh giết, không để sót một tên nào vào thành được, há chẳng khoái lắm ư! Lại há chẳng hơn là mỗi ngày dùng súng bắn phỏng vào trong thành, mà vị tất đã làm chết được thằng giặc nào ư? Sao lại để chúng ra, vào tự do như thế? Bọn giặc đã không thiệt hại, chẳng khỏi có lòng khinh thường quan quân. Thật là tính sai đấy.

https://tieulun.hopto.org

« Vậy truyền Chỉ ban quở cả các tướng quân và các tham tán. Lại truyền Chỉ nghiêm quở Lê Đại Cương: Từ nay, bọn giặc còn dám đi ra, tất nên nghiêm sức cho các tướng, biền binh, đang ở các đồn tấn sở tại phải hết sức đón đánh, dẫu dưới lán tên đạn tơi bời cũng không quản ngại. Cốt sao giặc đến một đứa thì giết chết một đứa, không cho trốn thoát, tất có hậu thưởng. Nếu cứ bất lực mãi, dung túng cho giặc muốn đi đâu tùy ý thì khó trốn được lỗi đấy!

« Lại nữa, đồ đảng giặc thường lẻn ra phía mặt trước thành, mà địa phận đồn tấn nơi ấy phần nhiều là hương dõng chia ra canh phòng, không đắc lực lắm. Các tướng quân và tham tán nên lập tức phái quân tinh nhuệ đến thay hoặc phái thêm quan quân góp sức canh giữ, khiến cho giặc không dám lò ra, để kiếm chác lấy một vật gì nữa.

« Và, nay tên nghịch Khôi khốn quẫn bám giữ cô thành. Hắn tự biết tội ác quá nặng, lại càng cố chết giữ vững. Quan quân chưa thể đánh gấp để hạ thành ngay được, luống chỉ tổn hại quân lính. Nhưng nên đắp cao núi đất, đặt nhiều súng đại bác; ban ngày, sai người bắn giỏi thử bắn 1, 2 phát ở mặt trước và mặt sau. Rồi đến mặt tả và mặt hữu thành ngước xem đạn bay xa, gần thế nào, lựa tính phân tấc, để đặt tầm súng cao hay thấp, nhất nhất ghi lấy, để đêm đến, tiện việc bắn phá. Lập tức, đêm hôm ấy, sai biền binh ở mặt tả, hữu, xa chiếu đèn đuốc ở đầu nơi phụ quách. Bện hình người bằng cỏ, giả làm bộ dạng đang đánh phá hoặc đắp lũy. Quan quân thì ở trong lũy hò la ầm lên. Giặc tất tụ ở hai mặt tả, hữu trên thành để chống cự. Bấy giờ đại bác trên núi đất ở phía trước và phía sau, cứ chiếu theo chuẩn đích đã ghi từ ban ngày, nhằm bắn vào đám giặc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ngày khác, lại ở hai mặt tả, hữu, cứ theo phép ấy mà làm, thì tất giết được nhiều giặc.

« Nay thế giặc, ngày càng cùng quẫn quá tất nhiên chúng phải ngày đêm mưu đồ đột phá vòng vây để rút ra. Vậy thì quan quân vây quanh dãy lũy dài, nên làm cho cao thêm, dày thêm ; mé ngoài cắm chông tre và đặt « ngựa gỗ » (1), để phòng bị nghiêm cẩn, kiên cố mười phần. Vì bằng còn kéo dài hàng tháng, cũng không để đến nỗi lọt ra được một tên giặc nào. Thế thì hồn cá chép chờn dây chậu, sớm muộn tất sẽ bị bắt ».

Sai nghiêm sức bắt điền số binh còn thiếu ở các hạt Bắc-kỳ.

Vua dụ Nội các : « Gần nay, số giản binh ở Bắc-kỳ trốn thiếu còn nhiều, đã từng giáng Chỉ ban ân cho gia hạn đến mồng 1 tháng 10, bắt điền đủ số. Đến nay ngạch binh thiếu còn đến hàng trăm, hàng nghìn. Thật bởi tự địa phương bất lực trong việc vâng lệnh thi hành. Vậy hạ lệnh bộ Binh truyền dụ cho tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Ninh-bình, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây đều phải sức cho phủ, huyện theo số binh thiếu, nghiêm ngặt bắt điền vào. Nếu chưa được đủ cả thì phải được 7, 8 phần 10.

« Vả lại, binh và dân cả hai đều quan hệ đến chính sự trọng đại trong nước. Bọn ngươi đều là quan chức giữ đất đai nên làm thế nào cho dân không bị nhiễu sự, mà số binh thường đủ, mới là không phụ chức phận của mình, quyết không nên tham vui tháng ngày lần lữa

---

(1) Nguyên văn là « mộc mã ». Theo *Từ hải*, *mộc mã* là một công cụ phòng thủ, trên có gỗ ngang, dưới đóng ba chân, dài 6 thước, cao 3 thước, bố trí ngổn ngang ở phía ngoài doanh trận để cản trở quân kỵ của địch. « Ngựa gỗ » mà Minh-mệnh sai làm đây tức là « mộc mã » nói trên, một thứ chướng ngại vật để ngăn chặn bước tiến của địch.

https://tieulun.hopto.org

ngời nhìn số thiếu, cũng không nên mượn tay nhu, lại đến nỗi nhiễu dân. Nếu có xảy một tệ hại gì khác, sẽ nghiêm xử không tha ».

Tổng đốc Hà – Ninh là Đoàn Văn Trường tâu nói: « Biền binh ở tỉnh mình, trước đã chia phái đi phòng thủ và đáp ứng làm các công dịch. Số binh hiện có mặt chỉ còn 1.000 người. Thần đã lượng phái phó quản cơ ở cơ Tả định là Trần Văn Vân đem 200 binh, cùng với 100 binh ở cơ Nghiêm dũng trước đã phái đi, đợi ở Bắc-ninh, khi Tạ Quang Cự tiến đánh thì theo đi trận ».

Vua dụ: « Tính người số binh hiện có không đầy đủ lắm, lượng phái số ấy cũng phải. Duy đang khi có việc, sao không biết quyền biến toan tính: lại sai làm tất cả những việc không cần kíp, và cứ đóng giữ ở cả những chỗ vô sự! Vả, tỉnh thành Hà-nội là nơi rất quan trọng, há nên chia phái đi nhiều nơi, để đến nỗi việc phòng thủ lỏ ra yếu kém! Còn biền binh trú phòng ở Thuốc-cốc kia, thì nay Chi-nê hiện đã yên ổn, nên rút về ngay. Các thành, các bảo ở các phủ huyện nơi nào mà việc cần phòng có thể sơ sài thì liệu tính rút bớt. Các việc tạp dịch tầm thường như tán diêm tiêu và đúc đạn cũng đình bãi ngay. Đến như việc xây dựng bảo tuyền cục(1) thì thuê dân làm, chứ không được lạm phái một biền binh nào cả, khiến cho trong thành có trọng binh để bảo vệ được nghiêm cẩn ».

Tuần phủ Thanh-ba là Nguyễn Khả Bằng tâu nói: « Biền binh ở Ban trực Trung vệ đã rút về tỉnh, kịp khi đồng thống Tạ Quang Cự đi qua đây, lại theo Chỉ Dụ, đem đi Bắc-ninh, làm việc bất giặc ».

Vua dụ quở rằng: « Vệ quân ấy trước có Chỉ phái đi Hà-nội nhưng gặp lúc hạt người có động, đã không tâu

(1) Bảo truyền cục: Tức trảng tiền, xưởng đúc tiền.

https://tieulun.hopto.org

ngay xin lưu hẳn vệ quân ấy lại; sau đó giặc đã yên rồi, biền binh đã đi gần tới Hà-nội, lại bắt trở về. Luẩn quẩn trên đường, chỉ thêm nhọc nhằn phí tổn! Hiện nay Bắc-kỳ có việc không biết nghĩ làm cho được đúng cơ nghi để giúp ích đôi chút. Người bề tôi tầm thường, lỡ việc như thế, thì lỗi ấy từ chối được sao? Vậy lập tức giao bộ Binh nghiêm ngặt nghị tội.

« Vả lại, việc này có quan hệ đến quân sự, mà các viên bố, án cũng không hội đồng bàn định ổn thỏa để làm lại cho là việc ngoài bung không nghĩ đến, tâm địa còn ra sao nữa! Người làm tôi con há lại nên như thế ư? Vậy bố chính Nguyễn Đăng Giai, án sát Lê Đức Ngạn cũng đều phải giao đình thần bàn xử rồi tâu lên, để làm gương răn cho các quan to, có trách nhiệm về việc giữ đất đai mà không biết sự thể gì cả lạ. Sau đó, bộ Binh nghị xử, xin giáng Nguyễn Khả Bằng 3 cấp, Nguyễn Đăng Giai và Lê Đức Ngạn đều 1 cấp.

Vua đặc cách hạ lệnh miễn sự phạt giáng cấp, bắt họ phải bồi thường số lương cho binh lính (chiếu theo số lương bằng tiền và gạo phải chi cho biền binh trong 1 tháng ấy, chia làm 10 thành, Bằng phải chịu 7 thành, Giai và Ngạn chịu 3 thành).

Vua bảo Binh bộ: « Ấy cũng là theo ý đời xưa phạt vàng chuộc tội ».

Chuẩn định: từ nay, phàm ở Nội vụ phủ tiến vào trong Nội các phẩm vật như vàng, ngọc, trân bảo, gấm, đoạn, sa, lĩnh, sâm, quế, các vật qui, vẫn cứ theo lệ trước, mỗi việc lại biên ngay vào sổ. Ngoài ra, rượu, giấm, dầu, sáp ong, các đồ tầm thường và vải lụa linh tinh, v.v... đều cho 3 tháng 1 lần hội lại để vào sổ. Vậy đặt làm lệ.

Tỉnh Bình-định, giá gạo còn cao.

Vua dụ các quan tỉnh nên xét kỹ tình hình trong hạt, trong khoảng giao thời đông—xuân, xứ nào lương thực

https://tieulun.hopto.org

của dân còn có thể tiếp tế được, hoặc xứ nào nên cho dân vay mượn, cứ thực tâu lên đợi Chỉ ban xuống, sẽ thi hành.

Chuẩn định: từ nay, các ty viên trong bộ Binh và viện Đô sát, mỗi tháng 1 lần, khám nghiệm các ngựa công, nếu có sự chăn nuôi không đúng phép, và có tình tệ gì khác, phải làm bản dán hặc tâu lên. Nếu không, thì không nên làm phiến tấu. Đến như số ngựa sống và chết, cuối năm, do người quản viên viện Thượng tứ, chiếu theo sổ, họp lại làm sổ, giao Bộ xét lại tâu lên. Còn cái lệ, Nội các cứ nửa năm 1 lần khai sách tâu, thì nay bỏ đi.

Tuyên-quang đạo tổng đốc quân vụ Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ, từ đồn Ninh-biên đem binh và voi đo hai bên tả hữu sông Lô, chia đường đều tiến, hẹn kỳ hội tiễu tổ giặc ở Vân-trung. Họ làm tập tấu [nói] rằng biết và nói: thổ thổng căn cứ vào lời bọn thổ ty Hoàng Kim Toan, và nguyên thổ tri châu Ma Trọng Đại đi lùng bắt bọn giặc trốn, thì đã chém được 1 đầu và bắt sống được hơn 20 tên phạm. Lại nữa, thì sai chánh đội trưởng suất đội cơ Tuyên-hùng là Ma Doãn Bồi, từ sau khi Ninh-biên thất thủ, vẫn cố giữ đồn Tụ-long, không chịu theo giặc. Đến đây, Doãn Bồi sai cháu là Ma Doãn Đầu đem thổ dõng theo đi quân thứ.— Lại, xét ra, từ Ninh-biên đến Vân-trung, đường sông có ghềnh nguy hiểm, thuyền lương khó tiến. [Bọn Đức này] đã trích lấy quản cơ Nguyễn Văn Huấn đem hơn 50 lính lưu lại ở đấy canh giữ.

Vua dụ: « Đại binh tiến đi, cơ hội và dân tình đều tốt. Ta xem tờ tấu, thực rất vui mừng và được yên ủi. Thì sai suất đội Ma Doãn Bồi trước sau không chịu theo giặc, bảo vệ bờ cõi để đợi quan quân, nay lại cho cháu theo đi tòng chinh. Tấm lòng kính thuận, chân thực ấy

rất đáng khen ngợi. Chuẩn cho lập tức thăng bổ cai đội, thưởng thêm một bộ áo mũ để biểu dương. Ma Doãn Đầu, cũng thưởng thu đội trưởng, cho theo đi làm việc bắt giặc.

« Lại, việc chuyển vận lương thực đều được tiếp tế luôn luôn, cũng đáng khen. Những người hộ tống vận lương như kinh lịch *ở* Phiên-ty (1) là Nguyễn Đình Vĩ thì thưởng thụ làm thông phán *ở* Niết-ty (2); thì sai chánh đội trưởng suất đội là Phạm Văn Khai thì lập tức cho thực thụ. Và, nay quan quân đi đến đâu, ở đấy được sạch quang giặc giã, vậy cần nên gắng sức hơn nữa cho được thành công. Ta ngày trông ngóng cờ đỏ (3) đấy ».

Rồi đó, vua sai thị vệ mang ban cho Lê Văn Đức, một áo mỏ bụng bằng đoạn tơ, màu quan lục, có thêu tám hoa mẫu đơn năm vẻ; và Nguyễn Công Trứ cũng một áo mỏ bụng bằng đoạn tơ, màu lam, có thêu tám hoa mẫu đơn năm vẻ.

Sai bọn tướng quân và tham tán *ở* quân thứ Gia-định: xét xem số quân hương dõng đi tòng chinh *ở* các tỉnh người nào trước đây cai quản một cơ thì quyền cấp làm ngoại ủy suất cơ; trước cai quản một đội thì quyền cấp làm ngoại ủy suất đội, cho có sự thống nhiếp chặt chẽ. Đợi sau khi việc đã yên rồi cứ theo công trạng tâu lên, sẽ liệu lượng xét dùng. Suất cơ, thì chuẩn cho mỗi người đều mỗi tháng được cấp tiền 2 quan, gạo 1 phương; suất đội tiền 1 quan 5 tiền, gạo 1 phương; hương dõng đều tiền 1 quan, gạo 1 phương. Khi nào việc bình rồi thì thôi.

---

(1) Phiên ty: Nha môn bố chính.
(2) Niết ty: Nha môn án sát.
(3) Cờ đỏ: Cờ hiệu báo tin thắng trận.

TIMSACHEBOOK

https://tieulun.hopto.org

Sai truyền dụ giục bọn Lạng—Bình đạo tổng thống là Tạ Quang Cự và tham tán là Vũ Văn Từ tiến quân.

Vua bảo bộ Binh: « Đạo quân do Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ quản lãnh đem đi, đều là quân tinh nhuệ; hiện nay chắc cũng đã đến Bắc-ninh. Vậy dụ truyền kịp tiến quân đánh dẹp, giải vây cho Lạng-sơn. Lại thừa thắng đi thẳng đến Cao-bằng, tiễu trừ dư đảng giặc ».

Lại dụ: « Các thổ ty Bắc-kỳ đội ơn triều đình chan, chứa đã lâu, truyền đời được nối chức, giữ đất. Thế mà sài lang quen tính, lại muốn cắn trả. Nghịch Vân đã tụ đảng giương cánh như chim cắt, thổ ty lại kéo bè, tụ tập như đàn kiến! Xem ra bọn giặc ấy chẳng qua cậy mình ở nơi hiểm và xa, hùa nhau để làm việc gian ác, chứ tuyệt không có ngón tài năng gì! Vả lại, chúng sợ oai mà không nhớ ân đức, thực tâm địa người mán thổ là thế! Cho nên, trước kia, có nhiều thổ ty Cao-bằng, Lạng-sơn, đem nhau theo giặc. Thậm chí chúng chẹn bắt tuần phủ, vây bức tỉnh thành! Rất đáng ghét! Nếu không một phen trừng trị kịch liệt thì không bao giờ xong cuộc ấy được.

« Nay, đại binh ta như mây họp lại, hẹn ngày thành công, chắc rằng đàn chó và lũ cáo ấy khó đối địch với quân tì hưu [của ta] được. Ngày nào binh đến Lạng-sơn, nên một mặt ra sức giết giặc, một mặt mật hỏi các thổ ty, xem ai là người cam tâm theo giặc, quay giáo chống cự quan quân thì tất bắt giết hết, không để sót. Đến như người Thổ, người Man, người Nùng, người nhà Thanh, nếu là những kẻ hung tợn, thì giết thẳng tay, bêu đầu treo xác ở bên đường, để răn về sau. Còn những dân vô tri, bị cưỡng ép theo, thì tuyên dương oai đức triều đình, tha cho tội trước, khiến họ đều ở yên làm ăn.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

« Tiến đến Cao-bằng cũng thế, không được quá nhân nhu, để đến nỗi kẻ gian ác được gây lớn thêm. Lại, khi binh tiến đi, gặp nơi hiểm ác, như Qui-môn quan chẳng hạn, nên tuyển quân tinh nhuệ làm tiền phong, và mang nhiều các đại bác quá sơn, thần công; đại binh chia đội kế tiếp tiến lên, chớ để cách quãng. Giặc dẫu đặt quân mai phục cũng không thể đón chặn quân ta được. Lại, khi sang đò bến hiểm, nên chuẩn bị sẵn sàng: dao rút khỏi bao, súng nhồi sẵn thuốc, nếu gặp giặc, phải tấn công chớp nhoáng. Và nếu bọn giặc mai phục ở nơi rừng rậm, thì lập tức sai bắn một hai phát đại bác vào trong rừng. Giặc ngờ rằng quan quân đã biết trước, tất tự tan vỡ ngay. Nếu chúng còn dám châu chấu đá xe, ra mặt kháng cự, thì quân ta đã chuẩn bị sẵn lập tức nghiêm đốc quân lính hăng hái xông lên, bắt giết bọn giặc để dựng công, tất sẽ được theo thể lệ mà khen thưởng. Nếu có người nào rút lui, dẫu là bọn quản vệ, quản cơ hoặc tướng, biền, cũng lập tức chém đầu để nghiêm quân luật. Như thế đi đến đâu cũng chắc có thể thành công được cả ».

Lại dụ Thái-nguyên đạo đề đốc quân vụ Phạm Văn Điển và phó đề đốc Lê Thuận Tĩnh về mưu lược tiến quân hay đóng quân cũng như thế.

Sai tỉnh Bắc-ninh phát ở kho ra thứ ngân tiền Phi long, để vận tải đến quân thứ Tạ Quang Cự và Phạm Văn Điển (Quân thứ Tạ Quang Cự: tiền hạng lớn 500 đồng, hạng nhỏ 200 đồng; quân thứ Phạm Văn Điển: tiền hạng lớn 300 đồng, hạng nhỏ 100 đồng).

Vua sai mật dụ Tuyên-quang đạo tổng đốc quân vụ Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ trước đã dụ bảo: sau khi đánh phá tổ giặc ở Vân-trung, tiện đường kíp đi Cao-bằng, đánh giải vây đồn Sơn-bảo; lại chuyển

https://tieulun.hopto.org

về Lạng-sơn ngay, đánh dẹp dư đảng giặc ; rồi do đường lớn Bắc-ninh khải hoàn.

Nay nghĩ : quan quân đến đâu đều được thắng trận, khải hoàn, cố nhiên là thuận tiện. Duy những thổ ty, thổ dõng mà các ngươi đem theo phải qua đèo lội suối, hoặc ngại đi chăng. Các ngươi nên bí mật cùng nhau bàu tính : nếu đã giải vây được Cao-bằng, thì oai quân ta lừng lẫy khắp cả, tiến đồ quyết không có gì trở ngại. Quan quân ta có thể một mình thẳng tiến do đường bằng phẳng thừa thắng đi mau, không phải cần đến sức thổ dõng và thổ binh Tuyên-quang nữa. Các ngươi nên liệu tính ngay trước : cho quân thổ trở lại, để khỏi lận lội khó nhọc mãi. Việc này, cốt phải mật xét tình hình, trù liệu ổn đáng mà làm, chớ để tin hơi tiết lộ.

Vua lại bảo đình thần : « Về mặt Lạng sơn — Cao bằng, tuy đã [illegible] tổng thống Tả Quang Cư và tham tán Võ Văn Từ, đem đại đội quan quân tiến đánh, tính hành trình chắc đã đến Lạng-sơn : binh và dõng tập hợp đông đảo tin rằng có thể hẹn ngày lần lượt thành công. Nhân nghĩ đến đạo binh đi đường Tuyên-quang, là nơi có nhiều sơn lam chướng khí. Quân ta đi trận lâu ngày, chẳng khỏi bị cảm mạo. Vậy truyền dụ cho Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ : nếu nay đã lên đường đi Cao-bằng, thì theo Du trước, chuyển đến Lạng-sơn do đường Bắc-ninh, kéo quân khải hoàn, cũng rất hay. Nếu hiện nay đến Vân-trung, mà tên nghịch Vân còn đang trốn tránh, quan quân còn phải dừng lại ở đấy, thì tất phải phá tổ, đào hang của chúng, đập tan quét sạch, không để lại tí gì, khiến chúng sợ mãi oai trời, mới là xong việc. Một mặt, các ngươi chia phái thổ ty, thổ dõng hết sức lùng bắt, cốt bắt được tên đích phạm là nghịch Vân, giải về nghiêm trị ; một mặt khác, lập tức thống lãnh tướng, biền, quân sĩ, do đường cũ Tuyên-quang khải hoàn,

https://tieulun.hopto.org

rồi chuyển về Sơn-tây. Hải-dương nghĩ ngơi, không nên lại đi Cao-bằng làm gì nữa ».

Đổi phát vãng viên bị cách. Tôn thất Bạch, đi Thái-nguyên, theo Phạm Văn Điển và Lê Thuận Tĩnh sai phái, gắng sức làm việc để chuộc tội.

Bạch, trước đây bị tội, phát đi khổ sai, giữ lăng tẩm. Vua nghĩ trong lúc dùng người, cốt khiến cho biết đổi mới, nên sai Bạch đi.

Lại sai Cẩm y cai đội là Nguyễn Văn Thanh đem hơn 100 quân Giáo-dưỡng đi theo bọn Điển làm việc quân.

Ngụy thủy quân Vũ Công Tước đảng giặc Phiên-an đốc suất một toán hơn 700 tên, dòng giáy, ra ngoài thành, phạm vào dãy trường-lũy phía mặt trước của ta. Phó vệ úy vệ Hùng oai thuộc Thảo nghịch Tả đạo là Vũ Phi Giám, nguyên chánh đội trưởng suất đội Phiên dũng Hậu cơ, quyền sai quản cơ là Hoàng Văn Toán (Toán trước nhận chức ngụy đô quản, giữ tấn Cần-giờ bắt đồng đảng là Nguyễn Văn Hiến, ra thú và đem nộp ở quân thứ Biên-hòa — Vĩnh-long. Tham tán Trương Minh Giảng cho Toán lại về Cần-giờ đóng giữ. Sau, binh thuyền của tướng quân Tống Phước Lương tiến đến, Toán theo đi đánh trận); thự phó vệ úy ở Thần cơ trung vệ thuộc Binh khấu đạo là Vũ Viết Tuấn; quyền sung An-giang phó lãnh binh là Lê Đại Cương, đều giữ địa phận tấn sở đốc suất binh, dõng, hết sức vây bắt, chém được 5 đầu giặc. Giặc vừa đánh, vừa chạy. Quân ta đuổi đến mặt phụ quách; giặc rút vào bên bờ hào, chẹn chỗ hiểm chống giữ. Chúng lại ở trên thành bắn đại bác xuống. Quân ta hơn 10 người bị chết tại trận và hơn 100 người bị thương. Vũ Viết Tuấn cũng bị thương. Rồi đều thu binh về tấn sở.

Các tướng quân và tham tán đem việc tâu lên, và nói: « Từng đã theo lời Dụ, ở bốn mặt ngoài thành, liệu lượng

chia địa phận làm các đồn tấn : Bình khấu đạo ở mặt trước, Thảo nghịch Tả đạo ở mặt hữu, Thảo nghịch Hữu đạo ở 2 mặt tả và hậu, đạo quân nào cũng đóng xen kinh binh và binh dõng các tỉnh, mỗi mặt có 2.400, 2.500 người phòng thủ nghiêm ngặt hơn. Nhưng lại bèn các cửa thành đã có đại bác trên đài bắn chéo, mà phía ngoài các cửa ở 3 mặt tả, hữu, hậu, lại có thành Dương-mã, giặc đặt sẵn đại bác ở trên ấy, thay đổi dòng xuống thành, ngày đêm canh giữ, đến nỗi quân ta định đốt phá cánh cửa thành, mà chưa tiện thi hành được ».

Vua dụ quở rằng : « Bọn giặc liều chết cố giữ cô thành. Trước đây ta đã nhiều lần dụ bảo phải nghiêm cẩn phòng bị, nếu chúng có lẻn ra, lập tức ngăn chặn đánh giết, không để một tên giặc nào chạy thoát. Thế mà nay, bọn giặc đông dây, ra khỏi thành chiến đấu, quan quân bắt và chém không được nhiều, mà mình lại bị thương và chết đến hơn trăm, thế là lợi bất cập hại ! Nghiệm xét tình hình ấy hình như binh dõng các phận đồn tấn đêm khuya, có sơ hở về sự canh phòng, để đến nỗi giặc được thừa cơ, suýt đến lỡ việc ! Thực bởi quân lệnh của các tướng quân không nghiêm ngặt, trách nhiệm ấy thật khó chối được.

« Vậy Trần Văn Năng, Tống Phước Lương, lần trước được gia quân công 1 cấp, nay đều truy thu lại, để tỏ ý răn dạy. Lê Đại Cương, Vũ Phi Giám có nhiệm vụ chia giữ đồn tấn đều bị giáng 2 cấp. Hoàng Văn Toán bị lập tức áp giải về Kinh, đợi Chỉ. Vũ Viết Tuấn vì chiến đấu bị thương, được miễn nghị.

« Vả lại, trước nói : giặc đã sợ oai, không dám ra ngoài thành ; nay lại đông dây xuống đến hơn 700 tên. Chúng lại ở thành Dương-mã, phía ngoài cửa thành, thường

https://tieulun.hopto.org

thay đổi ra vào, ngày đêm chiếm giữ, thì [so với lời các ngươi] nói trước vị tất đã thực cả.

« Lại, ta trước đã dụ : Phàm các phận dồn tấn tất phải đông xen binh dõng, để giúp sức lẫn nhau. Thế mà các tướng quân và tham tán lại cho là tấn phận đã thành, ngại sự thay đổi. Một khi bọn giặc nhân thấy kẽ sơ hở đánh úp ta lại không khỏi phải một phen thay đổi. Vì thử, khi trước, sớm biết tuân theo lời Dụ mà xếp đặt thì sao đến mắc phải lầm lỗ này ! Ta thấy rất không hài lòng !

« Từ nay, nên nghĩ kỹ mưu cơ cho đúng, phòng thủ cho nghiêm cẩn hơn lên, khiến giặc không dám ra ngoài nữa. Ngày càng củng quẩn thì chúng mới dễ bị bắt.

« Đến như trận đánh đêm ấy, quan quân hăng hái xông lên trước, chém được 5 đầu giặc, ấy còn hơn các trận tầm thường khác. Vậy, nên điều tra rõ, xem người nào đã chém được giặc, cấp tức cử chiếu mới đưa, thưởng bạc 5 lạng. Hoàng Văn Toán, đã giải đến Kinh, bị giao xuống bộ Hình nghiêm xét ». Sau đó, Toán chết, vua sai cắt đầu để răn mọi người.

Bố Trần Công Chương làm lang trung bộ Hộ, vẫn theo làm việc quân ở quân thứ Gia-định.

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Lê Nguyên Hi tâu nói : « Trước kia, bọn phỉ lẻn lút nổi ở các xã Châu-lại, Trung-hoàng, thần đã phái quân lùng bắt chưa được. Hỏi ra, dân sở tại đều nói bọn phỉ ấy, lần đến nấu cơm, ăn xong lại đi, không cướp bóc gì cả. Thần đã trừng trị bọn hương mục ở xã ấy về tội hoang báo rồi ».

Vua dụ : « Ngươi nhiều lần tâu báo bọn phỉ rông rỡ cướp bóc, tình hình rất nghiêm trọng. Kịp khi có Chỉ nghiêm sức lùng bắt, rút cục không bắt được tên phỉ nào cả. Nay lại đổ tiếng cho dân xã hoang báo. Thật là trước sau không hợp. Vậy hãng truyền Chỉ nghiêm quở.

https://tieulun.hopto.org

Từ nay, thám báo tất phải mười phần rõ rệt xác đáng, mới được tâu lên. Nếu chỉ nghe hão, hoang mang không thực, tất bị đình thần nghị xử ».

Cho viên ngoại lang bộ Hộ là Nguyễn Đức Hộ, sung làm Bảo tuyền cục đại sứ (1), chủ sự bộ Binh, gia hàm viên ngoại lang hàm là Hoàng Kim Đẳng, và chủ sự bộ Hộ là Phan Đình Quyền đều sung làm phó sứ (Viên đại sứ đốc suất làm công việc đúc tiền ; 1 viên phó sứ đốc biện việc thu hay phát kẽm để đúc tiền và 1 phó sứ, đốc biện việc thu hay phát tiền đã đúc. Mỗi viên được Nhà nước cấp cho một đồ kỷ bằng đồng và một dấu kiểm bằng gỗ).

Chủ tàu nước Phú-lãng-sa là Xa-đi đến buôn ở tấn Đà-nẵng tỉnh Quảng-nam đem bán vàng giả. Việc phát giác. Vua bảo bộ Hộ : « Hắn là người ngoại quốc, nếu chiếu [illegible] thì nước hắn tất nhiên che giấu tội ác của hắn, lại bảo là ta ức hiếp lái buôn phương xa, (rồi nọ) tiếng là không tốt. Vậy nên tha cho hắn về, nhưng hạ lệnh cho ty Thương bạc tư cho quan địa phương nước hắn tra hỏi trừng trị. Ấy cũng là cái ý trừng trị bằng cách chính mình không trực tiếp trừng trị ».

Cấp tiền công nhu cho trường Quốc tử giám (mỗi năm 80 quan).

Hoãn lại việc thanh tra khóa lệ ở sáu tỉnh Nam-kỳ.

Bộ Hộ tâu : « Theo lệ, từ Bình-định trở vào Nam, lấy những năm dần, tỵ, thân, hợi làm khóa thanh tra. Nay sáu tỉnh từ Biên-hòa đến Hà-tiên, ngày nọ, vì bọn giặc lén lút nổi lên, trong đó, sự thể không như ngày trước nữa. Vậy xin nên cho triển hạn hoãn một khóa. Còn bốn tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận

(1) Chức quan giám đốc trường sở đúc tiền (trùng tiền).

https://tieulun.hopto.org

vẫn cứ theo lệ, phái nhân viên đi tra xét mà làm ». Vua chuẩn y.

Cho Hoàng Văn Ân, vệ úy vệ Hậu nhất, quản Vũ lâm, kiêm lãnh chức đề đốc ở kinh thành; Nguyễn Trọng Tĩnh thự phó vệ úy ở Long võ Trung vệ quyền lãnh công việc viện Thượng tứ.

Bố Chiêu Bông, thổ tỳ phủ Lạc-biên, tỉnh Nghệ-an làm tuyên úy đồng tri, quản lý việc phủ; Phì Xá Nộn làm thổ tri châu hiệp theo giúp việc. Cả hai đều được cấp cho sắc và ấn.

Bọn Chiêu Bông, vốn là dân thổ, tin phục [triều đình]. Từ sau khi Chuyên Cương trốn, Chiêu Bông tạm quyền làm việc phủ, chiêu tập dân, gần được bằng ngạch cũ (ngạch cũ: số nhân dân 450 người; số chưa trở về còn 20 người). Tỉnh thần đệ đạt tâu lên, nên mới có mệnh lệnh này.

Tỉnh thần Nghệ-an [illegible] Tên phạm trốn là Chuyên Cương, nhờ thanh thế nước Xiêm, sai con là Hạt Sà Bông đem binh qua biên giới khua đỗ nhân dân phủ Lạc-biên. Bọn hắn bị quân đi đò la của 2 phủ Trấn-tĩnh và Lạc-biên ngăn chặn. Hắn lại rút đi và nói: về Phố-khâm, lấy thêm linh Xiêm, hẹn ngày sẽ lại đến lấn cướp. Hai phủ đem việc ấy báo lên xin cho binh đến đóng giữ. Thần đã phái cai đội thuộc tỉnh là Phạm Lân và Lê Văn Uẩn đem 50 biền binh đi đến hai phủ ấy đốc thúc vát lấy linh thổ của phìa tạo (1) khoảng bốn, năm trăm người, nghiêm ngặt ngăn chặn. Nếu bọn hắn lại dám qua sông, quấy nhiễu, lập tức một mặt trổ sức nã bắt; một mặt phi báo, để tiện có bằng cứ mà điều khiển. Lại

(1) Phìa, tạo: Tầng lớp thống trị dân tộc người Thái hưởng đặc quyền đặc lợi về kinh tế ở trong khu vực hành chính nhất định.

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

làm sẵn tờ tư, giao bọn Phạm Lân cho người đưa đến đồn Phố-khâm, trách người Xiêm về tội hùa đảng làm ác, khiến biết răn sợ ». Vua cho là phải.

Bố chính Hải-dương Trần Văn Tuân tâu nói: « Thể lệ qui định về quân chính thành Gia-định năm trước từ một tay Trung doanh giám quân Tống Phước Đạm. Từ năm kỷ dậu [1789] đến năm nhâm tuất, Gia-long thứ nhất [1802] các dinh quân đều có bản in ban hành trong đó, những điều quân luật bắt buộc, thần còn nhớ đại lược. Trong có một điều: chi đội các vệ, mỗi đội đều có thập, ngũ. Thập có thập trưởng, ngũ có ngũ trưởng. Khi đi trận, tự có kỷ luật. Phàm từ viên quản binh đến thập trưởng và ngũ trưởng, khi ra trận mà lùi lại, thì khép vào quân luật. Đến như trong 1 ngũ, 1 thập, số binh 5 người, 10 người hoặc bỏ ngũ trưởng, thập trưởng chết trận mà lùi chạy trước, cũng đều xử theo quân luật.

« Vả lại, dinh đẹp trong khoảng 3 năm, nhờ có thể lệ quân chính ấy, lớn, bé cũng duy trì nhau, tướng thì có lòng cảm tử, quân thì không tham cái sống nhát hèn nên quét sạch được giặc giã, bình định thống nhất được nước nhà. Nay những điều quân chính ấy thiếu mất đã lâu, sợ không lấy gì kiểm thúc được hàng ngũ quân đội.

« Lại xét năm Minh-mệnh thứ 12 [1831], bộ Binh tâu bàn: lính cơ thuộc tỉnh, mỗi đội chỉ có 1 viên suất đội; đội trưởng thì thống suất cả thập, ngũ trưởng thì thống suất cả ngũ, còn đều bỏ đi cả. Sự xếp đặt trong thời thái bình thật là cốt để giảm bớt những chức viên thừa. Nhưng trong quân không có thập và ngũ, lấy gì gìn giữ lẫn nhau? Vì thử có tướng can đảm mà không có quân liều chết quyết chiến e khi ra trận, khó mong thắng lợi được.

« Nay xin sắc cho Bộ nên soạn lục thể lệ quy định về quân chính thành Gia-định năm trước kính gửi đi cho

https://tieulun.hopto.org

tuân hành. Và lại đặt thập ngũ như trước, ngõ hầu được quen quân luật ».

Vua dụ : « Đặt quan, chia chức, qui được thực dung. Binh của một đội chỉ có 50 người, đã do suất đội coi quản, lại có đội trưởng phó tá, số võ biền đã đến ba người, lại thêm một viên ngoại ủy, trưởng cũng chẳng phải là ít. Khi binh thường vô sự, quản vệ, quản cơ nên đem đội trưởng, ngoại ủy, chia nhau quản lãnh mà rèn luyện ; khi có việc, cùng nhau hăng hái cố gắng, cánh tay cất lên thì ngón tay đều theo, tự đủ giúp được đắc lực. Trước kia, Bộ bàn bỏ bớt chức suất thập, trưởng cũng đã thực hành được rồi, chứ bất tất phải câu nệ theo phép xưa nữa. Đến như điều lệ ước thúc trong việc hành quân, cố nhiên không thể thiếu được. Song, việc binh, tất phải huấn luyện có phương pháp ở lúc binh thường, đến khi có việc mới mong lưu động. Như khi đương sai phái đi bắt giặc, việc cần kíp là phải huấn luyện quân sĩ cho được tinh nhuệ hùng mạnh, dám xung phong giết giặc, ấy là điều cốt yếu. Tức như ngày gần đây, quản cơ Bắc-ninh là Nguyễn Văn Anh, với 300 cơ binh, mà đánh phá được hơn nghìn giặc thì có phải đợi gì đến những điều lệ ước thúc kia đâu mà cũng thành công được? Sao lại bỏ điều ấy, không nghĩ đến, lại muốn khư khư rập theo những điều lệ ước thúc cũ, chẳng hầu như viển vông ư? Vậy thì việc này tạm để đợi sau sẽ bàn ».

Tỉnh Sơn-tây có bọn phỉ đến quấy nhiễu cướp bóc ở hạt phủ Vĩnh-tường (1). Tỉnh thần phái Tôn thất Bật, thự phó vệ úy ở Tiền bảo Nhị vệ và Nguyễn Văn Sĩ phó quản cơ ở cơ Tiền dũng đem binh voi đi đánh dẹp. Bọn Bật vừa đến xã Quất-lưu (thuộc huyện An-lãng), thì gặp

(1) Vĩnh-tường : Nay thuộc tỉnh Vĩnh-phúc.

https://tieulun.hopto.org

hơn 1.000 phỉ. Mở cờ, khua trống, phỉ vụt ra cự chiến. Trong bọn ấy, có 2 tên, mặc áo đỏ, che lọng xanh, cầm thanh đao nhọn, chuôi dài, ra hiệu lệnh, chỉ huy quân chúng. Bật thân hành đốc suất biền binh, xông ra trận, đâm tên giặc ngã lăn ra, cướp lấy thanh đao. Lại chém bọn ấy được 4 đầu. Chúng vừa đánh, vừa lùi. Ngày sắp tối, chợt thấy bọn khác, vài trăm tên, chia đường đến đánh. Giao chiến được vài hợp, Nguyễn Văn Sĩ bị chết tại trận. Bật cũng bị vài vết thương. Biền binh cũng có người bị thương chết. Phỉ bèn rút vào rừng.

Tỉnh thần lại phái luôn Lê Văn Tường quản cơ cơ Hữu hùng, đem binh tiếp ứng. Lại phi tư đến Hà-nội và Bắc-ninh xin phái binh và voi đi hội tiễu.

Việc đến tai vua. Vua dụ: « Bọn ấy chẳng qua 1, 2 tên giặc trốn, cho rằng tỉnh bèn đang có việc, nên chúng cùng nhau họp bọn, lén lút nổi lên. Nã lại, hạt ấy, sau khi dẹp yên thổ phỉ, ta đã nhiều lần bảo phải gia tâm phòng giữ, khiến cho giặc hết, dân yên. Thế mà không biết dự phòng trước khi việc xảy, để đến nỗi bọn vô lại ấy gây sự được ra, thì trách nhiệm địa phương ai chịu vào đó? Vậy quản phủ Vĩnh-tường Lê Huy Trị trước hãy giáng 2 cấp; tri phủ Nguyễn Thế Tự, đồng tri phủ Nguyễn Trù đều giáng 1 cấp; quyền sung Sơn-tây lãnh binh Hoàng Văn Trạm, thự bố chính Đỗ Huy Cảnh, thự án sát Hoàng Văn Tú cũng đều trước giáng 1 cấp. Đến như quan quân giao chiến với giặc, mà hăng hái xông vào trong đám giặc, dám ngã được tướng giặc, giết chết được quân giặc; khi thế dũng cảm ấy thực đáng khen. Há nên vì cớ sau đó trận đánh bất lợi, mà vội xóa nhòa hết công lao của những người ấy ư? Vậy thì người dám ngã được tên tướng giặc, thưởng cho bạc 30 lạng. Ngoài ra cứ chiếu theo lệ mà ban thưởng. Từ

TÀI LIỆU VN

https://tieulun.hopto.org

phó quản cơ đến binh đinh chết trận thì cấp tiền tuất gấp đôi ».

Lại du tỉnh Ninh-bình sức cho quản vệ ở Hồ uy Trung vệ là Giáp Văn Tân lãnh vệ binh kíp đi đóng giữ Sơn-tây. Bọn Hoàng Văn Trạm phải chuyển sức cho các tổng lý thuộc phủ, huyện trong hạt đoàn tụ dân phu lại, chiếu theo lối đường giặc đến, ra sức ngăn chặn. Người nào bắt hay chém được giặc, tất có trọng thưởng.

Nguyễn Trù, sau bắt được hơn 30 tên phỉ, chuẩn thưởng gia 1 cấp; còn quân và dân đi theo bắt giặc ấy, thưởng tiền 300 quan.

Sai Nguyễn Đức Nhân, thự phó vệ úy vệ Cộng vũ, quân Thần sách, kíp đi Sơn-tây, quyền thự phó vệ úy ở Tiền bảo Nhị vệ thay cho Tôn thất Bật lãnh binh đi dẹp giặc. Còn Tôn thất Bật, chuẩn cho về tỉnh điều dưỡng, ngày nào khỏi bệnh, sẽ lại hội đồng đi bắt giặc.

Sai bộ Binh truyền dụ: « Đề đốc quân vụ Phạm Văn Điển, phó đề đốc Lê Thuận Tĩnh, đem biền binh ở Hậu bảo Nhất vệ đang đóng ở Hà-nội, cùng với binh và voi trước đã phái đi, thuận đường trước đến Sơn-tây để tiễu phỉ, rồi từ Sơn-tây, do đường tắt đi Thái-nguyên, làm việc bắt giặc ».

Lại du tỉnh Bắc-ninh, cứ [theo lời xin của] Tạ Quang Cự, trích lấy biền binh ở Nhất vệ đang lưu lại Thanh Nghệ, sức sai trước đến Hà-nội; lại 15 cỗ súng quá sơn bằng đồng và thuốc đạn vát sẵn ở Sơn-tây, thì đợi Phạm Văn Điển tiến đến mang theo đi đánh giặc. Còn quản cơ Bắc-ninh là Nguyễn Văn Canh, trước có Chỉ phái theo Phạm Văn Điển, nay chuẩn cho cứ lưu lại ở tỉnh để tuần tiễu bắt giặc.

Cho phó lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Thọ Tuấn làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung lãnh binh quan,

https://tieulun.hopto.org

lại cho làm tham tán, hiệp cùng Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ, bàn bạc việc quân.

Tuần trước từ Hải-dương đến Bắc-ninh, đem hơn 1.000 quân và voi tiến lên Lạng-sơn đánh giặc. Vừa đến đầu địa phận Lạng-giang (đầu chỗ Bắc-ninh giáp Lạng-sơn) nhân ban đêm, đánh úp, phá được 2 đồn giặc ở Kha-hòa và Gia-quan, chém được vài đầu giặc lấy được khí giới. Bọn giặc tan chạy.

Tỉnh thần Bắc-ninh đem việc thắng trận ấy tâu lên. Vua dụ: «Nguyễn Thọ Tuấn, trước đã có Chỉ bảo hội binh với tổng thống Tạ Quang Cự; liền đó Tuấn nhân con đường khác, tiến lên trước. Ta cho là chưa đắc lực lắm, nên trong lòng vẫn rất lo. Không ngờ Tuấn biết liệu cơ nghi mà làm, đánh úp phá được đồn giặc, chém được đầu giặc, mở đầu cho oai danh đại binh. Ta xem lời tâu, khen ngợi lắm». Vua bèn thưởng thu cho chức ấy, và thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, 10 đồng ngân tiền hạng lớn. Những người đi trận ấy: Hồ Văn Lưu, phó vệ úy vệ Cường võ; Đỗ Văn Huân, phó quản cơ cơ Tả nhuệ; Nguyễn Đức Phú, quản phủ phủ Lạng-giang, đều thưởng 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; suất đội bảo mục (1) đều 2 đồng, [ngân tiền Phi long]; biền binh, thủ hạ thưởng chung 500 quan tiền.

Lạng—Bình đạo tổng thống quân vụ Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ đem hơn 5.000 biền binh các đạo, 7 thớt voi trận, 30 cỗ súng quá sơn và 30 cỗ súng thần công, từ Bắc-ninh tiến đi Lạng-sơn đánh dẹp. Sớ tâu lên. Vua dụ: «Hạ lệnh cho bọn bố chính Bắc-ninh Nguyễn Khắc Hài khẩn cấp làm 500 ống phun lửa mang đến quân thứ».

---

(1) Bảo mục: Người đứng đầu ở một đồn bảo.

https://tieulun.hopto.org

Bố chính Bắc-ninh Nguyễn Khắc Hài, án sát Trần Thế Nho tâu : « Cầm y hiệu úy Nguyễn Văn Lễ từ trận Nhiên-lĩnh thất bại, bị thương, chạy lạc đường, có người thổ dân là Hoàng Nho Trân cấp cho ăn và dẫn về đến tỉnh ».

Vua bảo bộ Binh : « Khi trước, bọn giặc lên lút nổi lên, dân thổ sở tại phần nhiều bị chúng cám dỗ khua động. Hoàng Nho Trân hiểu rõ chính nghĩa, không chịu theo giặc, một khi gặp người quan võ lạc đường, lập tức bảo vệ nuôi nấng, lại dẫn về. Tấm lòng thành thực theo làm việc tốt, cũng đáng nên ghi. Vậy dụ : hạ lệnh cho bọn Nguyễn Khắc Hài, sau khi việc yên, nên hỏi rõ nguyên ủy, liệu lượng thưởng cho bạc lạng để khuyến khích. Còn Nguyễn Văn Lễ, chuẩn cho bằng lưu lại để điều dưỡng, ngày nào khỏi, sẽ lại đi tòng chinh ».

Trước quân xử tham tán ở quân thứ Gia-định tâu : « Thủ phận là Hoàng Kim Lượng, trước theo giặc, làm nguỵ phó tuyên phủ đóng giữ tỉnh Biên-hòa ; kịp khi đại binh tiến đến ; Lượng đem đồ đảng ra hàng, được đổn làm 5 đội Tự tân cho làm quân tiền khu. Sau đó có Chỉ cho giải 5 đội quân ấy đi các đạo Binh khấu và Thảo nghịch, chia ra cho ở xen vào các đoàn thuyền để quản thúc. Nay Lượng lại lẩn trốn, bị quan quân đuổi bắt được ».

Vua sai giao cho tuần phủ Gia-định là Hà Duy Phiên hội đồng với ty án sát nghiêm xét. Lượng, nhân bị bệnh nặng, bị xử tử bằng tội lăng trì (1), bêu đầu để răn mọi người.

Đốc học tỉnh Vĩnh-long là Hoàng Quí Đức, trước nhân tỉnh thành thất thủ, chịu uốn mình lạy giặc ; lại đưa

---

(1) Lăng trì : Thứ hình phạt đời xưa rất tàn khốc : đem người phạm, cắt tay chân, rồi xẻo thịt dần, cho chết chậm.

https://tieulun.hopto.org

môn đồ là Nguyễn Văn Trào ra làm nguy huyện doãn. Đến nay tỉnh thần dò xét được sự trạng ấy, vua chuẩn cho chiếu theo luật, khép vào tội quán phỉ (1), đem chém.

Vua bảo Nội các: « Các hạng biền binh ở Kinh, đến tháng 11, chính là kỳ đổi ban. Nhưng nghĩ: việc sai phái còn nhiều, mà trong Kinh và các địa phương gần kinh kỳ, giá gạo cũng còn kém. Vậy những lính mãn ban ấy đều cứ cho lưu lại ở hàng ngũ như trước và vẫn được chi lương như lính đương ban để sung việc sai phái, lại cho bọn ấy được nhờ của kho mà có ăn, thế là lưỡng tiện ».

Lại chuẩn cho: phàm các biền binh được lưu ở ban thì tiền lương về tháng 11 và tháng 12 được chiết một nửa phát bằng thóc. Sau đó, thấy việc sai phái hơi dãn, thì kỳ tháng 11 phàm biền binh mãn ban phải lưu ngũ thì đến mồng 1 tháng 12, đều được về nghỉ ngơi. Đến ngày khai ấn (2) sang năm đều để lưu để tập hợp vào hàng ngũ ở Kinh.

Vua với kinh doãn Trần Tú Dĩnh hỏi rằng: « Nay trời tạnh nắng, dân gian cho là thế nào? » Dĩnh tâu: « Mưa rồi tạnh, thì lúa mạ tốt tươi, dân đều mừng rằng việc làm ruộng được thuận tiện ».

Vua lại hỏi: « Dân gian trồng trọt hoa màu có những thứ gì? » Tâu: « Khoai, đậu ».

Vua hỏi: « Sao không trồng lúa hồng mạch? » Tâu: « Sợ thứ lúa ấy không hợp với khí tiết mùa đông ».

Vua nói: « Đầu mùa đông chưa rét, thứ lúa hồng mạch còn có thể cấy được. Ta thường sai cấy lúa ấy ở hậu cung. Hễ cấy từ tháng 8, thì đến nay đã chín; cấy

---

(1) Quán phỉ: Thông đồng với giặc.

(2) Ngày khai ấn: Tức ngày mồng 7 tháng giêng âm lịch.

TIMSACHIEUVN

https://tieulun.hopto.org

từ tháng 9, tháng 10, thì nay đã xanh tốt. Thứ lúa ấy dễ làm, mà có thể giúp cho khỏi đói ».

Lại nói : « Trong loài mộc, cây liễu rất dễ trồng. Trồng liễu ở bên sông, phong cảnh đẹp, đáng thưởng ngoạn. Xưa có câu : « Bờ liễu buộc thuyền » là ý nói : có thể nhờ được bóng mát. Người nhà Thanh phần nhiều trồng liễu để pha thuốc súng. Thế là liễu lại hữu dụng ». Nhân đó vua sai thị vệ đi xem những chỗ đất bỏ không ở ngoài thành, liệu phân phối các quán trồng liễu.

Thự tuần phủ tỉnh Quảng-trị là Nguyễn Tú dâng tập tấu hỏi thăm sức khỏe nhà vua và đem lời trình bày về việc 10 châu thuộc phủ Cam-lộ, trước vì hạn hán, nhân dân bị đói.

Vua dụ quở rằng : « Nhân dân địa phương ấy cũng là con đỏ của triều đình. Nếu quả có đau khổ, thì cứ thực tâu rõ, khiến cho dân tình được thấu lên trên. Nay lại nhân việc hỏi thăm, mới kể kêm vào. Kẻ có trách nhiệm nuôi dân nên như thế à? Vậy lập tức phải đem tình hình hiện tại tâu rõ lên ». Kịp khi tâu lên, thì châu Hướng-hóa, theo lệ phải nộp gạo nếp và gạo trắng, đều cho chiết nạp. Còn bạc thuế 9 châu thì giảm cho 5 phần 10.

Tổng đốc Hà-nội — Ninh-bình là Đoàn Văn Trường tâu : « Các chỗ đê bị vỡ ở huyện Chương-đức, Hoài-an, Thanh-liêm thuộc trong tỉnh hạt hiện đã vát hơn 4.000 dân phu sửa đắp, đều đã làm kín cả rồi ».

Vua bảo bộ Công : « Các chỗ đê vỡ ở hạt ấy, lần lượt đều đã đắp được bằng phẳng rồi, nhưng cũng vẫn là đắp xong sau các hạt khác. Song nghĩ : do dân ra sức làm đê, cũng là khó nhọc. Vậy gia ân thưởng cho tiền 1.000 quan. Các phủ, huyện sở tại trước bị xử cách chức, nay đều cho đổi làm giáng 1 cấp ».

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định: từ nay, phàm các địa phương, có Chỉ ban ra, sau tiết thu, xử chém kẻ phạm tội. Nếu tội nhân nào còn ở vào trước khi chưa xét xử, thì phải đăng thẩm; nếu ở vào sau khi đã khai đệ bản thẩm án rồi, mà kẻ phạm còn có phát xuất tình lý gì khác, thì chuẩn cho sau tiết thu, lại đem đủ lý do tâu lại, để trọng mạng người. Ngoài ra, không có tình lý gì khác, thì cứ sau tiết thu, lập tức theo Chỉ trước, xử chém không phải tâu lại nữa. Sự chuẩn định này được đặt làm lệ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tỵ, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 11.

Tướng giặc ở Hà-nội, ngụy xưng chánh thống lãnh là Hoàng Vũ Côn, phó thống lãnh là Đặng Đình Nghiêm họp bọn lên lút nổi lên ở huyện Từ-liêm. Ngô Văn Thụy, quản phủ Hoài-đức đem binh phủ đi vây bắt. Nhưng vì binh ít, không địch được, bị giặc giết. Tổng đốc Hà—Ninh Đoàn Văn Trường liền phái phó lãnh binh Hà-nội là Vũ Đình Quang đem binh và voi đến đuổi bắt. Giặc đã chạy trốn trước. Rồi Trường đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ: « Huyện Từ-liêm cách tỉnh thành không xa, thế mà lại có bọn giặc ấy lén lút nổi lên, thực là lỗi ở phòng thủ sơ hở. Vậy Nguyễn Bá Nghi, quyền coi việc phủ, trước phải giáng 2 cấp; Đoàn Văn Trường giáng 1 cấp. Đoàn Văn Trường ngươi phải nghiêm sức cho Vũ Đình Quang hết lòng lùng bắt, cốt bắt cho được bọn giặc ấy để làm án. Nếu bất lực trong việc tuần tra tầm nã để đến nỗi lan tràn làm nhiều dân đen thì cứ trách cứ vào Vũ Đình Quang mà ngươi cũng khó tránh được lỗi ».

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc đạo Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ coi quản đôn đốc quan quân đi đánh dẹp: thắng được giặc.

Phổ đóng ở tỉnh thành Thái-nguyên. Giặc đem đồ đảng 4 mặt lại lấn cướp. Phổ bèn phân phối biền binh ngày đêm đánh giữ. Thự phó lãnh binh Thái-nguyên là Tống Văn Trị đánh ở mặt trước, chưa phân được thua thì có một bọn tử mỏ Na-khôn vượt sông đến. Cai đội vệ Uy võ và Phan Văn Quỳnh bị bắn chết. Thự án sát Nguyễn Mưu lập tức đem binh và voi đến tiếp viện, chém được vài đầu. Giặc thua to, chạy, sa xuống sông chết không biết bao nhiêu mà kể. Ở mặt hữu, phó lãnh binh Bắc-ninh Nguyễn Văn Ưng, Chánh võ quản cơ Hồ Văn Uy, Tiền thắng quản cơ Trần Đại Tựu, và chức dùng như phó quản cơ (1) Ngô Văn Giai; cùng với ở mặt tả, Hậu uy quản cơ Phạm Văn Thư giao chiến với giặc: giặc có nhiều tên bị thương và chết phải rút lui. Ở mặt sau, Vũ Văn Sơn, quản cơ Thái-nguyên, cách sông bắn sang, nên giặc không sang đó được. Trận ấy, quân ta chém được 24 đầu giặc, bắt sống được tên trùm giặc là Hoàng Á Nhị và 18 tên trong bọn nó. Tin thắng trận được tâu lên.

Vua dụ bộ Binh: Bọn giặc này là quân ô hợp, xâm phạm bức bách tỉnh thành Thái-nguyên. Từ trước đến nay, quan quân đạo ấy chỉ lo cố giữ, chưa từng một phen cố sức đánh giết thật lớn để đến nỗi nó lan rộng. Nay biết cố vũ cái khí chiếu hôm, hăng hái tiến trước, lấy ít chống nhiều, giao chiến mấy ngày liền, đều được thắng cả. Bắt và giết được nhiều giặc, thu được khí giới. Ta xem tờ tâu, hơi nức lòng một chút. Vậy, nên phân biệt khen thưởng để khuyến khích:

---

(1) Nguyên văn là « dĩ phó quản cơ dụng » 以副管奇用.

https://tieulun.hopto.org

« Nguyễn Đình Phổ, tổng đốc bị cách lưu, nay đổi làm giáng 4 cấp, vẫn lưu dụng thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long hạng lớn ; thự án sát Nguyễn Mưu, vốn là chức văn, biết đem binh tiếp chiến, sấn vào giết giặc, khiến bọn chúng tan vỡ, thực là xuất sắc, cho thực thụ án sát ngay, lại thưởng quân công gia 1 cấp và 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ ;

Những người đi dự trận đó: Vệ úy, trật tùng tam phẩm sung phó lãnh binh Bắc-ninh là Nguyễn Văn Ưng được thưởng thụ vệ úy hàm chánh tam phẩm ;

Thự phó lãnh binh Tống Văn Trị, được thực thụ ngay;

Các quản cơ Vũ Văn Sớn, Hồ Văn Uy và Phạm Văn Thư đều thăng thưởng phó vệ úy hàm tùng tam phẩm ;

Ngô Văn Giai được bổ phó quản cơ cơ Chính võ ;

Từ Nguyễn Văn Ưng đến Ngô Văn Giai, mỗi người lại thưởng quân công gia 1 cấp và 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ ;

Quản cơ Trần Đại Tựu trước vì thua trận đã bãi cách lưu, cũng cho khai phục ;

Bọn suất đội, không kể đã thực thụ hay chưa, đều thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ và 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn ; trong đó thì sai hay quyền sai đều cho thực thu ;

Các quân cưỡi voi xông vào trận, thì tiền kỵ, mỗi người thưởng 2 đồng ngân tiền hạng lớn ; hậu kỵ, mỗi người 1 đồng ;

Còn binh dõng và thủ hạ thưởng chung số tiền 2.000 quan ;

Những người chết trận như cai đội Phan Văn Quỳnh, gia tặng phó quản cơ, các binh lính thì cấp cho 2 lạng bạc ».

Nguyễn Đình Phổ lại tâu : « Trước kia, thua trận ở Chợ Mới, quân của quản cơ Trần Đại Tựu và phó quản

TAILIEU.VN SÁCH CỘM VN

https://tieulun.hopto.org

cơ Nguyễn Luyện đến núi Hưởng-lĩnh, trước thần không biết, nên tâu báo không rõ ràng, đến nỗi hai người đều bị cách chức. Thần xin chịu tội lầm lẫn ».

Vua cho rằng Trần Đại Tựu đánh giặc thắng trận, dự có công trạng, đã có Chỉ cho khai phục rồi ; lại truy thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ. Nguyễn Luyện cũng cho khai phục.

Vua sai truyền dụ Phạm Văn Điển, đề đốc quân vụ, Lê Thuận Tĩnh, phó đề đốc : « Nay quan quân ở Thái-nguyên thắng trận liên tiếp, thực đủ ngăn cản mũi nhọn điên cuồng của bọn giặc, mà lại làm mạnh lên tinh thần sắc bén của quân ta. Bọn ngươi phải kịp theo Dụ trước, gấp đường tiến đi, đánh giết bọn giặc Sơn-tây. Nếu bọn chúng đã vỡ tan từ trước rồi, thì cũng phải đốc binh và voi đến hạt ấy, đi sâu vào dân gian đàn áp cho tan hết đồ đảng ấy. Rồi tiện đường, kịp đến Thái-nguyên, hợp với quân của Nguyễn Đình Phổ, cố sức đánh dẹp không được lần chần, kéo dài ngày tháng để lỡ sự cơ. Bọn ngươi đều là những viên đã được lựa phái, cầm quân hùng mạnh đi đánh. Nếu không nghĩ cố gắng gấp rút tiến lên, để đến nỗi khi kéo binh tới Thái-nguyên, nếu không còn giặc để đánh nữa, chỉ khó nhọc mà không công gì thì thử nghĩ xem còn mặt mũi nào trông thấy ai nữa? »

Lại truyền dụ tổng thống quân vụ Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Tử và Nguyễn Thọ Tuấn rằng : « Nay quân đạo Thái-nguyên thắng trận liên tiếp, giết giặc rất nhiều, đủ làm lừng lẫy oai thế. Vậy mà bọn ngươi từ khi lên ngựa đến nay, chưa thấy tâu báo tinh binh việc đánh dẹp; khiến cho người ta ngày nào cũng càng thiết tha trông ngóng cờ đỏ báo tin thắng trận. Tưởng một đạo binh và voi của ngươi, số quân đã nhiều, mà phần đông là quân tinh nhuệ, thanh thế lừng lẫy biết bao ! Ngươi

https://tieulun.hopto.org

nên cố gắng hăng hái thế nào thắng tiến giết giặc, lập công, cho được gấp mười lần so với Nguyễn Đình Phổ mới phải. Ngươi phải gắng sức lại gắng sức thêm ! »

Tuần phủ Lạng-sơn — Cao-bằng, là Lê Đạo Quảng tiến quân đến đồn Làng-giáp thuộc Bắc-ninh, thì vừa gặp thị vệ đem tờ mật dụ đến, lại chuyển về châu Tiên-yên, đem công việc tâu lên và nói : « Thường tình nhân dân, không thuộc hạt mình thì khó điều khiển. Xin chuẩn cho thần lại làm chức cũ ở Quảng-yên, tiện đem ấn quan phòng tuần phủ theo đi quân thứ, để điều động và triệu tập lính thổ dõng đi tòng chinh ».

Vua dụ : « Ngươi trước đã bổ thụ làm tuần phủ Lạng-sơn — Cao-bằng. Còn chức tuần phủ Quảng-yên đã có Vũ Tuấn thay rồi. Triều đình chia chức đặt quan, khi sai, khi bổ, đã có nhất định. Nên chiều theo lời thỉnh cầu riêng, thì lấy gì giữ cho quan chế được nghiêm túc? Nhưng vì cần kíp về việc tuần tiễu bắt giặc nên cũng không xét kỹ đến việc này. Nay đã có Dụ cho ngươi trở về Tiên-yên, tùy cơ đánh dẹp. Chuẩn cho ngươi được tùy tiện trưng mộ, điều động các binh dõng Quảng-yên, đợi đại binh của tổng thống Tạ Quang Cự tiến giải vây cho Lạng-sơn rồi bấy giờ ngươi liền lên đường đi hội tiễu, trừ diệt dư đảng của giặc. Việc yên rồi, sẽ tới Lạng-sơn cung chức ».

Vua lại dụ bọn Vũ Tuấn ở Quảng-yên, phải giúp đỡ nhau, không được làm khó dễ để đến nỗi có thể hỏng việc.

Bố chính Bắc-ninh là bọn Nguyễn Khắc Hải và Trần Thế Nho mật tâu : « Địa thế tỉnh hạt rộng lớn, lại nhiều rừng rú, thung lũng. Nay Thái-nguyên là tỉnh kiêm lỵ và Lạng-sơn là nơi tiếp giáp, đều có thổ phỉ nổi lên, những kẻ bị án, kẻ tại đào và những kẻ côn đồ vô lại

https://tieulun.hopto.org

nhân dịp họp nhau đi cướp: toán lớn đến 800, 900 tên, toán nhỏ cũng chẳng kém 300, 400 tên, mà linh tinh ít ỏi không đủ phân phái đàn áp được. Thần thiết nghĩ: ban đầu chúng tuy mưu tính cướp bóc nhưng lâu ngày sẽ gây nhiều chuyện. Thần hiện đương mật phái đi dò, tùy cơ chẹn bắt ».

Vua dụ: « Bọn ấy chẳng qua là một, hai đồ vô lại, ô hợp làm được trò gì! Nay bọn giặc Thái-nguyên, nhiều lần bị Nguyễn Đình Phổ đánh dẹp, chúng đã sờn lòng. Ở Kinh, lại phái bọn Phạm Văn Điển đem đại đội binh và voi thuận đường đi từ Sơn-tây, tiễu trừ những giặc lẻ tẻ. Tiếng tăm lừng lẫy khắp cả. Ta tin rằng bọn ấy nghe hồng, đã giải tán trước rồi. Bọn ngươi nên gia tâm giữ lấy tỉnh thành, là nơi quan trọng, để khỏi xảy ra những sự đáng lo. Lại truyền sức tổng, lý ở phủ, huyện thuộc hạt, nếu ở giới phận nào có bọn giặc lén lút nổi lên, mà tổng trưởng, lý trưởng, có thể tự họp dân phu ra sức đánh dẹp, bắt hoặc chém để làm cho ra án, thì chuẩn cho lập tức cứ theo thực trạng tâu bày, đợi Chỉ khen thưởng. Như thế thì bọn giặc sẽ không nơi dung thân, mà địa phương cũng được yên ổn ».

Tỉnh Sơn-tây có bọn giặc từ Thái-nguyên đến quấy rối cướp bóc địa hạt Sơn-dương. Tỉnh thần là bọn Hoàng Văn Trạm đem việc tâu lên.

Vua dụ: « Tụi ấy chỉ là bọn tiểu yêu, thừa cơ nổi lên. Vậy nên nghiêm sức tổng lý ở phủ huyện sở tại hết sức săn bắt, phòng giữ, cho yên trong hạt. Đại đội binh và voi của bọn đề đốc Phạm Văn Điển do Kinh phái đi, tính ngày cũng sắp đến, bắt tất rối rít, tư điều quan quân hạt khác đến nữa cho thêm bộn việc ».

Cho lang trung bộ Công là Lê Hưu làm án sát Khánh-hòa.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thự án sát Phú-yên là Phùng Huy Giáng chết. Cho viên ngoại lang bộ Hình là Vũ Đức Mẫn thăng thự án sát Phú-yên.

Đốc công ở Vũ khố là Lê Trường Danh tâu nói: « Công sở Vũ khố từ trước đến nay, các nha phần nhiều có tư sức lãnh các vật hạng, vát đem thợ đến tại chỗ để chế tác, sửa chữa; khi việc xong, mới xét số, làm đơn khai vật thực lãnh. Vả lại, việc có lớn, nhỏ, nặng, nhẹ khác nhau, khó dùng lệ định được công việc của thợ, hoặc trong đó có sự bẻo xén, người coi việc không biết chút gì. Như thế thì không phải là coi trọng của kho. Xin từ nay, phàm các sở khác lãnh vật hạng gì để làm thì người trông coi ấy cân lại thực số; khi công việc xong xuôi, phải ký tên, áp triện ở đơn lãnh, để lưu làm bản hồ sơ. Nếu sau có xảy ra các tệ phù phí, gian lận gì, cứ người coi làm và bọn thợ làm phải chịu trách nhiệm bồi thường ». Vua cho là phải, sai đặt làm lệ.

Bọn ác man ở Quảng-ngãi lại lên xuống đồn ở núi quấy nhiễu nhân dân biên giới. Quản cơ ở Tĩnh-man là Đoàn Văn Đãng đem binh đuổi đánh, bị bắn chết, giặc Man cũng bị giết, bị thương nhiều, bèn rút đi.

Vua nghe biết, dụ bộ Binh: « Ngày nọ, bọn Man ấy lên lút nổi lên đã có Chỉ bảo phải tìm cách đánh dẹp. Thế mà nay, bọn ấy còn dám bừa bãi quấy rối, là vì tinh thần phủ dụ, ngăn ngừa không đúng phép, việc cấm phòng không ra gì. Lỗi ấy thật khó chối được! Vậy, lãnh binh Trần Văn Hựu bị giáng 3 cấp; bố chính Lê Nguyên Trung và án sát Nguyễn Đức Hội đều giáng 2 cấp. Đoàn Văn Đãng chết trận được cấp tiền tuất gấp đôi, và thưởng thêm 20 lạng bạc ».

Rồi dụ sai Lê Nguyên Trung, Nguyễn Đức Hội: một người lưu lại ở tỉnh, một người thân đi đồn bảo đốc

https://tieulun.hopto.org

sức Trần Văn Hựu và biền binh giữ đồn bảo ấy, tùy cơ ngăn chẹn đánh bắt. Lại giục tập hợp lấy 500 dân tráng ở miền sơn cước, cấp khí giới, lương tháng, cho theo đi sai phái. Và, hiện nay giá gạo kém quá, nên tới nơi gần đấy, thúc dân phu vào việc phòng thủ, cấp cho tiền, gạo : một là nhờ được của kho mà có ăn, hai là bảo vệ được cả thân và nhà, cũng là lưỡng tiện.

Lại, thứ súng thạch cơ điểu sang mang đi lần trước rất đắc lực, nên chuyển hết đến đồn núi ấy. Rồi chọn trong các linh cơ ai hơi biết cách bắn thì cho bắn, cốt mong bắn tất phải trúng, khiến cho bọn giặc ấy hoảng sợ mãi mãi, không dám trở lại nữa.

Vua lại nghĩ : dân cư ở miền sơn cước gặp nạn ác man ấy, không khỏi đau khổ phiền lụy nên dụ bọn Lê Nguyên Trung cho vay thóc, mỗi người 1 hộc.

Tổng đốc Định — Yên là Đặng Văn Thiêm tâu báo tình hại mình thắng cuối thứ, được yên ổn.

Vua phê khen ngợi, thưởng cho Đặng Văn Thiêm gia 1 cấp ; bố, án Nam-định mỗi viên kỷ lục 2 thứ, phủ huyện mỗi viên 1 thứ.

Quốc vương Chân-lạp Nặc Chân, sai bề tôi là Ốc-nha Triết Tức, Ốc-nha Phật Kha Ni, Na Đốc Bảo mang tờ tư văn do tỉnh An-giang đệ đến quân thứ Gia-định, xin phái quân phiên đi tòng chinh. Các tướng quân, các tham tán hội đồng bàn bạc, rồi phúc đáp cho miễn phái binh đến và yên ủi sứ giả Chân-lạp, cho về.

Việc ấy đến tai vua. Vua dụ : « Giặc này có giữ có thành, quan quân ta bốn mặt vây đánh, đã thừa sức rồi. Chân-lạp là nước phiên thuộc của ta, từ trước đến nay, mỗi khi có việc hoãn hay kịp, đều trông cậy vào ta. Ta sao nỡ để phiền cho một nước từ xa phải đến giúp đỡ. Các tướng quân, các tham tán nghĩ như thế, thật là giữ được thể diện cho nước đấy ».

https://tieulun.hopto.org

Lại dụ « Hiện nay đánh thành, bắn súng đại bác là kế hay nhất. Thứ đại bác xung tiêu và đạn đại chấn địa lôi ở Kinh vận đến đã thấy nhiều lắm rồi. Song phải bắn cho trúng đích, mới có thể giết được nhiều giặc. Bọn ngươi phải truyền bảo tướng, biền và pháo thủ ban ngày, dùng thứ thước mới chế để đo tầm súng đại bác, theo đúng phép ; bắn thử 1, 2 phát ; rồi ghi lấy cái tầm xa gần của súng ấy, để làm chuẩn đích. Đêm đến chiếu theo bốn mặt, đồng thời cùng bắn, khi thế như sấm sét từ trời giáng xuống, thì bọn giặc sẽ tan thành cám hết.

« Lại nghe trong bọn giặc, gian hoặc có đứa dòng dây ra khỏi thành, nói phao là đi kiếm cỏ, để nuôi voi Nhà nước. Ấy chẳng qua giặc cùng quẫn nói dối, không thể tin được. Nên nghiêm sức quan quân ở các địa phận dồn tấn hễ thấy giặc dòng dây ra ngoài, thì lập tức tuân theo lời Dụ trước, ngăn chặn giết đi.

« Lại, chiếu thư bắt Lê Văn Duyệt và Lê Văn Hân và Lê Văn Nguyên, nguyên ở thành Phiên-an, cùng giặc dựa nhau làm điều ác. Trước muốn lưu lại, cho chúng được lập công chuộc tội, song chúng ở đã khá lâu, mà không hề lập được một chút công cán, thì lưu để làm gì ! Vậy lập tức phải người áp giải về Kinh, đợi Chỉ ».

Bọn Hân đã đến Kinh, giao xuống bộ Hình nghiêm ngặt giam cầm.

Vận tải tiền kho ở Bình-thuận, Vĩnh-long và Định-tường mỗi tỉnh 10.000 quan đến Gia-định, sung cấp việc quân thứ.

Sai hữu thị lang bộ Binh là Dương Văn Phong đi Nam-kỳ khao thưởng yên ủi các tướng sỹ.

Vua dụ Nội các : « Quan quân từ khi đi đánh giặc ở Nam kỳ đến nay, qua hạ, sang đông, từng trải nắng, rét. Nay tính đốt tay lại đến đông chí. Trong Kinh đã thưởng áo mặc mùa đông. Ta tin rằng ở triều đình đều

https://tieulun.hopto.org

được đội ơn quên rét. Lại nghĩ: « Tướng quân, tham tán và bọn tướng, biền đều mặc áo giáp, cầm khí giới vì nước khó nhọc, lòng ta chưa từng giờ phút nào quên được ». Vậy chuẩn cho từ tướng quân, tham tán đến lãnh binh, quản vệ, quản cơ, hiệu úy, suất đội đều được thưởng quần áo và hà bao gấm có thứ bậc. Lại nữa bọn binh dõng đều sốt sắng, đối địch với giặc, cùng nhau mặc áo quân, một lòng cần phấn, bấy lâu khó nhọc vất vả, ta cũng nghĩ thương lắm. Vậy hạ lệnh cho tuần phủ Hà Duy Phiên sửa biện trâu rượu, do tướng quân, tham tán chia cấp cho các quân sĩ khiến họ biết triều đình thể tất đến quân sĩ đi trận chia xẻ hớp rượu, hưởng chung ơn huệ. Ai nấy đều nghĩ cố gắng giết giặc, sớm dâng công to ».

Rồi vua sai Dương Văn Phong cùng thị vệ mang các phần thưởng đến tuyên chỉ ban cấp và yên ủi các tướng sĩ. Và chuẩn cho [illegible] rồi lập tức về Kinh tâu lại.

Lại phái thị vệ đem áo đi các quân thứ Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn ở Bắc-kỳ, thưởng cho tổng đốc Nguyễn Đình Phổ, tham tán Nguyễn Thọ Tuấn và bọn lãnh binh, quản vệ, quản cơ, thành thủ úy, v.v... Còn ai trước đã được thưởng áo trận rồi, thì không được dự nữa.

Nước Chân-lạp phái binh phòng ngự nơi địa đầu, bắt được bọn giặc trốn là người nhà Thanh 280 tên, chuyển giải đến quân thứ Gia-định.

Việc ấy tâu lên vua, dụ các tướng quân, tham tán: đem tra xét cùng một loạt với các tên phạm người Thanh bắt được lần trước.

Vua lại sai truyền dụ các tướng quân, tham tán: « Trước kia tưởng rằng bọn giặc ấy cùng quẫn, có lẽ do con đường Quang-hóa trốn đi để sống, nên mới dụ bảo

chuẩn bị đón chặn trước; không ngờ bọn giặc trời đánh, tội ác đầy dẫy ấy biện nay còn cứ lấp kín cửa, liều chết cố giữ cô thành! Ý chúng đã không muốn tìm đường sống khác thì ngày nào hạ thành, chỉ một mẻ lưới là vét sạch, lo gì chúng chắp cánh bay ra được?

«Gần nay, cứ theo lời tâu, thì ở con đường ấy, đã đặt sẵn 3 nơi phục kích, nay bất tất lưu nhiều trọng binh lại nữa, nhưng phải theo Du trước, ở bốn mặt, dãy trường lũy, vây giữ nghiêm cẩn, chặt chẽ, chớ để một tên giặc nào chạy lọt được. Song con đường ấy cũng nên phòng bị: hoặc liệu để 1, 2 trăm binh dõng đủ dự bị phòng ngừa, chẹn đánh; còn cầu Tây-hoa là đường lối đi lại phải qua thì chỉ nên đặt 1 tấm ván, vừa 1 người có thể đi được; nếu khi có việc, kíp đem vứt bỏ cái ván ấy đi, cũng rất dễ dàng, quyết giặc không thể trốn qua được.

TIMSACH.COM.VN

«Lại, ở bốn góc trong trường lũy: mỗi góc phải 2 viên quản vệ đắc lực đem 1 nghìn hoặc 6, bảy trăm quan quân tinh nhuệ đóng đồn ở đấy. Vô luận ngày hay đêm, hễ có bọn giặc trong thành lẫn ra hoặc đến quấy nhiễu phía mặt trước lũy ấy, thì quân ở góc tiền tả và tiền hữu, bất tất phải lại mặt trước tiếp ứng, chỉ tức tốc ra ngay phía tả, hữu lũy ấy bao vây, đuợt theo phía sau bọn giặc. Giặc không ngờ quan quân theo sau đánh úp thế tất thua vỡ, lập tức sẽ bị bắt giết, quyết không một tên nào trốn lủi vào thành được. Nếu giặc đến quấy phía mặt sau lũy ấy thì quân ở góc hậu tả và góc hậu hữu cũng sẽ bao vây và đánh chặn như trước. Hoặc giả giặc đi ra phía mặt tả, thì quân ở góc tiền tả và góc hậu tả, giặc đi ra phía mặt hữu, thì quân ở góc tiền hữu và góc hậu hữu cũng cứ chia vây đón đánh như thế. Quan quân đương mặt trận thì trổ sức đánh giết, còn binh tiếp ứng thì ngăn chặn đường về, tất giặc không

https://tieulun.hopto.org

thể trốn thoát được. Cứ làm một hai lần như thế, giặc mất cả nanh vuốt, vây cánh chẳng đánh cũng tự phải tan.

« Việc này, cốt phải sức trước cho các quản vệ coi quản những quân làm nhiệm vụ tiếp ứng, hễ được tin báo thì lập tức đi vòng ra đón đường chẹn đánh không nên đợi lệnh truyền của tướng quân và tham tán, rồi sau mới ra khỏi lũy cho khỏi chậm trễ lỡ việc. Lại, khi đánh nhau với giặc, nếu giặc lùi vào hào hoặc chạy vào thành thì quân ta nên theo riết từng bước sát vào một chỗ, chớ nên cách quãng một bước nào. Nếu ở trên thành có bắn đại bác hay ném đá xuống, cũng không nên lùi chút nào. Quân ta nên xung phong, mạo hiểm thẳng tiến, bám riết lấy giặc trộn thành một toán mà đánh giết tới bụi thì giặc sợ bắn đại bác hại đến đảng mình, có lẽ không dám bắn ; quân ta lại là đắc sách. Cần nhất là ta không nên chậm lại một phút, để chúng chạy trước, mà ta đuổi theo sau khiến giặc được dở súng và đại bác nhằm bắn thẳng tay, trở mắc vào kế của chúng.

« Lại, các hạng thuyền của quân thủy ở Kinh phái đến, nếu không phải dùng vào việc đánh dẹp thì nên liệu để lại dăm ba chiếc thuyền ô, lê cho đậu ở bến sông. Còn thì dời hết đi đến chỗ hơi xa thành, tầm súng không bắn tới, rồi tìm chỗ kéo thuyền lên bờ, tạm che đậy lại, đợi sang năm thuận gió, chở về ».

Bọn phỉ Tuyên-quang lên lút nổi lên ở đồn Trinh, châu Đại-man. Người trưởng đồn là Trần Đình Cán, vì quân ít, không địch được, bỏ đồn chạy. Thự bố chính Trần Ngọc Lâm lập tức hội bàn ủy cho lãnh binh Trần Hữu Án đem quân và voi đi tiễu. Việc đến vua biết.

Vua dụ rằng: « Tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ đem đại binh đi đánh đến đâu không ai địch nổi, chắc nay cũng đã phá tan được sào huyệt

https://tieulun.hopto.org

giặc ở Vân-trung rồi. Còn kẻ xuẩn động ở đồn Trinh ấy, chẳng qua là dư đảng đã bị thua, tàn rạc đấy thôi. Nay ở tỉnh, số binh hiện tại không có mấy, thì không nên chia phái đi nhiều ngả, sợ càng tỏ ra ít và yếu. Bọn ngươi nên tùy cơ liệu tính: nếu bọn giặc ấy dễ đánh thì lập tức phái binh đi đập tắt ngay, chớ để lan tràn thêm ra; nếu đường xa khơi, thế cách trở, có sự bất tiện, thì rút binh về đóng giữ tỉnh thành. Nên đánh thì đánh, nên giữ thì giữ, phải cẩn thận xem xét tình hình mà làm ».

Vua thấy đạo quân Lạng — Bình lâu không có tin báo thắng trận, sai bộ Binh truyền dụ tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Võ Văn Từ và Nguyễn Thọ Tuấn rằng: « Đại binh tiến đi, tính đốt tay đã hơn nửa tháng. Từ Bắc-ninh đến Lạng-sơn, bất quá hơn 200 dặm, sao chưa thấy báo tin thắng trận? Vả lại, hai tỉnh Cao-bằng, Lạng-sơn đã phải khốn đốn trong việc phòng thủ, thế mà không kịp nghĩ cách cứu viện, lại đóng quân ở lại làm gì? Nếu đóng lại lâu ngày, thì quân ta đã bị cảm mạo lam chướng, mà giặc nghĩ được nhiều kế chống giữ, há chẳng là để lỡ mất sự cơ? Tạ Quang Cự vốn thạo việc đánh trận, sao lại không tính đến điều đó? Nếu vì thổ dân Lạng-sơn phần nhiều theo giặc, không ai dẫn đường, thì Bắc-ninh là đất giáp giới, có nhiều người biết đường cũng hướng dẫn được. Huống chi từ đồn Tiên-lệ trở lên phía bắc đều là đường trạm bình thản cả. Tuy có Quỉ-môn quan là nơi hiểm trở, nhưng chẳng qua từ xưa truyền lại chứ nay cũng đi lại như thường thôi bằng đâu được Chi-nê thuộc Lạc-thổ, mà ngày nọ Tạ Quang Cự, cũng đánh một trận thu công; nay sao lại trùng trình nghe ngóng như thế! Ta tin rằng: đại binh kéo đến, khi thế như chẻ củi mục, bẻ cành khô.

https://tieulun.hopto.org

Khi tờ Du đến, nếu đã tiến quân thắng trận rồi thì tất được khen thưởng ưu hậu. Nếu còn đóng đồn, thì phải tuân lời Dụ, tiến quân đánh dẹp đi. Vì thử để chậm, không kịp làm, sợ hai tỉnh ấy có sự lo bất ngờ, thì bọn ngươi thử nghĩ, có đương nổi được lỗi nặng ấy không? Việc này rất quan hệ, như cứu đám cháy, vớt người bị đắm đuối, ngươi không thể hoãn được phút nào. Hãy kính tuân lời Dụ này!»

Vĩnh-long bố chính Đoàn Khiêm Quang, thự án sát Doãn Uẩn, tâu: «Trước đây, văn võ quân dân trong tỉnh bắt nộp bọn phản nghịch cộng 70 tên, đã vâng lệnh thưởng tiền, nhưng bọn họ kẻ thì nói là vì phận sự, người thì nói là vì nghĩa căm thù, không dám lấy thế làm công lao, thành khẩn xin nộp vào kho».

Vua bảo bộ Hình: «Việc thưởng công là để khuyến khích. Nếu nay theo lời thỉnh cầu ấy, thì lấy gì để tỏ ra sự ban thưởng là có thực, và để cổ vũ người khác?». Vua không cho trả lại.

Đổi lại thể lệ tâu báo khi động, khi tĩnh ở Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-bình:

Năm trước, chuẩn định: Thừa-thiên, Quảng-trị, 1 tháng 1 lần báo; Quảng-nam, Quảng-bình, 2 tháng 1 lần báo. Nay vua cho là bốn hạt ấy là nơi ở gần kinh kỳ, từ lâu vẫn được yên ổn; nếu nhất khái cứ theo lệ trước, thì cũng phiền phức, bèn qui định lại: cứ 4 tháng qui (1) 1 lần báo cũng như các địa phương; Quảng-ngãi trở vào Nam, Hà-tĩnh trở ra Bắc.

Lạng-Bình đạo tổng-thống quân vụ Tạ Quang Cự, tham tá Vũ Văn Từ đánh phá được bọn giặc ở đồn Quang-lang thuộc Lạng-sơn. Quân ta lúc mới tiến đến

---

(1) Bốn tháng qui: qui xuân (tháng 3), qui hạ (tháng 6), qui thu (tháng 9) và qui đông (tháng 12).

https://tieulun.hopto.org

Quang-lang, bọn giặc vài trăm tên nhân chỗ hiểm, đặt quân phục. Bọn Cự ra lệnh đốc suất tiến quân, sấn vào chém được 5 đầu giặc, còn các tên khác đều lũi chạy cả. Lại nghe tin ở phía trước, về tây-bắc, cách 1 dải núi, có bọn giặc hơn 2.000 tụ họp ở địa giới đồn Đan-sa và xã An-bài, bọn Cự bàn định đi đường tắt đánh úp, bèn quyền tạm đóng đồn ở Quang-lang, phái riêng biền binh, trước hãy giết tan bọn giặc ấy, rồi thẳng tiến đánh để cứu thành Lạng-sơn.

Sớ tâu lên, vua phê bảo: « Ta càng ngày càng thiết tha ngóng mong tin thắng trận của bọn ngươi. Nay được tin tâu báo giết tan bọn giặc lại nghĩ tiến quân sớm giải vây cho tỉnh thành Lạng-sơn, làm ta được yên ủi đôi chút ». Vua bèn sai bộ Binh truyền dụ họ rằng: « Bọn giặc ấy dựa vào rừng, tụ họp đỏ đầy, thường [illegible] đã báo thắng trận. Đó tuy là một trận thắng nhỏ, nhưng cũng đủ làm oai danh đầu tiên là ta trị được giặc ». Vậy các biền binh đi trận ấy thưởng chung cho 300 quan tiền.

« Nay bọn giặc đã từng thua đau. Bọn Tạ Quang Cự, Vũ Văn Tứ và Nguyễn Thọ Tuấn nên nhân thế được trận ấy, tiến đánh một dải Đan-sa, An-bài, cố hết sức bắt giết, mau tiến quân giải vây cho tỉnh Lạng-sơn, rồi thẳng đến Cao-bằng, quét sạch dư đảng của giặc. Nhưng phải điều tra tên đại đầu mục trong bọn giặc ấy là ai? Hễ người nào có thể bắt sống hoặc chém được nó sẽ thưởng bạc 500 lạng; còn bắt hoặc chém được những chức nguỵ khác thì tùy theo lớn, bé mà treo giải thưởng, hoặc 200 lạng, hoặc 100 lạng, hoặc vài mươi lạng trở lên, đều có phân biệt mà khen thưởng ưu hậu. Lại cứ thực tâu bày, sẽ liệu trao cho quan chức để tỏ ý ưu đãi. Lại khi bọn giặc bùng nổi, tất nhiên thổ dân sở tại không khỏi

https://tieulun.hopto.org

có sự cưỡng ép bắt theo, Tạ Quang Cự nên làm tờ hịch truyền bảo ngay : Phàm ai trước trót đã theo giặc, mà nay biết ra thú, sẽ được khỏi tội chết. Nếu ai có thể bắt hoặc chém tướng giặc đem nộp, thì không những được tha tội, mà lại được xét thưởng công sau, vẫn được chiếu lệ như người thưởng mà ban thưởng khiến họ báo cáo lẫn nhau, đều nghĩ giết giặc lập công, thì giặc càng cô lập, mà ta dễ bình định được hết ».

Tuần phủ Lạng-sơn — Cao-bằng là Lê Đạo Quảng từ Bắc-ninh về đến Quảng-yên, vát lấy thổ ty, thổ mục và thủ hạ, dân tráng, tiến đi châu Tiên-yên trù tính việc bắt giặc, và đem việc tâu vua biết.

Vua dụ : « Đại binh bọn tổng thống Tạ Quang Cự đã giết tan bọn giặc, lại từ đồn Quang-lang đến tỉnh thành Lạng-sơn chẳng xa. Ngươi nên sửa soạn tề chỉnh tiến quân, cho sớm thành công ».

Tổng đốc Đạo Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ tâu : « Bọn giặc từ sau khi tan vỡ, hoặc ẩn nấp ở rừng núi, hoặc chạy về Chợ Chu, Chợ Mới. Nhiều lần binh, dân chọn đánh chém được 10 đầu giặc và bắt sống hơn 60 tên. Tướng giặc là Lý Quang Châu cũng bị dân xã chém đầu để đem dâng. Thần đã từng xét, thì những tên phạm bị bắt ấy đều nói : Trước đây, tướng giặc các toán đem quân đánh bức tỉnh thành, là bè lũ tên nghịch Vân nguỵ xưng Nghĩa-thắng-lữ Chánh-quản-lữ là Nông Văn Sĩ, họp cùng với tên giặc trốn ở Bắc-ninh là Trần Văn Thể, cai đội cũ ở cơ Thái hùng tỉnh Thái-nguyên, nguỵ xưng Hùng-thuận-lữ là Đinh Quang Tiến, nguỵ xưng phó thống lãnh là Nguyễn Đình Liêm ; người nhà Thanh nguỵ xưng Tiền-thắng-lữ Chánh-quản-lữ là Tống Nam Thông, nguỵ xưng phó quản lữ là Lý Quang Châu, nguỵ xưng cai đội là Lý Tư Nhạc, Trương Phượng Cao. Hiện trận đánh nhau lần này, Tống Nam Thông bị sứng

https://tieulun.hopto.org

của quan quân ta bắn, người và ngựa nhảy xuống sông chết và nay bọn giặc tan vỡ, mất 3, 4 phần mười, sớm muộn cũng đến bại vong. Nhưng vì biên binh ta khó nhọc hàng tháng rồi, nên chưa tiện khinh suất tiến đánh. Hiện đương quyền nghỉ vỗ về nhân dân cho về quê hương và chỉnh đốn binh mã, chiều theo địa thế, chia đường tiến đánh ».

Vua dụ: « Bọn giặc ấy gọi nhau kết hợp thành bọn, phô trương thanh thế hão. Thổ dân sở tại không khỏi bị đe dọa cám dỗ. Nay quan quân tiến đến, giặc đã tan vỡ. Thổ dân các châu, huyện, người nào là quan chức trong bọn giặc, và trước sau theo giặc, thì phép nước không thể tha được. Còn những người bị giặc bắt ép phải theo, mà biết đổi lỗi, hoặc đến quân thứ xin thú hoặc bỏ về dân gian đều được gia ân rộng tha tội trước. Trong các quân và dân hễ có ai ra sức chặn đánh, chém được đầu giặc, bắt sống được bọn giặc, tuy rằng nhân trận đối địch, nhưng cũng chuẩn cho cứ bắt được 1 tên hoặc chém được 1 đầu giặc đều được thưởng tiền 3 quan. Trong đó, chém được tướng giặc là Lý Quang Châu thì thưởng bạc 50 lạng. Lại, tên Tống Nam Thông là đầu mục trong bọn giặc, đã bị quan quân ta bắn, nhảy xuống sông chết đuối. Vậy hãy sức sai mò tìm cho được thấy xác, lập tức cắt đầu đem bêu, để tỏ rõ việc răn dạy. Ai mò được xác ấy, thưởng bạc 10 lạng. Đến như trong các tên phạm bị bắt sống được ấy, ai bị cưỡng ép phải theo, có dân xã cam kết chứng nhận, thì lập tức tha. Còn người nhà Thanh và người hạt khác đi theo giặc thì rõ là đảng giặc, lập tức phải trị theo luật pháp, chớ nên giam lâu ở nhà tù.

« Hiện nay bọn giặc bị xiêu bạt, tan đi bốn phía. Nguyễn Đình Phổ, ngươi lập tức nên thừa thắng, lại

https://tieulun.hopto.org

chỉnh đốn quân dung, tùy cơ tiến đánh. Nếu có thể, trước khi kinh binh chưa tới, đã bắt giết sạch lũ giặc ấy, thì là công ngươi đấy. Ta sẽ không tiếc ân thưởng để đền công khó nhọc ».

Tha thuế thân cho dân huyện Đại-từ tỉnh Thái-nguyên.

Trước đây, giặc thổ xuất động, tổng lý, hào mục và nhân dân ở các châu huyện Bạch-thông, Cẩm-hóa, Định-châu cho đến Động-hỷ, Phú-lương, Văn-lang và Võ-nhai, trong tỉnh hạt bị giặc khua động cám dỗ đến quá nửa. Duy một huyện Đại-từ, chống cự với giặc. Thế lực giặc ngày càng giữ tợn, cũng vẫn không chịu theo. Tổng đốc Nguyễn Đình Phổ đem sự trạng ấy tâu vua biết.

Vua dụ bộ Binh: « Ấy là dân thường ở nơi đồng ruộng mà biết được chính nghĩa, ta rất khen. Các hạng tiền thuế đinh, điền năm nay của hạt huyện ấy, trước đã gia ân giảm cho 5 thành; nay chuẩn cho khoản tiền thuế dung (1) phải nộp 5 thành ấy cũng rộng miễn cả. Nếu trót đã thâu nộp rồi, thì lưu để năm sau tính trừ đi. Lại, những dân phu biết hướng thuận chống giặc, đều do bọn đàn anh sở tại có lòng vì triều đình, đứng lên xướng suất. Công ấy cũng không thể bỏ qua được. Vậy hạ lệnh cho Nguyễn Đình Phổ tra xét rõ những người đầu mục đương làm việc xem ai đốc suất dân phu chống giặc, rồi làm danh sách tâu bày, đợi Chỉ khen thưởng, để khuyến khích sau này ».

Khi danh sách tâu lên thì quản cơ trước ở cơ Thái-hàng đã bị cách chức là Dương Đình Cẩm, được khai

(1) Thuế dung: Thứ thuế lực dịch theo chế độ đời Đường: mỗi năm, dân đinh phải làm lực dịch 20 ngày, gặp năm nhuận phải thêm 2 ngày nữa. Nếu ai không đi thì phải nộp mỗi ngày là 3 thước lụa (theo *Tài nguyên* tr. 530). Đây chỉ là thuế đinh, được quy định ở thời Minh-mệnh.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phục làm cai đội thuộc tỉnh ấy, lại thưởng cho 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, 1 áo trận bằng sa, thêu mãng xà: hào mục Quách Xuân Kế, thưởng thụ đội trưởng tỉnh ấy, lại thưởng 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn và 1 cái hà bao gấm. Còn 27 thổ ty và thổ mục, thưởng cấp ngân tiền lớn, nhỏ có thứ bậc.

Tỉnh Bắc-ninh có bọn cướp vài trăm tên đánh phá nha huyện Yên-thế thả tù phạm, đốt các công văn, đoạt lấy đồ ký, ấn kiếm phủ, huyện, rồi rút vào miền rừng Thái-nguyên. Việc đến vua biết. Đồng tri phủ Lạng-giang, kiêm lý huyện vụ là Phạm Minh Dực, thí thự huyện thừa là Lý Đăng Khoa đều lập tức phải cách, nhưng được lưu lại làm việc nhân trách nhiệm đi bắt kẻ phạm. Bố chính Nguyễn Khắc Hài, án sát Trần Thế Nho và lãnh binh Trần Đình Di, đều giáng 1 cấp. Còn đồ ký và ấn kiếm bằng gỗ của Lạng-giang phủ, ấn kiếm bằng gỗ của huyện Yên-thế thì sai chế bộ Lễ theo y cách thức chế cấp.

Tỉnh Bình-thuận bị gió bão, nhà cửa nhân dân phần nhiều bị đổ nát. Đồng lúa cũng có tổn hại. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên. Vua xuống Dụ sai khám đích thực, liệu lượng cho phát chẩn và tha thuế.

Cấp cho 11 tỉnh: Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, Hà-tiên, mỗi tỉnh 1 hàn thử biểu.

Giá gạo tỉnh Quảng-trị cao vọt!

Vua dụ tỉnh thần phát thóc kho, chiếu theo dân số thực sự đóng góp ở trong sổ đinh, mỗi người được bán cho 1 hộc thóc, theo giá hạ.

Những khoản tiền lương phải chi và các thứ hàng đặt mua ở tỉnh ấy, muốn lãnh bằng thóc, cũng cho theo giá đã giảm mà chiết cấp cho.

https://tieulun.hopto.org

Lúa vụ mùa tỉnh Hà-tĩnh bị mất mùa, nên hoãn tô vụ đông năm nay và tô vụ hạ còn đọng thiếu lại, đến mùa hạ sang năm đem nộp.

Định lại thể lệ các trạm dịch:

Bộ Binh tâu: « Phép nhà trạm đệ văn thư bằng người và ngựa, các đồ vật do Nhà nước cấp phát đã có lệ định thi hành. Nhưng nay hai kỳ (Nam, Bắc), buổi đầu chia định các trạm dịch, có nơi mới đặt thêm, có nơi đổi tên mới, phải nên lựa bàn chương trình cho được ổn đáng. Chiếu theo các tỉnh mới đặt thêm 38 trạm:

Hà-nội — 2 trạm: Hà-trung, Hà-xuyên.

Sơn-tây — 10 trạm: Sơn-đồng, Sơn-xá, Sơn-quang, Sơn-lâu, Sơn-an, Sơn-thanh, Sơn-bình, Sơn-vân, Sơn-xuân, Sơn-hòa.

Bắc-ninh — 5 trạm: Bắc-liêm, Bắc-mỹ, Bắc-cần, Bắc-hòa, Bắc-đông.

Thái-nguyên — 1 trạm: Thái-long.

Lạng-sơn — 8 trạm: Lạng-nhân, Lạng-mai, Lạng-uyên, Lạng-chung, Lạng-dù, Lạng-hoa, Lạng-chi, Lạng-hoằng.

Cao-bằng — 2 trạm: Cao-nhã, Cao-phúc.

Nam-định — 2 trạm: Nam-đội, Nam-hoàng.

Hưng-yên — 1 trạm: Yên-xá.

Hải-dương — 4 trạm: Đông-bồng, Đông-thượng, Đông-khê, Đông-mai.

An-giang — 3 trạm: Giang-lộc, Giang-hòa, Giang-phúc.

Duy có trạm Hà-trung ở Hà-nội, là nơi các hạt đệ nộp văn thư đến đấy để giao đi các trạm, xin nhất thiết theo như lệ các trạm cũ: chuyển đệ bằng người, được cấp cho cây thương, cờ, nhạc đồng, gươm đoản đều 5 cái; chuyển đệ bằng ngựa, được cấp cho ngựa trong ngạch 4 con, ngựa ngoại ngạch 1 con: 2 lá cờ hiệu phi đệ (1),

(1) Phi đệ: Phi ngựa như bay mà chuyển đệ văn thư.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nền đỏ, chữ đen; 1 lá cờ hiệu tri đệ (1) nền lam, chữ đỏ. Ngoài ra, trạm chuyển đệ bằng người được cấp cho cây thương, cờ, nhạc đồng, gươm đoản đều 3 cái; trạm chuyển đệ bằng ngựa: được cấp cho ngựa trong ngạch 2 con, và cờ hiệu phi đệ 2 lá (Sơn-tây, từ Sơn-lâu, đến Sơn-hòa 7 trạm, Lạng-sơn 8 trạm, Cao-bằng 2 trạm, Sơn-khê, Trở-thâm, An-giang 3 trạm, đều là đường sông, ngựa trạm không đi được, nên đình cấp).

Trạm cũ được đổi tên mới, 11 trạm (Hà-nội 5 trạm, Hà-tĩnh 6 trạm). Hiệu cờ trước của các trạm ấy nay đều do tỉnh thần theo tên mới đổi, cho thêu lại.

Ngựa trạm và thể lệ tối khẩn: ngày trước, có lệnh cắm lông vũ trên cán cờ, tức là theo ý truyền vũ hịch đời xưa. Song đó chỉ chuyên dùng vào việc quân, há nên dùng phiếm? Vậy xin từ nay, phàm các nha môn trong Kinh và các tỉnh ngoài, có việc quan hệ đến quân cơ phẩm trát văn nào phải hỏa tốc phi đệ, tri đệ, hoặc phải theo lệ tối khẩn (2) thì ở trong tờ trát biên rõ 2 chữ « quân vụ », đóng triện nhỏ vào, giao cho đội trạm lập tức đem lông cánh gà (các trạm đều chuẩn bị thứ lông cánh gà trống, dài, đẹp, dùng sợi dây khâu liền nhau, kết thành mảng to, đại khái quấn khắp ngọn cờ là đủ) cắm lên trên cái ngù đỏ ở chóp cờ, tinh tốc chạy đi như bay. Các trạm ở dọc đường cũng cứ theo thế mà luân chuyển đệ đi, còn các việc khác, bất tất cắm lông gà ấy.

Vua chuẩn y lời bàn. Lại truyền Chỉ thông sức cho các đội trạm: ngày nào cũng sai linh trạm trông xa xa, nếu thấy vũ hịch đang phi, biết là việc quân khẩn cấp, phải lập tức chuẩn bị ngựa trạm và cắm sẵn ngay lông

---

(1) Tri đệ: Ruổi ngựa mà chuyển đệ văn thư.
(2) Cũng như « thượng khẩn » nhưng mạnh hơn.

https://tieulun.hopto.org

gà vào chóp cờ để tiếp lấy mà chuyển đệ đi liền, không được chờ đợi người linh trạm đến nơi, mới sửa soạn đến nỗi chậm trễ!

Bố chính, án sát Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hài và Trần Thế Nho tâu: « Những kẻ can án đi trốn, nay ra thú đến 50 tên, xin phát đi quân thứ để trổ sức làm việc. Vua đặc cách hạ lệnh giao dân sở tại quản thúc cho yên nghiệp làm ăn. Nếu thấy nó lại nảy thói cũ, thì bắt giải để trừng trị. Vì thử tên nào có tình trạng hung ác, thì cho trước giết, sau báo ».

Thự tuần phủ tỉnh Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn tâu: « Số các hạng súng bằng gang hoặc sắt mà Nhà nước cấp cho bản tỉnh khá nhiều, nhưng không có lính pháo thủ để coi giữ. Vậy xin mộ dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam lấy 50 người am hiểu nghề bắn, đặt làm đội pháo thủ, đặt dưới quyền điều khiển của viên thành thủ úy ». Vua chuẩn y.

Bọn phỉ Tuyên-quang tụ họp ở bến đò Bắc-nhự xã An-định (thuộc châu Bảo-lạc) đón cướp lương thực của thổ dõng. Việc quân báo cũng bị ngăn trở. Viên thủ bảo ở Ninh-biên báo lên tỉnh. Thự bố chính Trần Ngọc Lâm vì thế thấy số binh ở tỉnh có ít, nên lập tức tư đến Sơn-tây cho điều biền binh đi đánh và ủy người lên đường chuyển báo quân thứ Lê Văn Đức.

Việc đến vua biết. Vua dụ: « Đại đội binh dõng của Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ thẳng đến Vân-trung, chắc nay cũng đã đánh phá được sào huyệt bọn giặc. Còn bọn ngăn trở ở đấy chẳng qua là những tên phỉ lẻ tẻ nhân kẽ hở, sinh sự đấy thôi. Nhưng chốn ấy là đường quân báo phải đi qua, trước đây, đại binh kéo đến, các thổ mục đều ra thú và qui phục cả. Một đường yên ổn phẳng lặng sao nay còn có việc cướp lương thực và ngăn chặn quân báo! Ngươi, Trần Ngọc Lâm, phải

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

lập tức tới gần, truyền hịch điều động các thổ ty đã từng qui phục kịp đi tiễu diệt, chớ để đến nỗi nảy sinh lan ra. Đến như những khi chuyển đệ ống văn thư chạy trạm đến quân thứ, nên nghĩ cách làm thế nào để hộ tống sớm đến quân thứ. Còn một dải ven đường từ tỉnh thành đến quân thứ, nên trách cứ thổ ty sở tại chia nhau đi tuần phòng hộ vệ.

Tỉnh thần Sơn-tây là bọn Hoàng Văn Trạm tâu : bọn phỉ Vĩnh-tường nay đã chạy xa. Biền binh do tỉnh phái và biền binh Hà-nội đi hội tiễu đều đã rút về nguyên ngũ.

Vua sai bộ Binh truyền dụ : « Đề đốc Phạm Văn Điển và Lê Thuận Tĩnh nếu đã đến Sơn-tây, thì lập tức lên đường tiến đi Thái-nguyên. Hoặc giả mới đến Hà-nội, cũng tùy tiện, thẳng tiến đến Thái-nguyên để đánh dẹp không nên lại đi Sơn-tây nữa cho thêm lâu-lội vất vả. Lại, số binh lương mạnh mà Phạm Văn Điển mang đi cũng nhiều chuẩn cho Hậu bảo Nhất vệ lưu lại đóng ở Hà-nội để phòng thủ ».

Lạng — Binh đạo tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ và Nguyễn Thọ Tuấn tiến quân giải vây tỉnh thành Lạng-sơn.

Trước đây, Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ đã lấy lại đồn Quang-lang, bọn phỉ ở đồn Đan-sa và xã An-bài liền đó cũng tan trốn. Bọn Cự bèn thẳng tiến đi Ôn-châu. Dò biết có bọn phỉ ẩn phục ở đấy, quân ta hăng hái xông lên, chém được vài đầu giặc, còn các tên khác đều chạy tan cả. Đạo quân của Nguyễn Thọ Tuấn cũng từ Lục-ngạn đến hội, đồng thời cùng tiến lên thành Lạng-sơn. Bọn phỉ được tin liền giải vây trốn đi trước : có bọn do đường phía trước Cao-bằng rút chạy, có bọn do miền núi Lạng-sơn lẩn trốn. Bọn Cự lập tức kíp đệ cờ hồng báo tin thắng trận. Nhân đó biết tỉnh thành

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cao-bằng hiện đã thất thủ, bị giặc chiếm rồi, bọn Cự một mặt phái người dò thám lối trước, một mặt chiêu dụ cho dân yên nghiệp, rồi làm sớ tâu vua biết.

Tin tâu báo đưa đến, vua rất mừng dụ rằng: « Bọn Tạ Quang Cự từ khi phụng mệnh đi trận tới nay, đến đâu, không ai địch nổi, liên tiếp thắng trận, nay lại tiến quân giải được vây cho Lạng-sơn. Công ấy không nhỏ. Tạ Quang Cự, trước đã phong tước tử, nay gia phong tước bá; Vũ Văn Từ, Nguyễn Thọ Tuấn đều phong tước nam, để đền công khó nhọc. Tạ Quang Cự, lại được thưởng thêm 1 khẩu súng tây, song cơ điểu sang; Vũ Văn Từ, Nguyễn Thọ Tuấn đều thưởng 1 khẩu điểu sang khảm bạc. Còn Cẩm y cai đội Nguyễn Văn Kỷ lãnh đệ cờ đỏ, thưởng gia hàm quản cơ, và 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ; viên ngoại lang bộ Binh là Nguyễn Hợp báo tin thắng trận, thưởng kỷ lục một thứ, và 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Quan quân đợi đi trận ấy, thưởng chung tất cả 3.000 quan.

« Và, nay đã được toàn thắng, tiếng quân lừng lẫy khắp nơi. Bọn ngươi nên lập tức chỉnh đốn quân ngũ kịp đi Cao-bằng tiễu trừ dư đảng giặc, rồi phải lấy cho hết đất Cao-bằng, khiến chúng sợ oai nhà vua, và vỗ yên dân biên cảnh, chớ nên để chậm, lỡ việc ».

Lại sai bộ Binh đem việc thắng trận Lạng-sơn ấy dụ khắp các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc cho đều biết cả.

Án sát Lạng-sơn là Trần Huy Phác đem tình hình tỉnh thành đã được giải vây tâu lên nói: « Từ sau khi tuần phủ Hoàng Văn Quyền làm hỏng việc, bọn phỉ vây bức tỉnh thành thế rất hung hăng. Thần phải quyền giao cho Đặng Văn Đình, phó quản cơ Trung cường điều khiển việc quân trong thành, chia phái quan quân cố giữ riết lấy thành. Bọn giặc, đóng nhiều chiến xa, đắp lũy đất 4 mặt để đánh. Quân ta bắn súng giết chết được nhiều.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Mỗi khi nhân bọn giặc lùi, quân ta lại lập tức đột xuất ngoài thành, phá chiến xa, đập tan thành đất, lại chém được 2 đầu giặc, bắt sống 1 tên. Kịp đến khi đại binh tiếp đến đầu địa giới, phỉ nghe tin trốn trước. Thần đã xét hỏi những tên phạm bị bắt thì chúng nói : tên tướng giặc, ngụy xưng đốc lãnh tướng quân, là em vợ tên nghịch Văn, Bế Văn Huyền, cùng với cai đội Lạng-hùng, ngụy xưng chánh thống lãnh Nguyễn Khắc Thước ; thổ tri châu Thất-tuyền, ngụy xưng phó thống lãnh Nguyễn Khắc Hòa ; cựu tuyên úy, ngụy xưng tổng lý tham đốc Nguyễn Khắc Trương ; cai đội Lạng-hùng ngụy xưng chánh điều bát Nguyễn Công Cừ ; thổ lại mục châu Thoát-lãng, ngụy xưng đề đốc Nguyễn Đình Trực ; và bọn anh ruột Nguyễn Khắc Hòa là Nguyễn Khắc Dũ, Nguyễn Khắc Lễ, em ruột là Nguyễn Khắc Anh, Nguyễn Khắc Chiếu, Nguyễn Khắc Tín, Nguyễn Khắc Mãn, Nguyễn Khắc Vực ; các tên ấy đều nhận chức ngụy của nghịch Văn. Chúng lại viện thêm các tướng giặc ở Quảng-yên là Dương Ba An và Hoàng Ất An họp bọn để quấy nhiễu ».

Vua dụ : « Thổ phỉ lan tràn, thừa thế xâm bức trong thành có thế nguy ngập, không có sự phòng bị kiên cố, thế mà quan quân ở trong thành vẫn cứ gắng sức cố thủ, để đợi quân nhà vua tiến đánh, liền được giải vây. Đó cũng giống việc Hưng-hóa ngày trước. Đáng tiếc là, sau khi được giải vây, không biết mở cửa thành, đuổi cho cùng, lại để chúng chạy trốn được, thực là điều chưa làm thỏa mãn được ý người ta !

« Lại nghĩ : tỉnh thành bị vây đã lâu ngày, quân tiếp viện không có, thế bị cô lập, thế mà vẫn giữ cả thành được toàn vẹn, đứng vững không chuyển, cũng đáng khen ngợi ! Trần Huy Phác, chuẩn thưởng gia hàm bố chính sứ, lại thưởng 1 đồng kim tiền Phi long hạng

https://tieulun.hopto.org

lớn và 10 đồng ngân tiền hạng lớn; phó quản cơ Đặng Văn Đinh điều khiển binh dõng, được thưởng thụ quản cơ, lại thưởng 1 đồng kim tiền hạng nhỏ và 10 đồng ngân tiền hạng lớn, đều gia quân công 1 cấp; phó quản cơ cơ Lạng-sơn là Lê Văn Thông, chống giữ một mặt; thành thủ úy là Hoàng Văn Yên phòng giữ đồn núi đất ở góc phía chính nam, đều thưởng gia hàm quản cơ, lại thưởng 8 đồng ngân tiền hạng lớn. Còn suất đội, thổ tri châu, lại mục đều thưởng ngân tiền có thứ bậc. Binh, dân và thổ dõng, thưởng chung tiền 1.000 quan ».

Vua nhân bảo thị thần: « Từ xưa có nước chưa từng không có giặc cướp. Nhà Thanh cũng có giặc cỏ, đánh phá 1, 2 tỉnh thành, phải gọi quân các tỉnh khác đến đánh, mấy tháng rồi sau mới thu phục được, chứ không riêng một nước ta thế đâu, há phải giấu giếm về việc có giặc cướp? Ngày nọ, nghe tin Lạng-sơn bị bao vây bức bách mà tỉnh thành chưa được hoàn hảo cùng cố, ta lấy làm lo, chẳng ngờ lại có thể giữ được, thì giặc ấy chỉ là bọn nhỏ mọn tầm thường, chứ đâu có dữ tợn như tên nghịch Khôi ở Phiên-an? »

Sai Hà-nội vận tải bạc kho (200 lạng) đến Tuyên-quang; Bắc-ninh vận tải muối, gạo (muối 50 phương, gạo 3.000 phương) đến Lạng-sơn.

Vua cho rằng thổ phỉ Lạng-sơn đã bị quan quân đánh tan, mà tỉnh hạt Quảng-yên đều được yên ổn, bèn dụ hạ lệnh cho quân thủy Nam-định phải đi trú phòng trước đây đều thả cho hồi ngũ hết.

Tổng đốc đạo Thái-nguyên là Nguyễn Đình Phổ đem binh và voi tiến đi Chợ Chu và Chợ Mới, đuổi bắt bọn giặc trốn, rồi làm sớ tâu lên.

Vua sai truyền dụ: « Đề đốc Phạm Văn Điển và Lê Thuận Tĩnh, khi đến Thái-nguyên, tách riêng làm một đạo tiến đánh thì Nguyễn Đình Phổ bắt tất lại theo điều

TIMSACHCUONG

https://tieulun.hopto.org

khiển nữa. Tả hậu Nhị vệ quản Hồ uy thi cho theo Nguyễn Đình Phổ, Cường võ vệ thi theo bọn Phạm Văn Điển, khiến cho có sự thống thuộc rõ ràng ».

Thự tuần phủ Biên-hòa là Vũ Quỳnh tâu: « Thủ sở An-lợi thuộc hạt Biên-hòa đối ngang với bến Trọc-giang ở Gia-định, có một con đường rừng có thể thông với các vùng thượng thuộc các tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa, Bình-định, Phú-yên. Vậy xin đem biền binh đến đấy, đóng đồn phòng thủ để ngăn chặn bọn giặc chạy trốn ».

Vua dụ: « Nay bè lũ nghịch Khôi, khốn giữ cô thành. Quan, quân ta vây đánh bốn mặt. Hương dõng và nghĩa dân sở tại thề đồng tâm giết giặc. Sự thua mất của chúng có thể đứng đợi được. Chúng sao còn có thể bay đến đấy mà trốn thoát ư? Ngươi bất tất quá lo. Nếu cho nơi ấy đối ngang với Trọc-giang, đường rừng đi thông được, thì liệu phái hơn 100 biền binh do 1 quản cơ quản lãnh, theo địa phận tấn sở mà phòng giữ, ngăn chặn là đủ rồi. Tỉnh ngươi vừa mới thu phục được, cần phải vỗ yên nhân dân, sửa sang mọi việc là điều cốt yếu hơn hết. Ngươi nên lưu lại ở tỉnh, trù tính lo liệu, mong cho các việc đều thành công, nhân dân được vui vẻ yên nghiệp. Ngươi chớ nên dời xa ở ngoài, sợ thế khó trông nom kiêm cả được ».

Quỳnh mới phái phó quản cơ, cơ Biên-hòa là Tôn Thọ Minh đem 100 lính cơ đi đóng giữ thủ sở An-lợi.

Cất bổ tú tài Thái-nguyên là Đinh Văn Dũng làm tư vụ bộ Lại.

Dũng, trước đây qua kỳ sát hạch, được đỗ; có Chỉ bổ dụng làm huấn đạo. Đến đây bộ Lại nghị bổ. Vua cho rằng văn phong tỉnh Thái-nguyên mới nhóm lên, muốn nâng đỡ, cất nhắc để khuyến khích nhân tài, nên đặc cách trao cho chức ấy.

https://tieulun.hopto.org

Cho Phạm Trọng Tuyên, giáo thụ phủ Thiệu-hóa thăng thự đốc học tỉnh Vĩnh-long.

Tướng giặc Hà-tĩnh là Phan Bô họp đảng lén lút nổi lên ở huyện hạt Thạch-hà. Bộ biền phó quản cơ Văn Đình Dưỡng đem binh đuổi bắt. Đến núi xã Bạng-châu, tên Bô thình linh xông ra cự chiến, biền binh có người bị giết và bị thương. Việc đến vua biết.

Vua bảo bộ Hình: « Cứ theo những lời tâu, bọn cướp chỉ độ 5 ,6 chục tên, mà binh ở tỉnh phải đi đến hơn 100 người, thế mà đã không bắt được 1 tên cướp nào, lại bị chết và bị thương, thì việc đi bắt giặc thực là vô tích! Vậy Văn Đình Dưỡng, lập tức xử phạt ngay 100 trượng. Vả lại, nơi ấy cách tỉnh thành không xa, mà chúng dám công nhiên tụ họp chống cự quan quân thì cũng đã biết rằng quan tỉnh ngày thường không biết nghiêm sức cấm phòng. Vậy viên bố chính Phú Lê Đức Đức trước giáng 2 cấp, án sát Cao Hữu Dực giáng 1 cấp, nhưng bắt đi tuần tra, dẹp yên giặc cướp theo đúng kỳ hạn.

Bộ Binh tâu: « Quan chế về ban võ cai đội các quân, trật tòng ngũ phẩm, chánh đội trưởng suất đội, trật chánh lục phẩm, nguyên các thành trấn cai đội trật chánh lục phẩm, chánh đội trưởng suất đội, trật tòng lục phẩm. Nay Nam-kỳ và Bắc-kỳ chia đặt làm tỉnh hạt. Trong các vệ, cơ, đội được đổi lệ thuộc vào tỉnh, có hạng trước là cấm binh, có hạng trước là các quân tỉnh binh, lại có hạng gần đây mới đặt thêm, nếu nhất khái cứ theo trật cũ thì quan danh trong quân hiệu, không phù hợp với lệ đã có. Nếu bắt cùng theo lệ thuộc tỉnh, thì trong đó có 3 hạng là giản điểm(1), lưu trừ(2), và

(1) Giản điểm: Lựa chọn mà lấy.
(2) Lưu trữ: Lưu lại mà dùng.

https://tieulun.hopto.org

triệu mộ (1), mà trong 3 hạng ấy lại có nhóm hợp lại thành toàn cơ, cũng có nhóm số đội lẻ tẻ. Vậy, nên xét lựa bàn định cho có phân biệt.

« Vậy xin : phàm các cơ, đội được đổi lệ thuộc vào các tỉnh, nếu cơ nào hợp đủ 10 đội, mà nguyên là hạng giản điểm và hạng lưu trừ, thì cùng với hạng tuy là triệu mộ, nhưng ngạch cũ thuộc các quân Thần sách thì viên suất đội, chiếu theo lệ chư quân : cai đội, trật tùng ngũ phẩm ; chánh đội trưởng, trật chánh lục phẩm. Còn các cơ đội lẻ tẻ, số binh không nhiều, thì không kể là lưu trừ, giản điểm hay triệu mộ, cùng với cơ nào đủ 10 đội, mà nguyên là triệu mộ đặt thêm, thì viên suất đội cứ chiếu theo lệ các thành, các trấn cũ : cai đội, trật chánh lục phẩm, chánh đội trưởng, trật tùng lục phẩm.

« Lại nữa, danh hiệu quan chức trong Trung vệ và Tiền vệ hộ giá ở Kinh bị xếp vào dưới hàng Thần sách, từ khi đổi xếp vào dưới hàng chư quân, thì các viên suất đội, cũng nên chiếu theo phẩm trật của chư quân ».

Vua chuẩn y lời bàn ấy.

1 — Chiếu theo lệ chư quân :

Bình-định : Định dũng cơ.
Nghệ-an : Trung thủy cơ.
Thanh-hoa : Tả thủy cơ.
Ninh-bình : Tiền, Tả hai cơ
Hà-nội : Thủy cơ, Hà thanh cơ, Nghiêm dũng cơ, Thiện võ cơ.
Nam-định : Thủy sư Trung, Tả, Hữu ba cơ, Tráng ny cơ, Lạc dũng cơ.
Hải-dương : Thủy sư Tả, Hữu hai cơ, Chính võ cơ.

(1) Triệu mộ : Gọi ra mà tuyển mộ.

https://tieulun.hopto.org

Bắc-ninh : Cự uy cơ.
Sơn-tây : Võ dũng cơ.

2 — Chiếu theo lệ các thành, các trấn trước :
Quảng-bình : Tuần thành vệ.
Quảng-ngãi : Thủy cơ
Phú-yên : Thủy cơ.

Các đội pháo thủ ở các tỉnh Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Khánh-hòa, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định.

Các tượng cơ các tỉnh :
Gia-định : Gia-thuận cơ
An-giang : An-viễn cơ.
Nghệ-an : An-thuận hai cơ.
Nam-định : Nam-định cơ, Hưởng-thiện đội.
Bắc-ninh : Bắc-thuận cơ
Lạng-sơn : Hiệu-tuận cơ.

TIMSACH.COM.VN

Quan tỉnh Sơn-tây là bọn Hoàng Văn Thâm tâu : « Ngày nọ, bọn phỉ Thái-nguyên xâm lấn sang huyện hạt Sơn-dương. Quân phủ Đoan-hùng đuổi đánh, phỉ lại theo miền rừng núi Thái-nguyên trốn đi. Thần đã tư đến Hà-nội chuyển báo cho bọn đề đốc Phạm Văn Điển tiến thẳng Thái-nguyên. Lại, biền binh ở Hồ uy Trung vệ đến tỉnh, thần đã trích lấy 200 người, giao cho phó quản cơ Nguyễn Tiến Vạn đem đi Tuyên-quang làm việc bất giặc ».

Vua dụ : « Hạt người hiện nay hơi được yên, đã có biền binh ở Tiền bảo Nhị vệ đủ giúp việc phòng thủ. Vậy Hồ uy Trung vệ, trừ 200 người đã phái đi Tuyên-quang còn thì lập tức cho về nơi đồn thú cũ ở Ninh-bình ».

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Lê Nguyên Hi tâu : « Bọn phỉ lẩn trốn ở phủ hạt Thiên-quan, nghe tin các tỉnh bên có biến động, chúng lại mưu đồ họp đảng gây sự

https://tieulun.hopto.org

Thần đã sức cho quản phủ Vũ Thế Giới đem binh đi dẹp ».

Vua dụ quở rằng: « Khắp hạt Thiên quan, chính ngươi Lê Nguyên Hi, đã từng đem binh đi kinh lược, lại phải biền binh đi tuần tiễu bắt phỉ, thế mà nay lại còn bọn phỉ trốn ẩy rủ nhau tụ họp, thực là việc cẩm phòng không nên công trạng gì! Vậy ngươi phải gia tâm thế nào, đốc sức các võ biền có nhiệm vụ đi bắt giặc, phải tầm nã đánh dẹp cho tuyệt hết cái mầm ác đi. Nếu vâng mệnh thi hành mà bất lực, để chúng còn dám quấy nhiễu, sẽ bị lỗi không nhỏ đâu! »

Bố chính tỉnh Hải-dương là Trần Văn Tuân tâu: « Binh ở tỉnh nhiều lần phải đi Tuyên-quang, Thái-nguyên làm nhiệm vụ bắt giặc, trong đó có người bị bệnh phải đổi về hàng ngũ ở tỉnh. Vậy xin cấp cho thuốc công, để giúp việc điều trị ».

Vua chuẩn y và dụ các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, Nam-định, Quảng-yên, đều chiếu theo lệ ấy thi hành.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Qui tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 11.

Tuyên-quang đạo tổng đốc quân vụ Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ tiến đánh tả giặc ở Vân-trung.

Trước kia, quân ta từ đồn Năm-bèn chia đường tiến lên, đạo quân Lê Văn Đức đi bên hữu sông Lô: qua nơi nào cũng có đồn giặc dựa chỗ hiểm, đón phục kích. Quan quân hăng hái tiến đánh, hoặc bắt, hoặc chém, giặc đều bỏ đồn chạy. Duy có một dải núi xã Văn-lãng vốn có tiếng rất hiểm (nơi núi ấy, vách đá đứng sừng, cao vót, cây cối um tùm. Phía tả dòm xuống sông Gâm, sâu dường không đáy. Đường đi, quanh sườn núi lượn bờ sông, ngoằn ngoèo như ruột dê, hun hút như chim bay, quân tiến rất khó. Khoảng đời Nguỵ Tây (1) người cha tên nghịch Vân là Nông Văn Liêm và bác ruột là Nông Văn Khoan, ẩn phục ở đấy bắn súng và dùng cả máy đá đánh sụt đá xuống, biền binh của Nguỵ Tây đi đến đấy bị giết hại không kể xiết). Bọn giặc ước 500 tên tụ ở đỉnh núi, còn thì rải rác dăm ba tên chia ra mai

(1) Tức là nhà Tây-sơn mà *Thực lục* đứng trên lập trường là tôi con triều Nguyễn, nên chép Tây-sơn là « nguỵ ».

https://tieulun.hopto.org

phục ở bụi cây, chân núi, rình kẽ sơ hở, bắn súng, và ở sườn núi vẫn đá ném xuống. Đức đốc suất đem súng đại luân xa và súng quá sơn nhằm vào trong bụi rậm bắn phá. Lãnh binh Nguyễn Văn Quyền đem binh dõng xông lên trước gắng sức đánh dẹp: giết giặc rất nhiều. Quân ta cũng có bị thương, bị chết. Giặc lui một bước, quân ta tiến một bước. Tự giờ thin (1) đến giờ mùi (2), mới có thể đi qua được chỗ hiểm. Giặc tan vào rừng. Quân ta bèn thẳng tới phố Vân-trung; đỉnh cao núi đất ở phía sau phố này có 1 đồn lớn. Khi quân ta mới đến, giặc bắn vài phát súng rồi chạy. Quân ta đuổi bắt được một tên, mới biết tên nghịch Vân từ sau trận thua ở Tuyên-quang lại từ Thái-nguyên đi Cao-bằng gây sự, còn sào huyệt chúng ở Vân-trung chỉ giao cho đồ đảng giữ đấy thôi.

Đức mới phái binh đi tuần tiễu, thấy vài người mặc quân phục, kịp gọi đến, thì là biền binh thua trận Cao-bằng. Đức hỏi, biền binh đều nói: « Ngày mồng 2 tháng 9, nguỵ xưng thống chế Bế Văn Cận bỏ vây đồn núi, nghịch Vân tiếp đến, đánh càng gấp. Trong đồn, thuốc đạn gần hết; ngoài, không có viện binh. Ngày mồng 5, tháng 10, bố chính, án sát Cao-bằng và lãnh binh Lạng-sơn đều tự tử, còn biền binh đều bị bắt cả. Nghịch Vân bèn giao cho Bế Văn Cận đóng giữ tỉnh thành. Chúng trích lấy hơn 200 người biền binh đặt dưới quyền đốc suất của nguỵ tham tán Trần Quyền (Quyền trước là thư lại phòng Hình ở Tuyên-quang, trốn việc, đi theo làm thư thủ cho nghịch Vân) và nguỵ tham luận Vũ Văn Nho (người phủ Hoài-đức) coi quân đốc suất, cũng về châu Bảo-lạc. Vừa đến núi Ngọc-mạo, giặc nghe tin quan quân ta đã đến Vân-trung, nghịch

(1) (2) Thìn: Khoảng 8, 9 giờ. Mùi: Khoảng 13, 14 giờ.

https://tieulun.hopto.org

Vận bèn ẩn phục ở đấy, sai bọn Trần Quyền đi thám. Bọn biền binh kia đi trước, còn thì hãy tu tập ở lối sau ».

Đức lập tức mật bảo bọn chúng kịp trở lại làm nội ứng, quân ta theo đi, bắt sống được Vũ Văn Nho, chém được Trần Quyền và 2 đầu trong bọn chúng nữa. Trận thua ở Cao-bằng, biền binh có hơn 170 người quay về với quan quân.

Đạo binh Nguyễn Công Trứ do phía bên tả sông Lô tiến đi; đến đâu thì phía trước, giặc cũng đã trốn đi rồi. Duy đến miền núi xã Mậu-duệ, gặp giặc, giao chiến, bắt sống và chém được vài tên, còn thì chạy trốn cả. Tổng lý sở tại phần nhiều đến cửa quân xin thú và qui phục. Man trưởng Mèo-trắng là Chúc Văn Đồng cũng đốc suất 100 người dân Man, lệ thuộc theo đi, gắng sức làm việc; cách vài ngày, đạo quân Công Trứ cũng đến Vân-trung, hội quân với Lê Văn Đức, rồi liệu lượng để phó lãnh binh là Tống Văn Uyển và nguyên án sát được đi trở sức làm việc để chuộc tội là Lê Bình Trung, coi quản 300 binh dõng đóng lại ở Vân-trung, hẹn ngày cùng tiến đến núi Ngọc-mạo dẹp giặc. Bọn Đức làm sớ tâu lên.

Vua bảo bộ Binh: « Trước đây, bọn Lê Văn Đức thống lãnh đại đội binh dõng, tiến đi giải vây Tuyên-quang, đánh 1 trận thành công; thế mà không thừa thắng, đuổi riết, lại từ tỉnh thành đến đồn Ninh-biên, việc hành quân có chậm trễ nhiều. Lại, từ Ninh-biên đến Vân-trung, tính đường đi chỉ 6, 7 ngày, vậy mà quân đi kéo dài đến hơn 1 tuần. Cho nên nghịch Vân có đủ thì giờ qua Thái-nguyên đi Cao-bằng để gây sự. Đến nỗi Cao-bằng vì đó mà thất thủ, còn gia quyến bọn chúng cũng trốn trước, quân ta không bắt được 1 tên nào. Bọn Lê Văn Đức không thể chối lỗi được.

https://tieulun.hopto.org

« Nhưng nghĩ : cuộc hành quân này, núi khe hiểm trở, đường sá lận lội, khó nhọc rất nhiều, thế mà đốc suất được binh dõng mạo hiểm, xung phong, đi đến đâu, giặc đều tan rã. Công nhiều, lỗi ít, cũng không thể xóa mất được công lao. Vậy thưởng cho Lê Văn Đức gia quân công 1 cấp, Nguyễn Công Trứ gia quân công kỷ lục 2 thứ. Cùng đi trận này, lãnh binh Nguyễn Văn Quyền rất dắc lực, cũng gia quân công 1 cấp. Còn từ lãnh binh trở xuống đến suất đội đều thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ. Binh dõng và thủ hạ, đợi sau khi kéo quân về, sẽ hậu thưởng : người nào chém được 1 đầu nguỵ tham tán, thưởng bạc 20 lạng, bắt sống được 1 tên nguỵ tham luận, thưởng 5 lạng ; còn đều 2 lạng.

« Vả lại, nay đại binh đã đến tận tổ giặc, oai danh lừng lẫy khắp cả. Tên thủ nghịch Nông Văn Vân hiện trốn ở miền núi Ngọc-mạo, ngươi nên truyền dụ cho Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ phải đốc thúc binh dõng hết sức lùng bắt. Nếu bắt được nghịch Vân và con giai hắn, thì lập tức đóng cũi, xe giải vào Kinh, làm hết cách trừng trị. Còn vợ cả, vợ lẽ, con giai con gái và họ hàng chúng thì giết hết đi. Phàm các tài sản của giặc mà ta bắt được, duy có đồ vật của công và binh khí thì nộp vào kho, còn thì đều dùng làm phần thưởng để thưởng quan quân.

« Lại, khi Chỉ dụ lần lượt đến nơi, nếu đã bắt được Nông Văn Vân ở núi Ngọc-mạo rồi thì cứ theo Chỉ dụ trước, đi tắt đến Cao-bằng và Lạng-sơn, hội binh, bắt khác khải hoàn, kéo về, cố nhiên là tốt rồi. Hoặc giả sau khi san bằng sào huyệt bọn giặc, vì theo Chỉ dụ sau, nếu trót đã đem quân về nửa đường rồi thì thôi, không cần phải đi nữa, sợ đến nỗi biên binh lại bị cẩm mạo lam chướng. Nếu tiếp được Dụ này đến mà đại binh còn ở núi Ngọc-mạo lùng bắt tên thủ nghịch, thì không

https://tieulun.hopto.org

hễ gi, cứ lưu ở đấy hàng tuần, gia tâm nghiêm đốc binh dõng, nghĩ nhiều cách tầm nã cho kỳ được tên Nông Văn Vân để làm cho ra án, tuyệt hẳn sự lo cho biên giới mãi mãi, rồi sau hãy kéo quân về. Ấy là công rất lớn không gì bằng, ta tất thăng thưởng vượt bậc, để đền công lao ».

Lại dụ Nội các: « Cứ trong lời tâu kèm của bọn Lê Văn Đức, thì bố chính, án sát Cao-bằng và lãnh binh Lạng-sơn đã tử tiết vào ngày mồng 5 tháng 10 rồi. Vả lại, từ khi thổ phỉ gây sự đến nay, họ chỉ có một mực rụt lùi, đến nỗi thế giặc lan rộng, ngày dãn vây bức, thực là không thể chối tội được. Huống chi lương chứa ở kho tỉnh hiện hãy còn đầy đủ, mà nơi đồn núi lại hiểm, có thể dựa được, cớ sao, vừa mới bị vây hơn 1 tháng, họ đã không giữ nổi đến nỗi phải quyên sinh? Vậy còn kho tàng kia để sao? Bọn họ tuy làm được cái chết, nhưng chẳng qua là việc cốt cho rảnh mình đó thôi. Khép vào trách nhiệm bề tôi phải giữ đất đai, thì họ chết cũng chưa hết tội! Lại nghĩ gây nên vụ án trọng đại này, là do tỉnh thần Tuyên-quang, chứ không phải vì tỉnh Cao-bằng lầm lỡ về việc phủ ngự, mà đến nỗi nổ ra biến động thì việc này có khác với việc Phạm Phổ gây biến. Nay họ gặp lúc nguy, biết hi sinh tính mạng, không chịu trơ mặt hàng giặc. Một điểm tiết nghĩa ấy kể còn đáng thương. Vậy, thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc và lãnh binh Phạm Văn Lưu đều chuẩn cho vẫn giữ nguyên chức hàm, và cấp cho tuất điền. Ấy là ta giữ một mực rất thẳng, rất công bằng chước lượng khuyên răn, để tỏ ra công bình và tin thực ».

Bổ Hoàng Văn Tú, thự án sát Sơn-tây làm án sát, thự bố chính tỉnh Cao-bằng Trương Sĩ Hoằn lang trung bộ Hình làm án sát Cao-bằng, Nguyễn Văn Thuận thự

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy Thần cơ Tả vệ, làm phó vệ úy, trật chánh tứ phẩm sung lãnh binh Cao-bằng.

Cho Trần Quang Tiến phủ thừa phủ Thừa-thiên, làm án sát Sơn-tây.

Trần Hữu Án, lãnh-binh Tuyên-quang, đánh phá bọn phỉ Đại-man, lấy lại được đồn Trinh. Việc đến vua biết. Vua sai rút quân về, thưởng cho Hữu Án kỷ lục 1 thứ, và thưởng biền binh 200 quan tiền.

Đề đốc quân vụ Phạm Văn Điển và phó đề đốc Lê Thuận Tĩnh tiến đến Hà-nội, tâu nói: « Bọn thần theo lời Dụ, đem binh và voi đã đến phủ hạt Vĩnh-tường, lùng tìm bọn phỉ đàn áp ở nơi dân gian, rồi gấp đường đi tắt đến Thái-nguyên để hội tiễu ».

Vua quở rằng: « Sơn-tây hiện nay yên ổn, đã có lời tinh tư rồi lại còn đem binh đến đấy, chỉ lận lội khó nhọc, thực là câu nệ. Vậy truyền Chỉ sức lại cho các ngươi nên lập tức kíp đi Thái-nguyên đánh dẹp, cho kịp sự cơ. Nếu còn lần lữa trùng trình, đến nỗi đi không, về không, tất khó chối được lỗi đấy ».

Lạng-Bình đạo tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Tứ và Nguyễn Thọ Tuấn đóng quân ở Lạng-sơn, phái người chia đi dò bắt bọn phỉ trốn: bắt sống được tên ngụy chánh điểu bát Nguyễn Công Cứ, ngụy đề đốc Nguyễn Đình Trực và hơn 10 tên phạm của bọn chúng, lập tức chém ngay ở trước quân, rồi tâu vua biết.

Vua dụ: « Nay quan quân ta đến đâu, giặc sợ bóng gió, chạy tan đến đấy. Một đạo Tuyên-quang cũng đánh phá tổ giặc ở Vân-trung rồi. Tên thủ nghịch Nông Văn Vân hiện trốn ẩn ở núi Ngọc-mạo gần giới phận Cao-bằng. Bọn ngươi phải kíp sửa soạn binh và voi, gấp đi Cao-bằng, bắt hoặc chém cho hết sạch bọn tướng giặc ấy đi. Rồi tùy cơ đón chặn, cốt bắt được tên đích phạm là Nông Văn Vân, ấy là công to hơn cả, tất có hậu thưởng.

https://tieulun.hopto.org

Còn bắt được tên đầu mục bọn giặc hay đồ đảng giặc sẽ thưởng cấp bạc lạng có thứ bậc ».

Hoàng Đăng Thận, thống chế Thần sách Trung doanh, từ quân thứ Nam-kỳ về Kinh. Vua vời hỏi : « Quan quân vây thành, có ai bị bệnh không? » Thận thưa : « Chỉ có vài người, rồi cũng qua khỏi ».

Vua nói : « Ta muốn thắng trận một cách toàn vẹn, không nỡ lùa quân ta vào dưới mũi tên hòn đạn, nên thà cứ vây lâu, bọn nghịch tặc ấy cũng không trốn vào đâu được ». Nhân đó, vua bảo thị thần rằng : « Ta nghe nói nghịch Khôi tự bảo là vì bị Bạch Xuân Nguyên làm khổ nhục, nên mới nổi lên giết đi, sau đó sợ tội, cố chết giữ cô thành. Lời ấy cũng không đủ tin. Nếu nó có tình trạng uất ức, sao không kêu với triều đình ? Chung qui chỉ vì nó hung tợn muốn loạn, cho nên gây thành sự biến đó thôi. Song, việc này không phải vì duyên cớ chốc lát mà xảy ra đâu ; Từ khi Lê Văn Duyệt làm tổng trấn, thường có tính muốn xâm phạm người trên. Nó ở dưới cơ, tập nhiễm thành thói quen nên mới đến thế ! Sách Truyện (1) có câu : « Chưa có kẻ nào không muốn phạm thượng mà muốn làm loạn ! » (2). Tên Khôi đã muốn phạm người trên, khỏi sao không làm loạn được? Vả lại tỉnh Gia-định, thói quen xa xỉ, bị Tạo-vật ghét lâu rồi, nên mượn tay bọn loạn tặc này, thay đổi một phen, khiến cho bỏ thói kiêu bạc, trở lại thuần hậu, cũng là lý số xui thế ».

Đổi ban ấn kiếm bằng đồng cho sáu Bộ (trước làm bằng ngà). Bắt đầu cho dùng kể từ ngày khai ấn (3) sang năm.

---

(1) Tức sách *Luận ngữ*.

(2) Nguyên văn : « Bất hiếu phạm thượng nhi hiếu tác loạn giả vị chi hữu dã » (*Luận ngữ*, thiên « Học-nhi »).

(3) Tức ngày mồng 7 tháng giêng âm lịch.

https://tieulun.hopto.org

Phủ thần Thừa-thiên tâu : « Từ khi sang thu đến giờ, gạo trong kinh kỳ kém lắm. Đã phát gạo ở kho Thường bình ra bán rồi. Kho đã gần hết, mà giá gạo vẫn còn cao ».

Vua dụ Thương trường phát thóc kho 20.000 hộc, ra lệnh bán hạ giá, chiếu theo dân số ở sổ đinh, mỗi người 1 hộc. Người nào vì đường xa không muốn lãnh cũng được.

Cho Lê Văn Quí, phó vệ úy ở Hồ uy Hữu vệ, thăng thự phó vệ úy ở Vũ lâm Tiền nhất vệ.

Thuyền buôn nước Mô-đồ (1 tên khác là Ô-lỗ) đi buôn ở nhà Thanh, vì bị gió bão, đắm thuyền, có ba người trôi giạt vào đảo Thuận-tĩnh tỉnh Bình-thuận. Dân sở tại đi tuần ngoài biển bắt được. Quan tỉnh đem việc ấy tâu vua.

Vua sai cấp cho tiền và gạo, đưa về Kinh. Khi những người ấy đến Kinh, vua cho quản đạo, giao quan quản thuyền Định-dương trông coi, phải thông ngôn thay nhau đi thông dịch.

Các vệ thủy quân Tiền phong Hữu Trung bảo nhị, và Cẩm y từ quân thứ Nam-kỳ rút về. Chuẩn cho từ đội trưởng trở xuống, hễ người nào quê ở Phú-yên, Bình-định, Quảng-ngãi, Quảng-nam, tiện đường đi qua hạt mình, đều được về thăm nhà ; người nào quê ở Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, ngày nào đến Kinh, sẽ được về quê nghỉ ngơi, đến sau ngày khai ấn sang năm, các binh ấy đều phải đến tập hợp ở hàng ngũ trong Kinh.

Các tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định tâu báo tình hình trong quân, nói « Đạn đại chấn địa lôi bắn vào trong thành, có 2 lần trúng vào nhà cửa trong thành đo thuốc súng làm bốc cháy, trông thấy cháy to, khói ngùn ngụt, ván gỗ bay tung. Bọn giặc cũng đã sợ hãi ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ : « Thế mới biết đạn đại chấn địa lôi thực là một lợi khi đánh thành. Chỉ hiềm đạn ấy chửa bắn trúng vào nhà cửa, sào huyệt của nghịch Khôi ở, và các kho thuốc súng, diêm tiêu, tiền, gạo ở trong thành, khiến bọn giặc không còn nhờ vào đâu mà đánh hay giữ được, để sớm bị chết, bị diệt, thì vẫn còn chưa hả lòng người ta thôi! Nay tướng quân và tham tán nên lập tức truyền báo các tướng, biền: pháo thủ cứ theo phép thước đo tầm súng bắn mới ban ấy, đối chiếu vào kho thuốc súng ở mặt sau thành, kho diêm tiêu ở mặt tả thành, liệu tính độ số tấc thước mà bắn. Nếu núi đất để súng gần quá không tiện bắn, thì hoặc liệu đời đắp ra chỗ khác, hoặc tính rút bớt thuốc súng đi, cất đúng với mức độ súng bắn, để mong trúng đích. Và từ chỗ kho thuốc súng ở phía mặt sau, một loạt hướng về phía trước đều là sào huyệt nhà cửa của bọn giặc nối liền nhau. Nếu biết xét đúng độ số thước tấc mà bắn vào, thì không lẽ nào lại không trúng; mà bắn đã trúng, tất phải đổ nhà cửa, không lẽ nào không giết được giặc. Chỉ vì người bắn, trong lòng nhút nhát, chuẩn đích không thực đấy thôi.

« Nay ở khoảng hai bên chỗ đặt súng đại bác, nên đan phên tre mà quây, đổ đất làm u đất đầy, cốt để người bắn có chỗ dựa, tránh. không sợ súng giặc bắn lại, yên tâm bắn ra, mới mong bắn trúng được. Nếu người nào có thể bắn giết được nghịch Khôi và đốt cháy được các kho thuốc súng, diêm tiêu, cũng là đốt phá được sào huyệt của bọn nghịch Khôi đương ở, thì lập tức theo lời Dụ trước, thưởng cấp cho, lại liệu ban cho quan chức nữa ; hoặc người nào bắn trúng nơi chứa thuốc súng khác của giặc, hiện trông thấy khói lửa bốc lên, cũng là bắn 1 phát chết 5, 7 tên giặc, hiện có người đứng trông ở trên vòm, chính mắt nhìn thấy cũng chuẩn cho

https://tieulun.hopto.org

thưởng rất hậu. Lại nữa, người nào mà 2 lần bắn trúng nhà cửa của giặc, thuốc súng bùng nổ, chuẩn cho điều tra rõ ràng người bắn, sẽ thưởng 20 lạng bạc ».

Vua bảo bộ Binh : « Trước đã có Chỉ : phàm ở trong thành Phiên-an, người nào theo giặc, cố chết, đều phải tra rõ tên họ, quê quán, bắt lấy cha mẹ, vợ con, anh em ruột mà đem giam cầm, là cốt muốn bọn chúng biết hối tội ra thú, hoặc cùng gọi nhau kéo ra, khiến được đoàn tụ. Gần nay, nghe nói những bọn thau nhau trong dân gian dựa vào chuyện này để dọa nạt, sinh sự nhiễu dân, nhiều người bị liên luỵ. Vậy truyền Dụ cho bọn Nguyễn Văn Trọng và Hà Duy Phiên ở Gia-định hạ lệnh truyền bảo khắp nơi : phàm nhân dân sáu tỉnh Nam-kỳ, ai là kẻ cam tâm theo giặc, chịu chức quan của giặc, vẫn cứ theo Dụ trước, bắt giam. Ngoài ra, dân mọn ngu xuẩn bị giặc cưỡng ép bắt theo, nếu có bà con thân thích ngoài, thì cho đến quan trình rõ, lập tức lên trên mặt lũy gọi ra, thì được tha tội chết, mà ở dưới làn súng đạn lại khỏi bị mắc lấy. Bắt tất nhất khái lùng bắt, để yên lòng dân. Sau khi lời cáo sức này đã ra rồi, nếu có kẻ cố đồ nào không tốt, còn dám tạ sự dọa nạt quấy nhiễu, thì trị tội nặng ».

Cho Nguỵ Khắc Tuần án sát Nam-định thăng thự bố chính, Tôn thất Thọ án sát Quảng-trị làm án sát Nam-định, Hồ Hữu Thẩm nguyên án sát Khánh-hòa làm án sát Quảng-trị.

Hữu thị lang bộ Lễ, sung biện Nội các, là Trương Phúc Đĩnh và Tả thị lang bộ Binh, quản lý Nội vụ phủ là Trần Chấn tự Nam-kỳ về, được lệnh đều vẫn cung chức như cũ.

Đổi bổ Tả thị lang bộ Hộ, sung biện Nội các, là Thân Văn Quyền, làm Tả thị lang bộ Lễ thự Tả thị lang bộ Lễ, là Bùi Ngọc Thành vì học thức thô thiển, phải lui

https://tieulun.hopto.org

về chức Thái thường tự thiếu khanh, theo làm việc bộ Lễ.

Truy khai phục cho viên quan bị cách là Lê Văn Lễ làm viên ngoại lang bộ Hộ. Văn Lễ, trước làm án sát Biên-hòa, vì có tội, bị phát vãng đi tiền khu trở sức làm việc để chuộc tội, đến nay bị bệnh chết ở quân thứ. Vua nghe tin, thương tình, bèn cho khai phục chức ấy.

Thổ lại mục châu An-bắc thuộc Lạng-sơn là Vi Hữu Cố, nguỵ xưng, chánh quản, tụ họp hơn 400 đồ đảng, chiếm giữ đồn An-châu. Người giữ đồn Hựu ở Bắc-ninh là Vi Văn Bái đem thủ hạ bắt được tên Cố và đồ đảng nó hàng mười mấy tên. Việc đến vua biết. Vua thưởng cho 200 quan tiền.

Bọn phỉ Thanh-hoa lên lút nổi lên ở núi Tam-điệp, đón cướp ống văn thư do trạm chuyển đệ và phái viên đệ các văn thư, lại về trang Nghĩa-tuồn ở Hà-trung quấy nhiễu cướp bóc.

Nghe biết việc ấy, vua bảo bộ Binh: « Hạt ấy, gần đây, nói là dân được yên ổn, sao lại còn có bọn phỉ sinh sự, dám công nhiên đón đường cướp giật ở quan lộ, thì người chịu trách nhiệm địa phương, khó chối lỗi được. Vậy quyền nhiếp phủ ấn là Phạm Đình Trạc trước phải giáng 2 cấp, tuần phủ Nguyễn Khả Bằng, bố chính Nguyễn Đăng Giai và án sát Lê Đức Ngạn mỗi người đều giáng 1 cấp; bọn bộ biền quản vệ Lê Phúc Thư đều giáng 4 cấp. Các viên này vẫn phải chịu trách nhiệm về việc bắt giặc. Lại dụ tỉnh Nghệ-an trích lấy 200 thú binh ở Hữu bảo nhất vệ, giao cho quản vệ Lê Quang Quảng đem đi, theo Nguyễn Khả Bằng sai phái.

Đặt 2 vệ Hùng võ, Dũng võ ở Bình-định, vệ Thần võ ở Bình-thuận, và vệ Nhuệ võ ở Khánh-hòa.

Vua bảo bộ Binh: « Từ khi Nam-kỳ có việc, nhiều lần điều động biền binh các tỉnh, đi trận đã lâu ngày, bấy

https://tieulun.hopto.org

giờ nên liệu tình thay đổi, để san sẻ khó nhọc và thong thả cho đồng đều. Vậy truyền Dụ cho Bình-định triệu tập lấy 500 dân tráng ở 12 ấp, mà trước đã chọn bổ làm binh cơ Định dũng, đặt làm vệ Hùng võ, và 500 người dân tráng thuộc tỉnh, đặt làm vệ Dũng võ; Bình-thuận và Khánh-hòa mỗi tỉnh cũng triệu tập lấy 500 dân tráng thuộc tỉnh mình cho phụ vào việc phòng giữ tỉnh thành. Rồi đem biển binh ở tỉnh: Bình-thuận đặt làm vệ Thần võ, Khánh-hòa đặt làm vệ Nhuệ võ, mỗi vệ đều 500 người. Nếu số biển binh ở Khánh-hòa không đủ, thì đem dân tráng sung vào. Đợi đến sang năm, sau ngày khai ấn, 2 vệ Bình-định, thì do quản vệ ở Kinh phái riêng đến quản lãnh, 2 vệ Bình-thuận, Khánh-hòa thì do quản cơ thuộc tỉnh quản lãnh, đều đem đi quân thứ Gia-định để thay đổi đóng đồn phòng thủ. Còn các biển binh được phái đi trước thì rút về hàng-ngũ ở tỉnh ».

Lại sai tỉnh Quảng-ngãi đồn 1.000 biển binh ở Tĩnh man cơ và Thủy cơ, đặt làm 2 vệ Kinh võ và Kiện võ, để dự bị thay đổi.

Quan tỉnh Quảng-ngãi tâu: « Binh ở cơ Tĩnh man hiện số có hơn 1.000 người từ trước đến nay, đổi đi đồn biên giới để chống giữ bọn ác man, cảm mạo khí độc rừng núi, bị ốm đau đến 1 phần 3. Vả lại, việc tòng chinh cố nhiên là khó nhọc rồi, nhưng việc phòng thủ ở ven biên giới lại khó nhọc hơn nữa. Nếu nay lại thay đổi đi về thì đường sá xa xôi cách trở, lại sinh thêm một đoạn khó nhọc nữa. Vậy xin cho đâu cứ ở đấy là tiện ». Vua chuẩn y.

Vua nghe tin bọn giặc trong thành Gia-định, có khi thừa cơ ban đêm, lẻn ra ngoài thành lấy trộm củi đóm.

Vua truyền dụ các tướng quân, tham tán ở quân thứ rằng: « Bọn giặc bị khốn ở trong thành, ngày càng quẫn bách. Bọn ngươi nên xem các nhà cửa gần trong lũy hễ nhà nào có thể dỡ đi được thì dỡ bỏ đi. Nếu nhà nào

https://tieulun.hopto.org

nên để lại thì phải nghiêm sức binh dõng ở nơi đồn tấn phòng bị cần mật hơn nữa. Nếu thấy chúng lô ra thì lập tức phải đón chẹn giết chết, chớ để cho quân giặc ấy được kiếm chác một thức gì. Việc này đã từng nhiều lần truyền bảo, cớ sao lại có sự sơ hở ấy? Sau nếu còn thế nữa, ta sẽ trị tội viên đại thần ở địa phận tấn sở ấy.

« Lại, các núi đất ở bốn mặt thành chưa được cao lắm, người bắn súng chưa bắn được trúng đích. Vậy thì núi đất ở mặt trước không cần đắp cao thêm, còn ba mặt tả, hữu, hậu, nên xem mặt nào dùng vào giữa thành, đều nhân chỗ đài đặt súng cũ, đắp núi đất cho cao thêm, dày thêm lên, cốt cao đến 27 thước hoặc trên dưới 30 thước, khiến cho có thể cúi nhòm vào trong thành, để theo tầm mà bắn vào, tự có thể trúng đích thì giặc không thể trốn đi đâu được.

« Duy ngự : Quan quân vây đánh lâu ngày, không khỏi có sự nhọc mệt, tình thế khó mà làm được. Vậy hạ lệnh cho quan tỉnh Gia-định sức gọi dân phu lấy 2.000 người, liệu cấp cho tiền và gạo, bảo họ làm nhiều sọt tre, đồ đầy đất, đá, thừa cơ ban đêm, khiêng, gánh đến lũy, hợp với biền binh có sức đắp và làm cho chóng xong. Trong quân, nếu cần dùng đến đồ công phá, tre, gỗ, vật liệu, thì cho phép được lấy ở dân gian, nhưng phải truyền bảo cho dân biết rằng đó là bất đắc dĩ, đợi sau khi việc yên rồi, sẽ chiếu theo giá mà trả. Như thế thì có thể nhờ được nhân công mà đỡ được đôi chút binh lực, mới mong sớm xong việc được ».

Vua lại mật dụ : « Gần nay nghe nói bọn giặc trong thành còn có những đứa lẩn ra chỗ Dương-mã thành(1)

(1) Dương-mã thành : Bức thành ngăn cách ở phía trong hào và bốn mặt ngoài thành, cách thành độ 10 bộ. Dương-mã thành này xây dày 6 thước (cổ), cao 5 thước, và trên có nữ tường. Tác dụng của nó là để phòng thủ và cầm cự.

https://tieulun.hopto.org

ở ba mặt tả, hữu và hậu, mưu đồ chống cự với quân ta. Nếu không kịp đánh giết đi thì nơi ấy gần lũy, chúng không khỏi có ý nom nhòm, thừa lúc sơ hở mà đột phá vòng vây. Bọn ngươi phải mật tuyển lấy hơn 100 dũng sĩ, thưởng trước mỗi người 1 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Mỗi dũng sĩ, lưng thì thắt mảnh vải trắng làm hiệu, khiến trong lúc mờ tối, có va chạm nhau, khỏi giết lẫn nhau. Nhưng hạ lệnh cho quân ấy đều cầm dao găm, bất tất cầm súng nhỏ, súng lớn và ống phun lửa, nhân lúc đêm tối, canh khuya, nhằm đường phu quách mà lẻn vào, hoặc lẳng lặng lội chỗ hào nông mà đến, rồi giết hết bọn giặc trong Dương-mã thành. Lại lần theo ven chân thành, đi đến chỗ khác, chớ để cho giặc trên thành biết. Nếu chúng biết, giơ đuốc soi, thì mình phục xuống bờ hào mà ẩn, yên lặng, chớ lên tiếng, đợi đuốc đốt tắt rồi, mới lại đi. Đã giết được chúng ở chỗ này, lại lần đi chỗ khác, cốt đem giết cho kỳ hết bọn giặc ở các nơi trong dương-mã thành, tất có trọng thưởng. Kế này đã thi hành, thì giặc mất vây cánh, cũng là một mưu hay. Nếu giặc còn dám ra nữa thì cũng chiều theo kế ấy mà làm: Giặc không dám ló đầu ra, bấy giờ ngoài thành tha hồ ta làm gì thì làm tùy cơ đánh dẹp, thật rất dễ dàng ».

Sai biền binh thủy quân đi thuyền hiệu chữ « Định » số 7 (1) vận tải súng, đạn, thuốc súng (1 cỗ súng « phá địch đại tướng quân », kèm theo súng có 400 đạn chấn địa lôi, 3.000 đạn chấn địa lôi đường kính 4 tấc 2 phân, 50.000 cân thuốc súng) đến quân thứ Gia-định.

Vua nghĩ: từ khi Nam-kỳ có việc, bọn Hoàng Quốc Điều, Phan Phu ở Bình-thuận, chuyển vận quân lương và quân nhu, đều không chậm trễ, bèn gia ân: Hoàng

(1) Nguyên văn là « Định 定 tự thất hiệu thuyền ».

https://tieulun.hopto.org

Quốc Điều, dưới tên, trước ghi giáng 4 cấp, nay cho khai phục 2 cấp; Phan Phu, dưới tên, trước ghi giáng 1 cấp, nay cho khai phục cả.

Lạng—Bình đạo tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Tứ và Nguyễn Thọ Tuấn, từ thành Lạng-sơn coi đốc binh và voi tiến đến Cao-bằng đánh giặc. Họ làm sớ tâu, nói: « Dân Lạng-sơn, trước đã theo giặc đến 8, 9 phần 10. Trong đó phần nhiều là bị bắt ép phải theo. Nếu nhất khái khép cả vào pháp luật, sợ không phải là cách để thể hiện đức tốt nhà vua và yên ủi lòng dân. Vậy xin từ nay, phàm quan quân bắt được, hoặc dân xã bắt giải, nếu là những tên không nhân quan chức của giặc và trở giáo chống lại quan quân thì đều tha cả, tưởng cũng là một điều cốt yếu về việc bình định và vỗ yên nhân dân ».

Vua dụ họ rằng: « Ngày nọ, bọn giặc bùng nổi, dân sở tại phần nhiều bị khua lừa cưỡng ép. Nay đại binh tiến đánh, phàm người bị hiếp theo, thì thả cho về làm ăn, đó thực là việc làm đặc thể. Vậy chuẩn y như lời tâu xin. Các ngươi nên hạ lệnh truyền bảo khắp cả khiến cho bọn ấy đem nhau ra thú, cũng được đổi mới. Vả lại, sau khi tỉnh thành được giải vây, đã qua hàng tuần, rồi mới tiến binh, rất là chậm trễ. Nay các ngươi nên đốc sức binh, và voi mau chóng đến thẳng Cao-bằng, để đánh trừ dư đảng giặc. Rồi chia phái biền binh lên đường đi đến núi Ngọc-mạo, hội binh với đạo Tuyên-quang, hợp sức chẹn bắt, cốt bắt cho được Nông Văn Vân làm cho ra án, sớm có cờ đỏ báo tin thắng trận ».

Tuần phủ Lạng—Bình, Lê Đạo Quảng mang theo binh dõng từ châu Tiên-yên tiến đi Lạng-sơn, nhân đó tâu nói: « Việc biến động ở tỉnh hạt, phần nhiều do ở thổ mục khua lừa cưỡng ép thổ dân. Nay sau khi đại binh đánh phá, thổ dân tan về rừng rú thung lũng. Vậy xin:

https://tieulun.hopto.org

nhân dịp mỗi khi đi qua nơi nào, tuyên bảo khắp cả: ai là hào mục, không từng theo giặc, lại hay bắt được đầu mục giặc, bè lũ giặc đem nộp, thì sẽ xét công trạng, tùy tài cho làm quyền sai, sung vào chân khuyết tổng trưởng các châu các tấn. Đến như thổ dân, trước hoặc bị hiếp theo, hoặc không theo giặc mà ở nhà có chứa súng điểu sang, đều cho được thú nạp, chuẩn được tha tội. Lại chiếu 1 cây súng điểu sang, thì thưởng tiền 3 quan. Như thế thì hào mục đã được quan chức đều nghĩ đến việc bắt giặc nộp quan, và các thổ dân được sống, cũng đều trở về phòng thủ, thì bọn đầu mục giặc ấy không còn chỗ trốn tránh nương tựa được. Nếu việc này thi hành ở Lạng-sơn quả thu được công hiệu, thì Cao-bằng cũng xin chiếu theo đó mà thi hành ».

Vua phê bảo: « Lời xin đều phải cả. Duy người nào ra thú, nạp súng điểu sang mà được cấp tiền, cũng nên có phân biệt: nếu đi không theo giặc, mới được cấp tiền; còn đã theo giặc, mà sau thú nạp, thì tha tội thôi, không cấp tiền ».

Dương Đức Hiến, nguyên Bình-giang quản phủ hưu trí, xin đem 4 người con, lệ thuộc theo làm việc quân, Nguyễn Đình Hoằng nguyên Lạng-bằng quản cơ, can án, cũng xin đem thủ hạ, dẫn đường, gắng sức làm việc để chuộc tội. Tổng thống Tạ Quang Cự đề nghị tâu lên cho họ. Vua đều ưng thuận.

Đổi bổ Tả thị lang bộ Hộ Đặng Chương làm Hữu thị lang bộ Binh; hữu thị lang bộ Binh Dương Văn Phong làm Tả thị lang bộ Hộ.

Đỗ Khắc Thư, tuần phủ Quảng-nam Quảng-ngãi, tâu báo: « Nuôi tằm, ươm thành tơ, được hơn 100 cân, đem dâng ».

Vua dụ Nội các: « Các địa phương chăn tằm, đã chuẩn cho y theo phân số do Bộ bàn định, là muốn

https://tieulun.hopto.org

khiến các quan đầu tỉnh phải thân hành làm việc để hướng dẫn nhân dân chăm lo việc căn bản. Gần nay, số tơ các tỉnh thu được, phần nhiều không đúng số định, vậy mà riêng Quảng-nam làm được nhiều tơ như thế, thực là do quan tỉnh gia tâm khuyến khích, đôn đốc và bọn người thừa hành chăm việc, nên mới được đến thế. Vậy thưởng Đỗ Khắc Thư kỷ lục 1 thứ, người chuyên biện và các người làm việc 10 lạng bạc.

Tỉnh Quảng-yên, vụ mùa này thóc lúa được phong đăng do quan tỉnh đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ Nội các: « Dân kinh và dân thổ ở hạt này, từ trước đến nay, đều thiết tha về lòng tôn vua, thân người trên, vốn không phản nghịch. Nay, tỉnh hạt thu hoạch được phong đăng, đó là phúc đấy. Ta rất mừng cho nhân dân một phương ấy. Ta bèn tự nghĩ một bài thơ để ghi nhớ việc này, rồi in chữ son, ban cấp cho tỉnh ấy và các hạt Ninh-bình, Thanh-hóa, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng, Lạng-sơn, khiến cho đều rõ rằng dân Quảng-yên biết yên phận, theo lẽ phải, nên được ngước nhờ phúc trời ưu đãi, triều đình khen thưởng. Các hạt khác nên nghĩ mà bắt chước, cùng hưởng thái bình ».

Người huyện Nga-sơn, Thanh-hoa, là Mai Trọng Đồng, mạo xưng là con cháu nhà Lê, mượn nghề làm địa lý, ngầm đi đến địa phương Nghệ-an, dụ bè đảng, mưu khởi nguy. Quan địa phương bắt được giết đi. Thưởng cho người tố cáo việc ấy 50 lạng bạc.

Các tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định tâu: « Nhiều lần cứ theo lời tên giặc ra thú thì quan quân ta bắn vào trong thành, bọn giặc bị chết, ngày 3, 4 người, hoặc 6, 7 người. Các kho thuốc súng của giặc, cũng có chỗ bị thiêu. Duy chỗ ở của tên nghịch Khôi thì bốn

https://tieulun.hopto.org

mặt, chất tiền (1) làm tường vách, trên lát ván gỗ, trên mặt ván gỗ lại chất bằng tiền, đến nỗi đạn bắn tuy trúng, nhưng không thể thấu qua được. Những đầu mục giặc thì đào hầm đắp lũy mà ở. Quân giặc thì đắp thêm 1 tầng tường bằng chĩnh ở mé trong nữ tường trên mặt thành. Mỗi khi thấy quan quân bắn, chúng đến đấy ẩn nấp.

« Hiện nay bọn giặc ước còn trên dưới 2.000 người; voi ngựa đều hơn 10 con. Kho thóc Gia-hòa: tòa nhất còn độ một nửa, tòa nhì còn độ 1 phần 3; kho muối 13 gian, trong đó 4,5 gian bỏ không, còn thì mỗi gian cao ước 4,5 thước. Thuốc súng chứa ở kho Gia-tĩn hiện còn 300 thùng, mỗi thùng 100 cân, bốn bề và mặt trên kho này đều xếp đồng tiền kẽm để che đậy. Lại sau chứa ở các cửa, mỗi cửa 13 thùng. Số đạn chứa ở trại pháo thủ hơn 10 gian, còn ước không được 1 phần 3.

« Lại, nghe đồn bọn giặc ở phía mặt trước ngoài thành, bắt được 1 người. Bọn tên nghịch Trầm và nghịch Tước mớm lời bảo nó nói: quan, quân có bọn rút về, quân Xiêm đã đến. Giặc lại nói dối rằng ngoài thành có người gửi thư, dặn người trong thành chớ nên ra thú, ra thú tất bị giết hại. Bọn thần nghiệm xem tình hình ấy, thì ra giặc đã dần dần suy nhược, bọn thần đã sức biền binh đem các hạng đại bác, nhắm bắn vào trực diện trong thành, khiến giặc không nơi ẩn náu ».

Vua dụ: « Về việc nghiêm phòng ở địa phận tấn, sở, nhiều lần đã có Chỉ răn bảo rồi. Nay bọn giặc còn dám ra vào phía mặt trước ngoài thành để cướp bắt người, thực là do tướng lệnh của tướng quân và tham tán không

---

(1) Ngày trước, tiền đồng hoặc tiền kẽm đều đóng thành từng quan. Khi muốn chất tiền làm tường vách như đây đã trình bày, người ta cứ việc xếp các quan tiền chồng chất lên nhau, dày mỏng tùy theo ý muốn.

https://tieulun.hopto.org

nghiêm, nên chúng mới có lòng khinh quan quân ta đến quá như thế. Huống chi quân cơ là quan trọng, nếu nhân thế mà tiết lộ, há chẳng lỡ việc ư? Vậy, Trần Văn Năng, người đương mặt trước thành ấy, bị giáng trước 1 cấp, không cho tra xét, rồi mới xử nữa. Đối với viên phân quản ở địa phận tấn sở cũng phải lập tức điều tra rõ ràng, nghiêm hặc để trừng trị. Từ nay về sau, các đại thần ở địa phận tấn sở, phải nghiêm sức tướng, biền gắng sức phòng giữ, không được trễ nải chút nào.

« Lại, thuốc súng chứa ở kho Gia-tin trong thành hãy còn 300 thùng. Vậy phải ra lệnh cho bọn người bắn chấn địa lôi phải ngắm đúng tầm mà bắn. Ai có thể bắn trúng kho ấy, một loạt nổ tung thì lập tức được thưởng bạc 300 lạng để khuyến khích. Vả lại, bọn giặc rất sợ chấn địa lôi. Mỗi khi ta bắn, chúng phải đem nhau tránh vào hầm hố, nên số giặc bị chết cũng không mấy. Nay phải truyền bảo bọn người bắn rằng bất luận nửa đêm hay giữa trưa, hoặc bốn mặt đồng thời cùng bắn, khiến giặc không ẩn nấp vào đâu được; hoặc chỉ bắn 1, 2 mặt; hoặc bắt thần bắn, bắt thần lại ngừng; hoặc đã ngừng rồi lại bắn ngay, cốt xuất kỳ bất ý, khiến chúng không thể lường tính được. Lại, đến khi bắn, nên bí mật làm theo hiệu lệnh, chớ lộ hình tích, khiến bọn giặc không biết trước mà chạy đi nhiều, thì bắn không hư phí, mới mong giết được nhiều giặc. Đến như các hạng đại bác cần nên chuẩn bị cho đích đáng, chớ nên bắn cách khinh suất. Đợi khi núi đất đắp được cao hơn mặt thành, có thể cúi nhòm được kẻ đi người lại ở trong thành rồi, bấy giờ mới nhằm ngắm mà bắn, để không phí đạn. Giặc ngày cùng quẫn, thì ta hạ lệnh đánh thành, một trận có thể thành công được ».

Chuẩn định: phàm binh lính ở ngoài, có Chỉ gọi về Kinh và khi điều động đi hạt khác làm nhiệm vụ bất

giặc, thì không kể số binh nhiều hay ít, những ngày khứ hồi chuẩn cho chiếu theo lệ sai phái kinh binh xét theo địa hạt xa gần, cấp cho khẩu lương đi đường cho tới khi đã đến tận chỗ thì thôi. Sự chuẩn định này được đặt làm lệ.

Vũ Tuấn, hộ phủ Quảng-yên, tâu : « Có hơn 60 chiếc thuyền đánh cá của nhà Thanh vượt qua hải phận Vân-đồn thuộc Ba-phong (1) ».

Vua sai bộ Lễ đưa công văn sang tổng đốc Lưỡng Quảng (2) bắt họ quay thuyền về nước, cho khỏi sinh sự. Lại sai Vũ Tuấn sức các địa phận tấn sở chỉnh đốn phu và thuyền để phòng thủ.

Biên binh đi tuần biển ở Hà-tiên, thám thấy thuyền nước Xiêm ước 30 chiếc đậu ở đảo Tam-kháo (thuộc giới phận Xiêm). Tuần phủ Trịnh Đường đem việc ấy tâu vua biết.

Vua dụ : « Số thuyền của chúng không nhiều, chúng qua là theo biên giới mà tuần phòng thôi, việc gì cuống quit lên thế. Ngươi nên nghiêm sức địa phận tấn sở phải phòng giữ. Lại sai người dò thám, xem chúng không có ý khác thì thôi ; nếu có ý khởi loạn ở biên giới, thì lập tức một mặt kíp tâu lên, một mặt tư báo các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định chuẩn bị trước, cho nhanh việc quân cơ ».

Người nước Xiêm kéo đại binh vào lấn cướp nước ta. Trước kia, khi nghịch Khôi khởi loạn, sai người đưa thư sang nước Xiêm, xin Xiêm phái binh đánh nước Chân-lạp, rồi thẳng đến Gia-định, Hẹn hẹn sau khi việc thành, xin dâng đất và thần phục. Người Xiêm mê hoặc, mới rầm rộ đem binh thuyền thủy bộ, 3 đạo đều tiến :

---

(1) Tức Hoa-phong, sau đổi Nghiêu-phong, thuộc Quảng-yên.
(2) Quảng-đông và Quảng-tây.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

một đạo từ đường bộ Bắc-tầm-bôn (1) kéo đến, dùng Phi-Nhã-Chất-Tri làm chức điều bát, và mang theo hai em của quốc trưởng nước Chân-lạp là Nặc Yêm và Nặc Giun cùng đi; một đạo từ đường thủy Biển-hồ đổ lại, dùng Phi-Nhã-Phi — Mục-Thiệp-Mang làm điều bát; một đạo nữa từ đường biển Chân-bôn kéo lên, dùng Phi-Nhã-Phật-Lăng làm điều bát.

Hồ Công Chỉ ngoại lang bộ Binh, thừa biện Nam-vang biên vụ, cứ lời viên chức bên Phiên thám báo, chuyển đạt đến tỉnh An-giang. Quan tỉnh là bọn Đặng Văn Bằng cho lời báo ấy phần nhiều là ra từ truyền văn, chưa được rõ ràng xác thực. Chỉ liệu lượng phái có 50 người lính tỉnh tiến đi, cùng với linh thú cũ ở Nam-vang nghiêm cẩn phòng giữ, và một tư đi quân thứ Gia-định tùy nghi xếp đặt.

Việc này đến tai vua. Vua mật dụ các lương quan bàn tham tán rằng: « Cứ tin thám báo, thì việc người Xiêm động binh xét theo tình lý, dẫu hầu như chưa chắc đã thế. Nhưng mà việc làm, quí ở mưu tính trước khi sự cơ xảy ra, không thể không phòng bị sẵn. Bọn ngươi nên lập tức phái một vệ kinh binh và 500 hương dõng, chia nhau cưỡi thuyền đi, đóng giữ An-giang. Lại, các hạng thuyền mà nhiều lần đã lấy được, chọn cái nào bền chắc dùng được, lượng cấp cho An-giang 10 chiếc; Vĩnh-long, Định-tường, Hà-tiên mỗi tỉnh 5, 7 thuyền. Lại, số súng, đạn, và thuốc súng ở các tỉnh còn ít, nên lượng cấp cho Vĩnh-long 3.000 cân thuốc súng, An-giang và Định-tường mỗi tỉnh 2.000 cân, Hà-tiên 1.000 cân. Các hạng đại bác, trước đặt ở thuyền, cũng lượng cấp cho Vĩnh-long và An-giang mỗi tỉnh 10 cỗ súng; Định-tường và Hà-tiên mỗi tỉnh 5 cỗ. Súng quá sơn, hoặc súng thần công đều

(1) Tức là Bát-tầm-băng.

https://tieulun.hopto.org

cấp mỗi tỉnh hơn 10 cỗ, số đạn theo súng, mỗi cỗ súng đều 100 viên, hoặc 7, 8, 9 mươi viên. Biên phòng là việc cơ mật, cốt phải điều khiển kín đáo, chớ lộ ra vẻ mặt và lời nói, không nên để dân gian lường tình được sự thực hư, mới phải ».

Lại một dụ tỉnh An-giang phải gọi lấy 1.000 hương dõng, đợi khi binh thuyền do tướng quân và tham tán phái đến, thì lập tức trích lấy 500 binh dõng và 10 chiếc thuyền ở tỉnh phái đi đóng giữ Nam-vang ; 200 binh dõng và 5 chiếc thuyền đi đến Hà-tiên, hiệp cùng binh thuyền do các tướng quân và tham tán trước đã phái đến, theo tỉnh làm việc phòng giữ. Định-tường và Vĩnh-long mỗi tỉnh gọi lấy 500 hương dõng canh giữ tỉnh thành.

Bọn phỉ trốn ở Hà-nội là Hoàng Vũ Côn, và Đặng Đình Nghiêm lại họp hơn 1.000 đồ đảng lên lút tụ tập ở huyện hạt Hoài-ân, thông đồng với bọn phỉ trốn ở Sơn-âm là Quách Tất Công, Quách Tất Tại và Quách Tất Tế, hẹn nhau họp đảng khởi nguỵ. Quản phủ Ứng-hòa Nguyễn Đăng Khánh, tri phủ Bùi Mậu Tiên nghe tin báo, lập tức phi sức cho tri huyện Võ Thế Trường theo phân đường, chia quân ngăn chặn ; Nguyễn Đăng Khánh thân đem binh và voi, hiệp cùng bộ biền phó quản cơ vệ Tiền chấn là Hoàng Quang Trừng, đi lên. Bùi Mậu Tiên cũng đốc suất quân dân tiến theo, đánh nhau với phỉ ở xã Thanh-ảng, chém được 2 đầu, bắt được tên đầu mục giặc và 19 tên phạm, cùng là ấn tín, giấy tờ, khí giới, cờ, trống của giặc. Tên Côn, tên Nghiêm theo miền rừng chạy trốn. Đoàn Văn Trường tổng đốc Hà—Ninh, đem tình trạng ấy tâu vua biết.

Vua xuống dụ khen ngợi. Nguyễn Đăng Khánh trước bị cách lưu, nay chuẩn cho khai phục, lại thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ và 10 đồng ngân tiền

https://tieulun.hopto.org

hạng lớn; Hoàng Quang Trừng thăng bổ quản cơ; Bùi Mậu Tiên, Vũ Thế Trường, mỗi người được thưởng quân công kỷ lục 2 thứ, giao đình thần ghi tên đợi có chỗ khuyết, tâu xin sẽ thăng bổ. Các viên ấy lại được thưởng 10 đồng ngân tiền hạng to. Đoàn Văn Trường, trước vì bọn phỉ lén lút nổi lên, bị giáng 1 cấp, nay lập tức cho khai phục, lại thưởng kỷ lục 1 thứ. Các suất đội đi trận ấy đều thưởng 3 đồng ngân tiền hạng lớn; binh và dân, thưởng tiền 500 quan.

Tổng đốc đạo Thái-nguyên Nguyễn Đình Phổ đuổi bắt thổ phỉ, từng qua các địa hạt, Động-hỉ, Phú-lương, Đại-từ, Văn-lãng và Định-châu, thì bọn giặc đã tan trước, dân Thổ, Nùng sở tại đều đi trốn. Phổ bèn đóng binh ở 2 đồn Bắc-cạn, Tượng-đầu để chiêu dụ vỗ về nhân dân trở về. Lại chia phái quân đi săn bắt được bọn ngụy điều bái Ma Khắc Liên (thổ lại mục ở Định-châu, ngụy trưởng hiệu Lương Bá Đăng (thổ lại mục huyện Văn-lãng), ngụy đốc chiến Ma Văn Tĩnh và bè lũ chúng hơn 30 tên. Gặp bấy giờ đề đốc Phạm Văn Điển, phó đề đốc Lê Thuận Tĩnh đem binh và voi tiến đến, Phổ bèn hội đồng, lên đường thẳng tiến, và đem việc tâu vua biết.

Vua bảo bộ Binh: « Bọn giặc Thái-nguyên đã từng tan vỡ, trốn đi bốn ngả để cầu sống sót. Hạt này đã được yên ổn đến 8, 9 phần 10. Hiện nay, việc chiêu an nhân dân, thám bắt dư đảng, chỉ còn một vài phần công phu, tưởng làm cũng dễ. Vậy chuẩn cho Nguyễn Đình Phổ cứ lưu ở đấy: một mặt, dẹp yên, vỗ về cho dân được ở yên như cũ; một mặt, chia phái quân đi thám bắt tên tướng giặc còn lẩn trốn, làm cho ra ăn để nghiêm trị. Rồi sớm đem quân về, cho khỏi bị cảm mạo khí độc rừng núi. Bọn Phạm Văn Điển và Lê Thuận Tĩnh lập tức rút về các hạng biền binh đã đem đi trước. Vả lại, tiết này đã gần hết mùa đông, sắp sang năm khác, theo lệ,

https://tieulun.hopto.org

linh thú các tỉnh Bắc-kỳ đáng được thay đổi. Nhưng các vệ hiện đang tòng chinh nếu nhất khái rút về, lại phải binh khác đến sung vào việc đi thú, thì đường sá đi lại không khỏi khó nhọc. Vậy, biến binh các vệ trước theo bọn Phạm Văn Điển thì Cường võ vệ rút về lưu lại ở Hà-nội; Hồ uy Tả vệ rút về lưu lại ở Bắc-ninh; Võng thành vệ rút về lưu lại ở Hải-dương; Hồ uy Hậu vệ đổi đi thú Nam-định. Duy Hậu bảo Nhất vệ nhiều lần đi trận, cũng đã nhọc nhằn, vậy cho cùng với các hạng quân phải đi trước là Kinh tượng, Thượng tứ, Hộ vệ, Cảnh tất, Giáo dưỡng, Tả sai, Hậu sai luôn với các thớt voi cũng kéo về cả. Ngày nào tới Hà-nội, thì Phạm Văn Điển, Lê Thuận Tĩnh trước đi ngựa trạm, về Kinh, đợi Chỉ. Ngoài ra đều chuẩn cho lục tục trở về Kinh, vào hàng ngũ cũ. Tiền phong Hậu vệ, trước thú ở Hà-nội, hiện đang làm nhiệm vụ bắt giặc, đợi việc yên rồi, sẽ giáng Chỉ định đoạt. Còn Hữu bảo Nhị vệ trước thú ở Nam-định; Tuyên phong Hậu vệ trước thú ở Hải-dương; Trang võ vệ trước thú Bắc-ninh đợi biến binh, mới đi thú đến thay, thì lập tức cho rút về Kinh, trong hàng ngũ cũ ở Thanh, Nghệ, giản hoặc có những ai được trích phái đi trận thì sau khi việc yên cũng tiếp tục thả cho về ».

Lạng — Binh đạo tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ và Nguyễn Thọ Tuấn đến trạm Lạng-chung, Thọ Tuấn bỗng bị bệnh, phải tạm lưu lại để điều dưỡng. Bọn Quang Cự tiến thẳng đến xã Lạc-dương (thuộc huyện Thất-tuyền), có bọn phỉ vài trăm tên chặn đường bắn súng. Quân ta sấn đến, chém được 2 đầu, phỉ bèn tan chạy. Hỏi ra mới biết nơi này là sào huyệt của tướng giặc Nguyễn Khắc Hòa và Nguyễn Khắc Thước, bọn Cự bèn đóng binh lại, chia đi lùng bắt bọn ấy rồi làm sớ tâu lên, và nói: « Quân đi, gặp mưa luôn hàng tuần, đường sá lầy lội, sông ngòi đầy tràn, đến nỗi tiến

https://tieulun.hopto.org

quân hơi chậm. Lại, khi mới đến Lạng-chung, thấy Cao Phục Lễ, nguyên thự Lại khoa cấp sự trung, đến quân thứ thú tội, nói: từ khi thua trận, lẩn trốn ở rừng rú, nương tựa người Nùng. Bọn thần đã cho hắn đi theo các quân, gắng sức làm việc để chuộc tội ».

Vua dụ: « Bọn ngươi nhận mệnh lệnh, được chuyên việc đánh dẹp, những quân dưới quyền thống thuộc đều là binh hùng, quân mạnh. Các ngươi đem quân ấy ra đánh, ai dám chống lại. Trước đã đánh một trận, giải được vây cho Lạng-sơn; tinh thần quân sĩ đang hăng hái gấp trăm lần, thế mà không thừa thắng, thẳng đến Cao-bằng, lại cứ quanh quẩn nghe ngóng, kéo dài, đáng nên nghiêm ngặt nghị tội. Nhưng nghĩ: đường đi nhiều quãng hiểm trở, cheo leo, lại gặp mưa dầm, còn có lý do. Vậy hãng truyền Chỉ nghiêm quở. Nay các ngươi nên cảm động, hăng hái thế nào, đi thu phục Cao-bằng cho mau chóng, để sớm dâng công lớn. Bọn tướng giặc Nguyễn Khắc Hòa, Nguyễn Khắc Thước, tội ác rất nặng, các ngươi nên lập tức tìm nhiều cách lùng bắt bọn chúng cho bằng được.

« Khi đại binh tiến đi, cũng nên nghiêm sức nhân dân sở tại phải gia tâm dò thám bắt phỉ, chớ để chúng lọt lưới. Đến như Cao Phục Lễ, trước đã theo đi trận, hỏng việc, nay hắn mới lộ đầu ra, lai lịch chưa rõ ràng lắm, vậy lập tức phái người dẫn hắn về Kinh, đợi Chỉ.

« Nguyễn Thọ Tuấn, nếu chưa giảm bệnh thì chuẩn cho tạm về Lạng-sơn, yên tâm điều dưỡng cho mau khỏi, lại đi quân thứ làm việc ngay ».

Phục Lễ, khi đến Kinh, giao xuống bộ Hình nghị xử cách chức, phát vãng đi Cao-bằng gắng sức chuộc tội. Lại, người Nùng, Mã Văn Nguyên, thấy quan triều đình mà biết giúp đỡ nuôi dưỡng, thế là hiếu nghĩa. Vậy ra

https://tieulun.hopto.org

lệnh cho quan tỉnh Lạng-sơn vát của công, thưởng cho 10 lạng bạc ».

Thự bố chính Tuyên-quang Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm tâu : « Nhiều lần bộ Binh phát độ ống vẽ rồng đựng sớ sách, và ống trạm, cùng là thuốc thang do thị vệ mang đến : ở tỉnh phái binh hộ tống đến đồn Ninh-biên, rồi theo ngả đường châu An-định, chuyển giao đến nơi quân thứ. Lần trước đã bị giặc ngăn trở, bọn thần đã sai chuyển theo ngả đường Đại-miện, Tiểu-miện mà đi. Khi người ấy đi đến xứ Kha-đông, giáp địa phận Vân-trung, lại gặp giặc dựa núi bắn ra, không thể đi được, lại phải trở về đồn Ninh-biên. Vả lại, từ đồn Ninh-biên đến quân thứ, chỉ có 2 đường qua núi, nay đều bị giặc ngăn trở. Còn các biền binh ngày trước phái đi, tưởng cũng mới đến xứ Bắc-nhự thuộc huyện An-định để đánh dẹp. Đợi có tin thắng trận, bọn thần sẽ xin lập tức tâu liệu ».

Vua dụ : « Bọn phỉ ấy chẳng qua là giặc tàn lẻ tẻ, thừa cơ nổi lên. Bọn ngươi lập tức nên lượng lưu biền binh để đủ phòng giữ, còn thì cho theo lãnh binh Trần Hữu Án mang kịp đi, hiệp với quân đã phái đi trước, hết sức đánh dẹp, cho sớm dập tắt. Và, nay đã xuống Dụ cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ đem quân về ; các ngươi nên tìm cách thế nào, đem các bản dụ văn này và những ống trạm từ trước ấy, cốt chuyển đạt được đến quân thứ, cho biết mà tuân theo, và khải hoàn được sớm ».

Lại dụ bộ Binh : « Ngày nọ, thổ phỉ xuất động, nhiều lần đã phái quan quân chia đường tiến đánh. Nay bọn phỉ Thái-nguyên tan vỡ, đã sắp thanh binh. Đạo binh bọn Tạ Quang Cự ở Lạng-sơn cũng có thể hẹn ngày thu phục được Cao-bằng, quét sạch dư đảng. Còn bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ ở Tuyên-quang, gần nay,

https://tieulun.hopto.org

cứ lời tâu báo, cũng đã đánh phá được sào huyệt Vân-trung, hiện đương lùng bắt tên tướng giặc Nông Văn Vân ở núi Ngọc-mạo, tin rằng rồi đây việc có thể xong. Vậy truyền dụ: bọn Lê Văn Đức nếu đã bắt được hoặc chém được Nông Văn Vân làm cho ra án, thì tâu khúc khải ca, đem quân về, cố nhiên là tốt. Vì bằng chưa giết được nghịch Vân, thì lập tức nên liệu để thổ dõng lưu lại chia đường lùng bắt; và treo giải thưởng: người nào có thể bắt hoặc chém được Nông Văn Vân đem nộp, sẽ thưởng 500 lạng bạc và trao cho hàm quan ngũ phẩm. Các ngươi lại nên đốt hết nhà ở của Nông Văn Vân và chiêu tập thổ dân khiến cho trở về yên nghiệp. Còn châu Bảo-lạc, cũng sức dân sở tại chia lập xã ấp, theo địa phận, đóng góp thuế khóa, chứ không nên đặt chức tri châu, để thanh trừ mối lo về sau. Rồi các ngươi lập tức mang binh dõng khải hoàn, để khỏi phải ở lâu, cảm nhiễm lam chướng.

Lê Đạo Quảng tuần phủ Lạng—Bình, tiến đến tỉnh thành Lạng-sơn, đàng sở nói: « Tôi đã qua địa phận hai châu Lộc-bình, Yên-bái, có 3 người chức dịch của thổ dân ra thú, đều nói là bị giặc bắt ép phải theo, và nói miệng cho làm dốc vận và đội trưởng bên giặc. Nếu thần giam giữ ngay lại sợ lấp mất lối đường về sau, nên đã tạm tha, và sai chúng quay vào rừng rú thung lũng dò tìm các người bị bắt ép theo giặc đến tỉnh trình bày và thú tội. Vả lại, binh dõng Hải-dương đã bao ngày gặp mưa, đi xuyên qua rừng, phần nhiều mỏi mệt. Xin tạm lưu ở đấy sau vài ngày vỗ về thổ dân, chọn người nào thuộc đường, đắc lực sẽ mang thêm đi để tiện việc sai khiến, rồi sẽ hội đồng cùng đến quân ngay ».

Vua dụ: « Sau khi bọn phỉ tan vỡ, quan quân kéo đến, thế như chẻ tre. Mưu cơ đánh giặc đã có bọn Tạ Quang Cự điều khiển là đủ rồi. Ngươi nên lưu lại ở Lạng-sơn,

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ra tâm vỗ về nhân dân khiến được ở yên như cũ. Binh dõng Hải-dương nên thả về ngay, chớ nên cho đi hội tiễu nữa. Đến như bọn ra thú ấy ai là quan chức thổ phỉ quay giáo chống lại quan quân có hiện trạng gian ác rõ ràng, chuẩn cho chém đầu ngay; còn người nào bị cưỡng ép theo thì tha cho ».

Cho Nguyễn Văn Đoài, vệ úy ở Tiền phong Hữu vệ, làm vệ úy vệ Trung nhị, quản Vũ lâm.

Sai các tỉnh Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long, An-giang và Hà-tiên đều chế 1.000 ống phun lửa. Phái những biền binh trong Thần cơ Tiền vệ thông thạo phép chế ống ấy, chia nhau đi chỉ bảo.

Bắt đầu chế thẻ « Thưởng công ngân bài » (mặt bài khắc 2 chữ « Thưởng công »).

Vua sai ban cấp cho quân thứ Nam-kỳ 400 thẻ ngân bài, quân thứ Lạng-sơn, Tuyên-quang, Thái-nguyên ở Bắc-kỳ mỗi nơi đều 200 cái thẻ. Phàm từ khi xuất chinh trở đi, có ai đối địch với giặc, hăng hái ra trận chém được 1 đầu, hay bắt được 1 tên trở lên, không kể là tướng, biền, hay binh dõng, cũng đều chuẩn cấp cho mỗi người 1 thẻ bài đeo để nêu rõ chiến công. Nếu giặc đã tan vỡ, đuổi mà bắt hoặc chém, và 2, 3 người cùng bắt hoặc chém 1 tên giặc, thì không được dự thưởng. Hễ kẻ nào mạo công lãnh thưởng, và không công gì mà mượn hoặc mua để đeo đều theo luật, trị tội nặng.

Vua dụ: « Ấy là ta nghĩ thương đến người đi trận, nên chế cấp thẻ bài này, khiến được đeo mãi để vinh hiển thân mình, khuyến khích người sau. Các tướng quân, tham tán, tổng thống, tổng đốc nên khéo thể tất ý này, cốt phải tế nhị tinh tường, chớ bỏ sót, chớ lạm thưởng ».

https://tieulun.hopto.org

Lại dụ hạ lệnh: ở Kinh, thì do bộ Binh; ở các tỉnh ngoài, thì do đốc, phủ, bố, án điều tra rõ ràng: Quan quân đi trận trong năm nay, hiện đã về Kinh, về tỉnh, mà có công trạng như trên thì chuẩn cho cứ thực kê khai danh sách tâu lên, sẽ cấp [ngân bài] cho một loạt.

Gọi Nguyễn Văn Xuân, thự Hữu quản, lãnh tổng đốc Nghệ-an Hà-tĩnh, về Kinh.

Bộ binh của giặc Xiêm đến sóc Đồ-sư, giáp phủ Phủ-lật nước Chân-lạp.

Quan tỉnh An-giang là bọn Đặng Văn Bằng được tin báo, lập tức phái Mai Văn Đặng, quản cơ cơ An-bình, đem 100 quân tiếp tục đi Nam-vang. Lại tư điều 300 biền binh ở Vĩnh-long đến phòng giữ tỉnh lỵ và phi báo quân thứ Gia-định điều khiển.

Sớ tâu đến vua. Vua lại hạ lệnh mật dụ các tướng quân, tham tán: Nay căn cứ vào lời tiếp tục báo cáo về tình hình biên giới của tỉnh An-giang, nếu quả có việc ấy thật, thì Tống Phước Lương, Nguyễn Văn Trọng, Trần Văn Trí và Hà Duy Phiên phải chia nhau cai quản binh dõng, đề phòng thủ lấy dài. Còn Trần Văn Năng, Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân lập tức đem quan quân và lấy thêm hương dõng của Thái Công Triều, đều 1.500 người, chia ra cỡi thuyền tiến đi An-giang. Khi đến An-giang, Trần Văn Năng lưu lại đóng giữ ở đấy; Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân thì vẫn cứ lãnh một nửa đại binh, thẳng đến đóng giữ Nam-vang.

Ta đã sắc cho Bộ nghĩ soạn tờ tư, ngày nào tờ ấy đến nơi, các ngươi nên phái người đem đến quân Xiêm đóng ở Bắc-tầm-bôn, để bắt bẻ chúng. Nếu chúng khuất phục, rút quân về, cố nhiên là tốt; nhưng nếu chúng gây chiến trước, xâm phạm đến địa hạt Chân-lạp, thì chuẩn cho quan quân lập tức liệu cơ mà đánh dẹp, cốt cho việc làm hợp lẽ. Việc này rất quan trọng, nên khéo lựa

https://tieulun.hopto.org

mà làm. Các ngươi không được làm liều để gây hấn ở biên giới, cũng không được sợ việc, cẩu thả làm cho tắc trách.

Lại hạ lệnh : tỉnh Gia-định gọi 2.000 hương dõng, tỉnh Vĩnh-long gọi thêm 1.000, An-giang và Định-tường đều gọi thêm 500 lính cộng với số lính gọi ra lần trước, cấp cho tiền, lương, khí giới, sai đi tập trận.

Đình thần tâu lên vụ án Lê Văn Duyệt giấu riêng các giấy trắng đóng dấu lưu không. Họ nói : « Xét ra : Duyệt khi bị bệnh, sai điển thủ thư ký là bọn Phan Bá Nhã đem các tờ một chiếu, một dụ, chỉ truyền và giáo tử, đốt đi hết cả, việc ấy tỏ ra lại càng cần rỡ. Thế mà con hắn là Lê Văn Yến có lòng che giấu, tội ấy đều không trốn được ».

Vua nói : « Lê Văn Duyệt chuyên quyền làm việc ngang ngược, tâm địa ấy, không còn [illegible] hạ là Lê Văn Khôi dám giữ thành làm phản, tự nói là muốn báo thù cho Duyệt, gây nên vụ án lớn phi thường, thì tội Duyệt, dư luận thực khó tha được. Nhưng không phải chỉ có một việc ấy đâu ! Vậy bọn điển thủ Phan Bá Nhã đều phạt tội đồ. Lê Văn Yến, trước hết hãy thu văn bằng tập ấm, của hắn đợi sau sẽ có Chỉ xử nghĩ. Hết thảy các việc này đều qui vào bản án tội Lê Văn Duyệt ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Qui tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 12.

Bộ Hộ bàn tâu về việc duyệt tuyển binh lính sang năm.

Lệ định về khóa tuyển: các tỉnh Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, nhằm năm giáp, năm kỷ; tỉnh Bình-định trở vào Nam đến tỉnh Hà-tiên nhằm năm mậu, năm qui. Năm ngoái, chia đặt tỉnh hạt, các tỉnh từ Bình-định trở về Nam đều được hoãn đến sang năm; thì sang năm là giáp ngọ, chính là kỳ tuyển duyệt của 15 hạt tự Quảng-bình trở vào Nam. Nhưng nay, từ Biên-hòa đến Hà-tiên có xảy sự biến xin cho tạm hoãn, đợi khi xong việc sẽ tiếp tục làm. Còn như huyện Thuận-thành mới thuộc vào tỉnh Bình-thuận, thuế lệ của dân đã được ban ơn triển hoãn, cũng xin cho đợi kỳ tuyển duyệt, sau sẽ châm chước nghĩ định tâu bày, còn các nơi khác đều theo lệ thi hành.

Lại nữa, lệ tuyển duyệt ở Hà-nội thuộc Bắc-kỳ, nhằm năm dinh, năm nhâm làm khóa tuyển. Ngày nọ vì chia đặt tỉnh hạt, nên hoãn đến năm nay. Khi ấy có 6 huyện

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Kim-bảng, Duy-tiên, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Sơn-minh, Hoài-an, xảy bị tai thương, nên lại hoãn đến sang năm sẽ tiếp tục tuyển duyệt. Vả lại, dân số 6 huyện này chỉ có hơn 15.000 người, không vi như tuyển trường cả một tỉnh được. Lệ trước, mỗi tuyển trường chọn quan văn quan võ từ tam phẩm trở lên mỗi bên lấy 1 người. Nay xin do đình thần chọn cử 1 viên lang trung ở Lục bộ, sung làm quan khâm mạng, hội đồng với quan tỉnh làm việc, mà bớt viên quan võ đi. Hạn tuyển là 15 ngày, các lại dịch, biền binh đi theo và các công nhu cung đốn, đều châm chước giảm bớt. Vua chuẩn y lời bàn.

Tên nghịch phỉ ở Lạng-sơn là Nguyễn Khắc Thước lại hợp bọn với những tên phỉ trốn ở Quảng-yên là lũ Dương Ba An, Hoàng Ất An lén lút nổi lên ở châu Yên-bác, cướp của cải và đồ vật của dân. Giữ đồn An-châu là thổ hào Nông Quang Khanh đánh nhau với giặc không địch được. Tuần phủ Lê Đạo Quang lập tức phái quân chặn bắt, và tâu lên vua biết.

Vua dụ: « Nguyễn Khắc Thước sau khi đã thua tan nát, lại còn dám thông đồng với tên phỉ trốn tập thổ quấy rối, thật rất đáng ghét. Ngươi đã được Chỉ cho lưu ở Lạng-sơn, nên khéo điều khiển, đốc sức binh dõng lăng bắt cho được bọn phỉ ấy là công ngươi đấy ».

Tướng Xiêm là Phọc Nha Mã Kha Thiệp cùng Ấp Ma Hạt (em ruột quốc trưởng nước Vạn-tượng là A Nỗ) đóng quân ở đồn Phô-kham, nói phao lên là sẽ đến xâm lược phủ Trấn-tĩnh. Thổ dân sợ hãi xôn xao. Tuyên úy, đồng tri hai phủ Trấn-tĩnh, Lạc-biên là bọn Tuần Kỳ Chiêu Bông đem việc ấy báo tỉnh Nghệ-an, xin tỉnh phái thêm quan quân đến dàn áp. Nguyên quyền lãnh tổng đốc Nguyễn Văn Xuân lại chọn ủy Nguyễn Đức Long, vệ úy vệ Trung võ quân Thần sách

đem 200 biền binh cùng với binh phái trước, kịp đi đóng giữ đồn Định-biên. Lại sức hai phủ ấy điều động tập hợp 6, 7 trăm lính thổ đem đến xứ Tạ-khách, nghiêm phòng hơn nữa. Nếu binh Xiêm qua sông gây sự, thì quan quân lập tức một mặt ra sức đánh giết; một mặt báo tỉnh, để bằng cứ vào đó mà trù biện, làm sớ tâu lên vua biết.

Vua sai truyền dụ cho bố, án là bọn Nguyễn Đình Tân, Vũ Đình rằng: «Việc này quan hệ đến bờ cõi biên giới cố nhiên nên chuẩn bị sẵn sàng, nhưng mình không nên gây hấn ra trước. Nay Nguyễn Văn Xuân đã có Chỉ về Kinh, thì bọn ngươi và lãnh binh Nguyễn Hữu Tạo nên ra tâm, làm cho ổn đáng cốt được hợp với cơ sự. Ngươi lại phái người dò thám đích xác, rồi tâu cho ta biết hết tình trạng».

Vua dụ Nội các: «Gần này, các nơi báo ở Kinh và ở các hạt ngoài Kinh, binh và dân sở tại trước đây theo đạo Gia-tô, nay phần nhiều đã bỏ đạo ấy, bước qua thập tự giá, thì lập tức đã xuống Chỉ tha tội rồi. Ta nghĩ bọn chúng trước bị dị đoan mê hoặc, mới qua một lần huấn thị liền biết thấm thía bỏi cải lỗi trước, theo ngay chính đạo. Tấm lòng đổi lỗi làm thiện nhanh chóng như thế, rất đáng khen ngợi. Vậy dụ sai kinh doãn và đốc, phủ, bố, án truyền Chỉ bảo họ: nay họ đã thực lòng bỏi cải, tức là người dân đời thái bình biết theo đường thẳng, triều đình đã thấy rõ rồi. Từ nay, nên theo phận, giữ phép, yên nghiệp làm ăn, chớ lại nảy thói cũ nữa. Các người làng xóm sở tại đều không được châm chọc, chê bai và tạ sự dọa nạt. Nếu ai trái phép, sẽ trị tội».

Vệ úy, sung lãnh binh quan, tham tán quân vụ ở Lạng-sơn — Cao-bằng là Nguyễn Thọ Tuấn chết. Quan tỉnh Lạng-sơn tâu vua biết.

https://tieulun.hopto.org

Vua du bộ Binh: « Nguyễn Thọ Tuấn mới được cất dùng, đã sớm lập được công lao, vừa mới được phong tước nam, không ngờ viên ấy xông pha lam chướng, đến nỗi bị bệnh chết, ta thương tiếc quá chừng! Vậy truy tặng cho viên ấy hàm chưởng cơ, tùng nhị phẩm, lại chiếu theo án điển mới phong, phong là Gia-quan-nam, cho tên thụy là Trang nghị, và thưởng thêm 3 cây gấm Trung-quốc, 10 tấm lụa, 200 lạng bạc. Ngày đưa đám về, thì từ Lạng-sơn trở đi, các tỉnh đều theo địa phận hạt mình phái binh và dân hộ tống đường bộ, đến tận nguyên quán Quảng-bình để an táng. Rồi lại cho con là Nguyễn Thọ Viên được tập ấm, làm hiệu úy vệ Cẩm y ».

Giặc Xiêm xâm lấn phủ Bông-xuy nước Chân-lạp, quân đến vùng Xà-năng (cách thành Nam-vang 1 ngày đường). Quốc vương Chân-lạp là Nặc Chân nghe tin, hoảng sợ, cởi chiếc thuyền nhỏ, chạy đến An-giang. Thừa biện Nam-vang biên vụ là Hồ Công Chỉ giữ lại, không được. Quan tỉnh An-giang đem tình hình ấy tâu lên.

Vua du bộ Binh: « Quốc trưởng nước Chân-lạp xưa nay nhút nhát, nhiều khi hoảng sợ dù chỉ là tiếng gió thổi hay hạc kêu. Nhưng tin này có quan hệ đến việc biên giới, không thể không phòng bị ngăn ngừa trước. Vậy truyền dụ cho các tướng quân và tham tán là bọn Trần Văn Năng, Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân ở quân thứ Gia-định lập tức theo lời dụ trước, quản lãnh binh thuyền, kịp đi đến đấy, cho kịp thời cơ. Bọn Tổng Phước Lương, Nguyễn Văn Trọng, Trần Văn Trí, Hà Duy Phiên cùng nhau hội đồng lựa tính tình hình đánh hoặc vây, hiện nay ra sao, nên lưu binh dõng ở lại đấy đủ giúp việc phòng thủ và đánh dẹp. Nếu có thừa sức, thì lựa tính rút bớt binh, dõng vẫn đóng ở trường lũy,

https://tieulun.hopto.org

hoặc lấy thêm 1, 2 nghìn hương dõng ở Gia-định, để tiếp tục phái đi theo bọn Trần Văn Năng, cho mạnh thanh thế. Khi đại đội binh dõng đến An-giang, thì một nửa theo Trần Văn Năng ở lại phòng giữ tại đấy; một nửa giao cho Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân quản lãnh, tiến đóng Nam-vang. Nếu quân Xiêm đã đến thì trước nên chuẩn bị, phải hỏi rõ ý chúng định đến làm gì, xem chúng cử động thế nào, rồi tùy cơ mà làm, bất tất vội vã đánh nhau, tự mình gây hấn trước. Nếu chúng giả vờ nói là hòa hảo, thì ta cũng nên đặt đồn phòng bị nghiêm cẩn và kíp phi tấu ngay.

« Nếu ở quân thứ được tin báo, thì tướng quân Trần Văn Năng, hoặc Tống Phước Lương, hoặc Nguyễn Văn Trọng, viên nào đã đem binh đi trước; Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân cũng tiếp tục đi ngay; tham tán Trần Văn Trí, hoặc đã cùng tướng quân đi rồi, thì Nguyễn Xuân phải cứ lưu lại Gia-định. Còn Trần Văn Năng và Tống Phước Lương cũng nên một người đem binh đi đến. Nguyễn Văn Trọng thì cứ lưu lại ở quân thứ, khiến có cả văn lẫn võ làm than tán đại viên, bàn tính việc quân. Đến như quốc trưởng Chân-lạp thì do An-giang phái người đưa đến tỉnh thành Vĩnh-long, tìm chỗ cho hắn cư trú để được yên lòng ».

Lại, truyền dụ các tỉnh An-giang, Vĩnh-long và Định-tường gọi thêm hương dõng: mỗi tỉnh 2.000 hoặc 3.000 người để đợi trưng điệu. Số binh ấy nên dồn lại thành cơ, đội. Hạn mỗi đội là 50 người, mỗi cơ là 500 người. Cơ nào cũng đặt tên, rồi chọn lấy người nào làm được việc, đội đặt 1 ngoại ủy suất đội, cơ đặt 1 ngoại ủy suất cơ, đều được tạm cấp văn bằng để cho tiện bề cai quản. Suất cơ, mỗi tháng được cấp tiền 2 quan, gạo 1 phương; suất đội, tiền 1 quan 5 tiền, gạo 1 phương; hương dõng, tiền 1 quan, gạo 1 phương.

https://tieulun.hopto.org

Lại dụ các tỉnh Vĩnh-long, Định-tường phát thóc kho xay thành gạo đều 5.000 phương để tải đến An-giang.

Cho viên ngoại lang quyền sung phó lãnh binh là Lê Đại Cương thự hàm ấn sát sứ, sung làm lãnh binh tỉnh An-giang. Cho Thái Công Triều được khai phục làm thành thủ úy. Hai viên này đều được chuẩn cho coi quản hương dõng, theo các tướng quân, tham tán sai phái, chia nhau đi An-giang, hoặc ở quân thứ Gia-định, gắng sức làm việc để chuộc tội. Còn Lê Văn Tề trước đây được phái đi hiệu lực, và bọn suất đội trước ở các đội Tả-sai, Tả-bảo, Minh-nghĩa, do tướng quân, tham tán cấp bằng cho làm ngoại ủy suất đội đều được đem 1 đội hương dõng đi theo quân thứ An-giang làm việc bắt giặc.

Sai tỉnh Bình-thuận phái các biền binh ở vệ Thần võ mới lập, chuyên chở tiền kho 30.000 quan đến Gia-định, rồi lưu ở đấy theo quân thứ, chia phái đóng ở tân sở để phòng thủ.

Lạng — Bình đạo tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Tứ thu phục được tỉnh Cao-bằng.

Trước kia, đại binh từ Lạc-dương tiến đi, đến đâu, bọn phỉ cũng đều sợ bóng gió, lẩn trốn cả. Quân ta thu được 1 thớt voi. Kịp khi đến tỉnh thành Cao-bằng, bọn phản nghịch là Bế Văn Cận và Bế Văn Huyền cũng đã trước kéo vài chục quân tàn đi rồi. Phía trong, ngoài thành, nhà cửa quan, dân đều bị tàn phá không còn gì. Duy còn sót lại hành cung và kho tàng ở nơi đồn núi. Bọn Cự lập tức phát cờ đỏ báo tin thắng trận và làm sớ tâu vua nói: « Nguyên quản cơ cơ Lạng hùng, đi tòng quân trở sức chuộc tội là Nguyễn Đình Hoằng, cai đội Nguyễn Đình Cầu, chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Đình Triều (đều theo Hoàng Văn Quyền thua trận), chánh đội trưởng suất đội cơ Hiệu thuận là Vũ Quang

Huy (khi Cao-bằng thất thủ, bị giặc bắt, thoát về được), thổ tri châu châu Thoát lãng là Nguyễn Đình Liêm (bỏ châu, tránh giặc), đều biết cố gắng hăng hái, bắt được bọn ngụy chánh điều bát là Nguyễn Khắc Thuyên và cha hắn là Nguyễn Khắc Bảo, ngụy quản cơ là Hoàng Đình Ngữ, giải nộp. Lại, biền binh các tỉnh trước phái đi trận bị thua lần lượt trốn về, nay theo đi đánh giặc, gắng sức chuộc tội, xin đợi khi yên rồi, sẽ giao tất cả cho quan địa phương đưa vào hàng ngũ ».

Vua được tin báo, mừng lắm, thưởng người lính trạm, cưỡi ngựa lãnh đệ cờ đỏ, 1 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn ; người lính trạm đi phu, 1 đồng ngân tiền hạng nhỏ; thị vệ Trần Văn Kiểm nhận tiếp tuyên bố tin thắng trận, được thưởng 10 đồng ngân tiền hạng lớn và kỷ lục 1 thứ.

Vua dụ bộ Binh : « Bọn Tạ Quang Cự [illegible] chuyến việc đánh dẹp, đến đâu không ai địch nổi; đã đánh giải vây Lạng-sơn. Nay lại thu phục tỉnh thành Cao-bằng, công ấy tốt lắm. Tạ Quang Cự trước đã phong tước bá, Vũ Văn Từ đã phong tước nam. Nay đều thưởng gia quân công 1 cấp. Từ các lãnh binh đến các quản cơ dự đi trận ấy cũng đều thưởng gia quân công 1 cấp ; các suất đội, đều thưởng gia quân công kỷ lục 2 thứ ; biền binh và thổ dõng đều thưởng tiền và lương bổng cho 1 tháng. Các viên đi hiệu lực là bọn Nguyễn Đình Hoằng đều rộng tha tội trước và gia ơn cho khai phục hàm cũ.

« Nay hai tỉnh Lạng — Bình, hiện đã thanh bình, nên truyền dụ cho Tạ Quang Cự, trích lấy 1 vệ quân Thần sách, và 1.000 cơ binh ở các tỉnh, 5 thời voi trận, giao Vũ Văn Từ quản lãnh, nhưng cứ lưu lại trên đất Cao-bằng để tìm bắt bọn tàn phỉ. Còn vệ Tiền nhị quân Vũ lâm rút về lưu ở Sơn-tây ; vệ Dương võ

thuộc Trung doanh quân Thần sách rút về lưu ở Hải-dương, sung vào việc đồn thú. Binh, voi các tỉnh đều cho về hàng ngũ. Ngoài ra, kinh binh và các hạng người tòng chinh đều chuẩn cho theo Tạ Quang Cự nghỉ ngơi vài ngày, rồi đem trước về Kinh chầu hầu. Vũ Văn Từ nên chia phái biền binh đến núi Ngọc-mạo, giáp giới địa phận châu Bảo-lạc ; nếu đã săn bắt được Nông Văn Vân để làm cho ra án, rồi thì một mặt báo cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ biết để lên đường mang quân về ; một mặt liệu lượng lưu lại độ trên dưới 1.000 các hạng biền binh, mà trước phái đi, thua trận đã thoát về được, theo bố, án và lĩnh binh ở Cao-bằng để phòng thủ. Rồi lập tức đem biền binh đã phái đi ấy ca khúc khải hoàn ».

Vua lại truyền dụ bọn Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ : « Nếu đã bắt hoặc chém được Nông Văn Vân, thì theo dụ trước, đi đường cũ Tuyên-quang mà khải hoàn, thì đã đành là hay rồi. Nếu quan quân còn ở địa phận núi Ngọc-mạo chia đường lùng bắt, thì khi tiếp được Dụ này, cũng chuẩn cho liệu để ít nhiều thổ binh ở đấy tầm nã phi rồi lập tức theo chỗ gần, do đường Cao-bằng đem quân về, hoặc theo con đường cũ, tùy tiện đấy ».

Vua lại cho rằng Lạng-sơn cũng là nơi biên thùy quan trọng, sau khi binh biến, nên có trọng binh để trấn áp. Vua bèn dụ cho tham tán Vũ Văn Từ : « Ngày nào việc yên rồi đem quân về, thì rút bớt 1 quản cơ và 500 biền binh đi trận đó cho lưu lại đóng giữ Lạng-sơn, đợi sau ngày khai ấn sang năm, sẽ do tỉnh Bắc-ninh phái toàn cơ Hậu quân đến thay đồn thú ».

Vua sai bộ Binh đem việc Bắc-kỳ đã yên, thông dụ từ Quảng-trị trở ra Bắc đến Quảng-yên, Quảng-nam trở vào Nam đến Bình-thuận, khiến cho đều biết. Lại

https://tieulun.hopto.org

truyền dụ các tướng quân, tham tán ở Nam-kỳ, khiến đều hết lòng làm nhiệm vụ bắt giặc, cho sớm xong việc, để cùng mừng cảnh thanh bình.

Sai Lê Hữu Bản thự Ngự sử đạo Định-biên, mang theo thị vệ cùng đi vào 6 tỉnh Nam-kỳ. Đến đâu cũng truyền họp bọn tổng lý, hương thân (1) và bảo rõ họ rằng : « Trước đây, thổ phỉ ở Tuyên-quang thuộc Bắc-kỳ gây sự, lan đến Lạng-sơn, Cao-bằng và Thái-nguyên. Vua nhiều lần đã phái đại binh các lộ tiến đánh. Căn cứ vào tin cờ hồng báo thắng trận do tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ luôn 2 lần đưa đến, thì đã giải vây được tỉnh Lạng-sơn và thu phục được toàn tỉnh Cao-bằng. Lại căn cứ vào lời tâu báo trước đây của tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ tâu báo : quan quân tiến thắng đánh phá tổ giặc Vân-trung, Tuyên-quang đã yên ổn, và lời tâu báo của tổng đốc Nguyễn Đình Phổ thì quan quân đánh dẹp thổ phỉ ở Thái-nguyên, bắt và chém được rất nhiều, phỉ đã tan vỡ hết. Thế là bốn tỉnh Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều bình tĩnh cả, nhân dân các tỉnh Bắc-kỳ đều đã yên ổn vô sự.

« Còn tên nghịch tặc Nam-kỳ Lê Văn Khôi, cố chết giữ lấy cô thành, cũng sẽ hẹn ngày tru diệt được. Vì thử có người Xiêm nom dòm địa hạt nước Chân-lạp, chẳng qua là chúng tham lợi, quên nghĩa. Thế là chúng trái, ta phải, trời tất ghét chúng, mà giúp cho bản triều. Ta đã hạ lệnh cho tướng quân, tham tán đem vài vạn đại đội binh, thuyền, đến đàn áp, binh phong ta lừng lẫy, chắc người Xiêm quyết không dám vượt bờ cõi mà gây sự. Quân và dân các tỉnh nên yên tâm làm ăn, chăm việc nông tang, chớ có tỏ vẻ nhốn nháo một cách bậy bạ.

---

(1) Hương thân : Các thân sĩ trong làng.

https://tieulun.hopto.org

« Khi công việc xong, các ngươi lập tức về Kinh, trình bày ta biết ».

Vua dụ Nội các : « Nay các hạt Bắc-kỳ đều đã bình tĩnh. Công lớn đã lần lượt hoàn thành. Ta nghĩ : dân kinh và dân thổ đều là con nhỏ của triều đình, được hưởng thụ lòng khoan hòa, đức nhân hậu của nhà vua đã lâu năm. Mới rồi vì bọn phản nghịch nổi lên. Gián hoặc có kẻ bị cưỡng ép theo giặc, chẳng qua vì sợ ngọn lửa ác của giặc đó thôi. Sau đó quan quân tiến đánh, thì bọn ấy hoặc vất giáo đầu hàng, hoặc tan về đồng ruộng, không bỏ mất tính cách người dân lương thiện. Vậy, nên mở to ơn rộng, tỏ ra chính sự đổi mới. Vậy khá truyền dụ cho đốc, phủ, bố, án ở các tỉnh Tuyên, Thái, Lạng, Bình : Tất cả những người bị cưỡng ép theo giặc đều cho được đổi mới, chỉ trừ tên thủ nghịch Nông Văn Vân và bọn chính yếu phản : Nguyễn Quang Khải, Lục Trọng Chương, Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thạc, Nguyễn Khắc Hòa, Nguyễn Khắc Thước, Bế Văn Cận, Bế Văn Huyền, không thể tha tội được, vẫn cứ phải nghiêm ngặt tìm bắt, tra xét, niêm phong tài sản của chúng. Ngoài ra, người nào tuy cấp tiền, lương cho giặc, nhận quan chức của giặc, mà trước đã ra thú, về làm ruộng rồi thì đều được rộng tha, bất tất phải tra bắt tịch ký nữa, khiến cho làng xóm được yên, khỏi sinh phiền nhiễu.

« Lại hạ lệnh khắp nơi, bảo rõ cho chúng biết triều đình, có lòng nhân, vây lưới, mở 3 mặt (1), mong chúng được sống mà đổi mới. Chúng phải nên cảm động, phấn khởi : đào giếng, cày ruộng, nộp thuế khóa, làm

(1) Vua Thang nhà Thương (Trung-quốc) có lòng nhân khi thấy người vây lưới cả bốn mặt để bắt chim, thì bảo mở ra 3 mặt để chim có lối thoát.

https://tieulun.hopto.org

dân lương thiện thái bình lâu dài. Nếu chúng biết rõ đường tránh tội vạ, tất nhiên cũng hưởng được phúc thanh bình. Tờ dụ này phải viết chân phương vào giấy vàng, dán treo lên, khiến cho mọi người đều biết ».

Nêu thưởng các bầy tôi đã giữ trọn tiết nghĩa ở Cao-bằng.

Trước đây, bọn giặc lấn bức tỉnh thành, bọn thự bố chính Bùi Tăng Huy, án sát Phạm Đình Trạc và Lạng-sơn lãnh binh Phạm Văn Lưu dời đến đóng giữ đồn núi, bị giặc vây hơn một tháng; thuốc, đạn và muối ở trong đồn đều gần hết cả, quân lính mỏi mệt đau ốm. Bọn giặc buộc tuần phủ Hoàng Văn Quyền vào đầu voi bêu lên cho biết, và dọa bắt phải hàng, nếu không thì làm cỏ cả thành. Bùi Tăng Huy và Phạm Đình Trạc mới họp văn, võ, binh lính và chức dịch, bảo rằng:

« Nay sức đã kiệt, quân cứu viện lại không có, chúng ta thà chết cho toàn tinh mệnh quan quân một thành. Rồi thì các viên ấy đều mặc triều phục, đặt hương án, trông về cửa cung khuyết mà lạy, đoạn, đem triều phục, bằng sắc đốt hết. Bùi Tăng Huy tự thắt cổ chết. Phạm Đình Trạc nằm xuống hố, sai người lấp đất lên; Phạm Văn Lưu cũng thắt cổ chết. Lãnh binh Cao-bằng Vũ Văn Lợi và bọn người trong đồn đều hàng giặc. Giặc bèn sắn vào thả các tù phạm và hơn 30 tội nhân bị giam về vụ án nghịch Khôi.

Đến đây, tổng thống Tạ Quang Cự hỏi rõ tình trạng, tâu vua biết.

Vua dụ: « Ngày nọ, tỉnh Cao-bằng thất thủ, bọn Bùi Tăng Huy chỉ lấy một chết để tắc trách. Ta đã chuẩn cho cứ nguyên chức hàm cũ và cấp tiền tử tuất. Thực là điều phép nước không thể tư vị được. Nay Tạ Quang Cự hỏi hết tình hình việc ấy tâu vào, thì ra bấy giờ tình thế đã bị cô lập và nguy ngặt, bọn Huy thung dung

https://tieulun.hopto.org

đi đến tiết nghĩa, không cẩu thả tham sống, thật rất đáng thương. Vậy gia ân đều thưởng 100 lạng bạc, và cấp cho gia đình họ. Các quan tỉnh mới đến nhậm chức lập tức sắm sửa quan tài, thu liệm hài cốt, đưa về quê quán chôn cất ; rồi tìm nơi xây dựng đền thờ, sửa lễ, tế một tuần để khuyến khích những người dã tử tiết ».

Viên quan phạm tội là Dương Tam, trước làm bố chính Cao-bằng, bị tội lưu, giam ở Lạng-sơn. Đã 72 tuổi, nghe tin quan quân tiến đánh thổ phỉ Cao-bằng. Tam bèn trình bày xin với quan tỉnh : « Tuổi tuy đã già, không thể cầm kích, vác giáo, nhưng trước có nhậm chức ở Cao-bằng đã lâu năm, đối với dân tình nơi ấy, vốn đã quen biết. Nếu được đến đấy, chiêu tập những người thổ mà mình quen thuộc để đi tìm bắt bọn nguy, thì sức tôi cũng có thể làm được. Vậy thành khẩn xin để con vào chịu giam thay, hạn cho Tam này được phép 3 tháng gắng sức làm việc để chuộc tội ».

Lê Đạo Quảng, tuần phủ Lạng — Bình, vì Tam mà đệ đạt lên. Vua thương Tam tuổi già, ra lệnh tha cho và miễn cả việc để con chịu giam cầm thay. Rồi chuẩn cho Tam thân hành đi hoặc ủy người thân thuộc có thể dò thám được tên trùm giặc Nông Văn Vân và bọn đầu mục giặc là Bế Văn Cận, Nguyễn Khắc Thước, Nguyễn Khắc Hòa, Nguyễn Khắc Trương, hoặc chính mình bắt được bọn chúng, hoặc báo quan đi bắt : nếu bắt được 1 tên phạm, sẽ tha tội trước ngay ; được 2 tên phạm trở lên, sẽ lại được hậu thưởng và liệu cho quan chức. Nếu nói bậy, không nên công trạng gì, thì đã có tội rồi, lại thêm tội nữa.

Thưởng cấp, kỷ lục và ngân tiền cho đường quan và thuộc viên ở Nội các và Binh bộ có thứ bậc.

Vua dụ bộ Lại : « Ngày nọ, thổ phỉ ở Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng lên lút nổi lên, ta đã

https://tieulun.hopto.org

phái quan quân đi đánh dẹp. Công việc bận rộn; thế mà bộ Binh và Nội các thừa hành chăm chỉ nhanh chóng các việc đều được ổn thỏa xong xuôi. Nay cờ đỏ lần lượt báo tin thắng trận. Công lớn đã sắp hoàn thành. Vậy, bọn đường quan bộ Binh là Trương Đăng Quế, Nguyễn Trung Mậu, và đường quan ở Nội các là Hà Quyền, Thân Văn Quyền, cho đến các thuộc viên theo làm việc, đều chuẩn cho Bộ phân biệt nghị thưởng ».

Cho Vũ Văn Tinh nguyên trấn thủ Cao-bằng, quyền sung chức lãnh binh Cao-bằng, hiệp cùng các bố, án, lãnh binh, bàn tính làm việc. Gọi Hồ Bôi nguyên phó vệ úy quân Thần sách do đường trạm, về Kinh để tuyển dùng. Bọn Tinh, trước đã phải đi tòng chinh ở quân thứ Bắc-kỳ, đến nay nhiệm vụ bắt giặc đã xong, cho nên có mệnh lệnh này.

Tổng thống đạo Lạng—Bình, Tạ Quang Cự tâu: « Thám thính được tin sau khi bọn giặc tan vỡ, tên nghịch phạm Bế Văn Huyền trốn ở xứ Thượng-pha, Hạ-pha hạt Cao-bằng; Bế Văn Cận trốn ở các miền rừng Linh-quang, Linh-mai hạt Thái-nguyên. Thần đã phái biền binh chia đường đi lùng bắt lũ ấy. Tham tán Vũ Văn Từ đã đem binh và voi lên đường tiến đi Ngọc-mạo để hội tiễu.

« Thần lại dò hỏi biết tin nguyên tuần phủ Lạng—Bình Hoàng Văn Quyền bị giặc bắt, bị chúng bức bách đem về Cao-bằng, giặc đã giết hại Quyền vào ngày tháng 11 rồi ». (Thượng-pha, Hạ-pha, Linh-quang, Linh-mai đều là tên xã).

Sớ tâu lên, vua dụ: « Cho sớm xong việc, rồi lập tức theo Dụ trước, đem quân về ».

Vua lại bảo Nội các: « Trước đây, vì thấy một dải Thái-nguyên hiện đã dẹp yên thổ phỉ, ta đã xuống dụ cho bọn Phạm Văn Điển tâu khúc khải hoàn, đem quân

https://tieulun.hopto.org

về, lưu Nguyễn Đình Phổ ở đấy, chiêu an, phủ dụ nhân dân. Vả lại, gần đây sắp xếp, tướng đã đâu vào đấy rồi. Vậy, nên truyền dụ Nguyễn Đình Phổ: ngày nào tiếp được tờ dụ, lập tức liệu trích lấy 5, 6 trăm cơ binh lưu lại đóng giữ Thái-nguyên. Còn số biền binh đã đem đi trước thì cho tấu khúc thắng trận, kéo về Bắc-ninh. Những biền binh các tỉnh theo đi đánh trận đều trả về hàng ngũ cũ. Vua lại truyền Chỉ cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ: « Nếu đại binh đã đi đường cũ, về đến Tuyên-quang, hoặc do đường Cao-bằng về tới Lạng-sơn thì lập tức trích trước lấy Trần Văn Lộc quyền sung lãnh binh đang đi trận ấy, và chuyển tờ tư cho Hoàng Văn Trạm quyền sung lãnh binh Sơn-tây, đều do đường trạm, về Kinh đợi Chỉ lựa dùng. Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ đều về tỉnh cung chức. Còn Tuyền phong Hữu vệ đi tòng chinh, thì rút về cho đóng ở Sơn-tây để thay đồn thú. Ngoài ra, được tùy tiện trả các quân về hàng ngũ cũ. Lại, 2 vệ Tiền bảo Nhị và Định võ hiện đang đồn thú Sơn-tây, đợi hai vệ Vũ lâm Tiền nhị và Tuyền phong Hữu đến thay, thì lập tức rút về Kinh và về hàng ngũ Nghệ-an. Đến như vệ Tiền phong Hậu trước đồn thú ở Hà-nội cũng rút về hàng ngũ ở Kinh, còn hai vệ Vũ lâm Trung nhất và Trung nhị thì vẫn cứ lưu thú ở tỉnh ấy ».

Cho Lê Văn Quí, phó vệ úy vệ Tiền nhất quân Vũ lâm, tạm quyền sung chức thống chế, và phái ra trận: Tôn thất Tường, phó vệ úy vệ Vũ lâm Tả nhất; Tăng Viết Thanh, phó vệ úy vệ Tiền phong Tiền; Phan Văn Điện, phó vệ úy vệ Long võ Hữu.

Lại cho các cai đội: Nguyễn Văn Dương, quyền sung phó vệ úy vệ Tiền nhất; Nguyễn Văn Triệu quyền sung phó vệ úy vệ Tả nhất; Hoàng Phúc Lợi quyền sung phó vệ úy vệ Tiền phong Tiền; Hồ Văn Biện quyền sung

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy vệ Long võ Hữu: đều đem vệ binh, cùng với Đỗ Chiêm Phác, phó vệ úy Thủy quân, theo Lê Văn Quí chia ngồi hơn 30 chiếc thuyền các hiệu phối hợp với binh Hộ vệ Cảnh tất, đi đến quân thứ Gia-định để theo các tướng quân làm tham tán việc quân. Lại phát các hạng súng, đạn và quân nhu tải theo đoàn thuyền, chuyển giao cho đủ dùng:

(Xung tiêu pháo 10 cỗ, thuốc đạn kèm theo súng ấy đều 50 phát. Phách sơn pháo 10 cỗ, luân xa pháo 5 cỗ, quá sơn pháo 100 cỗ, đạn kèm theo các súng ấy đều 100 viên. Thuốc súng 60.000 cân 8 phân 8 ly. Đạn gang 30.000 viên. Đạn hỏ điệp bằng đồng 745 bộ. Súng điểu sang và súng trường đều 1.000 khẩu. Ống phun lửa 1.400 chiếc. Nguyên trước đem đi các hạng đại bác, trước đã đem đến, đường kính rộng 3 tấc 2 phân đến 2 tấc 1 phân, thì nay phát thêm số đạn dùng theo súng ấy, mỗi cỗ súng 50 viên; hạng súng đường kính rộng 1 tấc 9 phân đến 8 phân, thì phát thêm số đạn dùng theo súng ấy, mỗi cỗ súng 30 viên. Tiền kho ở Kinh 60.000 quan. Các thứ ấy đều giao quân thứ. Các vải màu và sại (1) ta màu đỏ 8.000 tấm, giao tỉnh Gia-định may quần áo để chiếu theo tiêu chuẩn và phân phát. Kinh binh đi tòng chinh ấy, mỗi người đều 1 chiếc áo kép lót vải dày mỏ bụng, và 1 cái quần sại ta. Binh dõng các tỉnh, mỗi người một chiếc áo đơn bằng vải, và 1 quần vải nâu. Hương dõng các tỉnh Nam-kỳ hễ là người sở tại, thì không được dự. Thứ tây sâm hồng nhục hạng nhì 3 cân, các vị thuốc theo bài binh vị nguyên-thọ hơn 10 đơn, và các thứ thuốc viên. Phái 2 y sinh và 1 ngoại khoa ở Thái y viện đến để điều trị. Lại phát tôm khô,

(1) Sại: Một thứ lụa nổi cát và có vân hình ô vuông.

https://tieulun.hopto.org

cá mắm khô, giao tướng quân, tham tán chia phát cho binh dõng).

Cho Đoàn Dũ, phó vệ úy vệ Cẩm y, làm vệ úy, hiệp cùng Lê Văn Quí đem binh thuyền đi theo bắt giặc. Trương Phúc Đĩnh, Hữu thị lang bộ Lễ sung làm việc Nội các; Trần Chấn, Tả thị lang bộ Binh, quản lý Nội vụ phủ; cùng chuyển cho cùng cai quản binh thuyền đi đến quân thứ, vẫn giữ chức tán tương cơ vụ như cũ.

Phúc Đĩnh xin mang theo thuộc viên là kiểm thảo Hoàng Công Huyến, Trần Chấn xin mang theo thuộc viên là viên ngoại lang Nguyễn Văn Bản. Vua đều chuẩn y cả.

Lại cho Nguyễn Văn Cẩn, phó vệ úy ngạch ngoại thủy quân làm phó vệ úy vệ Trung thủy, và cho Đoàn Khắc, viên quan bị cách, đã đi trở sức làm việc để chuộc tội, được khai phục làm cai đội thủy quân, cùng nhau chia ngồi thuyền binh, đi lệ thuộc vào quân thứ An-giang để theo làm việc quân.

Người con Nguyễn Đức Xuyên, quận công chưởng tượng quân là Nguyễn Đức Hựu, tình nguyện đi làm việc để góp phần khó nhọc. Quan phủ Thừa-thiên để đạt thay cho.

Vua khen, ra lệnh cho phối hợp với binh thuyền theo đi Gia-định, do tướng quân và tham tán cấp bằng, cho tạm quyền đem 1 đội quân đi trận. Lại có tú tài Nguyễn Hữu Nghiêm, tự xin thử làm thứ súng để dùng vào việc binh. Vua cũng cấp cho 10 lạng bạc làm lộ phí, sai cùng với 3 người đồ đệ, theo đi quân thứ An-giang chế tạo đại hỏa pháo, hỏa khí và hỏa yên, nếu có thực hiệu rõ rệt, thì chuẩn cho tướng quân và tham tán tâu lên, sẽ lại khen thưởng thêm.

https://tieulun.hopto.org

Cho Thân Văn Quyền, thị lang bộ Lễ, sung làm công việc Nội các ; Nguyễn Văn Đức, lang trung Nội vụ, tạm quyền giữ ấn quan phòng của Nội vụ phủ.

Tỉnh Quảng-ngãi, trước đây, vì vụ lúa chiêm bị tổn hại, giá gạo lên cao. Có 3 người phú hộ tình nguyện bỏ của ra giúp người nghèo khó (thóc 550 hộc, tiền 400 quan). Quan tỉnh tâu lên. Vua cho bộ Hộ bàn thưởng; cấp mũ áo cửu phẩm, và miễn cho thuế thân, sai dịch.

Bộ Binh tâu : « Mộ binh ở các vệ trong Kinh được dự vào ngạch quân cấm lữ, nhờ ơn triều đình nuôi nấng, chẳng khác gì hạng giản binh, vậy mà lại có những đồ lười biếng thường trốn tránh. Sau khi trốn về, chúng đã lấy làm vừa may thoát được chân lính ; dân xã cũng lợi vì có chúng cùng chịu tạp dịch, nên không chịu đưa chúng giao trả về hàng ngũ. Chúng thường lấy thế làm thắc sách, nên số lính trốn, thiếu, ngày một nhiều. Tệ này phải nên sửa đổi. Vậy xin phàm những mộ binh các vệ ở Kinh, gián hoặc có kẻ nào trốn tránh, thì cứ theo nguyên quán, trách cứ phải tầm nã ; không bắt được, thì cứ trách hỏi cha mẹ vợ con họ. Nếu ai dám ẩn giấu, sẽ xử tội. Nhưng nay, đương có việc sai phái, xin nên cho truyền bảo trước : các binh trốn từ tháng 11 năm nay, bất cứ là sơ phạm, tái phạm hay tam phạm, hạn từ năm nay đến tháng 2 sang năm là cùng, nếu biết đem thân ra thú, đều cho tha tội, lại sung vào hàng ngũ ; nếu không thú, thì lập tức theo như trên đây mà xử lý. Ví bằng còn cố ý trốn tránh, và khi sai phái bỏ trốn lẫn tất được, thì trị tội ngay để răn bảo kẻ khác. Còn như giản binh ở các hạt cũng nhiều người cáo bệnh trốn việc, vậy xin do quan địa phương xét nghiệm : kẻ nào bệnh nặng thì bắt chọn người điền vào : kẻ bệnh nhẹ, giao trả hàng ngũ, cho đủ ngạch binh ». Vua chuẩn y lời tâu.

https://tieulun.hopto.org

Binh nước Xiêm tiến đóng đồn Nùng-khai (thuộc nước Vạn-tượng, giáp đầu địa phận Trấn-ninh).

Bố chính Nghệ-an là bọn Nguyễn Đình Tân, Vũ Đình căn cứ vào lời thám báo của phủ Trấn-ninh làm sớ tâu lên, nói: « Nơi ấy từ xưa không có quân Xiêm ở đấy; hoặc giả trong nước nó có việc phải đi gọi binh (người thổ, có kẻ nói: Tây-dương đánh nước Xiêm, lấy xứ Xán-khả-xu-linh) hay là nó chiêu dỗ dân thổ man, mưu đồ gây sự. Thực khó ở xa mà lường đoán được tình hình. Bọn thần đã ủy vài người thuộc hạ ở bản tỉnh thông thạo tình hình biên giới, hiệp cùng với người do phủ phái đi, ăn mặc giả dạng người Man, đến tận nơi dò thám đích xác, để tiện dựa vào đấy mà điều khiển ».

Vua cho là phải, lại sai Nội các truyền dụ rằng: « Trấn-ninh có ba ngả đường thông với nước Vạn-tượng, phải nên chọn chỗ xung yếu, đặt đồn giữ hiểm, để sự dự bị phòng thủ được vững mạnh. Bọn ngươi phải chuyển sức cho bọn phòng ngự sứ Kiệu Huống và đồng tri Khấm Khuyết lập tức tìm xem ở đầu địa giới các ngả đường ấy, nơi nào núi và khe có hình thế hiểm yếu, thì dựng rào bằng gỗ, đào hào sâu, đắp lũy cao, mé ngoài cắm chông chà, rồi chia giao vài trăm dân thổ đóng giữ. Nếu ngoài biên không xảy ra sự gì, thì bức thành kiên cố ấy cũng đủ làm cho biên giới mạnh lên. Nếu có biến động, thì binh ta có chỗ hiểm để dựa, dễ bề phòng ngự, tự có cái thế một người giữ hiểm, chống nổi nghìn người. Thực là công việc khẩn yếu, các ngươi phải khéo lo toan ».

Thủy binh giặc Xiêm đến hải phận Lam-dữ.

Tuần phủ Hà-tiên là Trịnh Đường được tin thám báo, lập tức chia phái lính tỉnh chẹn giữ các đường xung yếu thủy và lục, lại phi tư cho quân thứ Gia-định phái thêm binh thuyền phòng giữ, rồi phi tấu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ bộ Binh : « Ý hướng người Xiêm, tuy chưa thể biết, nhưng cũng không thể hoãn việc dự phòng được. Trước đây, ta đã xuống dụ các tướng quân, tham tán và tỉnh An-giang liệu lượng điều bát binh thuyền, súng ống khí giới phải đi đóng giữ Hà-tiên rồi. Vả lại, việc này, ở quân thứ đã được tin báo trước, đáng lý ra các viên tướng quân và tham tán phải cần kíp đem binh đi đến trấn áp mới phải ; thế mà lại trần trừ nghe ngóng ; nếu xảy ra sự biến thì há chẳng để lỡ việc ư? Vậy truyền Chỉ nghiêm quở các tướng quân và tham tán. Nay phải liệu rõ sự cơ, điều thêm binh dõng, thuyền bè khiến càng binh lính phải trước, cốt đủ trên dưới 1.000 người, kíp đến Hà-tiên, phòng giữ nghiêm cẩn.

« Nếu quả thật có quân Xiêm đến đất ta, thì phải trước phái người đưa thư đến vặn hỏi người Xiêm đem quân đến đây là vì ý gì. Xem chúng đáp lại thế nào? Nếu chúng trả lời bằng giọng hòa hảo, thì tùy nghi biện bác, khiến chúng đuối lý, phải tự rút lui, ấy là kế hay nhất. Nếu chúng tham việc gieo tai rắc họa, gây hấn ra trước, thì hãy nên tùy cơ mà đánh. Nhân đó vua sắc sai bộ Binh thảo sẵn bức thư để đưa cho quân Xiêm. Lại dụ Trịnh Đường gọi 1.000 hoặc 5, 6 trăm hương dõng hợp sức cùng phòng giữ ».

Cho Lê Văn Phú, phó vệ úy vệ Tiền phong Tiền, làm phó vệ úy vệ Cẩm y, chuyên coi các đội túc trực, và ty Trấn phủ, vẫn kiêm lãnh chức Thị vệ ; Trần Bá Vinh, phó vệ úy vệ Ban trực Hậu, đổi bổ làm phó vệ úy vệ Long võ Hậu ; Hồ Văn Thập, thự phó vệ úy vệ Long võ Hậu, đổi sang thự phó vệ úy vệ Ban trực Hậu lập tức đi đến Trấn hải đài, quản lãnh biền binh thay việc phòng thủ. Còn Trần Văn Hùng, phó vệ úy vệ Ban trực Tiền thì cho rút về để sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Cho Hồ Văn Khuê, thống chế Thần sách tả doanh sung làm tham tán đại thần, do đường trạm đi trước đến Nam-kỳ, thương lượng với các tướng quân và tham tán: hoặc lưu ở Gia-định, hoặc đi An-giang, chia coi binh dõng, hợp sức cùng làm việc quân. Lại phái Nguyễn Văn Thận, vệ úy vệ Tả nhị quân Vũ lâm: Trần Bá Vinh, phó vệ úy vệ Long võ Hậu; Đỗ Văn Sửu, phó vệ úy vệ Tiền phong Trung; Trần Văn Hùng phó vệ úy vệ Ban trực Tiền; lại cho cai đội: Nguyễn Văn Dụ quyền sung phó vệ úy vệ Tả nhị; Vũ Văn Trí quyền sung phó vệ úy vệ Long võ Hậu; Nguyễn Văn Nghị quyền sung phó vệ úy vệ Tiền phong Trung; Tôn thất Tế quyền sung phó vệ úy vệ Ban trực Tiền; Ngô Tất Khoa quyền sung phó vệ úy vệ Thần cơ Trung. Các viên ấy đều coi quản vệ binh, chia ra lên đường bộ, tiến đi Gia-định, theo các tướng quân và tham tán sai phái. Còn biền binh vệ Thần cơ Trung, khi đến quán thứ, cho thuộc dưới quyền coi quản của Vũ Viết Tuấn, thự phó vệ úy của bản vệ.

Hồ Văn Khuê tâu nói: « Cai đội vệ Thần cơ Nguyễn Văn Khách, đội trưởng Tống Văn Hòa đều hơi am hiểu phép bắn đại bác, xin đem theo đi để sai khiến ». Vua chuẩn y.

Lại thấy thuyền ở tỉnh Bình-thuận cùng các hạng thuyền ở Kinh phái đi số thừa còn nhiều, vua dụ quan tỉnh sửa sang chuẩn bị buồm và cột buồm; thả trước xuống bến nước đợi biền binh do Kinh phái qua tỉnh, sẽ lập tức truyền Chỉ sức sai phối hợp vào thuyền, cùng đi đến quán thứ; còn thì cứ do đường bộ tiến theo, để cho sức quân đỡ phải nhọc mệt.

Sai Tôn thất Bằng thống chế Thần sách Hữu doanh quyền lãnh ấn triện Tả doanh.

Thấy đại đội quan quân, thuyền bè, thủy, lục đều tiến, vua sai hữu tư bày đàn ở ngoài Nam giao kinh thành,

https://tieulun.hopto.org

sắm đủ lễ phẩm tam sinh (1), phái đường quan bộ Binh đến tế thần cờ, thần súng. Lại phái Công bộ và kinh doãn chia nhau đến hai miếu Long-vương, Phong-bá ở biển nam, đều làm trâu để tế. Bấy giờ mưa rồi lại hửng tạnh, nhà vua bảo thị thần: « Từ xưa, dùng binh cũng bói xem các thiên thời, địa lợi và nhân hòa mà thôi. Nay thủy, lục đều xuất phát, mà trời hửng tạnh, thế chẳng phải là được thiên thời ư? Gia-định, đất nhiều cỏ rậm, sông nhiều chi phái; quân Xiêm ở xa đến, chắc không thông thạo bằng quân ta, thế chẳng phải là được địa lợi ư? Quân Xiêm tàn ngược, mọi người đều ghét cay ghét đắng, hương dõng các tỉnh đều vui lòng được triều đình dùng, thế chẳng phải là được nhân hòa ư? Xem thế, thì giặc Xiêm, không đáng lo ». Sau đó gió lặng, sóng yên, quân trẩy thuận tiện. Vua lại sai bộ Lễ đến 2 miếu Long-vương và Phong-bá ở biển nam làm lễ tạ.

Dương Văn Phong, Tả thị lang bộ Hộ, từ Nam-kỳ về, tâu nói: « Đàn ông, đàn bà của bọn giặc ở trong thành, ra hàng ngày càng nhiều, mà các tướng quân và tham tán đều tống cả một loạt đến ty án sát Gia-định để giam cầm! ».

Vua nói: « Bọn chúng đều là những kẻ bị cưỡng ép theo giặc nay đã cải tà, qui chính, nên rộng tha ngay, đều cho đổi mới. Trước ta đã sắc sai Bộ thông tư bảo làm rồi. Nay còn như thế, há chẳng làm tuyệt đường đối với những kẻ muốn đầu hàng ư? Vậy truyền dụ cho các tướng quân và tham tán: khi tờ dụ đến nơi lập tức phải đem những người đã đầu hàng từ trước đến sau, phụ nữ, trẻ con, già yếu thì tha cho về nhà, người mạnh khỏe thì cho sáp nhập đội ngũ ngay, chiếu theo lệ binh lính bằng tháng cấp tiền và gạo, khiến cho gắng sức làm việc để chuộc tội, và cấp

(1) Tam sinh: Trâu bò, dê, lợn.

TIMSACHCUA.VN

https://tieulun.hopto.org

cho quần áo tốt đẹp, để cùng với phụ nữ từ trong thành mới ra hàng, hàng ngày ra lệnh cho đến đầu nơi phụ quách kêu gọi người trong thành nếu sớm biết quay đầu ra thú, tất sẽ được đãi khỏi tội chết, lại được đoàn tụ với vợ con, khiến chúng rủ nhau đầu hàng, để phá mưu gian và cô lập bọn giặc ».

Nguyễn Khoa Minh, hiệp biện đại học sĩ nhân tâu: « Bọn quân và dân các tỉnh Nam-kỳ, trước đây bị giặc ép theo, nay ra thú, được tản về, lại bị quan địa phương nhất khái bắt bớ tra xét, sợ sinh ra nhiều sự phiền luỵ ! ».

Vua bảo Nội các : « Người Gia-định vốn có tiếng là trung nghĩa. Ngày nọ, nghịch Khôi gây biến, duy có bọn Hồi-lương (1) và người đạo Gia-tô ngả theo thôi. Còn dân hạt ấy hoặc giả có kẻ bị giặc ép theo, chứ không phải cam tâm theo giặc. Thế mà sơ tại nhất khái chỉ là đảng giặc, bắt bớ tra xét, dây dưa liên luỵ, vậy muốn tông người không dao động được ư? Và lại, kẻ bị hiếp tòng, không bị trị tội, chính sách vương giả vẫn cho điều đó là cần nhất. Ta từng dã xuống Dụ rõ ràng, thế mà các hạt còn thi hành như thế, thật lỗi vì câu nệ quá lắm ! Từ trước đến nay, chưa ai để đạt cho trẫm biết, nay Nguyễn Khoa Minh biết nhân việc, tâu rõ, thực đáng khen thưởng. Vậy thưởng cho 1 đồng kim tiền Phi long hạng lớn và 10 tấm lụa màu, để khuyến khích những bầy tôi biết làm hết nhiệm vụ can ngăn ».

Vua bèn ra lệnh truyền dụ cho đốc, phủ, bố, án 6 tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, Hà-tiên. Phàm những lại viên, nho sĩ, tổng lý, quân dân trước đã bị giặc ép theo, nhân danh mục của giặc ai đã

---

(1) Hồi lương : Những người phạm tội, bị tù, sau được tha, đều làm đội quân, gọi là đội hồi-lương, đóng ở Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

ra thú, đều được tha tội, và vẫn cho theo làm chức việc như cũ, hoặc tha về yên nghiệp. Ai đã được về thôn quê rồi, mà vì có người cáo tố, lại bị bắt, cũng lập tức tha ra, cho làm lính, phát đi quản thứ An-giang để sai phái, gắng sức làm việc chuộc tội. Sau này có loại giống như thế, thì cứ chiếu theo Du này mà làm, bất tất phải trách cứ nã bắt.

Thưởng quần lụa và trừu cho từ tướng quân trở xuống đến chánh phó quản cơ ở quân thứ Gia-định, có thứ bậc khác nhau. Suất đội, hiệu úy, lần trước chưa được thưởng áo rét, và bọn suất cơ, suất đội hương dõng mới đặt, đều cấp cho 1 áo, 1 quần, lại thưởng khắp cho tướng quân đến binh dõng tiền lương 1 tháng.

Hơn 100 chiếc binh thuyền giặc Xiêm xâm phạm tỉnh Hà-tiên: hoặc từ cửa biển Kim-dữ tiến đến; hoặc do sông nhánh Thị-lý đổ bộ.

Quan quân ở tỉnh chỉ có 200 người, mà viện binh thì chưa đến. Tuần phủ Trịnh Đường thấy tình thế nguy cấp, tâu lên vua biết.

Vua sai truyền dụ các tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: « Cứ lời tâu báo của tỉnh Hà-tiên, thì quân Xiêm rõ là có ác ý, muốn mưu đồ đen tối đánh úp ta. Các tỉnh An-giang, Hà-tiên đò thám được tình hình quân Xiêm, mấy phen đã báo tin có động. Đáng lẽ các tướng quân, tham tán ở quân thứ phải nên sớm liệu dự phòng trước khi việc xảy, vậy mà lại như không nghe biết gì, ngồi nhìn đến thế, chung qui vẫn không động tĩnh gì. Thế thì lòng nghĩ ra sao. Thực đáng lạ quá! Vậy truyền chỉ nghiêm quở bọn Trần Văn Năng, Tống Phước Lương, Lê Đăng Doanh, Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, Trần Văn Trí, Hà Duy Phiên: Nay từng đã xuống Du cho Trần Văn Năng và Tống Phước Lương, nên một người cùng

https://tieulun.hopto.org

bọn Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, chinh minh thống suất đại đội binh thuyền tiến đến An-giang chận đánh. Phải nên tức tốc tiến quân một mặt chia đi trấn áp Nam-vang; một mặt vát thêm binh thuyền kịp đến Hà-tiên, cốt mong làm cho đúng khớp. Ở Kinh cũng đã điều bát binh thuyền, nhân dịp thuận gió xuôi dòng, hơn tuần cũng có thể đến nơi quân thứ. Cốt nên nghĩ tính mưu hay, xem sự cơ mà làm, chớ để lỡ việc ».

Sai Trần Văn Loan, thự vệ úy vệ Ban trực Hữu, đóng giữ 2 pháo đài An hải, Điện hải ở Quảng-nam, đem vệ binh và biền binh thủy sư Thần cơ do Kinh phải đi chia nhau ngồi 4 chiếc thuyền hiện lưu ở Đà-nẵng, lãnh tải các hạng súng đạn, quân nhu. (Kinh đem đi: súng thạch cơ điểu sang và súng bắc cơ điểu sang 3.000 khẩu, đạn chỉ dùng vào súng ấy đều 200 viên; súng thần công 17 khẩu, thuốc đạn dùng theo súng ấy đều 100 viên; thứ đá phát hỏa 100.000 phiến; chì 1.000 cân; súng trường 600 khẩu; ống phun lửa 2.000 chiếc; đạn liên châu 300 bao; đạn hồ điệp 300 bộ. Ở tỉnh đem đi: tiền kho 70.000 quan; ống phun 1.500 chiếc; thuốc súng 20.000 cân; diêm tiêu 1.000 cân, lưu hoàng 200 cân), giao các tướng quân tham tán ở Gia-định; rồi lưu lại ở quân thứ, theo đi trận. Cho cai đội Lê Văn Bản quyền sung phó vệ úy vệ Ban trực Hữu, cùng đi với Loan.

Lại sai các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa đều chế thêm 1.000 ống phun, tùy tiện đem đi quân thứ Gia-định. Quảng-nam chế thêm 2.000 ống phun, lưu lại ở tỉnh để dùng.

Bổ Cao Văn Điện, vệ úy vệ Trung bảo Nhị, làm phó vệ úy vệ Thần cơ Tả, đem 200 vệ binh đi đến đóng giữ 2 pháo đài An hải, Điện hải.

Cho Đoàn Kim làm vệ úy vệ Nội thủy, thự chưởng cơ quyền lãnh ấn triện Thủy quân. Lại thấy công việc vệ

https://tieulun.hopto.org

Thủy quân bề bộn, vua sai đường quan bộ Công tạm kiêm coi quản. Hễ có việc gì nên làm thì cho Đoàn Kim hội đồng liệu lý.

Vũ Xuân Cẩn, tổng đốc Bình—Phú, tâu: « Thần đã gọi 1.000 dân tráng trong tỉnh đặt làm 2 vệ Hùng võ và Dũng võ, cấp cho khí giới, tiền, lương (mỗi người mỗi tháng 1 quan tiền, 1 phương gạo), cho diễn tập. Bọn chúng, ai cũng ganh nhau hăng hái, nhẩy nhót, muốn đánh giặc để lập công.

Vua truyền chỉ khen ngợi, nhân bảo thị thần rằng: « Hiện nay Nam-kỳ đang có việc, mà nhân tâm hạt ấy như thế thì xưa nay vẫn có tiếng là « can đảm và háo nghĩa », thực không phải là lời ngoa. Huống chi, dân ở ven núi, có người giỏi cưỡi ngựa bắn cung, có người quen việc đi săn; họ lại biết võ nghệ, không khác gì tinh binh. Ta dùng bọn quân ấy đánh giặc, thì giặc nào chẳng gẫy ? ».

Vua bèn sai Vũ Xuân Cẩn cứ 2 vệ mới đặt ấy, cứ 50 người làm 1 đội, mỗi đội chọn lấy 1 người cho đứng đầu, cấp văn bằng làm ngoại ủy suất đội (mỗi người cấp thêm lương tháng 5 tiền). Lại hạ lệnh gọi 2 vệ Tiền phong Hữu, Trung bảo Nhị trước đã cho về quê quán đều phải tập hợp đông đủ ở tỉnh. Rồi cho các cai đội vệ Cẩm y là Trần Văn Học và Nguyễn Văn Thượng đều làm phó vệ úy các quân: Trần Văn Học đốc suất vệ Hùng võ, Nguyễn Văn Thượng đốc suất vệ Dũng võ. Lại cho viên quan bị cách là Tôn thất Cung được khai phục làm cai đội Cẩm binh, quyền thự phó vệ úy vệ Hùng võ; Tôn thất Hi làm cai đội các quân, quyền sung phó vệ úy vệ Dũng võ; hiệp cùng Trần Văn Học, Nguyễn Văn Thượng đều cùng cai quản 1 vệ.

Lại cho Ngô Tá Đàm, phó vệ úy vệ Tiền phong Hữu, thăng thự vệ úy; cai đội Nguyễn Đăng Chiêm thăng thự

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy vệ Tiền phong Hữu; Đoàn Văn Bạt, phó vệ úy vệ Trung bảo Nhị, thăng thự vệ úy; cai đội Hồ Thanh Hạnh thăng thự phó vệ úy vệ Trung bảo Nhị; đều cho đi đường trạm đến Bình-định để dùng ngày 13, đem binh dõng các vệ, đều tiến vào Nam-kỳ, theo các tướng quân và tham tán làm nhiệm vụ bắt giặc. Khi đi đến Phú-yên, chuẩn cho tỉnh này liệu vát thuyền của linh thú, và thuyền của dân đi hộ tống. (Tôn thất Cung, Tôn thất Hi đều can vụ án cây nến, bị cách, ở yên đợi xử, đến đây được khai phục và bổ dùng).

Vua dụ bộ Binh: « Nhiều lần phái biền binh đi Nam-kỳ làm việc bắt giặc, đường sá xa xôi, rất thấy khó nhọc, mà Bình-định thì là đất sản ngựa. Vậy ra lệnh cho tổng đốc Vũ Xuân Cẩn chuẩn bị mua trước một cách thỏa thuận các ngựa và đồ ngựa, chăn nuôi sẵn ở tỉnh hạt cho thỏa dạng một khi tiếp được vệ quân nào ở Kinh phải đi qua, thì chiếu cấp cho quản vệ mỗi người 1 con ngựa để cưỡi, chớ nên bắt quân lính phải đài đệ. Và bọn quyền sung quản vệ 2 vệ Hùng võ, Dũng võ mới đặt cũng cho cấp ngựa luôn thể ».

Giặc Xiêm tiến sát tỉnh lỵ Hà-tiên. Tuần phủ Trịnh Đường, án sát Đặng Văn Nguyên, lãnh binh Bùi Công Lại thân đem lính tỉnh đi chống giữ. Giặc dùng người nhà Thanh làm quân tiền khu, thế rất hung hăng. Quân ta không địch nổi, phải chạy lui về An-giang, đợi quân tiếp viện. Cô Ngô Văn Loan, quyền sai phó vệ úy vệ Hòa dũng thuộc tỉnh ấy, đem một toán quân đánh giặc, bắn đắm 3 chiếc thuyền địch và chém giết được nhiều giặc. Giặc bốn mặt xúm lại đông như kiến, Loan cũng chạy. Hà-tiên bèn thất thủ.

Việc lên đến vua, Trịnh Đường, Đặng Văn Nguyên và Bùi Công Lại đều bị cách lưu. Ngô Văn Loan, đương

https://tieulun.hopto.org

trường giết giặc, không lùi sợ chút nào, chuẩn cho vẫn được quyền coi vệ binh, gắng sức làm việc chuộc tội.

Vua dụ Nội các: « Ngày gần đây, đánh dẹp bọn giặc nghịch Khôi, quân nghĩa dũng Nam-kỳ đều có chí thiết tha diệt thù. Nay, đang buổi cần dùng nhân tài, há chẳng nên cất nhắc vượt bậc để khuyến khích ư? Vậy hạ lệnh: ở quân thứ, do tướng quân, tham tán; ở tỉnh, do đốc, phủ, bố, án; đều lấy công tâm tâu xin liệu lượng bổ dụng. Hoặc người đầu mục nguyên quán Nam-kỳ tập hợp nghĩa dõng theo đi tòng chinh, hoặc viên biền ở Kinh, ở tỉnh phái đi, đã có công trạng, đã được đặt làm ngoại ủy suất cơ, suất đội, đều chuẩn cho cứ thực tâu bày, kinh đợi sắc mệnh, để chính danh phận. Lại, còn các đầu mục hương dõng hiện ở quân thứ, không kể về mặt công trạng, chỉ xét xem ai được hương dõng tôn phục, mà sức vóc khỏe mạnh, có thể làm được suất cơ, suất đội, cũng cho tâu xin, liệu ban ơn khắp. Đến như số hương dõng mới gọi thêm, cũng cho xét xem cứ mộ được 500 người thì tâu xin bổ thụ quản cơ; mộ được 50 người thì tâu xin bổ thụ suất đội. Ấy là đặc cách lựa dùng nhân tài. Những người được tâu ấy, chuẩn cho lược kê họ, tên, quê quán, theo thứ tự, tâu dần xét dần, không cần chờ đợi làm thành tập tấu ».

Tỉnh Phú-yên có bệnh dịch, nhân dân bị truyền nhiễm, chết hơn 5.000 người.

Quan tỉnh tâu lên, vua bảo bộ Hộ: « Hạt ấy sau khi thiếu ăn, việc sinh sống vừa mới yên, nay lại gặp tai dịch, thật rất đáng thương! Vậy du sai quan tỉnh lập tức lập đàn kỳ yên, và chuẩn bị nhiều thuốc thang để điều trị. Người nào chết thì cấp cho tiền tuất (đinh nội tịch, mỗi người 3 quan tiền, còn thì đều 2 quan, trẻ con đều 1 quan).

https://tieulun.hopto.org

Vũ Xuân Cẩn, tổng đốc Bình—Phú, tâu : « Sở Trường-tân nguồn Trà-bình, ở thuộc hạt, năm trước, lập đồn Ly-khê, lấy 10 người dân đều thuộc 2 ấp Vạn-đức và Đông-thắng ở sở tại, phòng giữ bọn sơn man. Vả, nơi ấy rất xung yếu, xin tới gần đấy điều 49 người dân ấp Vĩnh-đức chia ban thay đổi canh giữ. Lại, ở chỗ xung yếu xứ Hợp-khẩu, ấp Vạn-đức, đặt thêm 1 đồn ; rút dân 2 ấp trước giữ đồn Ly-khê về để giữ đồn ấy ». Vua chuẩn y lời thỉnh cầu ấy.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 12. Bộ sách *Hội điển toát yếu* làm xong, cộng 14 quyển.

Trước kia vua sai soạn một bộ sách chép về chế độ chức trách của trăm quan, gọi là *Hội điển toát yếu*, kịp đến khi dâng bản mẫu, vua truyền cho các nha thuộc ở các bộ các viện ai nấy đem đối chiếu với chức vụ mình mà hiệu chính cho đúng, rồi lại giao cho đình thần duyệt và nhuận sắc. Đến nay sách xong trình lên vua.

Vua dụ Nội các rằng: « Đường lối trị nước phải có thể chế chủ yếu nêu rõ điển tắc để giữ lấy mà theo mãi mãi. Bộ sách này mới được sửa lại một lần đầu chưa được mười phần hoàn bị nhưng trong đó phân từng ngành chia từng mối, cũng có thể đem thi hành được. Vậy ra lệnh cho bộ Lại sao chép cấp phát cho các nha môn trong kinh ngoài trấn tuân theo. Đến sau ngày khai ấn năm giáp ngọ Minh-mệnh thứ 15 [1834] mới bắt đầu thi hành để các quan chức đều biết rõ nhiệm vụ của mình. Song bộ sách này chỉ mới tóm tắt những điều cốt yếu, đợi sau này sẽ châm chước thêm bớt tùy theo tiện nghi mà sửa lại để làm khuôn mẫu cho sau này.

https://tieulun.hopto.org

(— *Tôn nhân phủ.* — Những việc chia ra thứ tự chiêu, mục (1) ghi chép các người họ xa họ gần, và việc cấp dưỡng cho trẻ mồ côi chăm sóc đến việc hiếu, việc hỉ, đều thuộc về Tôn nhân phủ cả. Viên quản lãnh phủ sự là do tự vua đặc cách chọn ra, không nhất định viên nào. Phủ thừa coi việc sổ sách các hoàng thân nhưng phải theo quyền viên quản lãnh mà điều động tất cả ty thuộc của mình để làm việc trong phủ. Ty thuộc thì có bát, cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại đều lệ thuộc vào Thừa biện ty trong phủ.

— *Các Cần-chính điện đại học sĩ, Văn-minh điện đại học sĩ, Võ-hiển điện đại học sĩ, Đông-các đại học sĩ* và *Hiệp-biện đại học sĩ.* — Đều chiếu theo quan hàm của mình lãnh chức thượng thư các bộ, không được sung vào làm việc ở Nội các.

— *Bộ Lại.* — Phàm những cách thức về cất nhắc bổ dụng các quan văn về ban cho gia cấp kỷ lục, khen thưởng, phép khảo sát tài năng hơn kém, điển lệ về phong tước, tập ấm phong tặng và làm tờ cáo sắc chiếu mệnh, để tỏ lời nói của nhà vua: làm sổ biên tên các quan, để biết rõ số ngạch các quan lại, những việc đó đều thuộc về bộ Lại cả.

— *Bộ Hộ.* — Phàm những việc đinh điền cống, phú, những phép lưu thông tiền tệ, vàng bạc, những của chứa trong kho tàng, những giá vật hóa đắt hay rẻ, những việc thu vào phát ra, chuẩn y hay bác bỏ những sự đó đều thuộc vào bộ Hộ cả. Và những kho tàng trong nội cung hay trong kinh thành đều lệ thuộc vào bộ Hộ.

---

(1) Chiêu, mục: theo chế độ thờ cúng ở tôn miếu của phong kiến, thì miếu của thái tổ ở giữa, bên tả là *chiêu* thờ các đời thứ 2, thứ 4 và thứ 6 (số chẵn); bên hữu là *mục* thờ các đời thứ 3, thứ 5 và thứ 7 (số lẻ).

https://tieulun.hopto.org

— *Bộ Lễ.*— Phàm những nghi lễ về triều hội, khánh hạ những điển lễ, tế tự, tấn tôn, phong tước, những lễ đi kinh lý các địa phương và cử người làm tướng, những việc giao thiệp với lân bang, yên ủi những người ở xa và vỗ về nước nhỏ, những quy tắc về trường học thi cử, những việc thưởng cho người sống lâu, người tiết nghĩa, những việc phong sắc cho bách thần, ban tên thụy cho các quan. Những sự đó đều thuộc vào bộ Lễ cả. Và Thái thường tự, Quang lộc tự, Hồng lô tự và Văn miếu tự thừa cũng đều thuộc vào bộ Lễ.

— *Bộ Binh.*— Phàm những việc thuyên bổ các võ quan, chọn lọc và điểm duyệt các quân sĩ, gọi ra và điều khiển các quân lính đi trận hay đi thú, tuyển mộ dân đinh làm lính, khảo xét người có công, có tội, làm sổ sách trong ngạch quan võ, những việc đó đều thuộc vào bộ Binh cả. Bộ Binh lại còn quản đốc cả Thái bộc tự, Sở Bưu chính và 2 kho súng ống và thuốc súng, cũng đều thuộc vào bộ Binh.

— *Bộ Hình.*— Phàm những chánh lệnh về pháp luật, những thể lệ về tra xét, tâu phán đoán xét lại những án tội nặng, tội còn ngờ, thẩm xét những kẻ bị giam cầm trong nhà tù, nhà ngục, những việc đó đều thuộc vào bộ Hình cả. Bộ Hình hợp với Đô sát viện và Đại lý tự, gọi là Tam pháp ty.

— *Bộ Công.*— Phàm những cuộc sửa sang mọi việc thổ mộc, đắp thành, đào hào, đóng các thuyền bè, thu phát các tài liệu, ra mẫu thức, cho các ngành thợ. Những việc đó đều thuộc vào bộ Công cả. Ty Tiết thận trong Nội vụ phủ, ty Chế tạo của Vũ khố, ty Doanh thiện của Mộc thương, cũng đều thuộc vào bộ Công.

Trong sáu bộ kể trên, bộ nào cũng do chức thượng thư trông coi công việc trong bộ, và tả, hữu tham tri, tả

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

hữu thị lang đều cùng giúp việc thượng thư, lại có lang trung thừa hành mọi việc trong bộ để giúp đường quan viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, cùng hàng bát, cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại đều thuộc vào ty Thanh lại trong bộ, những chức sự ở trong bộ đó đều do đường quan tùy theo công việc nặng nhẹ nhiều ít mà châm chước phân chia cho có chuyên trách. Các nha đều như thế cả.

— *Viện Đô sát.*— Phàm những sự tâu bàn, dân hặc đều do viện này phụ trách. Các ngôn quan (1) trong Khoa đạo đều lệ thuộc vào viện Đô sát. Trong viện Đô sát có 2 tả hữu Đô ngự sử coi việc tu chỉnh thường quy của quan lại để làm cho phong cách của giản đài được nghiêm trang; tả, hữu phó Đô ngự sử làm phó phụ tham gia giúp việc trong viện. Lục sự theo viện trưởng giữ mọi sổ tấu án từ. Dưới quyền lục sự có bát, cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại. Lục khoa cấp sự trung giữ việc soi xét sự gian tham, thối nát, sát hạch sự chậm trễ, sai trái, và thống thuộc vào viện Đô sát.

Lại khoa kiểm tra khảo hạch Lại bộ, Hàn lâm viện và Thừa-thiên phủ. Hộ khoa kiểm tra, khảo hạch Hộ bộ phủ Nội vụ và Tào chính. Lễ khoa kiểm tra khảo hạch Lễ bộ, Thái thường tự, Quang lộc tự, Hồng lô tự, Quốc tử giám và Khâm thiên giám. Binh khoa kiểm tra khảo hạch Binh bộ, Thái bộc tự và kinh thành đề đốc. Hình khoa kiểm tra khảo hạch Hình bộ, và Đại lý tự. Công khoa kiểm tra khảo hạch Công bộ và Vũ khố.

Giám sát ngự sử các đạo giữ việc sát hạch phép làm quan điều trần đạo trị nước, cũng thuộc vào viện Đô sát.

— *Tòa Nội các.*— Nội các là một nơi cơ yếu, phải đặc cách chọn lấy những bề tôi chầu hầu tùy tùng ở bên

(1) Ngôn quan : Viên quan có nhiệm vụ can ngăn và đàn hặc.

https://tieulun.hopto.org

nhà vua khiến cho ra vào gần gui để phòng khi cần hỏi han. Những người sung vào chức đó thì lấy ở hàng quan tam tứ phẩm trong các bộ các viện, còn các thuộc viên thì lấy những người có chức hàm trong viện Hàn lâm sung vào, cấp bậc thì ở dưới lục bộ. Phàm những sắc, chiếu, sớ tấu, sách vở, ghi chép, hoặc xem xét giấy tờ, đều thuộc tòa Nội các cả ; những viên chức đó đều tùy theo công việc nặng nhẹ, nhiều ít, chước lượng mà chia ra từng tào để cho có chuyên trách.

— *Viện Hàn lâm.*— Phàm những việc biên soạn, ngành từ hàn, thảo luận kinh điển, cùng hết thảy mọi sự văn từ, sắc mệnh, đều thuộc vào viện Hàn lâm cả. Chưởng viện Học sĩ coi về việc văn từ chế cáo, ra vào chầu hầu nhà vua để phòng khi vua hỏi. Trực học sĩ làm việc sự vụ trong viện, nhưng quyền cũng như viện chưởng Học sĩ. Thị độc học sĩ, Thị giảng học sĩ, Thị độc, Thừa chỉ và Thị giảng, đều coi về việc biên soạn, trước thuật để giúp vào việc từ hàn. Tu soạn, Biên tu, Kiểm thảo đều coi về việc phiên duyệt thư tịch, và kiểm duyệt từ hàn. Điển bạ coi việc phát, nhận văn thư. Đãi chiếu coi việc hiệu đính và đối chiếu văn sử.

— *Thông chánh sứ ty.* — Thông chánh sứ và Thông chánh phó sứ đều giữ việc đệ đạt tờ tấu sớ của suốt thiên hạ gửi lên nhà vua. Thuộc quyền có viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại để giúp việc trong ty.

— *Nội vụ phủ.* — Phàm các đồ phục sức của vua, các tài hóa và các đồ vật, các lễ cống hiến của bốn phương và những phẩm vật ban thưởng cho trăm quan, đều thuộc vào Nội vụ phủ.

— *Kho Vũ Khố.*— Phàm sự chế tạo binh khí và tích chứa vật liệu, đều thuộc vào kho Vũ khố. Nội vụ phủ và

https://tieulun.hopto.org

Vũ khố đều dùng chức thị lang để giữ chính lệnh. Lang trung và tham biện để giúp việc thị lang. Các thuộc viên đều có viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại, cùng chia nhau trông coi đồ vật và sổ sách.

— *Thiệm-sự phủ.*— Thiệm-sự coi giữ tất cả những việc lớn nhỏ ở Đông-cung. Thiếu-thiệm-sự, giúp việc thiệm-sự, tham dự làm các sự vụ ở cung ấy.

— *Thừa-thiên phủ.*— Phàm các việc tuyên dương đức hóa, nghiêm trị cường hào, khuyến khích nông tang, nghiêm cấm gian phi, kinh cẩn việc tế tự và giảm bớt thuế má, tạp dịch, mọi điều chính trị có quan hệ với kinh kỳ đều thuộc vào Thừa-thiên phủ. Chánh lệnh trong phủ do viên phủ doãn cai quản. Tuyên hóa cho nhân dân hòa hợp để trong kinh thành được yên ổn. Phủ thừa làm sự vụ trong phủ để giúp việc phủ doãn, tả hữu thông phán và Kinh lịch đem các thuộc viên theo quan trưởng để thừa hành công việc. Còn bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại thì phân ra lệ thuộc vào sáu phòng trong sáu bộ : Lại, Hộ, Lễ, Binh, Hình, Công, để sai phái công vụ.

— *Đại-lý tự.* — Phàm những tù tội nặng và án còn nghi ngờ hay khó xử thì cùng Hình bộ hội thẩm ; những đơn kêu khi vua trẩy hay kêu tại Kinh đều thuộc vào Đại-lý tự.

— *Thái-thường tự.* — Phàm những lễ Khánh hạ hay tiết tế tự thì chiếu theo nghi lễ, sắp xếp công việc mà cúng làm.

— *Quang-lộc tự.* — Phàm những lễ triều hội tế tự, những việc yến ẩm tặng tiễn thì chiếu theo lễ độ và đều phải tinh khiết và làm cho đầy đủ.

— *Thái-bộc tự.* — Phàm sự kiểm duyệt các đồ nghi trượng, phép rèn dạy ngựa, đều thuộc Thái-bộc tự.

https://tieulun.hopto.org

— *Hồng-lô tự.*— Phàm các nghi tiết Khánh hạ tế tự các lễ triều hội, tân khách thì sắp xếp theo ban thứ và ngôi vị mà giúp đỡ cho.

Các tự kể trên đều dùng viên tự khanh trông coi sự vụ trong tự của mình, thiếu khanh làm người phó phụ để giúp việc. Còn thuộc viên thì đều có viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại.

— *Quốc tử giám.*— Phàm sự giảng dạy kinh sách, đào tạo nhân tài, sửa sang quy thức để đôn đốc sự giáo hóa, phân biệt lớp bậc để phân phát học bổng, mọi việc có quan hệ đến quốc học đều ủy cho Quốc tử giám. Tế tửu việc học chánh và đào tạo nhân tài để giúp cho nền văn hóa được thịnh đạt. Tư nghiệp tham dự công việc học chánh làm phó phủ để giúp Tế tửu. Học chánh theo viên Giám đường chuyên giữ việc giảng dạy học tập. Tôn-học và Giám-thừa đem các thuộc viên để làm mọi sự vụ Quốc-học. Điển-bạ và Điển-tịch đều coi giữ kinh sách, sổ bạ, còn những vị nhập lưu thư lại thì lệ thuộc vào giám để sai phái làm việc công.

— *Tào chính.* — Phàm những thời hạn hành trình và tải trên đường thủy và những ngạch thuế thuyền bè đều thuộc vào ty Tào chính. Đại thần kiêm lãnh Tào chính thì do đặc cách kén chọn không nhất định là viên quan nào. Tào chính sứ coi việc quản đốc thuyền bè trên sông, như kiểm soát, giục nhổ neo để làm cho việc Tào chính được nghiêm túc. Phó sứ làm phó phụ giúp việc Tào chính. Các thuộc viên có chủ sự và tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại. Nam, Bắc tào quản lãnh giữ việc cai quản và hộ vệ các thuyền bè trên sông. Phó quản lãnh tham dự giúp việc. Còn viên Đốc vận, Lãnh vận và Thiên tổng thì đều theo Quản lãnh để phụng hành việc vận tải của nhà nước. Cửu phẩm thư lại coi giữ sổ sách ghi chép công việc của Tào chính.

https://tieulun.hopto.org

— *Các phủ Hoàng tử, thân công.* — Phàm công việc trong phủ đều do trưởng sử trông coi ; giúp việc có phó trưởng sử. Các thuộc viên có Văn hàn ty, Tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại, chia giữ sổ sách. Còn việc sai phái trong các phủ đệ thì có những binh đinh dưới quyền điều khiển của các cai đội, suất đội, và suất thập.

— *Tế tự ty.* — Phàm những dụng cụ và phẩm vật trong việc tế tự, đều phải kính cẩn, chăm chỉ giữ gìn. Tế sứ coi giữ mọi việc tế tự trong nhà Tôn miếu, đốc suất thuộc ty người nào giữ chức nấy cho được tề chỉnh. Phó sứ làm phó phụ, tham gia giúp việc cúng tế. Các thuộc viên có miếu lang, cai đội, suất thập và miếu thừa, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại chia giữ đồ tế lễ và việc tế tự.

— *Thái-y viện.* — Phàm phân biệt hư, thực, âm dương và phép gốc, ngọn, sau trước, những sự có quan hệ đến thuốc thang đều giao cho viện Thái-y cả. Ngoại khoa y ty cũng lệ thuộc vào viện đó. Viện sứ coi giữ chánh lệnh về y dược, đốc suất thuộc viên để cùng làm việc thuốc. Ngự y và phó ngự y cùng tham dự vào việc thuốc để giúp viện sứ. Các thuộc viên có y chánh, y phó, y sinh và thuộc nhân, chia nhau giữ phần việc mình. Về ngành ngoại khoa cũng có y chánh, y phó và y sinh làm việc chuyên khoa theo chức nghiệp mình.

— *Tượng y ty.*— Y phó đốc suất y sinh và thuộc nhân đem phương pháp chữa thuốc mà chữa cho voi của nhà nước. Kinh tượng pháp lục sinh chuyên nghề làm búa để chữa bệnh cho voi.

— *Khâm-thiên giám.* — Phàm suy tính để chiêm nghiệm sai độ của từng năm, bình trật để phân đều khí hậu, ghi chép lịch số để nêu đúng năm và mùa, miêu tả sắc

ITMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mây và hình vật để xem đoán tượng trời, xem ngày giờ để chọn tốt lành, coi giọt lâu để báo trống canh. Mọi sự có quan hệ về cách suy tính ấy đều giao cho Khâm-thiên giám. Đại thần quản lý Khâm-thiên giám do đặc cách kén chọn cử ra, không nhất định là viên quan nào. Giám chánh coi giữ công việc trong giám, phó giám làm phó phụ hiệp sức làm việc giám. Các thuộc viên có ngũ quan chánh linh đài lang, Khác-cần tỵ cùng bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại được phân phái làm việc suy tính chiêm nghiệm.

— *Nội tạo.*— Phải cung biện các đồ dùng cho nhà vua. Người quản lãnh trong Nội tạo là do mệnh vua kén lựa, không nhất định ở viên quan nào. Chánh phó tri tượng ở các tượng cục đều đốc suất cục mình làm mọi việc công.

— *Hành nhân.*— Phàm giá hàng hóa ngoại thương đều do ty Hành nhân lường xét và cân cho công bằng. Người quản lãnh của ty Hành nhân là do mệnh vua kén chọn, không nhất định ở viên quan nào. Bát cửu phẩm hành nhân đều theo viên quản lãnh sai phái.

— *Văn miếu.*— Tự thừa đốc suất lễ sinh thừa hành mọi việc tế tự. Các tự thừa, lễ sinh và chủ bạ ở các tỉnh theo người quản lãnh coi giữ sổ sách.

— *Các tỉnh.*— Tổng đốc coi việc thống trị quân dân và các hàng văn võ, sát hạch quan lại và sửa sang bờ cõi. Tuần phủ coi việc tuyên bố đức hóa của nhà vua, vỗ yên dân chúng, coi quản chính trị, giáo hóa, dấy lợi, trừ hại cho dân. Bố chính sứ coi việc thuế khóa, tài chính trong toàn hạt, truyền đạt cho hữu tư những ơn đức và cấm lệnh của triều đình. Án sát sứ coi việc hình danh trong toàn hạt, trấn hưng phong hóa, kỷ cương, trừng thanh quan lại, kiêm quản cả việc bưu chính trong

https://tieulun.hopto.org

hạt. Hai ty bố chính và án sát đều có thông phán, kinh lịch bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại, theo quan trên làm việc công.

— *Các phủ.*— Quản trị các huyện thuộc trong phủ hạt, tuyên dương chấn hưng, phong hóa, quân bình phú thuế, sưu dịch, xét xử kiện tụng. Những sự có quan hệ đến việc tuyên dương mệnh vua, làm cho mọi nơi tin phục đều giao cho cả. Phủ nào kiêm lý cả huyện thì phải giữ cả công việc của huyện nữa. Những phủ xung yếu, nhiều việc thì dùng quan võ cấp đáng. Quản phủ chuyên giữ những việc tuần tiễu, trị an. Tri phủ giữ chánh lệnh một phủ, thừa lệnh trên tuyên dương đức hóa để giáo dục trăm họ. Đồng tri phủ làm phó phụ, cùng làm việc phủ.

— *Các huyện.* — Coi việc sưu thuế, xét xử kiện tụng, chấn hưng giáo hóa, khuyến khích phong tục, nuôi người già, tế thần linh, trừ trộm cướp để yên lương dân, mọi việc quan hệ đến trách nhiệm chăn dân đó đều giao cho cả. Tri huyện giữ chính lệnh một huyện, an ủi, chăn nuôi nhân chúng, để triệu dân được hưởng sự vui hòa. Huyện thừa làm phó phụ cùng làm việc huyện. Phủ và huyện đều có tri sự lại mục, thông lại, theo quan bản nha sai phái. Lại có lệ mục đốc suất những kẻ lệ thuộc theo mệnh lệnh, làm việc công. Cai tổng đốc suất các lý trưởng thuộc tổng mình theo các phủ, huyện sai phái làm những việc bắt linh, điêu dịch, thuế khóa, tuần phòng, bắt trộm cướp.

— *Đốc học các tỉnh.* — Coi việc học chánh trong một tỉnh, phải kính cẩn đoan chính, nêu gương mô phạm để dạy học trò. Giáo thụ coi việc học chánh trong một phủ. Huấn đạo coi việc học chánh trong một huyện. Tất cả đều theo thượng ty học chánh để trông coi việc dạy học và khảo hạch học trò.

https://tieulun.hopto.org

— *Chiêm hậu ty.*— Linh đài lang đốc suất vị nhập lưu thư lại trong bản ty, chuyên giữ việc chiêm nghiệm, suy tính khí hậu trong một hạt.

— *Lương-y ty.*— Y sinh đốc suất các thuộc viên chuyên giữ việc thuốc thang trong tỉnh hạt.

— *Bưu truyền ty.*— Tư vụ đem bát cửu phẩm và vị nhập lưu Thư lại theo án sát sứ sai phái làm việc chuyển đệ các thư công đi các trạm.

— *Cẩm y vệ.*— Đông quanh trong trại, thay phiên túc trực đi tuần cảnh, vệ Cẩm y là thân binh túc vệ. Chưởng vệ sự coi Cấm lữ thân binh để đêm hôm canh phòng nơi cung cấm. Dưới quyền lệ thuộc có hiệu úy trong các đội : Túc trực, Trường trực, Thường trực, và hiệu úy trong ba đội thuộc ty Trấn phủ sung vào chân hành tẩu trong vệ.

TIMSACH.COM.VN

— *Loan giá vệ.*— Chuyên giữ việc hộ vệ xa giá nhà vua, dũng vệ úy coi giữ vệ này, có phó vệ úy làm phó phụ. Lệ thuộc vào đó có hộ vệ trong ty Hộ vệ và thị vệ trong các đội thuộc ty Cảnh tất, ty Loan nghi, ty Kỳ cổ, theo hầu để hộ vệ nhà vua trong khi xa giá ra vào. Việc hộ tụng thì dùng thị vệ hạng nhất đứng quản lãnh, còn thị vệ các hạng hai, ba, tư, năm đều lệ thuộc vào đó.

— *Vũ lâm doanh.*— Có tả dực và hữu dực lúc ở trại thì canh giữ tuần phòng, lúc ra trận thì xung phong chống giặc cùng với vệ Cẩm y và vệ Loan giá đều là thân binh. Thống chế chia coi chánh lệnh tả dực và hữu dực. Sự ngăn cấm phải nghiêm túc, sự phòng ngự phải vững vàng để việc bảo vệ được hùng mạnh. Từ vệ úy trở xuống đều thuộc vào đó.

Bốn doanh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai và năm doanh Thần sách, trung, tiền, tả, hữu, hậu đều là Cấm binh. Chính lệnh mỗi doanh đều do Đô thống coi

https://tieulun.hopto.org

giữ. Chỉnh đốn quân ngũ để nghiêm sự túc vệ. Thống chế theo mệnh lệnh của đô thống giúp việc quân chánh. Từ vệ úy trở xuống đều thuộc vào đó.

— *Thượng trà viện.*— Chuyên giữ các thức chè rượu, có viện sứ trông coi và phó sứ làm phó phụ.

— *Kim sang đội, Ngân sang đội.*— Đều chuyên giữ súng điểu sang để hỗ tùng hộ vệ nhà vua.

— *Thượng thiện đội.*— Phàm sự cung phụng đồ ngọc thực quý báu trong nhà vua, đều chuẩn theo cách thức và độ số mà cung biện. Người quản lãnh đội này là do mệnh vua lựa chọn, không có nhất định ở viên quan nào.

— *Các đội Hòa thanh thự.*— Phàm tuyên dương lục luật(1) và tiết tấu bát âm đều thuộc về thự Hòa thanh: Người quản lãnh do mệnh lệnh vua chọn ra, không nhất định ở viên quan nào.

TIMSACH.COM.VN

— *Tải hoa đội.*— Chuyên coi việc trồng trọt.

— *Thượng từ viện.*— Tổng lý công việc các làu ngựa nhà vua. Phàm các việc nên dùng ngựa để cung ứng túc trực hay hỗ tùng xa giá đều thuộc vào viện Thượng từ. Viện phải hiệp đồng với Thái bộc tự thường chăm sóc thêm vào. Có viện sứ coi quản công việc trong viện. Lệ thuộc vào đó có 3 vệ Kiêu kỵ, Phi kỵ và Khinh kỵ.

— *Các vệ Kinh tượng.*— Phải trông nom sửa sang mọi việc về Tượng chánh. Chức quản lãnh vệ này là do mệnh vua lựa chọn, không có nhất định là viên quan nào. Khi năm quân ở yên thì chuyên cần huấn luyện, lúc ra trận thì xung phong chống địch.

— *Đô thống phủ, Chưởng phủ sự.*— Mỗi Đô thống phủ đều coi mọi chánh lệnh trong một quân. Tiết chế phải

---

(1) Lục luật: Hoàng chung, Thái thốc, Cô tiến, Di tân, Di tắc, Vô dịch.

https://tieulun.hopto.org

nghiêm minh để quân chánh được nghiêm túc. Thống chế theo lệnh Đô thống để giúp việc quân chánh các vệ, các cơ đều lệ thuộc cả.

— *Thủy quân.* — Coi mọi việc về chiến thuyền và chiến hạm, dùng Đô thống chưởng phủ sự để quản lãnh. Thống chế làm phó phụ để giúp việc. Từ vệ úy trở xuống đều lệ thuộc cả. Các chức sự trong vệ Nội thủy và ngành thủy.

— *Nội thủy vệ.*— Chức sự của vệ này cũng giống thủy quân. Hằng ngày lại gánh nước trong để cung tiến.

— *Kinh thành đề đốc.*— Coi việc tuần phòng trong Kinh sư, tra xét kẻ gian phi, cấm chấp kẻ trộm cắp, vâng mệnh nhà vua, chọn cử ra, kiêm lý cả việc phủ Thừa-thiên, hội đồng với Kinh doãn bàn tính làm việc.

— *Hộ thành Binh mã ty.*— Thuộc quyền đề đốc quản lãnh. Binh mã sử coi mọi việc trong bản ty có viên phó sử giúp việc. Các thuộc viên có chủ sự, tư vụ, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại.

— *Giám thành vệ.*— Chuyên giữ việc vẽ bản đồ và chỉ bảo kiểu mẫu cách thức kiến trúc.

— *Võng thành vệ.*— Chuyên giữ võng thành và việc săn bắt. Những vệ này đều thuộc về ty Binh mã.

— *Các vệ Hộ lăng.*— Giữ việc thờ cúng hương hỏa, và trồng các cây tùng cây thu. Phải đốc suất thuộc hạ giữ gìn trông nom.

— *Các đội Lục-kiện.*— Đều thuộc lục bộ sai khiến.

— *Các đội Lý thiện ty.*— Phàm lễ phẩm để tế tự, món quý trong yến tiệc, nhất thiết mọi việc nấu nướng đều phải liệu lý cả. Người quản lãnh do mệnh vua lựa chọn không có nhất định là viên quan nào.

— *Thành thủ úy.*— Chuyên giữ then khóa, đóng, mở cửa thành.

https://tieulun.hopto.org

— *Các đội tuần thành.*— Chuyên coi việc tuần tiễu thành quách.

— *Các vệ, các cơ, các đội ở Kinh thành.*— Vệ thì có vệ úy và phó vệ úy, cơ thì có quản cơ và phó quản cơ, đội thì có cai đội, suất đội và suất thập, để cai quản hàng ngũ quân đội. Lại có tri bạ, bát cửu phẩm, vị nhập lưu thư lại để trông nom giữ gìn sổ sách.

— *Các quan, tấn, thủ ngự.*—Coi giữ cấm lệnh để phòng kẻ gian tế, thuộc hạ có bát cửu phẩm thư lại.

— *Các trạm.*— Đội trưởng và thứ đội trưởng cùng đốc suất lính trạm thừa hành những việc bưu chính.

— *Các kho ở tỉnh.*— Đội trưởng, thứ đội trưởng cùng đốc suất binh đội để giữ của công.

— *Các tượng cục.*— Chánh phó tri tượng đem thợ cả đốc suất, trông coi trong cục của mình và thuộc dưới quyền bộ Công.

— *Các thiên hộ, phó thiên hộ, bát cửu phẩm bá hộ.*— Đều theo quyền quan quản hạt sai phái.

— *Các Hộ trưởng các hộ.* — Đều coi giữ sổ sách nhân đinh trong hộ, để đóng thuế khóa cho nhà nước.

—*Khinh xa đô úy, Kiêu kỵ đô úy, Kỵ đô úy, Phi kỵ úy, Ân kỵ úy, Phụng ân úy, Thừa ân úy.*— Đều là tập ấm, không có thực quyền làm việc.

— *Các chức thổ quan.*— Phàm cương giới các phiên dị, quân dân các bộ lạc đều thuộc quyền coi giữ. Kính giữ chức sự tuân theo sự ước thúc của triều đình. Các Tuyên úy sứ, Tuyên úy phó sứ, Tuyên úy đồng tri, Phòng ngự sứ, Phòng ngự đồng tri, Thổ tri phủ, Thổ tri châu, Thổ tri huyện, Thổ huyện thừa, Thổ lại mục, Thổ binh các chi trưởng chi, phó chi, cai đội, suất thập, đều đốc suất các thuộc hạ theo sự điều khiển của thượng ty quản hạt).

https://tieulun.hopto.org

Bãi lò nung gạch ngói.

Vua dụ Nội các rằng: « Tự trước đến nay, hàng năm thường có mở lò nung gạch ngói, chính vì cần dùng cho việc doanh tạo kiến trúc, nên không thể không dùng sức dân để làm. Đó thực là một việc bất đắc dĩ, nay các công trình kiến thiết đều đã yên cả, mà gạch ngói lưu trữ còn nhiều, vậy từ sang năm chuẩn cho lập tức đình chỉ việc lập lò nung gạch ngói ».

Giặc Xiêm xâm lấn thành Nam-vang. Quân và dân nước Chân-lạp sợ hãi bỏi rối tản ra bốn ngả. Binh thuyền do tỉnh An-giang hai lần phái đi vì sóng gió ngăn trở, không thể tiến được. Thừa biện Nam-vang biện vụ là Hồ Công Chỉ cho rằng quân đồn thú của mình ít và yếu, bèn rút lui. Thành Nam-vang do đấy bị thất thủ. An-giang bố chánh Đặng Văn Bằng và án sát Bùi Văn Lý mới bẩm nhau ủy cho lãnh binh Nguyễn Đăng Huyên thân đốc binh thuyền đã phái đi đánh giặc. Bỗng gặp có thư cáo cấp của tỉnh Hà-tiên đến, liền chuyển ngay thuyền binh do đường sông Vĩnh-tế tiến lên để tiếp ứng. Khi vừa đến cửa sông thì đã thấy binh thuyền của bọn tuần phủ Trịnh Đường đóng ở đấy, bèn chia đóng đồn trại để làm thế ỷ giốc, rồi một mặt phi trình về quân thứ Gia-định xin quân cứu viện và báo cho các tỉnh Vĩnh-long Định-tường đem quân đi phòng thủ theo địa phận hạt mình, một mặt phi tấu lên triều đình.

Vua hạ dụ quở các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: « Nước Xiêm âm mưu xâm lấn bờ cõi quân ta được tin báo đã lâu rồi, thế mà các ngươi coi như không nghe thấy, không sớm đem quân đi chống giữ, vậy thử hỏi các ngươi vâng mệnh chuyên việc chinh phạt, há nên ngồi nhìn để lỡ cơ nghi mà không thi thố được một chút mưu kế gì ư? Sự thất thủ ở ngoài biên

https://tieulun.hopto.org

như thế, ấy lỗi tại ai? Vậy các tướng quân Trần Văn Năng, Tống Phước Lương, Nguyễn Văn Trọng, các tham tán: Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, Trần Văn Trí đều giáng 2 cấp, tuần phủ Hà Duy Phiên giáng 1 cấp, nhưng chuẩn cho ghi tội vào sổ sách.

« Nay người Xiêm bỏ bạn chuốc thù, manh tâm gây hấn, rõ ràng lỗi ở chúng thì không thể nói đến cuộc giảng hòa với chúng nữa rồi! Vậy các ngươi, Trần Văn Năng, Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân, phải theo ngay Du trước, đem 4, 5 nghìn hương dõng, chia đi các thuyền, kéo ra An-giang, cốt sao giết lui được quân Xiêm để chuộc lỗi trước. Vả, địa thế An-giang là nơi hiểm yếu, bọn giặc từ xa kéo lại, thế tất không am hiểu được hết. Vậy lũ ngươi phải nên thế nào, hoặc ra quân kỳ để thắng địch, hoặc chia nhau chẹn đường, triệt lối, trở sức, tấn tiến một trận, thừa thắng ruổi dài, đuổi giặc ra khỏi bờ cõi, không những khỏi được tội trước mà lại còn được hậu thưởng nữa ».

Tấu sớ của các tướng quân và tham tán liền đó cũng đệ lên nói: « Trước đây, cứ tin biên báo của An-giang, lập tức đã hội bàn, ủy cho Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đem hơn 400 biền binh ở các vệ, các cơ và 8 chiếc thuyền Hải đạo, Ô, Lê (1) đi đến An-giang, tùy cơ điều khiển. Tiếp lại nghe tin cáo cấp của Hà-tiên, lại phải thêm hơn 500 biền binh và 15 chiếc thuyền kế tiếp tiến đi.

Vua lại dụ họ rằng: « Đã mấy lần được tin báo động của An-giang đưa đến nhưng chưa thấy các tướng quân và tham tán bày ra được một mưu kế gì ở trong quân cả, ta đã hạ Chỉ dụ quở trách nghiêm ngặt và giáng cấp,

(1) Tức là thuyền Hải đạo, thuyền Ô và thuyền Lê.

https://tieulun.hopto.org

ghi lỗi để tỏ ý răn dạy rồi, nay căn cứ vào lời sớ tâu, thì sự hiện đã sai phái đó cũng hơi hợp với cơ nghi nhưng chỉ hiềm số binh thuyền phái đi còn ít mà thôi. Ta nghĩ lại : đương lúc có việc quân lữ, các tướng quân tham tán và tuần phủ đã phải giáng cấp, ghi lỗi, nay đều cho rộng miễn, trở sức dẹp giặc, để trách cứ phải làm thành công. Nếu xếp đặt lỡ làng để xảy lầm lỗ, thì trị tội cũng chưa muộn. Vả, nay quân giặc cố thủ ở trong thành, ngày càng cùng quẫn, hiện nay quan quân và hương dõng của ta đóng ở Trường-lũy kề ngót hàng vạn, nếu liệu lưu 5.000 người ở lại, rồi truyền lệnh điều thêm 2.000 hương dõng ở Gia-định, cho đủ 7.000 người, giao cho bọn Tống Phước Lương, Nguyễn Văn Trọng, Lê Đăng Doanh, Trần Văn Trí và Hà Duy Phiên thống lĩnh chia ra phòng thủ, thì cũng đủ giúp để ngăn ngừa đấy. Còn Trần Văn Năng lập tức tuân theo Dụ trước trích lấy 4.000, 5.000 binh đồng đi gấp đến An-giang, hội đồng với Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân, mưu tính việc quân, khiến có trọng binh đàn áp để cho quân địch phải sợ sệt ».

Vua lại dụ Nội các rằng : « Trước đây trận đánh ở cầu Cao-man mất 1 cỗ đại luân xa pháo, và tiền dạo gặp giặc lại lùi, ta đã hạ Chỉ dụ giáng bọn quản lãnh bộ đạo là Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận mỗi người đều 2 cấp, còn bọn chuyên lãnh đạo quân ấy là Lê Sách, Nguyễn Văn Đoài mỗi người đều giáng 4 cấp. Nhưng từ nay về sau, nếu biết ra sức vây đánh, khiến địch lâm vào tình thế ngày một cùng quẫn, thì công với tội cũng đủ bù lại cho nhau. Vậy, gia ân cho bọn Nguyễn Văn Trọng đều được khai phục, không bị ấn giáng cấp ấy nữa. Đó là sự tùy việc thưởng công, phạt tội, thi hành một cách chí công, ta vốn không có thành kiến gì cả. Nay các ngươi nên bội phần cẩm

https://tieulun.hopto.org

kích phấn khởi, gắng sức giết giặc cho được sớm thành công mới phải ».

Vua sai truyền dụ cho bọn tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát 6 tỉnh Nam-kỳ rằng: « Từ trước đến nay theo lệ định, dân gian không được chế binh khí riêng, nay Nam-kỳ bỗng có giặc Xiêm, các ngươi nên tuyên dụ cho nhân dân thuộc hạt đều được chế tạo các thứ điểu sang, giáo dài, gươm dao, họp đoàn luyện tập, để phòng khi trưng mộ, hoặc lưu lại ở hương thôn để phòng thủ. Nếu quân giặc Xiêm nghe binh oai của ta mà trước tự khuất phục rút lui thì thôi, nếu ngông càn dám xâm lược ta, tức thì nhân dân sở tại đã sẵn có khí giới sắc bén, đều có thể giết giặc lập công, cốt khiến cho loài Man xấu không còn một chiếc xe trở về, để yên bờ cõi. Sau khi việc yên, những đồ binh khí của nhân dân chế tạo ra đó đem nộp Nhà nước, sẽ được trị giá trả tiền, nếu người nào không muốn nộp, thì cho đem phá làm đồ dùng ».

Đổi bổ Hàn lâm viện kiểm thảo Nguyễn Song Thanh làm Cẩm-binh cai đội.

Trước đây, Thanh phụng mệnh đi trinh thám ở Nam-kỳ, nhân đó tập họp được hương dõng, đi tòng chinh. Vua nghe vậy, ban khen, cải bổ chức này, sai vẫn đem số hương dõng đã mộ ấy theo các tướng quân làm tham tán quân vụ. Lại thấy Dực-mỹ cai đội Ngô Văn Thắng trước giờ cũng là kẻ mẫn cán trong khi sai phái, vậy dụ các tướng quân và tham tán cấp bằng cho làm ngoại ủy quản cơ, hiệp cùng đầu mục hương dõng đã từng được đặt làm Ngoại ủy quản cơ cùng cai quản một cơ, và cho theo đi đánh dẹp.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây Nam-kỳ có giặc, số hương dõng, các đạo đi tòng chinh khá nhiều. Ta nghĩ bọn hương dõng đó ở gần quê nhà mà khi tỉnh thành

https://tieulun.hopto.org

mới thu phục được của kho chi ra, hoặc giả có chỗ không khắp, đã chuẩn cấp cho tiền gạo hằng tháng, nay tiền công lần lượt chở đến đã gần 10 vạn, tưởng cũng đủ chi dùng rồi. Lại nghĩ: bọn chúng tòng quân đã lâu, ra sức giết giặc, công thực đáng khen. Vậy chiếu trong ngạch lính hương dõng ra tòng chinh từ trước đến nay, bất luận là người còn đóng ở tấn sở Gia-định, hay đã phân phái đi đánh dẹp hoặc đóng giữ ở các hạt khác đều gia ơn cấp cho kỳ tháng 12 này và kỳ tháng giêng sang năm, mỗi người mỗi tháng được một quan tiền».

Tỉnh Bình-định, gạo kém, Vua sai tổng đốc Vũ Xuân Cẩn phát 20.000 hộc thóc kho cho dân nghèo vay.

Chuẩn định: từ nay, phàm các quan chức trong Kinh hay các tỉnh ngoài, nếu ai kỳ trước đã được thăng bổ, cách 3 năm trở lên, được thăng chức khác, thì chiếu theo lệ, được đưa tên bộ để bổ dẫn yết kiến; nếu ai kỳ trước thăng bổ đã được dẫn yết kiến rồi, cùng với những người đã từng được dẫn yết kiến, lại cho về lỵ sở mà trong một năm hoặc hai năm liền được thăng chức khác thì đều miễn cho dẫn yết kiến. Nay ghi làm lệnh.

Định lệ trừ hao cho việc đúc ngân tiền Phi long.

(Bạc tốt hơn 7 thành thì mỗi một chục lạng đúc thành khí rồi được trừ hao 1 tiền 2 phân linh 7. Bạc 5 thành thì mỗi một chục lạng đúc thành khí rồi được trừ hao 1 tiền 1 phân có lẻ).

Bộ Lại tâu nói: «Những nhân viên phạm lỗi, giáng hoặc có kẻ bị giáng cấp được điệu đi làm việc nơi khác, đối chức hàm tùng bát phẩm, cũng có kẻ nhờ ơn mới được khai phục, đối chức hàm tùng cửu phẩm thư lại. Song tra ở các bộ, các tự, đều không có chức đối khuyết tương đương, để có thể để bổ vào được. Vậy nay xin nên cứ theo hàm thực giáng và hàm được khai phục để

https://tieulun.hopto.org

bổ cho đi làm việc ở các nha. Từ nay nếu có những loại giống như thế, cũng xin chiếu theo đó mà làm ».

Vua chuẩn y.

Giá gạo ở Kinh đô hãy còn đắt. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây giá gạo ở Kinh đô và quanh vùng kinh kỳ lên cao. Ta một niềm nghĩ đến lương ăn của dân, chưa bề sao lãng chút nào. Mà Thừa-thiên là nơi ở dưới bánh xe nên lại càng lưu ý hơn. Nhiều lần ta đã hạ Dụ cho giảm thuế khóa, lại phát thóc kho cho bán hạ giá, đối với các hạt lại càng được rẻ hơn. Nhưng nghĩ: trong chốn hương thôn người nghèo thì nhiều, kẻ giàu thì ít. Nếu người ta không có đủ tiền thì không khỏi có sự vay mượn lẫn nhau. Lại có những kẻ không tiền, nhưng vì bị bọn lý trưởng thúc giục, phải nhờ hắn lãnh thay, thì kẻ nghèo vị tất đã được cùng hưởng ơn trạch, mà bọn nhà giàu lại thêm đầy túi.

« Vậy hạ lệnh cho Kinh doãn phải sức khắp cả cho nhân dân trong hạt: nếu người nào có tiền đong thóc kho thì cứ chiếu giá phát mại; nếu những người không có tiền đong thì chuẩn cho mỗi người được vay một hộc thóc, hạn đến vụ thuế sang năm, hoặc muốn chiếu giá trả tiền, hoặc nộp trả bằng thóc, gạo cũng đều được cả ».

Tỉnh Hưng-yên có sớ tâu báo về sự động tĩnh cuối mùa thu.

Vua dụ Nội các rằng: « Năm nay nạn lụt ở Hưng-yên khá nặng, tình hình dân gian không khỏi quẫn bách. Thế mà trong hạt dân được yên ổn. Giáp hoặc còn có một vài đám lên lút nổi lên cũng chỉ là bọn nhỏ nhặt, lại dẹp được ngay, không đến nỗi xảy ra án lớn. Thực là một sự may cho con đỏ trong một địa phương. Việc phòng ngự yên dân ấy của các viên phủ, huyện thật có phương

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

pháp. Vậy ra lệnh cho bộ Lại điều tra chức danh của họ để phân biệt nghị tự » (1).

Định lại thể lệ về địa phương phát vãng những người bị tội quân lưu làm lính, và tội quân lưu chuẩn cho làm tội đồ.

Vua dụ Nội các rằng : « Đối với những tù phạm quân lưu phát đi các nơi, trước đã chuẩn định đường đất xa gần, để phát vãng rồi. Nay chiếu theo phiến lục của bộ Hình thì những tù quân lưu ở các tỉnh thuộc Bắc-kỳ đã phát vãng đi các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam hiện đã nhiều rồi, thế mà những tù phạm đợi phát vãng và đợi kết án còn đến một, hai trăm người nữa ! Nếu đến kỳ phát vãng, lại chiếu án đưa đến các hạt Nam-kỳ, thì không những khi giải đi đường thủy hay đường bộ, sự đi lại đã rất khó, mà số tù ở nơi bị đày ngày càng gấp bội, sự canh giữ quản thúc hoặc giả lại không được chu tất chăng. Và, bọn tù phạm xưa nay quen tính hung hãn, cho chúng ở tụ một chỗ, lại sợ xảy ra những sự bất tiện. Xưa nay bọn tù làm phản ở trong ngục thường thường phá án, vậy nên quyền nghi xử trí cho dứt mối tệ.

« Nay ra lệnh cho các đình thần phải gia tâm trù tính : từ nay, ở Bắc-kỳ, phàm những tù phạm bị xử án làm tội lưu quân và đày đi sung quân, hoặc chiếu theo nơi gần mà đổi chỗ phát vãng và các tỉnh Nam-kỳ từ nay có phát vãng các tù phạm bị tội quân lưu vào các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, khi đã đến chỗ bị đày hoặc nên chiếu theo địa hạt gần và thuận tiện mà phân phối cho sung làm lực dịch. Có thể chước lượng xử trí cơ nghi, bàn kỹ để tâu trình đầy đủ ».

(1) Nghị tự: Sự giao cho Bộ nhận xét và bàn định, nêu lên những cấp bậc để ban thưởng cho quan viên có công.

https://tieulun.hopto.org

Đến khi đình thần hội bàn tâu xin : « Từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, phàm có những tù phạm bị tội quân lưu hiện giam còn đợi phát vãng, và từ nay về sau lại có những án xử tội quân lưu, thì cứ chiếu xem đường đất gần xa ở các hạt Bắc-kỳ mà phát phối đi có khác nhau. (Tù phạm Hà-tĩnh và Nghệ-an đổi phát vãng đi các địa phương Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên. Tù phạm Thanh-ba và Ninh-bình, đổi phát vãng đi các địa phương Bắc-ninh, Thái-nguyên. Tù phạm Hà-nội và Hưng-yên đổi phát vãng đi địa phương Lạng-sơn. Tù phạm Nam-định đổi phát vãng lên địa phận Cao-bằng. Tù phạm ở Thái-nguyên và Bắc-ninh đổi phát vãng đi địa phương Thanh-ba. Tù phạm Lang-sơn và Cao-bằng đổi phát vãng đi địa phương Ninh-bình. Tù phạm Hải-dương và Quảng-yên đổi phát vãng vào địa phương Nghệ-an. Tù phạm Sơn-tây, Tuyên-quang và Hưng-hóa đổi phát vãng vào địa phương Hà-tĩnh. Tất cả đều theo như phép luật, thích chữ giải đi phối sở. Khi đến phối sở thì do sở tại chiếu xem các nơi thuộc hạt mình như ven biển, bờ cõi mới, nơi biên viễn và các đồn bảo, nơi nào có biền binh trú phòng có thể quản thúc được thì liệu tùy số tù nhiều ít mà chia ra đưa đến. Còn những tù phạm phải làm binh, cũng chiếu xem các địa phương mà những kẻ bị tội quân lưu đáng được đổi đi phát vãng thì theo đó đưa đi, rồi do sở tại chia cấp vào các cơ, các đội thuộc tỉnh mình làm lính để sai phái. Còn ba hạt: Thừa-thiên, Quảng-trị và Quảng-bình số tù không có nhiều thì xin để do Nam-kỳ phát vãng như cũ, đến như từ Quảng-nam trở vào Nam, thì theo lệ trước đây tù phạm quân lưu đều sung phối ở các tỉnh Bắc-kỳ, nhưng hàng năm, số giải đi cũng không nhiều lắm. Vậy xin chiếu như lệ cũ mà phát vãng. Nhưng để cho tụ tập cùng ở với nhau cũng thấy có điều bất tiện. Vậy xin từ nay nếu có tù phạm giải đến các

https://tieulun.hopto.org

tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, thì do sở tại chiếu xem số trạm trong hạt minh liệu chia đưa đi, giao cho các cai trạm quản thúc nghiêm nhặt, thích 2 chữ tên trạm vào mặt phạm nhân để tỏ sự phân biệt. Đó là một cách xử tri quyền nghi.

« Kịp đến cuối năm, gián hoặc có nhiều tù phạm hiện đày ở tỉnh nào mà phải chước lượng phân phát đi nơi khác thì do bộ Hình bấy giờ họp bàn thỏa đáng tâu xin thi hành.

« Lại kính xét trong luật có chép rằng : phàm phát lưu tạp phạm đều được chuẩn theo tội đồ, lấy 4 năm làm một hạn. Lại, năm Gia-long thứ 17 [1818] có lệ định : phàm ba tội lưu thực phạm, có tội được chuẩn theo tội đồ 5 năm rưỡi, có tội chuẩn theo tội đồ 6 năm, có tội chuẩn theo tội đồ 6 năm rưỡi. Gần đây những kẻ phạm tội quân lưu đều vì thực phạm, chiếu án mà phát vãng, hằng năm số giải đi phát phối ngày càng tăng nhiều, sự giam cầm và đề phòng thực khó khỏi có chỗ bất chu. Vậy xin từ nay phàm những án xử quân lưu, những kẻ tội nặng như làm giặc, giết người, cướp của, trước bị xử tử, sau được giảm xuống tội sung quân hay tội lưu thì cứ chiếu lệ mà phát vãng. Còn nhất thiết những kẻ phạm tội quân lưu thì nên châm chước lệ cũ : phàm tội đáng lưu 2.000 dặm, và phát đi sung quân ở nơi phụ cận thì được chuẩn theo tội đồ 5 năm rưỡi ; tội lưu 2.500 dặm, và phát đi sung quân ở nơi biên giới gần, thì được chuẩn theo tội đồ 6 năm ; tội lưu 3.000 dặm và phát đi sung quân ở ngoài nơi biên viễn, cực biên thì được chuẩn theo tội đồ 6 năm rưỡi ; hết hạn tha về, nếu tái phạm sẽ luận tội tử hình ».

Vua cho là phải, bèn cho những kẻ phạm tội quân lưu được đổi sang tội đồ, hạ lệnh cho các sở tại chước

https://tieulun.hopto.org

lượng phát vãng các tù phạm ấy đi làm khổ sai ở các đồn bảo và các trạm.

Chuẩn định: từ nay, phàm các tỉnh có khuyết chân thông phán hay kinh lịch, thì do các viên tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, chọn trong thuộc hạ lấy hạng bát phẩm thâm niên và mẫn cán bổ làm kinh lịch. Kinh lịch bổ lên thông phán, và đều phải làm tập tâu đầy đủ. Rồi do bộ Lại xét: nếu ai là người ở địa hạt khác thì được bổ ngay, nếu ai là người bản hạt thì đổi bổ đi tỉnh khác.

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Lê Nguyên Hi mật tâu rằng: « Ba huyện trong tỉnh là Lạc-thổ, Phụng-hóa, An-hóa phong tục vẫn còn giáo trá, địa giới lại ở tiếp giáp với Thanh-hoa, Hà-nội, Sơn-tây và Hưng-hóa, thung lũng, rừng rú rậm rạp, khe ngòi núi non hiểm trở, sự cai trị thật là khó khăn. Trong đó những họ lớn ở các xã là của bọn bản nghịch Đinh Thế Đội, Quách Tất Công, Quách Tất Tại, Quách Tất Tế, Quách Phúc Thành, Quách Phúc Trí, Quách Công Thản, Quách Công Huynh, Quách Công Toản, Quách Công Kim, Quách Công Chế và Cao Viết Khoái, đời đời kết hôn với nhau, đều là chỗ thân đảng. Thế mà dân chúng thì một lòng nghe theo bọn thổ ty và thổ mục, nếu có kẻ nào phạm pháp nên đem ra hỏi tội, thì bọn chúng chỉ biết có tình thông gia, che giấu cho nhau, không còn đếm xỉa đến quốc pháp nữa. Năm nay quan quân đi tiễu, trong khoảng 3, 4 tháng có bắt được 2 tên phạm nghịch Lê Duy Lương và Lê Duy Nhiên, nhưng chúng lại là người ở xứ khác đến đấy. Còn như bọn Đinh Thế Đội và Quách Tất Công thì chưa từng bắt giải được một tên phạm nào. Đó bởi các phong tục của dân mọi rợ giảo quyệt ấy khác với dân Kinh, cho nên khó trị.

« Những kẻ bản nghịch ấy trong khi quan quân chưa đến, đem dân thuộc quyền cai quản của chúng và tu

https://tieulun.hopto.org

họp bọn vô lại rông rỡ cướp bóc. Nhân dân trong xã đã điềm nhiên không đi tố cáo, mà bọn thổ tỳ và thổ mục ở xã khác lại a-dua dong túng lẫn nhau. Khi quan quân đến làng bắt thì chúng lẫn trốn vào hang núi, quan quân đến phía đông thì chúng trốn sang phía tây, chẳng ai còn biết chúng đi đằng nào. Cho nên quân đi tuần tiễu bắt bớ luôn luôn, mà bọn thủ phạm lọt lưới vẫn còn nhiều. Nay được tin bọn Quách Tất Công tụ tập đến hơn 300 đồ đảng ẩn hiện ở phận rừng các xã Sơn-âm, Thượng-lũng, Hiệu-lũng và Trung-hoàng. Lại mong manh được tin tụi phỉ trốn ở Thanh-hoa nay cũng tập họp 4, 5 trăm tên ẩn hiện ở núi Vật-lĩnh gần đèo Ba-dội. Thần đã sức cho bộ biền phó lãnh binh Nguyễn Văn Tương và quản phủ Thiên-quan Vũ Thế Giới đem quân và voi kịp đến các xứ Sơn-âm để nã bắt, lại phái biền binh hợp với quân ở đồn Lý-nhân cùng đi tuần tiễu ở địa phận đèo Ba-dội. Vậy xin nhà vua hạ Chỉ phái cho 1.000 biền binh ở cơ vệ nào đó để hội tiễu ».

Vua sai Nội các mật dụ rằng: « Việc quân phải có nắm vững, điều khiển có được hợp nghi thì mới sớm được thành công. Nếu chỉ trông vào nhiều quân và đóng lâu để lùng bắt thì những khe núi, đường rừng đã rất rộng, sự ẩn hiện của giặc Man lại bất thường, ví có hàng mấy trăm nghìn quân chăng nữa, cũng khó làm nên việc. Ngay như trước đây, nhà ngươi đã từng đem binh đi tiễu, động tí là phải hơn tuần hơn tháng; lại phái bọn Nguyễn Văn Tương và Vũ Thế Giới kế tiếp đi tầm nã quân giặc, kết cục cũng chỉ luống công! Đủ rõ nhà ngươi chưa tính được một mưu quyết thắng nào! Thế thì dẫu có nhiều quân cũng vô ích. Ngươi có trách nhiệm trông nom bờ cõi phận sự đó rất là quan trọng, ngươi nên hết lòng trù liệu thế nào, phải quân đi chẹn bắt phải làm cho đúng cơ nghi, và lại nên chiêu tập, phủ

https://tieulun.hopto.org

du thổ dân quen thuộc khiến họ ra sức tầm nã bọn giặc trốn mà lập công, điều đó rất là khẩn yếu. Vả, thổ dân ở đó phần nhiều tuy là dâu gia thân thích với nhau, nhưng nếu ta khéo phủ du mà dùng, khiến họ biết sợ và mến thì há lại không dùng được sức lực của họ hay sao? Không nên coi họ toàn là man di, để họ sinh lòng ngờ sợ, lại càng nhị tâm mạnh hơn thì thất sách đấy! Khi tờ du này đến nơi, ngươi lập tức phải khéo thể theo mà tuân hành ».

Vua lại mật du Hà—Ninh tổng đốc Đoàn Văn Trường và Định—An tổng đốc Đặng Văn Thiêm: « Lập tức chiếu xem số quân hiện tại đóng giữ và sai phái ở Hà-nội và Nam-định còn có thừa sức thì mỗi tỉnh liệu lượng phái lấy một hai viên biền đem bốn năm trăm biền binh đến Ninh-bình để cùng tuần tiễu bắt giặc, nếu đã gần yên rồi, thì chuẩn cho rút quân về ngay ».

Lấy các đội Tả sai và Hậu sai đã làm vệ Thắng võ, lưu thủ tỉnh Thanh-ba (1). (Tả sai, Nhất, Nhị, Tam, Tứ, Ngũ và Hậu sai Tứ cộng 6 đội, nguyên là đạo quân phái đi theo bọn Phạm Văn Điển đạo Thái-nguyên để bắt giặc mới rút về). Sai nguyên thự phó vệ úy vệ Cộng võ là Nguyễn Đức Nhân do chức cũ, quản lãnh vệ mới đặt ấy.

Ấn ký úy hưu trí là Cấp Văn Mao và con là Cấp Văn Dương, viên bị cách lui về là hộ vệ Tôn thất Hộ và Tôn thất Lương, theo bộ sai phái, gắng sức làm việc là Trần Văn Trung, đều tình nguyện theo đi hiệu quân thứ Nam-kỳ để góp phần khó nhọc, được bộ Binh đề đạt tâu lên. Vua cho đi cả.

Sai thị vệ mang 400 thẻ ngân bài « Thưởng công » giao cho tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định: phàm các tướng biền và binh dõng đi trận, hễ ai bắt sống được

(1) Tức Thanh-hoa.

https://tieulun.hopto.org

quân giặc, hoặc chém được đầu giặc có công trạng rõ ràng thì liền theo dụ trước, thưởng cấp cho.

Vua sai mật dụ bọn tướng quân, Trần Văn Năng, tham tán Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân rằng: « Quân Xiêm chẳng qua hư trương thanh thế. Chúng từ xa đến chắc là mỏi mệt, tình thế chủ khách khác nhau, quyết không dám phạm trước vào quân ta đâu, nếu giặc không đánh trước thì các ngươi chỉ nên đóng ở An-giang mà chia đặt đồn, trại thủy lục, nghiêm nhặt phòng bị khiến quân địch không thể phạm vào được. Và đồng thời ở trấn tĩnh lòng dân khỏi sinh hoang mang sợ hãi. Lại nên thường thường phái người đi lại quân thứ của Xiêm, dò hỏi cái ý người Xiêm đem quân đến đây, để làm kế hoãn binh, đợi sau này ta tập hợp binh lực được hùng hậu, sẽ lại mưu đồ đánh dẹp để nắm lấy phần tất thắng vạn toàn.

« Nay tại Kinh đã phái đi 2 đại đội, quan quân thủy và lục, thuyền bè và voi chiến khá nhiều, súng đạn và thuốc súng đầy đủ. Lại trưng điều binh dõng các tỉnh chỉ trong một tuần, có thể có tới hơn 10.000 kéo đến quân thứ. Hai đường thủy, lục cùng tiến, trước hãy thu phục lấy tỉnh Hà-tiên để chặt cánh tay phải của quân địch, rồi chỉnh đốn quân lữ, phấn chấn binh oai, một mặt từ An-giang kéo lên, một mặt từ Hà-tiên kéo đến, tập hợp hết thảy lực lượng binh, dõng và thuyền to, súng lớn của ta đều tiến lên giáp công, thì có thể quân Xiêm sẽ bị bắt hết và không còn lấy mảnh giáp, chiếc xe quay về được ».

Lại một dụ các tướng quân tham tán ở quân thứ tỉnh Gia-định rằng: « Nay bè đảng giặc Khôi thế cùng liều giữ cô thành, có thể đợi thấy diệt vong được, nhưng nay biên thùy bỗng xảy có giặc, ta nên lo phòng bị trước. Và

https://tieulun.hopto.org

xét ra mặt sau bên hữu thành có một con đường do cầu Tây-hoa có thể đi thông sang Nam-vang. Nơi đó rất hiểm yếu, nên liệu trích lấy 1 quản cơ, 100 biền binh, 300 lương dõng và 15 thớt voi chiến, thiết lập một đồn ở đó, chuyển đến và bố trí vài chục cỗ súng quá sơn. Lại tập hợp nhiều dân phu ở lân cận, phụ vào việc chống giữ nghiêm nhặt phòng bị; một là để chặn con đường tiến quân của giặc Xiêm, hai là để triệt con đường rút chạy của phản tặc. Phải phái người xa xa dò xét: nếu giặc Xiêm đem đại đội do đường này kéo vào, thì nên lập tức tăng thêm quan quân ngăn chặn, chớ để một tên giặc nào tìm đường tẩu thoát được ».

Sai thự tuần phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh tập hợp lấy 1.000 hoặc bảy, tám trăm binh dõng và voi chiến thuộc tỉnh mình lập tức kéo ra Gia-định để theo các tướng quân, tham tán việc quân. Lại điều cả voi chiến ở 2 tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa, tập hợp ở cả quân thứ, lệ thuộc theo đi đánh dẹp.

Các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Trong bọn ở trong thành ra thú có những kẻ theo đạo Gia-tô ».

Vua dụ sai tha cho. Mỗi người được cấp 3 quan tiền, ngày ngày cho ra đầu nơi phụ quách kêu gọi đồng đảng: nếu kẻ nào sớm biết quay đầu lại, thì không những được tha cả tội đi theo giặc, mà tội theo tả đạo từ trước cũng được bỏ qua không hỏi đến, khiến những kẻ khác trong đó cùng rủ nhau ra đầu hàng, để làm cho đảng giặc bị cô lập.

Lại có ngụy Điển quân Lê Quang Tuấn ra thú, chuẩn cấp cho văn bằng làm ngoại ủy đội trưởng, theo tỉnh sai phái, lại cấp cho quần áo đẹp, cũng cho ra đầu phụ quách kêu gọi đồng đảng ra hàng.

https://tieulun.hopto.org

Vua lại sai truyền dụ các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát 6 tỉnh : Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang, Hà-tiên rằng : « Quân dân 6 tỉnh Nam-kỳ vốn giữ tấm lòng tôn thân, sẵn có tinh thần trung nghĩa, trong đó có một vài kẻ trót đã theo đạo Gia-tô nhưng xét ra bản tâm họ chẳng qua vì tinh cờ bị tả đạo mê hoặc nhưng thiên lương vẫn còn, chắc rằng lâu dần họ tự tỉnh ngộ, chứ đâu lại có lý nào khinh bỏ cha mẹ, làng nước mà theo loài khác? Nên chày cho năm tháng để đợi cho họ tự biến đổi lấy. Gần đây nghe nói các quan địa phương thừa hành không tốt nhất khái đều cấm đoán bài xích cả ! Lại có những bọn hư hỏng tạ sự dọa nạt, khiến họ phải sợ hãi bối rối không yên ! Thế không phải là ý sửa đổi phong tục dần dần.

Các ngươi nên lập tức dụ khắp dân gian : đối với những kẻ trót đã theo đạo Gia-tô, không cần tra bắt để họ được yên thân làm ăn. Hoặc giả có kẻ trước đi nơi khác, hoặc sa ngã vào trong bọn giặc cướp, nên biết đem mình ra thú, thì đều được rộng tha tội trước, cho về ở nhà. Xóm làng sở tại không được chỉ trích ruồng rẫy. Những kẻ thân thuộc bà con đều nên báo cáo cho nhau biết, khiến họ sớm quay đầu về.

Giặc Xiêm chia làm 2 đường xâm phạm đốn Châu-đốc. An-giang bị thất thủ.

Trước đó, An-giang lãnh binh Nguyễn Đăng Huyên đi hội với Hà-tiên tuần phủ Trịnh Đường, án sát Đặng Văn Nguyên, lãnh binh Bùi Công Lại đến đóng quân ở Trạo-khẩu. Kịp khi quân giặc ập đến, nó nhiều, ta ít, không địch nổi, phải lui quân về Châu-đốc, giặc thừa thắng, đuổi đánh. Lại có một cánh quân giặc từ thành Nam-vang thuận dòng xuôi xuống. Bố chính Đặng Văn Bằng, án sát Bùi Văn Lý bèn đem hết văn võ binh lính và

https://tieulun.hopto.org

chức địch thuộc tỉnh cùng với bọn Đặng Huyên chạy ra sông Sa-đéc (phủ lỵ thành mới) để đợi quân cứu viện.

Việc lên đến tai vua. Vua dụ rằng: « Sự quan hệ đến biên giới, các tướng quân, tham tán không biết dự phòng trước khi xảy việc, đến lúc được tin cấp báo, lại không thân đốc ngay đại đội binh thuyền đi phòng ngự, để biên thủy đến nỗi liên tiếp thất bại như vậy, thì tội ấy không thể chối được! Nhưng nghĩ: trong lúc đương có việc quân, hãy cho các ngươi đổi tội lập công. Trần Văn Năng theo ngay Dụ trước, liệu để quan quân lưu lại, gồm với số hương dõng tăng bốn, năm nghìn người, đủ sung vào số chia ra phòng thủ ở Trường lũy, còn bao nhiêu thì đem hợp ngay với đạo quân của Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đã phái đi trước, đốc hết sức tinh nhuệ để cùng chống trọi, cốt đánh lui được quân giặc để chuộc tội trước. ở cửa Tây-hoa, phải vét thêm trọng binh, hoặc thổi thúc tập hợp nhiều hương dõng, ngăn chặn con đường xung yếu ấy để tuyệt đường giặc vượt qua.

« Đến như bọn Đặng Văn Bằng, Bùi Văn Lý và Nguyễn Đăng Huyên không có giữ được tỉnh lỵ, để đến thất thủ thì cũng đều phải cách chức, nhưng chuẩn cho đổi tội lập công.

« Đặt các vệ hương dõng ở Bình-định và Phú-yên. Bình-định 2.000 người gọi là Kiêu võ, Hoàn võ, Kham võ, Tương võ, bốn vệ. Phú-yên, 500 người gọi là Nghị võ vệ. Mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 50 người. Mỗi đội cử lấy một người làm đầu mục, cấp cho văn bằng làm ngoại ủy suất đội. Trong vệ chọn lấy một người được việc làm cai tổng, cấp cho văn bằng làm ngoại ủy phó vệ, cấp cho khí giới lương bổng, tiền, gạo. (Ngoại ủy phó vệ, lương mỗi tháng 3 quan tiền, 1 phương gạo, ngoại ủy suất đội lương mỗi tháng 1 quan tiền, 1 phương gạo, Hương dõng

https://tieulun.hopto.org

mỗi tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương). Dùng phó vệ úy vệ Phi kỵ, Bùi Văn Thị thống suất vệ Kiêu võ. Cho Nguyễn Lương Huy và Lê Đình Trang, trước đã bị cách được khai phục làm Cấm binh cai đội; Nguyễn Lương Huy quyền sung làm phó vệ úy vệ Hoàn võ; Lê Đình Trang quyền sung làm phó vệ úy vệ Kham võ. Cẩm-y Hiệu úy, Nguyễn Như Ngữ quyền sung làm phó vệ úy vệ Tương võ. Còn vệ Nghị võ thì lấy quản cơ tỉnh Phú-yên quyền sung làm vệ úy, hiệp cùng bọn ngoại ủy phó vệ, quản lãnh các vệ hương dõng vào Nam-kỳ, theo các tướng quân và tham tán phân phái việc quân. Còn 4 vệ: Kiêu võ, Hoàn võ, Kham võ và Tương võ thì do tỉnh Bình-định phải chỉnh bị thuyền bè, nhằm ngày 19 theo đường thủy xuất phát, nếu thuyền tỉnh không đủ thì đi đường bộ. Từ Phú-yên đến Bình-thuận đều phải vát ngay thuyền để hộ tống. Vệ Nghị võ ở Phú-yên và vệ Nhuệ võ mới đặt ở Khánh-hòa, cũng do 2 tỉnh này thuê vát thuyền bè, đều đúng ngày ấy, cùng tiến đi, nếu còn thừa, thì ra lệnh do đường bộ đi gấp cho kịp cơ sự không được chậm trễ để lỡ việc. Sau vì sai phái đã nhiều người rồi, nên lại vời Nguyễn Lương Huy và Nguyễn Như Ngữ về Kinh đợi lệnh ».

Tha thuế thân năm ấy cho 6 vệ Hùng võ, Dũng võ, Kiêu võ, Hoàn võ, Kham võ, Tương võ ở Bình-định và vệ Nghị võ ở Phú-yên, ai đã nộp rồi thì chiếu số trả lại. Vệ Nhuệ võ ở tỉnh Khánh-hòa, hễ có dân tráng sung vào cũng được miễn thuế thân.

Vua dụ sai các tỉnh thần đi hiểu thị rằng: « Xứ Nam-kỳ có động, ở Kinh đô đã lập tức phái thủy, lục đại binh chia đi rồi, nhưng việc này quan hệ đến tình hình biên cương, cho nên không thể không nhờ đến sức dân tráng căm thù diệt giặc, ai cũng cùng một lòng ấy! Vậy, nên làm thế nào, vì nước quên nhọc, ra sức đánh giặc, sau

https://tieulun.hopto.org

khi việc yên, triều đình tất không hẹp về sự ban ơn. Các quản suất, sẽ được chiếu theo công trạng liệu lượng cất dùng, các hương dõng thì được lập tức thả cho về nghỉ, lại miễn thuế thân 3 năm ».

Sai hữu ty may cờ cấp cho sáu vệ: Hùng võ, Dũng võ, Kiêu võ, Hoàn võ, Kham võ, Tương võ ở Bình-định, vệ Nghị võ ở Phú-yên, vệ Nhuệ võ ở Khánh-hòa và vệ Thần võ ở Bình-thuận, cộng 9 vệ, mỗi vệ một lá. Lại trích ra 120 lá cờ đuôi nheo cũ của Vũ lâm Cấm binh, để cấp cho Bình-định 60 lá, Phú-yên, Khánh-hòa và Bình-thuận, mỗi tỉnh 20 lá.

Thăng chức cho thành thủ úy Thái Công Triều làm thự chưởng quản vệ úy vẫn quản lãnh hương dõng, theo các tướng quân, tham tán phải đi làm việc quân ở An-giang.

Nhân đó, vua bảo Hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Khoa Minh rằng: « Thái Công Triều cũng là một người khôn: khi giặc Khôi mới gây biến, Triều vì bị Khôi bức bách, bất đắc dĩ phải theo, nhưng sau đó biết hướng thuận quy chánh, nhiều lần giết giặc lập công, trẫm xét ra Triều thành thực, cho nên đã giáng chỉ cho khai phục làm thành thủ úy, để cho yên lòng. Xưa, Thế tổ Cao hoàng đế đối với các hàng tướng Tây-sơn phần nhiều thu nạp để dùng. Phương chi Công Triều vốn là phần tử của triều đình ta, đã biết thực lòng giúp việc thì thưởng lục hẳn cũng là phải ».

Lại sai tướng quân và tham tán tuyên dụ Công Triều rằng: « Trước kia, ngươi lỡ làng theo giặc, chẳng qua bị bức bách vì ngọn lửa tân ngược của giặc đó thôi, cho nên triều đình đã soi xét lòng ngươi, tha cho tội trước, lại cất nhắc vượt bực, và vợ con ngươi trước đây bị địa phương sở tại giam giữ, nhưng sau được tin ngươi đã quy thuận, nên cũng đã theo sắc chỉ, tha ngay rồi. Ơn

https://tieulun.hopto.org

ban ưu hậu dưỡng ấy, ngươi nên bội phần cảm kích, phấn khởi, ra sức đánh giặc, không những che được lỗi trước lại còn đón được phần hậu thưởng nữa ».

Thự tuần phủ Hưng-yên Trịnh Quang Khanh tâu nói: « Hai phủ Khoái-châu và Tiên-hưng trong tỉnh đều là nơi xung yếu, quan trọng, xin cho bố trí các cỗ súng lớn, lại xin mộ dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam đặt làm đội lính pháo thủ thuộc tỉnh ». Vua chuẩn y.

Thăng: Hộ bộ lang trung Phạm Thế Hiển làm thự Thái-bộc tự khanh, biện lý công việc bộ Hộ; Lại bộ viên ngoại lang, Nguyễn Tri Phương làm Hàn lâm viện thị giảng học sĩ, sung làm sự vụ Nội các; Thanh-hoa đạo Giám-sát ngự sử Lê Văn Trung làm thự phủ thừa phủ Thừa-thiên.

Tả tham tri bộ Binh là Nguyễn Trung Mậu bị bệnh, xin nghỉ giả hạn. Vua sai tả thị lang bộ Hộ là Dương Văn Phong quyền làm sự vụ bộ Binh.

Hai bộ Lại và Binh tâu dâng bản án Lê Văn Duyệt về việc đóng thuyền bè riêng, thế mà các viên phó phụ và các tào không ai vạch ra, do đấy hai bộ đã điều tra tên họ những quan chức can vào vụ án và nghị tội để giáng phạt.

Vua bảo: « Lê Văn Duyệt là một đại tướng, có quyền chuyên coi công việc ngoài khồn, cậy công, kiêu ngạo, làm nhiều càn bậy, chứa đầy tội ác mới gây nên vạ lớn này. Tội hắn không phải chỉ một việc ấy thôi đâu, đợi sau này sẽ lại giáng chỉ thi hành. Còn bọn phó phụ và các tào ở thành trước đây vì sợ uy thế của hắn nên không dám ngăn cản, nay đều gia ơn rộng tha cho cả ».

Tỉnh Định-tường làm sách tâu về sự trạng (1) trước sau của văn thân và lại dịch trong tỉnh.

---

(1) Sự trạng: Cũng như lý lịch

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Lại rằng: « Thự đốc học Hồ Văn Nghĩa và giáo thụ Nguyễn Trung Nghĩa, hai người ấy, khi mới thu phục tỉnh thành, đốc suất môn đồ đi làm việc quân, nay xét thực trạng tuy không có gì xuất sắc, nhưng khác hẳn với bọn chỉ một mực trốn tránh, cam tâm hàng giặc. Vậy chuẩn cho mỗi người đều thưởng gia 1 cấp, giao cho bộ ghi tên, đợi sau này có chỗ khuyết sẽ tâu xin thăng bổ. Còn các viên phủ, huyện, các giáo chức, các tá lãnh, các lại dịch v.v... trước đã chạy trốn, nay mới lò dần, cũng đều gia ân cho ở lại làm việc. Đến như những kẻ bị giặc bắt hiếp khiến phải theo đi làm việc, cũng gia ân giao tỉnh sai phái, trổ sức làm việc để chuộc tội ».

Sai các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, chế tạo ống phun lửa dự trữ để dùng (Nghệ-an, Hà-nội và Nam-định đều 2.000 ống, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Ninh-bình, Hưng-yên, Bắc-ninh, Hải-dương và Sơn-tây, đều 1.000 ống. Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Quảng-yên, Lạng-sơn và Cao-bằng, đều trên, dưới 5, 6 trăm ống).

Vua cho rằng biền binh trong quân Thần sách làm việc sai phái rất nhiều, nên đặt cho đầy đủ các chức viên về ngạch quản vệ để giúp việc đốc suất, bèn du các tỉnh Thanh-hoa, Nghệ-an và Hà-tĩnh. Xét ngay xem các vệ Thần sách trong tỉnh vệ nào chỉ có vệ úy thì chọn cử thêm ngay một phó vệ úy, vệ nào có phó vệ úy, cũng chọn cử thêm một quyền sung phó vệ úy nữa. Danh vị của chức này ở dưới hàng phó vệ úy. Phải nêu tên ra mà bảo cử để tâu xin bổ dùng.

Chuẩn định từ nay, những nhân viên, ấm thụ có ra làm việc, đều cho chiếu theo phẩm, chỉ lương.

Đặt các vệ hương dõng ở Thừa-thiên, Quảng-nam, Quảng-trị, Quảng-ngãi và Quảng-bình. Thừa-thiên 2.000 người, gọi là Hàng dũng, Uy dũng, Tráng dũng và

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Võ dũng, bốn vệ; Quảng-nam 2.000 người gọi là Phấn dũng, Kiệu dũng, Cường dũng và Nghị dũng bốn vệ; Quảng-trị 1.000 người, gọi là Nhiêu dũng và Lực dũng hai vệ; Quảng-ngãi 1.000 người, gọi là Nghĩa dũng và Trung dũng hai vệ; Quảng-bình 500 người, gọi là vệ Kinh dũng. Mỗi vệ đặt một ngoại ủy phó vệ, mỗi đội đặt một ngoại ủy suất đội, cấp cho tiền và lương theo như lệ của các vệ mới đặt ở Bình-định và Phú-yên, tất cả đều nhằm ngày 19 tháng này, phải gọi đến đông đủ để thao diễn phòng khi cần dùng (Thừa-thiên và Quảng-trị hội lại thao diễn ở Kinh đô, còn thì tỉnh nào tập ở tỉnh ấy). Những lương dõng này đều được miễn thuế thân năm nay.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Nay hễ vì ngoài biên có động phải gọi đến dân binh. Đó vốn là một việc bất đắc dĩ. Nhưng nghĩ: cấy ruộng, chống giặc, lòng người ai cũng như nhau. Phương chi hiện nay giá gạo hơi cao, nhân sự trưng điệu, cấp cho tiền và lương để chi dùng, một là có thể nhờ kho trời mà có ăn, hai là có thể tập quen sự cần cù lao khổ. Vậy nay ra lệnh cho các quan địa phương đem ngay ý này truyền dụ cho mọi người biết, khiến họ đều thích làm việc nghĩa, gấp lo việc công, vui lòng làm việc. Sau khi việc yên, ắt sẽ liệu ban ơn lớn cùng hưởng phúc thái bình ».

Vua nghĩ tỉnh thành Bình-định cũng là một nơi quan trọng, bèn mật dụ tổng đốc Võ Xuân Cẩn rằng: « Vừa rồi, vì ngoài biên có động, nên đã mấy lần trưng điệu dân dõng ở tỉnh nhiều rồi. Nay ngươi nên chiếu xem số binh hiện có đủ để phòng thủ tỉnh thành thì thôi, nếu không đủ thì nên gọi thêm dăm ba trăm dân dõng các nơi lân cận, cấp cho tiền, lương, khí giới, để phụ việc phòng thủ, đợi khi việc Nam-kỳ đã yên thì thả ngay cho về.

https://tieulun.hopto.org

« Lại nên mật dò tình hình động tĩnh ở dân gian, nếu có một vài bọn cản bảy, đem lòng oán hờn, âm mưu gây sự thì nên liệu cơ dập ngay từ trước, không để cho nảy mầm. Nếu gây thành án lớn, thì người mắc lỗi không nhẹ đâu ! »

Binh thuyền của tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân tiến đến giang phận thôn Phú-an (thuộc đầu địa giới tỉnh An-giang). Bọn tuần phủ, bố chính, án sát, lãnh binh ở 2 tỉnh An-giang và Hà-tiên, đều chạy đến quân thứ. Bọn Giảng lập tức một mặt phi báo về quân thứ Gia-định xin thêm binh để hội tiễu, và xin điều thêm quân dân ở hai tỉnh Vĩnh-long Định-tường để tiếp ứng, một mặt phi tấu lên triều đình.

Vua phê bảo rằng: « Đáng giận là lũ người đã đi chậm, lại không đem đại quân đi, lấy gì mà chống giặc để mong tất thắng? Vậy lũ người nên gắng sức giết giặc lập công, chớ không còn điều gì đáng dụ nữa ! ».

Vua sai truyền dụ các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: « Vừa rồi được tin giặc Xiêm vào cướp, xét địa đồ, thì các đường bộ chỉ có con đường cầu Tây-hoa có thể giao thông. Chỗ ấy rất là hiểm yếu. Ta đã hạ dụ bảo phải vát nhiều binh dõng, đặt đồn lập lũy, nghiêm nhặt ngăn chặn rồi. Lại nghĩ: khi quân giặc đến đấy, gián hoặc có bọn vô lại đi dẫn đường cho giặc thì đối với con đường ấy, càng nên để ý đề phòng hơn nữa, nên không thể không dụ lại cho rõ ràng. Nay các người nếu đã tuân theo Dụ trước, đặt đồn phòng tấn ở đó rồi thì phải cho thật mười phần kiên cố, và đem nhiều đại bác chia đặt trên mặt đồn để sự phòng ngự được nghiêm mật. Lại nên phá cầu Tây-hoa, không đoái tiếc vì cầu ấy một khi bị cắt đứt thì hai bên đều là đất bùn, khó lòng mà đi. Giặc dù có hàng nghìn vạn quân cũng không thể vượt qua được. Như vậy thì có thể

https://tieulun.hopto.org

chặn được đường bộ của giặc chực kéo đến, ta được đón sức về mặt đường thủy, nắm được thế thắng. Như thế thì lại càng đắc sách, vậy các ngươi phải kính cẩn tuân theo.

« Lại, trước đây, ở các cửa biển, đương mùa gió bấc thổi mạnh, thuyền giặc có kéo lại cũng chỉ đóng ở những giang phận như Kiên-giang thuộc Hà-tiên mà thôi, đến như các cửa biển từ Vĩnh-long và Định-tường trở vào, tưởng cũng khó nhòm ngó được. Nhưng việc phòng ngự cũng không nên sơ sài quá. Vậy truyền sức cho các chức thủ ngự ở các tấn sở phải vát thêm binh thuyền đi cho ra ngoài biển tuần tiễu, trông nom, nếu có sự gì quan trọng, khẩn cấp, thì phải phi báo ngay. Các ngươi nên trước phòng bị ngay đi thì mới giữ được khỏi lo ».

Lại mật dụ các tỉnh thần Quảng-trị và Nghệ-an rằng: « Nay Nam-kỳ xảy có giặc Xiêm, triều đình đã lập tức phái thêm đại binh đi tiễu ngự rồi, chắc rằng giặc man không dám vượt cõi mà vào gây sự. Nhưng nghĩ về miền Thượng ở hạt các ngươi xa xa tiếp giáp lân man(1) không nên xao lãng dễ phòng trước khi việc xảy. Vậy khi tờ dụ này đến, các ngươi lập tức mật ủy cho những người mẫn cán đi trinh thám tận xa xa Quảng-trị thì lên đến chín châu Cam-lộ, lại sang bờ phía nam sông Khung; Nghệ-an thì chia đi Trấn-ninh và Trấn-tĩnh, cũng lại sang bờ phía nam sông Khung. Không có việc gì thì thôi, nếu có tình hình gì khác thì một mặt phi tấu lên triều đình, một mặt nghiêm chỉnh quân lính để phòng bị. Đó là việc quan hệ đến quân cơ, cốt phải mười phần cẩn thận, bí mật, nhất thiết không nên để lộ ra lời nói và nét mặt. Chủ yếu là phải lo tính một cách kín đáo ».

---

(1) Lân man: Man di ở láng giềng.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai truyền dụ cho các đốc, phủ, bố, án ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, rằng: « Trước đây, giặc Khôi làm phản, các đội biền binh như Hồi-lương, Bắc-thuận, Thanh-thuận và An-thuận phần nhiều theo giặc, phàm các thân thuộc nhà chúng phải tội lây, gia sản các phạm nhân bị tra xét, niêm phong, các quan địa phương đều theo quê quán mà tra bắt và tịch ký rồi. Nay ta nghĩ những kẻ đi theo giặc, đã đành đáng phải tội nhưng trong đó có kẻ là yếu phạm, có kẻ là tòng phạm, tội trạng đều khác nhau mà trong thân thuộc của chúng lại có phụ nữ và nhi đồng là hạng không biết gì, thế mà nhất thiết bắt liên luỵ vào tử tội thì tình cũng đáng thương. Vậy nay chuẩn cho: phàm những thân thuộc của chính yếu phạm và thứ yếu phạm như bọn Nguyễn Văn Trấm (阮文𣈜), Vũ Công Tước, hiện đã bắt được rồi thì cứ giam giữ, nếu còn sống ở ngoài thì vẫn cứ nã bắt. Còn biền binh các đội tòng phạm và những hạng không phải là các đội ấy mà cũng dự phần theo giặc, trong đám thân thuộc hiện bị giam, nếu có phụ nữ thì đều tha ngay tất cả; con trai từ 14 tuổi trở xuống thì giao cho lý trưởng bảo lãnh để đợi sau sẽ làm án. Phụ nữ và đồng ấu nào chưa bắt được thì miễn truy nã. Đó là trong khi dùng oai, ta vẫn giữ lòng nhân ái, chước lượng ban ơn. Các ngươi nên nghiêm sức cho lại dịch nếu kẻ nào dám tạ sự yêu sách, lần chần giam giữ thì sẽ bị tội ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 12. Chuẩn định: từ nay phàm các quan viên văn võ ở trong Kinh và ngoài các tỉnh, nếu đã bị cách, hay bãi chức, rồi lại được khai phục, cái án đã phải phạt bổng từ trước, nếu nay chiết trừ chưa xong, thì bất luận là tội công hay tư, và những tội không chuẩn cho tra xét, chiết trừ (1), thì nay đều gia ơn rộng tha cho cả, nhưng sự chi lương bổng cứ chiếu phẩm hàm hiện làm chức gì thì chi theo chức ấy. Và kẻ nào bị sắc chỉ bắt về hưu trí hay phạm tư tội bị cách đuổi về, nếu có án phạt bổng trước mà chưa trừ, hay trừ chưa xong thì nay cũng miễn truy thu. Chuẩn định này được chép làm thành lệ.

Đình việc đắp đê ở tỉnh Hưng-yên.

Trước đây, đê Nhuế-dương, Sài-quất và Sài-thị bị vỡ. Vua sai lấy bản đồ để xem thấy hình thế đê này quanh co ngoắt ngoéo bị nước tràn vỡ, thực có lý do. Vua liền giáng chỉ hoãn việc sửa đắp. Lại dụ sai tổng đốc

---

(1) Nguyên văn: «Bất chuẩn tra *để* », ý nói tội nhân bị làm tội ngay chứ không xét xử hoặc cho lấy công trừ tội.

https://tieulun.hopto.org

Định—Yên Đặng Văn Thiêm hội đồng cùng thự tuần phủ Trịnh Quang Khanh thân đi khám xét các đê điều trong hạt; xem có chỗ nào vỡ lở, sạt đổ đoạn nào, nên nhân đê cũ đắp lại, hoặc đắp thành đê mới khác, thì theo ngay chương trình phòng ngừa nước sông mà làm. Lợi hại thế nào, nếu có định kiến xác thực thì làm thành tập tâu dâng vua biết.

Đến đây, bọn Đặng Văn Thiêm tâu: « Nay đã khám xét hết cả các đê điều trong ngoài sông lớn sông nhỏ thuộc trong hạt, thấy những nơi nên đắp đê mới có 2 đoạn, những nơi đắp vào đê cũ có 3 đoạn, những nơi đắp phụ có 46 đoạn.

« Còn ngoài ra những đoạn đê cũ nên bồi bổ thêm thì rất nhiều. Thần thiết nghĩ: các đoạn đê hữu bao ngoài huyện Đông-an hiện nay bị thế nước ở phía hữu sông Cái chảy xói vào, dù có đắp lại con đê công ở vòng trong chăng nữa, thì đất mới đắp chưa hoàn thỏ, mà nước mùa thu vọt tràn lên, thiết tưởng cũng khó mà yên tâm được. Vả lại, những chỗ vỡ ở đê Sài-thị và Sài-quất, dòng nước chảy qua các cánh đồng, mỗi nơi đều thành một cái ngòi nhỏ, chảy qua các huyện Thiên-thi, Tiên-lữ và Phù-dung, nay hỏi những kỳ lão và tổng lý sở tại đều nói: sửa đắp đê mới hay đê cũ, công trình nặng nhọc và phí tổn công khố cũng nhiều, thế mà khó nói trước được rằng có giữ được chắc chắn hay không. Nếu đổi ra làm việc khai sông thì nhân những đường nước chảy ấy mà mở rộng thêm: bề ngang độ trên dưới 5, 6 thước, chỗ nào cong queo thì đào cho thẳng, như vậy, không những bớt được chút ít phí tổn, mà lại có thể phân được thế nước và bớt được sự xô mạnh dồn xuống ».

Sở được giao xuống cho đình thần bàn lại. Họ cho rằng toàn hạt xứ Bắc-kỳ chỉ có một dải Nhị-hà, thế nước chảy rất mạnh, khởi từ sông Thao, sông Đà, sông

https://tieulun.hopto.org

Lô và sông Đáy ở thượng du, rồi đổ cả vào các cửa biển Nam-định. Tỉnh Hưng-yên thuộc về trung du, vả lại đê điều thuộc hạt này, ở phía tả sông, các huyện trên từ Đông-an, Kim-động, dưới đến Tiên-lữ, Phù-dung; ở phía hữu sông các huyện trên từ Hưng-nhân, dưới đến Duyên-hà, v.v... đại hợp 21.390 trượng, mùa thu năm nay, nước dẫy, đê điều trong ngoài huyện Đông-an bị vỡ đến 16 đoạn, huyện Phù-dung bị vỡ 2 đoạn, còn sứt mẻ sụt lở có rất nhiều chỗ không còn ra đê nữa! Nay mùa đông khô ráo, nếu theo từng đoạn đắp lại mà có thể giữ được không phải lo, thì dầu có phí tổn đến hàng vạn, triều đình cũng không tiếc. Nhưng cứ xét những điều trình bày trong tập tấu và cả những điều đó hỏi nhân dân trong hạt thì tin rằng cũng không phải không có sở kiến. Vậy hãng lấy sự gần mà xét xem: năm ngoái đắp tiếp mình này đất phù sa bồi vào làm cho đồng điền được phì nhiêu. Thực là một mối lợi cho nông dân sở tại. Đó là một chứng nghiệm tỏ rằng có đê không lợi bằng không có đê.

Này, đặt ra đê điều, là cốt vì dân mà triều đình làm việc, là cốt hợp với lòng dân, nay dân ở đấy đều muốn bỏ đê để đào sông, chắc đó là sự quan hệ đến lợi, hại trong thân gia của họ, tưởng họ đã tính toán kỹ càng, thì nên theo như sở nguyện của họ. Vậy phàm các đoạn đê hoặc công, tư, hoặc lớn, nhỏ ở hạt ấy nên đắp lại, hay đắp phụ, hoặc đắp bồi cũng đều hãy dinh lại, không khởi công đắp nữa, thử để vụ mưa lụt sang năm xem tình hình ra sao sẽ lại bàn định. Đến như các sông, khe, ngòi, cừ, những dòng nước ở cánh đồng và đê điều ở hạ lưu, hoặc giả có chỗ nào nên khai đào nạo vét cho dòng nước được thông, có thể chia xẻ đổ ra sông cái, thì do các tổng đốc, tuần phủ khám xét cho xác thực:

https://tieulun.hopto.org

những công trình nhỏ thì vát dân sở tại làm gấp, còn công trình lớn thì phải đo lường, trù tính, tâu xin thi hành.

Vua nói: « Một việc đê điều có quan hệ đến lợi hại của dân sinh, cho nên ta ngày đêm lo tính, mong tìm được phương kế tốt. Vả lại xét cả mọi dư luận để mong tập hợp được nhiều ý kiến mà làm thì việc mới vững chắc như bức thành. Nay cứ xét lời phúc nghị của đình thần, ta đã suy tính hai ba lần thấy cũng hợp lẽ, vậy chi bằng hãy tạm theo dân nguyện để đợi qua mùa mưa lụt sang năm, xét kỹ xem tình hình lợi hại thực tế ra sao, rồi sẽ lại trù tính mưu kế thiện hậu. Vậy ra lệnh cho bọn Đặng Văn Thiêm và Trịnh Quang Khanh tuyên cáo rõ ràng cho dân sở tại được biết: đình chỉ việc đắp đê, là cải theo dân tình, chứ triều đình vốn không phải không quan tâm đến dân sự. Đến như những dòng nước các sông, ngòi và đê điều ở hạ lưu, chỗ nào nên khai đào, hay khơi thông, thì lập tức thân đi khám xét, chước lượng làm ngay, và làm thế nào cho thế nước đổ cả ra sông, để thông ra biển thì sang năm dù có ngập lụt, cũng có thể chia bớt được sức nước, khiến chóng khô cạn, quyết không đến nỗi gây hại cho dân, trách nhiệm đó là ở các ngươi, quan chức địa phương, phải gia tâm sắp xếp ».

Vua lại bảo Công bộ rằng: « Về việc đê điều ở Hưng-yên năm nay, cứ như lời tổng đốc và tuần phủ trước đây đã tâu thì dân hăn hạt đều muốn đình chỉ công việc đắp đê, căn cứ vào lời đình thần lại xin hãy theo như sở nguyện của dân, ta đã hạ chiếu chỉ chuẩn cho làm theo lời bàn rồi. Nhân đó ta nghĩ: đê điều ở hạt này phần nhiều có những đoạn thấp trũng, sụt lở, không còn thành đê nữa. Nay đã đình chỉ sự đắp, nếu cứ hoàn toàn không sửa sang gì đến đê điều nữa, thì mùa thu

https://tieulun.hopto.org

sau đây nước lên to, một khi xung kích đê điều bị vỡ, thì sự thiệt hại tưởng không phải ít. Vậy truyền dụ cho Đặng Văn Thiêm và Trịnh Quang Khanh lại theo từng đoạn đê, thân đi khám xét cho kỹ, hễ thấy có khúc đê nào ở hạ lưu không thành đê nữa, thì tùy hình thế: hoặc bạt đi, hoặc để lại 2 hay 3 thước, hoặc san thành bình địa, đến mùa xuân sang năm, cho các dân sở tại tùy sức đào lấy những đất ấy, sửa sang mà ở, khiến cho mùa nước sang năm dẫy lên đến đâu thì tiêu đi đến đấy, một loạt lưu thông, ngõ hầu không có cái lo vỡ đê nữa. Đó là lòng lo trước nghĩ sau của ta. Đặng Văn Thiêm, Trịnh Quang Khanh, lũ ngươi nên thể theo ý ta, hết sức thừa hành, khiến cho nhân dân một địa phương không một người nào phải thất vọng, mới không phụ cái trọng trách là kẻ chuyên việc ngoài khổn ».

Thao diễn lực quân ở Vụ ngự sơi.

Tổng đốc Hà Ninh là Đoàn Văn Trường tâu xin phái Nguyễn Mậu Dị, bát phẩm thư lại ở phiên ty tạm quyền làm sự vụ huyện Từ-liêm.

Vua nói: « Dị là kẻ lại điền xuất thân, há nên giao cho trách nhiệm trông coi dân xã ». Do đấy vua không chuẩn y.

Truyền lệnh cho tỉnh Phú-yên tải 15.000 hộc thóc kho đem đến trữ ở Khánh-hòa.

Khâm-thiên giám tâu nhật ký phong ấn và mở ấn để đưa cho trong Kinh và ngoài các tỉnh.

Vua dụ Nội các rằng: « Từ xưa đến nay trăm quan theo lệ, vẫn có nhật ký phong ấn và mở ấn. Nhưng đó là nói về lúc thường vô sự, nếu trong lúc có việc quân lữ thì không thể nhất khái vin theo lệ đó được. Nay xứ Nam-kỳ vẫn có động ở biên cương, việc quân chưa xong, mọi công việc nên làm đều là trọng yếu cả. Vậy, nên truyền Chỉ cho các tướng quân, tham tán ở quân

https://tieulun.hopto.org

thứ cùng với đốc phủ, bố, án và thân biên ở sáu tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên không phải câu nệ vào nhật kỳ phong ấn và mở ấn, phàm những ấn triện quan phòng và đồ ký đã cấp từ trước đều cho cứ giữ để dùng, bất tất phải dùng sẵn những giấy lưu không để trắng ».

Tổng đốc quân vụ đạo Tuyên-quang là Lê Văn Đức và tham tán là Nguyễn Công Trứ tiến quân đến Ngọc-mạo thì giặc Vân đã chạy trốn trước rồi, nên không bắt được, bèn đem tình hình đánh dẹp và cơ nghi trù biện phi tấu về triều, nói: « Đại quân từ Vân-trung tiến lên, qua xã Vân-quang đến núi Khắc-lĩnh, đường núi gập ghềnh rất là hiểm trở, bọn giặc hoặc mai phục ở nơi bụi rậm mà bắn súng ra, hoặc xếp đá làm lũy ở sườn núi. Quân ta hô reo xông lên, giặc đều tan vỡ. Khi tiến vào trang Ngọc-mạo là nơi sào huyệt riêng của giặc Vân, bốn bề chung quanh đều là vách núi, giữa thì rộng rãi và có cánh đồng phẳng ước đến 2.000 mẫu, số dân cư hoặc 3 nhà một hoặc 5 nhà một, ở thành thôn xóm, có hơn 50 nóc nhà ngói, hơn 100 nóc nhà tranh. Nhưng tìm khắp cả, không thấy một bóng người! Đã cho lùng tìm thì bắt sống được một tên nguỵ quân cơ và hơn 20 tên đồ đảng, hỏi ra chúng đều nói giặc Vân đã giác tốc và mang vợ con trốn sang địa phận nhà Thanh. Nay tiết trời sang đông đã lâu, khí lam chướng rất nặng, binh dõng nhiều người bị bệnh mà chết. Mà từ trước đến nay, về quân lương vẫn cứ tiện đâu lấy đó, bây giờ cũng sắp cạn rồi! Phương chi bọn Lưu Trọng Chương, Hoàng Trinh Tuyên ở Lục-an và bọn Nguyễn Quảng Khải, Hà Đức Tân ở Đại-man, hiện còn lọt lưới, cần phải một phen nã bắt, cho nên bọn thần đã thông cáo cho thổ dân ở Bảo-lạc, nếu ai bắt hay chém được giặc Vân đem nộp thì sẽ trọng thưởng. Và lại ở 2 nơi xung

https://tieulun.hopto.org

yếu là tổng Đông-quang và tổng Ao-phú đều đã đặt đồn lớn và cắt lượt thổ mục cùng thổ dõng đóng giữ để thừa cơ vây bắt. Còn nhà cửa ở Ngọc-mạo và Vân-trung đều cho thiêu đốt hết cả. Rồi ấn định ngày, chia làm 2 đạo: một đạo đi Lục-an, một đạo đi Đại-man, để lùng bắt bọn trùm phỉ và chiêu an dân chúng. Đến bấy giờ, nếu giặc Vân còn trốn tránh, chưa làm được thành án thì xin vát hết dân tráng 3 châu trong 1 huyện mà sẵn bắt khắp cả trong rừng, một tấc cỏ cũng không để sót, tưởng cũng không tốn công sức gì lắm! ».

Vua dụ rằng: « Chuyến hành quân này phá tổ, đào hang, tiến đi đến đâu không ai dám chống cự, tuy chưa bắt được tên đầu sỏ giặc, lòng người còn chưa thấy khoái lắm, nhưng trải qua biết bao gian hiểm, bắt được nhiều tù binh, thì công lao ấy kể cũng đáng thưởng. Vậy từ tổng đốc, tham tán xuống đến suất đội đều thưởng gia quân công, cấp kỷ có khác nhau. Các binh dõng thì thưởng chung 1.000 quan tiền. Còn kẻ bắt sống được một tên tướng giặc thì thưởng bạc là 10 lạng, bắt được giặc thường thì đều 2 lạng. Trong bọn người có chiến công này có đội trưởng Ma Doãn Đầu và nguyên Vị-xuyên thổ tri châu Ma Trọng Đại vì đi trận bị thương chết, vậy Ma Doãn Đầu được truy tặng chánh lục phẩm cai đội, còn Ma Trọng Đại tuy trước có theo giặc, nhưng sau đã biết quy thuận và nức lòng giết giặc, không tiếc thân mình, thì nay cũng rộng tha tội trước, vẫn cho giữ nguyên chức hàm như cũ; mỗi người lại được gia thưởng số tiền tử tuất là 10 lạng bạc. Những biền binh bị bệnh chết, tiền tử tuất được cấp gấp đôi các thổ dõng, mỗi người đều được 3 quan.

« Vả, nay bọn giặc để tìm đường sống, hiện đã chạy trốn đi bốn ngả, tin rằng công việc cũng có thể xong xuôi. Bọn Lê Văn Đức nên theo Chỉ dụ mấy lần trước,

TÀI LIỆU CHỈ TẠM VÀN

https://tieulun.hopto.org

sớm rút quân về, nhưng chuẩn y cho lời tấu thỉnh của các ngươi được tiện đường trấy qua 2 châu Lục-an và Đại-man, để đàn áp bọn phỉ một phen, rồi liền trở về ».

Lại truyền dụ cho bọn Tạ Quang Cự và Vũ Văn Tứ kéo quân khải hoàn trở về một thể, bất tất phải lại đến Ngọc-mạo nữa.

Lạng-sơn có bọn phỉ từ Thái-nguyên sang quấy nhiễu, cướp bóc huyện hạt Văn-quan, rồi lại rút vào rừng mà đi.

Vua nghe được tin đó, bèn sai bộ Binh truyền dụ tuần phủ Lê Đạo Quảng rằng: « Bọn phỉ đó trước đây đã bị quan quân ta đánh tan, nay mầm ác lại nảy, nhân kẽ hở nổi lên cướp bóc, nhà ngươi có trách nhiệm giữ bờ cõi, phải nên tìm kế đốc suất bộ biền lùng bắt giặc để yên dân cư ».

Kẽ đó có tên thổ hào Nông Quang Khanh ở đồn An-châu bắt được 9 tên thổ phỉ rồi báo lên tỉnh, tỉnh phái binh về hộ giải. Bọn phỉ thù hằn, bèn họp đảng đến đánh. Cai đội Đỗ Văn Sở do tỉnh phái đi bị phỉ bắn chết. Quang Khanh không địch nổi, cũng bỏ chạy. Những tên phỉ bị bắt trước gửi ở đồn A-hộ thuộc hạt bên (thuộc Bắc-ninh) phỉ không đánh thảo được. Quang Khanh cho mình đối với phỉ, thế không cùng sống được, nên tình nguyện theo quân bộ biền trở sức bắt giặc để chuộc tội.

Đạo Quảng đem việc đó tâu lên. Vua bảo: « Nông Quang Khanh là một thổ hào, thế mà khi thổ phỉ mới nổi loạn, một mình Quang Khanh không theo giặc, sau lại bắt giặc giải nộp quan, tuy vì ít không địch nổi nhiều, đến nỗi thất lợi, nhưng số phạm nhân bắt được không để mất một tên nào, phương chi Quang Khanh lại tự cho rằng mình đối với phỉ, thế không cùng sống được bèn thành khẩn xin đi bắt giặc để thục tội, chi đó thực đáng khen. Vậy cấp ngay cho văn bằng làm đội trưởng

https://tieulun.hopto.org

và cho phép được chiêu tập thủ hạ để phái đi làm việc bắt giặc ».

Vua dụ Nội các rằng : « Trước đây, bọn thổ phỉ Tuyên-quang gây sự, tràn đến cả các tỉnh Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng. Nay đại binh đi đánh dẹp, đã lần lượt bình định cả rồi. Cũng nên chỉnh lý lại một phen. Vậy dụ sai các đốc, phủ bố, án, xét xem các thổ ty, thổ mục, trong hạt mình, ai là kẻ thủy chung, vì triều đình, ra sức bắt giặc, thì đều chuẩn cho giữ chức làm việc như cũ, còn những kẻ cam tâm theo phỉ nhận quan chức của phỉ thì đợi khi bắt được lập tức trị tội ; gián hoặc có kẻ trước tuy theo giặc, nhưng sau biết hối tội ra thú, thì cũng nên phân biệt đối xử. Những châu dân mà họ quản trị trước nay do cai tổng, lý trưởng trông coi, quản trị, thu nộp thuế khóa, bất tất phải vội đặt ra những chức tri châu, lại mục làm gì nữa ».

Tổng thống đạo Lạng-sơn và Cao-bằng Tô Quang Đẩu tâu nói : « Tiếp tục bắt được bọn phỉ trốn là nguỵ tổng lý tham đốc Nguyễn Khắc Trương và bố con tên Lê Văn Điểm là em con nhà chú với nghịch Khôi cùng hơn 10 tên đầu mục trong bọn thổ phỉ, trong đó tên Nguyễn Khắc Trương là kẻ chính yếu phạm, xin hãng giam cùm lại để sau này đóng cũi giải vào Kinh sư, còn thì đều chánh pháp xử tử cả. Vả lại sau việc biến ở Cao-bằng, những biền binh đến cửa quân thú tội, bọn thần đã phái đi theo quan quân các đạo để ra sức bắt giặc ».

Vua hạ Dụ thưởng bậc lộng có thứ bậc khác nhau cho những người bắt được giặc. Còn những người can tội để mất Cao-bằng như lãnh binh Vũ Văn Lợi, thành thủ úy Lê Văn Tinh và Cao-hùng, phó quản cơ Nguyễn Viết Thâm, hễ ai quan chức hơi cao thì đều giao cho tỉnh Cao-bằng giam cầm, tra xét cho minh để nghị tội. Còn từ suất đội trở xuống, thì để lại tùy tỉnh sai phái chọn

https://tieulun.hopto.org

di bắt giặc để chuộc tội. Kịp khi bản án dâng lên, Vũ Văn Lợi và Nguyễn Viết Tham đều bị tội trảm giam hậu. Lê Văn Tinh, khi kinh thành thất thủ, vì ốm nặng, không dậy được, thì chuẩn cho cách chức, bắt về làm dân. Tên nghịch phạm Nguyễn Khắc Trương chưa kịp giải vào Kinh, đã bị bệnh chết, thì cho phanh thây, chém lấy đầu, đem bêu ở châu Thất-toàn là nơi nó đã phạm pháp để cho mọi người biết.

Ban yến cho quan quân tòng chinh ở các đạo Bắc-kỳ.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Trước đây, bọn thổ phỉ khởi loạn ở tỉnh Tuyên-quang, làm lan đến cả các tỉnh Thái-nguyên, Lạng-sơn và Cao-bằng, triều đình đã phái kinh binh và trung điệu biền binh các tỉnh chia đường đi dẹp, luôn được thắng trận, quân kéo đến đâu thì [illegible] công đến đó. Những quan quân [illegible] thoáng cũng đã tùy việc mà ban thưởng rồi. Ta nhân nghĩ các người ấy đã nhiều lần tòng chinh, đều hăng hái can đảm tiến lên không quản gian nan hiểm trở, nay việc lớn đã thành đem quân khải hoàn, thì nên ban yến ưu đãi, để đáp lại công sức cần lao.

« Vậy nên truyền Dụ cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính và án sát các địa phương từ Hà-tĩnh trở ra Bắc đối với những kinh binh do Kinh phái đi hoặc đã rút đi đóng chỗ khác, hoặc đã thay đổi đồn thú và những quân sĩ tòng chinh do tỉnh phái đi, nên xét theo số người nhiều hay ít mà mở tiệc thết đãi ở tỉnh thành và cho họ xem chèo hát một lượt, khiến họ đều được no say, cùng vui trong khúc khải ca. Nếu kẻ nào bị bệnh hoạn thì lập tức phải lương y đến điều trị. Phàm thuốc thang cơm và nước chè đều lấy của công cấp cho. Nếu người nào chết thì cấp cho một số tiền tử tuất gấp đôi và một tấm vải ».

https://tieulun.hopto.org

Sai vệ úy ở Kinh tượng Tam vệ Nguyễn Văn Thị vào quân thứ Gia-định, quản lãnh các đội tượng binh, theo các tướng quân và tham tán sai phái việc quân.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây, giặc Khôi làm phản, nghĩa dân các tỉnh Nam-kỳ, hoặc họp tập đốc suất hương dõng đánh giặc, hoặc tự xuất của nhà để đi tòng quân, cũng nên cất nhắc cho họ mà không câu nệ thứ bậc để khuyến khích những kẻ háo nghĩa và biết đường phải. Các tỉnh khi mới thu phục, bọn cai đội Lê Quang Ngạn, Nguyễn Đăng Phong, Thái Văn Nhiên và Bùi Tiến Tước có dự phần công lao, vậy đều cho thăng làm quản cơ. Còn đội trưởng Ngô Văn Hiển và viên bị cách lại ra ứng nghĩa là Trương Sùng Hi đều cho làm cai đội. Lại chuẩn y cho các tướng quân và tham tán được cấp văn bằng cho họ làm ngoại ủy quản cơ vẫn cứ cho quản lãnh đốc suất hương dõng đi tòng chinh. Lại, Thái Công Triều và Lê Đại Cương đã được gia ơn khai phục và nhiệm dụng rồi. Trong những kẻ hương dõng thuộc hạ của họ tất có kẻ dắc lực xuất sắc, có thể làm được quản suất cơ đội, thì cũng chuẩn cho theo công bằng, kê khai lên, rồi do những tướng quân tham tán chuyển cai quản trong đạo cấp cho văn bằng làm ngoại ủy suất cơ, suất đội rồi làm thành tập danh sách tâu lên để đợi chỉ ».

Các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Có tên Ngô Đức Nhuận là lính ở đội Gia-tín, kho Gia-tín trước, đóng dây trốn ra khỏi thành có đệ trình một tờ giấy do chữ viết của suất đội Phan Văn Trọng, trong nói: [trong thành] hiện nay ở kho chỉ còn hơn 60 vạn 4 nghìn 4 trăm 80 quan tiền, thứ bạc đĩnh 10 lạng còn hơn 1 nghìn, 4 trăm, 20 đĩnh, thứ bạc đĩnh một lạng còn hơn 2 trăm 60 đĩnh. Thóc còn 9 vạn 4 nghìn

TIMSACHCUVN

https://tieulun.hopto.org

hộc, muối 8 nghìn 4 trăm phương, thuốc súng 5 vạn 2 nghìn 2 trăm cân, ống phun lửa 600 chiếc. Đảng nguỵ hiện còn hơn 2 nghìn 6 trăm 30 tên, voi 17 thớt. Thư ấy lại nói: nghe đâu bọn giặc định nội trong tháng này sẽ mở cửa thành ra đánh. Xét trong tờ thư của địch phần nhiều phô phang hão huyền, đã dành không đáng tin, nhưng có điều nói giặc định đánh ra thì không thể không phòng bị trước. Bọn thần hiện đương nghiêm sức ở bốn mặt phải theo tấn sở mà phòng thủ, chuẩn bị, và bắn đại bác vào trong thành.

« Lại thấy có phụ nữ và đồng ấu trèo thang ra khỏi thành đến 50 người, trong ấy cũng có kẻ đem cả tư trang, tiền bạc. Hỏi ra thì họ nói: hoặc nhà ở trong thành, hoặc vào thành buôn bán, nhân bị giặc đóng cửa thành nên không kịp chạy, đến nay bị quân giặc đuổi ra ».

Vua dụ rằng: « Bọn giặc trong thành ngày càng cùng quẫn. Đối với những đàn bà, trẻ con ra hàng, lập tức theo lời dụ trước, thả cho về quê thăm nhà, chớ để họ ở lại gần nơi tỉnh thành, hoặc đến xảy ra sự nọ, việc kia. Còn những đồ tư trang và tiền bạc đem theo của họ thì đều phải giao trả lại, cấm quân sĩ không được cướp đoạt của họ ».

Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương, tham tán Trần Văn Trí, quản lãnh biền binh các vệ các đội hơn 1.000 người, chia ngồi hơn 20 chiếc thuyền Hải-đạo và Ô, Lê từ Gia-định tiến đến An-giang, hội đồng với tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân để đánh dẹp giặc Xiêm.

Trước đây, hai tỉnh An-giang và Hà-tiên bị thất thủ tin báo đến quân thứ, các tướng quân và viên tham tán có hội bàn, cho rằng tình hình ngoài biên rất khẩn yếu, nên cử một tướng quân thân đem đại đội binh

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thuyền đi trấn áp. Phước Lương bèn cùng Văn Tri cùng đi, và dâng sớ tâu lên vua biết.

Vua dụ các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: «Giặc Xiêm, là việc quan hệ trọng đại. Các ngươi phải lấy việc đó làm khẩn cấp và chuyên để ý vào sự biên phòng. Hiện nay phải tuân theo tờ Chỉ Dụ trước, lấy thêm 2.000 hương dõng, cấp cho tiền, lương, khí giới, rồi chia đi phòng ngự các tấn sở, chớ nên đắp thêm những núi đất vội, đợi khi giặc ngoài đã yên, rồi sau hợp lực đánh thành thì sẽ có thể hẹn ngày bắt được giặc. Nay Trường-lũy đã được mười phần kiên cố, chỉ nên lưu lại đó độ 4 hay 5 nghìn binh dõng đủ để khống chế hơi tàn của quân giặc, còn thì phái thêm cho ra mặt trận. Thí dụ cứ vài trăm quân tinh nhuệ, lại xen vào 7,8 trăm hay một nghìn hương dõng, trước sau cốt đủ con số bốn, năm nghìn người, thì sự phòng ngự mới mong được đầy đủ mà nắm được phần thắng.

«Lại, cũng ra lệnh cho Thái Công Triều chước lượng đem một số hương dõng gấp đi tòng chinh, để lực lượng quân hợp lại được hùng hậu. Lại phải chuẩn bị cho nhiều thứ đuốc hỏa công và hết thảy những đồ hỏa khí cùng đồ thủy chiến, phàm những thứ có thể thắng được quân địch thì đều mang đi. Với lực lượng ấy để đánh giặc, giặc tất phải thua và dễ thành công.

«Vả, binh cơ quý ở thần tốc, thế mà các tướng quân và tham tán các ngươi tiếp được tin báo đã 4 ngày, mới tiến quân, như vậy, thực là chậm trễ. Vậy truyền Chỉ sức lại cho rõ: từ nay nên chuẩn bị thuyền bè, khí giới, gạo, muối, thuốc, đạn, nhất nhất đều phải chỉnh tề đầy đủ, hễ tiếp được tin báo thì lập tức phải đi để cho kịp việc. Nay binh dõng do kinh sư và các tỉnh phái đi thủy lục đều đã khởi trình, tin rằng trung tuần tháng này sẽ

https://tieulun.hopto.org

đến quân thứ. Khi đến nơi, các ngươi nên lập tức chước lượng tình hình, nếu phải thắng đến An-giang để đánh dẹp thì cứ phái đi cả. Nếu quân ta thắng được giặc trước thì cũng nên phái thêm năm sáu phần mười trong số lính mới để làm tăng thêm sinh lực. Vì bằng giặc Xiêm có do đường bộ đến quấy nhiễu thì phải để nhiều lính mới ở lại chặn đánh trên đường bộ, cốt sao làm hợp cơ nghi, chủ yếu là đánh giết dẫy lui được giặc Xiêm, ra khỏi bờ cõi. Đó là công rất lớn của các tướng quân, tham tán càng viên biền và binh dõng. Ta tất sẽ hậu ban tước thưởng, quyết không xẻn tiếc ».

Vua lại dụ Tổng Phước Lương, Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân và Trần Văn Trí rằng : « Các ngươi là bậc đại thần trong nước vốn quen việc quân, nay giao cho trọng trách đánh dẹp thì nên bày hết mưu mô, hăng hái giết giặc, mới có thể báo đáp [illegible] Xiêm xuất quân không có danh nghĩa, thấy lợi quên nghĩa bỏ tình giao hảo, gây lấy cừu thù. Trời và người càng tức giận, dân chúng đều căm thù. Huống chi quân nó không lấy gì làm nhiều, đường sá lại không thuộc, lương thực không đủ, khí giới không tinh, lại xen lẫn cả người Thanh và người Dao tiến thoái hỗn loạn, lại không quen thủy chiến, chẳng qua chúng chỉ nhân lúc sơ hở cất lên kéo vào, há có mưu dũng gì đâu. Nay chúng đã kéo sâu vào trọng địa, tất chỉ lăm lăm lấy sự cướp bóc làm đầu. Vậy các ngươi nên chọn lấy địa thế : hoặc xông lên trước mà đón đánh, khiến giặc không tiến được, rồi đem cánh quân mạnh và chiến thuyền khác mà đánh tập hậu, hoặc ngầm mai phục ở hai bên bờ sông nhỏ, đợi khi giặc đi qua, sẽ xông ra đánh giết, hoặc nhân lúc giặc lên bờ, cướp bắt dân bà, con gái, thì xông ngay vào mà đánh, hoặc nhân lúc ban đêm, giặc đóng thuyền không phòng bị, thì lên tiến quân lên mà

https://tieulun.hopto.org

đánh, hoặc bày trận tiến lên dùng hỏa khí để thắng địch, hoặc ngầm phục ở rừng rậm, dùng đại bác mà bắn.

« Kể ra, thủy chiến và hỏa công đều là ngón sở trường hơn hết của nước ta, nay quân giặc lại chực đua hơn với ta, đó là con đường chúng sẽ thất bại. Các ngươi nên giữ kỷ luật cho nghiêm minh, thưởng phạt cho xác đáng, thì với quân mạnh và tướng tài, có thể hẹn ngày thắng trận được. Lại nên đo trí, lường sức, đáng đánh thì đánh, đáng giữ thì giữ. Đợi trong một tuần, kinh binh như mây họp lại thì cái cơ vạn toàn tất thắng đã nắm ở ta, liền theo những phương lược trước, khéo lựa mà làm, sao cho một trận thành công thì sự tốt đẹp ấy đáng được khen thưởng vào bậc nhất. Các ngươi đã cố gắng, lại nên cố gắng thêm nữa ».

Tham tán quân thứ An-giang là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đánh bại được giặc Xiêm ở Thuận-cảng (thuộc huyện Đông-xuyên).

Trước đây, giặc Xiêm đã xâm phạm tỉnh Châu-đốc, rồi theo sông Hậu-giang kéo ra Thuận-cảng, lập đồn bảo ở hai bên tả hữu bờ Thuận-cảng. Bọn Giảng đem quân đến, thì giặc kéo ra ngoài cửa Cảng hơn 100 chiếc binh thuyền vừa lớn vừa nhỏ, để chống cự lại. Quân ta tiến đánh, bắn đại bác trúng ngay vào tướng tiên phong của giặc là Liêm Cẩm Hiên, giặc bèn rút vào trong cảng. Đến canh tư đêm hôm ấy, bọn Giảng tung quân ra đánh úp, đến giờ thìn (1) thì bắt đầu hạ được đồn giặc ở tả ngạn, thiêu hủy được 15 chiếc thuyền của giặc, và thu được súng ống khí giới rất nhiều. Còn đồn ở bên hữu ngạn, quân giặc chống giữ càng hăng. Bấy giờ vừa được

(1) Khoảng 8,9 giờ sáng.

TÀI LIỆU CỘNG ĐỒNG

https://tieulun.hopto.org

hơn 300 biền binh ở Tiền phong Tả vệ do quản thủ Gia-định phái đến, bọn Giảng sai phó vệ úy Nguyễn Văn Tinh dẫn đội quân mới đến đổ bộ, rồi giao hẹn: hễ hạ được đồn giặc lấy thi thưởng 30 lạng bạc; lại sai đội trưởng đội Ngân sang quyền sai suất đội là Phan Văn Thành đốc chiến Hà-tiên, tuần phủ Trịnh Đường cũng đem binh thuyền lại tiếp ứng, liền hạ được đồn giặc, chém được 4 đầu giặc, đốt được 2 chiếc thuyền địch và thu được súng ống, khí giới cũng nhiều.

Trận này quân ta không đầy 1.000 người. Giặc đã thua chạy tập hợp các thuyền lớn đóng lại. Ngày đã về chiều, bọn Giảng bèn thu quân ở cửa cảng để ngăn chặn quân giặc, rồi theo lời hứa trước lấy bạc nhà nước ra thưởng cho Nguyễn Văn Tinh để nêu gương khuyến khích, rồi báo tin thắng trận lên vua biết.

Ngày tân hợi vua đương làm lễ tế Hiệp hưởng (1), bỗng được tin báo (từ An-giang đến), vua cả mừng, cho với thượng thư bộ Lễ là Phan Huy Thực vào bảo rằng: «Nay gặp ngày lễ Hiệp hưởng, lại được tin thắng trận này, thực là nhờ trời và ơn tổ phù hộ cho được nên thế». Vua bèn ngự ở điện Cần-chánh, ngoái bảo thượng thư bộ Binh là Trương Đăng Quế rằng: «Người Xiêm vào xâm lược, tưởng chúng có ngôn gì trội để đánh nước người ta, nên ta cũng lo, nhưng nay quan quân mới đến An-giang, giao phong một trận, giặc liền thua chạy, thì chúng chẳng qua cũng chỉ là quân ô hợp có gì đáng lo đâu?». Vua bèn hạ dụ rằng: «Lần này người Xiêm vào cướp, bọn tham tán là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đem quân ra phòng ngự, khéo đốc suất và khích lệ các tướng sĩ, lấy ít thắng nhiều, quân ta mới giao phong lần đầu mà đã luôn được thắng trận,

(1) Lễ hợp tế các tiên tổ.

https://tieulun.hopto.org

đủ làm thanh thế mở đầu cho đại quân ta. Vậy rất đáng khen thưởng.

« Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đều tấn phong tước nam, và đều thưởng cho mỗi người một đồng kim tiền Phi long hạng lớn, hai đồng kim tiền hạng nhỏ, một khẩu súng « mãnh dược điểm song cơ điểu sang », để hiệu dương chiến công. Phó vệ úy là Nguyễn Văn Tinh xung phong lên trước, đánh phá được đồn giặc, thật là hơn người; vậy thưởng thụ cho làm vệ úy và thưởng thêm cho một đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ. Còn ở các quản vệ, quản cơ, đi trận ấy đều thưởng 5 đồng ngân tiền hạng lớn, suất đội mỗi người 3 đồng. Trịnh Đường trước đây để thất thủ thành trì, đã bị cách lưu, nay biết ra sức làm việc để lập công, đổi cho giáng 4 cấp. Phan Văn Thành thưởng thụ làm cai đội và trật chánh ngũ phẩm. Các binh dõng được thưởng chung cho 2.000 quan tiền.

« Nay quân ta được tiến mấy trận, khiến quân giặc đã sợ hết hồn, lại có tướng quân Tống Phước Lương thân lãnh đại đội binh thuyền tiến đến, chắc nay đã tề tựu hội quân cả rồi. Vậy nên nhân dịp quân oai đương lừng lẫy, hăng hái ruổi dài, để lần lượt thu phục lấy các tỉnh Châu-đốc, Hà-tiên rồi thẳng đến Nam-vang, đánh giết giặc Xiêm cho thật kịch liệt, khiến cho mảnh giáp không còn để bờ cõi được an ninh mãi mãi, thì ta sẽ không tiếc gì sự ban ơn để đền đáp công lao ».

Vua lại dụ rằng: « Phàm những ân kỵ úy và thừa ân úy, đi tòng chinh mà tử trận, thì lệ cấp tử tuất ân kỵ úy được như suất đội; thừa ân úy được như đội trưởng ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Trước đây, vì biên thùy có động nên đã hạ Chỉ cho các tỉnh Bình-định và Phú-yên chiêu tập dân tráng đặt làm 5 vệ: Kiêu võ, Hoàn võ, Kham võ, Tương võ, Nghị võ, hạn đến ngày 15 tháng

LUẬN VĂN SẠCH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

này, tiếp tục đi quân thứ Gia-định. Nay quan quân tiến đạo của bọn Trương Minh Giảng đánh nhau với giặc Xiêm, luôn ngày báo tin thắng trận. Lại đó, kinh binh thủy lục cùng tiến. Chắc có thể hẹn ngày nên việc. Nhưng nghĩ: đầu hạt này đương mùa canh tác, lại gần sang đầu xuân, bây giờ tin báo ngoài biển đã giãn, nên chuẩn cho thả họ về quê để làm ăn. Ở tỉnh Bình-định nếu không đủ lính để sai phái, thì liệu lưu lại dăm ba trăm người. Còn quản vệ do Kinh phái đi thì vẫn cứ lưu lại ở tỉnh để đợi Chỉ. Các vệ hương dõng mới đặt ở các tỉnh Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi đều bãi bỏ cả.

Quốc-vương Chân-lạp là Nặc Chân đến tỉnh Vĩnh-long, bọn quan liêu thuộc hạ và dân chúng đi theo Nặc Chân có đến hơn 1.800 người, thuyền hơn 110 chiếc. Trước đây Nặc Chân chạy đến Ai-lao rồi đến Xiêm, đều trú ngụ ở Gia-định, nhưng các tướng quân vì tham tán cho rằng tình thành chưa hạ được, nên không cho. Kịp khi Nam-vang và Hà-tiên nối nhau thất thủ, An-giang mới phái thuộc viên ở tỉnh hộ tống bọn Nặc Chân sang Vĩnh-long. Khi đã đến Vĩnh-long bọn bố chính Đoàn Khiêm Quang và án sát Doãn Uẩn, mở tiệc thết đãi ở dinh đốc học có hỏi duyên cớ tại sao sợ hãi phải chạy. Chân đáp rằng: « Tháng trước, nghe tin quân Xiêm kéo đến liền phái biền binh đi phòng ngự. Sau đó tiếp được thư của nước Xiêm, đại lược nói sẽ đưa 2 em của Chân về, cho cùng nhau đoàn tụ, đồng lòng đem nước đầu hàng nước Xiêm. Quân dân nghe tin ấy ai cũng giải thể, đám biền binh phái đi trước đây cũng đem nhau hàng giặc, thậm chí nhiều kẻ thân bộc thân tín cũng khuyên nên đầu hàng nước Xiêm. Nhưng Chân này tự nghĩ: đã lâu nay được nhờ đức lớn của Hoàng thượng ta che chở, vỗ về, nếu ở lại trong thành thì sợ

https://tieulun.hopto.org

bị người ta áp bức, nên phải chạy trốn trước. Nay người đi theo thì nhiều, lương thực thì thiếu, vậy ngước nhờ oai đức triều đình, đến đây để nương tựa ». Bọn Khiêm Quang bèn cho an cư ở bến sông ngoài thành, và cấp cho 100 quan tiền, 50 phương gạo, phái quân hộ vệ rồi đem việc tâu lên vua biết.

Vua dụ rằng: « Phiên vương chạy đến đây thuyền còn có hơn 100 chiếc, số người nhiều đến 1.800, trong đó há lại không có một kẻ hơi biết xấu hổ mà phẫn kích hay sao? Đoàn Khiêm Quang! Bọn ngươi nên truyền Chỉ cho Phiên vương chuyển sức cho bọn liêu thuộc nước Phiên, kẻ nào có lòng phẫn phát dám làm tinh nguyện tòng quân đánh giặc Xiêm, thì cho chọn lấy độ năm, sáu trăm người dũng cảm, cho họ tự dùng thuyền sẵn có của họ, hằng tháng cấp cho tiền và gạo rồi do tỉnh phái đi quản thúc để theo đi đánh dẹp. Nếu chúng mới niêm mật nhất thì cũng không nên cưỡng ép mà chọn ngay một nơi cho họ ở yên, và quản thúc cho khéo, để khỏi xảy ra sự biến! ».

Vua lại dụ bộ Lễ rằng: « Nước Chân-lạp vốn là nước phiên thuộc của ta đã lâu, và xưa nay vẫn một lòng kính thuận. Năm xưa nhân có giặc Xiêm, nên phải đến nương nhờ ở Gia-định, được đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta che chở với lòng chí nhân, tư cấp một cách ưu hậu, lại sai tướng sĩ đưa về nước. Gần đây, nhờ ta mà được yên ổn vô sự, nên giữ việc cống hiến rất thành kính. Nay lại có sự biến cấp bách này. [Vua tôi Chân-lạp] lại dắt nhau chạy vào nhờ vả, lòng ta rất thương, đã sai các tướng quân và tham tán đem đại đội binh thuyền đi tiễu trừ giặc Xiêm, cốt sao cho bờ cõi được yên lặng. Ta lại nghĩ bọn vua Phiên và thần liêu đến đây nương nhờ ta để toàn tính mệnh, ăn tiêu hằng ngày đến gần 2.000 người, chỉ trông cậy vào kho

https://tieulun.hopto.org

của triều đình. Vậy, truyền dụ cho bọn Đoàn Khiêm Quang : lại chi ra 100 quan tiền và 30 phương gạo, để ban cấp cho Phiên vương chi dùng. Còn những thần liêu và tùng bộc người Phiên, thì trước hãy cấp cho mỗi người một quan tiền và một phương gạo, đợi sau này sự việc yên rồi, họ tống về nước sẽ lại tặng thưởng thêm, để tỏ tấm lòng giúp nước nhỏ và thương kẻ bị tai nạn ».

Dũng Hữu từ tế tư miếu lang là Tôn thất Hôn làm Tả từ tế phó sứ.

Vua sai truyền Dụ cho Ninh-bình hộ phủ Lê Nguyên Hi và án sát Nguyễn Bá Thản rằng : « Trước đây, Quách Tất Thác ở Sơn-âm đã biết bỏ tối ra sáng, cải tà qui chính, triều đình đã ghi công một cách ưu hậu phong cho quan chức. Các con hắn là Tất Công và Tất Tại vào chầu tại kinh, ta đã lần lượt gia ơn cho thụ chức hàm, và thưởng cho áo mặc. Họ Quách đời được hưởng ơn nước, ưu hậu biết là nhường nào ! Gần đây, họ Quách bị bọn thủ nghịch Lê Duy Lương lừa lọc dụ dỗ gây ra sự việc, thực là do bọn chúng tự sa vào vòng tội vạ, lại làm luỵ đến cả ông cha ở nơi suối vàng ! Nay nghĩ : dân Mán, Lạo còn ngu tối, ta cũng nên mở rộng cho họ tự đổi mới, khiến họ có một con đường quay đầu lại. Phàm những kẻ tội phạm đi trốn như Quách Tất Công, Quách Tất Tại và Quách Tất Tế trở xuống, nếu là thủ phạm lại bắt được kẻ thủ phạm hay tòng phạm, kẻ tòng phạm lại bắt được kẻ tòng phạm mà đem giải quan thì đều được rộng tha tội trước. Còn những kẻ tòng đảng mà bắt giải được những tên thủ phạm thì không những được miễn tội, lại còn có hậu thưởng nữa. Và Quách Tất Công, Quách Tất Tại và Quách Tất Tế, nếu bắt hay chém được bọn yếu phạm, giải quan thì càng tốt, nếu không được, cũng cho bỏ

https://tieulun.hopto.org

mình về với triều đình, do tỉnh phái dẫn vào Kinh để lượng tình khoan thứ.

« Còn một xã Sơn-âm và ba huyện Phụng-hóa, An-hóa, Lạc-thổ, những người kinh hay người thổ, trước đây, hoặc bị bọn giặc bắt ép, phải theo, chắc cũng vì cái thế bạo ngược bức bách, chứ không phải là bản tâm họ muốn. Thế mà những dân ấy, đã bị quan quân đánh giết một phen, như lửa thiêu đốt đồi núi: thực cũng đáng thương! Nay ta cũng gia ơn rộng lớn, tha thứ cho hết. Từ nay, nên an cư, lạc nghiệp, yên phận, giữ phép, để làm dân lương thiện trong cảnh thái bình mãi, không được manh tâm mưu đồ kia khác mà tự mang lấy tai vạ. Hễ kẻ nào bắt được những tên thủ phạm hay tòng phạm mà giải quan, thì tất được theo lệ trọng thưởng. Nếu kẻ nào cứ một niềm u mê, lại sinh sản phá tổ thì không bao giờ lại được nhờ ơn tha thứ, dẫu có hối lại cũng không kịp nữa. Các ngươi nên đem ý nghĩa quan trọng này truyền Dụ cho họ đều biết ».

Sai quan Khoa Đạo đi tuần tra các sở đàn miếu, được cấp cho bài ngà mới chế, có khắc 4 chữ « Khâm phái tuần tra ».

Vua dụ Nội các rằng: « Đàn miếu là nơi tôn kính, ta rất lo rằng những kẻ thủ hộ lâu ngày sinh ra trễ biếng, nên phải cho xem xét, tỏ ý nghiêm chỉnh. Vậy bắt đầu kể từ tháng này, do viện Đô sát, mỗi tháng luân lưu một viên Khoa Đạo kính đến tuần tra các sở đàn miếu, nếu thấy kẻ coi việc, thừa hành không được hợp phép thì cứ thực tâu lên để trừng trị ».

Tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Học đường của nha Đốc học trong tỉnh đặt ở huyện Mỹ-lộc, cho nên học sinh trong huyện đều theo học viện Đốc

https://tieulun.hopto.org

học cả, vì vậy trường Huấn đạo ở huyện Mỹ-lộc đặt ra cũng vô dụng ». Vua bèn sai bớt đi.

Khai phục cho viên bị cách là Tôn thất Lương làm tư vụ ở Mộc-thương và cho viên can phạm là Hoàng Quỳnh làm cửu phẩm thư lại ở bộ Lại. Bọn Lương đi miền Đông, gắng sức làm việc mới về, cho nên có mệnh lệnh này.

Tỉnh thành Hà-nội có hơn 70 phú hộ xin đem của nhà ra cứu tế cho những người nghèo đói. Tổng đốc Đoàn Văn Trường liền đem cấp phát cho những nhà cùng khổ, rồi sau mới tâu lên. Bộ Hộ hội nghị cho rằng, trước đây, các tỉnh ngoài Bắc-kỳ bị nước lụt làm hại, cho nên dân phần nhiều túng đói. Các nhà phú hộ ở tỉnh Hưng-yên biết theo lời Dụ trước, bỏ ngay tiền của ra quyên, lòng chuộng nghĩa ấy, mới thực đáng khen. Còn như sau khi bọn lý dịch đã rút, lại kể đến việc mà, thì lương ăn của dân đã được dồi dư, không khó khăn như ngày trước nữa, thế mà những nhà phú hộ kia đến bây giờ mới lục tục quyên giúp thì so với những người nghĩa dân ở Hưng-yên, sao khỏi có sự hơn kém khác nhau? Nhưng chỉ nghĩ: bọn tiểu dân ở thôn quê lại có lòng vui làm điều thiện như thế, thì cũng nên lượng công gia thưởng. Vậy xin xét theo số quyên của kẻ nào khá nhiều thì chuẩn cho được miễn sự đi lính và phu phen tạp dịch, hoặc cấp cho mũ áo có thứ bậc. Còn số tiền từ 50 quan, thóc từ 30 hộc trở xuống, ít ỏi không mấy, thì do tỉnh tự biện: đặt tiệc khoản đãi, và truyền Chỉ khen thưởng. Nếu tỉnh thần làm không hợp phép thì truyền Chỉ quở! Vua cho là phải.

Tướng nước Xiêm là Lạt-Xà-Lân cùng với Chiêu-Vàng-Na (em A Nỗ) ở Vạn-tượng đem hơn 1.000 quân Man Xiêm vào xâm nhiễu các châu Tầm-bôn, Mang-bổng, Ba-lan, Làng-thin ở phủ Cam-lộ, tỉnh Quảng-trị, bắt

https://tieulun.hopto.org

người, cướp của, dân đều sợ chạy, thự tuần phủ Nguyễn Tú nghe tin báo lập tức phái ngay phó quản cơ ở cơ Quảng-trị là Nguyễn Trọng, và quản cơ ở cơ Định-man là Nguyễn Văn Vân đem 300 quân tiến đánh. Việc đó lên đến vua.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Bọn giặc Xiêm này chẳng qua chỉ hợp một trăm mười người xúi Xiêm các quân Man vào quấy nhiễu ở biên cảnh, đó chỉ là ý chúng muốn phân tán binh lực của ta mà thôi. Chúng không nghĩ rằng với một số quân Man Xiêm như thế, làm được việc gì, đi sâu vào nơi hiểm yếu, thì chỉ tự rước lấy nạn diệt vong. Huống chi năm trước, chúng đã vào quấy nhiễu châu Ba-lan, thoạt nghe quân ta kéo đến, đã vội tháo thân chạy trước. Gương trước còn đó, nay lại dám càn rỡ gây hấn! Ta nên lập tức tiễu trừ để yên bờ cõi. Nhưng chỉ vì số quân binh phái đi còn ít, chưa được đắc lực lắm, vậy nên phái thêm một vệ Tượng quân ở Kinh sư giao cho vệ úy Lê Văn Thụy đem ra, và một vệ quân Khinh kỵ giao cho vệ úy Phạm Phi, quản lãnh cả 300 quân ở các vệ Kinh tượng và viện Thượng tứ, đem theo súng thần công, súng quá sơn, súng du sơn, các hạng đại bác cộng 16 cỗ, thuốc đạn mỗi hạng đều 100 phát, cấp tốc đi Quảng-trị vát lấy voi trận, hiệp cùng án sát Hồ Hữu Thẩm tiến đánh. Mọi cơ sự trong quân phải bàn bạc xác đáng mà làm ».

Lại sai Nguyễn Tú trước hãy gọi gấp lấy thổ binh ở các châu, mỗi châu dăm bảy trăm người, để đón quan quân, theo đi bắt giặc. Lại gọi thêm 500 hương dõng trong tỉnh, đồn thành từng đội, mỗi đội đều chọn lấy một người mẫn cán cho đứng đầu, cấp văn bằng làm ngoại ủy suất đội rồi trích lấy một quản cơ hoặc một thành thủ úy để đem họ tiếp tục đi, vâng lệnh bọn Lê Văn Thụy sai phái. Còn thuế thân bọn hương dõng

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

năm nay đến cho miễn cả. Và trong khi hành quân, lận lội trong sơn lam chướng khí, nên điều vài ba y sinh ở tỉnh và chuẩn bị thuốc thang, cho nhiều, đem đi để điều trị trong quân thứ.

Tha tội cho những phạm viên là Hồ Hựu, Nguyễn Văn Phượng, Phạm Phúc Thiệu, nhưng phát vãng đi quân thứ Cam-lộ. Hoàng Công Tài, Nguyễn Công Thiện phát vãng đi quân thứ An-giang, đều cho đi tòng chinh gắng sức lập công chuộc tội.

Vua truyền Chỉ Dụ thự bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đĩnh ở Nghệ-an rằng: « Hạt các ngươi trước đây có tin do thám báo rằng người Xiêm âm mưu dụ dỗ thổ mán gây loạn, dẫu chưa mười phần đích xác nhưng cũng nên để ý phòng bị trước, vậy các ngươi phải chước lượng tình hình: nếu ở tỉnh đã đủ quân phòng thủ rồi thì phải ngay một quản vệ và 200 quân kéo đến Trấn-ninh, 2 suất đội và 100 quân kéo đến Trấn-tĩnh, chia ra đóng đồn để trấn áp quân địch. Lại trích lấy những số tù phạm phát phối ở tỉnh mà quê ở các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam, tháo bỏ xiềng xích, cấp cho khí giới, rồi giao cho quan quân đốc suất đem đi để chúng gắng sức làm việc, chuộc tội. Nếu số binh có ít, không đủ phải đi, thì liệu xem nên gọi hạng binh dõng nào, rồi lập tức tâu lên, đợi Chỉ thi hành ».

Định lại khóa lệ (1) về chức danh đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng thuộc các vệ, cơ, đội ở trong Kinh và ngoài các tỉnh.

Trước đây, vua bảo bộ Binh: « Theo lệ trước, mỗi đội đã có một suất đội, lại 4 suất thập, một thư lại, như vậy số viên chức rất cồng kềnh. Nay nên bàn định lại: mỗi đội đặt một suất đội, và đặt thêm 2 đội trưởng cùng

(1) Khóa lệ: Thể lệ sát hạch để thăng chức.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

2 ngoại ủy đội trưởng, để giúp việc. Nếu gặp có việc sai phái toàn đội, thì suất đội quản lãnh đem đi; nếu việc sai chỉ cần lấy vài, ba chục người, thì đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng quản lãnh mang đi. Suất đội được thực thụ phẩm hàm, đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng thì do người cai quản hay địa phương cấp văn bằng cho, cứ 6 năm một khóa, tâu lên để xin thực thụ. Nếu có khuyết suất đội thì lấy đội trưởng hay ngoại ủy đội trưởng thay vào, còn suất thập và thư lại đặt trước, nay đều rút bỏ đi ».

Đến đây, lời bàn của bộ Binh dâng lên, cho rằng các đội binh trong các vệ, các cơ, các đội ở Kinh hay ở các tỉnh, có đội 50 người, có đội 60 người, và có đội đến hơn 100 người. Vậy xin: phàm đội có 60 người trở xuống thì đặt 1 suất đội, đội trưởng và 2 ngoại ủy đội trưởng. Duy các đội thuộc doanh Vũ lâm, mỗi đội hơn 100 người thì xin đặt 1 suất đội, 1 đội trưởng và 4 ngoại ủy đội trưởng.

Còn như khóa lệ, xin vẫn theo như trước: hạng giản binh thì lấy những năm dần, tị, thân, hợi làm từng khóa, hạng mộ binh thì lấy những năm tí, mão, ngọ, dậu làm từng khóa. Đến khóa kỳ, thì thực thụ đội trưởng được thăng thụ chánh đội trưởng, lại 6 năm nữa, thăng thụ ngạch ngoại cai đội; những ngoại ủy đội trưởng đến khóa cũng được thực thụ đội trưởng, và 6 năm nữa, lại thăng thụ chánh đội trưởng, lại 6 năm nữa, thăng thụ ngạch ngoại cai đội. Nếu đến khóa kỳ giản binh trong đội thiếu 9 người, mộ binh thiếu 4 người trở xuống thì cho được dự khóa, nếu giản binh thiếu 10 người, mộ binh thiếu 5 người trở lên thì không được dự. Doanh Vũ lâm, thiếu từ 19 người trở xuống, cũng cho dự khóa, nếu thiếu từ 20 người trở lên thì không cho dự khóa.

(1 — *Năm trước, đã dự khóa lệ*: Doanh Vũ lâm Tả dực Hữu dực có 10 vệ mỗi vệ có 5 đội. 4 doanh Thần cơ,

https://tieulun.hopto.org

Tiền phong, Long võ, Hổ oai mỗi doanh có 5 vệ, mỗi vệ có 10 đội; duy Hậu vệ doanh Thần cơ chỉ có 8 đội, Nội thủy vệ có 10 đội, Thần sách quân 5 doanh, Ban trực 5 vệ, mỗi vệ có 10 đội. Hai vệ Nhất, Nhị, thuộc Trung bảo Trung quân mỗi vệ 10 đội, Trung sai 3 đội. Hai vệ Nhất Nhị thuộc Tiền bảo Tiền quân mỗi vệ 10 đội, Tiền sai 2 đội. Hai vệ Nhất, Nhị thuộc Tả bảo Tả quân, mỗi vệ 10 đội, Tả sai 5 đội. Hai vệ, Nhất, Nhị thuộc Hữu bảo, Hữu quân, mỗi vệ 10 đội, Hữu sai 3 đội. Hai vệ Nhất, Nhị, thuộc Hậu bảo Hậu quân mỗi vệ 10 đội. Hậu sai 4 đội. Thủy quân có 5 vệ, mỗi vệ 10 đội.

Các dực: Dực uy, Dực tín, Dực thắng, và Dực thành, mỗi dực 3 đội; Dực dũng, Dực tráng, Dực hùng, mỗi dực có 1 đội.

Các sai: Tán sai 3 đội, Ủng sai 1 đội, Hùng sai 4 đội.

Sư kiên: Kiên vĩnh, Kiên thịnh, Kiên hòa, Kiên võ, Kiên tín, Kiên mỹ, mỗi kiên 2 đội.

Tỉnh Quảng-ngãi, Tĩnh-man cơ Nhất 6 đội, còn 5 cơ: Nhị, Tam, Tứ, Ngũ, Lục, mỗi cơ 8 đội. Thủy cơ 10 đội.

Tỉnh Bình-định, cơ Định dũng có 10 đội.

Tỉnh Phú-yên thủy cơ có 3 đội.

Tỉnh Khánh-hòa, cơ Hòa thắng có 8 đội, Thủy cơ có 4 đội.

Tỉnh Bình-thuận, Thuận nghĩa Tả cơ có 10 đội, Thuận nghĩa Hữu cơ có 8 đội, Thủy cơ có 5 đội.

Tỉnh Gia-định, Gia-tiệp Tả Hữu 2 cơ và Gia-an thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Biên-hòa, Cơ Biên-hùng, có 10 đội.

Tỉnh Vĩnh-long, Vĩnh-bảo Tả Hữu 2 cơ và Thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Định-tường, cơ Định uy và Thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh An-giang, cơ An-bình và Thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Hà-tiên, cơ Hà-điện có 2 đội.

Tỉnh Nghệ-an, cơ Trung thủy có 10 đội. 4 vệ Tuyền phong Tiền, Phấn võ, Trung võ, Trang võ, thuộc Thần sách Tiền doanh, 4 vệ Tuyền phong Tả, Định võ, Nghiêm võ, Diệu võ, thuộc Thần sách Tả doanh, 2 vệ Cường võ và Trang võ thuộc Thần sách Hậu doanh, mỗi vệ có 10 đội.

Tỉnh Hà-tĩnh, 4 vệ Uy võ, Dương võ, Toàn võ, Minh võ thuộc Thần sách Trung doanh mỗi vệ có 10 đội.

Tỉnh Thanh-hoa, cơ Tả thủy có 9 đội. 4 vệ Tuyền phong Hữu, Nghĩa võ, Sức võ, và Cảnh võ thuộc Thần sách Hữu doanh, 2 vệ Tuyền phong Hữu và Quảng võ thuộc Thần sách Hậu doanh, mỗi vệ có 10 đội.

Tỉnh Hà-nội, mười cơ Ngũ chấn, Ngũ định thuộc Trung quân và Thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Ninh-bình, 2 cơ Tiền và Tả, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Nam-định, 10 cơ Ngũ Kinh, Ngũ Tiệp thuộc Tiền quân và 3 cơ Trung, Tả, Hữu thuộc Thủy sư mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Hải-dương, 10 cơ Ngũ Kiên, Ngũ Nhuệ thuộc Tả quân và 2 cơ Tả Hữu thuộc Thủy sư mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Sơn-tây, 10 cơ Ngũ hùng, Ngũ dũng thuộc Hữu quân, mỗi cơ có 10 đội.

Tỉnh Bắc-ninh, 10 cơ Ngũ uy, Ngũ thắng thuộc Hậu quân mỗi cơ có 10 đội. Từ đây trở lên Tiền vệ, Tả vệ thuộc doanh Thần cơ, Tiền vệ, Tả vệ thuộc doanh Long võ và Tả vệ thuộc doanh Hổ uy, cộng 5 vệ đều là triệu

https://tieulun.hopto.org

mộ (1) Tiền vệ doanh Hổ uy là toàn trừ (2) còn thì đều là giản điểm (3).

2 — *Trước chưa dự khóa lệ nay mới gia nhập*: 3 vệ Kinh tượng Nhất, Nhị, Tam, mỗi vệ 10 đội. Viện Thượng tứ, vệ Kiêu kỵ có 5 đội, vệ Phi kỵ có 8 đội, vệ Khinh kỵ có 9 đội *(giản điểm)*.

3 — *Y theo năm trước không dự khóa lệ*: Viện Thượng-trà, 4 đội Ngân sang, đội Kim sang, đội Thượng thiện, đội Lý thiện và các ty (*triệu mộ*). 3 đội thuộc thự Hòa-thanh (1 đội *giản điểm*, 2 đội *triệu mộ*). 3 đội thự Thanh-bình và đội Tài-hoa (*triệu mộ*). 4 đội Giáo dưỡng (con các quan võ). 2 ty Từ tế Tả Hữu (Tôn thất và người huyện Tống-sơn). 2 vệ Hộ-lăng Trung Tiền, mỗi vệ có 10 đội, Trung vệ (*toàn trừ*), Tiền vệ (*triệu mộ*). Vệ Võng thành có 10 đội (*toàn trừ*). Hộ thành có 4 đội (3 đội *toàn trừ*, 1 đội *triệu mộ*). Cơ Kiêu-chu có 10 đội, Thiên chu có 2 đội (*toàn trừ*). Dực cương có 3 đội, Dực định có 3 đội (*triệu mộ*). Vệ Dực bảo có 10 vệ đội (3 đội *toàn trừ*, 7 đội *triệu mộ*).

Dực-trấn, Dực-thịnh, Dực-vĩnh, Dực-mỹ, Dực-hòa thuộc các phủ đệ của các hoàng tử, trước công mỗi dực có 4 đội, thuộc binh có 5 đội (*triệu mộ*). Đội thuộc binh trong phủ quận vương Thiệu-hóa (*lưu ngạch*). 2 đội Hữu, Vũ, đội Tín sai, đội Lượng võ, đội Trực võ thuộc phủ đệ các thân công (*lưu điểm*). 3 đội Diệu võ, 3 đội Sách cần, 3 đội Thắng sai, 4 đội Đẳng võ (*lưu điểm*). 7 đội thuộc binh (*triệu mộ*). Thuộc binh của Thái bình hầu, thuộc binh của Phúc long hầu, 11 đội Thường ban trong

---

(1) Triệu mộ (hoặc chiêu mộ): Hạng người ứng mộ mà đi lính.

(2) Toàn trừ: Được miễn trừ tất cả.

(3) Giản điểm: Hạng người đến tuổi đi lính do thể lệ tuyển duyệt, được lựa làm binh.

https://tieulun.hopto.org

phủ đệ của các công chúa (*triệu mộ*). 4 đội linh phủ Thừa-thiên (*giản điểm*). Đội Tể sinh (*triệu mộ*), 3 đội Thuận an thuộc Hưng binh và Du mộc (toàn trừ).

Tỉnh Quảng-nam, 4 đội cơ Nam tráng (*giản điểm*). 10 đội cơ Quảng-nam, 2 đội cơ Điện hải, đội Pháo thủ, và đệ tứ đội thự Thanh binh (*triệu mộ*). 2 đội Thanh khê và Hà khê (toàn trừ). 5 đội cơ Nam tượng (*triệu mộ*). 2 đội Quy nghĩa do tù phạm được dồn bổ.

Tỉnh Quảng-ngãi 3 đội cơ Tráng nghĩa (*giản điểm*). Đội Pháo thủ và đệ ngũ đội thự Thanh binh (*triệu mộ*). 8 đội cơ Quảng-ngãi, 2 đội cơ Nghĩa tượng (*triệu mộ*).

Tỉnh Bình-định 5 đội cơ Định tráng (*giản điểm*). 10 đội cơ Bình-định, đội Pháo thủ. 4 đội cơ Định tượng (*triệu mộ*), 2 đội Binh, Thiện (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Phú-yên 3 đội cơ Phú tráng (giản điểm), 1 đội cơ Phú-tượng, 1 đội cơ Phú-yên và đội Pháo thủ (*triệu mộ*).

Tỉnh Khánh-hòa, 3 đội cơ Hòa tráng (*giản điểm*). 2 đội cơ Khánh-hòa, 1 đội cơ Hòa-tượng, 3 đội Pháo thủ (*triệu mộ*). 3 đội Hòa-thiện (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Bình-thuận, 3 đội cơ Thuận tráng (*giản điểm*). 2 đội cơ Bình-thuận và đội Pháo thủ (*triệu mộ*). 2 đội thuộc binh (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Gia-định 4 cơ Gia-dũng Tiền, Hậu, Tả, Hữu, cơ Gia-võ, cơ Gia-định, mỗi cơ có 10 đội, cơ Gia-thuận và Tượng cơ, mỗi cơ có 6 đội. 3 đội pháo thủ, 2 đội nguyên Giáo dưỡng (*triệu mộ*). 2 đội Hồi-lương và đội An-lương (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Biên-hòa có 2 cơ Biên sai tả hữu. Cơ Biên-hòa và Thủy-cơ, mỗi cơ có 10 đội. 2 đội Tượng cơ và đội Pháo thủ (triệu mộ). 2 đội Hồi-lương (*do tù phạm được dồn bổ*).

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Vĩnh-long, có 3 cơ Vĩnh uy Trung, Tả, Hữu, 2 cơ Vĩnh-nhuệ Tả, Hữu, mỗi cơ có 10 đội. 5 đội cơ Vĩnh-hỏa, đội Pháo thủ, đội Long nghị, và 3 đội Trấn-binh (*triệu mộ*). 2 đội Hồi-lương và 2 đội Vĩnh-lương (*do tù phạm được đồn bổ*).

Tỉnh Định-tường 3 cơ Định thắng Trung, Tả, Hữu, mỗi cơ có 10 đội, đội Pháo thủ, 1 đội cơ Tường tráng, và đội Tường võ (*triệu mộ*). 2 đội Hồi-lương (*do tù phạm được đồn bổ*).

Tỉnh An-giang, 4 cơ An nghị Tiền, Tả, Hữu, Hậu, cơ An-giang, cơ An viễn mỗi cơ có 10 đội, và 2 đội Pháo thủ (*triệu mộ*), 2 đội Hồi lương (*do tù phạm được đồn bổ*).

Tỉnh Hà-tiên, 8 đội cơ Hà phú, cơ Hà-tiên và Thủy cơ, mỗi cơ có 10 đội (*triệu mộ*), đội Biện lương (*do tù phạm được đồn bổ*).

TAISACH.COM.VN

Tỉnh Quảng-trị, 3 đội cơ Trị tráng (*giản điểm*), 1 đội cơ Trị tượng, 5 đội cơ Quảng-trị, đội Pháo thủ (*triệu mộ*), 10 đội cơ Định man (*do tù phạm và toàn trừ được đồn bổ*).

Tỉnh Quảng-bình, 4 đội cơ Bình tráng, 5 đội cơ Tuấn-thành (*giản điểm*). 2 đội cơ Quảng tượng, 2 đội Pháo thủ, 3 đội cơ Quảng-bình (*triệu mộ*).

Tỉnh Nghệ-an, 5 đội cơ An vũ, đội Pháo thủ (*giản điểm*). 3 đội cơ An-tượng, đội thứ 6 thự Thanh-bình và đội Thông-ngôn (*triệu mộ*). 2 đội cơ Trấn an (nguyên là các đội ở Phủ thuận và đều (*do tù phạm được đồn bổ*). 3 đội 2 cơ An-thuận) *do tù phạm và triệu mộ đồn bổ*). 3 đội An thiện (*do tù phạm được đồn bổ*), 9 người vệ Kiến oai (*lưu ngạch*).

Tỉnh Hà-tĩnh, đội Tĩnh kiên (*giản điểm*), 2 đội cơ Hà-tĩnh, 1 đội cơ Tĩnh tượng và đội thuộc binh (*triệu mộ*).

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Thanh-hoa, đội Pháo thủ (*giản điểm*). 2 đội cơ Hoa tượng, đội thứ 7 thự Thanh binh, đội Thuộc-binh và đội Thanh-hoa (*triệu mộ*). 2 đội Thiên thiện (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Hà-nội 10 đội cơ Hà-thanh (*giản điểm*), 2 đội Pháo thủ (1 đội *triệu mộ* 1 đội *giản điểm*). 3 cơ: Thiện võ, Nghiêm dũng và Hà-nội, mỗi cơ có 10 đội. 1 đội hóa (*triệu mộ*).

Tỉnh Ninh-bình. 3 đội Hữu cơ, 2 đội Hậu cơ, 1 đội cơ Ninh tượng và đội Pháo thủ (*triệu mộ*).

Tỉnh Nam-định. 3 cơ Tráng oai, Lạc dũng và Nam-định, mỗi cơ có 10 đội, 3 đội Tượng cơ, 2 đội Pháo thủ và đội Tuần thành (*triệu mộ*), đội Hướng thiện (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Hưng-yên, 10 đội cơ Hưng-yên (*triệu mộ*).

Tỉnh Hải-dương, 2 cơ Chấn võ và Hải-dương, mỗi cơ có 10 đội, đội pháo thủ và 3 đội Tượng cơ (*triệu mộ*).

Tỉnh Quảng-yên, 2 đội cơ Quảng hùng (*giản điểm*). 3 đội cơ Quảng-yên (*triệu mộ*).

Tỉnh Sơn-tây, 2 cơ Võ dũng và Sơn-tây, mỗi cơ có 10 đội. 3 đội Tượng cơ, đội Pháo thủ và đội Tuần thành (*triệu mộ*), 4 đội Tòng thiện (*do tù phạm được dồn bổ*).

Tỉnh Hưng-hóa, 3 đội cơ Hưng hùng (*giản điểm*). 5 đội cơ Hưng hóa (*triệu mộ*).

Tỉnh Tuyên-quang, 3 đội cơ Tuyên hùng (*giản điểm*). 5 đội cơ Tuyên-quang, và đội Tuần thành (*triệu mộ*).

Tỉnh Bắc-ninh, 2 cơ Cự oai và Bắc thuận, mỗi cơ có 10 đội. 4 đội cơ Bắc-ninh, 3 đội Tượng cơ, và đội Pháo thủ (*triệu mộ*).

Tỉnh Thái-nguyên, 9 đội cơ Thái hùng (*giản điểm*). 7 đội cơ Thái-nguyên (*triệu mộ*).

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Lạng-sơn, 9 đội cơ Lạng hùng (*giản điểm*). 4 đội cơ Lạng-sơn, 10 đội cơ Hiệu thuận (*triệu mộ*).

Tỉnh Cao-bằng, 10 đội cơ Cao-hùng (*giản điểm*). 4 đội cơ Cao-bằng (*triệu mộ*).

Lại về việc phân xử binh lính đào ngũ: trước kia, mỗi đội có 4 thập, hoặc 8 thập, không đều, nhưng cứ lấy số lính đi trốn và thiếu trong thập mà tính để khép tội. Nay đã đặt lại đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng, mà bỏ bớt suất thập, cũng xin châm chước lệ trước để thi hành cho được chu đáo. (Phàm giản binh trong đội mà trốn đến 6 người, thì đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng mỗi người đều phải phạt 20 roi, suất đội phải phạt 10 roi, cứ mỗi 3 người trốn thì tăng tội lên một bậc. Doanh Vũ lâm, hàng đội mà trốn đến 12 người thì đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng mỗi người phải phạt 20 roi, suất đội phải phạt 10 roi, cứ thêm mỗi 6 người trốn thì lại tăng tội lên một bậc. Hàng vệ mà trốn đến 60 người thì quản vệ phải phạt 20 roi, cứ thêm mỗi 30 người trốn thì lại tăng tội lên một bậc và tội chỉ phạt đến 100 trượng. Mộ binh hàng đội mà trốn đến 10 người thì đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng mỗi người phải phạt 20 roi, suất đội phạt 10 roi, cứ thêm mỗi 5 người trốn thì lại tăng tội lên một bậc, và tội chỉ phạt đến 80 trượng. Hàng vệ mà trốn đến 100 người thì quản vệ phải phạt 20 roi, cứ thêm mỗi 50 người trốn thì lại tăng tội lên một bậc, và tội chỉ phạt đến 100 trượng. Phàm khi đã bị xử phạt như thế, đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng thì phải đánh ngay, còn quản vệ và suất đội thì được chiếu lệ giáng phạt).

Vua chuẩn y lời bàn ấy. Sau đó, bề tôi bộ Binh lại tâu: « Suất thập, nay đã rút bỏ đi, phàm có việc gì sai phái đến toàn đội, thì xin phái cả suất đội và đội trưởng

https://tieulun.hopto.org

với ngoại ủy đội trưởng cùng làm. Nếu chỉ phải 25 người thì 1 đội trưởng và 1 ngoại ủy đội trưởng cùng quản lãnh đem đi, ngoài ra cứ lấy đó mà suy ra.

« Lại nữa, hạng mộ binh, xin cứ theo số nhiều, ít hiện có mà chước lượng đặt ra. Thí dụ: từ 40 người trở lên, thì chiếu lệ đặt 2 đội trưởng và 2 ngoại ủy đội trưởng; từ 30 đến 39 người thì đặt 2 đội trưởng và 1 ngoại ủy đội trưởng; từ 20 đến 29 người, thì đặt 1 đội trưởng và 1 ngoại ủy đội trưởng, từ 19 người trở xuống thì chỉ đặt 1 đội trưởng, đợi khi mộ đủ số lính sẽ lại thi hành như lệ định ». Vua y theo.

Cho Kiến an công Đài : về số lương thần công bị phạt một năm, nay chia làm 2 năm, mỗi năm chiết trừ một nửa cấp cho một nửa để chi dùng. (Trước đây, Đài vì khinh suất sai người thuộc hạ trong phủ ra ngoài sinh sự, nên bị phạt).

Lãnh binh Quảng-trị Nguyễn Văn Nghị, vì già yếu về hưu. Cải bổ lãnh binh Quảng-nam, Nguyễn Cửu Đức, làm lãnh binh Quảng-trị.

Tỉnh Sơn-tây có bọn thổ phỉ hơn 1.000 tên, ẩn hiện ở huyện hạt Yên-lạc và Lập-thạch. Tỉnh phái quan quân đi dẹp, bọn giặc lại quay sang miền rừng Bình-toàn tỉnh Thái-nguyên ở bên cạnh mà đi. Bọn quan tỉnh là Đỗ Huy Cảnh đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Địa hạt các ngươi có một vài bọn giặc sống, thường thường thừa cơ lén lút ló ra. Một khi quan quân kéo đến thì lại lập tức tản đi. Chúng thường cho thế là đắc sách. Các ngươi có trọng trách ở địa phương, nên tìm nhiều phương pháp, nghiêm đốc các bộ biền hết sức bắt giặc, hoặc dụ giặc bắt chém nhau mà ra đầu thú, cốt sao bắt được tên đầu sỏ đến làm án để trừng trị ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa đông, tháng 12, giặc Xiêm xâm đất Trấn-tĩnh thuộc Nghệ-an, lại đưa thư sang Trấn-ninh đòi lại những dân Vạn-tượng còn sót. Bọn bố chính, án sát là Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình được tin báo, liền bàn lấy lính binh Nguyễn Văn Tạo đem 305 biền binh đi Trấn-tĩnh, và kiêm lãnh cả số quan quân phái đi trước để tùy cơ đánh dẹp. Lại phái phó vệ úy vệ Tráng võ là Tống Phước Minh đem 300 quân đi Trấn-ninh phòng bị, rồi đem việc tâu lên.

Vua phê rằng: « Kẻ kia chẳng qua xa dương thanh thế để chuyên nhằm vào việc Chân-lạp đó thôi. Trước đây quân thứ An-giang đã thắng trận; hiện nay lại được toàn thắng, như vậy, việc nước ta đã êm rồi, giặc Xiêm lại còn làm gì được nữa? Các ngươi đã phái quân đi phòng thủ ngoài biên, là được rồi! »

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây, vì thổ phỉ ở Lạng-sơn và Cao-bằng đã dẹp yên, nên đã dụ sai tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ bát khúc khải hoàn, rút quân về. Nhưng gần đây lại tiếp tin biên báo của Nghệ-an, nên truyền Dụ cho Tạ Quang Cự: nếu về đến Nghệ-an thì lưu lại ngay ở tỉnh mà tùy nghi điều khiển, đợi trong một tuần, việc biên cảnh được yên, sẽ

https://tieulun.hopto.org

về Kinh yết kiến. Còn Vũ Văn Từ thì cho do đường trạm, về Kinh trước ».

Bấy giờ vừa lúc Tạ Quang Cự có sớ tâu nói : « Tham tán Vũ Văn Từ tiến đến châu Thông-nông giáp đầu Bảo-lạc, dò các thổ dân thì họ đều nói : đạo quân Tuyên-quang tiến phá Ngọc-mạo, giặc Vân cạo trọc đầu, lẫn trốn. Sau đó, quan quân rút đi thì Vân lại chiêu tập họp người Triều-châu nhà Thanh, độ 7, 8 trăm người, lại kéo về Ngọc-mạo, rồi lại chia đảng, chiếm cứ Mật-lũng, Du-lũng, thủ hiểm. Vậy xin hãy lưu lại ở thành Cao-bằng để trấn áp, khiến cho Vũ Văn Từ được chuyên sức về việc tiễu phỉ. Độ một tuần, sự việc dần yên, sẽ lập tức theo lệnh rút quân về ».

Vua dụ rằng : « Tên tướng giặc Nông Văn Vân đã bị quan quân đánh tan, phải cao đầu trốn thoát, lại còn dám họp tập bọn vụ tại cõi sót, mưu đồ chống lại. Vậy chuẩn cho Tạ Quang Cự hãy tạm lưu lại Cao-bằng, rồi nên phái thêm biền binh theo Vũ Văn Từ đi bắt giặc, để làm cho mạnh thanh thế. Nếu một mình Vũ Văn Từ khó làm nổi thì lập tức phải thống lãnh đại binh tiếp đến, cốt sao san sào huyệt của giặc thành bình địa, nếu bắt hay chém được Nông Văn Vân thì càng tốt, còn nếu nó sợ oai quân ta mà lại trốn trước thì cũng đừng nên khắp núi rừng lùng thú dữ, mà lập tức nên cùng Vũ Văn Từ lên đường rút quân khải hoàn ».

Hạ lệnh cho Bắc-ninh tải 300 phương muối trắng ở kho tỉnh lên trữ tại Lạng-sơn, rồi trích lấy 1.000 phương tải sang Cao-bằng.

Án sát Cao-bằng Trương Sĩ Quản tâu rằng : « Tỉnh thành tuy đã thu phục, nhưng tên nghịch Cận và nghịch Huyền cùng với nghịch Vân ở giáp giới còn chưa bắt được. Thiết tưởng : sau khi đại binh rút về, thành trì

https://tieulun.hopto.org

chưa được vững bền, quân nhu lại thiếu thốn, một khi tro tàn giặc giã lại nhen, thì dân Man, Lạo chưa chắc đã yên tĩnh. Vậy xin chuẩn cho lính doanh Thần sách và quân các tỉnh hơn 1.000 người lưu lại, đợi thự bố chính Hoàng Văn Tú đến lỵ sở liền cùng lãnh binh Nguyễn Văn Thuận đem đi thẳng đến đánh phá Mật-lũng và Du-lũng thuộc Bảo-lạc, để lũng bắt bọn tướng giặc, ngõ hầu địa phương mới giữ được yên ổn lâu dài ».

Vua dụ rằng: « Đã có chiếu chỉ cho đồng thống Tạ Quang Cự lưu lại ở tỉnh ngươi, trong mươi ngày tùy tiện bắt giặc. Ngươi nên phủ dụ nhân dân lo chứa lương thực, cốt sao có thể tự cường, bất tất phải vội xin đem binh đi, chỉ nói suông không ích gì.

« Lại vì các súng đại bác ở Cao-bằng bị thất lạc rất nhiều, dụ sai Tạ Quang Cự trong khi rút quân phải trích ra lưu lại súng thần công và súng [illegible] 20 cỗ kèm theo đạn dược để giữ tỉnh thành. Lại sai tuần phủ Lạng — Bình là Lê Đạo Quảng bàn cùng bố chính Cao-bằng cho mua gang vụn để đúc súng Hồng y đại bác, đường kính lòng súng rộng trên dưới 2 tấc 2 phân, cốt 20 cỗ, để chia đặt tại 2 tỉnh thành ».

Vua dụ bộ Lại rằng: « Tỉnh Cao-bằng nay mới thu phục, một lần sắp xếp công việc bề bộn, cần phải bổ thêm tá lãnh và lại dịch để giúp đỡ công việc. Vậy ra lệnh cho tỉnh Lạng-sơn lựa lấy độ 6, 7 người bát, cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại ở trong 2 ty Phiên Niết(1) để chuyển bổ sang Cao-bằng. Và số do Bắc-ninh chuyển bổ sang Lạng-sơn cũng vậy. Phàm những người mới bổ đều cho được thăng 1 bậc, khiến cho phấn khởi cố gắng làm việc. Còn số bát, cửu phẩm thư lại ở tỉnh Bắc-ninh nếu có thiếu thì do tỉnh thần chọn người mà bổ, số vị

(1) Tức ty Bố chính và ty Án sát.

https://tieulun.hopto.org

nhập lưu thư lại có thiếu thì mộ người ngoại sở làm quan bổ sung vào ».

Lại dụ bộ Binh rằng: « Trước đây, tỉnh Cao-bằng bị giặc vây, chưa được bao lâu đã đến bị thất thủ. Đó vì tỉnh thành thực không thể giữ được, chỉ chuyên trông cậy vào đồn núi, mà đồn núi cũng không được kiên cố cho lắm nên mới đến nỗi thế. Nay tính việc thiện hậu nên trù liệu sẵn. Vậy truyền Dụ cho bọn Hoàng Văn Tú và Trương Sĩ Quản: hội đồng bàn định cùng nhau, mượn dân vát lính sửa đắp tường thành, bề ngoài phải cắm nhiều chông chà rồi đời các kho tàng vào trong thành. Còn đồn núi nào gần sát với tỉnh thành thì cũng tùy hình thế mà sửa lại; chỗ nào có thể phòng thủ giữ được cho tỉnh thành thì nhất luật khởi công làm cả, cốt sao cho được chỉnh đốn và kiên cố.

Lại cho rằng Lạng-sơn là đất xung yếu, mà tỉnh thành thì quá rộng, tại đồ mất nhiều, bèn dụ cho bọn Lê Đạo Quảng và Trần Huy Phác: xét xem hình thế, chỗ nào nên sửa và xây lại như cũ, chỗ nào nên xây đắp mới, cốt phải rút bớt thân thành, khiến cho được vừa phải, rồi cần phải xây bao lấy một nửa núi Bạch-mã để chiếm lấy thắng thế, để tiện cho việc phòng ngự. Bàn tính rồi tâu lên.

Chuẩn định: từ nay, giá gạo ở các địa phương nếu cao hay hạ từ 3 tiền trở lên thì lập tức tâu lên; nếu không đến số đó thì đợi kỳ tâu báo giá gạo, sẽ phụ trình, chứ đừng tất tưởi ruổi ngựa tâu báo, nhọc mệt chạy trạm vô ích. Việc này được chép làm lệnh (lệ trước giá gạo hơn, kém từ một tiền trở lên cũng lập tức tâu báo).

Vua cho rằng trước đây Bắc-kỳ có việc, số lính trạm Thái-long thuộc Thái-nguyên có ít, phải vất vả trong việc chạy trạm, bèn thưởng cho 20 quan tiền và 10 phương gạo.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Ở Hà-nội, tên giặc trốn, nguỵ xưng là đốc vận Đinh Văn Hiên (đồ đảng Quách Tất Tế ở Sơn-âm) lén đi Mỹ-lương chiêu dụ đồ đảng. Đồng tri phủ Ứng hòa là Lê Nguyên Giám thân đem thủ hạ và dân phu chặn đường bắt được. Việc tâu lên, thưởng cho Nguyên Giám kỷ lục một thứ.

Tham tán quân thứ An-giang là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đóng binh thuyền ở Thuận-cảng, chống nhau với giặc, bỗng có người Chân-lạp là Ma-A Mân-Tri-Sốc từ trong đám giặc ở Nam-vang đến đầu hàng quân thứ và nói: Tướng Xiêm, Phi-nhã Chất-Tri cùng em thứ hai Phiên vương, có độ hơn 10.000 quân còn đóng ở thành Nam-vang. Người đem quân đến đánh Châu-đốc là tì tướng Phi-nhã Liêm-Cầm-Hiên, binh thuyền có độ 200 chiếc, mỗi chiếc có độ trên, dưới ba, bốn chục người, đều lẫn lộn cả người Xiêm, người Lạp, người Mán người Lạo, hay người nhà Thanh, hắn lại nghe tin Phi-nhã Phọt-Lăng đem độ 150 chiếc binh thuyền từ Hà-tiên đến, binh sắc phần nhiều là các người Xiêm, Lạp, Đại Thanh, Chà-và theo đạo Gia-tô. Thuyền lớn độ 100 người, thuyền vừa có độ năm, sáu mươi người, thuyền nhỏ độ ba, bốn mươi người, hợp cùng quân của Phi-nhã Liêm-Cầm-Hiên cùng tiến lên Thuận-cảng sông Hậu-giang để chống nhau với quân ta. Lại nữa, quân tuần tiễu bắt được một giáo đồ Gia-tô là Lê Văn Công và nói: « Còn trưởng giáo Gia-tô tên là Thuận ở nước Xiêm, dụ được hơn 2.000 người, gồm có Xiêm, Chân-lạp, người Đại Thanh và người Chà-và theo đạo Gia-tô, còn ở phía sau, chưa đến ». Bọn Trương Minh Giảng cho rằng giáo đồ Gia-tô phần nhiều theo giặc, ngầm thông tin tức, nên lập tức chém đầu Lê Văn Công, rồi đem tình hình tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Đó chẳng qua là phô trương số hão mà thôi; huống chi quân giặc từ xa kéo lại, vị tất đã am hiểu đường đất. Nhiều lần ban Chỉ Dụ về cơ mưu đánh dẹp, cũng đã rõ ràng rồi. Các ngươi nên ra quân kỳ để giành phần thắng, cốt sao cho dẹp tan được bọn giặc, xứng đáng với việc đã giao cho ».

Vua lại dụ Nội các rằng: « Trước đây, phái quan quân đi việc quân ở Nam-kỳ, ta đã hạ Chỉ Dụ cho các hạt từ Phú-yên đến Bình-thuận, phải dự bị nhiều thuyền hộ tải cho đỡ sức quân, nhưng nay nghĩ: thuyền bè các tỉnh có khi không đủ dùng mà nếu cứ câu nệ theo Chỉ Dụ trước, thì e có lẽ chậm chạp lỡ làng, việc quân trễ. Hiện nay, quan quân chắc đã đi qua địa phận hạt Phú-yên rồi, vậy sai bộ Binh truyền Chỉ cho Khánh-hòa và Bình-thuận: phải trù bị trước một số thuyền bè, nếu tiếp được quan quân kéo đến, thì lập tức chiếu theo số thuyền phân phối vào ngồi để nhanh chóng tiến đi, còn bao nhiêu thì đều do đường bộ đi ngay. Lại nữa, binh thuyền do Kinh phái đi, cũng đã sắp đến cửa biển Gia-định, vậy truyền Dụ cho bọn tổng đốc Nguyễn Văn Trọng, tuần phủ Hà Duy Phiên, phái ngay một viên bố chính hoặc án sát, vát nhiều dân thuyền đi đón trước ở ngoài cửa biển. Khi binh thuyền kéo đến, nếu là thuyền nhỏ thì lập tức cho tiến đi đánh dẹp, còn thuyền lớn thì phải góp sức kéo đi, hoặc lấy dân thuyền bốc khí giới thuốc đạn, chở trước đến quân thứ để cấp phát, khiến cho thuyền lớn được nhẹ ngược dòng mà tiến, ngõ hầu mới được nhanh chóng ».

Thưởng cho từ suất đội trở lên, ở 2 vệ Hùng võ, Dũng võ của Bình-định, vệ Nhuệ võ của Khánh-hòa và vệ Thần võ của Bình-thuận, mỗi người một chiếc áo trận, sai thị vệ mang đến quân thứ để ban phát cho. Lại vì 2 vệ Hùng võ và Dũng võ tiến quân đúng kỳ hạn, bèn

https://tieulun.hopto.org

du cho tổng đốc Bình—Phú Võ Xuân Cẩn, trước ở dưới tên có ghi bị giáng một cấp, nay cho khai phục ngay. bố chính Bình-định Đặng Đức Thiệm, án sát Phạm Thế Trung, đều được thưởng kỷ lục một thứ. Tỉnh Phú-yên vì vát thuyền hộ tống được nhanh chóng, nên viên thự tuần phủ Nguyễn Công Liêu trước dưới tên có ghi bị giáng một cấp, nay lập tức cũng cho khai phục; thự án sát Võ Đức Mẫn cũng được ban thưởng kỷ lục một thứ.

Sai Bình-định và Quảng-ngãi mỗi tỉnh phải chế tạo 2.000 cây trường thương; Quảng-nam, Phú-yên, Khánh-hòa và Bình-thuận mỗi tỉnh 1.000 cây trường thương. Và các súng điểu sang chứa trong kho, phàm các đồ phụ tùng như bao da trâu, ống hồng và bầu lớn đựng thuốc súng, phải kiểm tra lại xem nếu thứ nào hư nát hay thiếu thốn, thì đều phải sửa chữa hoặc làm lại đầy đủ để dùng.

TIMSACH.COM.VN

Thổ nghịch Tà Lương quân Tống Phước Lương và tham tán Trần Văn Trí tiến đến quân thứ Thuận-cảng, cùng tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân, chia nhau đốc suất binh thuyền tiến đánh. Giặc đã dàn trước 60 chiếc thuyền lớn đóng ngang ở trong cảng, dùng đại bác bắn ra, lại bày trận ở hai bên bờ, bắn súng để chống cự quân ta, giao chiến từ giờ mão đến giờ tị, giặc bị thương vong nhiều, chống cự lại rất hăng. Những viên bị cách chức đi hiệu lực là nguyên phó vệ úy vệ Tác võ Đinh Văn Tự và nguyên thành thủ úy An-giang Nguyễn Đăng Luận đều tử trận. Tham tán Trần Văn Trí cũng bị thương vì đạn lạc. Vệ úy Tả vệ ban trực là Phạm Hữu Tâm đem một chi binh lên cạn, đánh vào đồn tả ngạn của giặc, tự giờ tị đến giờ mùi cũng không hạ được đồn, thuyền của Tống Phước Lương rút lui trước, các quân đều rút theo. Trương Minh Giảng đem binh lính thuộc bộ mình, lưu lại đợi Phạm Hữu Tâm

https://tieulun.hopto.org

xuống thuyền rồi cũng rút lui. Chiêu đến về đến thủ sở Chiến-sai cũ ở Tiền-giang, rồi sai người đi truy mời các tướng trở lại, chọn nơi thiết lập đồn trại để phòng ngự. Rồi phi tư cho quân thứ Gia-định vát thêm binh thuyền và tức tốc phái ngay Thái Công Triều đi hội tiễu. Bọn tướng quân Trần Văn Năng liền sai Thái Công Triều đem hơn 300 quân hương dõng bản bộ và 5 chiếc thuyền đi theo sai phái. Trần Văn Trí đeo vết thương, quay về Gia-định điều trị. Việc lên đến vua.

Vua dụ rằng: « Khi giặc Xiêm vào lấn, về lý, nó đã là gian, về quân, lại là ô hợp, không phải là quân có kỷ luật. Trước đây, bọn tham tán Trương Minh Giảng, lấy ít đánh nhiều, còn thắng trận luôn. Nay Tống Phước Lương thân làm đại tướng, binh thuyền đem đi chắc không phải ít, vậy mà không đánh lui được quân giặc mà biến binh lại có người bị thương vong. Những cuộc được không đủ bù cho cái thua thiệt! Tất nhiên do vì điều khiển sai lầm mà gây nên thế thôi! Vậy truyền Chỉ nghiêm quở Tống Phước Lương ».

Tham tán Trần Văn Trí, từ khi được cất nhắc đi tòng chinh đến nay, nhiều lần lập được công lao, nay bỗng bị thương vì đạn lạc, tình thực đáng thương! Vậy ra lệnh cho Hà Duy Phiên, tuần phủ Gia-định thượng khẩn vát ngay y sinh đến điều trị, sao cho chóng khỏi, để ta yên lòng. Và lấy ra trong kho Nội phủ 3 chi sâm Cao-ly thượng hảo hạng, phái thị vệ mang đi ban cho Trần Văn Trí. Còn trận vong là Đinh Văn Tự và Nguyễn Đăng Luận, đều được khai phục nguyên hàm, và chiếu theo phẩm mà cấp tiền tuất.

Quân giặc ở xa kéo đến, ta lợi ở đánh ngay. Nay lại đóng quân ở Thuận-cảng, giặc muốn mưu đồ cầm cự dài lâu. Tình thế ấy quyết không làm được. Đường sông An-giang có nhiều ngả rất là hiểm yếu. Nên xét kỹ cơ

https://tieulun.hopto.org

mưu đánh và giữ, hoặc đem đại quân chặn đường trước mặt, không cho quân địch tiến lên một tấc đất nào, lại phái một cánh quân, theo đường tắt vòng ra đằng sau địch để cắt đường vận lương của chúng, hay là ngầm cây cối xuống, lấp chặn đường đi, chẹn chỗ hiểm yếu để mưu chống giữ, thì quân giặc ở cửa Thuận-cảng cuối cùng rồi cũng đến khốn đốn mà chết. Nếu quân giặc có đem binh quay lại, thì thế tất phân tán, sức tất yếu đi. Khi đó, ta tiến công quyết phải thắng. Tướng quân và tham tán nên khéo mưu tính lấy.

« Lại nữa ở Kinh, nay mang ra gấm, đoạn, sa, trừu 60 tấm và sai tỉnh Gia-định tải đi 1.000 lạng bạc, và 400 tấm thưởng công ngân bài, đều giao cho tướng quân và tham tán. Vậy, nên truyền khắp cho các tướng, biền, binh, dõng : nếu ai hăng hái quên mình, xung phong giết giặc, thì sẽ [illegible] đoạn và bạc lạng, không tiếc. Rồi cứ thực tâu lên, sẽ lại ban ơn thưởng nữa. Nếu kẻ nào nhút nhát chùn lại, không dám tiến, thì tự quản vệ quân cơ trở xuống cũng chém ngay trước quân, để tỏ sự thưởng phạt nghiêm minh, quyết quyết, thì ai nấy đều nghĩ giết giặc lập công, giặc cướp sẽ sớm yên được ».

Lại sai Binh bộ tư cho quân thứ An-giang : Nếu được đại thắng thì nên dùng cờ đỏ báo tin thắng trận một lần, trên là cờ viết 4 chữ lớn « Sát thoái Xiêm khấu (1) » sau này nếu lại thu phục được Hà-tiên và An-giang thì cũng làm cờ đỏ báo tin thắng trận, nếu lại đánh dẹp, giặc Xiêm tan vỡ hết thì nên thượng khẩn dùng cờ đỏ phi báo tin thắng trận, cờ để chữ lớn : « Dẫng binh Xiêm khấu » (2).

---

(1) Đánh lùi giặc Xiêm.
(2) Dẹp tan giặc Xiêm.

https://tieulun.hopto.org

« Lại tiếp tục phát đệ tập tấu bia vàng ngoài bọc giấy đỏ trong ghi những sự trạng đánh giặc để tấu báo về công lớn đã hoàn thành. Phàm khi phi đệ cờ đỏ thì sức trước cho linh trạm: gặp những chỗ thành thị đông người thì ở trên mình ngựa, hô lớn những chữ đã viết ở trên lá cờ (như: *Đánh lui giặc Xiêm*, *Thu phục An-giang*, *Thu phục Hà-tiên*, *Dẹp tan giặc Xiêm*, *Cờ hồng báo tiệp* v.v...) khiến cho mọi người đều biết ».

Vua sai truyền dụ cho các tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định rằng: « Nay người Xiêm vào sâu gây sự về lộ An-giang đã có binh thuyền của Tống Phước Lương, Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân chống đánh. Hiện nay, đại đội thủy lục do Kinh phái đi, chắc cũng đã đến quân thứ, thì lập tức phái thêm hơn 5.000 quân đi hiệp tiễu, để nhờ đó được đắc lực hơn thì có thể chóng được giặc. Duy còn đường bộ Quang-hóa đáng nên để ý đề phòng kẻo hết. Của nhà nghịch khôi chẳng qua chỉ là thằng giặc cố chết giữ thế thủ, vậy không nên chuyên chú để ý vào nó mà xao lãng việc phòng bị giặc ngoài. Các ngươi nên phải vài nghìn binh dõng thiết lập những đồn trại lớn trên các đường đó. Chẹn giữ những lối từ Nam-vang có thể thông đến Gia-định, để tuyệt đường kéo sang của quân địch. Hiện nay, những voi trận của các tỉnh điều đến, để ở quân thứ Gia-định cũng không dùng gì, nên đem giao tất cả cho vệ úy Nguyễn Văn Thị quản lãnh, trước sau 30 con, tức tốc cho theo đại binh, tiến ra đường bộ Quang-hóa phòng ngự cho nghiêm mật, chớ để quân giặc tiến sâu vào thêm một bước. Lại tải thêm 10 cỗ súng đại luân xa hồng y pháo, thuốc đạn đầy đủ, chia đặt ở các nơi đồn trại tại những chỗ xung yếu, vô sự thì thôi, nếu có báo động thì hoặc một tướng quân hay một tham tán đem đại binh tiến lên càng đáng lấy mặt này, cốt sao đánh

https://tieulun.hopto.org

lui giặc Xiêm, chớ để chúng tiến đến một tấc đất. Việc này quan hệ không nhỏ, ta đã hai ba lần huấn thị rồi. Các ngươi nên khéo mưu đồ lấy, không được sai trái ».

Sai bộ Công châm chước nghĩ định chương trình dự trù vật liệu đóng hoặc sửa thuyền. Bộ Công cho rằng gỗ ván dày, mỏng, dài, ngắn, nhiều, ít không đều nhau, vật liệu cần dùng cũng theo đó mà có khác. Thực khó, mỗi cái một ấn định trước được. Vậy xin cho theo lệ trước: phàm có đóng hoặc sửa hạng thuyền nào thì phái thuộc ty trong bộ hội đồng với viên giám tu để xem xét mà làm, rồi căn cứ vào các vật liệu đã dùng, ghi chép tường tận, xác thực. Khi xong việc, viên giám tu cứ theo sự thực, lập thành sổ sách, đệ trình, đo bộ duyệt lại về số đã chi tiêu. Nếu có sự hà lạm, ăn bớt, sẽ trị tội nặng. Vua chuẩn y cho.

Cai đội ở cơ Thái hùng thuộc Thái-nguyên Đinh Quang Tiến, trước theo thổ phỉ, nay ra thú. Tổng đốc Ninh—Thái Nguyễn Đình Phổ, đem việc tâu lên. Vua tha tội và cho theo việc sai phái, gắng sức chuộc tội.

Tướng giặc Hà-tĩnh, Phan Bô, tụ họp bè đảng, ẩn hiện ở các hạt Thạch-hà và Kỳ-hoa, cướp bóc dân quê.

Vua nghe tin, bảo bộ Binh rằng: « Bọn giặc Phan Bô, trước đây, ta đã có chiếu chỉ nghiêm định kỳ hạn cho tra bắt, nay còn dám hoành hành, mà địa phương không thấy tâu báo gì, há chẳng phải là có ý giấu việc giặc cướp đó ư? Vậy truyền dụ cho bọn Lê Đức Đức phải tâu ngay về sự trạng tuần phòng và tình hình động tĩnh ở dân gian. Xét kỹ trong các bộ biền phái đi, ai là dũng cảm xuất sắc thì cứ thực tâu bày để đợi Chỉ khen thưởng, để bạt, nếu kẻ nào sợ hãi chùn lại thì nghiêm hặc để răn trị ».

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Án sát Hà-nội, Nguyễn Hữu Gia, chết. Dùng Nguyễn Nhược Sơn, án sát Hưng-yên, làm án sát Hà-nội; Nguyễn Trữ lang trung bộ Hình, làm án sát Hưng-yên.

Chuẩn định Thừa-thiên và các địa phương, từ nay phàm cái dấu bằng sừng tròn và thẻ trạm các nhà trạm được cấp trước, nếu hay có hư hỏng thì cho thương ty sở tại theo đúng cách thức chế tạo cái khác, không nhất khái phải theo như lệ trước, xin ban cấp.

Giặc Xiêm xâm phạm phủ lỵ Trấn-tĩnh, tỉnh Nghệ-an. Vệ úy vệ Trung võ thuộc tỉnh phái là Nguyễn Đức Long, ở đồn Định-biên, đem quân cự chiến. Quân giặc đông nhiều, súng ống bắn tới bời. Quân ta ít, không địch nổi, bèn lui vào động Giàng-màn, giặc liền phóng lửa đốt đồn phủ. Nguyễn Đức Long lại nghe tin cha con Chuyên Cương làm hướng đạo cho giặc, lo bị đánh tập hậu, nên lại chuyển về đóng ở Nhu-ơi (chỗ này có 2 đường thông với châu Qui-hợp và sách Trù-cầm). Tuyên úy đồng tri Tuần Kỳ, cùng thổ dân và bọn Chiêu Thiền là con Quốc trưởng Vạn-tượng nguyên ngụ ở đầu địa giới phủ Trấn-định, đều đem gia quyến đến ở tại sách Trù-cầm. Giặc lại chia đồ đảng lấn bến sông Hiền-bôn phủ Trấn-định (sông này là chi nhánh của sông Khung, thuộc đầu địa giới huyện Cam-cát). Hai huyện Cam-cát và Cam-môn báo với tấn sở và thủ sở ở bến sông xin quân phòng ngự. Bọn bố chính, án sát Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình được tin báo, lập tức phái tư cho lãnh binh Nguyễn Văn Tạo đem quân thẳng đến sách Trù-cầm tùy cơ đánh dẹp. Và sức cho bọn Chiêu Thiền đi theo quân thứ để sai phái, còn gia quyến cho ở yên tại tấn sở Qui-hợp.

Lại phái phó vệ úy vệ Trảng võ là Nguyễn Văn Thu đem 200 biền binh đi Trấn-định, chọn đất đóng đồn, và đốc suất binh và dân do 3 huyện Cam-cát, Cam-môn và

https://tieulun.hopto.org

Cam-linh đã điều bát tập hợp theo địa hạt mà phòng bị nghiêm ngặt, lại cho rằng phủ Trấn-định giáp giới với địa đầu Hương-sơn, nên phi tư cho Hà-tĩnh phái binh ra tiếp ứng ở Ngạn-phố. Rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Về việc chia quân phòng thủ các người sai phái đều đã hợp nghi. Chỉ duy các phủ đất mới, đường núi nhiều ngả, vậy truyền Chỉ cho lãnh binh Nguyễn Văn Tạo và bọn quản vệ: phàm quân ta đi đến đâu thì phải truyền sức cho thổ tri châu và thổ tri huyện sở tại tập hợp nhiều thổ dõng và khí giới, chia đi phòng ngự các nơi xung yếu; còn thì cho đem đi tòng chinh, để giúp thêm thanh thế. Nên làm thế nào chẹn nơi hiểm yếu, giết được quân giặc, cốt sao đánh cho giặc Xiêm một trận rất nặng, đuổi ra khỏi cõi, khiến chúng không dám lại xâm lấn nữa, thì tất có trọng thưởng.

TAILIEU.VN

dám hăng hái tiến lên, thật là hèn nhát, vậy trước hãy giáng 2 cấp. Lại nữa: nay đương lúc có việc sai phái, các ngươi nên chiêu mộ những dân ngoại tịch, cần được 1.000 người, cấp cho khí giới và tiền, lương, dồn lập thành đội, mỗi đội 50 người, lựa lấy 2 người dầu mục đặt làm ngoại ủy đội trưởng và một người mẫn cán đặt làm ngoại ủy suất đội. Mỗi 10 đội đặt làm một vệ, rồi lựa lấy 2 cai đội hoặc 2 quản cơ thuộc tinh quyền sung làm quản vệ và phó vệ đều do tỉnh cấp bằng để cho cai quản, đốc suất ».

Bọn Tân tâu nói: « Hiện nay, biên cương có động, việc bắt giặc đương khẩn cấp, nếu cứ tất phải dân ngoại tịch mới cho ứng mộ, thì thiết tưởng không được là bao. Vậy xin: không cứ là dân nội tịch hay ngoại tịch đều cho ứng mộ cả ».

Vua sai truyền Dụ rằng: « Đương buổi có việc sai phái, nếu ai tình nguyện ứng mộ, lập công, thì dẫu là dân nội

https://tieulun.hopto.org

tịch, có hại gì! nhưng cũng nên chước lượng: nếu quan quân đã từng đánh lùi được giặc Xiêm, các hạt đất mới dần được yên ổn, thì nên đình chỉ ngay việc xin mộ cả dân nội tịch ». Lại vì kho tỉnh tích trữ chưa đủ, truyền cho Thanh-hoa tải đến 30.000 phương gạo kho.

Sai bộ Binh mật dụ cho tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Bắc-ninh, Sơn-tây và Hải-dương, đều tính gộp hết thảy xem số biền binh thuộc tỉnh mình và số lính thú hiện có bao nhiêu, lập tức làm thành mật tập tâu lên. Phàm các công tác tạp sai, ở tỉnh phải mượn dân làm, không được động dụng đến sức quân lính để họ được chuyên việc thao diễn.

Thành thủ úy Bình-định Trần Ngọc Thụ, nhân thấy biền thủy có giặc, tình nguyện xin ra sức lập công. Thự đốc Võ Xuân Cẩn vì Thụ mà đệ tâu lên. Vua cho Thụ đi ngựa trạm, đến quân thứ An-giang, do tướng quân và tham tán phải Thụ đốc suất cơ vệ đi tòng chinh.

Tuần phủ Nam—Ngãi, Đỗ Khắc Thư, thấy binh thuyền Đà-nẵng được phái đi dẹp giặc ở Nam-kỳ, có một chiếc thuyền không có đại bác đem theo, bèn tư lên Binh bộ xin phát súng, để phân phối bố trí. Vua quở rằng: « Hành binh là việc khẩn yếu, thế mà không dự trù trước, đến khi làm sự mới loanh quanh tư hỏi, như vậy há chẳng chậm trễ đó sao? Lập tức phạt Đỗ Khắc Thư 3 tháng lương. Chuẩn cho trích lấy 4 cỗ súng quá sơn và 2 cỗ súng hồng y ở Điện-hải đài và đạn dược mỗi thứ súng 50 phát, phái phó vệ úy vệ Cẩm y là Lê Văn Phú do đường trạm tiến đi đốc thúc. Những biền binh đi trận chuyến ấy xin lãnh tiếp tiền và lương ăn tháng sau, Đỗ Khắc Thư lại viện lẽ không có lệ, không chịu phát. Văn Phú lại đem việc tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Binh bộ rằng: « Về các binh thuyền được phái đi, ta đã dụ sai các tỉnh thần phải đến tận nơi xem xét liệu lý, thế mà một việc súng ống, khí giới và quân nhu, đã không trù tính làm sẵn, còn việc quân trấy lương theo, khẩn yếu là dường nào, cũng lại câu chấp không chịu chi phát, sao không nghĩ rằng trong vòng sóng gió trên đường biển, muôn một chi dụng không đủ, hoặc để chậm trễ, làm lỡ việc quân cơ, thì lỗi ấy tại ai? Vậy việc Đỗ Khắc Thư, giao xuống cho Bộ nghiêm xét ».

Rồi phi tư cho các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, mỗi tỉnh phải tải ra 5, 6 trăm phương gạo để trữ sẵn ở cửa biển, nếu thấy binh thuyền ghé vào thì lập tức cấp phát, không cần kê khai nhân khẩu, không cần đợi đơn xin lãnh, đốc thúc tiến ngay.

Khi lời Bộ nghị tới dâng lên, khiến Thư cuối cùng bị giáng 2 cấp.

Chuẩn định: các địa phương từ nay nếu có sai phái hay trưng điệu biền binh mà đi đường biển thì không cứ là thượng tuần hay hạ tuần trong tháng, đều phải cấp trước cho tiền và gạo, lương tháng sau để chi dùng, đợi sau sẽ chiết trừ. Lại, từ nay, cứ trong tháng chạp hằng năm, những biền binh tại ngũ nếu phải sai phái đi việc quân, thì chuẩn cho thượng khẩn cấp trước tiền, gạo, lương tháng giêng năm sau. Những biền binh hiện đang lưu ban cũng chuẩn cho cứ thực số mà cấp lương trước. Còn sang năm tập hợp biền binh hạ ban cũng cứ theo lệ cấp phát. Việc này được ghi làm lệ.

Tổng thống đạo Lạng—Bình Tạ Quang Cự, tâu nói: « Thần đã phái binh dõng tiếp tục bắt được bọn phỉ trốn: Ngụy quản cơ Nguyễn Khắc Chiếu, ngụy phó cơ Nguyễn Khắc Ngư, ngụy án sát Nguyễn Khắc Dũ, ngụy án thủ Nguyễn Khắc Mãn và ngụy cai đội, phó đội cộng 19 tên, cùng mẹ và vợ với con ba người của tên tướng

https://tieulun.hopto.org

giặc Bế Văn Cẩn, đều đã áp giải ra chợ chém đầu, còn 25 người thân thuộc của phạm nhân hãy cho tạm giam lại ».

Vua sai thưởng tiền bạc cho binh dõng, có tăng bậc khác nhau. Còn những thân thuộc của phạm nhân đều cho làm nô ở những nhà vũ biền, cấp cáo.

Lại sai thống chế Thần sách Trung doanh Hoàng Đăng Thận sung làm tham tán đại thần, đi gấp vào Nam-kỳ. Khi đến quân thứ hoặc đi An-giang, hoặc lưu ở Gia-định, chuẩn cho hội đồng với các tướng quân và tham tán tùy cơ mà làm, chia nhau cai quản các ngạch binh dõng để đi đánh dẹp. Lại phái 2 y chánh và y phó viện Thái y đến quân thứ An-giang điều hộ các tướng sĩ.

Sai thống chế Thần sách Hữu doanh Tôn thất Bằng, kiêm lãnh ấn triện Trung doanh.

Các tướng sĩ ở quân thứ Gia-định tâu báo tình hình trong quân, có nói: « Quan quân vây thành, ngày thường bắn súng đại bác vào trong thành, giặc đều ẩn tránh, không dám ra ».

Vua dụ rằng: « Bắn súng đại bác, phải cho người trèo lên cao mà nhòm ngó, nếu thấy giặc ở trong thành hoạt động, thì mới nên nhằm bắn, cốt sao bắn phải cho trúng; nếu không, mỗi ngày chỉ bắn năm, ba phát thôi, chớ nên một mực bắn phóng, làm phí thuốc đạn. Lại nữa binh dõng phòng thủ ở Trường-lũy, nếu có việc chiến đấu hay bao vây thì thôi, nếu có thời giờ nhàn rỗi thì nên nhân lúc ban đêm, đắp thêm các núi đất, cốt phải cao hơn tường thành năm, ba thước, thì từ trên núi đất, nhằm bắn vào những nơi ẩn trốn của giặc trong thành. Từ cao đánh xuống, mới có thể giết được nhiều giặc ».

Cho Thái Công Triều làm vệ úy, hiệp cùng các tướng quân và tham tán ở quân thứ An-giang thương biện các

https://tieulun.hopto.org

sự vụ quân cơ. Sai thị vệ mang ban cho [Công Triều] một chiếc áo trận.

Vua sai truyền Dụ các tướng quân và tham tán rằng: « Công Triều vốn am hiểu thông thạo tình hình người Man và địa thế trong đó. Nay phái đi quân thứ tùng chinh nếu có trình bày điều gì thì các tướng quân và tham tán nên xét kỹ mà châm chước thi hành, chớ coi khinh là hạng thấp kém mà ắt đi, không nghe lời nói phải. Nhưng không những chỉ Công Triều mà thôi, phàm tất cả các tướng biền nếu ai có mưu hay, kế giỏi, các ngươi cũng nên thu dụng, khiến người người đều được trổ hết sở trường, thì việc đánh giặc chóng được thành công. Lại, binh dõng mà Thái Công Triều nguyên trước cai quản, còn có những kẻ đã từng lưu thú tấn sở Trường-lũy Gia-định nay nên [illegible] tất cả ».

Lại dụ Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng và Thảo nghịch tướng quân Tống Phước Lương rằng: « Tống Phước Lương là đại thần trong nước, vốn am hiểu quân luật, nay ủy cho việc quân lữ, tin rằng có thể sớm lâu công to. Vả lại sự tiễu trừ giặc Xiêm và vây đánh nghịch tặc, đều là việc trọng đại cả. Khi tờ dụ này đến, nếu đã đánh lui được giặc Xiêm rồi, thì lập tức nên hết sức đuổi đánh, cốt sao cho một trận đẹp tan quân giặc, nếu chưa gặp được cơ hội còn phải đóng quân phòng giữ, thì không nên miễn cưỡng ở lại trong quân vì người vừa mới khỏi bệnh. Chuẩn cho mau mau đi riêng một chiếc thuyền luôn đêm về ngay quân thứ Gia-định, hiệp cùng Nguyễn Văn Trọng chuyên bàn mọi việc đánh dẹp. Còn các quan quân đều để lại giao cho tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân coi quản để tiễu ngự. Khi đến Gia-định, Trần Văn Năng lập tức

https://tieulun.hopto.org

tiến lên An-giang để mưu đồ việc đánh dẹp. Việc này rất trọng đại, các ngươi chớ nên phân bì kia khác, ai nấy đều nên đồng lòng vì nước, gắng sức cần lao. Đến ngày quét sạch giặc Xiêm, ta cũng lục công một thể, quyết không thiên vị ».

Tham tán đạo Lạng — Binh Vũ Văn Từ kéo binh đến miền núi Niệm-chử, thì gặp hơn 500 quân giặc, đánh chém được 3 đầu giặc, bọn giặc đều tan vỡ, tổng thống Tạ Quang Cự đem sự trạng tâu lên, và nói: « Từ miền núi này thẳng tới Ngọc-mạo chỉ có một con đường độc đạo, sườn núi cheo leo phải đi như xâu cá mới tiến lên được. Nếu biền binh của ta đột tiến, đánh mặt này thì giặc chạy ra mặt kia, tính kế như vậy chưa được 10 phần toàn vẹn. Vì vậy thần đã tư đi hội cùng Vũ Văn Từ hãy tiến sát địa đầu Ngọc-mạo để chen những chỗ hiểm yếu và nghiêm chặn đường giặc, rồi lấy cho binh thính tin tức đạo binh Tuyên-quang, hẹn kỳ hội tiễu. Lại ở châu An-bác tỉnh Lạng-sơn, có hơn 1.000 giặc lén lút tụ tập. Binh đồng do tỉnh phái đi chưa đánh tan được. Khi tiếp được tin báo, thần cũng đã trích phái 200 biền binh hiện đương hành quân để theo đi điều khiển ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Bọn giặc ở Vân-trung, trước đây, đã bị đại binh của Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ tiến đánh, sào huyệt tan tành, tướng giặc đã phải cạo đầu, chạy trốn, cầu sinh. Nay còn một vài đám lén lút tụ họp, đó chẳng qua chỉ là bọn lẻ tẻ tàn rạc mà thôi. Bấy giờ Vũ Văn Từ đã dẹp tan được, oai thanh ấy chắc đã chấn động khắp nơi. Và bọn Lê Văn Đức ở Tuyên-quang đã do đường lớn rút quân khải hoàn, thì Vũ Văn Từ cũng bất tất phải đuổi bắt mãnh thú đến cùng kiệt rừng núi làm gì. Vậy truyền Chỉ cho Vũ Văn Từ lập tức rút binh về Cao-bằng nghỉ ngơi, sang năm

sẽ khải hoàn. Khi đến tỉnh chuẩn cho Tạ Quang Cự giao cho Vũ Văn Từ 1.000 biền binh để ở lại đó mà trấn áp rồi rút quân về trước. Đến như bọn tiểu yêu ở châu An-bác đã có nhiều binh dõng do Lê Đạo Quảng phái đi đủ giúp cho làm được nên việc. Lại truyền Dụ cho Bắc-ninh và Hải-dương liệu phái biền binh tiến đến chỗ tiếp giáp bọn giặc quẫn tụ, hợp sức hội tiễu, cốt chém hoặc bắt cho kỳ hết sạch bọn phỉ, đừng để sót lại một mống.

Sai thị vệ mang ban cho tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ mỗi người một chiếc áo cừu bằng lông bạch thử.

Bắc-ninh có tên giặc trốn là Nguyễn Đình Thể tu tập đồ đảng 500 người, quấy nhiễu cướp bóc huyện Yên-thế. Đồng tri phủ Lạng-giang là Phạm Minh Dực và tri huyện Hiệp-hòa là Lý Đăng Khoa, sức được hạ và tổng lý, dân phu đi đánh dẹp, bắt và chém được hơn 20 tên, tịch thu được khí giới của giặc. Việc lên đến vua.

Vua khen ngợi. Phạm Minh Dực và Lý Đăng Khoa trước bị cách lưu, bố chính Nguyễn Khắc Hài, án sát Trần Thế Nho và lãnh binh Trần Đình Di, trước bị giáng một cấp, nay đều cho khai phục. Thưởng cho dân phu 300 quan tiền.

Định lại điều lệ xét công và mãn hạn lương bổng. Trước đây, vua sai đình thần đem những tài năng hơn kém về việc xét xử hình án của các viên phủ, huyện gộp lại để xét công, đợi mãn hạn ba năm, đem ra bàn định thưởng phạt và thể lệ mãn hạn lương bổng của quan chức văn võ trong Kinh và các tỉnh, rồi bàn kỹ để tâu lên. Đến đây, đình thần liệt thành từng điều, tâu vua.

(1. *Về phép trưng thu tiền lương.* — Mỗi khóa đặt tiêu chuẩn là 10 phần, nếu đủ cả 10 phần, là hạng ưu, thiếu 1 phần trở xuống là hạng bình, thiếu 2 phần trở xuống,

https://tieulun.hopto.org

là hạng thứ; thiếu tự 2 phân 1 ly trở lên là hạng liệt. Mỗi khóa cứ đến cuối năm, thượng ty ở các địa phương căn cứ vào phần số đủ hay thiếu về sự trưng thu trong một năm của các phủ, huyện, mà hội làm thành sổ sách tư lên nộp vào bộ Hộ, để lưu chiểu. Nếu viên nào thu thiếu từ 4 phân trở lên thì đến cuối năm ấy thượng ty phải trích ngay ra, biên làm một tập riêng mà tham hặc đợi Chỉ trừng phạt. Còn những người thôi trưng và kinh trưng đều không dự khóa xét công, đến kỳ thanh tra, cứ theo như lệ trước mà làm. Các bố chính và tuần phủ hoặc bộ lý tổng đốc kiêm bố chính, là những người làm việc đốc trưng, thì đến kỳ xét công, do họ tự trình bày riêng, chớ nên nghị xử lẫn vào lệ khóa thanh tra.

2. *Về phép bắt, giải lính.* — Mỗi khóa cũng đặt tiêu chuẩn là 10 phần. Nếu đủ cả 10 phần, là hạng ưu, thiếu hạng thứ, từ 2 phần 1 ly trở lên, là hạng liệt. Thượng ty cũng cuối mỗi năm căn cứ vào phần số thiếu hay đủ về việc bắt, giải lính trong một năm của các phủ, huyện mà hội làm thành sổ sách tư lên, nộp vào bộ Binh để lưu chiểu. Nếu có thiếu đến 4 phần trở lên, thì đến cuối năm ấy cũng lập tức trích ra tham hặc để trừng phạt. Còn ty bố chính sử những chỗ đáng được phân xử cũng trình bày cả vào kỳ xét công để đợi Chỉ.

3. *Về phép chiết trừ sự hơn kém.* — Phàm các án tra xét kết tội trong các nha môn coi việc hình, hạn kiện tụng thì vẫn theo như lệ cũ, đến như phép chiết trừ thì cho lấy 2 cái án xử giới hạn 2 tháng, hoặc 4 cái án xử giới hạn 1 tháng, mới đủ trừ 1 cái án xử kém hạn 3 tháng. Khi tính đổn để chiết trừ những bản án đã xử kết xong mà đều ở trong hạn thì bất luận là hạn 3 tháng, 2 tháng hay 1 tháng, đều được liệt vào hạng ưu. Nếu chiết trừ mà còn có án xử giới thừa ra, thì cũng bất luận là hạn

https://tieulun.hopto.org

3 tháng, 2 tháng hay 1 tháng, cũng liệt vào hạng ưu. Án xử giỏi và án xử kém nếu bằng nhau thì là hạng bình. Nếu chiết trừ mà thừa ra 4 cái án xử kém trở xuống thì bất luận là hạn 3 tháng, 2 tháng hay 1 tháng đều là hạng thứ; mà nếu 5 cái án xử kém trở xuống thì là hạng liệt. Thượng ty cứ cuối mỗi năm, căn cứ vào phân số của các phủ huyện khám xử được bao nhiêu án, tra xét các lẽ và ngày nhận đơn cùng ngày kết án, hội lại làm thành sổ sách tư lên, nộp bộ Hình để lưu chiểu. Giản hoặc có cái án nào vốn không mắc mìu khó xử, nhưng viên khâm quan cố ý để chậm trễ, quá đến 3 hạn trở lên, thì không đợi đến kỳ xét công, thượng ty ngay cuối năm ấy cũng phải nêu ra mà tham hặc để trừng phạt. Những án do thượng ty là ty bố chính và ty án sát chuyên xử cũng xếp gộp cả vào bản sách tư lên ấy, trong đó nếu có án nào xử sai không đúng/lẽ quan trọng bổ phải lập tức nêu ra, xin bác đi và bắt xử lại theo hạn định. Còn ty bố chính và ty án sát đáng phân xử như thế nào, cũng đợi đến kỳ xét công tâu bày luôn thể để đợi Chỉ.

4. *Về phép xét công đề nghị thưởng phạt.* — Phàm viên phủ, huyện nào trong 3 năm mà việc tiền lương, lính tráng và án từ đều được vào hạng ưu cả, lại ở vào nơi tối yếu khuyết, thì được xin đặt vào hạng trội, và xếp vào hạng ưu để khen thưởng, để bạt. Những phủ huyện nào thuộc nơi yếu khuyết thì được thưởng gia 2 cấp. Những phủ, huyện nào thuộc nơi trung khuyết thì được gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ; nơi giản khuyết gia 1 cấp. Ai được 2 ưu 1 bình, ở vào tối yếu khuyết, thưởng gia 2 cấp; yếu khuyết gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ; trung khuyết gia 1 cấp; giản khuyết, gia kỷ lục 3 thứ.

Viên nào được 2 ưu, 1 thứ hay 1 ưu 2 bình, và ở vào nơi tối yếu khuyết, thì được thưởng gia 1 cấp, và kỷ

https://tieulun.hopto.org

lục 2 thứ; yếu khuyết gia 1 cấp; trung khuyết gia kỷ lục 3 thứ; giản khuyết gia kỷ lục 2 thứ.

Viên nào được 3 bình, hay 1 tru 1 bình, 1 thứ mà ở vào nơi tối yếu khuyết thì thưởng kỷ lục 3 thứ; yếu khuyết, thưởng 2 thứ, trung khuyết hoặc giản khuyết đều thưởng 1 thứ.

Viên nào được 2 bình 1 thứ, hay 1 tru 2 thứ, mà ở vào nơi tối yếu khuyết thì thưởng kỷ lục 2 thứ; yếu khuyết thưởng 1 thứ; trung khuyết hoặc giản khuyết, không được thưởng, cũng không phải phạt.

Viên nào 1 bình 2 thứ hay 2 tru 1 liệt lại ở nơi tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết đều được thưởng kỷ lục 1 thứ; trung khuyết hoặc giản khuyết không được thưởng, cũng không phải phạt.

Viên nào 3 thứ hay 1 tru, 1 thứ, 1 liệt thì không kể là tối yếu khuyết, yếu khuyết, trung khuyết hoặc giản khuyết đều cho miễn nghị.

TIMSACH.COM.VN

Viên nào 1 tru, 2 liệt hay 2 bình, 1 liệt mà ở nơi tối yếu khuyết, thì phạt 3 tháng lương; yếu khuyết, phạt 6 tháng lương; trung khuyết và giản khuyết đều phạt 9 tháng lương.

Viên nào 1 thứ, 1 bình, 1 liệt, hay 2 thứ 1 liệt mà ở nơi tối yếu khuyết thì phạt 6 tháng lương; yếu khuyết, 9 tháng; trung khuyết hoặc giản khuyết đều phạt lương 1 năm.

Viên nào 1 bình 2 liệt mà ở tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết đều phạt lương 1 năm. Trung khuyết hoặc giản khuyết, đều giáng 1 cấp, lưu.

Viên nào 2 liệt 1 thứ, mà ở nơi tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết đều giáng 2 cấp lưu; trung khuyết hoặc giản khuyết đều giáng 2 cấp, điệu (1).

---

(1) Điệu: Phải đổi đi nơi khác.

https://tieulun.hopto.org

Viên nào 3 liệt, mà ở nơi tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết đều giáng 4 cấp, điệu ; trung khuyết, hoặc giản khuyết, đều cách chức.

Cứ 3 năm đến kỳ xét công, 3 bộ Hộ, Binh, Hình đều đem sổ sách các việc thu thuế, bắt lính và xử án đưa cả sang bộ Lại xét bàn, tính dồn cả rồi chia từng hạng châm chước, bàn định thưởng phạt xếp thứ tự làm sách tâu lên.

Và, bộ Hình ở Kinh, phàm có các án giao để tra xét, cứ cuối mỗi năm làm thành sổ sách, do bộ Lại xem xét liệu lý, y theo lệ trên mà làm.

5. Về lệ các quan mãn hạn lương bổng. — Phàm các đốc phủ, bố, án ở mọi địa phương cứ đến kỳ xét công, đều căn cứ vào công trạng trong 3 năm, làm thành 1 bản tự trình bày. Còn ở Kinh các quan chưởng ấn các nha môn Bộ, Viện, các quan chưởng ấn các quản doanh ở các tỉnh, các lãnh binh quan, viên nào ăn lương chức hiện tại, đã đủ 3 năm, thì không câu nệ vào kỳ xét công, cứ đến năm mãn lương bổng đều căn cứ vào công trạng trong 3 năm, làm một bản tự khai. Đến như các quan chức văn võ thuộc viên ở trong Kinh và ngoài các tỉnh, văn từ tứ phẩm trở xuống, võ từ tam phẩm trở xuống, không câu nệ vào kỳ xét công, gián hoặc có người được ăn lương đủ 3 năm rồi thì đều do quan trên cai quản viên ấy sát hạch : ai là người mẫn cán, ai là người tầm thường đều đem sự trạng lý lịch với lời ghi việc sát hạch, đệ đến 2 bộ Lại, Binh duyệt lại, để theo y lệ trên chia thành từng hạng làm sổ sách tâu lên, đợi Chỉ định đoạt).

Vua dụ rằng : « Cứ như nghị định, trích ra 3 việc thu thuế, bắt lính, xử án gộp làm một khóa 3 năm dồn lại mà tính, lại xét từng nơi nhậm chức công việc nặng hay nhẹ, châm chước chia thành từng hạng, trong đó

https://tieulun.hopto.org

nêu rõ cái phép chiết trừ thưởng phạt và cái lệ quan viên mãn hạn lương bổng thực đã chu đáo thỏa đáng có thể thi hành được. Duy có điều là, theo lệ trên đây, những bản án mà bộ Hình đã giao tra xét cứ cuối mỗi năm, xếp thứ tự làm thành sổ sách, do bộ Lại xem xét mà làm cũng hãy còn phiền phức. Vậy chuẩn định: hằng năm, chỉ đem các bản án đã xét xử trong 1 năm, làm thành sổ sách do bộ Lại để lại lưu chiểu, đợi đến 3 năm sẽ hội cả lại, châm chước bàn định thưởng phạt để tỏ thống nhất.

« Vả, lấy 3 việc thu thuế, bắt linh, xử án làm khóa xét công chỉ là nói về những việc tầm thường của phủ, huyện, còn như công việc tuyên dương đức hóa, vỗ về dân chúng có nhiều sự khác nhau giữa người hay, người hèn, thì lại không cần ấn định vào 3 việc ấy. Vậy định thêm: phàm phủ huyện được chức nên hết sức trộm cướp cho yên dân, khai khẩn ruộng đất ngày một nhiều, giúp nhân dân ngày một đông đúc làm việc minh mẫn, được dân tin yêu, nếu kẻ nào hèn mọn, tham nhũng, lời nói và việc làm đều kém cỏi làm cho kiệt quệ, chẳng hợp lòng dân, cả hai đều ghi vào lời sát hạch mới có thể phân biệt được kẻ hay người dở. Những hạng người ấy có quan hệ đến sự lợi, hại của dân. Các quan trên phải biết cho đích xác, hễ thấy có đủ sự thực hiển nhiên có thể nêu rõ ra được thì không cứ phải đợi đến kỳ xét công, cũng cho phép cứ thực tâu ngay, đợi Chỉ thăng, giáng ».

Ác man Quảng-ngãi thường làm mối lo cho biên giới. Bố chính Lê Nguyên Trung và án sát Nguyễn Đức Hội theo Chỉ dụ, thay phiên nhau, đi tìm cách xử trí: đã chia ủy cho phó lãnh binh Nguyễn Vĩnh ngăn chặn, ở đồn Tứ-kỳ. Vừa gặp quân Man lên xuống, Vĩnh thân

https://tieulun.hopto.org

đem biền binh đánh giết lũ Man sợ hãi. Từ đấy ngoài biên mới được hơi yên.

Bọn Trung đem tình hình tâu lên. Vua xuống du khen ngợi, cho Nguyễn Vĩnh làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung làm lãnh binh Quảng-ngãi. Nguyên lãnh binh Trần Văn Hựu vì không nên công trạng gì trong việc đánh giữ, bị giáng làm phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, đổi làm phó lãnh binh Quảng-ngãi. Lê Nguyên Trung và Nguyễn Đức Hội, trước bị giáng cấp, nay đều cho khai phục, còn 500 người dân lân cận được điều đến để phụ việc canh giữ, đều cho về.

Dũng lang trung bộ Lại Đào Tri Phú quyền làm công việc bộ Lễ.

Dũng chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh làm kinh thành đề đốc, kiêm coi công việc phủ Thừa-thiên và kiêm coi Hoàng Văn Ân lại về vệ Hậu nhất doanh Vũ lâm, làm chức cũ.

Định rõ thể lệ xét xử kiện tụng. Vua dụ đình thần rằng: « Việc văn án *quý ở* bớt it và thanh thỏa. Văn án bớt được thì việc không bận mà dân được yên sinh nghiệp. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, khi mới đại định, trong dân gian, phàm những việc kiện cáo nhỏ đều cho lý trưởng xử miệng trước, nếu còn có sự oan khuất ức hiếp thì mới được theo thứ tự, kiện lên phủ, huyện. Cho nên văn án được bớt đi mà tiểu dân nhờ đó được yên ổn. Kính nghĩ Hoàng khảo là bậc đại thánh nhân, biết hết dân tình, mở rộng chính thể như thế, ta nay phải nên vâng giữ pháp điển có sẵn, noi theo lâu dài, thế mà từ trước đến nay, các nha môn xử án nệ theo luật lệ: dẫu việc kiện nhỏ, cũng đều lấy cung, làm án. Gián hoặc có viên nào muốn làm cho bớt việc, lấy lẽ xử lý cho qua, nhưng một khi có kẻ hiểu sự lại đưa

https://tieulun.hopto.org

việc lên quan trên, lại bị bới vạch về lỗi bỏ sót không báo! Do đấy văn án quá nhiều, chật nhà, nặng xe mà chẳng ích gì cho chính trị! Những kẻ lại dịch không tốt, nhân đó lại gây mối tệ hại xoay xỏa. Nay nên nêu rõ phép cũ, sửa bỏ mối tệ. Từ nay phàm các nha môn xử án, những án tội nặng thì cứ theo như lệ trước xét xử, còn những việc nhỏ như lăng mạ, tiền nợ, và đánh nhau, bị thương nhẹ đều cho hương mục, lý trưởng sở tại phân xử bằng miệng. Nếu xử không công bằng thì cho kiện lên phủ huyện. Phủ, huyện nên xử ngay không cần lấy khẩu cung, làm thành văn án để dân đến nỗi phải sớm chiều hầu kiện mất việc làm ăn. Quan trên cũng không được cho là bỏ sót mà đòi hỏi khắt khe. Đó là ta noi theo phép trước, muốn cho bớt việc để dân ta được lạc nghiệp an cư. Các quan địa phương đều nên tuỳ theo ý ta, hết sức tuân làm thực sự. Nếu có kẻ nào làm theo ý riêng, hoặc xếp trọng án vào một loạt với tiểu tụng phân xử lờ mờ qua loa xong việc, hoặc nhân dịp mà gây ra tệ hại ở trong đó, thì sẽ có tội ».

Vua thường bảo quan hầu rằng: « Gần đây, các nha môn xét việc hình án ở nhà Thanh, tra tấn tù phạm, có khi lấy 2 mảnh gỗ kẹp chặt vào chân người tù, làm cho đau khổ. Ôi, đối với những lũ hung tợn, tra tấn bằng khổ hình, để phải xưng thực, cũng chẳng sao; chỉ e đứa gian giảo dù bị tra tấn nghiêm khắc cũng không nhận tội, còn dân vô tội một khi bị đau khổ, liền tự nhận liều thì oan uổng bởi đâu mà giãi tỏ được? Việc dùng hình phạt há chẳng nên cẩn thận hay sao? ».

Tả phó đô ngự sử Phan Bá Đạt tâu rằng: « Cái đạo trị dân phải có pháp luật để trị, mà pháp luật cần phải có người tốt rồi sau mới thi hành được. Nếu dùng không được người tốt thì lập pháp để phòng gian lại trở thành cái tội tham cho kẻ gian tham giảo hoạt ».

https://tieulun.hopto.org

Vua nói: « Từ khi ta lên ngôi đến nay, cầm cương nảy mực, những mong quan to giữ phép, quan nhỏ giữ liêm, làm việc giữ gìn theo phép, để làm pháp điển thành văn, song cũng chưa giữ được hết mối tệ. Thi dụ như một việc trồng day, vốn là có ý khuyên nông, thế mà kẻ thừa hành không khéo, lại hóa hại dân. Ta vẫn lấy việc đó làm giận. Đại để từ xưa cai trị thiên hạ, hễ lập một phép, thì sinh một tệ, dẫu lo xa trông rộng, cũng khó làm được tốt cả. Nay những nơi trồng day không thành, nếu lại trách cứ sở tại phải đền, thì kẻ tham lam chẳng khỏi lại nhắm vào dân, thì tệ hại càng hơn nữa. Chi bằng bãi bỏ là hơn ».

Bá Đạt thưa rằng: « Xưa, vua Hán Văn-đế không thay đổi việc gì mà trong nước giàu thịnh; Đường Văn-hoàng bớt sưu, nhẹ thuế, mà thiên hạ thái bình, xem thế thì các bước đi đến con đường thịnh trị có gì khác đâu, chỉ không nhiều việc mà thôi. Vậy cho là phải.

Tuyên-quang lại có bọn giặc lên lút nổi lên ở Trình bảo châu Đại-man. Quan tỉnh là bọn Trần Ngọc Lâm liền ủy phó quản cơ, cơ Trung hùng thuộc Hữu quản theo tỉnh sai phái là Nguyễn Văn Long đem quân và voi đi tiễu. Việc tâu lên. Vua dụ rằng giặc ấy chẳng qua là lũ quân tản lẻ tẻ. Ta trước đã chuẩn cho Nguyễn Công Trứ đem đại quân thuận đường đến đấy, dàn áp lũng bắt dư đăng. Thế mà tỉnh thần chẳng biết tư báo chỗ gần để cho kịp việc đánh dẹp, làm việc sao lại hồ đồ như thế! Vậy truyền Chỉ ban cho! Rồi lập tức lại đi hội quân với Nguyễn Công Trứ, thẳng đến Đại-man, dập tắt ngay lũ giặc ấy, tiện đường trở về, khiến cho địa phương được yên mãi mãi.

Vua sai truyền Dụ cho tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ rằng: « Trước kia, lũ giặc gây việc nguyên ở địa phận Tuyên-quang, còn như Thái-nguyên chỉ là vài

https://tieulun.hopto.org

mươi tên dư đảng Nông Văn Sĩ hư trương thanh thế mà thôi. Sao lại để đến lan rộng gây thành việc lớn! Hoặc giả quan lại Thái-nguyên ngày thường có nhiều người tham lam sách nhiễu làm dân khổ sở đã lâu để đến nỗi thế chăng. Vả lại bố chính Nguyễn Đôn Tố tự xin lãnh binh đi tuần ở khoảng Bằng-thành Cổ-đạo, lúc ấy, giặc chưa hung hăng lắm, dân sở tại cũng chưa bị giặc dụ dỗ, há chẳng phải vì Đôn Tố mượn tiếng đi tuần đến đâu sách nhiễu đó, bèn làm cho lòng dân đến như thế? Vậy thì gây nên biến loạn, lúc đầu có lẽ bởi quan lại tham ô, đến nửa vời lại không kịp thời dập tắt được sớm, đến sau, một mực nhát sợ, chỉ việc cuống quýt hoang mang, làm cho giặc coi khinh đến nỗi như thế! Ngươi phải lập tức tra xét thực trạng trước sau, nghiêm ngặt tham hặc để trừng trị, không được vì tư tình giấu giếm một mảy nào.

« Lại nữa, cho Đa-phan thuộc quyền quản cai 10 dư đảng quân giặc lên lột lõ lên. Vậy, nên liệu sai 1 quản cơ, 3, 4 trăm biền binh, tiện đường tiến đi hội tiễu, nếu đại quân Nguyễn Công Trứ trở về đến đấy đã đánh tan giặc rồi thì không cần sai phái nữa, khỏi phải lận lội vất vả ».

Cất bổ các viên tử là Nguyễn Hoàng Nhiên và Nguyễn Hoàng Thỏa làm phó vệ úy chư quân vẫn đem hương dõng theo các tướng quân và tham tán đi làm việc quân. Lũ Nhiên đều là các con của Chưởng Tiền quân Nguyễn Hoàng Đức. Khi Nam-kỳ mới có việc, họ tự hợp nghĩa dõng theo đi đánh giặc, dự có công lao, cho nên được đặc cách cất dùng.

Vua bảo quan bộ Binh rằng: « Trước kia, ta cho rằng từ Gia-định đi Quang-hóa, đường bộ rất là xung yếu, nên bảo đốt phá cầu Tây-hoa, và cái cầu ấy ở vào chỗ gần sát, nên ngăn chặn từ xa xa, mới là đắc sách. Vậy truyền Dụ cho các tướng quân và tham tán: trên con

https://tieulun.hopto.org

đường ấy cứ cách xa vài ngày đường, tìm chỗ hiểm yếu, thiết lập đồn to, phái 500 binh dõng và các võ tướng được việc đem nhiều súng ống đạn dược để canh giữ. Lại ở các bến đò thuộc đạo Quang-hóa cũng lập đồn trại, phái thuyền và binh dõng phòng thủ, cốt phải nghiêm mật mười phần, thì quân giặc biết có phòng bị, không dám đến xâm lấn. Rồi tiếp tục xa xa dò thám, nếu giặc Xiêm liều chết mà đến thì một viên tướng quân hoặc tham tán đem đại quân đi đánh dẹp, khiến cho giặc Xiêm không còn mảnh áo giáp mà về, thì sẽ có thưởng to. Và chấn địa lợi dùng để đánh giặc, rất đắc lực. Kíp nên đem đến quân thứ An-giang, hạng nhỏ và hạng vừa hơn 1.000 quả và hơn 10 cỗ súng có đạn kèm theo đặt ở trên thuyền Hải-đạo lớn. Khi tiến đánh, nên liệu chừng cái tầm trại giặc xa hay gần, lấy độ số ở trong thước đầu súng tính cho đúng, phòng theo đích mà bắn vào trại giặc. Bấy giờ quân ta thừa thế xông đánh, hẳn được đại thắng. Lại truyền Dụ cho bọn tướng quân và tham tán ở quân thứ An-giang: lập tức truyền khắp cho nhân dân biết rằng nay ở Kinh có phái tướng quân và tham tán thống suất đại quân chia đi hơn 30 chiếc thuyền đồng lớn và hơn 100 chiếc thuyền Hải-đạo, cùng với 50 chiếc thuyền Điện-hải của các tỉnh do đường biển tiến đi Hà-tiên, ngăn chặn cửa biển để cắt đứt đường về của quân Xiêm. Quân Xiêm trước sau bị đánh, hẳn không lối chạy. Đến như đạo quân An-giang, trước đã có Chỉ sai đại đội thủy bộ cùng tiến, hiện nay đều đến quân thứ, hợp sức đánh dẹp, chắc giặc Man ó hợp, sớm muộn hẳn phải tiêu diệt không sót. Trăm họ đều nên ở yên, chớ có đem lòng ngờ sợ. Dụ này đến, đều nên lập tức tuân theo ».

Thự phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh tâu nói: « Đã bắt hơn 2.000 hương dõng thuộc tỉnh, quyền đặt làm 5 đồn

https://tieulun.hopto.org

Trung, Tiền, Tả, Hữu, Hậu, dồn thành đội ngũ chia sai đóng dồn canh giữ theo những chỗ xung yếu trong tỉnh hạt ».

Vua dụ sai trích lấy 1.500 người, theo như Chỉ trước. [Vũ Quỳnh] thân tự đốc suất tiến đến quân thứ Gia-định, theo tướng quân và tham tán sai phái canh giữ; còn 500 người lưu lại ở tỉnh để tuần tiễu.

Tên giặc trốn là Nguyễn Công Minh ở Nam-định, tụ họp đồ đảng lén lút nổi lên ở huyện hạt Thư-trì. Phó lãnh binh Nguyễn Văn Vân đem quân đi tuần tiễu, đến nơi thì giặc đã kéo sang địa giới huyện Diên-hạ rồi. Bấy giờ trời đương mưa rét, Vân thúc quân đuổi theo gấp đường đi suốt đêm. Nghe tin giặc tụ ở thôn Thượng-lãng, Vân sấn đến bao vây. Giặc đem hơn 400 đồ đảng chống đánh. Quân ta chỉ có hơn 100 người không thể địch được. Vân hết sức đánh, bị nhiều vết thương mà chết. Quân đều vỡ chạy. Tổng đốc Đặng Văn Thiêm đem việc tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: « Nam-định trước giờ vẫn có tiếng là yên ổn hơn hết, ta đã nhiều lần dụ bảo nên để ý đề phòng, không nên có chút trễ nải. Nay lại có bọn giặc nổi lên, đến nỗi bộ biền bị thua trận! Trách nhiệm ấy còn đổ cho ai? Vậy Đặng Văn Thiêm bị truyền Chỉ ban quở rồi phải tư cho Hưng-yên hội nhau tìm cách hiệp sức mà bắt giặc. Còn như Nguyễn Văn Vân vì khinh suất tiến quân đến nỗi chết, lỗi ấy khó chối được. Nhưng nghĩ: ít không địch nổi nhiều, thế mà Vân hăng hái quên mình thì cũng đáng thương. Vậy chuẩn cho chiếu nguyên hàm cấp cho tiền tuất ».

Thự bố chính Khánh-hòa Nguyễn Văn Điển và án sát Lê Hựu tâu nói: « Số quân hiện tại ở tỉnh có ít, không đủ sai phái. Vậy xin gọi thêm 100 người dân trắng chỉ cho tiền gạo và khí giới để phụ giữ tỉnh thành ». Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XIII

CHÍNH BIÊN — ĐỆ NHỊ KỶ IX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

			Trang
Quyển	CIII *Minh-mệnh, năm thứ 14, (1833)*	. . .	5
Quyển	CIV — —	. . .	37
Quyển	CV — —	. . .	70
Quyển	CVI — —	. . .	97
Quyển	CVII — —	. . .	122
Quyển	CVIII — —	. . .	148
Quyển	CIX — —	. . .	173
Quyển	CX — —	. . .	202
Quyển	CXI — —	. . .	233
Quyển	CXII — —	. . .	264
Quyển	CXIII — —	. . .	294
Quyển	CXIV — —	. . .	322
Quyển	CXV — —	. . .	360
Quyển	CXVI — —	. . .	393

Biên tập và sửa bài : *BÙI CẦN*

Bìa : *MẠNH QUỲNH*

001482

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org